

Ad simplicem regem Francie Joseph
Alvise regnum clarice, postea ad con-
tinentem: Digne Bonaventurae Urbis

My dear friend, I am so glad to hear
from you and hope you are well.
I am well and hope you are the same.

S U M M A B
T H E O L O G I Æ
AD USUM SCHOLÆ ACCOMODATA
TOMUS SECUNDUS,
QUI DUOS COMPLECTITUR TRACTATUM
I. DE SS. TRINITATE, II. DE ANGELIS.

QUIBUS ACCESSIT BREVIS INTRODUCTIO AD SCRIPTURAM SACRAM

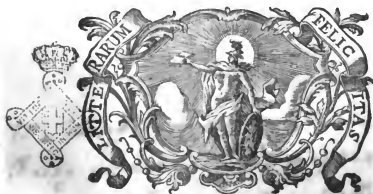
A U C T O R E
NICOLAO L' HERMINIER

SACRÆ FACULTATIS PARISIENSIS DOCTORE,
INSIGNIS ECCLESIAE CENOMANENSIS CANONICO THEOLOGO,
ET IN EADEM ECCLESIA ARCHIDIAcono DE PASSAIO.

EDITIO PRIMA VENETA

AD POSTREMAM PARISIENSEM

Ab innumeris mendis expurgata, ac Indicibus locupletissimis aucta.

V E N E T I I S

MDCC LXI.

TYPIS JO. BAPTISTÆ PASQUALI.
CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO.

TRACTATUS DE SANCTISSIMA TRINITATE.

CUM altissimum Sanctissimæ Trinitatis Mysterium exponere aggredior, hoc mihi primum obversatur animo, quod olim scribebat Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 3. *In iis, inquit, ubi queritur unitas Trinitatis, Pater, & Filii, & Spiritus sancti, nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid queritur.* Sed quoniam id oneris in se debent suscipere Theologi, ut vel abstrusissima Christianæ Religionis mysteria strenue defendant & explicant, in eo certe labor omnis noster impenditur, ut catholicum hoc dogma firmissimis Scripturarum, Traditionisque fundamentis stabiliamus, idemque ab innumeris hæreticorum cavillationibus & figmentis provirili vindicemus, ubi & nonnullas etiam expendimus quæstiones, quæ ad majorem hujus Mysterii intelligentiam solent ab omnibus vulgo Doctores Scholasticis pertractari.

Hic porro difficillimus Theologiæ nostræ Tractatus istis absolvetur disputationibus.

Prima erit de existentia & veritate Mysterii in hoc positi, quod tres Personæ unam eandemque numero naturam habentes.

Secunda erit de processionibus divinis.

Tertia de relationibus.

Quarta de notionibus, atque item de missione & circumcessionem.

Quinta de Personis & subsistentia in communi.

Sexta de Personis in particulari.

Quoniam vero ut apprimè isthæcom-

nia intelligantur, nonnullarum vocum quas Theologi usurpare solent, necessaria maxime est cognitio, antequam ultra progrediamur; nativam, quoad fieri poterit, earum significationem adducemus; ut sublata omni ambiguitate, ea quæ deinceps differenda sunt, melius explicari queant; imitamur hac in parte S. Hilarium qui libro de Synodis sic præfatur; *Quia frequens nobis nuncupatio essentia ac substantia necessaria est, cognoscendum est quid significet essentia, ne de rebus locuturi, rem verborum nesciamus.*

Hæc porro sunt vocabula quorum interpretationem tradituri sumus, apud Latinos quidem essentia, natura, substantia, existentia, persona, hypostasis, suppositum, subsistentia, consubstantialis, similis, Trinitas; apud Græcos vero οὐσία, φύσις, ὑπόστασις, πρᾶγμα, ὑποκείμενον, ὑποστάσις, aliaque nonnulla de quibus sigillatim nunc dicendum est.

Quid sit essentia & natura.

Essentia ex S. Augustino lib. 7. de Trin. c. 5. *Ab eo quod est esse appellatur essentia.* Observat idem S. Doctor cap. 6. apud antiquiores Latinos in usu non fuisse nomen *essentia*, sed eos naturam dixisse pro *essentia*, qua tamen voce utitur ipse passim & satis frequenter.

Familiares est SS. Patribus, ut *essentiam* accipiant pro *natura*, præsertim cum de Deo loquuntur. Sanctus Hilarius lib. de Synodis; *Essentia est res*

A 2   *qua*

quæ est, vel ex quibus est & quæ in eo quod maneat, subsistit; dici autem essentia, & natura, & genus, & substantia uniuscujusque rei. Sanctus Basilus Epist. 73. *Omoousion*, hoc est ejusdem essentia, confitemur, id est, ejusdem naturæ. Sanctus Augustinus lib. 7. de Trinit. cap. 6. *Tres Personas ejusdem essentia, vel tres Personas unam essentiam dicimus*. Sanctus Fulgentius de fide ad Petrum cap. 1. *Una enim est Patris & Filii & Spiritus sancti essentia*, id est natura. Et Concilium denique Toletanum sextum in professione fidei, *unius essentia & natura*.

Neque vero ab ista SS. Patrum loquendi ratione recedunt Scholastici Doctores; quamvis enim quælibet res in genere, cujusmodi sunt modificationes, attributa, & accidentia ipsa suam quandoque dicantur habere essentiam, quatenus essentia sumitur pro quidditate, conceptu formali, & ratione constitutiva cujusvis rei; tamen magis proprie essentia sumitur pro natura & substantia, ne si dicerentur in Deo esse tres essentia, tres intelligerentur naturæ, tres divinitates. *Humana inopia*, inquit S. August. l. 7. de Trinit. c. 4. *timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa aequalitate ulla diversitas*.

De nomine *natura* si spectetur communis ac receptissimus loquendi modus qui apud Theologos nunc viget, idem plane sentiendum est, quod modo dicebamus de essentia; videlicet *naturam* tribui nonnunquam & ipsis accidentibus, quodlibet enim accedens suam propriam dicitur habere naturam; sed *naturam* tamen proprie idem sonare ac essentiam & substantiam per oppositionem ad proprietates, hypostasim & accidentia rei; quo sensu unicam profiteamur naturam in tribus Personis divinis, naturam scilicet divinam. Unde apud Philosophos & accurate loquendo, *natura* est attributorum omnium complexio, qua res in certo quodam ordi-

ne entium collocatur. Videntur isti nomen *natura* referre solummodo ad res corporeas, quas naturales, idest physicas, appellant: juxta definitionem Aristotelis, *natura* est principium motus & quietis.

Extiterunt etiam inter Veteres qui propter etymologiam vocis, qua videlicet *natura* sic dicta est quod nata sit, hanc Deo tribuere tantisper reformidaverunt; observat Gregorius Nazianzenus orat. 43. de Deo *essentiam rectius quam naturam* dici, quo sensu essentia Dei dicitur supernaturalis; verum, ut mox dixi; jam usitatissimum est naturam sumere pro essentia, & substantia, Deoque illam ascribere.

Quod porro apud Latinos est *natura*, idem est apud Græcos *οὐσία*, idem & *φύσις*.

Οὐσία quidem priscis temporibus pro hypostasi seu persona accepta fuit. *Tota secularium litterarum schola*, inquit S. Hieronymus Epist. 57. ad Damasum, *nihil aliud hypostasim nisi οὐσίας novit*: unde etiam Pterius Martyr & Presbyter qui de Trinitate catholice sentiebat, & Patrem & Filium duas esse *οὐσίας*, ut refert Photius cod. 119. tamen certum est nomine *οὐσίας* nihil aliud intelligi quam naturam, essentiam, substantiam.

Φύσις idem quoque est quod essentia, ut constat tum ex Scripturis, tum ex SS. Patribus, secundæ Petri 1. cap. pro natura usurpatur & Deo tribuitur. Quod idem videre est apud S. Basilium, lib. 1. contra Eunomium, S. Gregor. Nazianz. & alios passim.

Quid sit substantia, quid existentia.

Substantiæ nomen tripliciter apud Aucthores accipitur; 1. pro eo quod substat accidentibus, pro subiecto accidentium. 2. pro hypostasi & persona. 3. pro essentia & natura, id est, re ipsa quæ per se subsistit independentem a sub-

a subiecto inhaerentis. Jam vero quo sensu hoc substantiae nomen Deo tribui debeat, paucis investigandum.

Ac 1. quidem nomen *substantiae*, si priori sensu accipiat, quanquam a substantiando derivatur, Deo tamen in hunc sensum tribui non solet a Theologis; norunt enim omnes in Deo non esse accidentia, ut recte observat S. Augustinus, lib. 7. de Trin. cap. 5. his verbis: *Si tamen dignum est ut Deus dicatur subsistere, de his enim rebus recte intelligitur, in quibus subiectis sunt ea quae in aliquo subiecto esse dicuntur, sicut color aut forma in corpore.*

2. Si substantia sumatur pro hypostasi, diffiteri non possumus quin multi Patres hoc sensu illam acceperint; & idcirco tres dixerint in Deo substantias. S. Gregorius Nyssenus orat. catech. c. 1. Pietatis ratio, inquit, scit etiam aliquem hypostasicon seu substantiarum ac personarum cernere differentiam in unitate naturae. S. Epiphanius haeresi 69. Cum sint tres perfecte substantiae, una vero deitas Patris & Filii & Spiritus sancti. Antiochenum Concilium per Encarnias habitum in professione fidei tribus Personis divinis concedit propriam uniuscuiusque substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum. Cujus Concilii verba sic exponit, defenditque Sanctus Hilarius lib. de Synodis; Idcirco, inquit, tres substantias esse dixerunt subsistentium Personas per substantiam edocentes, non substantiam Patris & Filii & Spiritus sancti diversitate dissimilis essentia separantes.

At jam communis & receptissimus in Ecclesia usus invaluit, ut substantia nonnisi pro natura & essentia sumatur, atque adeo unica religiose dicatur esse in tribus Personis substantia, hoc est, unica natura unica divinitas; Quis rogo, inquit S. Hieronymus Epist. 57. ad Damasum, ore sacrilego tres substantias praedicabit? Et S. Augustinus lib. 5. de

Trin. cap. 9. Quia nostra, inquit, consuetudo jam obtinuit, hoc intelligatur, cum dicimus essentiam quod intelligitur, cum dicimus substantiam, non audemus dicere unam essentiam, tres substantias, sed unam essentiam vel substantiam. Hoc idem testatur lib. 7. cap. 4. & 5.

Scilicet hic modus loquendi tutus est ab omni haereseos suspitione, amabant quippe Ariani tres dicere in Deo substantias, ut tres dissimiles diversasque introducerent naturas, Cohors haereticorum, inquit Concil. Sardicense, Epist. Synodica apud Theodoretum lib. 2. hist. cap. 8. & Tom. 2. Conciliorum pag. 694. contendit diversas esse substantias Patris & Filii & Spiritus sancti, pronunciant & eas esse divisas. Nos autem hanc habemus Catholicam Apostolicamque traditionem & fidem atque confessionem, unam esse substantiam Patris & Filii & Spiritus sancti.

Existentia quae a Graecis dicitur *ὕπαρξις*, idem est ac rei cujusque extantia; sumitur nonnunquam apud veteres pro natura, quo sensu una dicitur esse in Deo *ὕπαρξις*, sed jam in usu positum est quod existentiae nomen latius multo pateat, & cujusvis rei extra nihilum positae competat, seu res illa sit substantia, seu sit attributum, seu sit modus, seu denique sit persona, haec enim singula existunt.

Quid significant haec voces persona, hypostasis, suppositum, subsistentia.

Synonymae sunt haec quatuor voces de quibus sigillatim & paulo fusius dicendum est; neque enim plerosque hac in parte sequar Theologos, qui cum de Trinitate vel de Incarnatione agunt, ubi de hypostasi & persona sermo est, lectorem ad Metaphysicam & Philosophos remittunt, apud quos haec dubio procul difficillima, nonnisi leviter & perfunctorie tractantur. Nos vero in his vocibus enucleandis paulo majorem admi-

adhıbebimus curam, quod in iis nempe maximarum quæstionum in hocce Tractu summam consistere novimus.

Quid sit persona.

Persona, quæ si spectetur etymologia nominis, idem est ac natura per se una, recte definitur substantia rationalis, singularis, completa, & tota.

Dicitur substantia non substantiale quid tantum, persona enim est nomen concretum, individuum scilicet alicujus naturæ communis, ut Petrus, Socrates.

Dicitur substantia rationalis, quia personæ nomen tribui non solet nisi individuis naturæ rationalis; unde licet suppositum & persona duæ sint, ut mox dixi, voces synonymæ, tamen Bucephalus v.g. non dicitur persona sed suppositum; sicuti nec inanimata corpora, ut lydera & metalla dici possunt personæ.

Dicitur substantia singularis, quia persona per se existit: per se subsistit non in alio, universalis autem per se & seorsim ab alio non existunt, sed in singularibus; unde natura humana in genere non est persona, sed natura humana Petri.

Additur completa, hoc est, quæ non est pars alterius, unde anima rationalis sola non est persona, quia est substantia singularis sed incompleta; sicuti nec corpus solum est persona, recte autem Petrus ex anima & corpore compositus est persona. Ratio est, quia pars non existit proprie in se & per se, sed in toto & per totum.

Neque vero clarius explicari potest quid sit persona, quam si dicatur non solum substantia tota sed totum ipsum, ut egregie differit S. Thomas compendio Theologiæ cap. 211. his verbis: *Hæc nomina, persona, hypostasis & suppositum, integrum quiddam designant, & id quod per se & seorsim sumptum est quid totum & integrum, proindeque persona &*

hypostasis, cum propter conjunctionem cum alio, interdum desinat esse integrum, jamque se habeat ut pars, desinit esse hypostasis aut persona. Unde in aliis a Christo hominibus unio quidem anima & corporis constituit hypostasim & suppositum, quia nihil est aliud præter hæc duo. In Domino autem Jesu Christo præter animam & corpus advenit tertia substantia, scilicet divinitas, quæ quia in Christo non est pars, sed semper ut aliquod totum & integrum, quod sibi naturam humanam per ineffabilem quamdam unionem assumpsit; propterea persona, hypostasis & suppositum in Christo se tenet tantum ex parte naturæ divinæ.

Denique dicitur tota, & , ut aiunt multi, ultimo terminata, hoc est, substantia quæ non modo suas omnes habet partes, sed quæ non est unita vel adjecta alteri a quo perficiatur & cujus sit pars; id quippe requiritur necessario ad perfectam rei totalitatem, unde ad conficiendum numerum binarium non modo requiruntur duæ unitates, sed & aliunde necesse est ut illæ unitates alteri unitati vel numero non adjiciantur; si enim numero binario addatur aliqua unitas, jam ille non erit numerus totalis sed partialis, pars scilicet ternarii numeri. Hinc natura divina præcise non est persona; licet enim sit substantia singularis & completa, tamen non est ultimo terminata; Pater vero seu Deus generans est persona, quia est substantia singularis ultimo terminata, quæ non possit ulterius communicari alteri in quo sit & subsistat; quod idem de Filio & Spiritu sancto dicendum est.

Et similiter, si sermo sit de mysterio Incarnationis, una est duntaxat in Christo persona, increata nempe & Verbi divini; quia natura humana quæ seorsim a Verbo Dei foret persona, utpote quæ esset per se ultimo terminata; tamen unita Verbo non est persona, quod ipsi nempe unita est & adjecta,

jecta, & in eo per modum partis, non sui juris, tota sed non totum.

Theologis hoc modo rationem personæ explicantibus præverat S. Augustinus lib. 15. de Trin. cap. 7. *Persona, inquit, est idem quod singulis quisque homo, hoc est, separatim & per se solus existens.*

Ex ista autem definitione patet personam non esse accidens, non esse substantiam universalem, non esse alterius partem. Sed nec tamen cum Scoto aliisque nonnullis dicas in triplici hac negatione positam esse rationem intrinsicam & constitutivam personæ; id quippe non minus videtur habere absurditatis quam si dicas specificam hominis differentiam consistere in negatione equinitatis, quia homo non est equus. Scilicet persona non est aliquid negativum sed vere posita est, natura videlicet ipsa singularis completa & tota.

Atque cum mox dicimus personam nihil aliud esse quam naturam singularem, totam, & ita personæ ideam & notionem explicuimus per meram naturæ totaliter, qua nimirum natura hoc ipso & præcise censetur subsistere, quod per se sola est, sui juris & seorsim ab omni alia; id certe non debet intelligi nisi de persona creata, nec potest ad divinam facile accommodari. Ratio est quia docet Catholica fides tres esse in Deo personas; at si natura divina diceretur persona eo ipso quo censetur tota & per se sola seorsim ab omni alio, non posset nisi unica admitti persona in Deo; quemadmodum unicam admittunt Judæi, Sabelliani, Sociniani, qui cum fide divina non credant tres esse in Deo Personas, Deum concipiunt unica substantia absoluta subsistentem eo præcise quod est substantia completa, & tota, cui nihil deest, sui juris est, & ab omni alia secreta.

Est igitur, ut puto, aliter ratiocinandum de persona increata ac de creata, cum in Deo non unica sit Persona

sed triplex, una vero tantum sit natura singularis, completa, & tota. Scilicet dicendum est substantiam divinam, in abstracto sumptam seu personalitatem esse modum quemdam substantialem naturæ formaliter superadditum, is quippe modus substantialis triplex est in Deo, natura vero unica. Hic modus subsistendi substantialis est, non accidentaliter; constituit enim suppositum in ratione suppositi, relativus est non absolutus; uti enim docebimus postea, non datur in Deo substantia absoluta, tres sunt tantum relativæ.

Quid sit hypostasis.

Certum est de hoc nomine hypostasios in primis Ecclesiæ temporibus acerrime disputatum, alii hypostasim pro natura & essentia sumentibus, alii pro persona & supposito.

Si sermo sit de ea Ecclesiæ ætate quæ dissidium Antiochenum præcessit, docet Petavius lib. 4. de Trinitate cap. 10. hypostasim apud Veteres frequentissime usurpatam pro natura & essentia, rarissime vero pro persona, quod idem tradit illustrissimus Huetius Origenianorum lib. 2. quæst. 2. num. 3. Contra vero Bullus in defensione fidei Nicenæ sect. 2. cap. 9. contendit multisque probat hypostasim apud autores Græcos quasi recepto & communi usu pro persona acceptam.

Norunt omnes natum super ea dissidium quod dicitur Antiochenum, aliis cum Meletio dicentibus in Deo tres hypostasies, aliis cum Paulino unam hypostasim. Meletio adhæserunt S. Basilii & Gregorius uterque Nazianzenus & Nyssenus, alique fere Orientales. Paulinum vero sequebantur Athanasius & Epiphanius, & omnes prope Occidentales.

Eo vero usque hoc eodem quarto sæculo exarsit dissidium vel inter Catholicos Præsules, ut se mutuo velut hæreticos

reticos propterea exagitarent; qui enim tres in Deo hypostascs admittebant, Sabellianismi accusabant alios qui unam tantummodi hypostasim prædicabant, hi vero alios tanquam Ariane perfidiæ reos agebant quod tres hypostascs dicerent. At de sola voce motam fuisse altercationem, tandem agnitum est in Concilio Alexandrino sub sancto Athanasio; qui enim tres dicebant in Deo esse hypostascs, per hypostasim intelligebant personam; & qui unam dicebant hypostasim, per hypostasim intelligebant naturam; ut eleganter scribit S. Gregor. Nazian. orat. de laudibus S. Athanasii; *Res profecto ridicula, inquit, vel potius miserranda: diversæ fidei speciem præbuit levis & jejuna de vocum sono altercatio, hic deinde & Sabellianismus ob tres personas excogitatus est, & Arianismus ob tres hypostascs, quorum utrumque pertinax contendendi studium effinxerat.*

Neque tamen res omnino finita ubique est, dubitavit enim adhuc S. Hieronymus, quo sensu usurpanda esset vox hypostascs, ut scribit ad Papam Damasum Epist. 57. *Nam novi Vitalem, inquit, Meletium respicio, ignoro Paulinum, quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est. Trium hypostascon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus quid tres hypostascs posse arbitrentur intelligi? Tres personas subsistentes, aiunt, respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet clamantis, si quis tres hypostascs, aut tria enypostata, hoc est tres subsistentes personas non conficitur, anathema sit. Est quia vocabula non edificamus, heretici judicamur. Discernite si placet, obsecro; non timebo tres hypostascs dicere si juberis. Tota secularium litterarum schola nihil aliud hypostasim nisi oviam novit. Et quis rogo, ore sacrilego tres substantias predicabit? Quisquis tria*

esse, hoc est, tres esse hypostascs, id est oustias dicit, sub nomine pietatis tres naturas conatur asserere. Absit hoc a Romana fide. Tacentur tres hypostascs, si placeat, & una teneatur. Aut si rectum putatis tres hypostascs nos dicere, non negamus.

Ex his autem perspicuum maxime est ratam non fuisse apud Veteres, nec fixam hujus vocis hypostascs significationem, eamque pro natura quandoque usurpatam & aliquando pro persona. Sed jam nemini licitum esse hypostasim sumere pro natura, juxta receptissimum in Ecclesia usum quo sumitur solum pro persona consentitur omnes. Hanc significationem ei tribuit præter multos Patres Concilium generale secundum in Epistola Synodica quam ad Damasum aliosque Romæ congregatos Episcopos scripsit, ubi ex legitima Baptismi forma colligit unam esse Patris & Filii & Spiritus sancti naturam in tribus perfectis hypostasibus. Sequenti sæculo Concilium Calcedonenſe in fidei expositione unam in Christo esse hypostasim docet *μὴν ὑπόστασιν*; certe per hypostasim intelligens personam, in hunc enim finem celebrata est hæc Synodus, ut duas Christo contra Eutychetem assereret naturas. Sic & idem colligitur ex quinto generali Concilio ean. 5. & sexto generali in expositione fidei.

Occasione vocis hypostascs, cujus interpretationem tradimus, nonnulla dicenda sunt de nomine *πρόσωπον*, quod teste doctissimo Petavio lib. 4. de Trin. cap. 2. significat apud Græcos rem particularem & individuum ac per se subsistentem, neque ut hypostasim pro natura vel essentia capitur aliquando. Hæc vocabula *πρόσωπον* & *persona* a theatris translata sunt, ibi enim histrioſes cum alios ludunt imitanturque, plures vicissim suscipere personas dicuntur; adeo ut ejusdem hominis varia sit ac dissimilis persona. In quo fucum fecere olim Sabelliani proficientes tria esse *πρόσωπα* in Deo vel tres Personas, sed

sed quæ per se non existerent distinctæ, sed sola specie & adumbratione constarent. Unde ex adverso Catholici cogebantur dicere non Personas utcumque tres, sed tres Personas in una hypostasi *ἡμία ἐν ἑνὶ ὑποστάσει*, aut Personas hypostaticas, id est, veras, solidas, subsistentes; id colligitur ex S. Basilio epist. 349. & 391.

Quid sit suppositum, quid subsistentia.

Nomen *suppositi* idem significat, ut diximus, quod persona, cum hoc solum discrimine quod nomen personæ solis tribuitur substantiis ratione præditis, Deo, Angelo & homini; suppositum vero substantiis irrationalibus, equo, bovi, &c. Non videtur hoc nomen frequentissime usurpatum ab antiquis Patribus Latinis, in ea nimirum significatione qua nunc sumitur in Scholis, ut sit idem ac persona; occurrit tamen apud S. Ambrosium lib. in Symbolum Apostolorum c. 13. ubi loquens de anima humana a Verbo divino assumpta, *Hanc, inquit, pro totius humani generis salute in unitate suppositi assumpsit.*

Subsistentia proprium denotat modum existendi in substantia, is autem modus duplex est; primus est independentia a subiecto qua substantia constituitur in esse substantiæ, & prout opponitur accidenti, ut constat ex ejus definitione, qua dicitur ens per se subsistens, hoc est, independentes a subiecto inhesionis; alter quo substantia constituitur in ratione suppositi, & in substantiis creatis est totalitas naturæ singularis, in Deo autem est incommunicabilitas alteri tanquam supposito.

De subsistentia plura dicemus postea, cum examinabimus quot sint subsistentiæ in Deo, & utrum præter tres subsistentias relativas aliqua detur absoluta,

Quid significant consubstantialis apud Latinos & Quæstiones apud Græcos.

Significant hæ voces. Filium Dei unum in natura & substantia cum Patre, ac prout verum ac summum Deum. Neque alia ex causa *quæstiones* suo Symbolo insertum voluerunt Patres Nicæni, quam ut Arianorum fraudes & perfidiam funditus subverterent, qui confiteri semper detrectarunt Filium ejusdem omnino cum Patre esse naturæ, verumque Deum. *Quid est aliud, inquit S. Ambr. l. 3. de fide c. 7. sur quæstiones* Patri nolint Filium dicere, nisi quia nolunt verum Filium Dei confiteri, sicut auctor ipsorum Eusebius Nicomediensis epistola sua prodidit, dicens: Si verum, inquit, Dei Filium & increatum dicimus, quævis cum Patre incipimus confiteri. Hæc cum læta esset epistola in Concilio Nicæno, hæc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quod id viderunt adversarii esse fornicidii, ut tanquam evaginatio ab ipsis gladio ipsorum nefanda caput hæresis amputarent.

Et S. Athanasius lib. de Synodis, *Vocis istius, inquit, exquisita ratio, cum omnem ipsorum simulationem, siquidem illum dicant ex Deo esse, redarguit; tum omnes eorum argutias, quibus simplices circumveniunt, excludit. Sane cum omnia sophisticis calumniis adulterare & immutare possint ad arbitrium, solam hanc dictionem, ut qua ipsorum convincit hæresim, reformidant; quam quidem Patres pro munimento & arce contra omnia illorum impia commenta scriptam objecerunt.*

Quid vero variis ac sophisticis objectionibus, quas solebant Ariani proponere adversus istam vocem, sit respondendum, videbimus postea; ubi Verbi divini cum Patre æterno consubstantialitatem asserendo, Patres Nicænos ab omni calumnia vindicabimus; satis sit in præsentem loco claram *quæstionem* ideam & significationem adducere.

B

De

De hoc vocabulo loquitur Concilium Toletanum XI. in confessione fidei : *Hic etiam unius cum Patre substantia creditur, propter quod & homoousios Patri dicitur, hoc est, ejusdem cum Patre substantia; quos enim Græce unum, ousia vero substantia dicitur, quod utrumque conjunctum sonat cum substantia. Nec enim de nihilo, neque de alia aliqua substantia, sed de Patris utero, id est de substantia ejus, idem Filius genitus & natus esse credendus est. Quatenus autem spectat etymologiam vocis ousios Patrum Toletanorum mentem non approbat Petavius, quod, inquit, ous idem est ac simul, unde Latini non uni substantialem, sed consubstantialem reddiderunt.*

Deinde quod de hac ousios voce dixerunt multi, eam vim ejus esse, ut ad Sabellianos quoque revincendos una plane sufficiat, quia unam trium esse substantiam & tres distinctas Personas significat, certe id nequaquam ipsi convenit, sed solummodo Filium esse de Patris substantia, non ex alia, neque ex nihilo. Quin potius vox ista cum per se videatur solum exhibere unitatem substantiæ, & persona sit substantia singularis, nullam potuit ansam præbere Sabellianis falsum suum dogma de unitate personæ in Deo instaurandi, quod Filius Dei unius esse substantiæ definiretur. Quamobrem, uti egregie observat S. Basilius Epist. 78. idcirco Patres Nicæni prudentissime hæc alia Symbolo suo addiderunt, *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*. Quibus verbis satis ostenderunt Patrem & Filium duas esse Personas, unam gignentem, aliam genitam.

Cæterum fatendum est veram & nativam hujus vocis ousios significationem, non minus iis in rebus locum habere quæ numero discrepant intra eandem speciem, quales sunt Petrus & Paulus qui dici merito possunt consubstantiales, quam in illis quæ eadem

numero constant substantia. Sed quæ vox omnis quæ duplicem parituroscensum, ex subjecta materia debet accipi, hæc unitatem in natura numerica secum insert: quod nimirum usurpatur in Deo cujus natura multiplicari non potest.

Quamvis autem vox ista ousios fuisse in Nicæna Synodo solemniter constituta, tamen nonnullis etiam Catholicis visum est, alteram fidei Christianæ professionem in ejus locum sufficere, & ousios una addita littera pro ousios dicere, quæ vox significat Filium esse similis non ejusdem cum Patre substantiæ; hi propterea dicti sunt Semi Arian, quorum princeps fuit Basilius Ancyræ Episcopus, ab Arianis plurimum distare se jactitabant; quod Filium Dei Patri per omnia, adeoque in natura similem asserabant.

Atque de hac eadem voce quæ Filium denotat Patri similem varie judicarunt Catholici Scriptores, quidam enim illam funditus rejiciendam putarunt, quasi de Deo pronunciari nunquam debeat, quod videlicet id quod alteri simile dicitur, proprie loquendo non est idem cum eo in natura & substantia, velut homo qui ad similitudinem Dei factus dicitur, & quia insuper nomen *similis* de accidentibus non de substantiis dicitur, sic ratiocinantur S. Athanasius lib. de Synodis, S. Basilius Epist. 141. S. Ambrosius lib. de divinit. Filii cap. 2. & S. Cyrillus dialogo 1. de Trinit.

Sed eum iidem Patres alique passim ousios interpretabantur de similitudine per omnia in natura videlicet ac substantia, non modo hanc vocem Fih non denegabant, sed & eam maxime amplectebantur, uti colligere est ex S. Athanasio orat. 2. 3. & 4. contra Arianos. Ex S. Hilario l. 2. de Synodis. Ex S. Basilio Epist. 41. Ex S. August. lib. 3. contra Maximum c. 15. & ex S. Cyrillo Alex. l. 3. in Joan. c. 5.

De aliis quibusdam terminis qui ad explicandum hoc mysterium usurpari solent.

Sunt & alii termini quibus frequenter uti solent Theologi ad maiorem huius mysterii intelligentiam; de his tamen pauca nunc dicemus; unumquemque suo loco fusius explicaturi. Ejusmodi sunt processio, relatio, notio, proprietates personalis, facultas & actus notionalis, missio, circumincessio, Trinitas, &c. quanquam illos omnes terminos tanquam novos atque in Scripturis & SS. Patribus plane inusitados impie rejiciant Sociniani.

Processio nihil est aliud quam emanatio unius Personæ ab alia, & in Deo admittitur sine ulla dependentia ex parte Personæ procedentis. Filius procedit a Patre; & Spiritus sanctus a Patre & Filio; hoc nomen expresse legitur in Scripturis, Joan. 8. Christus ait; *Ego ex Patre processi.*

Relatio, nomen quoque frequentissime usurpatum apud SS. Patres, ac præcipue apud S. Augustinum in libris de Trin. Hæc relatio, ut dicemus, fundatur in origine; ubi primum enim una Persona oritur ab alia, duplex statim exsurgit relatio, una producentis ad procedentem, & altera procedentis ad producentem; unde pro duplici processione quæ est in Deo, quatuor admittuntur relationes.

Notio, est character seu nota distinguens unam Personam ab alia, qualis est v. g. innascibilitas in Patre, cum distinguens a Filio & Spiritu sancto.

Proprietas personalis ex proprie loquendo dicitur perfectio relativa; quæ unamquamque Personam divinam constituit in ratione talis Personæ; unde cum tres tantum sint Personæ, tres quoque solummodo admittuntur proprietates personales, seu, ut ajunt, formæ hypostaticæ; nimirum Paternitas, filiatio

& spiratio passiva, quanquam sint quatuor relationes & quinque notiones.

Sunt insuper in Deo facultas & actus notionales, intellectus Patris prout est principium, quo generationis Verbi, est facultas notionalis, intellectio autem est actus notionalis. Et similiter voluntas Patris & Filii, prout est principium quo Spiritus sancti, est facultas notionalis, & volitio est actus notionalis. Scilicet intellectio divina (idem sit judicium de voluntate) sumitur dupliciter, nimirum essentialiter & notionaliter; essentialiter quando non habetur ratio nisi attributorum essentialium, & est cognitio præcise; quo quidem sensu communis est tribus Personis; sumitur autem notionaliter, cum locum tenet notionis & specialis in Patre characteris; quo sensu in solo reperitur Patre.

Missiois nomen quæ una Persona dicitur mitti ab alia, frequens est in Scripturis. Joan. 12. Christus ait; *Qui misit me Pater.* Cap. 15. *Cum autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre.* Rom. 2. *Deus Filium suum misit.* Hæc missio non ea quidem est inter Personas divinas, quæ fiat per autoritatem & imperium, ut cum herus mittit servum; sed quæ sit per originem, quæ fundatur in origine quam una Persona ducit ab alia.

Circumincessio quæ a Græcis dicitur *συνχρησις* est intima & reciproca divinarum Personarum in invicem existentia sine confusione Personæ; intelligitur ex perfecta earum identitate in natura, & ex iis Scripturæ locis colligitur, in quibus Personæ dicuntur unus Deus, Joan. 14. *Ego & Pater unum sumus.* Et iterum, *Ego in Patre, & Pater in me est.*

Trinitas sic appellatur, inquit Isidorus l. 7. Origin. c. 4. *Quod fiat totum unum ex quibusdam tribus quasi Trinitas.* Quæ quidem etymologia non placet doctissimo Petavio dicenti per vocabulum Trinitatis per se non significari unitatem.

naturæ, sed Personarum distinctionem, siue tres qui unus sunt Deus, *Non quia unum sunt*, inquit, *sed quia numerabiles sunt*. Unde Magister Sentent. lib. 1. distinct. 22. cap. *Trinitas est unum nomen, quod de nulla Persona sigillatim dicitur, sed de omnibus simul, quod non dicitur secundum substantiam, sed quasi pluralitatem designat Personarum*.

Hoc Trinitatis vocabulum sic usu receptum est & consecratum, ut aliud triplicis licet ei significatione prope par non probetur, *Nec quoniam Trinitas est*, inquit S. August. l. 6. de Trinit. c. 7. *ideo triplex putandus est; alioquin minor erit Pater solus, aut Filius solus, quam simul Pater & Filius*. Unde Toletana Synodus X. in professione fidei sic loquitur: *Non triplex, sed Trinitas & dici & credi debet*. Sic non dicitur *triplex deitas*, & itidem dicitur *trina deitas*, non ex alia causa, inquit Petavius, quam quia usus obtinuit, *quem penes arbitrium est & jus & norma loquendi*.

*De veritate & existentia mysterii
SS. Trinitatis.*

Cum hæc sit sanctissimæ Trinitatis fides Catholica, ut unum Deum in Trinitate & Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes Personas, neque substantiam separantes, ut legitur in Symbolo quod S. Athanasii dicitur, hic duo potissimum demonstranda sunt, videlicet ex una parte veram esse in Deo & realem trium Personarum distinctionem, ex altera vero unicam in his tribus Personis esse naturam.

Tertia questio erit postea, utrum ratione naturali demonstrari possit altissimum hocce Mysterium.

Quarta denique an cognitum fuerit cum Judæis, tum Philolophis Gentilibus.

*An sint in Deo tres realiter distinctæ
Personæ.*

Realem trium Personarum distinctionem rejecerunt omnes fere antiquiores hæretici, quales sunt Simon Magus; Apelles, Basilides, Valentinus, permulti & Montanistarum secta, alique similes qui ab ipso Religionis ortu pessime de SS. Trinitate senserunt. Putat doctissimus Petavius horum omnium fere hæreticorum qui SS. Trinitatis professionem oppugnarunt, parentem fuisse Platonem, quod plerique illi unum esse summum & ingenitum principium asserunt, a quo inferioris aliquid principii genus ac numinis esse productum ajunt, quod deinceps procrearet omnia.

Ut ut sit, Personas divinas aperte confundebat sub finem secundi sæculi quidam Asiaticus nomine Praxeas, quem singulari libro refellit Tertullianus, de eodem vero sic loquitur lib. de præscriptione hæreticorum cap. ultimo: *Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dixit, hunc crucifixum, passumque contendit, mortuum præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum profana & sacrilega temeritate contendit*.

Eandem hæresim vehementius propugnavit Noetus circa annum 245. contendebat Patrem & Filium & Spiritum sanctum non natura solum, sed etiam persona unum esse Deum, iis fretus Scripturæ testimoniis quæ plures negant esse Deos. De Noeto hæc memorat Epiphanius hæresi 57. *Damnatus fuit Noetus & ab Ecclesia ejectus a beata memoria Presbyteris, qui cum in errore pertinax paulo post mortuus fuisset, honore sepulture privatus fuit*.

Successit postea Sabellius qui perversum idem dogma subinde fovit, atque exgressius tradidit. circa annum Christi

237. unam in Deo admittebat Personam triplici tamen appellatione Patris, & Filii, & Spiritus sancti donatam in Scripturis propter varia officia, variosque effectus. *Hec opinio*, inquit S. Epiphanius hæresi 62. eundem esse Patrem & Filium & Spiritum sanctum, ut ad eandem hypostasim tres appellationes conveniant, aut perinde atque in uno homine corpus & anima & spiritus inest. Ita ut corporis instar sit Pater, animæ Filius, Spiritus denique in ipsa divinitate humani spiritus instar habeatur. Addebat Solis similitudinem in quo triplex inest efficacia illuminandi vis, calefaciendi, & rotunda figura sive corpus ipsum solare, ac vim quidem calefaciendi respondere Spiritui sancto, illuminandi Filio, Patrem vero totam esse substantiam.

Post Sabellium ejusdem erroris patrocinium suscepit quamplurimi; Paulus Samosatenus, qui cum Christum diceret merum hominem, Personarum Trinitatem itidem sustulit; uti & postea Photinus, Priscillianistæ aliique plures ejusdem furfuris.

Sed & ista pestilentissima hæresis vires resumpsit sæculo decimo sexto æræ Christianæ, ex quo exorta est impia Socinianorum secta auctoribus Lælio Socino Senensi & Fausto Socino illius nepote; hic multa scripsit adversus Catholicam fidem, quæ vel excogitavit ipse vel excogitata ab antiquioribus hæreticis arripuit; duobus continentur tomis qui extant in ea librorum collectione quæ Fratrum Polonorum bibliotheca dicitur, sic nempe appellantur Sociniani quos inter eminent præcipue Wolkelius, Skistingius, Crellius, & Smalcus viri, quod dissimulari non potest, non vulgari eruditione ac literatura præditi, sed qui intemperantioris criticæ ingenio puls, dempta omni revelationis auctoritate, omnia vel expressissima Scripturæ testimonia ad solum rationis erutina exponunt & contorquent.

Quoad præsentem vero quæstionem attinet, renovato Sabellianorum errore docent unicam esse in Deo Personam, nempe Patrem qui solus verus est & summus Deus; Christum autem non exstitisse ab æterno nisi in mente Dei, sed merum esse hominem; & Spiritum Sanctum non esse Personam divinam, sed virtutem Dei & efficaciam.

Rem quoque hic habemus adversus Judæos, qui licet unum verumque colant Deum, tres tamen Personas non agnoscunt. Hos dimicabimus ex veteri Testamento quod non parum luculenta suppeditat argumenta.

CONCLUSIO.

Tres sunt in Deo Personæ realiter distinctæ.

Probat 1. ex nonnullis veteris Testamenti locis, quamquam inibi non tam aperta sit hujus Mysterii revelatio facta, ut docent SS. Patres, egregie vero S. Gregor. Nazianz orat. 37. *Sic enim se res habet*, inquit, *vetus Testamentum, Patrem aperte predicabat, Filium obscurius, novum autem Filium perspicue ostendit, & Spiritus divinitatem subobscure quodammodo indicavit.*

Primus locus quem proferre solent Theologi post S. Hilarium lib. 4. de Trinit. S. Ambrosium lib. 6. in Hexameron c. 7. S. Chrysostomum hom. 8. in Genesim, Theodoretum quæst. 19. in Genesim, S. Fulgentium lib. de fide ad Petrum c. 1. & alios passim SS. Patres, sumitur ex primo capite Geneleos, ubi Deus hominem 'conditurus sic loquitur, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. In quibus verbis exprimitur saltem plurium inter se consultatio, quæ certe aliorum esse non potest quam divinarum Personarum, eximium est præ cæteris quod loco mox citato scribit Theodoretus, ut ex præfato Scripturæ testimonio Trinitatem asserat. *Cum dicitur Faciamus*, inquit,

expressit numerum Personarum, cum dixit ad imaginem, eandem esse naturam ostendit.

Hujus testimonii vim frangere conati sunt veteres Judæi, atque id etiamnum tentant Sociniani, dicentes Deum secum ipsum loqui in plurali numero *Faciamus*, uti assolet quivis artifex, quoties ad agendum se se accingit.

Sed ejusmodi evasione omnino vanam probat adversus Judæos S. Basilus homil. 9. in Hexamer. *Quis enim faber, inquit, nullo cooperante stipatus inter sua artis instrumenta desidens sibi ipsi admurmurans dicens, Faciamus gladium.*

Respondabant alii Judæi Deum hac voce *Faciamus*, deliberare cum Angelis, quod quidem in Scriptura plus semel exprimitur, ut cum de Achabi Regis internectione consilium habuit cum exercitu cœlesti.

At incepta plane est ejusmodi responsio, ut arguit S. Ambr. l. 6. Hexam. c. 7. *Sed & Judæi conticebant, & Ariani cum suis paribus obmutescant, qui dum unum a consorcio divina operationis excludunt, plures inferunt, & prerogativam quam Filio negant, servulis donant.* Scilicet quæ ibidem sequuntur verba *ad imaginem & similitudinem nostram*, evasione ocludunt, non enim una Dei est & Angelorum similitudo.

Respondent insuper Sociniani stilum esse Hebræicæ linguae, ut persona summæ autoritatis loquatur in plurali numero, cum aliquod imperium exprimit.

Sed facile revincitur hæc responsio; tum quia Deus ibidem loquitur in plurali, cum imperium non exprimit, *Ecce Adam quasi unus ex nobis*; tum quia Rex v. g. in suis edictis loquitur in plurali, *Volumus*, quia tunc representat totam rempublicam; secus vero si in aliis loquatur circumstantiis, non enim dicit, nos ambulamus, nos loquimur.

Sunt autem alia quoque loca in eodem veteri Testamento, ex quibus Per-

sonarum in divinitate pluralitas colligitur, cujusmodi est iste Genesios 3. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*, ut interpretantur S. Basilus lib. 5. contra Eunomium; & S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram c. 39. & S. Cyrillus lib. 3. contra Julianum.

Ejusdem generis est hoc aliud testimonium Genesios 11. ubi sic loquitur Deus; *Venite, descendamus & confundamus linguam eorum*, ut exponunt S. Basilus lib. contra Eunomium, S. Cyrillus dialogo 3. de Trinit. & Theodoretus orat. 2. ad Græcos.

Item & colligitur ex Abrahami colloquio, Genesios c. 18. ubi tres conspecti dicuntur, quos Abrahamus ipse non semel singulari numero appellat, unde trium Personarum distinctionem & unam in Deo essentiam significari putant S. August. lib. 2. de Trinit. & S. Cyrillus Alex. l. 1. contra Julianum.

Denique & ex istis plerumque locis eandem divinarum Personarum distinctionem colligunt plerique SS. Patres ex Genesios 19. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem a Domino de caelo*; ubi per Dominum & Dominum designantur Pater & Filius. Ex Psalm. 2. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quæ locum de Christo intelligendum constat ex Actuum 13. cap. & ex c. 1. Epist. ad Hebræos. Ex Psalm. 44. *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ pro confortibus tuis: Deus ungens, Pater est; Deus unctus, Filius.*

Item ex Psalm. 109. *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*, quæ quidem verba Christus Matth. 22. & Lucæ 20. adducit ad probandam Messie divinitatem. De Verbo quoque divino tanquam de Persona distincta loquitur Salomon Proverb. 8. *Dominus possedit me initio viarum suarum, antequam quidquam faceret, a principio, ab æterno ordinata sum.* Isaïæ 6. *Seraphim clamabant alter ad alterum & dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus.*

flus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum. Quibus aperte tres distinctæ Personæ designantur, ut docet S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum.

Probatur 2. hoc idem catholicum dogma ex novo Testamento, ubi trium divinarum Personarum distinctio clarius exprimitur.

Ac primo quidem ea omnia novi Testamenti loca proferre merito possemus, quæ vel de Filio Dei, vel de Spiritu sancto mentionem faciunt, in his quippe veram ac realem Personarum distinctionem astrui facile quis animadvertit; sed aptius erit illa persequere postea, cum Filii & Spiritus sancti divinitatem suo loco asseremus: interim ea solum adducere juvat quæ Trinitatem ipsam aperte demonstrant.

Luculentissimum profecto est argumentum quod petitur ex baptismo Christianorum sub hac verborum formula, *Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*; Christo rem ita præcipiente, Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine &c.* ubi certe clarissime exprimitur mysterium SS. Trinitatis, quia non solum Pater, Filius & Spiritus sanctus nominantur tanquam distinctæ Personæ, sed & illis etiam unica assignatur natura, virtus & auctoritas; neque enim aliqua creatura cum Deo Patre connumeraretur, in cujus videlicet nomine, uti & in veri Dei nomine & auctoritate daretur baptisma. Atque hoc quidem testimonio usi sunt omnes SS. Patres. S. Athanas. orat. 3. contra Arianos. S. Greg. Nazianz. orat. 32. & 37. Nyssenus orat. Catechet. cap. 39. S. Basilii lib. 3. contra Eunomium. S. Hilarii lib. 3. de Trinitate. S. Ambros. l. 1. de fide cap. 1. S. Hier. Epist. ad Hedibiam. S. Epiphanius hæresi 62. S. Cyrillus Alex. l. 1. in Joan. cap. 2. S. Chrysost. homil. de Trinit. Theodoretus lib. 5. divinarum Decretorum epitom. S. Fulgentius lib. de Incarnatione cap. 11. & alii passim.

Huic testimonio duo potissimum respondent Sociniani.

Primum est, hoc quod Christiani dicuntur baptizari in Spiritu sancto, nihil aliud significare quam eos baptizari in virtute Spiritus sancti, vel in ejus doctrina; non autem in ejusdem Spiritus Persona; neque enim Persona divina abluimur.

Alterum est, ex ista forma recte non colligi Filium & Spiritum sanctum in natura & virtute æquales esse cum Patri; siquidem in simili prope casu personæ creatæ Deo persæpe adjunguntur in Scripturis, Exodi 14. *Et crediderunt Domino & Moysi servo ejus.* 1. Reg. cap. 12. *Timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem.* Unde etiam 1. Corinth. 10. *Israelitæ dicuntur baptizati in Moysè, Et omnes in Moysè baptizati sunt, in nube & in mari.* Quo fit ut potuerit baptismus institui in nomine Patris qui solus est Deus, Filii tanquam creaturæ Patris, & Spiritus sancti tanquam creaturæ Filii.

At quod primum proferunt Sociniani plane nullius est momenti; licet enim baptizemur in virtute & doctrina Spiritus sancti, non inde sequitur Spiritum sanctum non esse Personam; baptizamur enim in virtute etiam & doctrina Patris, adde quod postea demonstrabimus Spiritum sanctum in Scripturis veram esse Personam, non meram Dei virtutem.

Plus virium non habet altera Socinianorum evasio; tum quia verisimile non est Christum instituisse baptismum in nomine Dei & creaturæ; tum quia, ut observant plerique Patres, non ait Christus in nominibus, sed in nomine; ut una ostendatur Patris, & Filii & Spiritus sancti potestas. Quod autem Israelitæ dicuntur baptizati in Moysè, sensus est eos esse baptizatos per Moysen, id est, per ministerium Moysis; neque enim putabat Apostolus posse baptismum dari in nomine cujusvis creaturæ,

turæ, qui 1. Corinth. 1. sic loquitur, *Num in nomine Pauli baptizati estis?* alia duo loca non egent explicatione.

Secundum testimonium petitur ex baptismo Christi, uti refertur Math. 3. Marci 1. & Lucæ 3. ubi nempe tres agnoscuntur divinæ Personæ, Pater qui loquitur, Filius qui baptizatur, & Spiritus sanctus ex cælo descendens sub specie columbæ; hoc loco utuntur S. Athanasius in posteriori Epist. ad Serapionem, S. Epiphanius in Aneorato, S. August. lib. 4. de Trinit. cap. 21. S. Hilarius in Matthæo can. 3. & alii.

Neque est quod dicant Sociniani, Spiritum sanctum eo loci virtutem Dei esse & efficaciam, non autem veram personam. Namque Dei virtus valde improprie diceretur ex cælo descendere super aliquem; certe descensus actio est alienius personæ, non proprietatis cuiuspiam, nec nisi inepte decretur dari baptisma in nomine alienius virtutis & efficacie.

Tertium momentum ad astringendam Trinitatem sumitur ex S. Joanne qui tres Personas nominatim & expresse appellat, cap. 24 *Ego rogo Patrem*, inquit Christus, & alium *Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*. Cap. 15. *Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit*. Ubi certe tanquam distinctæ habentur Personæ, is qui rogat & qui rogatur, qui mittit & qui mittitur, qui procedit & a quo fit processio; quod similiter in hæreticos urgent SS. Patres. S. Athanasius, orat. 5. contra Arianos, S. Greg. Nazianz. orat. 37. S. Basilus lib. de Spiritu sancto cap. 8. S. Hilarius lib. 8. de Trinit. S. Ambros. lib. 5. de fide. S. Augustinus, lib. 1. de Trinit. cap. 8. & alii passim.

Quartum denique momentum petitur ex celebri testimonio 1. Epist. S. Joan. cap. 5. ubi sic legitur, *Tres sunt qui testimonium dant in Cælo, Pater, Ver-*

bum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt. Quo sane nihil illustrius desiderari potest ad astringendum SS. Trinitatis mysterium. Sed cum hujus versiculi veritatem evertere pluribus argumentis conentur non modo hæretici, sed & nonnulli vizi catholicæ professionis eruditissimi, animus est quæstionem longiori oratione persequi in singulari appendice, quam præsentì disputationi subnectemus.

Nunc vero in antecessum monemus, non esse audiendos qui dicunt hocce S. Joannis testimonium, tamen si genuinum supponatur, plane nullius esse roboris ad astringendam sanctissimam Trinitatem; ex eo nimirum quod, inquirunt, Pater, Verbum & Spiritus sanctus non alio sensu dicuntur unum, quam in versiculo sequenti spiritus, aqua & sanguis dicuntur unum; spiritus autem, aqua & sanguis non sunt quid unum in natura, sed solum in ratione testimonii.

Respondemus enim ex hoc ratiocinio ad summum colligi posse lueulentum non esse hunc versiculum ad probandam naturæ unitatem in tribus Personis; quanquam ex eodem diserte asseratur realis Personarum distinctio. Et ratio est quia Pater, Verbum, & Spiritus sanctus dicuntur testes qui testimonium dant in cælo Jesum Christum esse Filium Dei; sed solius Personæ veræ & subsistentis est testimonium dare; si enim Verbum esset solus oris status transiens, profecto non esset testis; nec Spiritus sanctus, si quidam esset tantum Dei virtus, ut garrunt Sociniani; male utique Pater, Verbum, & Spiritus sanctus dicerentur testes, solus Pater foret testis: igitur ex isto versiculo eruitur saltem realis Personatum distinctio; quod imprimis nunc probandum nobis incumbit.

Probatur 3. ex SS. Patribus qui prioribus Ecclesiæ sæculis floruerunt, & veram proinde Christi Domini & Apo-

sto-

colorum doctrinam referunt; idque argumentis genus multum ponderis habet adversus Socinianos, qui a sincera Christi doctrina alienos se non esse audacter profitentur.

In Epistola S. Barbaræ hæc leguntur Num. 6. *Nam de nobis Scriptura dicit loquente Patre ad Filium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*

S. Ignatius Martyr expressam nec semel mentionem facit de Trinitate in suis Epistolis, sic v. g. loquitur Epist. ad Ephesios num. 7. *Ut qui lapides sitis templi Patris, preparati in Dei Patris ædificio, sublati in alta per machinam Jesu Christi quæ est crux; Spiritu sancto pro fune utentes.*

In Epistola S. Polycarpi Martyris sub finem legimus doctrinam Ecclesiæ Smyrnenfis his verbis contentam, *Per Jesum Christum gloria Deo Patri, & Filio, & Spiritui sancto.*

S. Iulianus Apologia 2. ad Antoninum Imperatorem tres Personas recenset, easque a Christianis adorari perhibet his verbis: *Sed non verissimi illius Dei Patris videlicet iustitia ... Filium & Spiritum Propheticum colimus & adoramus.*

Athenagoras Apologia pro Christianis pag. 11. *Quis igitur non miretur nos qui Deum Patrem predicamus & Deum Filium & Spiritum sanctum, ita ut & unionis eorum vim & ordinis distinctionem exponamus, impios & sine Deo homines vocari.*

Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolicum, *Tres dies, inquit, qui præcessere creationem duorum luminarium Trinitatis mysterium sacrosanctum representant videlicet Deum, Sermonem, Sapientiam.*

S. Irenæus lib. 4. cap. 14. *Et propter hoc in omnibus & per omnia unus Deus Pater, & unum Verbum, & unus Filius, & unus Spiritus Sanctus, & una fides, & salus omnibus credentibus in eum.*

Tom. II..

S. Clemens Alexand. lib. 3. *Pedagogi cap. 12. Laudemus, inquit, Patrem & Filium, Filium inquam pedagogum & magistrum, una cum Sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia unum, per quem est quod semper est.*

Tertullianus dedita opera refutans Praxeam, eo quod Personarum distinctionem negabat, sic disserit lib. contra eundem Praxeam cap. 2. *Fidei eorum qui credunt in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, hanc regulam ab initio Evangelii decurrisse, etiam ante priores quosque hæreticos, nedum ante Praxeam hæternum, probabit tam ipsa posteritas omnium hæreticorum, quam ipsa novellitas Praxeæ hæternæ.*

S. Cyprianus lib. de unitate Ecclesiæ, *De Patre & Filio & Spiritu sancto scriptum est, Hi tres unum sunt. Epistola 73. quæ est ad Iubanianum, Quæro cuius Dei? si Creatoris.... si Christi.... si Spiritus sancti.*

Hæc porro perpetua fuit SS. Patrum a primis Ecclesiæ temporibus ad nostram usque ætatem & nunquam interrupta traditio super illo fundatissimo Christianismi dogmate, aliis autem hujusmodi testibus hic referendis superfedeo, ne sim nimis in re alioquin exploratissima.

Atque id insuper ex eo abunde confirmatur, quod simul ac in tota retro antiquitate receptissimam hanc fidem ausus quispiam est impugnare, in eum protinus tanquam novatorem & hæreticum insurrexerunt omnes Catholici Doctores, quod ipsum de Noeto denarrat S. Epiphanius hæresi 57. num. 10. his verbis: *Post hunc alius quidam hæreticus Noetus nomine prodit, neque multis abhinc annis... qui alieno spiritu afflatus ea dicere ac docere ausus est quæ nec Propheta, nec Apostoli, nec Ecclesia ab initio tenuit, ac ne cogitavit quidem.*

Sic loquuntur Patres Antiocheni Concilii adversus Paulum Samosatenum tom. 1. Conc. pag. 843. *Decrevimus, inquit, fidem.*

C

fidem scripto edere & exponere, quam a principio habemus traditam & servatam in Catholica & sancto Ecclesia, usque in hodiernum diem a beatis Apostolis.

Sic denique iisdemque ducti principiis, Arium impie de SS. Trinitate sentientem tanquam hæreticum damnarunt Patres Nicæni; quod nempe receptissimam totius Ecclesiæ fidem impeteret, ut scribit S. Athanasius testis hac in re locupletissimus lib. de decretis Nicænæ Synodi. *Eccc nos, inquit, demonstramus istiusmodi sententiam a Patribus ad Patres quasi per manus traditam esse.*

Quibus demum accedit; Christianis non semel objecisse Paganos tanquam absurdissimum, quod tres deos colerent, eumque ut veri nominis Deum adorarent, qui supplicio ultimo fuerat a Judæis traditus; uti nempe colligitur ex veteribus Christianæ fidei Apologistis ex S. Justino Apologia prima, & ex Origene lib. 8. contra Celsum, qui nempe id obiebat Christianis, & quod ex una parte deorum multitudinem irridebant, & ex alia Patrem Deum ipsi adorarent, & Christum Deum. Quod certe argumento est invictissimo certam stabilemque fuisse Christianorum doctrinam, tres esse in Deo Personas, unumque in illis verum & summum Deum; si enim ea tum communis omnium fides fuisset solum Patrem esse verum Deum, huic Paganorum accusationi facile respondiissent nostræ Religionis defensores, nec Filium nec Spiritum sanctum a Christianis coli tanquam Deum, quod nemo unquam respondit.

Solvuntur objectiones.

QUONIAM inter eos qui trium in Deo personarum distinctionem oppugnaverunt, emicuit potissimum Crellius Socinianorum anesignanus, qui lib. 2. de uno Deo Patre ratiocinationes prope innumeras totidemque sophisticas,

& ad ludificandum argute collectas proponit, ut hoc catholicum dogma funditus evertat, in hoc noster præfens erit labor, ut ejusmodi difficultates clare ac nitide dissolvamus.

Volunt equidem nonnulli e Theologis non aliter respondendum ejusmodi objectionibus Philosophicis, quæ solent adversus fidei nostræ mysteria proponi, quam si dicantur hæc ratiocinia habere quidem nonnihil roboris secundum naturæ leges, non autem in ordine supernaturali; in creatis, ut aiunt, non in divinis. Addunt nihil esse commune Philosophiæ & revelationi; & Patres cum disputant adversus hæreticos & infideles, nusquam conatos esse mysteria fidei cum Philosophiæ ratiociniis conciliare.

Verum ego quidem putoperculosam esse & Theologo indignam hanc respondendi rationem, quod videlicet Paganorum & hæreticorum incredulitatem aperte foveat; siquidem eo solum fundamento fidei nostræ mysteria rejiciunt, quod ea putant cum lumine naturali & naturæ legibus manifeste pugnare; quocirca e re Theologorum est ejusmodi responsiones adducere, quibus patefiat nihil esse in mysteriis quod a ratione sit alienum; debent enim proficiscio cavere diligenter, ne Religio Christiana Ethnicorum ludibrio exponatur.

Verum quidem est Patres invehi nonnunquam in Philosophos aut potius Sophistas, qui altius quam par est scrutando mysteria, ad normam rerum pure naturalium, nulla omnino habita ratione revelationis, ea clare ac nitide explicare volunt; sed eum certe de rebus Theologicis differendi modum non spreverunt Patres, quo scilicet Paganorum vel hæreticorum sophismata dissolvuntur, quod nimirum fides cum ratione non pugnat, nec veritas cum veritate, ita v. g. inter alios S. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. 31. *Disputationis disciplina, inquit, ad*

omnino.

omnia genera questionum, quæ in litteris sanctis sunt, penetranda & dissolvenda plurimum valet, tantum cavenda est ibi libido rixandi, & puerilis quadam ostentatio decipiendi adversarium.

Obijcit itaque Crellius lib. 2. sect. 1. cap. 1. illud dogma contradictionem involvit, atque adeo ipsum evertit, in quo unus Deus simul & tres Dii statuuntur: sed tale est dogma de tribus in uno Deo Personis; siquidem ita dicitur solet, Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus, ac proinde tres sunt Dii summi; aliunde vero unus tantum admittitur Deus: igitur illud dogma manifestam involvit contradictionem.

Nego min. Neutiquam enim hoc posito Trinitatis mysterio statuuntur tres Dii, siquidem unica & plane eadem numero natura divina est in tribus Personis, quod quidem ita esse & sentimus & dicimus propter evidentissima Scripturarum testimonia, quæ ex una parte veram & realem Personarum distinctionem prædicant; ex altera verp unitatem in natura, unum Deum astruunt. Ex quo certe sequitur nullam esse in hac nostra responsione petitionem principii, hoc ipsum enim quod respondemus, aperte revelatum in Scripturis ostendimus.

Instat Crellius; ex hac opinione sequitur Patrem esse Filium & Spiritum sanctum, ac vicissim; adeoque Personarum distinctionem tolli; sic enim argumentari juvat; Unus ille Deus est Pater; at Filius est unus ille Deus, idem numero qui Pater modo dictus fuerat: ergo Filius est Pater.

Nego sequelam, & ad probationem respondeo mirum esse quod in re tam seria argumentum proponat Crellius adeoque puerile & ridiculum; novit enim vir in arte syllogistica versatissimus, plane vitiosum esse hunc syllogismum qui constat ex puris particularibus; aliter, & ita mihi liceret argumentari:

Petrus est homo; Paulus est homo; ergo Petrus est Paulus, quod certe ab omni ratione foret alienum.

Instat iterum, & probat ex adverso tres esse Deos, si sint tres Personæ; ex eo quod Petrus est homo, Paulus est homo, Joannes est homo, recte sequitur tres esse homines; ergo similiter ex eo quod Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus est Deus, sequitur tres esse Deos.

Nego conf. & paritatem; ratio discriminis est quia natura humana multiplex est numero in multis hominibus & distinctis suppositis humanis; natura autem divina una est & singularis, non multiplex in distinctis Personis, Patre scilicet; Filio, & Spiritu sancto. Atque iterum repeto in hac quoque responsione non esse petitionem principii, quia Scripturæ docent tres esse in Deo Personas, eadem verò Scripturæ, uti & ratio naturalis clamant unam esse naturam divinam.

Instabis, cum eodem Crellio; Ubicumque reipsa multiplicantur subiecta, multiplicantur etiam illa quæ de singulis distincte dicuntur, quot sunt homines, tot sunt animalia, tot corpora, tot substantiæ: ergo in multis Personis divinis multiplicari debet divinitas.

Dist. ant. Si hoc ipsum quod de multis dicitur non sit essentialiter unum numero, C. si sit essentialiter unum numero nec de se multiplicari possit, N. Hac igitur ex causa ad res divinas non transferimus præfatum axioma, quod natura divina de se multiplicari non potest, essentialiter est una numero; & consequenter his verbis, *Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus, & tamen non tres sunt Dii. Pater est æternus, Filius est æternus, Spiritus sanctus est æternus, & tamen non sunt tres æterni*; sophistice non ludit symbolum Athanasianum, ut impie scribit Crellius, unde exempla a rebus creatis petita, nullum hic habere debent locum.

Neque vero alia responsione opus est ad solvendam hanc aliam Crellii cavillationem; valet, inquit, hoc argumentum, Pater est persona divina, Filius est persona divina, Spiritus sanctus est persona divina: ergo tres sunt Personæ divinæ: ita a pari, inquit ille, debet istud valere, Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus: ergo tres sunt Dii.

Scilicet ratio discriminis apertissima est; idcirco enim ex primo syllogismo tres in Deo inferimus Personas, quia ratio personæ multiplicatur, ut docent Scripturæ quæ tres Personas vere & realiter distinctas numerant; ratio vero divinitatis multiplicari non potest, unicus enim absolute Deus statuitur in iisdem Scripturis.

Instat Crellius; Ipsa *Dei* vox, personæ nomen est, nomen enim *Dei* ejus est imprimis, qui imperium in alios habet, imperare autem non nisi Personarum est: ergo vel est unica Persona ex eo quod unicus est Deus; vel tres sunt Dii, ex eo quod tres sunt Personæ.

Dist. ant. Personæ nomen est confuse & abstrahendo a numero Personarum, C. explicite quasi unica absolute significetur Persona, subdistinguo; si sermo sit de Deo prout sola ratione naturali innotescit, C. prout per fidem & revelationem cognoscitur, N. Revera si sola ratione naturali innitatur, cogitabimus Deum ut unicum quoddam supremum ens unica personalitate subsistens, quomodo illum concipiunt Judæi & Pagani; sed non ita Deum intelligimus præsupposita fide & revelatione; apertum quippe est ex Scripturis tres esse in Deo Personas; unde simile argumentum proponi non debet a Crellio, qui Scripturarum auctoritatem non respicit.

Instabis; Persona nihil est aliud quam natura rationalis individua: ergo si sunt tres Personæ, tres sunt naturæ, adeoque tres Dii.

Dist. ant. realiter, entitative, C. for-

maliter, N. Persona igitur & natura in Deo non distinguuntur quidem realiter entitative, neque enim v.g. paternitas & essentia divina in Patre duæ sunt entitates separabiles, vel relative inter se oppositæ; quæ quidem duo solum signa sunt distinctionis realis: at distinguuntur formaliter, vel ex eo ipso quod persona multiplicatur, natura vero non multiplicatur; ea enim confundi non possunt, & formaliter distinguuntur, quæ diversas habent ideas, diversos conceptus, diversas notiones: sed ejusmodi sunt ea quorum unum multiplicatur alio non multiplicato: igitur natura & persona in Deo distinguuntur formaliter, quod sufficit ut plane nullius roboris sit Crellii argumentum.

Objicit iterum Socinianus; si tres essent Personæ in Deo distinctæ, quælibet Persona divina foret trina in Personis, ac proinde una esset simul & non una. Nam, inquit ille, Deus ille unus trinus est in Personis: sed quælibet Persona divina est Deus ille unus: ergo necesse est quamlibet Personam divinam trinam esse in Personis.

Nego sequelam, & ad probationem dist. Deus ille unus trinus est in Personis, si Deus sumatur totaliter & adæquate, C. si sumatur specialiter & inadæquate. N. Vox igitur *Dei* quandoque sumitur totaliter & adæquate pro eo omni quod est Deus, quo sensu dicimus Deum esse trinum in Personis, quasi diceremus Deum tres habere Personas, tres in Deo esse Personas: & præterea Deus sumitur specialiter & inadæquate pro eo qui ad certam Personam determinatur, quo sensu dicimus Patrem esse Deum. Quibus positis manifesta videtur fallacia argumenti quod proponit Crellius in majori enim propositione aliter sumit nomen *Dei*, aliter vero in minori; in majori Deum sumit totaliter, in minori specialiter & inadæquate.

Objicit postea; hoc mysterium manifeste

nisse seipsum evertit, quod stare non potest cum isto axiomate ab omnibus recepto, *Quæ sunt eadem unitertio, sunt eadem inter se*: sed ejusmodi est mysterium Trinitatis; siquidem hoc posito, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt quid idem realiter cum natura divina, & tamen non sunt quid idem realiter inter se, sed realiter distinguuntur: implicat igitur mysterium Trinitatis.

Solent respondere multi e nostris sic distinguendo; quæ sunt eadem unitertio singulari & incommunicabili, sunt eadem inter se, concedunt; quæ sunt eadem unitertio universalis & communicabili, negant. Porro, inquit, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt revera quid idem realiter cum natura divina, sed aliunde est communicabilis, ac proinde tribus distinctis citra sui divisionem potest communicari; quo fit ut verum non sit præfatum axioma, quando tertium illud cum quo alia sunt quid idem, communicabile est.

Respondent alii; Quæ sunt eadem unitertio sunt eadem inter se sub eodem respectu sub quo sunt eadem unitertio, C. sub alio & quocumque respectu, N. Scilicet id sufficit ut intactum & verissimum maneat præfatum axioma, necesse non est ut quæ sunt eadem cum aliquo tertio, sub aliquo respectu, ratione alicujus attributi vel formalitatis, sint propterea eadem inter se sub omni respectu & ratione cujuslibet attributi; nam v.g. Petrus & Paulus sunt unum specie in natura humana, neque tamen sunt unum inter se, quia nempe non sunt unum sub omni respectu, ratione cujuslibet attributi, non sunt enim unum in natura numerica. Quamobrem ex eo quod Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt idem cum alio tertio, nempe cum natura divina, sequitur solum tres illas Personas esse unum Deum, quod ita esse nos volumus; sed non debet propterea colligi eas esse unam personam, non sunt enim quid idem cum aliqua

persona & in ratione personæ.

Objicit Crellius; Posito Trinitatis mysterio, eadem res foret simul una & multiplex, communicaretur & non communicaretur; natura enim & persona sunt una eademque res, natura autem una est persona multiplex; natura communicatur, persona incommunicabilis est: absurdum consequens: igitur &c.

Dist. maj. eadem res sub diverso respectu, sub diversa formalitate considerata, C. sub eodem respectu sub eadem formalitate, N. Solutio intelligitur ex dictis.

Objicit insuper; unius ejusdemque rei tres esse non possunt substantiæ; quia unius rei non possunt plures esse formæ ejusdem rationis, sive substantiales sint, sive accidentales; non possunt unius esse plures existentie, inhzrentie, non plures rationalitates, non plures longitudines aut albedines, nisi forte secundum diversas partes. Et ratio hæc est, quia non potest eadem res bis aut pluries esse id quod est, sed semel tantum; alias daretur progressus in infinitum: ergo in eadem natura divina tres esse non possunt substantiæ.

Nego ant. & ad probationem dist. Unius rei non possunt plures esse formæ plane ejusdem rationis, conceptus, & muneris, C. diversæ rationis, diversæ muneris & officii, N. Sunt autem hujusmodi tres supremæ deitatis substantiæ; alia enim ratio substantiæ Patris, alia substantiæ Filii, & alia substantiæ Spiritus sancti, ut patet ex earum definitionibus. Neque vero per tres illas substantias Deus est ter id quod est, ut somniat Crellius, semel enim est Pater per substantiam Patris semel non bis aut ter est Filius per substantiam Filii, &c.

At, inquit ille, si tres admittuntur in Deo Personæ, cur non plures, cur non infinitæ statuentur?

Respondemus tres in Deo statui Personas divinas, non plures, non pauciores,

res, quia trium duntaxat mentionem faciunt Scripturæ perpetuo & constanti SS. Patrum consensu roboratæ, in hoc enim stabiliendo numero querenda est revelatio & autoritas, non ratio.

*An sit una in tribus Personis
divinis natura.*

DUO sunt hominum genera qui naturam divinam in tribus Personis unam esse negant. Primum est eorum omnium hæreticorum qui ab exordio Christianæ professionis ad hanc usque ætatem Verbi divini & Spiritus sancti divinitatem oppugnaverunt, quales Ariani, Macedoniani, Sociniani in tribus Personis divinis admittant, ne unam quidem speciem naturam in iis agnoscunt; in illos omnes disputandi locus erit postea, cum supremam divinitatem & Filio Dei & Spiritui sancto vindicavimus.

Sunt alii qui licet fateantur veram ac summam divinitatem esse in Filio & Spiritu sancto, uti & in Patre, aiunt tamen his tribus Personis competere solum unitatem specificam, non unitatem numericam. In eo versabatur errore Joannes Philoponus, qui Dei naturam contendebat sola communitate unam, quemadmodum natura humana in multis hominibus una est, teste Nicephoro hist. lib. 18.

Ab his valde non diffidebat Joachinus Abbas; licet enim doceret, quod Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt una essentia, una substantia, unaque natura; veram unitatem hujusmodi, non veram & propriam, sed quasi collectivam & similitudinariam esse fatebatur. Quemadmodum dicuntur multi homines unus populus, & multi fideles una Ecclesia, ut colligitur ex Concil. Lateranensi cap. Damnamus.

Eundem errorem paucis abhinc annis renovavit anonymus quidam autor libelli gallico idiomate scripti, ubi cum acriter insurgit adversus universam Scho-

lasticorum turbam, quasi de catholico Trinitatis dogmate falso ac perperam sentiant loquantur: hoc potissimum nomine eos redarguit quod unam in tribus Personis divinis essentiam agnoscunt, docens aperte tres esse in Deo naturas, essentias, substantias; adeoque nonnisi ex prudenti quadam œconomia antiquos Patres negasse in Trinitate tres esse Deos, cum aliunde nihil quicquam erroris contineat hæc propositio; in hos autem omnes sit

CONCLUSIO.

Una est non specie tantum sed numero natura divina in tribus Personis.

Probat. 1. ex iis Scripturæ testimoniis quæ Deum aperte prædicant unum, Deut. 6. Dominus Deus tuus, Deus unus est. Rom. 3. Unus Deus. 1. Corint. 8. Non est Deus nisi unus. Ephel. 4. Unus Deus. Hæc quippe loca alique similia in quibus dilerte negatur plures esse Deos, invictè probant naturæ divinæ unitatem numericam & singularem; natura enim quæ non est una nisi specie in multis individuis, non est proprie una sed multiplex; non est realiter sed ratione tantum & per mentem una.

Probat. 2. ex SS. Patribus.

Tertullianus lib. contra Praxeam cap. 2. sic loquitur de tribus Personis divinis: Tres autem non statu nec gradu, nec substantia sed forma, nec potestate sed specie: unius autem substantia & unius status, & unius potestatis quia unus Deus. Cap. 12. Ceterum etsi ubique teneam unam substantiam in tribus coherentibus.

S. Athanasius aut alius Autor dialogi 1. de Trinitate, Essentia neque proprietatem habet non communem hypostasibus quæ essentia subsunt, nec numeri multiplicationem admittit, cum sit unica & singularis.

S. Gregor. Nazianz. orat. 37. Nec voluntate scinduntur aut potentia dividuntur,

nur, aut denique quidquam eorum quæ dividiis rebus contingunt, hic quoque reperitur. Sed individua in dividiis est divinitas. Et orat. 45. Simplex Dei essentia, individua unusque modi est.

S. Gregor. Nyssen. orat. catechetica cap. 3. ait ineffabilem esse hujus mysterii altitudinem. Quomodo, inquit, idem & cadat sub numerum & non cadat, & divisum cernatur & comprehendatur in unitate distinctumque sit ac discretum consistentia & hypostasi, & subiecto non sit divisum. Certe unitas quæ non cadit sub numero, est unitas numerica. Legendus est insuper liber ad Abladium. Quod non sint tres Dii; ubique enita hancce unitatem numericam & singularem astruit. Natura, inquit, una est ipsa, secum unita, penitusque ac prorsus unitas individua est. .... quæ non una cum singularibus qui ejus participes sunt, dividitur.

S. Ambrosius in Symbolum Apostolorum, Una est igitur, inquit, in tribus deitas, & tria sunt in quibus una deitas. Et lib. 5. de fide cap. 1. negat naturæ humanæ unitatem ex eo quod duo dicuntur homines, cum sit unitas naturæ in Deo, ex eo ipso quod Personæ sunt unus Deus. Et ideo non potest unus homo dici in significatione & numero duorum, quia non est unitas, ubi est diversitas; unus autem Deus dicitur & Patris & Filii ac Spiritus sancti gloria & plenitudo signatur. Id certe unitatem numericam manifeste astruit.

S. Augustinus idem docet passim in suis libris de Trinitate lib. 5. cap. 8. Non dicimus tres essentias, sic non dicimus tres magnitudines. Lib. 7. cap. 2. Non quia Pater non est Filius, & Filius non est Pater, aut ille ingenuus, ille autem genitus; ideo non una essentia, quia his nominibus relativa eorum ostenduntur; uterque autem simul una sapientia, & una essentia, ubi hoc est esse quod sapere. Idem habent S. Fulgentius lib. decem object. 7. S. Cyril. Alex. dialo-

go de Trinitate. S. Damascenus lib. 1. cap. 11. S. Anselmus lib. de Incarn. Verbi cap. 3. quibus ultro astipulantur omnes Scholastici Doctores.

Probatur 3. ex Conciliis.

In magno Concilio Nicæno hanc fidei professionem palam emisit Ozius, Unum consilium, unum regnum, unam voluntatem, unam dominationem in res omnes creatas, tam quæ visu, quam quæ mente & intelligentia percipiuntur, unam divinitatem & eandem essentiam confiteri nos oportet Patris & Filii & Spiritus sancti. ut refert Gelasius Cizicenus lib. 2. hist. Conc. Nicæni. cap. 12. Tom. 2. Conc. pag. 174.

In Epistola Synodica Conc. Alexandrini anno 362. hæc leguntur, Unam autem hypostasim sese intelligere, partim quia Filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas natura.

In professione fidei Conc. Toletani III. Persona alius sit Pater qui genuit, alius sit Filius qui fuerit generatus, unus tamen uterque substantia. . . Spiritus aque sanctus consentiens a nobis & predicandus a Patre & Filio procedere, & cum Patre & Filio unius esse substantiæ; tertiam vero in Trinitate Spiritus sancti esse personam, qui tamen communem habeat cum Patre & Filio divinitatis essentiam. Tom. 5. Conc. pag. 997. idem habetur in Toletano IV. in VI. in XI.

Lateranense Concilium cap. Firmiter, de summa Trinitate; Hæc sancta Trinitas secundum communem essentiam individua, quod idem definit cap. Damnamus.

In Conc. Florentino sess. 18. Joannes nomine Latinorum de natura divina sic disserit, quæ cum una numero sit, ideo non ea ratione communis dicitur esse, quæ est humanitas, sed rationem tantum habet communis, quatenus communicabilis est, addit, realem identitatem naturæ manere in unaquaque persona.

Probatur denique ratione. Scilicet constat, vel ipsis fidentibus adversariis, unicum esse Deum, plures Deos sola agnoscit.

scit gentilitas: sed si unicus est Deus, unam esse numero naturam divinam non specie tantum necesse est; quicquid enim unum est specie tantum, hoc ipsum multiplicatur in multis individuis; unde natura humana quæ una est specie, multiplicatur in multis hominibus; proprie non est una sed multiplex, non singularis sed communis & universalis; quo fit ut multi dicantur esse homines, non unus tantum sit homo: ergo cum plures dicere deos horrescat animus; unam consequenter numero & individuum esse deitatem in tribus Personis. divinis fatendum est.

Objicies: Familiare fuit antiquis Patribus, ut eandem naturæ divinæ unitatem in tribus Personis tribuerent, quam naturæ humanæ in multis hominibus: at certe natura humana non est una numero, sed specie tantum in multis hominibus: ergo.

Majus propositio constat ex variis illorum testimonio. Id præ cæteris docet S. Gregorius Nyssenus lib. ad Abladium, hanc enim naturæ humanæ cum divina paritatem urgens, convenit ut diceret, *ab usum quemdam esse consuetudinis ut eos qui natura divisi non sunt, per ipsum naturæ nomen pluraliter nominemus ac dicamus, Multi homines; cui simile est, si quis dicat, Multa natura humana .... At vocem Deus cum cautione & observatione per singularem figuram enunciat (Scriptura) hoc prospiciens & cavens ne diverse naturæ plurali significatione deorum in divinæ essentia subintroducatur. Et lib. de Fide ad Simplicium, In divinis quoque dogmatibus, inquit, nullam naturæ differentiationem efficit genitum vel non genitum esse, sed quemadmodum in Adamo & Abele una humanitas sive natura humana, eodem modo in Patre quoque ac Filio deitas seu divina natura una est.*

S. Basilii lib. 2. contra Eunomium scribit, *Unam esse substantiam in omnibus hominibus. Lib. 4. Filios & Patres*

eiusdem esse substantiæ, & omnium quæ genita sunt, eandem esse cum genitore naturam.

S. Cyrillus Alex. lib. 7. Thesauri. cap. 1. *Si ea de causa, inquit, putamus heretici non esse Filium Patri consubstantiali:em, quoniam neque Pater, & propter differentiationem personarum, substantiarum quoque differentiationem introducunt: quomodo Abel & Adam consubstantiales dicitur potuerunt, cum neque Abel dici posset Adam, neque Adam Abel?*

Et S. Augustinus Epist. 170. probat. dedit opera unam esse Patris & Filii, & Spiritus sancti naturam. *Sicut homo, inquit, gignit hominem non alterius naturæ, sed ejus cujus ipse est, vide quam impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Quibus similia docent aliqui quamp plurimu.*

Dicit. maj. Ut eandem tribuerent naturæ divinæ unitatem quam humanæ, eandem quoad aliqua, C. quoad omnia, N. Scilicet id unum voluerunt laudati Patres eandem unitatem naturæ esse in tribus Personis quæ reperitur inter homines; quoad similitudinem & æqualitatem, quæ nimirum opponitur diversitati, non quoad perfectam identitatem quæ opponitur distinctioni & multiplicatis. Hujus responsionis veritas invicte probatur ex duplici momento.

Primum est, quia iidem illi Patres, quorum nonnulla obijciuntur loca, aperitissime docent naturam divinam in tribus Personis unam esse ea unitate quæ fiat ut non sint tres dii sed unus Deus, quoad sane unitatem, numericam inducit: consule quæ mox adducta sunt in probationibus. Sic v. g. S. Augustinus Epistola mox citata. *Hæc Trinitas unus ejusdemque nature atque substantiæ, non minor in singulis quam in omnibus, nec major in omnibus quam in singulis. Quanto magis conservat in seipso, ut sint hæc tria & singula Deus, & simul omnia non tres dii, sed unus Deus.*

Alterum momentum depromitur ex ipso. SS. Pa-

SS. Patrum proposito his in locis; nimirum in id solum laborant, ut Arianos impugnent qui Filium Dei volebant Patri inaequalem, dissimilem & ab eo diversum in natura; quocirca promptum erat SS. Patribus in hacce disputatione naturæ humanæ cum divina paritatem usurpare, & merito quidem; nam, quicumque filius, si vere filius naturalis est, æqualis est necessario & ejusdem naturæ cum patre, ejusdem inquam unitate similitudinis & æqualitatis, sicut Adam & Abel.

Satis vero fuit his sanctis Doctoribus unitatem naturæ specificam, æqualitatis, similitudinis asserere Personis divinis, quia de ejusmodi unitate solummodo agebatur, & prudentissimo quidem consilio nihil tunc pronunciarunt de unitate numerica, ne alio distraheretur disputatio, novisque subinde difficultatibus proponendis anstra præberetur & occasio.

Nec moror quod Gregorius Nyssenus loco citato putet nonnisi per abusum dici *multos homines*; si enim hac in parte nonnihil excessit respondens objectioni quæ tres Personas divinas tres esse Deos inferebat ex tribus hominibus, certe non in fidem & Theologiam peccavit S. Doctor, qui non semel docet ibidem non posse catholice dici tres esse deos in Trinitate. *Necesse est, inquit, ex vi Theorematis in alterutrum prorsus dissimilium duorum incidere errorem, & vel tres dicere deos (quod nefas est) vel testimonio nostro non comprobare quod Filio Spirituique sancto deitas adsit.* Igitur nefas esse putat tres dicere deos.

Instabis; Hæc unitas numerica naturæ, sive, ut aiunt, tautoussia reputabatur apud veteres merus Sabellianismus, ejus rei testis locupletissimus est S. Hilarius qui lib. de Synodis eam appellat *heresim unionis*, & lib. 6. de Trinitate sic habet; *Unionem detestantes, &c.* igitur.

Nego ant. Hæc quippe hæresis unionis in eo posita erat, quod divinæ Personæ in una confundebantur, ut docebant Sabelliani; neque enim hi vocati sunt unquam in crimen hæreseos, quod unam

in Deo agnoscerent naturam. Id certe liquet manifeste ex ipsomet S. Hilario, qui sic duo hæc vocabula *unionis & unitatis* usurpat, ut unio cadat in Personas, & unitas in naturam, lib. 4. de Trinit. *Absolute Pater Deus, & Filius Deus unum sunt, non unione persona sed substantiæ unitate.*

Instabis; S. Hilarius lib. de Synodis approbat quod definit Concilium Antiochenum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tria esse secundum substantiam; *Quod autem dictum est, inquit, ut sint quidem per substantiam tria, non habet calumniam.* Igitur.

Respondeo idcirco hanc Synodi Antiochenæ definitionem non improbasse S. Hilarium, quia existimavit substantiam ab illis Patribus accipi pro persona. *Idcirco, inquit, tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes.*

Instabis; Declarat ibidem S. Hilarius nihil aliud nomine unitatis intelligere se quam paritatem & æqualitatem, quando nempe de eo loquitur, *Unum idcirco dicitur esse quia par sit.* Ergo non agnoscit naturam unam esse unitate numerica, sed specifica tantum.

Dist. ant. Paritatem & æqualitatem quæ excludat unitatem personæ, C. unitatem numericam naturæ, N. Hanc esse Hilarii mentem facile intelligitur, si locus integer referatur. *Æqualitatem dico, inquit, id est, indifferentiæ similitudinis, ut similitudo habeatur æqualitas, æqualitas vero unum dicitur esse quia par sit, unum autem in quo par significatur, non ad unicum vindicetur.* Ibi enim Sabellij peræque ut Arij doctrinam impugnant S. Doctor.

Obicies; Tres in Deo naturas singulares, tres substantias agnoverunt Antioqui, si aut nihil aut parum dubitaverint deos affirmare: sed istud manifestum est ex Tertulliano & S. Ambrosio.

Ex Tertulliano quidem qui lib. adversus Præveam cap. 13. scribit nonnisi ex quadam oeconomia vetitum esse Catholicis

licis ne dicant tres esse deos. *Ceterum si ex conscientia qua scimus Dei nomen & Domini, & Patri & Filio, & Spiritui sancto convenire, deos & dominos nominaremus, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiore, quibus evadendi quaque pateret occasio jurantibus statim per deos & dominos, ut quidam haeretici quorum dii plures.*

Et ex S. Ambrosio qui lib. 5. de Fide cap. 3. hac sibi proposita Arianorum objectione, *Si solum verum Deum Patrem, ita & Filium dicitis, & unius substantia Patrem & Filium confitemini, non unum Deum sed duos Deos inducitis.* Neutiquam, ut nunc moris est apud Theologos, respondet Patrem & Filium non esse duos Deos sed unum Deum, unam numero naturam habentes, sed aliud plane contrarium reponit his verbis: *Si legimus Scripturas divinas inveniemus pluralitatem magis in ea cadere qua diversa discretaque substantia sunt, hoc est, ita posita.*

Nego min. Ex adductis quippe testimoniis certo liquet cautum fuisse in tota retro antiquitate ne plures dicerentur Di, cum istud maxime gentilitatem & idololatriam redoleat.

Jam vero nihil omnino conficitur ex Tertulliani verbis; neque enim ex economia solum negandam esse Deorum pluralitatem scribit, qui ibidem congerit rationes in Scripturis & revelatione fundatas, ut plures non esse deos ostendat. *Itaque deos, inquit, omnino non dicam nec dominos, sed Apostolum sequar, ut si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem, & Jesum Christum Dominum nomen, solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus.*

Sed nec firmius est quod obijcitur ex S. Ambrosio, ibi enim utitur argumento ad hominem adversus Arianos, qui duos esse deos inferebant ex eo quod Filius dicitur Deus a Catholicis, quia, inquebant illi haeretici, Scriptura non usurpat numerum pluralem, nisi cum loquitur de naturis homogeneis. His ita dictis ab Ariano,

ejusque vestigiis insistens Ambrosius, observat juxta Scripturas pluralitatem magis in ea cadere qua diversa substantia sunt rectorum scilicet in Arianum argumento: sed inde non sequitur ea tantum ex causa trinitatem deorum negasse sanctum Doctorem, quia tres illi dii unam speciem naturam habent, ibidem enim unitatem numericam ejusdem naturae divinae in tribus Personis astringit apertissime his verbis: *Itaque dicentes Patris & Filii discretam esse substantiam, differentemque deitatem, duos utique ipsi deos asserunt. Nos cum & Patrem confitemur & Filium, asserendo tamen unius esse deitatis non duos Deos, sed unum Deum dicimus.*

Appendix de testimonio S. Joannis.

HOc testimonium quod supra diximus luculentissimum ad probandam trium Personarum distinctionem, legitur i. Epist. Joan 5. vers. 7. his conceptum terminis: *Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Sed de hujus veritate & sinceritate non constat apud omnes.

Putavit Erasmus supposititium esse hunc versiculum, & Mss. codices Graecos in quibus non legitur ex posterioribus Latinis in quibus occurrit, fuisse reformatos; quapropter in primis sui novi Testamenti editionibus eum expunxit, in eo magis culpandus quod S. Hieronymum apologia adversus Stronicam, tanquam varium parumque sibi constantem habeat, quod huic textum Latinis exemplaribus propria auctoritate addiderit sanctus Doctor.

Idem suspicatus pari audacia scribit Faustus Socinus Comment. i in Joan. Hieronymus, inquit, ut is qui, ut recte de eo Erasmus alicubi scribit, non satis prudenter saepe ad victoriam & ad causa sua defensionem & favorem multa traheret, natus forte exemplar aliquod aut etiam forte plura exemplaria, in quibus particula ista adejecta fuerat ut fraus animadverti non posset, adversus fidem aliorum omnium

exemplarium tam Latinorum quam Græcorum lectionem particula istius tanquam germanam defendere & promovere coepit, conquerens publice eam culpa & fraude hæreticorum abrasam a vulgaris codicibus fuisse. Unde nihil non moliti sunt postea Sociniani, ut hujus versiculi sinceritatem everterent.

Sed nemo fufius apertiusve in hunc Joannis versiculum tanquam spurium in-
 vectus est, quam Richardus Simonius, vir cætera Catholicus & in ejusmodi Scripturæ lectionum critica peritissimus, tractat istam quæstionem in critica novi Testamenti, 1. p. cap. 18. & in dissertationem critica de Mss. codicibus novi Testamenti quam ad calcem tertie partis apposuit, ubi testatur se multos lustrasse Mss. codices Græcos in multis bibliothecis, septem in Regia & quinque in Colbertina, in quibus uti & in multis aliis Latinis exemplaribus, desideratur laudatus versiculus. Suspiciabatur primum his Scriptor eum e margine, in qua per modum scholii reperiebatur, subinde in textum irrepsisse; sed conjecturam hanc mutavit in citata dissertatione, putat enim eundem Anglicano exemplari, cujus meminit Erasmus, fuisse insertum, postquam ad usum Græcorum Latina exemplaria Græce reddita sunt in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. In hujus lux causæ præsidium alia multa congerit momenta Simonius quæ a nobis refellentur cum ea quæ in contrariam partem longe firmiora suppetunt, paucis adduxerimus.

CONCLUSIO.

Non est assutus, sed genuinus versiculus septimus cap. 5. Epist. S. Joannis.

Probat primum ex ipso contextu, ibi enim post hunc versiculum septimum, de quo quæstio est, incipit octavus ab ista particula *Et*, his nempe conceptis verbis, *Et tres sunt qui testimonium dant in terra, &c.* quæ particula *Et* quoniam copulativa est, manifeste supponit & postu-

lat septimum, *Tres sunt qui testimonium dant in celo, &c.* Præterquamquod versus nono S. Joannes ad utrumque respiciens sic habet, *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est, quod supponit duos præcedentes versiculos, aliter clara & nitida non esset Apostoli ratio.* Certe non est certior criticæ regula qua judicetur in aliquo textu quandam particulam non esse assutam, quam si ea posita oratio sit clara, ea vero sublata inter se singula orationis verba non cohereant.

Probat secundum ex SS. Patribus. Neque vero cum nonnullis commemorabo testimonium Tertulliani c. lib. cont. Praxeam cap. 25. *Tres unum sunt, nimirum Pater, Filius, & Spiritus sanctus.* Ad hunc enim versiculum nostrum S. Joannis Tertullianum respicere non omnino constat. Omitto etiam referre, quod multi duplex Athanasii testimonium proferunt, unum ex disputatione cum Ario, alterum ex libro primo de unica veritate Trinitatis ad Theophilum, constat quippe apud omnes eruditos hoc utrumque opus non esse sancti Athanasii.

Verum hæc nostra sententia aperte colligitur ex S. Cypriano, qui hunc versiculum manifeste laudat lib. de unitate Ecclesie, ubi probans in Ecclesia servandam esse unitatem, adducit illud Scripturæ, *Ego & Pater unum sumus*; additque, *Et iterum de Patre & Filio, & Spiritu sancto scriptum est, Et hi tres unum sunt.* Quem certe locum nullibi reperias quam in Epist. S. Joannis cap. 5. vers. 7.

Ex S. Hieronymo in suo ad Epistolam canonicas prologo, ubi conqueritur has Epistolam a nonnullis translatoribus interpolatas, *Illo*, inquit, *præcipue loco, ubi de unitate Trinitatis in prima Joannis Epistola positum legimus, in qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus, trium tantum vocabula, hoc est, aqua, sanguinis & spiritus in sua editione ponentes, & Patris Verbie ac Spiritus testimonium omittentes; in quo maxime & fides Catholica roboratur, & Patris & Filii ac*

Spiritus sancti una divinitatis substantia comprobatur.

Scio equidem communiorem nunc apud eruditos Criticos sententiam, hunc prologum non esse S. Hieronymi, ut inter alios probant ex professo Simonius loco supra citato, & doctissimi Monachi Benedictini annotationibus in eundem prologum, qui legitur sub finem tom. 1. novæ editionis operum S. Hieronymi. Sed si S. Hieronymi non est hoc opusculum, quod certe longiori oratione expendere non est præsentis instituti; autoritatis est tamen non omnino spernendæ ad hanc nostram sententiam corroborandam, siquidem est auctoris antiquissimi, qui ad minimum scripsit sæculo septimo.

Versiculi nostri meminit insuper Vigilius Tapfensis lib. 1. contra Varimadum cap. 5. his verbis, quibus Christi divinitatem astruere conatur: *Et Joannes Evangelista ait: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Item ipse ad Parthos, Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra, aqua, sanguis, & caro, & tres in nobis sunt: Es tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum & Spiritus, & ii tres unum sunt.*

Nec refert quod liber iste credatur a nonnullis post Bellarminum adjudicandus Idacio Hispano Episcopo; si enim ita est, proferimus testimonium viri clarissimi quarto sæculo degentis, Tapfensis autem nonnisi quinto devixit.

Præclarum est in hujusce veritatis confirmationem quod legitur in professione fidei quam Eugenius Carthaginensis Hunnerico Wandalorum Regi obtulit ann. 484. a quadringentis fere Episcopis subsignatam, ubi sic habetur: *Et ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre & Filia Spiritum sanctum doceamus, Joannis Evangelista testimonio comprobatur; ait namque, Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Hoc testatur & comprobatur Victor Vitenfis lib. 3. de persecutione Africana. Quod, invicto

est argumento, tunc omnes Africæ Episcopos hunc septimum versiculum habuisse in suis bibliorum codicibus, quem confitenter adversus Arianos laudarunt nullis reclamantibus.

Eundem commemorat S. Fulgentius responsione ad objectionem decimam Arianorum, pridemque a S. Cypriano citatur testatur: *In Patre ergo, & Filio, & Spiritu sancto unitatem substantia accipimus, Personas confundere non audemus: Beatus enim Joannes Apostolus testatur dicens, Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus, & hi tres unum sunt, Quod etiam beatissimus Martyr Cyprianus in Epistola de unitate Ecclesie confitemur dicens.... Dicit Dominus, Ego & Pater unum sumus; & iterum de Patre & Filio & Spiritu sancto scriptum est, Es tres unum sunt.*

Probat 3. ex ingenti numero MSS. codicum in quibus legitur iste versiculus. Extat in quodam MS. codice Cobteenfi qui asservatur in Bibliotheca S. Germani a Pratis, quique perantiquus est & optimæ notæ. Erat in iis codicibus quibus usi sunt auctores editionis Complutensis anno 1510. qui tamen teste Ximeno Cardinali in præfatione laborem omnem & curam impenderunt inquirendis antiquissimis & emendatissimis exemplaribus. Extant in exemplari quodam Britannico, quod tanti fecit acutissimus Erasmus, ut hunc versiculum in præcedentibus suis editionibus omissem, propterea restituerit in sequentibus. Extat in codicibus prope innumeris quos evolverunt Theologi Lovanienfes, qui testantur quinque se duataxat reperisse in quibus desideraretur. Extat insuper in iis omnibus exemplaribus quæ inter se consulit Robertus Stephanus, qui testis est ex sexdecim Græcis, & antiquissimis in septem solum desiderari hunc versiculum. Extat denique in aliis multis codicibus quos laudant indicantque doctissimi Benedictini in suis jam citatis annotationibus ad prologum S. Hieronymi in

Epistola

Epistolas canonicas editis in fine 1. Tomi operum S. Hieronymi.

Hinc est quod Censores Romani qui sub Urbano VIII. in emendandis sacris bibliis multum laborarunt, hunc septimum versiculum retinendum censuerunt, quamvis eundem viderent omissum in aliis exemplaribus.

Favet quoque decretum Concilii Tridentini quo recipiendos jubet singulos libros editionis vulgatæ cum omnibus suis partibus, & prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt; hunc enim ut manifestum est, nemini licet privata autoritate quamcunque codicum particulam ut spuriam vel assutam ablegare.

Obijcies; ille versiculus merito creditur assutus qui multas præ se fert suppositionis notas: sed iste versiculus septimus multas & quidem graves præ se fert suppositionis notas.

Prima nota est quod in nullo fere exemplari Græco ante quingentos annos exarato reperitur; ejusmodi sunt septem codices Mss. qui leguntur in Bibliotheca Regia, quorum sex habentur sub istis numeris 1885. 2247. 2248. 2870. 2871. 2872. & alii quinque in Bibliotheca Colbertina sub numeris 871. 6123. 4785. 6584. 2844. præter alios quamplures Græcos Mss. quos a se illustratos perhibet Simonius & in quibus deest hic versus; uni & constat ex Syriacis, Arabicis & Æthiopicis codicibus qui in bibliis Poliglottis habentur. Cum & aliunde idem versiculus desideretur in Latinis codicibus primæ antiquitatis.

Altera hujus assumentis nota est, quod plerique etiam codices in quibus reperitur, inter se non consentiant. Testatur Lucas Brugenensis in codice Mss. S. Andree hunc nostrum versiculum qui nunc in bibliis nostris septimus est, octavum esse. Erasmus refert de utroque exemplari Constantiensis post testimonium sanguinis, aquæ & spiritus hæc haberi verba, *Sicut in celo tres sunt, Pater Verbum, & Spiritus sanctus, & tres unum sunt.* Extant insuper exemplaria Græca in qui-

bus ad marginem versiculi octavi legitur scholium exponens de tribus Personis divinis spiritum, aquam & sanguinem; unde non levis est conjectura ejusmodi scholium, quod certe hic ipse est noster versiculus, & margine in textum irrepsisse aliorum exscriptorum manu; quod ita factum esse putat Simonius, & probat exemplo codicis cujusdam qui extat in Bibliotheca regia, in quo e regione illius versus, *Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis;* legitur ad marginem, *Spiritus sanctus, & Pater, & Filius.*

Tertia falsitatis nota ex eo maxime colligitur, quod nemo ex antiquis ante Victorem Viensem qui degebat quinto sæculo, hunc versiculum citaverit, quamquam utile ac peropportunitum fuerit SS. Patribus hoc versiculo uti adversus hæreticos, luculentissimo certe in Sabellianos peræque ac Arianos. Hoc testimonio usus non est S. Athanasius ad asserendam Filii Dei divinitatem, uti nec S. Hilarius, S. Gregorius Nazianzenus, S. Basilus, S. Chrysostomus, S. Leo. Quin immo S. Cyrillus Alexandrinus lib. 14. Thesauri cap. 5. plurima Scripturarum congerens loca ad probandam Spiritus sancti divinitatem, citat expresse verbum octavum, *Tres sunt qui testimonium dant in terra, &c.* nulla omnino mentione facta septimi versiculi.

Atque idem contingit S. Ambrosio lib. 1. de Spiritu sancto cap. 6. tum & S. Augustino qui libris integris contra Maximinum Arianum, nullibi laudat versiculum nostrum; & insuper lib. 3. cap. 22. inde Trinitatem astruit quod in octavo versiculo per spiritum, sanguinem & aquam, significantur Pater, & Filius & Spiritus sanctus. Ex quibus luce meridiana clarius est septimum, de quo nunc disputamus, versiculum, in iis exemplaribus non extitisse quibus utebantur laudati Patres. Neque enim tot eruditi Scriptores Catholicæ fidei acerrimi vindices omisissent in simili occasione locum, ex quo funditus convellebatur hæreticorum error, vel dicatur necesse.

neceſſe eſt manca & imperfecta fuiſſe ſacra volumina quibus utebantur hi omnes antiqui Patres, quod omni veriſimilitudine vacat.

Quibus adde Dydimum Alexandrinum, Occumenium, Bedam & alios antiquiores Scripturarum Interpretes huius verſiculi nullam feciſſe mentionem in ſuis ad S. Joannis Epistolam commentariis. Quin & obſervatione digniſſimum eſt, S. Hieronymum, qui in emendandis ſacris codicibus ſtudio omne ſuum & laborem feliciter collocavit, hunc tamen verſiculum omiſſiſſe, cum primam S. Joannis Epistolam recenſuit.

Nego min. & ad ſingula momenta reſpondeo.

Ad primum, vere quidem iſte verſculus in multis exemplaribus & Græcis & Latinis deſideratur. Sed negari quoque non poteſt, quin reperitur in aliis quamplurimis æque veteribus, uti mox oſtendimus. Ea quidem obſectio probat quædam eſſe exemplaria in quibus deſideratur iſte verſculus, quædam vero in quibus legitur, ſed neutiquam evincit priora iſtis eſſe antepoſenda. Quin potius hac poſita codicum varietate & diſcrepancia, conjici potius debere præſatum verſiculum a veris exemplaribus fuiſſe expunctum, quam falſo in alia inſertum, ex eo colligendum puto, quod reperitur in ſinceris ſanctorum Patrum ſcripturis quæ multum antiquiora ſunt iis Mſs. codicibus in quibus deſideratur iſte verſus, quandoquidem ad ſummum ab octingentis annis exarati videntur ejuſmodi codices, qui proinde multo recentiores ſunt Cypriano, Vigilio Tapſenſi, Eugenio Carthagenſi, & Fulgentio. Quibus adde hunc verſiculum tanquam genuinum auno ulro agnoſcere omnes Eccleſias tum Latinas tum Græcas.

Neque vero plus vitium eſt in altero ex varietate momento quod petitur codicum qui hunc verſiculum diverſimode repræſentant, modo in margine, modo tanquam ſcholium, modò octavum ordine, non ſeptimum; id quip-

pe arguit ſolum incuriam atque indiligentiam in quibuldam ſacrorum codicum exſcriptoribus, vel fraudem & malitiam in aliis, nam pro veritate illius textus reclamant teſtimonia S. Cypriani, Eugenio Carthagenſis & aliorum Præſulum Africanorum, Viſtoris Vitenſis, & S. Fulgentii, quæ fide & antiquitate ſuperant omnes Mſs. codices.

Ex quibus maniſeſte liquet vanam eſſe Simonii conjecturam, qui hunc verſum putat e margine in textum irrepiſſe; erat enim in textu, antequam ullum quod nunc extet, componeretur ſcholium. Præterquamquod codex ille regius in quo ſua conjecturam fundat Simonius, non niſi a 500. annis deſcriptus eſt, ut ipſe conſtitetur, quamquam alium ipſe videtur dicere Mſ. ab 800. annis exaratum ſub Lothario II. qui hunc noſtrum verſum exhibet in textu non in margine.

Itaque veriſimilius eſt præſatum verſiculum in multis exemplaribus deſiderari vitio & culpa cujuſdam exſcriptoris, qui poſtquam deſcripſit hæc priora ſeptimi verſiculi vocabula, *Tres ſunt qui teſtimonium dant*, tranſiit ad octavum verſiculum in quo eadem verba repetuntur, docet enim experientia ſatis communem eſſe ſimilem lapſum, cum duæ lineæ nullo intervallo ſeparant ab aliis verbis incipiunt. Id apprimè obſervant Monachi Benedictini loco jam citato in prologum Sancti Hieronymi; nam, inquit, librorum genus aliquod non reperies ubi non inoleverint ſimilia omiſſionum vitia. Docet Hieronymus lib. 6. comment. in Jeremiam c. 3. multa fuiſſe prætermiſſa in LXX. Interpretibus, quia ſecundo dicebantur. Inſignis eſt ille locus qui rem iſtam plane conſciat, Jeremiam nimirum cap. 30. verſ. 14. & 15. ſic legitur ſcriptum, *Omnes amatores tui obliſi ſunt tui, teque non querunt, plaga enim inimici percuſſi te caſtigatione crudeli: propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta ſunt peccata tua: Quid doluiſti ſuper contritione tua? Inſanabilis eſt dolor tuus, propter multitudinem iniquitatis.*

ratis tua & propter dura peccata tua feci hæc tibi. Quod commentariis suis Hieronymus illustrans, apposite hæc inter multa observavit. *Quodque sequitur*, inquit, *quid, clamas super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tue*, in LXX. non habetur; videlicet quia secundo dicitur propter multitudinem iniquitatis tue & dura peccata tua, & qui scribebant a principio additum putaverunt. Sed commodiorem adhuc locum habes in libro Josue cap. 21. vers. 36. secundum Vulgatam. Nam ternæ repetitiones eorum verborum, *Civitates quatuor cum subtribubus ejus*, quæ leguntur vers. 35. 36. & 37. erroris aniam præbuerunt scriptoribus qui vers. 36. prætermiserunt decepti similitudine, vel eadem sermonis clausula quæ non solum incuriosorum, sed diligentium nonnunquam obtutus confudit in describendo libros. Si autem hæc in materia exscribendo scilicet Epistolam S. Joannis, errasse supponitur aliquis Notarius, facile intelligitur parem mutilationem paucis excrevisse in infinitum.

Addi potest hunc versum e textu S. Joannis expunctum ab Arianis, paris enim corruptelæ hæretici non semel arguuntur a SS. Patribus, ut colligere est ex S. Ambrosio qui lib. 3. de Spiritu sancto cap. 10. Arianis exprobat quod hunc locum *Deus spiritus est*, e sacris codicibus deleverant. Similis perfidiæ hæreticos redarguit Socrates lib. 7. hist. cap. 32. quod nimirum ex hac ipsa S. Joannis Epistola cap. 4. hæc verba sustulerant, *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carnem venisse, ex Deo est*.

Ad tertium momentum respondeo res ipsa quidem multos Patres hunc versiculum non commemorasse, sed nemo nescit ejusmodi argumentum negativum esse & nullius roboris, cui prævalere debet argumentum positivum quod petitur ex auctoritate plurimorum e SS. Patribus vel antiquioribus supra laudatis.

Addo insuper forte hunc versum omisisse multos Patres cum disputarunt adver-

sus Arianos, quod noverant hæc verba *Et his tres unum sunt*, ab illis hæreticis in magno pretio non haberi, ad probandam unitatem naturæ in tribus Personis divinis, ex eo videlicet quod eadem plane verba habentur in versu octavo de spiritu, sanguine & aqua, ex quibus tamen verbis sola colligitur unitas testimonii non naturæ; vel quia ad eisdem confutandos hæreticos aliud in Evangelio suppetit testimonium his verbis contentum, *Ego & Pater unum sumus*, quod æque manifestum est ad evincendam unitatem in natura. Vel demum dici potest nonnullos ex istis Patribus incidisse in multa exemplaria e quibus expunctus fuerat versiculus quo questio est.

Instabis; Cum ista sententia, quæ genuinum, non assutum docet S. Joannis versiculum, S. Cypriani auctoritate potissimum fulciatur, ruct profecto si non constet eum fuisse a Sancto Cypriano lectum in exemplari quod præ manibus habebat: sed non constat septimum hunc versiculum a Sancto Cypriano fuisse lectum in exemplari quod præ manibus habebat. Quin potius verisimilius longe est Sanctum Doctorem habuisse præ oculis octavum dumtaxat versiculum qui est de trium testimonio in terra, & quem accommodatitio sensu Patri, Filio, & Spiritui sancto applicat. Idque eo confidentius factum a Cypriano judicamus, quod idem quoque prælitum fuit & a Sancto Augustino & a Facundo Hermianensi.

S. Augustinus lib. 2. contra Maximinum cap. 12. ex versu octavo hujus Epistolæ Joannis, astruit Christi divinitatem septimo neutiquam citato. Sane falli te nolo, inquit, in Epistola Joannis Apostoli, ubi ait, *Tres sunt testes, spiritus & aqua & sanguis, & tres unum sunt. Ne forte dicas spiritum, aquam & sanguinem diversas esse substantias, & tamen dictum esse, Tres unum sunt*, propter hoc admonui ne fallaris; hæc enim sacramenta sunt, in quibus non quid sint, sed quid ostendant, attenditur.... Ut nomine spiritus significatum accipiamus Deum Patrem, non-

nomine sanguinis Filium, quia Verbum caro factum est, & nomine aqua Spiritum sanctum.

Et certe si Augustinus verum septimum habuisset ante oculos, quorsum ad astruendam Christi divinitatem ad sensum accommodatitium confugisset? Quomodo autem hunc septimum omisisset, si in alio sensu quam accommodatitio exstaret in operibus S. Cypriani quæ toties evolverat sanctus Doctor?

Et Facundus similiter lib. 1. cap. 3. octavum dumtaxat verum citat quem tribus Personis divinis accommodat: *Nam inquit, & Joannes Apostolus in Epistola sua de Patre, & Filio, & Spiritu sancto sic dicit, Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres unum sunt.* Quod quidem probat ex allato S. Cypriani loco, *Quod testimonium, inquit, S. Joannis Apostoli, S. Cyprianus Carthaginensis Antistes & Martyr in Epistola sive libro quem de Trinitate scripsit, de Patre, Filio, & Spiritu sancto dictum intelligit.* Unde merito colligitur in operibus S. Cypriani quibus utebatur Facundus, desuisse hunc S. Joannis versiculum septimum.

Nego minor. Si enim S. Cyprianus præ oculis in suo exemplari habuisset tantummodo versiculum octavum, qui est de trium testimonio in terra, & quem ad tres Personas divinas accommodasset, obscure admodum & præter motem locutus fuisset, cum aliunde non admonuerit ibi esse figuram tribus Personis applicandam: at simpliciter & sine ulla figura scribit Cyprianus, *De Patre, & Filio, & Spiritu sancto scriptum est, Et hi tres unum sunt.* 2. Si verum octavum accommodasset tribus Personis divinis, ordinem trium istarum vocum, *spiritus, aqua, sanguis*, servasset, sic appellasset Spiritum sanctum immediate post Patrem, utpote qui significatur per aquam.

Quod autem ad hujus conjecturæ confirmationem profert Simonius exemplum S. Augustini & Facundi, quæscia sit ratio agendi familiaris Scriptoribus Africanis,

nihil omnino efficit; idque unum sequitur: ad sensum accommodatitium confugisse Augustinum & Facundum qui mutilis exemplaribus haud dubie utebantur, ut diximus, nequiquam vero S. Cyprianum.

Facundo autem nulla debet haberi fides, cum ait S. Cyprianum de Patre, Filio, & Spiritu sancto intellexisse, quod legitur versu octavo S. Joannis de spiritu, aqua, & sanguine; id quippe sine ullo fundamento affirmat, crediderim potius S. Fulgentio majoris certe fidei & auctoritatis, qui non modo septimum hunc laudat versiculum, sed & eundem a S. Cypriano citatum perhibet, ut supra retulimus.

Et certe mentem S. Cypriani hac in parte assecutum non fuisse Facundum, constat ex ipsis Cypriani verbis, qui ait de Patre & Filio & Spiritu sancto scriptum esse, Epistola nimirum S. Joannis, Et hi tres unum sunt; non ait autem de Patre, & Filio, & Spiritu sancto intelligi quod scriptum est, Et hi tres unum sunt, quæ quidem duo maxime diversa sunt, ratio enim hæc loquendi qua utitur Cyprianus, ostendit manifeste eum ante oculos habuisse quod scriptum erat de Patre, & Filio, & Spiritu sancto, non autem solummodo, quod ipsis per accommodationem applicabatur.

Utrum ratione naturali demonstrari possit mysterium SS. Trinitatis.

Dupliciter aliquid potest demonstrari, positive scilicet & negative; demonstratur positive quando medium adducitur ratione naturali cognitum & cum ea re connexum, ut eum demonstratur existentia Dei ex creaturis. Aliquid demonstratur negative, quando solvuntur objectiones quæ adversus rem illam proponuntur.

Certum est mysterium SS. Trinitatis ratione naturali posse demonstrari negative; ita enim solvimus modo argumenta quæ proponi solent in hoc mysterium, ut evidenter pateat illud non esse impossibile. Sed questio est an demonstrari possit positive.

Sunt

Sunt autem duo in presenti occasione apprimè distinguenda, duze sedulo distinguenda quæstiones, quarum una sit de existentia Trinitatis, & altera de ejus possibilitate; quanquam eas confundat vulgus Theologorum, qui iisdem argumentis probant mysterium Trinitatis non posse lumine naturali demonstrari existens, & non posse demonstrari possibile.

Claudianus Mamertus qui floruit quinto sæculo Viennensis Ecclesiæ Presbyter, existimavit hoc mysterium sola ratione naturali sine ullo divinæ revelationis auxilio cognosci posse; immo & illud etiam a Platone fuisse cognitum; id videlicet scribit Mamertus lib. 2. de statu animæ cap. 7.

Teste S. Bernardo Epist. 110. Petrus Abailardus eo venit insanire, ut altissimæ quæque mysteria, ipsamque Trinitatem solo ingenii sui acumine & subtilitate pervadere se facili negotio posse gloriaretur; quod quidem ipsi vitio verterunt Summus Pontifex Innocentius II. plerique Galliani Præsules, & ipse S. Bernardus.

PRIMA CONCLUSIO.

Existentia SS. Trinitatis lumine naturali demonstrari non potest.

Probatur; Nam quicquid ratione naturali demonstratur existens, vel demonstratur a priori, vel a posteriori: atqui mysterium Trinitatis neque potest demonstrari a priori, neque a posteriori; non a priori quidem, quia nulla est causa Trinitatis; neque etiam a posteriori, quod enim nullos in natura producit effectus, non potest demonstrari a posteriori existens: sed Trinitas nullos in natura producit effectus, singuli enim effectus Dei sunt a Deo; ut unus est, non ut trinus: ergo.

Quamobrem velut stupendum & ineffabile mysterium habetur Trinitas in Scripturis, *1. Iayæ 53. Generationem ejus quis enarrabit? Matthæi 11. Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare?* Quibus adde districte vetitum in Scripturis, ne quis nostrum profundiora

Tom. II.

Dei mysteria scrutetur, *Job 28. Sapientiam Dei unde invenies? latet enim ab oculis hominum. Proverb. 25. Qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria. Ecclesiastici cap. 3. Altiora te ne quaesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Certe si quod sit in tota Christi religione mysterium profundum & inscrutabile, hoc sibi maxime vindicat SS. Trinitas.*

Atque hoc quidem unanimi consensu docent SS. Patres.

S. Athanasius Epist. 1. ad Serapionem: *Osultis, inquit, atque ad omnia audaces & præcípites, quare non potius sanctam Trinitatem curiose scrutari definitis, eamque esse dumtaxat creditis, magistrum Apostolum hac in re imitati, cujus hæc sunt verba, credere enim oportet, &c.*

S. Ambrosius lib. 1. de fide ad Grat. cap. 10. *Impossibile est, inquit, generationis verbi divini seire secretum, mens deficit, vox file.*

S. Augustinus lib. 15. de Trinitate, cap. 9. *Deum esse Trinitatem credimus potius quam videmus.*

Obijcies, sic demonstrari existentiam Trinitatis. Ut ratione naturali innoteat existentia Trinitatis, satis est quod sola ratione naturali absque beneficio revelationis divinæ innoteat Deum intelligendo producere terminum in persona distinctum & in natura unum, quod appellamus Verbum; tum etiam volendo seu amando producere terminum sui amoris pariter distinctum in persona, unum in natura, quem appellamus Spiritum sanctum: atqui tria hæc ratione naturali innotescent.

Ac primo Deum intelligendo producere suæ intellectiois terminum; omne enim agens agendo aliquid producit, suæ actionis aliquem producit terminum; intelligere autem est agere, intellectio est actio: ergo lumine naturali demonstratur Deum intelligendo producere aliquem terminum.

Secundo, terminum illum productum, esse distinctum in persona; ex eo nempe quod productum, est semper distinctum

E

a pro-

a producente; nihil seipsum producit.

Tertio denique, terminum illum esse unum in natura, ex eo constat quod terminus ille sit perfectissimus: atqui non esset perfectissimus nisi ejusdem esset nature cum principio, cum Deo Patre: ergo tria hæc constant ratione naturali, idemque sit judicium de termino amoris; ac proinde discursu & ratiocinio infertur mysterium Trinitatis existens.

Nego min. & ad probationem nego similiter ullum ex his tribus præfatis ratione naturali innotescere.

Primo non innotescit Deum intelligendo producere aliquem terminum sue cognitionis: vere quidem Deus cognoscendo producit Verbum quem appellamus Filium Dei, sed id fides sola docet, & naturaliter non cognoscitur; quin immo stando lumini naturali judicavimus cognitionem Dei esse quid improductum, Deum per se & immediate per suam substantiam cognoscere, non per actionem realiter ab eo distinctam; siquidem, quod intellectus creatus producat cognoscendo aliquod verbum mentis, hoc redolet, inquit multi Theologi, quandam imperfectionem, in eo nempe sitam, quod intellectus per se & non nisi beneficio alicujus imaginis productæ possit objectum percipere: ergo ratione naturali non innotescit Deum intelligendo producere aliquem terminum.

Secundo, non innotescit terminum illum intellectus divinus esse distinctum in persona. Eito quod ratiocinio inferamus terminum per intellectum productum, esse distinctum ab intelligente, quia semper agens aliud a se producit; nemo tamen unquam existimabit terminum illum esse aliam personam ab intelligente, ad summum putabit Philosophus terminum illum esse quandam imaginem repræsentativam objecti, quomodo apud nos verbum meptis intentionale, nobis exhibet atque repræsentat objectum cognitum.

Tertio, non innotescet ratione naturali terminum illum esse unum naturæ; innotescet enim dumtaxat terminum illum esse

de genere imaginis, speciei expressæ vim habentis repræsentandi quicumque Deus cognoscit; unde ad probationem distinguo: cognoscitur terminum illum esse perfectissimum in ratione imaginis, repræsentationis, C. perfectissimum in omni genere, quasi sit ipse Deus, quasi aliqua Persona divina, N. nam in intellectu humano verbum mentis non est homo, in intellectu Angelico verbum mentis non est Angelus; unde stupendum & ineffabile mysterium, quod Verbum mentis divine sit Deus.

Adde quod, si Philosophus ratiocinio utens eo venisset, ut judicaret Deum intelligendo producere terminum distinctum in persona & unum in natura; eadem ratione colligeret Filium genitum producere intelligendo alium Filium; sola enim fide nobis constat tres esse tantum Personas divinas; numerus Personarum nulla ratione definitur tum & ille Philosophus in multis hæreret anceps & dubius; non posset enim concipere, quomodo Personæ illæ unus & idem essent Deus, non plures Dii; quomodo natura divina, quæ eadem est in tribus, fecunda sit in Patre & Filio, non in Spiritu sancto; cur potius Verbum generetur quam Spiritus sanctus, & alia id genus, quæ quidem ostendunt manifeste rationi naturali impervium esse mysterium Trinitatis.

Obijcies; Demonstratur Trinitas per effectus & consequenter a posteriori, si creaturæ sint effectus Trinitatis: sed omnes creaturæ sunt effectus Trinitatis: ergo.

Dist. min. Omnes creaturæ sunt effectus Trinitatis in rei veritate, C. idque discursu & ratiocinio cognoscitur, N. Aut aliter; creaturæ sunt effectus Trinitatis, quatenus est unus Deus, C. quatenus est Trinitas formaliter, N. Revera creaturæ sunt a Deo qui trinus est in Personis, & ideo sunt effectus Trinitatis; sed istud non cognoscitur naturaliter, nempe non cognoscitur creaturas esse a Deo ut trino in Personis, hoc unum ratiocinio constat esse Deum: an vero sit trinus in Personis sola fides docet; ratio nullatenus demonstrat;

erat: immo cognoscimus Deum tamen si esset unus in persona, recte tamen esse mundi opificem, proindeque per effectus & creaturas non demonstratur Trinitas Personarum in Deo.

Obijcies: Ratione naturali cognoscitur Deum esse secundum & quidem infinita fecunditate, quia ejusmodi fecunditas est perfectio: sed præcognita semel Dei fecunditate clare intelligitur productio Filii per ejus intellectum, & Spiritus sancti per voluntatem, ut secundus enim intelligitur producere terminum aliquem per quamlibet facultatem, & ut secundus infinite debet producere terminos natura infinitos: igitur ratione naturali cognoscitur Deum esse trium in Personis.

Dist. maj. Deum esse secundum ad extra, hoc est, potentissimum qui omnia possibilia creare possit, C. secundum ad intra, quasi per intellectum & voluntatem producat necessario personas distinctas, N. Hoc argumentum quod Raymundi Lullii est, jam abunde solvimus.

Obijcies: Multi ex antiquis Philosophis lumine fidei destituti distinctionem Personarum agnoverunt: quod vulgo existimatur de Platone, qui Deum dixit omnium principium & regem, & illius principis patrem esse; de Trismegisto, cujus hæc creduntur esse verba: *Monas genuit Monadem, & in se finit reflexio amoris*. Denique de Sybillis, quæ multa suis versibus afferunt, ex quibus colligi potest illis notum fuisse mysterium Trinitatis, a posteriori scilicet & per effectus, aut summo ingenii quo pollebant acumine.

Respondeo primo, apud antiquos nullum extare testimonium satis luculentum, ut colligamus illis notam & perfectam fuisse Trinitatem, ut patet ex iis quæ vulgo ab illis scripta laudantur: rem fusius postea examinabimus.

Respondeo secundo, veteres Philosophos ejusmodi non habuisse notitiam (si quam habuerunt) vi discursus & a posteriori per effectus, sed ex lectione sacrarum codicum, veteris quidem Testamenti si de Platone & de Trismegisto sermo sit, & novi

Testamenti, si de autore carminum Sybillinarum; is enim, ut dicimus, post natum Christum vixit, quisquis ille sit. Quibus adde plane fictitium esse quod ex Trismegisto qui Moysen antiquior sit vulgo refertur, apertum est enim in eo libro multa esse ex sacris codicibus Moysen non antiquioribus hausta.

Obijcies: Cognoscimus evidenter mysterium Trinitatis esse a Deo revelatum; evidens est enim evidentia testimonii omnino irrefragabili Scripturam sacram esse verbum Dei, & consequenter revelatum esse a Deo Trinitatem, in ea enim expresse & clare legimus tres Personas unam eandemque naturam habentes: atqui hoc posito evidenter demonstratur existere mysterium Trinitatis: siquidem demonstratur existere, id quod testatur Deus existens; Deus enim est verax, qui nec falli nec fallere potest, & ista omnia lumine naturali sine revelationis subsidio innotescunt: ergo evidenter demonstratur mysterium Trinitatis existens. Quæ demonstratio erit a simultaneo ut aiunt, per aliud scilicet evidenter cum ipsa Trinitate connexum, puta per evidentem revelationem & veracitatem Dei revelantis, ex quibus necessario & evidenter inferitur veritas rei revelatæ, nempe distinctio trium Personarum quæ unam eandemque naturam habent.

Ab illo argumento facile expedire se putant nonnulli Theologi, qui negant evidentem esse revelationem fidei nostræ; hoc est, evidens esse Deum revelasse & veracem esse.

Verum meo quidem judicio temeraria est omnino, & Christianæ Religionis everfiva hæc sententia, ut fusius ostenditur in tractatu de Fide; siquidem certi sumus de fidei nostræ articulis, in quantum constat nobis Deum in suis dictis veracem illos revelasse: sed Deum revelasse constat per evidentiam miraculorum, quæ patravit Christus Dominus, ut suam a Deo Patre legationem probaret; nam Christo se esse Messiam dicenti, non credidissent homines, nisi prius in fidem & probationem suorum verborum fecisset si

gna, quandoquidem idipsum dicere poterat quilibet Pseudopropheta: quapropter dici nequit revelationem non esse evidentem.

Respondeo itaque dist. min. Demonstratur evidenter existere mysterium Trinitatis, evidentia extrinseca, ut aiunt, evidentia testimonii & revelationis, C. evidentia intrinseca petita ab ipsa re, scorsim a revelatione cognita, N. fateor mysteria nostræ Religionis evidenter a nobis cognosci existere, evidenter inquam evidentia testimonii & revelationis, quia evidens est Deum illa revelasse, sed evidenter non cognoscuntur existere evidentia petita ab alio medio quam a revelatione. Porro, quando Theologi quærent utrum demonstrari possint mysteria ratione naturali, v. g. mysterium Trinitatis quærent utrum independentem a revelatione, sine beneficio revelationis divinæ ratio naturalis possit detegere, & evidenter demonstrare Trinitatem, quod sane fieri non potest nisi detur aliquod medium naturaliter cognitum cum Trinitate necessario connexum; quemadmodum recte dicimus demonstrari existentiam Dei, quia præter testimonium ipsius Dei testificantis se esse, medium habemus, naturaliter cognitum cum existentia Dei necessario connexum, nempe mundi compagem & fabricam.

Obijcit Raymundus Lullus; Debet esse in Deo bonificativum, bonificabile, & bonificans: ergo in Deo tres sunt Personæ, hoc enim bonificativum est Pater, bonificabile est Filius, & bonificans est Spiritus sanctus.

Respondeo ne responsione quidem dignam esse ejusmodi objectionem, adeo est ab omni ratione aliena; cur enim Pater sit potius bonificativus quam Filius, cur Filius sit potius bonificabilis quam Spiritus sanctus si qua sit nempe significatio in istis barbaris vocibus, nemo certe dixerit. Unde hujus Philosophi doctrinam merito proscripterunt olim Theologi Parisienses, ut testatur Gersonius in tractatu de examine doctrinarum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non potest quoque demonstrari naturaliter & positive mysterium Trinitatis esse possibile.

Probat; Nam ut demonstraretur positive possibilitas Trinitatis, deberet esse medium naturali lumine cognitum cum illius mysterii possibilitate necessario connexum: atqui nullum est medium naturali lumine cognitum cum Trinitatis possibilitate necessario connexum; nihil est enim in natura simile huic mysterio, & quod satis perfectum illius referat speciem & imaginem, ut inde colligi merito possit tres Personas unam eandemque naturam habentes esse possibiles; in natura enim & apud Angelos & apud homines ubicumque sunt tres personæ; ibi sunt tres naturæ singulares: ubicumque una est singularis & individua natura, ibi est unica persona: ergo nihil omnino indicat posse dari tres Personas, unam eandemque naturam singularem & numericam habentes, adeoque non demonstratur naturaliter Trinitas possibilis.

Obijcies animam nostram tribus facultatibus a se invicem distinctis intellectus, voluntate & memoria præditam, esse sanctissimæ Trinitatis claram & expressam imaginem; tres enim illæ facultates sunt inter se distinctæ & cum anima realiter identificatæ: ergo reperitur aliquid prope simile Trinitati: proindeque demonstratur illius possibilitas.

Nego ant. anima enim non est nisi imperfecta Trinitatis imago; nam tres facultates animæ, intellectus, voluntas & memoria, non sunt tres personæ subsistentes, sed tres potentie formaliter tantum distinctæ; in quo quidem nihil est quod stuporem moveat, quodlibet enim ens singulare suas habet facultates formaliter distinctas, soli Deo competit tres habere proprietates, tres modos qui sunt subsistentes & veræ Personæ; tum vero illas Personas realiter distinctas, unam eandemque habere naturam singularem & individuum.

Obijcies; illud demonstratur possibile, quod non demonstratur impossibile: atqui mysterium Trinitatis non demonstratur impossibile; neque enim Gentiles, neque Judæi; neque Hæretici ullum possunt asserere argumentum adversus Trinitatem, cui non faciamus satis: ergo eo ipso Trinitas demonstratur possibilis.

Nego maj. & dico neque demonstrari Trinitatem esse impossibilem, neque demonstrari esse possibilem; scilicet nec qui impugnant illud mysterium, adducunt argumenta insolubilia, e quibus certo & evidenter colligatur illius impossibilitas, nullam enim involvit contradictionem; neque nos ex altera parte medium in natura habemus cum Trinitate connexum, quo ejus possibilitas demonstrari possit; proindeque mysterium illud neque demonstratur possibile, neque demonstratur impossibile.

Neque dicas nullum esse medium inter aliquid demonstrari possibile, & demonstrari impossibile; sicut nullum reperitur medium inter possibile & impossibile: tametsi enim nullum sit medium inter possibile & impossibile; quia quodlibet vel est possibile vel est impossibile, vel enim repugnat vel non repugnat, tamen datur medium inter demonstrari possibile & non demonstrari impossibile; medium scilicet per utriusque negationem, neque demonstrari possibile, neque demonstrari impossibile. Scilicet possibile & impossibile sunt duo contradictoria, inter quæ proinde nullum datur medium; sed demonstrare possibile & demonstrare impossibile non sunt contradictoria, quo fit ut inter ea detur aliquod medium.

Utrum ante Christi tempora mysterium SS. Trinitatis fuerit cognitum Judæis & Gentilibus.

QUOD Judæos super proposita questione hæc certa sunt:

Primo, nonnullam sanctissimæ Trinitatis revelationem extare in libris antiqui Testamenti, quæ sit tamen longe magis

involuta, nec adeo clara & expressa ut in novo Testamento; id perspicuum maxime est ex iis locis quæ supra adduximus ad probandam trium Personarum divinarum distinctionem, si ad se invicem comparantur.

Secundo, sequitur inde apertam hujus mysterii revelationem concessam fuisse Patriarchis & Prophetis; his enim datum est nosse & interpretari Scripturas in iis saltem quæ ad Religionem maxime pertinebant. Præterquamquod id manifeste colligitur ex Scripturis, Math. 13. *Amen dico vobis, inquit Christus, quia multi Propheta & justii cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.* Porro istud Prophetarum desiderium videndi Christum, supponit eos fide Incarnationis fuisse imbutos; adeoque & ipsis infusam Trinitatis fidem. Quod idem evincitur ex isto Joan. 8. *Abraham Pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit, & gavisus est.*

Tertio, videtur etiam omnino negari non posse, quin inter peritiores Judæorum nonnulla fuerit Trinitatis cognitio; fuit

Quarto demum, verisimile est omnem Trinitatis revelationem & notitiam fuisse viris de plebe Judaica denegatam; neque enim tanti mysterii tamque absconditi negotio decebat rudem populum, quem in unius Dei cultum, ut ad idololatriam propensus erat, vix continere poterant Sacerdotes.

Quoad Gentiles & antiquos Philosophos spectat, duo hæc tanquam certa propugnari possunt.

Primum est, Gentiles Philosophos etiam non habuisse Trinitatis notitiam; nam ipse Plato qui cæteris videtur de Deo dignius sensitse & de SS. Trinitate elarius disseruisse, in Epistola scilicet ad Dionysium, ubi tres Dei Personas in speciem designat, primam quæ rerum omnium est parens, secundam quæ est mens cunctorum artifex, & tertiam quæ est mundi anima; tamen non omnino constat, id de veris Personis potiusquam de divinis ejusdem Personæ attributis locutum fuisse hunc Philosophum.

Quam

Quamobrem hæc communis fuit veterum Patrum sententia, Origenis lib. 1. de Principiis cap. 3. S. Augustini lib. 10. de Civit. Dei cap. 23. S. Cyrilli Alexand. lib. 8. contra Julianum & aliorum passim, rectam & accuratam SS. Trinitatis notitiam non fuisse in Gentilibus Philosophis. Unde cum iidem Patres mysterium Trinitatis prædicando, argumentum aliquando petunt ex doctrina Platonis, cuius etiam nonnulla proferunt testimonia, ea tantum ex causa id faciunt; ut ridiculos habeant hæreticos qui hocce mysterium oppugnant, quod ipsi Gentiles utrumque agnoverunt.

Alterum est, Platonem alioque Philosophos, si quam Trinitatis notitiam suis in scriptis expresserunt, totam ex Hæbreis seu per colloquia, seu per eorum libros acceptam habuisse, id testatur Sanctus Clemens Alexand. lib. 5. Stromat. Eusebius lib. 2. Præparat. Evangel. S. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana c. 28. Scilicet constat veteres illos Philosophos summo discendi desiderio capros Moysis aliorumque Judæorum libros avidè arripuisse ac legisse.

De processionibus divinis.

DE divinis processionibus hæc proponuntur quæstiones.

Primo, quæritur an admittendæ sint in Deo processionēs.

Secundo, quot sint processionēs.

Tertio, an processio Filii sit generatio, non item processio Spiritus sancti.

Quarto, cur processio Filii dicatur potius generatio quam processio Spiritus sancti.

Quinto, quodnam sit principium proximum divinarum processionum.

An admittendæ sint in Deo processionēs.

Nomine processionis intelligitur origo unius ab alio; processio & productio differunt inter se ut actio & passio;

productio est actio & residet in agente, processio autem est veluti passio & origo quæ residet in eo qui producit. Quæstio est an ejusmodi processio admittenda sit in Deo cum aperte repugnare videatur unam personam, quæ Deus est, ab alia procedere.

CONCLUSIO.

Probatur 1. Illud in Deo admittendum est, quod ipsi tribuunt Scripturæ; atqui processionēs Deo tribuunt Scripturæ, in quibus Filius dicitur procedere a Patre, Psal. 2. *Ego hodie genui te*; Mich. 5. *Egressus ejus ex diebus æternitatis*. Joan. 8. *Ego ex Deo processi*, inquit Filius; & Spiritus quoque sanctus dicitur a Patre procedere, Joan. 15. *Spiritum sanctum, qui a Patre procedit*. Ergo sunt in Deo admittendæ processionēs.

2. Ea vox quæ nihil aliud per se significat quam unius Personæ ab alia emanationem, non semel ab antiquis Ecclesiæ Patribus adhibita est, cum de tribus personis divinis mentionem fecerunt; quanquam nonnullis displicerit, ob prævium nempe ipsius usum quo eam acceperunt Valentini, qui cum Æonas dicebant ex Bytho, seu Patre æterno, non sine substantiæ partitione probatos, de processionibus divinis absurde omnino loquebantur, legendus super ea re Tertullianus lib. 8. contra Praxeam; *Hæc si quis putaverit, inquit, ut πρὸς ἑαυτὸν aliquem introducere, id est, prolationem vel alterius ex altera, quod facit Valentinus, alium atque alium Æonem de Æone producentem: primo quidem dicam tibi, non ideo non utitur & veritas vocabulo isto & re ac censu ejus, quia & hæresis utitur, immo hæresis potius ex veritate accepit quod ad mendacium suum frueret. Prolatus est sermo Dei an non? hic mecum gradum fige. Si prolatus est, cognosce probolam veritatis, & videtis hæresin, si quid veritate imitata est, ... Hæc erit probola veritatis, custos unitatis, qua prolatus dicimus Filium a Patre, sed non separatim. Verum eadem vox processionis vel*

probationis nudæ ac simpliciter accepta pro emanatione unius Personæ ab alia, apud omnes Catholicos vim semper obtinuit; nemo enim negavit Filium procedere a Patre, & Spiritum sanctum ab utroque.

3. Et nonnulla potest adduci ratio ad probandam in Deo processionem, ex eo videlicet quod tres Personæ divinæ sunt inter se realiter distinctæ; sed ejusmodi distinctio in sola processione unius ab altera fundatur; sunt enim unius ejusdemque naturæ, unus Deus, adeoque penes naturam & substantiam non distinguuntur, sed penes rationem Personæ; quæ quidem distinctio ex eo solum admittitur quod una procedit ab alia, juxta commune hoc Theologorum effatum, Omnia in divinis sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio, relatio autem originis fundatur in processione.

Obicies; Implicat manifeste eum qui est a se, procedere ab alio; sed Filius cum sit Deus, itidem vero & Spiritus sanctus, est a se: igitur.

Dist. min. Filius est a se, hoc est, nullam habet causam a qua sit & dependeat, C. nullum habet principium, N. Solutio facili intelligitur.

Obicies; Si daretur processio in divinis, una Persona esset altera prior; qui enim producit est prior, & qui procedit est posterior: atqui non est in Deo una Persona altera prior, quælibet enim Persona Deus est, in quam proinde non cadunt prius & posterius: ergo nomen processionis Deo indignum est.

Dist. maj. Una Persona esset prior, altera esset posterior secundum originem, C. secundum naturam, N. Dicimus itaque unam ex Personis divinis esse altera priorem origine, quia una alteram producit; sed non dicimus priorem esse naturæ & causalitate; quia cum ex Scripturis sacris constet quamlibet Personam esse Deum, tam Filium qui procedit a Patre esse Deum, quam Pa-

trẽm a quo procedit Filius, judicavimus inde nullam esse aliam prioritatem in Patre respectu Filii, quam quæ præcise resultat ex eo quod a Patre Filius ducat originem. Unde omnem aliam a Deo rejicimus prioritatem; neque enim est in eo prioritas causalitatis, quia Pater Filii non est causa sed principium; non prioritas temporis, nam Pater non est Filio antiquior non prioritas dignitatis, cum Pater non sit Filio nobilior, quia uterque Deus est, est vero prioritas originis, quæ non repugnat, sed ex eo necessario sequitur quod una Persona procedat ab alia, uti manifeste colligitur ex adductis Scripturæ testimoniis.

Instabis; Ille dici deberet prior natura Filio, qui Filio communicaret suam naturam: atqui Pater in divinis suam naturam communicaret Filio: ergo prior esset prioritatem naturæ, si Filius ab eo procederet.

Dist. maj. qui Filio communicaret suam naturam cum dependentia ex parte Filii, C. sine ulla dependentia ex parte Filii, N. Jam vero Filio Dei Pater naturam divinam communicat sine ulla dependentia ex parte Filii, quod constat ex eo quod Filius sit verus & summus Deus, ut ipse Pater; unde Pater dici debet principium Filii non causa.

Instabis; universe loquendo beatus est dare quam accipere; ergo Filius accipit a Patre, is dependet a Patre.

Dist. maj. In eo qui dat libere & cum imperio, C. in eo qui dat necessario & non libere, N. Porro Pater divinus non generat Filium libere, sed per necessariam emanationem naturæ, quo fit ut Filius non dependeat a Patre, non subiciatur Patri, a quo tamen vere procedit.

Obicies; ut Filius dicatur procedere a Patre, debet aliquid assignari in Filio quod vere producatur: atqui nihil potest assignari in Filio quod vere producat; non essentia quidem divina quæ nec

genc-

generans est nec genita; non persona, quia quod productum dicitur, prius supponitur non fuisse quam produceretur; persona autem Filii utpote quæ sit Deus, fuit semper & ab æterno: ergo exulare debet a Deo nomen processionis.

Nego min. & dico personam in Filio vere produci, natura quidem divina communicatur tantum, sed persona producit: ad probationem vero dist. Quod productum est aliquando incepit, non fuit semper; quod productum est in tempore, C. quod productum est ab æterno, N. Sic respondent sancti Patres huic objectioni Arianorum, ubi ostendunt Filium ab æterno genitum esse a Patre.

Quot sint in Deo processionēs.

IN oppositum atque extremum errorem impegerunt Valentiniani & Sabelliani; illi quidem ut plurimos agnoscebant Æonas, ita & plures longe quam duas addebant in Deo processionēs; Sabelliani vero omnem prorsus rejiciebant processionem, quia Personas confundebant, in quos sit

CONCLUSIO.

Dux sunt tantum in Deo processionēs, nec plures, nec pauciores, scilicet processio Filii a Patre, & processio Spiritus sancti a Patre & Filio.

Probat; quia tot sunt admittendæ processionēs in Deo, quot esse legimus in sacris Scripturis: atqui duas processionēs non plures nec pauciores legimus in Scripturis sacris: nempe processionem Filii a Patre, & processionem Spiritus sancti a Patre & Filio: ergo duæ sunt processionēs in Deo.

Et certe tot sunt processionēs, quot sunt Personæ procedentes, & facultates immanenter operantes: atqui duæ sunt tantum Personæ procedentes, scilicet Filius qui procedit a Patre, & Spiritus

sanctus qui procedit a Patre & Filio: duæ etiam sunt tantum in Deo facultates immanenter operantes, nimirum intellectus & voluntas: ergo.

Obijcies; Sufficit unica processio quæ nimirum infinita est, infinitum enim non est multiplex, sed processio Filii a Patre infinita est: ergo sufficit.

Respondeo præcipuam rationem cur admittantur duæ processionēs in divinis, esse quia duarum processionum tantum mentio habetur in Scripturis, quo fit ut adversus istam thesim ratione non sit pugnandum; quia tamen morem usitatum in scholis sequi volumus, dist. min. Processio Filii infinita est in suo genere, C. in omni genere, N. Scilicet illa processio quæ fit per intellectum, infinita est in suo genere intellectionis, sed non est infinita in omni genere, puta in genere amoris, adeoque sufficit. *tel*

Instabis; Ibi est unica processio, ubi est unicus terminus formalis productionis: atqui in Deo unicus est tantum formalis terminus productionis, nempe natura divina: ergo unica est tantum processio.

Dist. min. Unicus est terminus formalis, nempe natura divina, unicus terminus communicatus, C. productus, N. Natura divina est quidem formalis terminus communicatus, quia per generationem communicatur Filio, & per spirationem Spiritui sancto; sed sunt duo termini producti, nempe Filius qui per intellectum a Patre genitus est, & Spiritus sanctus qui per voluntatem a Patre & Filio procedit. *tel*

Instabis; Si Pater per intellectum producat Filium, Filius eadem ratione per intellectum suum producat alium Filium; & sic plures erunt quam duæ processionēs: nulla quippe ratio est cur intellectio Patris sit potius fecunda quam intellectio Filii aut Spiritus sancti; quin & consequenter forent in Deo infinitæ processionēs; absurdum consequ. ergo & antecedens.

Nego

Nego ant. quia, ut jam monui, docet Scriptura tres esse tantum Personas divinas; unde fit ut nonnisi duæ possint esse processiones (prima enim persona est innascibilis), & consequenter per intellectum Filii nullus produciatur terminus. Addunt Theologi rationem petitam ex eo quod vis generandi fuit exhausta per productionem Filii qui terminus est infinitus intellectiois infinitæ; ac proinde alius non potest produci terminus in eodem scilicet genere intellectiois.

Objicies admittendam esse aliquam processionem quæ sit in Deo per bonitatem; omne enim bonum est sui diffusivum, sui communicativum: ergo non sunt tantum duæ processiones.

Nego ant. ad probationem dist. Omne bonum est sui diffusivum per suas facultates, C. per suam ipsam bonitatem immèdiatè, N. Sensus istius axiomatis est bonum esse sui diffusivum, in quantum eo magis se communicatens, quo perfectius est, summe bonum summe se communicet, sit summe sui diffusivum per suas nempe facultates, quod quidem Deo comperit, qui per intellectum & voluntatem se communicat ad intra, & per omnipotentiam ad extra; non autem quasi fiat ab agente aliqua productio per ipsam bonitatem.

Objicies admittendam esse aliam processionem in Deo, quæ sit per omnipotentiam; siquidem omnipotentia est vere in Deo operans: ergo plures sunt quam duæ processiones.

Nego ant. quia omnipotentia est vere operans in Deo ad extra, ita ut terminus per illam productus sit creatus; non autem operans ad intra, ita ut terminus per illam productus sit Deus: aliter una Persona divina subjiceretur omnipotentia & dominio alterius Personæ divinæ; adeoque non est in Deo processio per omnipotentiam.

Objicies admittendam esse aliam processionem quæ fiat per memoriam; si-

Tom. II.

quidem memoria est facultas Dei ad intra operans.

Nego ant. quia in Deo, qui omnia sibi præsentissima habet per actualem cognitionem, non est memoria proprie dicta. Præterquamquod, si in Deo memoria esset, ab intellectu non distingueretur, ac proinde alium & distinctum non haberet terminum.

Objicies; Æternitas aut quodvis aliud attributum, est ab essentia divina: igitur plures sunt quam duæ processiones.

Dist. ant. Est ab essentia tanquam a radice & fundamento, atque, ut ajunt Theologi, per quamdam emanationem, C. tanquam a principio reali & per veram productionem, N. Itaque attributa divina seu absoluta seu relativa, sunt quidem ab essentia divina a qua fluunt tanquam a radice, & quemadmodum in quovis ente proprietates quodammodo fluere ac derivari concipiuntur ab essentia; sed ejusmodi fluxus & emanatio non est vera & realis processio quæ importet distinctionem realem termini a principio producente.

An processio Filii sit generatio, non item processio Spiritus sancti.

Certum est inter Catholicos processionem Verbi a Patre æterno esse generationem; quanquam veteres hæretici qui divinitatem oppugnabant, Arius, Ælius, Eunomius & alii ejusdem farinae homines, nusquam ferre potuerint ad Filium Dei transferri vocem generationis, quasi de se partes corporeas aliosque defectus in hominibus contingentes supponere videatur.

Id vero apertissimum est ex Scripturis; Psal. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ex quo testimonio Christi Domini divinitatem probat Apostolus ad Hebræos cap. 1. his verbis, *Cui enim Angelorum dixit Deus, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Docens consequenter naturalem filiationem exinde colligi.

F

Psal.

Psalm. 109. *Ex utero ante luciferum genui te.* Quod quidem de Christo Domino intelligendum esse constat ex verbis sequentibus, *Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, uti & divus Paulus de eodem Christo interpretatur ad Hebr. cap. 5. & ita deinceps fere omnes antiquissimi Patres ad confirmandam æternam Verbi generationem; ex his enim vocabulis, *ante luciferum*, æternitatem generationis colligunt, & per ista *ex utero*, ajunt ex substantia Patris per veram generationem procedere Filium.

Isayz 53. *Generationem ejus quis enarrabit?* Proverbiorum 8. *Nondum erans abyssi, & ego jam concepta eram.* Ecclesiast. 24. *Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam.* Michæc. 5. *Et tu Bethleem Ephrata, parvulus es in millibus Juda, ex te egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio a diebus æternitatis.* Quæ quidem loca de æterna Verbi generatione communiter intelligunt SS. Patres.

Sed & longe clarius legitur in novo Testamento, ubi Christus dicitur passim Genitus, Unigenitus, Primogenitus, Filius Dei, quæ certe nuppiam dicta sunt de Spiritu sancto. Math. 3. cap. Pater æternus de cælo exclamatur, *Hic est Filius meus in quo mihi complacui.* Cap. 16. Petrus dicit Christo, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Joan. 10. *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris.* Rom. 8. *Qui etiam proprio Filio non pepercit.*

Neque vero quidquam offensionis Deoque indignum habet vox illa generationis, quasi iisdem defectibus obnoxia sit ac hominum generatio, uti etiamnum pertendunt Sociniani, quibus merito respondemus quod olim in simili casu hæreticis reponebat S. Irenæus l. 2. c. 48. *Si quis nobis dixerit, inquit, quomodo ergo Filius prolatus a Patre est? Dicimus ei quia prolationem ipsam sive genera-*

tionem, sive adaptionem, sive nuncupationem, aut quomodolibet quis nomine vocaverit generationem ejus inenarrabilem existentem nemo novit, non Valentinus, non Marcion, neque Saturninus, neque Basilides. Quamobrem standum est firmiter apertissimis Scripturæ testimoniis quæ processionem Verbi a Patre appellant generationem, non item vero processionem Spiritus sancti; quod idem invictè probant alia passim loca in quibus Verbum dicitur Filius Dei; ut enim ait S. Fulgentius ad 2. objectionem Ariannorum, *Filium dicat & genitum nesciat, quis Patrem valeat credere, quam non consideret genuisse?*

Cur processio Filii dicatur potius generatio quam Processio Spiritus sancti.

Dissimulare non possumus quin omnes fere SS. Patres, vel temeritatis vel etiam insanix eos accusaverint, qui generationem Verbi divini scrutari præsumentes, rationem quæritabant, cur ejus processio sit potius generatio quam processio Spiritus sancti; his nempe momentis innitebantur SS. Doctores, *Is. 53. Generationem ejus quis enarrabit? Mat. 11. Nemo novit Filium nisi Pater. 1. Cor. 2. Quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei,* aliisque similibus.

Ita v. g. post S. Gregor. Nazianz. orat. 29. & S. Basilium lib. 3. contra Eunomium, S. Chrysostomus homil. 4. de incomprehensibili Dei natura, ineffabilem testatur divinam generationem ex temporali divinitate: *Si enim, inquit, istam quæ mille celebrata testibus, oculis inspecta, manibusque contrectata est, interpretari tamen nullus potest; quem cumulum non excedunt furoris, qui ineffabilem illam generationem Dei ex mera curiositate anxie, scrupuloseque rimantur?*

S. Cyrillus Alexand. lib. 2. thesauri observat Filium Dei ante luciferum fuisse genitum, quoniam in obscuritate & incomprehensibilitate & quasi in tenebris pro-

profundis generationis modus vocatus sit.

S. Ambrosius lib. 1. de Fide cap. 5. *Si Paulus ea qua audivit raptus in tertium caelum, ineffabilia dicit: quomodo nos exprimere possumus paternae generationis arcanum, quod nec sentire potuimus nec audire?*

S. Augustinus tractatu 99. in Joan. *Quia illis interfit inter procedere & agere, longum est querendo disserere, & temerarium cum disserueris definire.* Et lib. 2. contra Maximinum c. 14. *Cur Filius, inquit, dicatur Filius & non Spiritus sanctus; & quid inter nasci & procedere interfit, de illa excellentissima natura loquens explicare quis potest? Distingueret inter illam generationem & hanc processionem, nescio, non valeo, non sufficio.* Quod idem fatetur Fulgentius ad objectionem 1. Arianorum. S. Bernardus sermone 1. in Pentecosten, & nonnulli similiter Doctores Scholastici, Magister Sentent. lib. 1. dist. 13. cap. 3. & 4. Gregorius, Gabriel, Major & Bellarminus lib. 2. de Christo cap. 4.

At ne cui videatur ab illis sanctis Doctoribus toto caelo distare Scholam quæ nunc in more positum habet, ut hujus discriminis rationem investigare studeat, fatendum est præfatam disputationem fuisse a citatis Patribus damnatam propter quædam vitia quæ non incurrunt hodie Scholastici. Scilicet alii negabant sic depromenda non esse argumenta ex penu rationis, ut in hac materia sufficiant; nec ad fidem & scripturas confugere necesse non sit. Contendebant alii ratiocinium ex eo non esse usurpandum, quod res habetur cum hæreticis qui vanas ac futes plerumque rationes adducebant ad evertendam Filii divini generationem. Denique hoc tantum sensu præfatam discrimen non esse inquirendum aiebant, quod vanæ & sophistice ratiocinationes promiscue & sine defectu adhiberi non debent in re tanti momenti; quibus certe principiis aliunde certissimis neutiquam contradi-

cunt hodierni Scholastici, cum istam questionem examinant.

Et noverant quidem Patres qui de generatione Verbi divini curiosius disputare non amant, utilissimum tamen esse ac prudentissimum de mysteriis quandoque disserere, sobrie nimirum & humiliter, uti & passim disputant præcipiente divo Petro 1. Epist. c. 1. *Paratos semper esse ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea qua in vobis est, spe.*

Quamobrem nil obstat quominus aliorum Theologorum usitatam pridem methodum sequentes, rationem qualemcumque discriminis utriusque processionis proponamus, una aut altera quorundam opinione rejecta, ex iis nempe quæ apud Scholasticos majorem videntur habere fidem; postquam tamen generationis definitionem, ex qua probe intellecta religata pendet hujus questionis determinatio, paulo fusius explicuerimus.

Generatio definitur, origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ vi formaliter suæ processionis.

Dicitur origo; generatio enim hic sumitur passive & prout est in Filio genito; idemque est ac ortus, nativitas & species quædam processionis, nemo enim nescit generationem sumi quandoque active seu pro actione generantis.

Vivens a vivente; generans enim & genitum debent esse viventia; unde ignis nonnisi improprie loquendo dicitur generare ignem. Quod quidem etiam magis restringunt nonnulli qui addunt *vivens cognoscentis*, quia nempe arbor quæ est a vivente, non dicitur genita nec arboris filia.

Dicitur *principio conjuncto*; ut enim Aristoteles 8. Ethicorum c. 12. *Magis conjunctum est id quod natum est, ipsi nato, quam factum ei quod fecit.* Scilicet in generatione generans partem substantiæ suæ intrinsecam communicat genito,

quo fit ut filius sit veluti pars & membrum patris.

Additur in *similitudinem naturæ*, quia generans & genitum debent habere eandem speciem vel numero naturam, unde homo dicitur generare hominem, leo leonem: contra vero pilorum & capillorum productio non est generatio, ut observat S. Thomas quæst. 27. art. 2. —

Denique *vi formaliter suæ processionis*, quia nimirum ut aliquis censetur ab alio genitus, non tantum debet ab eo procedere similis in natura, sed procedere debet similis *vi formaliter actionis* per quam procedit, hoc est, debet actio per quam filius procedit postulare ex natura sua, ut terminus similis sit in natura. Unde Eva non censetur ab Adamo genita, licet ab eo processerit similis in natura, id quippe non exigebat actio per quam fuit e costa Adamieducta. Atque hinc, ut mox dicemus, Spiritus sanctus non dicitur genitus, tametsi enim procedat similis & unus in natura cum Patre & Filio, hoc tamen non fit ex *vi* & natura actionis per quam procedit. His positis propositionis quæstioni nunc respondendum est.

Docet Suarez idcirco processionem Verbi divini esse generationem, quia fit per intellectionem actualem purissimam, quæ differentia est specifica Dei; quo præcise fit ut Verbum *vi suæ processionis* accipiat gradum specificum naturæ divinæ, ac proinde dici debeat genitum; non item vero Spiritus sanctus, qui cum procedat per volitionem, quæ non ipsa Dei natura & essentia est, sed proprietates tantum, non accipit *vi suæ processionis* formaliter gradum specificum naturæ divinæ, adeoque non est genitus.

Refellitur hæc sententia; primo, quia falsum supponit, nempe gradum specificum naturæ divinæ in intellectione actuali purissima esse positum, quod certe ab omni prorsus ratione alienum est, ut ostendimus in tractatu de Attributis. Secundo, quia licet intellectio

actualis purissima foret differentia specifica Dei, processio tamen Verbi a Patre minus appositè diceretur generatio, eo quod fieret per intellectionem per quam communicaretur gradus specificus essentiae divinæ: siquidem in illa etiam hypothefi *vi intellectionis* Patre communicaret solum Verbo gradum specificum, non totam essentiam, sed non sufficit ad generationem quod *vi formaliter* talis actionis communicetur gradus essentiae specificus, debet communicari tota essentia, generans enim debet *vi generationis* producere sibi simile in natura & essentia, essentia autem complectitur non modo gradum specificum, sed & alios gradus genericos; homo generans hominem, non modo communicat *vi generationis* rationalitatem, sed & gradus genericos entis, substantiæ, animalis, &c. igitur appposita non est hæc ratio Suarezii.

Richardus a S. Victore contendit ideo processionem Verbi esse generationem, quia est communicatio naturæ secundæ, non item processio Spiritus sancti. Nam, inquit, Verbum divinum accipit a Patre naturam secundam, producit enim cum ipso Patre Spiritum sanctum; at vero Spiritus sanctus accipit naturam sterilem, ipse non producit aliam personam.

Refellitur illa sententia. Primo, quia ad rationem generationis nequaquam necesse est ut is qui generatur, accipiat naturam secundam. Secundo, quia tametsi pertineret ad rationem generationis, ut is qui generatur naturam acciperet secundam; tamen Verbum Dei non deberet dici genitum, eo quod accipit a Patre naturam secundam, ea fecunditate qua fecunda est in Patre. Verbum enim accipit tantummodo naturam secundam ad spirandum non ad generandum, ac proinde *vi* talis processionis formaliter non accipit naturam similem; adeoque hæc de causa

Ver-

Verbum dici non potest genitum potius quam Spiritus sanctus.

Sunt alie innumeræ super hoc negotio Theologorum sententiæ; quas hic referre longum nimis foret ac molestum; communem quæ Thomistarum est, amplectemur.

CONCLUSIO.

Ratio propter quam Verbum dicitur genitum, non autem Spiritus sanctus, quia Verbum procedit per intellectum tanquam per facultatem assimilativam; at vero Spiritus sanctus per voluntatem, quæ non est facultas assimilativa.

Probatur; quia ut Verbum recte dicatur genitum, ex eo quod procedit per intellectum tanquam per facultatem assimilativam, satis est quod pertineat ad rationem formalem generationis, ut ille qui generatur, procedat similis in natura, & aliunde competat intellectui divino assimilare innata, non autem voluntati divinæ: atqui tria hæc constant.

Primo, pertinet ad rationem formalem generationis, ut qui generatur, sit similis in natura generanti, ut constet ex definitione generationis superius allata.

Secundo, competit intellectui divino assimilare in natura, cum enim intellectus ut sic vere assimilet; id est, producat terminum vere similem, veram objecti similitudinem & imaginem quæ dici solet species expressa, inde colligitur intellectum divinum utpote perfectissimum perfectissime assimilare: atqui intellectus qui perfectissime assimilat, profecto assimilat in natura: ergo competit intellectui divino assimilare in natura.

Tertio, voluntati divinæ non competit assimilare in natura; illi enim facultati non competit assimilare in natura quæ ex natura sua non producit nisi quandam inclinationem, quoddam pondus: atqui voluntas divina ex natura sua non pro-

ducit nisi quoddam pondus, quandam inclinationem, quo nimirum sensu & qua unitate duo amantes sunt quid unum: ergo voluntati divinæ non competit assimilare in natura: adeoque ratio propter quam Verbum Dei dici debet genitum, non autem Spiritus sanctus, est quia Verbum procedit per intellectum tanquam per facultatem assimilativam, non autem Spiritus sanctus.

Hæc porro sententia perquam usitata videtur in scripturis SS. Patrum qui nomen Filii & Geniti Verbo Dei vindicant ex eo quod Verbum est & intellectiōis divinæ socius, adeoque Patris a quo procedit imago & species; sic inter alios,

S. Athanasius Epistola de Synodi Nicænæ decretis: *Quandoquidem, inquit, unus est Deus, necessarium quoque est unam Dei imaginem esse, qua ipsius est Filius. Siquidem Filius Dei, ut ex Scripturis patet, ipse est Dei Verbum, & sapientia, & imago.*

S. Basiliius homil. 16. in istud Joannis, *In principio erat Verbum*, sic disserit: *Cur Verbum? ut quod ex mente procedit, ostendatur. Cur inquam, Verbum? quoniam sine motu genitum est. Cur Verbum? quoniam imago est Genitoris totum in se monstrans Genitorem.*

Clarius vero S. Augustinus, qui lib. 15. de Trinitate cap. 27. rem aperte tradit: *Ipsa ostendit tibi Verbum verum esse in te, quando de scientia tua generatur, id est, quando quod scimus dicimus; quamvis nullius gentis lingua significantiem vocem vel proferamus vel cogitemus, sed ex illo quod novimus cogitatio nostra formetur, sitque in acie cogitantis imago simillima cogitationis ejus quam memoriam continebat, ista scilicet duo vel parentem & prolem tertia voluntate sive dilectione jungente. Quam quidem voluntatem de cogitatione procedere nemo enim vult quod omnino quid vel quale sit, nescit, non tamen esse cogitationis imaginem, & ideo quamdam in hac*

huc re intelligibili nativitatē & processionis insinuari distantiam. Hic data opera tractat S. Doctor rationem discerniminis ob quam Spiritus sanctus non est Filius.

Objicies; illa ratio non est appositā ad distinguendam processionem Verbi a processione Spiritus sancti, quā præsupsita Spiritus sanctus est genitus ut & ipsum Verbum; atqui etiam præsupsito quod Verbum procedat per intellectum & Spiritus sanctus per voluntatem, adhuc Spiritus sanctus est genitus ut Verbum; is enim genitus est qui procedit vere similis in natura: atqui Spiritus sanctus procedit vere similis in natura: ergo.

Nego min. & ad probationem dist. min. Spiritus sanctus procedit similis in natura in rei veritate & naturaliter, C. vi formaliter suæ processionis, N. Revera Spiritus sanctus procedit a Patre & Filio similis in natura cum illis, est enim idem cum illis Deus per naturam, sed non procedit similis in natura vi formaliter suæ processionis, hoc est, volitionis per quam procedit, ut mox ostensum est.

Instabis: Ille procedit vi formaliter suæ processionis similis in natura, qui procedit vi formaliter suæ processionis ut unus in natura; non est enim maior similitudo quam unitas in natura: atqui Spiritus sanctus procedit vi formaliter suæ processionis unus in natura: nam ille procedit vi formaliter suæ processionis ut unus in natura, qui procedit per facultatem ejus est producere terminum unum in natura: atqui Spiritus sanctus procedit per facultatem, cujus est producere terminum unum in natura, nempe per voluntatem divinam: ergo vi formaliter suæ processionis procedit similis in natura cum Patre & Filio.

Nego min. & ad probationem nego pariter minorem; siquidem voluntas divina per quam procedit Spiritus san-

ctus, non postulat ex natura sua & vi suæ actionis formaliter aliud quid producere quam pondus & inclinationem: quod vero contigerit in Trinitate, terminum illius volitionis, seu amoris divini, nempe Spiritum sanctum, esse unum in natura cum Patre & Filio, id ex alia causa profectum est quam ex natura & exigentia ipsius actionis, ipsius volitionis.

Instabis; Vel voluntas divina exigit producere terminum unum in natura, vel solummodo terminum unum unitate morali & affectiva: sed istud secundum dici non potest; producere enim terminum unum unitate morali & affectiva, non competit nisi voluntati creator quæ est imperfecta: ergo voluntas divina exigit producere terminum unum in natura.

Nego min. quia generatim loquendo quælibet voluntas seu creata, seu increata, non exigit producere terminum unum alia unitate quam affectiva, metaphorica, juxta illud vulgare effatum, Duo amantes sunt unum.

Probabis min. Tam voluntas divina quatenus divina & perfectissima, exigit producere terminum unum in natura, etsi voluntas ut voluntas præcise producat solummodo terminum unum unitate morali & effectiva, quam intellectus divinus exigit producere terminum similem in natura, ex eo quod divinus est & perfectissimus, etsi intellectus id non habeat quatenus intellectus præcise: atqui intellectus divinus producit terminum similem in natura, quia divinus est, & perfectissimus; etsi intellectus id non exigit quatenus intellectus præcise: ergo pariter voluntas divina, quatenus divina & perfectissima, debet producere terminum unum unitate perfectissima, adeoque in natura; etsi id non habeat ut voluntas est præcise.

Nego maj. & par. dispar. est, quia intellectus ut sic producit terminum similem

milem vere, non metaphorice; unde inferimus intellectum, si sit creatus & imperfectus, producere similitudinem imperfectam quidem & intentionalem, sed tamen veram; si vero sit divinus, producere similitudinem perfectam & consequenter in natura: at vero voluntas ut sic non producit terminum unum vere, sed tantum unum unitate morali & affectiva; unde ex eo quod divina est & perfecta, sequitur solummodo illam producere terminum unum unitate perfectissima, sed metaphorica & affectiva; & consequenter quæ non est in natura, si nempe ratio habeatur nature ipsius facultatis.

Instabis; Supponit illa responsio intellectum ut sic, & quicumque tandem ille sit, producere terminum similem vera non metaphorica similitudine: atqui hoc falsum est; nam si intellectus ut sic produceret terminum similem vera similitudine, intellectus creatus produceret terminum similem vera similitudine. Atqui intellectus creatus non producit terminum similem vera similitudine, sed tantum similem similitudine intentionali: ergo præfata solutio supponit falsum.

Nego. min. & ad probationem nego pariter minorem; siquidem similitudo licet intentionalis ab intellectu creato producta, est vera similitudo; illud enim veram similitudinem habere dicitur cum aliqua re, quod vere rem illam representat: atqui ejusmodi est Verbum mentis creatum, tamen non habet aliam similitudinem quam intentionalem; se habet enim ut tabella respectu rei representatæ; sed tabella est vera similitudo non quidem in natura, sed tamen vera non metaphorica rei depictæ: ergo intellectus creatus producit veram similitudinem.

Instabis; Si intellectus divinus produceret terminum similem in natura, vel produceret terminum similem objecto cognito, vel similem principio in-

telligenti: atqui neutrum dici potest, non quidem primum; si enim intellectus producit terminum similem tantum cum objecto, hoc nihil attinet ad generationem, quia in generatione terminus productus debet esse similis principio generanti: non secundum, quia generatim loquendo intellectus non producit terminum sibi similem, non producit alium intellectum, sed terminum similem objecto cognito; producit enim imaginem & similitudinem objecti; ergo intellectus propriè non dicitur generans.

Respondeo primum intellectum divinum generare quatenus producit formaliter suæ actionis terminum similem & principio intelligenti & objecto cognito simul; scilicet in ista occasione principium intelligens idem est ac objectum cognitum, Deus est qui seipsum cognoscit & intime contempletur; unde fit ut terminus procedens sit similis cognoscenti similis & objecto cognito, quod sufficit ut ejusmodi intellectio sit generatio, quatenus nempe Deus cognoscens alium sibi plane unum in natura producit per illam cognitionem.

Respondent alii multi & dicunt intellectum generare in quantum producit terminum similem principio, similem sibi cognoscenti. Ad probationem vero dist. ant. nunquam intellectus producit sibi simile; sibi, inquam, per se & præcise spectato, C. sibi quasi informato per objectum, N. Revera nunquam intellectus producit sibi simile, sibi, inquam, per se & præcise considerato, recte vero simile sibi per objectum informato; scilicet intellectus cognoscendo non agit per se præcise & unde specatus est cum objecto, aut cum ejus specie intelligibili; unde vulgo dicunt Philosophi, intellectum intelligendo fieri rem intellectam; cujus propositionis sensus est, quod intellectus quadamtenus efficitur & informatur per objectum quod efficienter concurret cum ipso intellectu

Estu ad sui cognitionem; unde quando intellectus producit terminum suæ cognitionis, tunc producit terminum similem principio simul & objecto, & ita recte dicitur generare: quapropter intellectus divinus essentia divina quam contemplatur quasi informatus, producit terminum sibi similem, & consequenter terminum qui Deus est.

Instabis; Si intellectus ageret quatenus informatus objecto cognito, & ita produceret simile sibi; non modo intellectus divinus produceret Verbum in natura simile Deo, sed etiam simile in natura creaturis; cum enim creaturæ cognoscantur a Deo actu cognitionis quo ipsa natura divina, quandoquidem unicus est divinæ cognitionis actus perfectissimus, hinc sequitur intellectum divinum informari quoque creaturis cognitis: atqui tamen Verbum divinum non procedit ut simile in natura creaturis: ergo non procedit ab intellectu divino quatenus informato per objectum cognitum.

Nego maj. quia intellectus divinus informatur tantum objecto primario, nempe natura divina, creaturæ autem sunt objectum secundarium cognitionis divinæ: quo fit ut per cognitionem divinam primo & per se communicetur solum natura divina, non creaturæ simul cognitæ. Quemadmodum igitur generans non communicat filiis suis omnes proprios & personales characteres, sed solum naturam communem & specificam, & tamen dicitur producere filium sibi similem; ita intellectus generare censetur & producere terminum similem eo ipso quo communicat naturam specificam; unde etiam Pater divinus suo intellectu communicat naturam divinam tantum, non autem suos proprios & personales characteres.

Objicies; Spiritus sanctus etiam vi suæ processionis procedit ut terminus subsistens, ut vera in Deo Persona: sed terminus subsistens & vera in Deo Per-

sona est vere Deus; terminus autem qui vere Deus est, similis est in natura: ergo Spiritus sanctus procedit similis in natura vi formaliter suæ processionis.

Nego maj. Reipsa quidem Spiritus sanctus est terminus subsistens; vera in Deo Persona, vere Deus Patri & Filio consubstantialis; sed ista ipsi non competunt nisi materialiter & identice ratione nimirum subiecti, & quia illa processio fit in Deo, in quo Persona quævis Deus est & vere subsistens, nullum accidens; non autem vi formaliter ipsius processionis, vi cuius Spiritus sanctus procedit tantum ut amor & impulsus, cum sit terminus productus per voluntatem. Aliud porro est quod dicitur Spiritum sanctum non esse per se Deum, non esse per se Personam divinam, terminum subsistentem; & aliud quod dicitur eum non procedere ut talem, ut Deum, ut Personam divinam. Revera Spiritus sanctus non procedit ut Deus, ut Persona divina, sed tamen est per se Deus & revera Persona; quemadmodum Eva non processit quidem ab Adamo ut homo, quia ex costa Adami aliud quodvis quam homo produci poterat, sed tamen erat vere per se & ex natura sua homo.

Instabis; Si Spiritus sanctus vi suæ processionis formaliter non procederet ut similis in natura, jam esset Deus per accidens & velut ex consequenti: absurdum consequ. ergo & ant.

Dist. maj. Esset Deus per accidens, eo sensu quod vi suæ processionis formaliter non esset Deus, C. eo sensu quod non esset vere & per naturam Deus, quemadmodum ipse Pater & Filius, N. Hic itaque manifesta æquivocatio est, scaturum enim, uti docet fides, Spiritum sanctum esse vere & per naturam Deum, sed dicimus non esse Deum & veram Personam vi formaliter suæ processionis, quatenus nempe divinitas ipsi non communicatur vi formaliter.

maliter volitionis per quam procedit, quæ opinio mere philolophica est fidei catholice neutiquam contraria.

Quodnam sit principium divinarum processionum.

IN quolibet agente duplex distinguitur agendi principium, nempe principium quod & principium quo. Principium quod est suppositum cui tribui solet actio, juxta istud: commune effectum, Actiones sunt suppositorum. Principium quo est id per quod veluti per aliquam virtutem suppositum agit. Et duplex etiam vulgo distinguitur, remotum & proximum: remotum est natura ipsa, proximum est ejus facultas seu potentia; sic v.g. Petrus est principium quod luz cognitionis, anima est ejusdem principium quo remotum, intellectus est principium quo proximum.

Quod præsentem spectat controversiam, consentiunt omnes principium quod divinarum processionum esse Personas divinas, Patrem esse principium quod generationis Filii, Patrem vero & Filium esse principium quod processionis Spiritus sancti. Sed questio est de principio quo proximo earundem processionum; ubi tres potissimum sunt Theologorum sententiæ.

Prima est Durandi, qui contendit solam naturam divinam, utpote per se immediate secundam, esse principium quo proximum processionum divinarum; cum Deus, inquit, ad intra non se communicat velut accidentaliter & per facultates, sed substantialiter & per naturam ipsam.

Secunda est S. Bonaventuræ, qui docet solam relationem esse principium quo proximum cujuslibet processionis, v. g. paternitatem esse principium quo proximum generationis Filii a Patre.

Tertia denique sententia quæ maxime communis est apud Theologos, statuit pro principio quo proximo proces-

sionum divinarum facultates vitaliter operantes in Deo, nimirum intellectum & voluntatem, cui sententiæ & nos subscribimus.

CONCLUSIO.

Natura divina per se, proxime, & immediate spectata seorsim a facultatibus, non est principium quo proximum processionum divinarum.

Probat. Illa sententia admittenda non est, qua posita non satis distinguuntur inter se ambæ processionες divinæ; sed posita hac Durandi sententia non satis distinguuntur inter se ambæ processionες divinæ; Jam tum enim dici non potest cur Filius dicatur Verbum, sermo, λόγος, non item Spiritus sanctus; cur processio Filii sit prior processione Spiritus sancti, adeoque cur processio Filii dicatur potius generatio quam processio Spiritus sancti; utraque enim processio in illa sententia esset æqualiter à natura divina. Præterquamquod nulla quoque reddi posset ratio cur duæ tantum sint processionες, non infinitæ numero; natura quippe divina cum sit infinite secunda, si per se spectetur, vel unam dumtaxat processionem habeat, vel infinitas numero; quod utrumque cum sit aperte falsum, sequitur aliud assignandum esse principium quo processionum divinarum præter naturam divinam.

Objicies; Natura divina per se & immediate secunda est, cum nimirum eatenus sit infinite perfecta, id habet ex summa sua perfectione: ergo suam fecunditatem non mutuatur ex suis facultatibus intellectu & voluntate.

Dist. ant. Fecunda est radicaliter & in actu primo, quemadmodum in homine anima per se & immediate seorsim ab intellectu est intelligens radicaliter & in actu primo, C. actualiter & in actu secundo, N. Quemadmodum igitur natura divina seorsim ab intelle-

G

Su

Tom. II.

tu & voluntate non est intelligens & volens, ita seorsim ab iisdem facultatibus non est secunda, agens quippe intellectualem non alia via se communicat quam per intellectum & voluntatem.

Obicies; Docent communiter SS. Patres Filium a Patre generari per naturam, quo fit ut dicatur Filius naturalis: ergo principium quo proximum generationis Verbi divini est natura divina.

Dist. ant. per naturam, id est, per operationem quæ non sit libera, liberi arbitrii sed nature & necessitatis, C. per naturam tanquam per principium proximum, per exclusionem intellectus, N. Id unum itaque volunt illi Patres Filium Dei, quoniam Deus est ipse summus non esse libero Patris æterni arbitrio subiectum, ab eoque genitum non fuisse, ex libera sed ex necessaria voluntatis actione, quod certe verissimam esse confitemur.

Instabis intellectus & voluntas in Deo non distinguuntur ab ipsa natura, natura divina dici non debet operari per facultates ab ipsa distinctas, uti fit in rebus creatis, sed omnia per se operatur & immediate: igitur natura principium est proximum processionum divinarum.

Dist. maj. Non distinguuntur entitative, C. formaliter, N. Non sunt equidem intellectus & voluntas in Deo entitates realiter distinctæ a natura, sed uti fuscè ostendimus in tractatu de *Attributis*, distinguuntur formaliter, quod sufficit ut recte dicatur, Pater generare Filium per intellectum non per naturam divinam; quæcunque enim distinguuntur formaliter, ea diversimode concipiuntur, diversas habent ideas, diversas notiones.

SECUNDA CONCLUSIO.

Relationes divinæ non recte statuuntur pro principio proximo processionum divinarum.

Probat; Illud non est principium processionum divinarum quod supponit processionem divinam, & earum duntaxat terminus est: sed relationes divinæ supponunt processionem divinam & ad summum sunt earum termini, paternitas v. g. supponit generationem Verbi divini; nam quod non resultat in Patre nisi ex generatione Verbi, supponit generationem Verbi: sed paternitas non resultat nec concipitur esse in Patre nisi supposita Verbi divini generatione (quanquam id non intelligatur de prioritate temporis, cum generatio Verbi sit ab æterno) quia univèrse loquendo relatio etiam essentialis resultat exposito termino, & consequenter exposita actione productiva termini, est enim veluti tendentia ad terminum: ergo relationes dici non debent principium quo proximum processionum divinarum.

At, inquit, quando relatio dicitur a nonnullis Theologis principium processionum divinarum, id intelligitur de relatione quatenus in aliqua e Personis divinis forma est hypostatica, quo sensu relatio non supponit processionem; non autem de relatione quatenus relatio est. Scilicet paternitas v. g. dupliciter spectari potest, vel ut forma hypostatica quæ nimirum constituit Patrem in ratione personæ, & concipitur eum veluti afficere ante generationem Verbi; vel ut relatio, & est ordo respectu Patris ad Filium. Revera, inquit, paternitas ut relatio concipitur posterior generatione Verbi, & ex ea resultat; non autem paternitas ut forma est hypostatica.

Respondet nec paternitatem divinam sumptam sub ratione formæ hypostati-

et, esse principium generationis Verbi divini. Siquidem ejusmodi forma hypostatica de se non est actualis aut saltem per se, proxime & immediate; id unum habet ex formali sua ratione ut suppositum Patris constituat in ratione talis suppositi; sua quippe est cuiuslibet attributi divini notio & idea; si hæc forma actualis est, id certe præstat per facultates ipsius suppositi, non per se ipsa agit; sicut in Petro petreitas iners est & cuiuspiam actionis expertus, Petrus non generat filium per petreitatem, non intelligit nisi per intellectum, non amat nisi per voluntatem.

Obicies: Ab eo Pater divinus habet ut possit Filium generare, a quo habet simpliciter esse Patrem, sed a Paternitate Pater habet esse Patrem: ergo.

Nego maj. Aliud est quippe attributum in Patre per quod constituitur in ratione Patris, & aliud per quod constituitur proxime generans: duæ illæ notiones plane diversæ sunt; Pater per paternitatem ut forma hypostatica est, constituitur formaliter in ratione talis suppositi; per paternitatem, ut relatio est, actû refertur Pater ad Filium, & per potentiam gignendi, quæ alia non est præter intellectum, constituitur formaliter: potens generare.

Ex quibus rectè intellectis facile respondetur huic objectioni. Illud est in Patre divino: ratio proxima generandi quod est ratio distinctionis quæ intercedit Patrem inter & Filium: atqui talis est paternitas: ergo. Scilicet alia est ratio formalis per quam Pater æternus constituitur generans, alia per quam distinguitur a Filio.

TERTIA CONCLUSIO.

Principia proxima processionum divinarum sunt intellectus & voluntas, intellectus quidem principium generationis Filii, & voluntas processionis Spiritus sancti.

Probat; Ea sententia præ cæteris est assumenda, quæ Scripturis & SS. Patribus manifeste congruit; sed hæc nostra sententia Scripturis & SS. Patribus manifeste conformis est; Scripturis quidem, ubi Filius dicitur passim Verbum & Sapientia, quæ quidem ad intellectum pertinent, Spiritus autem sanctus dicitur Amor, Charitas, Gratia, quæ voluntatis sunt. Tum vero & id maxime consentaneum est doctrinæ SS. Patrum, qui quidem, ut supra observavimus, nomen Filii & Geniti Verbo divino vindicant, ex eo præcise quod intellectus divinx factus est & terminus per eam productus: igitur principia proxima processionum divinarum, sunt intellectus & voluntas.

Atque id ex eo maxime confirmari potest, quod in hoc systemate nullo negotio explicatur quicquid pertinet ad processionem divinas. 1. enim, si quæretur cur sint processionem in Deo, respondetur facultates in agente non esse in tres & otiosas; adeoque Deum debere aliquid producere per intellectum & voluntatem. 2. quare duæ sunt tantum processionem, non plures, non pauciores; statim respondetur quia duæ sunt tantum facultates activæ in Deo, intellectus & voluntas. 3. Si quæretur cur una sit origine prior altera; respondetur palam esse omnibus & rationi consentaneum processionem quæ fit per intellectum priorem esse ea processionem quæ fit per voluntatem. 4. demum, cur una sit generatio potius quam altera; reponitur priorem quæ fit per intellectum esse generationem, quia intellectus est assimilativus; alteram vero non

esse generationem, quia voluntas non est assimilativa. Quapropter in hac nostra sententia facillime solvuntur quæcumque difficultates proponi solent circa processiones divinas; adeoque aliis præfatis est anteponenda.

Obijcies; Illud non est principium quo proximum generationis in Patre divino quod soli Patri non competit, sed commune est tribus Personis divinis; qua ratione enim tres Personæ divinæ unam numero habent naturam, unum quoque & eundem habent intellectum, unamque voluntatem; quemadmodum & voluntas non est propria Patris & Filii, sed una eademque est in Spiritu sancto: ergo intellectus non est principium generationis Filii, nec voluntas processionis Spiritus sancti.

Dist. min. Intellectus divinus communis est tribus Personis, si sumatur essentialiter, C. si sumatur notionaliter, N. Itaque intellectus in divinis (idemque sit iudicium de voluntate) dupliciter sumi potest, essentialiter nempe & notionaliter: essentialiter, quando præcise ut intellectus est nulla notione affectus, & nihil est aliud quam facultas cognoscitiva præcise: notionaliter vero quando spectatur prout est notione paternitatis affectus in Patre. Revera intellectus divinus essentialiter sumptus, vel, ut aiunt, minus accurate loquendo, intellectus essentialis communis est tribus Personis divinis, sed notionaliter sumptus minime communis est, quod idem est ac si diceretur intellectum divinum secundum esse prout in Patre, non item prout est in Filio & Spiritu sancto, quamquam idem sit realiter in iis tribus Personis. Cujus quidem rei alia ratio nulla proferri potest, quam constans & definitus trium Personarum numerus, quæ duas tantum admittunt Processiones, quarum una est per intellectum, altera per voluntatem; his enim positis, Filius per intellectum non producit alium Filium, nec Spiritus sanctus per intellectum &

voluntatem ullum producit terminum; jam enim plures essent Personæ quam tres, plures processiones quam duæ.

Inlabis probando haud recte dici ex se intellectum divinum esse productivum in Patre potius quam in Filio; nam intellectus prout est in Patre, vel est aliquid absolutum, vel est aliquid relativum; sed neutrum dici potest; si enim dicatur intellectum divinum Patris esse aliquid absolutum, per illum Patrem non generat, intellectus enim sic sumptus erit aliquid commune, & eadem redibit difficultas; scilicet quod est absolutum in divinis commune est tribus Personis, ex recepto axioma, sola relatio multiplicat Trinitatem: si vero intellectus ille dicatur aliquid relativum, jam non poterit esse principium generationis Verbi, juxta rationem superius adductam; sic enim est posterior generatione, ex generatione resultat, eo nomine quod relativus est: ergo male dicitur intellectum divinum prout est in Patre, secundum esse & rationem generandi.

Nego ant. & ad probationem negata minore distinguo, quod est absolutum in divinis, commune est tribus Personis divinis, si sit absolutum sub omni respectu, sub omni formalitate, C. si sub aliqua tantum formalitate, & relativum sit sub alia, N. Reipsa quidem absoluta in divinis communia sunt, si sint absoluta, sub omni respectu, ut iustitia, misericordia, æternitas, &c. non autem si sint relativa sub aliquo respectu: porro intellectus divinus conjunctus in Patre cum paternitate quæ relatio est, certe Patris maxime proprius est & minime communis tribus Personis, si nempe hoc pacto consideretur.

Obijcies; Principium Filii debet esse realiter distinctum a Filio, producens quippe & productum, cum inter se habeant oppositionem relativam, realiter proinde distinguuntur; atqui tamen intellectus Patris realiter non distinguitur a Filio: igitur intellectus Patris non est

prin-

principium quo proximum generationis Verbi.

Dist. maj. principium quod realiter distinguitur C. principium quo. N. Scilicet processio unius ab alio in divinis importat solummodo distinctionem inter producentem & productum, ut fert ipsa objectio; sed proprie loquendo solum principium quod, non principium quo, est agens, producent; actiones enim sunt suppositorum, facultates proprie non sunt agentia, sed virtutes agentium: igitur hæc regula qua dici solet principium realiter distingui a termino producto, intelligitur dumtaxat de principio quod, non de principio quo.

Instabis; Quod est id quo respectu alterius, est magis tale quam quod est id quod; id quo ferrum est calidum debet esse magis calidum quam ipsum ferrum, juxta istud axioma, *Propter quod unumquodque tale est, & illud magis tale*: atqui principium quo est id quo respectu principii quod: ergo si principium quod est realiter distinctum a termino, a fortiori principium quo debet esse distinctum.

Dist. min. Principium quo est id quo respectu principii quod in ratione principii, C. in ratione distinctionis, N. Solutio satis intelligitur. Scilicet principium quo, seu forma per quam suppositum agit, est quidem id per quod ipsum agit, sed non est id per quod formaliter distinguitur ab alio quoeunque, unde intellectus Patris est principium quo Filii, tametsi a Filio non sit realiter distinctus.

Obijcies; Principia processionum debent esse inter se realiter distincta; non minus enim debent esse distincta quam ipsi processionum termini: ergo cum intellectus & voluntas in Deo realiter non distinguantur, esse non possunt principia divinarum processionum.

Nego ant. una quippe res potest esse principium & causa diversorum &c. realiter distinctorum effectuum.

Quæres quomodo distinguatur intellectus essentialis ab intellectu notionali, & similiter voluntas essentialis a voluntate notionali.

Respondeo ea distingui inter se formaliter inadæquate.

Primo distinguuntur formaliter; siquidem ea distinguuntur formaliter quæ licet sint inseparabilia, tamen diversimode concipiuntur: sed intellectus & voluntas essentialis, licet inseparabiles sint ab intellectu & voluntate notionalibus, tamen diversimode concipiuntur, diversas habent ideas, diversas notiones; intellectus enim notionalis est secundus, non item intellectus essentialis; ergo distinguuntur formaliter.

Secundo distinguuntur inadæquate tantum. Ea siquidem distinguuntur inadæquate quæ se habent sicut includens & inclusum: sed intellectus essentialis & intellectus notionalis se habent ut includens & inclusum, intellectus enim notionalis includit essentialem: igitur intellectus essentialis & notionalis distinguuntur inadæquate tantum: quod idem sentiendum est de voluntate essentiali & notionali; tum vero de actibus essentialibus & notionalibus.

De relationibus divinis.

Circa relationes divinas hæc examini solent a Theologis.

1. An sint relationes in tribus Personis divinis.
2. Quot sint admittendæ ejusmodi relationes.
3. An relationes illæ sint reales.
4. An ejusmodi relationes sint veræ perfectiones.
5. An & quomodo relationes originis distinguantur, tum inter se, tum ab essentialia divina.

Denique, quomodo speciatim distinguatur spiratio activa a paternitate & filiatione.

An.

An admittenda sint relationes in Deo.

Sunt in Deo relationes duplicis generis; quædam communes, aliz propriæ.

Communes eæ dicuntur quæ tribus ex æquo competunt Personis divinis, quales sunt identitas, æqualitas, & similitudo. Sex possunt admitti in qualibet Persona divina; quælibet enim Persona duas habet relationes identitatis, duas æqualitatis & duas similitudinis; Pater v. g. est idem cum Filio & idem cum Spiritu sancto, æqualis est Filio & æqualis Spiritui sancto, ac demum similis Filio & similis Spiritui sancto, quod idem plane dixeris de Filio respectu Patris & Spiritus sancti, & de Spiritu sancto respectu Patris & Filii.

Relationes propriæ in Deo eæ sunt quæ vel uni tantum conveniunt Personæ, ut paternitas quæ convenit soli Patri, vel saltem duabus tantum ut spiratio activa quæ solis convenit Patri & Filio.

Hæ relationes dicuntur relationes originis, quia nempe fundantur in origine, resultant ex origine vel data vel accepta, qualis v. g. paternitas quæ est in prima Persona ob datam originem Filio, & filiatio quæ est in secunda Persona ob acceptam a Patre originem.

De his potissimum relationibus difficultas est, & quaeritur an quædam sint admittendæ in singulis Personis divinis. Teste S. Toma q. 22. art. 2. Præpositivus qui in eunte Theologia Scholastica floruit, negabat ulla esse in Personis divinis relationes seu proprietates quibus constituentur ac distinguantur inter se, utpote quæ seipsis tales sunt; hanc sententiam amplexus est Gregorius Ariminensis in 1. dist. 26. & nuperus quidam Scriptor anonymus qui Gallico idiomate universam Scholæ Theologiam imprudenti censura notare ausus est.

Hanc opinionem paulo infra impu-

gnabimus, cum de Personis in communem agetur, ubi videlicet manifeste ostendemus aliquid admittendum esse in unaquaque Persona divina per quod constituatur, quodque proprium sit uni, non commune aliis. Cum autem juxta commune effatum, omnia absoluta in divinis communia sint, ejusmodi proprietates relativas esse vel potius relationes omnino necesse est.

Quot sint in Deo relationes.

Quæstio non est, ut jam dixi, neque de relationibus Dei ad creaturas, neque de relationibus communibus, quales sunt identitas, similitudo, æqualitas Personarum; agitur solum de relationibus originis.

CONCLUSIO.

Quatuor sunt relationes originis in tribus Personis divinis, nempe paternitas in Patre, filiatio in Filio, spiratio activa in Patre & Filio, & spiratio passiva in Spiritu sancto.

Probatur; Quia in Deo duæ sunt processionis nec plures nec pauciores, ut fusc ostendimus supra: sed ex qualibet processione resultant duæ relationes, una nimirum producentis ad procedentem, altera vero procedentis ad principium: ergo quatuor sunt in sanctissima Trinitate relationes originis, paternitas quæ resultat in Patre ex eo quod genuerit Filium; filiatio quæ est in Filio ex eo quod genitus sit a Patre; spiratio activa quæ resultat in Patre & Filio ex eo quod per modum unius principii producant Spiritum sanctum, & spiratio passiva quæ est in Spiritu sancto, ex eo quod procedat a Patre & Filio.

Obijcies; Si essent in Deo quatuor relationes originis, cum ejusmodi relationes sint reales, non mera entia rationis, quaternitas esset in Deo: adeoque jam non esset mysterium Trinitatis, sed

sed quaternitatis: absurdum consequeris, ut definivit magnum Lateranense Concilium adversus Joachimum Abbatem, qui reprehensione digna judicaverat hæc Petri Lombardi verba, *Quoniam quædam summa res est Pater & Filius & Spiritus sanctus, & illa non est generans, neque genita, neque procedens*. Ergo non sunt in Deo quatuor relationis origines.

Dist. maj. esset in Deo quaternitas relationum, C. quaternitas personarum, N. Porro sit in Deo quaternitas relationum, sint quinque notiones, sint mille & amplius attributa, hoc nihil ad mysterium Trinitatis, quod in Trinitate quidem consistit, sed in Trinitate personarum non in Trinitate relationum, uti nec in Trinitate processuum, notionum, & attributorum.

At, inquires, ejusmodi relationes sunt realiter inter se distinctæ, adeoque quatuor sunt res, quatuor realiter distinctæ, quatuor realitates: sed istud officere videtur mysterio SS. Trinitatis: ergo.

Nego ant. quia nimirum singulæ illæ relationes a singulis realiter non distinguuntur, quandoquidem Spiratio activa realiter non distinguitur a paternitate & filiatione, ut mox ostensuri sumus.

An relationes divinae sint reales.

Relationes in Deo duplicis sunt generis, ut supra observatum est; aliæ communes, nimirum identitas, æqualitas, similitudo: aliæ vero propriæ & originis, nimirum paternitas, filio &c.

De relationibus originis levis est difficultas inter Theologos, quam quæstionem cum tractant, ejusmodi relationes dupliciter considerant, nimirum ratione subjecti in quo sunt, & ratione termini ad quem referunt, seu ut barbare loquantur, secundum suum esse in, & secundum suum esse ad.

Jam vero reales sunt utrovis modo spectatæ. Siquidem illud est reale quod

existit nemine cogitante, nec merum rationis figmentum est: sed quatuor relationes divinae existunt in Personis divinis nemine cogitante, nec mera sunt rationis figmenta; paternitas enim v. g. non solum cogitur aut fingitur esse in Patre, sed vere in eo reidet tanquam proprietas personalis & subsistens; igitur relationes originis reales sunt, tum ratione subjecti quia realiter modificant subjectum, vera sunt attributa Personæ in qua insunt, tum ratione termini quandoquidem referunt unam Personam ad aliam; per paternitatem enim realiter, positive, nemine cogitante, Pater opponitur Filio, refertur ad Filium.

Major est difficultas de relationibus communibus, puta de relationibus identitatis, æqualitatis, similitudinis.

Volunt Thomistæ alique nonnulli Theologi, ejusmodi relationes non esse reales sed rationis, eo nimirum quod illarum fundamentum non multiplicatur in Personis divinis, in iisque non est realiter distinctum. Contra vero illas esse reales docent Scotistæ, quorum sententiæ subscribimus.

CONCLUSIO.

Relationes identitatis, æqualitatis & similitudinis in Deo sunt reales.

Probatur; illæ relationes sunt reales quæ a parte rei & nemine cogitante existunt, ita ut non sint mera rationis figmenta: sed istæ relationes existunt in Personis divinis a parte rei, neque sunt mera rationis figmenta; constat enim v. g. Patrem esse a parte rei vere & realiter unum cum Filio in natura, eique æqualem & similem; igitur istæ relationes sunt reales, non entia rationis.

Obijcies; Requiritur ad relationem realem, ut ipsius fundamentum multiplicetur in extremis: sed natura divina quæ fundamentum est identitatis, æqua-

litas & similitudinis Personarum divinarum, in iis non multiplicatur: ergo istæ relationes non sunt reales.

Nego maj. etenim satis est si extrema in quibus repetitur relatio, multiplicentur, nec omnino necesse est ut fundamentum multiplicetur. Ratio est quia relatio non stat inter duo fundamenta; sed inter duo extrema, inter subjectum & terminum propter aliquod fundamentum; unde nil impedit quominus refutetur vera relatio realis inter duo extrema, tametsi non multiplicetur fundamentum ejusdem relationis. Quin immo in relatione v. g. identitatis fundamentum debet esse unum: non multiplex; neque enim identitas esset inter Patrem & Filium, nisi unam eandemque numerum naturam divinam haberent; unde sequitur non debere fundamentum relationis multiplicari in extremis, ut relatio sit realis & positiva.

Instabis; Si non multiplicaretur fundamentum relationis in ambobus extremis, in subjecto & termino, inde sequeretur idem ad seipsum referri absurdum consequens. ergo & antecedens.

Nego maj. Et ratio est quia fundamentum alicujus relationis non est id quod refertur, sed ratio & causa propter quam subjectum refertur ad terminum: unde licet supponatur fundamentum idem & non multiplicatum, non idem propterea refertur ad seipsum, sed subjectum dicitur referri ad terminum propter fundamentum, quod unum & commune est cuilibet extremo. Quapropter non dicitur naturam divinam Patris æqualem esse naturæ divinæ Filii, sed Filium æqualem esse Patri in natura divina.

Instabis; Si æqualitas Personarum esset relatio realis, daretur consequenter similis relatio realis inter attributa divina quæ dubio procul æqualia sunt, nimirum æqualiter infinita, æterna, &c. absurdum consequens, ergo & antecedens.

Nego min. Nihil est enim absurdum, quod admittantur relationes æqualitatis inter attributa divina absoluta quæ in multis conveniunt inter se & in aliis differunt: porro ejusmodi relationes sunt reales, non sunt enim a nobis fictæ, non sunt entia rationis, cum ante quamlibet mentis operam unum attributum sit simile & æquale alteri, immensitas v. g. æqualiter æterna ac omnipotentia.

An relationes originis sint vere perfectiones.

Dubitatur num quælibet relatio originis formaliter sumpta & quatenus præcisa ab essentia divina loco sit perfectionis in ea Persona cujus est proprietas; an v. g. paternitas vera sit perfectio in Patre, filiatio in Filio.

Quæstio hæc quæ prima fronte magni momenti esse non videtur, nonnihil tamen difficultatis habet; nec parum, ut video, plerosque torquet Theologos. Scilicet si ex una parte dicatur relationes originis & personales in unaquaque Persona esse perfectiones, sequitur inde in qualibet Persona desiderari aliquam perfectionem, in Patre enim non est filiatio quæ foret perfectio, in Filio non est paternitas quæ similiter foret perfectio, quod omnino videtur absurdum. Si vero ex altera parte relationes originis & personales non censentur veræ perfectiones, dicendum erit id non esse loco perfectionis in Persona divina quod eam constituit, distinguit ac specificat; præterquam quod quidquid reale est, ut ajunt, est ens, adeoque verum & bonum in ratione entis, & hæc est ratio propostæ difficultatis.

CONCLUSIO.

Relationes originis sunt veræ perfectiones.

Probat; Illud censeretur debet perfectio in Persona divina, quod eam constituit & specificat; sed relationes originis constituunt ac specificant Personas divinas in quibus insunt; Pater enim constituitur in ratione Patris per paternitatem, Filius per Filiationem, & Spiritus sanctus per spirationem passivam; unde istæ relationes dici solent a Theologis proprietates personales: sunt igitur vere perfectiones.

Et certe perfectio veri nominis dicitur illud attributum quod melius est ipsum quam non ipsum, respectu scilicet subjecti in quo inest: sed ejusmodi est quævis relatio originis & personalis, paternitas v. g. melior est, ut ita loquar, Patri, aut quod idem est, melius est Patri habere paternitatem quam non habere; melius est Filio habere filiationem quam ea carere; quandoquidem nec Pater concipi posset sine paternitate, nec Filius sine filiatione: igitur quævis relatio originis & personalis in Deo vera est perfectio.

Obijcies; Si relationes originis dicerent perfectionem, sequeretur aliquam perfectionem desiderari, in qualibet Persona divina; paternitas enim non est in Filio, filiatio non est in Patre, &c. sed dici nequit Personas divinas aliquam perfectione carere: quælibet enim est infinite perfecta & Deus: igitur.

Huic argumento respondent nonnulli Theologi aliquam equidem relationem esse in una Persona quæ non est in alia, tamen non inde sequi unam perfectionem esse in una Persona quæ non sit in alia; quia nempe, inquirunt, quævis perfectio relativa quæ est in una Persona, est quoque in alia eminenter & identice ratione ipsius naturæ divinæ quæ in ea est; paternitas quæ est perfectio relativa Patris, est etiam in Filio, eo quod in Filio est ipsamet essentia & natura Patris, cui identificatur paternitas.

Tom. II.

Verum & ab omni ratione & ab ipso quæstionis proposito aliena est ista responsio; hic enim agitur, ut monuimus, de qualibet relatione formaliter sumpta, hoc est, quatenus formaliter distinguitur ab essentia divina & ab ea præcindit; quaeritur v. g. an paternitas secundum suam formalem rationem paternitatis accepta, aliqua sit perfectio, sermo non est de paternitate prout conjuncta est, vel, ut aiunt, identificata cum essentia divina; aliter unica esset relatio, aut relationes forent unica Dei perfectio. Scilicet cum dicunt Theologi ex tribus perfectionibus relativis; unam esse paternitatem, alteram filiationem & alteram spirationem passivam, concedant necesse est perfectionem paternitatis ita esse in Patre ut non sit in Filio, & filiationem ita esse in Filio ut non sit in Spiritu sancto, sumentes nimirum quamlibet relationem in sensu formali, non in sensu materiali, ut aiunt, & identico.

Quapropter respondeo distinguendo maj. Sequeretur in qualibet Persona divina desiderari aliquam perfectionem relativam, C. absolutam N. Revera fieri non potest ut in aliqua ex Personis divinis desiderarentur perfectiones absolutæ, quæ nimirum pertinent ad Deum, cum quælibet Persona sit Deus; sed nihil absurdi est quod quævis Persona non habeat quamlibet perfectionem relativam; siquidem ejusmodi sunt illæ perfectiones relativæ, ut nec possint nec debant esse singulæ in singulis Personis; eadem Persona habere non potest simul paternitatem & filiationem.

Ar, inquires, dici ergo poterit Patrem v. g. carere aliqua vera perfectione, siquidem in eo non est filiatio quæ censetur vera perfectio: absurdum consequens propter rationem mox adductam: igitur.

Dist. maj. vera perfectio relativa, C. absoluta, N. Scilicet nihil deficit m'una ex Personis divinis, cum ipsi deesse dicitur perfectio relativa quæ est in altera: non minus perfectus est Pater, licet in eo non sit filiatio; quam, ea conditione

H

qua

qua Pater, est nec debet habere nec potest. Quando autem dicitur Patrem divinum esse infinite perfectum, hoc intelligitur eo sensu quod sit infinitus in suo genere, in ratione scilicet Patris, non autem in omni genere; solus Deus trinus infinitus est in omni genere perfectionis; unde Deus trinus & adequate spectatus dicit quidem omnes perfectiones tum absolutas tum relativas, non autem Pater, nec Filius, neuter enim continet perfectiones personales & relativas alterius; Pater non habet filiationem, Filius non habet paternitatem; aliter essent una eademque Persona,

An & quomodo relationes originis distinguantur tum inter se, tum ab essentia divina.

NEcesse non est hic repetere quæ in tractatu de Atributis diximus circa distinctionem quæ reperitur inter attributa divina seu inter se, seu cum essentia divina comparata, suffusæ a nobis dicta sunt, ibi enim legere est & quid sit & quod duplex distinctio, quomodo distinguantur attributa divina; absoluta tum inter se, tum ab essentia divina; unde hæc solummodo compendiosè dicemus.

Primo, relationes originis, si spectentur in ordine ad se & insuper relative opponantur, ut paternitas comparata cum filiatione & vicissim; spiratio activa comparata cum spiratione passiva & vicissim, distinguuntur realiter. Siquidem secundum axioma receptum apud Theologos, ea distinguuntur realiter in divinis inter quæ obviat relationis oppositio, idem quippe ad seipsum referri non potest: sed inter præfatas relationes obviat relationis oppositio; aut potius ipsæ sunt relationes quibus constituuntur & distinguuntur Personæ divinæ quæ inter se relative opponuntur: ergo istæ relationes originis distinguuntur realiter a se invicem.

Secundo, quatuor relationes originis, si considerentur comparate ad essentiam divinam vel attributa absoluta, non di-

stinguuntur realiter distinctione scilicet reali majori. In Deo quippe non est distinctio realis major, nisi inter ea quæ opponuntur relative: sed relationes divinæ & attributa Dei absoluta ejusque essentia non opponuntur relative, ea scilicet relatione quæ fundata sit in origine, quæ sit inter principium & terminum: igitur.

Tertio, nec reperitur solummodo distinctio virtualis inter relationes & essentiam divinam atque attributa absoluta: ea quippe distinctio non sufficit ad explicandum SS. Trinitatis mysterium, ea ipsa est distinctio quam admittebant Anomæi quarto sæculo, & postea Nominales circa decimum quintum, denique multas secum inferit contradictiones hæc recentiorum Theologorum sententia; ut invicte demonstravimus in tractatu de attributis: ergo.

Quarto denique, relationes originis distinguuntur formaliter tum ab essentia divina, tum ab attributis absolutis. Siquidem ea distinguuntur formaliter quæ licet sint inseparabilia, tamen diversimode concipiuntur: sed relationes & essentia divina atque attributa absoluta licet inseparabilia, tamen diversimode concipiuntur, diversas habent ideas, diversas notiones, definitiones; paternitas, v. g. & justitia diversas habent ideas & definitiones; ita ut sine maxima absurditate confundi non possint & promiscue usurpari: ergo relationes distinguuntur formaliter tum ab essentia divina, tum ab attributis absolutis.

Quomodo spiratio activa distinguatur a paternitate & filiatione.

QUOD spectat distinctionem relationum specialis agitur questio de spiratione activa comparata cum paternitate & filiatione, & quod difficultatem augere videtur; de spiratione activa Patris respectu filiationis, & de spiratione activa Filii respectu paternitatis, in duplici conclusione mentem nostram aperiemus.

PRIMA CONCLUSIO.

Spiratio activa non distinguitur realiter tum a paternitate, tum a filiatione.

Probatur; In divinis, juxta vulgare Theologorum effatum, non est distinctio realis major, nisi inter ea quæ opponuntur relative, ea nimirum relatione quæ fundata sit in origine; nullum quippe in Deo reperias aliud signum distinctionis realis: sed spiratio activa non habet oppositionem relativam fundatam in origine vel cum paternitate vel cum filiatione, neque enim spiratio producit paternitatem & filiationem, neque a paternitate, vel filiatione producit: ergo spiratio activa non distinguitur realiter tum a paternitate, tum a filiatione.

Obijcies: Illa distinguuntur realiter quæ reperiuntur in suppositis realiter distinctis: atqui spiratio activa Patris & filiatio reperiuntur in suppositis realiter distinctis, nempe in Patre & Filio ergo spiratio activa Patris realiter distinguitur a filiatione; idemque ferri debet iudicium de spiratione activa Filii comparata cum paternitate.

Nego maj. Siquidem natura divina Patris non distinguitur realiter a filiatione ex cōsensu omnium, quævis reperiatur in suppositis realiter distinctis. Scilicet distinctio realis non admittitur in Deo nisi inter ea quæ opponuntur inter se oppositione relativa fundata in origine, neque duo censentur distincta realiter hoc solum nomine quod reperiuntur in distinctis suppositis.

Obijcies; Ea distinguuntur realiter quorum unum est communicabile & aliud incommunicabile, & insuper quorum unum constituit aliquam personam, aliud vero nullam constituit; atqui spiratio activa communicabilis est & revera communis Patri & Filio, non item paternitas & filiatio: præterea paternitas constituit personam Filii, nullam vero Personam constituit spiratio activa: igitur.

Nego maj. Ut enim recte hæc expli-

centur, quomodo nempe unum sit communicabile & aliud incommunicabile, unum constituas Personam, aliud vero non constituat, sufficit distinctio formalis, quæ nimirum reperitur inter duas ejusdem entitatis perfectiones, quarum una est communicabilis, altera vero non est communicabilis; una constituit Personam altera non constituit. Hæc quidem distinctio quam appellant virtualem plane insufficiens esset ad ista concilianda quia una eademque perfectio non potest esse communicabilis & simul incommunicabilis, sed satis est si admittatur distinctio formalis.

Obijcies; Relationes disparatæ distinguuntur realiter, eatenus enim sunt diversæ relationes, non sunt nec concipi possunt tanquam una eademque relatio: atqui paternitas & spiratio activa sunt omnino disparatæ, ac, ut ita dicam, diversæ naturæ: igitur distinguuntur realiter.

Dist. maj. Si aliunde opponantur relative, C. si non opponantur relative, N. Solutio capitur ex dictis.

Instabis; Filiatio & spiratio passiva distinguuntur realiter ex eo tantum quod sunt relationes disparatæ; neque enim inter illas occurrit oppositio relativa, ut per se patet: ergo similiter spiratio activa Filii & paternitas realiter distinguuntur ex eo quod sunt relationes disparatæ, tametsi non opponantur relative.

Nego maj. & dico filiationem & spirationem passivam non distingui realiter ex eo quod sunt relationes disparatæ, bene vero ex eo quod opponuntur relative, non oppositione quidem relativa immediata, ut satis intelligitur ex ipsis vocibus, sed mediata, quatenus nempe filiatio conjungitur in Filio cum spiratione activa, qua mediante opponitur spirationi passivæ quæ est in Spiritu sancto.

Instabis; si filiatio distinguitur realiter a spiratione passiva ex eo quod oppositionem habet relativam saltem mediatam cum ipsa; si vero hanc relationem mediatam habere censetur, ex eo quod conjungitur in Filio cum spiratione activa

quæ opponitur immediate spirationi passivæ, sequitur inde spirationem activam Patris habere similiter rationem mediatam cum filiatione; spiratio enim activa Patris conjungitur in Patre cum paternitate quæ opponitur immediate filiationi; unde certe colligere est similiter sufficientem esse oppositionem inter spirationem activam Patris & filiationem, oppositionem scilicet mediatam, ut censcantur realiter distinctæ.

Nego ant. & par. Ratio disparitatis est quia spiratio activa Patris communis est Patri & Filio, una eademque est in Patre & Filio; quo fit, ut ipsa considerata in Patre non contrahat oppositionem etiam mediatam cum filiatione, tamen conjuncta sit in Patre cum paternitate quæ immediate opponitur filiationi; at vero filiatio conjuncta in Filio cum spiratione activa contrahit oppositionem relativam saltem mediatam cum spiratione passiva, mediante scilicet spiratione activa, quia ipsa filiatio activa non est communis utrique Personæ, sed est in solo Filio.

Quod autem ista unitas seu communitas spirationis activæ in Patre & Filio impedit quominus hæc eadem spiratio contrahat oppositionem mediatam cum filiatione, ex eo manifeste colligitur, quod non alia ex causa natura divina considerata in Patre & conjuncta in eo cum paternitate, quæ opponitur immediate filiationi, nullam oppositionem vel etiam mediatam cum filiatione contrahit; quia nimirum natura divina communis est Patri & Filio; quo fit ut natura divina Patris non dicatur distingui realiter a filiatione, uti nec natura divina Filii a paternitate.

SECUNDA CONCLUSIO.

Spiratio activa distinguitur formaliter a paternitate & filiatione.

Probatur; ea distinguuntur formaliter quæ diversas habent ideas, diversas definitiones; ita ut promiscue sumi non possint:

sed spiratio activa & ex alia parte paternitas & filiatio diversas habent ideas, diversas definitiones, ita ut a nemine possint confundi & promiscue sumi; siquidem spiratio activa est id quo Pater & Filius formaliter constituuntur spirantes, paternitas est id quo formaliter Pater constituitur in ratione Patris, per paternitatem Pater refertur ad Filium, per spirationem activam refertur ad Spiritum sanctum; spiratio activa communis est Patri & Filio, paternitas vero propria est soli Patris, filiatio soli Filii; spiratio activa nullam in Deo constituit Personam, paternitas vero & filiatio duas constituunt Personas: igitur diversas habent notiones, diversæ sunt formalitates, diversæ relationes, adeoque distinguuntur formaliter.

De notionibus divinis.

Notionis nomine in divinis intelligitur notaquezdam, character quo una Persona innoscitur & distinguitur ab alia, qualis est paternitas respectu Patris.

Certum est posse notiones tribui Personis divinis, ut scilicet proprios cujuslibet Personæ characteres facilius & promptius cognoscimus, ejus rei dubio procul fundamentum habemus in Scripturis quæ singulis Personis suas peculiarias notas passim assignant. Id abunde ostendimus supra adversus quemdam Præpositivum, qui referente S. Thoma putabat nullas ejusmodi admittendas in Deo notiones, quod videlicet distinctæ perfectiones ac veluti formæ in abstracto cum simplicitate Dei conciliari non possint.

Quæsitio est autem de numero illarum notionum; quod ut clarius innoscat, sciendum est tres vulgo assignari a Theologis conditiones ad veram ac proprie dictam notionem.

Prima est ut pertineat ad dignitatem, hoc est, Personæ cuiuslibet tribuatur per modum perfectionis, cujus conditionis defectu improductivitas in Spiritu sancto non est notio, siquidem perfectionem non sonat id genus qualitatis.

Secunda, ut pertineat ad originem; notio quippe alicui Personæ tribuitur ut ab alia dignoscatur, discernatur; sed Personæ non distinguuntur nisi per aliam proprietatem relativam quæ pertineat ad originem, cætera enim communia sunt tribus Personis; cujus conditionis defectu omnipotentia non est notio in Patre, nec sapientia in Filio.

Tertia, ut sit propria uni vel saltem duabus Personis, tribus vero non sit communis propter rationem mox adductam, cujus conditionis defectu attributa absoluta non sunt notiones in Personis divinis.

CONCLUSIO.

Quinque sunt notiones in Personis divinis, nimirum innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio activa, & spiratio passiva.

Probat; Tot sunt notiones quot requiruntur ad facilius distinguendas Personas divinas ab invicem, & ut statim proprii earum characteres dignoscantur: sed quinque istæ notiones maxime requiruntur ad facilius dignoscendas Personas, & ut distinguantur ab invicem; innascibilitas quidem in Patre significat eum a nullo principio procedere; in quo differt a Filio & Spiritu sancto: paternitas notio est in eodem Patre qua differt a Filio, & filiatio qua Filius differt a Patre; spiratio activa designat Patrem & Filium tanquam spiratores, & in hac parte discrepantes a Spiritu sancto; denique spiratio passiva notio est in Spiritu sancto; proprius ejus character quo designatur ab utroque procedens: igitur quinque sunt notiones in divinis.

Obijciat innascibilitatem non esse veram notionem. Siquidem innascibilitas est quid mere negativum, ut vox ipsa sonat: sed illud loco notionis esse non potest in Deo quod mere negativum est, negatio enim non est perfectio: igitur innascibilitas non est notio in Patre.

Nego ant. & ad probationem nego

min. nimirum illud loco notionis non esse in Persona divina, quod est quid negativum; extant enim in Deo plurima attributa negativa, ut independentia, immensitas, &c. quæ sunt veræ perfectiones, ut fatentur omnes; sunt enim meliora ipsa quam non ipsa, melius est esse independentem & immensum quam non esse talem. Quapropter hoc principio, quod certissimum est facile intelligitur innascibilitatem in Patre esse perfectionem, est enim negatio originis; Patrem designat prout a nullo alio procedentem, quod aliquam sonat dignitatem & perfectionem.

Instabis; Si innascibilitas qua significatur Patrem a nullo accipere originem, esset vera perfectio, sequeretur loco imperfectionis esse originem accipere ab alio; adeoque in perfectionem esse in Filio & Spiritu sancto qui procedunt a Patre: sed nemo dixerit loco imperfectionis esse in Filio & Spiritu sancto, quod a Patre originem ducant, processio in divinis non est imperfectio: ergo nec innascibilitas est perfectio.

Nego ant. & dico perfectionem esse in Patre quod sit Persona a nullo procedens, a nullo trahens originem, & tamen processionem in Filio & Spiritu sancto neutiquam esse imperfectionem; quia nimirum Pater essentialiter est prima Persona, adeoque ei debetur innascibilitas tanquam proprius ejus character: at vero contra Filius & Spiritus sanctus essentialiter procedunt a Patre processio est nativus eorum character, unde perfectio est in Patre quod non procedat, perfectio est in Filio & Spiritu sancto quod procedant.

Instabis; Innascibilitas seu negatio principii convenit etiam nature divinæ: ergo non est notio & propria Patris nota.

Nego conseq. agitur enim hic de innascibilitate Personæ, comparantur Personæ divinæ ad se invicem, & tunc soli Patri convenit innascibilitas, quæ proinde in eo est vera notio; quantumvis natura divina sit quoque suo modo innascibilis, quia scilicet Pater non comparatur cum

eum natura divina, sed cum Filio & Spiritu sancto.

Instabis; innascibilitas est perfectio absoluta: aliter quinque forent in Deo relationes: ergo communis est tribus Personis, adeoque non est notio in Patre.

Dist. ant. Absoluta eo sensu quod non est formaliter aliqua relatio, C. quod non pertineat ad relationem & originem, N. Scilicet innascibilitas est negatio originis, per illam Pater significatur non accipere originem; unde consequenter pertinet ad relationem, est enim negatio relationis quæ resultat ex origine; neque vero ad notionem absolute requiritur, ut nota illa sit vera relatio; immo tamen foret absoluta, modo propria sit Personæ cuius dicitur notio, id sufficit.

Instabis, Si qua ex causa admitteretur innascibilitas tanquam notio in Patre, maxime ut facilius & promptius per illam intelligeretur Pater, prima SS. Trinitatis Persona a nullo procedens, nullum habens principium: sed propterea inutilis est innascibilitas: ea quippe notio inutilis est, ut per eam cognoscatur Pater tanquam primum principium sine principio; qua sublata satis adhuc intelligitur sine principio & a nullo procedens: sed sublata innascibilitate satis adhuc intelligitur Pater nullum habens sui principium, posita nimirum paternitate; si quis nempe hoc pacto ratiocinetur, Pater producit Filium per intellectum, Pater & Filius per voluntatem producant Spiritum sanctum; sed hoc posito non est ulla in Deo Persona quæ sit principium Patris, sunt enim tres tantum Personæ: ergo posita paternitate & sublata innascibilitate sufficienter intelligitur Pater a nullo procedens; ac proinde inutilis est innascibilitas.

Nego min. & ad probationem dist. min. Posita paternitate satis intelligitur Patrem nullum habere principium, idque sublata innascibilitate non satis explicatur, C. id satis explicatur, N. Hoc itaque argumentum probat validum ex Scripturis erui momentum quo evincatur non esse in divinis

aliam Personam a qua procedat Pater, adeoque ipsi competere innascibilitatem; sed adeo non sequitur ex ejusmodi rationatione inutile esse tribuere Patri innascibilitatem, quin potius id aperte colligi debet; si enim constat non esse quartam personam quæ sit principium Patris, quia tres tantum sunt Personæ, hinc sequitur Patrem a nullo esse principio, & consequenter esse innascibilem; quo fit ut non immerito ipsi tribuatur innascibilitas tanquam notio, ut scilicet expresse declaratur quod ex facto discursu compertum est.

Instabis; innascibilitas est etiam communis Spiritui sancto; ergo non est notio in Patre, non est scilicet propria Patris.

Dist. ant. Innascibilitas sumpta pro negatione generationis, communis est etiam Spiritui sancto qui non generatur, C. innascibilitas sumpta pro negatione cuiuscunque processionis, quo sensu accipitur, cum tribuitur Patri tanquam notio, N. Solutio facile intelligitur circa ullam interpretationem.

Obijcies: Tam inspirabilitas in Filio, qua nempe intelligatur non posse spirari, notio est in ipso, quam innascibilitas notio est in Patre. Et ratio est quia idcirco admittitur innascibilitas tanquam notio distincta a paternitate; quia paternitas non satis designat Patrem a nullo esse principio, esse ingenuum; atqui pariter filio non satis declarat Filium non spirari: ergo qua ratione præter paternitatem admittitur in Patre innascibilitas tanquam notio, in Filio præter filiationem admittenda est inspirabilitas, qua statim declaratur eum spirari non posse, qua notione differt a Spiritu sancto.

Nego maj. & par. Ratio disparitatis est: quia sublata innascibilitate non satis intelligitur Pater a nullo principio procedere; ratio enim ingenui non includitur in ratione præcisa paternitatis, non omnis enim qui pater est, est propterea ingenuus: at vero sublata inspirabilitate in Filio, satis intelligitur Filium non spirari, quandoquidem filio per se sola significat eum procedere.

cedere per intellectum, adeoque non spirari per voluntatem.

Obijcies; Admitti quoque debet ingenerabilitas in Spiritu sancto tanquam notio quæ significat eum generari, & in hoc differre a Filio: ergo plures sunt quam quinque notiones.

Nego ant. Sublata enim ingenerabilitate satis intelligitur Spiritum sanctum non generari; quandoquidem per spirationem passivam capiunt omnes eum spirari seu produci a Patre & Filio per voluntatem; adeoque non generari, seu non produci per intellectum; quo fit ut ingenerabilitas sit omnino inutilis.

Obijcies; Notio est in Spiritu sancto improductivitas, quod nullam scilicet personam producat; in hoc enim differt a Patre & a Filio: ergo plures sunt quam quinque notiones.

Nego ant. Uti enim monuimus, una ex conditionibus ad veram notionem requisitis, est, quod ejusmodi attributum dicat perfectionem & dignitatem in supposito, cujus est notio; at certe iuxta communem æstimandi modum apud homines improductivas, seu sterilitas non habetur ut perfectio: igitur hæc tribui non debet tanquam notio Spiritui sancto.

Obijcies; Admittitur notio communis Patri & Filio, nempe spiratio activa, per quam respiciunt Spiritum sanctum quem producant; ergo est alia admittenda notio in Filio & Spiritu sancto, per quam significetur ipsis hoc commune esse quod procedunt a Patre.

Nego conf. & parit. Ratio disparitatis est quia Filius & Spiritus sanctus per diversas actiones & facultates procedunt a Patre, Filius per intellectum, Spiritus sanctus per voluntatem; unde non videtur admittenda quedam notio quæ in hoc aliquid ipsis esse commune significet; at Pater & Filius Spiritum sanctum producant per eandem facultatem, eandemque actionem, agentes per modum unius principii; unde in ipsis resultat una & eadem relatio, scilicet spiratio activa, quæ merito censetur notio qua differunt ab ipso Spiritu sancto.

Obijcies; Usitatum videtur apud Theologos, ut omnipotentia tribuatur Patri tanquam notio, sapientia Filio, bonitas Spiritui sancto: igitur in divinis Personis multæ aliæ sunt notiones præter quinque recensitas.

Nego ant. hæc quidem attributa velut appropriationes, ut ita loquar, tribui solent Personis; sed non sunt in eis veræ notiones; notio quippe, ut diximus, debet pertinere ad originem; hæc autem attributa neutiquam pertinent ad originem, absoluta sunt & singula singulis Personis communia; igitur sunt notiones.

Cæterum, licet pro more in Scholis usitato hunc quinque notionum numerum retinendum proponamus, tamen nullam volumus hac in parte Theologiæ studiosis imponi necessitatem, res eam non pertinet ad fidem, & liberum est unicuique sentire quod voluerit.

De missione & circumfessione divinarum Personarum.

Observat Petavius lib. 8. de Trinitate cap. 1. multum ad Trinitatis notitiam pertinere missionem personarum propter duas hæreses quæ ex adverso Catholicam fidem impetunt, Sabellianorum videlicet & Arianorum.

Sabelliani quidem qui unam in Deo asseriebant Personam, incredibilem in modum convincuntur ex missione Personarum quæ tam expresse commemoratur in Scripturis, non potest enim unus & idem esse qui misit & qui missus est.

Contra vero Ariani istam ipsam missionem sibi favere gloriabantur, rati his ipsis testimoniis Filium Patre minorem & inferioriorem declarari.

Igitur missio locum habere debet in Personis divinis, non seorsim enim Filius & Spiritus sanctus mitti dicuntur in Scripturis, Joan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret . . . Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum. Et postea: Sicut misit me vivens Pater, & ego vi-*

20 *propter Patrem*. Cap. 15. legitur de Spiritu sancto, *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre.*

Ex his igitur patet adversus Sabellianos non unam in Deo esse Personam, sed plures, cum a seipsa mitti unica & singularis Persona non possit. Neque vero missio illa favet quidquam Arianis, nullam etenim inferioritatem & dependentiam arguit in eo qui mittitur, hæc missio non fit per imperium, sed necessariam naturæ emanationem.

Queritur quid sit illa missio Personarum divinarum.

Missionem divinæ cujuscumque Personæ nihil aliud esse quam æternam unius ab altera processionem docuerunt nonnulli SS. Patribus; ita S. Chrysost. homil. 39. in Joan. & S. Cyrillus Alexandr. lib. 4. in Joan. tum & in lib. 12. Thesauri postremo capite.

Alii missionis nomen ad solam quæ in tempore fit externi operis effectiorem restringunt. Verbi scilicet missionem ad carnis nostræ assumptionem, sancti vero Spiritus in eo quod super Christum in columbæ specie venerit in flumine, & quod supra Apostolos venerit in igne, uti scribunt S. Gregor. Nazianz. orat. 34. S. Gregor. Nyssenus lib. de deitate Filii & Spiritus sancti. S. Basilii lib. 5. contra Eunomium. S. Augustin. tractatu in Jo. 26. & lib. 4. de Trinitate cap. 20. S. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 3. & S. Fulgent. lib. 2. ad Monimum cap. 6.

Ex quibus concludit Petavius veram ac propriam missionis rationem, neque solam esse sempiternam unius Personæ ex altera processionem, neque solam efficientiam externam quæ uni illi quæ mitti dicitur, Personæ tribuitur, sed ex utraque constare, vel utramque requirit. Ad missionem quidem non sola sufficit æterna processio unius personæ ab altera, sed & colligitur ex temporalis atque æterna quædam efficientia; unde in mysterio Incarnationis non solum a Patre, verum etiam a Spiritu sancto missus dicitur Filius, quod ille una cum Patre externum illud opus

elaboravit, ut egregie declarat S. Fulgentius in fragmento lib. 8. contra Fabianum. *Filius igitur, inquit, est a Patre missus, non Pater a Filio, quia Filius est a Patre natus, non Pater a Filio. Similiter etiam Spiritus sanctus a Patre & Filio legitur missus qui a Patre Filioque procedit. Sed quia non uno modo in Scripturis sanctis dicitur missio, propterea in sacramento Incarnationis non solum a Patre, verum etiam a Spiritu sancto missus est Filius, quia mediator Dei & hominum homo Christus Jesus totius est Trinitatis operatione plasmatus.*

Deinde & ad missionem requiri insuper unius Personæ processionem ab altera ex eo liquet, quod Pater nusquam legatur missus, quamvis Pater non minus quam Spiritus sanctus externa specie identidem apparuerit, cujus rei alia proferri non potest ratio, nisi quod neminem habet, a quo procedat. *Pater, inquit S. Augustin. lib. 2. de Trinitate cap. 5. Num ex tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus; non enim habet de quo sit, aut ex quo procedat.*

Quamobrem missio nihil aliud est quam æterna productio, seu communicatio naturæ, in qua illud est, ut in tempore opus aliquod externum appareat; sic mitti a Patre Filium, est gigni naturam hominis assumpturum; mitti Spiritum sanctum est procedere externum aliquod opus efficientem.

Missio duplex distinguitur, una visibilis, altera invisibilis, quæ fit quando Persona missa in signo quodam sensibili exterius apparet, cujusmodi fuit missio Verbi in Incarnatione, & missio Spiritus sancti sub specie columbæ. Missio invisibilis fit, quando Persona mittitur ad collationem alicujus doni occulti & interni, ut cum mittitur specialiter Spiritus sanctus ad collationem gratiæ & donorum Dei.

*De circuminfessione divinarum
Personarum.*

Nomine circuminfessionis intelligitur intima & mutua Personarum in invicem existentia, quæ nimirum ex multis Scripturarum testimoniis colligitur, ut cum Christus Joan. 14. cap. sic loquitur. *Ego in Patre, & Pater in me est.*

Hæc mutua Personarum in invicem habitatio fundatur potissimum in eo quod unam eandemque numero habent naturam, *Ego & Pater unum sumus*, ut legitur ibidem. Cui quidem rei nihil obstat earundem Personarum distinctio & oppositio, siquidem in eo sita non dicitur circuminfessio, in quo personæ distinguuntur & opponuntur.

*De Personis in communi, & de
subsistentia.*

Quid sit Persona, an & quomodo differat tum ab essentia, tum ab hypostasi, subsistentia & supposito, item quot fiat in Deo Personæ, abunde, ut par est, explicuimus initio hujusce tractatus; nunc examinandum superest; primo, an detur in unaquaque Persona aliquid proprium & specificativum quod sit reale & intrinsecum: secundo, quodnam sit illud proprium constitutivum Personarum, per quod divinæ Personæ constituuntur & specificantur.

*An detur aliquid proprium cuilibet
Personæ divinæ.*

Quælibet Persona divina duplex habere videtur constitutivum, uti & quælibet alia res; aliud nimirum commune quod competit tribus Personis, qualis est natura divina, qualia sunt attributa absoluta; aliud proprium quod uni Personæ convenit non alteri, qualis est paternitas in Patre, filiatio in Filio, spiratio passiva in Spiritu sancto.

Certe quo tandem modo ætate nostra

Tom. II.

negare potuerit quidam Anonymus aliqui Catholicus, aliquid esse constitutivum, speciale, & proprium in qualibet Persona divina, proprias esse & personales proprietates reales quibus a se invicem distinguantur, vix in animum induxerim. In illam vero & absurdam & temerariam opinionem sit

C O N C L U S I O .

Sunt in divinis Personis distinctæ proprietates & personales.

Probatur; Ratio naturalis & ipse sensus communis dicat aliquid esse proprium, personale, & distinctivum in iis personis quæ realiter distinguuntur ita ut confundi non possint, nec pro una re, pro una persona accipi; quæcumque enim distinguuntur, penes aliquid distinguuntur quod sit in uno & non sit in alio: sed tres Personæ divinæ realiter distinguuntur, ut docet fides Catholica; ita ut sine manifesta hæresi Pater, Filius, & Spiritus sanctus pro uno, hoc est pro una eademque Persona accipi non possit: ergo ab omni ratione & sensu communi penitus alienum est, suum singulis personis constitutivum proprium & personale denegare.

An vero dixerit Theologus iste antischolasticus paternitatem non esse in Patre, filiationem non esse in Filio, & spirationem passivam non esse in Spiritu sancto, vel tres illas proprietates seu perfectiones personales communes esse singulis Personis; Hoc si ita est, paternitas est in Filio, filiatio in Patre, ac proinde Pater est Filius, & Filius est Pater: pudet certe in refellendis ejusmodi naniis tempus terere.

Quod si ad hoc idem probandum autoritas quærenda sit, multa certe proferri possunt & Scripturarum & SS. Patrum, & Conciliorum testimonia.

Ex Scripturis quidem ea proferemus in quibus distinctæ rationes, distincta & diversa nominarem aliquam realem & positivam significantia tribuuntur Personis;

I

Pa-

Pater dicitur generans, Filius dicitur genitus, Spiritus sanctus dicitur missus & procedens, quæ certe nomina non ii dicant fictitias & ad nutum excogitatas perfectiones, vere enim & realiter Pater est genitor, Filius vere genitus.

Præterea constat ex iisdem Scripturis Filium Dei fuisse incarnatum, non Patrem, non Spiritum sanctum, Joan. 1. *Verbum caro factum est.* Sed nisi sit aliquid in Filio, in quo nempe facta fuerit incarnatio, Pater & Spiritus sanctus per æque incarnati sunt ac Filius, quia, ut per se patet in hoc systemate, sublata quavis a Filio proprietate nihil aliud in eo admittitur præter naturam divinam tribus Personis communem, in qua proinde facta fuerit Incarnatio: sed si Incarnatio facta est in natura, tam Pater & Spiritus sanctus incarnati sunt quam Filius: igitur.

Secundo, eadem veritas legitur apud SS. Patres quorum nonnisi unum & alterum citare juvat in re tam clara & omnibus obvia.

S. Hilarius lib. 11. de Trinit. ad initium, loquens de Patre & Filio, *Unus uterque est*, inquit, non unione sed proprietate, dum & unicuique proprium est ut unus sit, vel Patri esse quod Pater est, vel Filio esse quod Filius est, & id quod uterque in proprietate sua unus est.

S. Gregorius Nazianzenus orat. 24. *Omnia quæcumque Pater habet, Filii sunt, excepta causa; quidquid item Filius habet, idem quoque Spiritus sancti est, si filietatem excipias.* Et orat. 37. *Quod unus genitus non sit*, inquit, & alter sit genitus, & quod alter procedat, hoc effectum est ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus dicatur.

S. Augustinus lib. 3. contra Maxim. cap. 10. *Propter uniuscuiusque proprietatem Personæ sunt.* Hæc porro communis est sancti Doctoris sententia in libris de Trinitate, ubi sexcentis docet tres Personas divinas esse quid unum in iis quæ ad substantiam attinent, in cæteris vero diversas habere proprietates & relationes.

S. Cyrillus Alexand. lib. 2. Thesauri cap. 3. *Cum simplex*, inquit, *natura deitatis sit, nunquam in plures Personas distinguereetur, nisi quædam inveniretur differentia non secundum essentiam, sed secundum relationem.*

Sanctus Damascenus lib. 1. *Unum namque agnoscimus Deum in solis quidem proprietatibus paternitatis, filiationis & processionis secundum causam & causalem & personalem perfectionem, id est existentie modum differentiam intelligimus.*

3. Et id constat ex Conciliis.

Sophronius Patriarcha Constantinopolitanus in sexta Synodo, actione 11. *Deum appellat, subsistentis, proprietatibus, intellectualibus semotum.* Ex paulo post; *Hoc quidem propter naturam & identitatem substantiæ & cognationem essentia, illud vero propter aiterificas horum trium proprietates, propter quæ dissimilitudinem proprietatum, quæ inconfuse unamquamque figurant Personam.*

Concilium Toletanum undecimum in confessione fidei cap. 1. sic loquitur. *In relativis Personarum nominibus Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus sanctus ad utrosque refertur. Quæ cum relative tres Personæ dicantur, una tamen natura per substantiam creditur.*

Lateranense Concilium cap. Firmiter, ait Trinitatem secundum proprietates personales discretam.

Et in Florentino Joannes Latinorum nomine sic loquitur sess. 18. *Persona ex substantia proprietatibus consistit.* Et postea Marcus nomine Græcorum, per suas proprietates, inquit; reipsa differunt Personæ.

Obijcit præfatus Scriptor; Manifestum est ex Scripturis & SS. Patribus Personas divinas ita prædicari similes & æquales, ut plane nihil habeant diversum quod sit in una non in alia. Joan. 16. *Omnia*, inquit Christus *quæcumque habet Pater mea sunt.* Hebræorum 1. *Filius dicitur imago Patris, Figura substantia ejus.*

S. Hilarius lib. de Synodis loquens de Per-

Personis divinis, *Nihil in se*, inquit, *diversum ac dissimile habent natus & generans*. S. Augustinus lib. 3. contra Maximum cap. 14. *Dando aliquid Patri quod non sit Filii, mendacem facit eundem. Filium dicentem, (Omnia quæ habet Pater mea sunt.)*

Respondeo in hoc vano & futili argumento ne minimam quidem contineri difficultatem; cuius enim legenti præfata loca perspicuum maxime est, Patrem & Filium eo sensu dici nihil diversum habere quod unam eandemque habent naturam, non autem quasi suis quisque non habeat proprietates, id intelligitur in his ipsis locis, quorum similia reperias pene innumera apud eos potissimum SS. Patres qui cum Arianis disputabant de Patre & Filio Dei, seclusus semper & exceptis divinarum Personarum proprietatibus; ita S. Hilarius frag. 15. ait *Similem esse per omnia Filium Patri excepta innativitate*, S. Gregor. Nazianz. jam laudatus orat. 24. *Omnia quæcumque Pater habet Filii sunt, excepta causa, quid item Filius habet, idem quoque Spiritus sancti est, si filietatem excipias*. Et Concil. Florentium Tom. 13. pag. 514. *Omnia quæ Patris sunt, Pater ipse Filio suo unigenito gignendo dedit præter esse Patrem*.

Quamobrem vanum quoque est quod obijcitur ex S. Augustino Epist. 177. ubi sic loquitur: *Queris an triformem Dei Personam credamus, respondeo non me ita credere*. Certe quo sensu id intelligendum sit aperit ipse S. Doctor verbis sequentibus: *Una quippe forma, inquit, quia una deitas*. Cujusmodi est quod scribit S. Athanasius orat. contra Greg. Sabell. *Ambo- rum una forma*. Et ibidem; *Condiscere religiose ex sacris Scripturis in tribus formam intelligere*.

At, inquit ille, S. Greg. Nazianz. orat. 37. ait nihil deesse in Filio ut sit Pater, *Neque enim Filio aliquid deest ad hoc ut sit Pater, nec enim defectus est filiationis*. Igitur existimabat paternitatem & filiationem nihil esse reale & intrinsicum Patri & Filio.

Nego consequ. ad summum enim colligeretur ex hoc testimonio Gregorium Nazianzenum in ea versatam sententia quæ multorum nunc Theologorum est, relationes nihil perfectionis addere Personis in quibus insunt; quod certe quantum vis falsum, fidei tamen Catholicæ aperte nihil præiudicat; sed si negatur relationes & proprietates personales esse in Personis, aliquid esse reale & intrinsicum uni Personæ quod non sit in alia dubio procul hæc opinio Sabellianismum manifeste inducit; fatentur enim Sabelliani varios esse in Deo respectus extrinsecos, uti diversa sunt nomina Patris, Filii, & Spiritus sancti, in hoc hæretici quod distinctas personalitates non agnoscant.

Instabis; Si quid esset proprium uni Personæ quod non esset in alia, si quid esset reale in Patre quod non esset in Filio, jam Filius non esset perfecta Patris imago, cum non repræsentaret quoad proprios & personales characteres; item falsum esset quod ipse dicit Christus Joan. 14. *Quid videt me videt & Patrem meum*. Quandoquidem non forent per omnia similes: igitur.

Nego ant. In hoc enim Filius est imago Patris, quod eandem cum Patre habet naturam, eadem attributa, quamquam aliunde personales ejus proprietates non habeat; neque enim aliter rationem imaginis Filii erga Patrem expresserunt SS. Patres. *Per omnia ei similem*, inquit Damascenus orat. 3. de imag. *excepta ingenerati proprietate & paternitate*. Certe si hoc sensu Pater & Filius dicerentur similes, quod suos characteres proprios & personales non servarent, jam inter eos non esset similitudo, sed identitas, non modo quoad naturam, sed & quoad personam; eatenus enim essent unum quatenus non differrent; sed nemo dixerit Patrem & Filium esse unum in ratione personæ, hoc enim aperte Sabellianum est: igitur non postulat ratio imaginis perfectæ etiam & substantialis (quam ultro admittimus in Verbo divino respectu

Patris) ut nihil proprium & personale habere dicantur.

Per quid Persona divina constituantur.

Difficultas est an Personæ divinæ constituantur & specificentur per aliquid absolutum, an vero per aliquid relativum. Et ratio dubitandi est quia quominus ex una parte dicatur Personas divinas constitui per aliquid absolutum, vetat autoritas Concilii Florentini, in quo hæc leguntur verba loco principii nunc receptissima apud Scholasticos: *Secundum Doctores tam Græcos quam Latinos sola est relatio quæ multiplicat Personas in divinis productionibus*; sess. 18. tom. 13. pag. 254. Ex altera vero parte dici non potest Personas constitui per aliquid relativum; siquidem relatio supponit personam constitutam, exurgit enim ex fundamento & termino.

Verum ut perfecte tollatur hæc difficultas opus est aliqua distinctione; scilicet Personæ divinæ considerari possunt quatenus personæ præcise, secundum rationem communem & quasi genericam personæ; vel quatenus tales sunt personæ & secundum rationem, ut ita loquar, specificam talis personæ; quæri potest v. g. quodnam sit constitutivum ac specificativum Patris quatenus est persona præcise, & Patris quatenus est talis persona.

Sunt qui dicunt Personas divinas constitui per relationes, nequaquam vero per aliquid absolutum; sed aiunt in diversis relationibus duplicem quasi respectum esse distinguendum, unum per quem subiectum aut quasi subiectum afficiunt; quo sensu dicuntur formæ hypostaticæ; alterum per quem explicite ad terminum referuntur, quo sensu vocantur simpliciter relationes. Jam vero, inquit Pater v. g. constituitur in ratione personæ per relationem, puta per paternitatem ut forma est hypostatica, constituitur autem in ratione Patris per eandem paternitatem quatenus est relatio.

Nos vero dicimus Personas divinas con-

stitui in ratione personæ per incommunicabilitatem seu per illam formalitatem per quam persona est persona; constitui vero in ratione talis personæ & a se invicem distinguuntur per suas relationes proprias & personales. Atque in hoc solum nostra sententia differt a præcedenti, quod minus accurate dicant relationem sumi posse dupliciter, ut forma est hypostatica & ut relatio; nunquam enim forma hypostatica potest esse relatio, forma hypostatica abstrahit a relatione, est anterior relatione, est enim præcise id quo formaliter persona est persona: quapropter sit

PRIMA CONCLUSIO.

Personæ divinæ constituantur in ratione personæ per suam personalitatem, seu incommunicabilitatem alteri tanquam supposito, non per relationem. Duæ sunt huius assertionis partes.

Probatur prior pars. Per id Personæ divinæ constituantur in ratione personæ præcise, per quod persona quælibet constituitur in ratione personæ, quod est ratio formalis constitutiva personæ: sed incommunicabilia alteri tanquam supposito est ratio formalis per quam persona in communi persona est, in hoc enim persona differt a natura singulari & individua quæ non est persona: igitur Personæ divinæ constituantur in ratione personæ præcise per incommunicabilitatem alteri tanquam supposito; Pater v. g. intelligitur esse persona præcise, quia est incommunicabilis alteri tanquam supposito, hoc est quia totum est quoddam per se subsistens & sui juris.

Probatur vero altera pars, nimirum Personas divinas non constitui per relationes. Siquidem per illud formaliter non constituitur persona in ratione personæ, quod supponit personam constitutam: sed relatio supponit personam constitutam, præsertim si ejusmodi relatio fundata sit in origine; tunc enim exurgit ex productione termini quæ supponit personam productam; quan-

quandoquidem actio est a persona, actiones sunt suppositorum: igitur Personæ divinæ constituuntur per relationes.

Obijcies; Ejusmodi incommunicabilitas seu; ut alii loquuntur, forma hypostatica, non est aliquid relativum; quandoquidem expresse negatur Personæ divinas constitui per aliquam negationem: sed Personæ divinæ non constituuntur nisi per aliquid relativum, ut enim definitum est in Concilio Florentino mox laudato, *Sola est relatio quæ multiplicat Personas in divinis productionibus*. Unde quidquid absolutum est in Deo, commune est Personis: igitur.

Dist. min. Personæ divinæ non constituuntur nisi per aliquid relativum, si sumantur formaliter quatenus sunt tales Personæ, C. quatenus personæ præcise, N. Persona enim præcise ut persona abstrahit ab idea & notione relativi, de se non est relativa; quamobrem Pater constituitur quidem in ratione Patris per paternitatem quæ relatio est ipsius ad Filium, sed per illam non constituitur in ratione Personæ præcise, prius enim concipitur esse Persona quam genuerit Filium, adeoque prius quam habeat paternitatem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quælibet Persona divina constituitur in ratione talis Personæ per suam propriam relationem.

Probatur, Per illud Persona divina constituitur in ratione talis Personæ, quod cuilibet Personæ proprium est & singulare: sed relatio propria est & maxime singularis cuilibet Personæ, paternitas Patri, filiatio Filio, & spiratio passiva Spiritui sancto: cætera vero communia sunt tribus Personis: igitur Personæ divinæ constituuntur ut tales Personæ per suas relationes.

De subsistentia.

Subsistentia sumitur apud Philosophos pro modificatione quadam substantiæ, ea scilicet per quam substantia constituitur in ratione substantiæ opposita accidenti; unde substantia definitur ens per se subsistens, hoc est, independens a subiecto inhaerentis, ita per se existens ut alteri non inhaereat ad instar accidentium quæ per se non existunt, sed per substantias.

Item subsistentia sumitur a Theologis pro totalitate rei, si sumatur in abstracto, vel pro toto ipso, si sumatur in concreto, pro personalitate vel pro persona; quo sensu anima hominis sola non est subsistens, quia pars est hominis, non totum; quo sensu etiam natura humana in Christo non est subsistens, quia ut fufius explicabitur in tractatu de Incarnatione, pars est Christi, non totum.

Subsistentia quæ nunc ab omnibus communiter Theologis habetur ut terminus abstractus significans ultimum substantiæ terminum, rei totalitatem, personalitatem, sumebatur tamen a Veteribus pro nomine concreto & pro Persona.

Ita S. Ambrosius in Symbolum Apostolorum cap. 2. *Sabellius enim*, inquit, *unam docuit subsistentiam esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unamque trinominem Personam. Sed dum omnes unam esse Personam reputat, nihil esse unamquamque designat.*

Joannes Maxentius in professione fidei. *Nos autem unum & idem sentientes subsistentiam esse quod & Personam, non dicimus Trinitatem in Christo inhabitare, sicut consueverunt Theodori Mopsuestensis & Nestorii sectatores, quasi quid extra Trinitatem sit Christus sed Deum Verbum unigenitum Filium Patris Dominum nostrum Jesum Christum, qui pro nobis passus est carne, unum de tribus subsistentiis unius divinitatis esse credimus.*

Facundus Hermianensis apud Greg. Nazian. orat. 39. *Deum cum nomine*, inquit,

quit, uno lumine illustramini simul & tribus. Tribus quidem secundum uniuscujusque proprietates, sive subsistentias, sicut placet aliquibus dicere, sive Personas.

Anastasius Bibliothecarius præfatione in septimam Synodum: Sed & illud notandum, quoniam ubicumque in hujus Synodi textu subsistentiam posui, Personam intelligi volui. Quod enim Græce hypostasis dicitur, hoc nonnulli Personam, nonnulli vero subsistentiam interpretati sunt. Porro subsistentiam, multi vero substantiam etiam intellexerunt. At illos ego secutus sum qui subsistentiam non substantiam, sed Personam intelligi voluerunt.

Nunc vero cum invaluerit apud Theologos consuetudo, ut subsistentia sumatur in abstracto pro ea formalitate per quam substantia singularis & individua per se subsistit, hoc est, per quam persona est, queritur quot sint in Deo subsistentiæ.

Quot sint in Deo substantiæ; an præter tres relativæ quædam deus absoluta.

Certum est tres esse in Deo subsistentias. Scilicet hoc nomine donantur illæ subsistentiæ quæ propriæ sunt Personis divinis, easque in ratione personæ constituunt, unde etiam dicuntur proprietates personales: sed tres sunt tantum ejusmodi subsistentiæ: nam tot sunt ejusmodi subsistentiæ, quæ nimirum Personas constituent in ratione personæ, quot sunt Personæ; quemadmodum tot sunt humanitates, quot sunt homines: sed in Deo tres sunt tantum Personæ, ut docet fides; ergo tres sunt subsistentiæ relativæ, scilicet subsistentia Patris, subsistentia Filii, subsistentia Spiritus sancti.

Ex quibus facile intelligitur cur spiratio activa non sit quarta quædam subsistentia relativa; licet enim ipsa sit relatio, tamen non est subsistentia, seu personalitas, non constituit enim personam in ratione personæ, sed reperitur in Patre & Filio, ut ita dicam, jam constitutis.

Illæ subsistentiæ dicuntur relativæ, tum

quia relationibus sibi essentialiter conjunctis in tribus Personis modificantur, subsistentia Patris v.g. conjunctam habet in Patre paternitatem quæ relatio est; tum quia si non dicerentur relativæ, forent aliquid absolutum; sed quod est in Deo absolutum, unum est nec multiplicatur; ergo:

Sed quæstio est, utrum præter tres illas subsistentias relativæ alia deus absoluta, quæ nimirum competat naturæ divinæ a tribus subsistentiis relativis præcisæ. Patrem affirmantem tenent Scotistæ & alii nonnulli Theologi, rati Deum, ut Deus est præcisè, esse ens ultimo completum adeoque subsistens, non subsistentia relativa, ut per se patet, sed absoluta & communi tribus Personis, quam subsistentiam rejiciunt alii, quorum sententiæ subscribimus.

CONCLUSIO.

Non datur in Deo subsistentia absoluta, & communis tribus Personis.

Probat; Subsistentia absoluta ea dicitur quæ competere naturæ divinæ per se consideratæ, & a tribus subsistentiis relativis præcisæ: sed nulla subsistentia competit naturæ divinæ per se consideratæ, & a tribus subsistentiis, seu personalitatibus abstractæ: si qua enim esset ejusmodi subsistentia quæ naturæ divinæ præcisè competere, ea certe, ut fatentur adversarii, communis esset tribus Personis divinis, ut & ipsa natura divina & attributa absoluta: sed impossibile est, & manifeste implicat aliquam subsistentiam communem esse pluribus personis: id quippe non potest esse communis pluribus personis, per quod formaliter persona constituitur in ratione personæ; multiplicato enim concreto & abstractum multiplicari necesse est: sed subsistentia est in qualibet substantia singulari & individua, id quod illa substantia persona est; subsistentia enim in abstracto idem est ac personalitas, subsistentia in concreto idem est ac persona, juxta per vulgatum Theologorum usum: igitur nulla

la potest esse in Deo substantia absoluta & communis tribus Personis.

Scio equidem hanc vocis *substantia* significationem non admitti ab adversariis, qui cum tres tantum ex una parte in Deo Personas agnoscant, ex altera vero quatuor substantias, quarum una est absoluta, tres vero relativæ; volunt consequenter substantiam non idem esse ac personalitatem, nisi hoc intelligatur de substantia relativa, ajunt vero substantiam in genere nihil aliud esse quam substantiam per se existentem & completam, quod naturæ divinæ, inquirunt, per se consideratæ & antecederet ad tres substantias relativæ competat.

Verum ab illa significatione nominis *substantia* recedere non possumus, quia scilicet communi & recepto tum veterum tum recentiorum usu comprobata est, ut patet ex nonnullis antiquiorum testimoniis quibus mox ostensum est substantiam pro persona ab illis plerumque usurpatam; cum ergo linguarum arbiter sit usus, nec Theologum debeat de nomine questionem ullam movere, dubio procul hæc fixa debet esse substantiæ significatio, ut vel personam ipsam significet, si accipiat in concreto, quemadmodum a multis Veteribus factum est, vel personalitatem, si sumatur in concreto, ut moris est nunc apud Scholasticos; adeoque tot sunt in Deo substantiæ quot sunt Personæ.

Obicies; Omnis natura substantialis est subsistens ex eo præcise quod substantia est: sed natura divina a tribus substantiis relativis præcisa, foret vera substantia: ergo & per se subsistens.

Dist. maj. est subsistens substantia sumpta pro independentia a subiecto inhaerentis, quomodo substantia aliquando sumitur & præsertim a Philosophis, est que differentia divisiva entis, C. sumpta pro personalitate; pro ea modificatione substantiæ singularis & completæ per quam persona est, N. Jam vero questio, est de substantia sumpta pro personalitate, pro substantia, quomodo sumitur a Theo-

logis, qui docent naturam humanam in Christo non esse subsistentem, hoc est non esse personam, tamen habet subsistentiam sumptam pro independentia a subiecto inhaerentis, est enim vera substantia, non accidens.

Instabis; Deus ut Deus præcise idem est ac habens deitatem: sed habens deitatem subsistit, non solum ea substantia quæ posita est in independentia a subiecto inhaerentis, sed quæ ultimum est naturæ substantialis complementum, ultimus terminus: igitur naturæ divinæ a tribus substantiis relativis abstractæ competit substantia.

Respondeo 1. nimis probare hoc argumentum, probat enim antecederet ad tres substantias relativæ naturæ divinæ competere substantiam sumptam pro personalitate, habens enim deitatem videtur esse aliquid, aliquid suppositum: hoc ipsum autem nec contendunt ipsi adversarii, qui tamen putent dari substantiam absolutam, hanc tamen non dicunt esse personalitatem; quatuor admittunt substantias, non quatuor Personas.

Respondeo 2. dist. maj. Deus ut Deus præcise significat substantiam confuse & indeterminate, C. clare & determinate, N. Deus enim præcise, per se, & primario significat naturam divinam, sicut homo per se & primario juxta claram & determinatam ideam significat naturam humanam; confuse quidem & indeterminate indicat suppositum habens humanitatem, non autem clare & distincte, quemadmodum ista vox Petrus: sic Deus præcise indicat primario naturam divinam, confuse & indeterminate suppositum habens deitatem non clare & distincte, nisi dicantur hac voce *Deus* tres Personæ divinæ; cum enim queritur an sit aliquis habens deitatem, respondetur tres esse nempe Patrem, Filium, & Spiritum sanctum; quando vero dicitur Deus Pater, significatur clare & distincte habens deitatem.

Instabis; sub ea ratione Deus est subsistens,

sistens, sub qua est operans & agens; actiones enim sunt suppositorum: atqui Deus ratione solius naturæ divinæ antecedenter ad tres subsistentias personales & relativæ est agens; sic enim & sub illo respectu mundum creat & conservat, ut Deus scilicet præcise, non ut trinus: igitur Deus ut Deus præcise habet subsistentiam.

Respondeo r. ut supra, hoc argumentum nimis probare, inde enim sequeretur Deum ut Deum habere personalitatem, quandoquidem actiones sunt suppositorum.

Deinde vero dist. Deus ut Deus agit, creat & conservat mundum, Deum tribus subsistentiis relativis Patris & Filii & Spiritus sancti subsistens, C. Deus ratione solius naturæ divinæ & seorsim a tribus subsistentiis relativis, N. Equidem juxta receptum axioma quo dicitur actiones esse suppositorum, inde sequitur Deum producere & conservare mundum, uno verbo agere quatenus subsistentem tribus subsistentiis relativis, non autem Deum subsistentem subsistentia quadam absoluta a tribus subsistentiis relativis distincta, hæc quippe omnino fictitia est. Et ratio est quia ex consensu adversariorum actio qua Deus mundum conservat communis est tribus Personis, est enim operatio ad extra, sic loquuntur adversarii, sic sentiunt: igitur necesse non est recurrere ad subsistentiam absolutam.

Instabis; Saltem competit Deo antecedenter ad subsistentias relativæ agere ad intra; Deus enim ut Deus est intelligens, & prius concipitur generare Filium per hanc suam intellectionem, quam concipitur Pater & habens subsistentiam relativam Patris, quæ scilicet non resultat nisi ex genito Filio: ergo Deus ut Deus antecedenter ad subsistentias relativæ subsistit, eaque subsistentia est absoluta; proindeque datur in Deo subsistentia absoluta.

Nego maj. & dico non competere Deo ut Deus est præcise antecedenter ad subsistentiam Patris agere ad intra seu

intelligere; vel enim illa intellectio esset essentialis, vel notionalis; si sermo sit de intellectione essentiali, ea fit a tribus Personis eodem intellectu agentibus: si sermo sit de intellectione notionali, ea fit a Patre solo. Scilicet Deus ut Deus non operatur, sed Deus ut trinus operatur ad extra & producit quæcumque communia sunt tribus Personis; Deus vero Pater producit Filium, Deus Pater & Filius producunt Spiritum sanctum.

Quibus adde non esse admittendam in Deo subsistentiam absolutam, ex eo quod secundum nostrum concipiendi modum Deus intelligeretur agens antecedenter ad subsistentias relativæ; ejusmodi enim prioritas non est realis, sed rationis, quæ scilicet nihil ponit in Deo, qui ab æterno intelligit simul & ad Filium refertur.

Objicies; Natura divina per se & præcise sumpta, præintellecta tribus subsistentiis relativis, est incommunicabilis alteri tanquam supposito creato; per se enim sola seorsim a Patre, Filio, & Spiritu sancto est ens increatum & a creato maxime distinctum per suam scilicet differentiam specificam: sed natura divina non potest esse incommunicabilis alteri tanquam supposito sine subsistentia; hujus enim effectus formalis est reddere naturam incommunicabilem alteri tanquam supposito: ergo natura divina præintellecta tribus subsistentiis relativis habet subsistentiam quæ alia non est quam absoluta.

Dist. maj. & aliunde non est incommunicabilis alteri tanquam supposito increato, C. & est ipcommunicabilis cuicumque supposito etiam increato, N. Licet igitur natura divina videatur incommunicabilis supposito creato per suam præcise independentiam, per suam differentiam specificam, non est idcirco subsistens, quia non redditur incommunicabilis cuilibet supposito; quandoque idem communicatur suppositis divinis: at effectus formalis subsistentiæ est reddere naturam singularem & individuum formaliter incommunicabilem cuicumque supposito.

Insta-

Instabis; Tam natura divina præintellecta tribus subsistentiis relativis censetur subsistens & ultimo completa in genere scilicet entis absoluti, quamvis communicetur iterum tribus Personis, nec reddatur in omni genere incommunicabilis, quam ipsa censetur subsistens in Patre divino, tametsi non reddatur omnino incommunicabilis, sed & rursus communicetur Filio & Spiritui sancto: subsistentia enim est ultimum naturæ substantialis complementum in certo genere tantum non in omni: sed natura divina subsistens in Patre non redditur propterea incommunicabilis alteri cuicumque, communicatur enim rursus Filio & Spiritui sancto: igitur recte intelligitur naturam divinam reddi ultimo completam, in genere scilicet entis absoluti & per subsistentiam absolutam, tametsi non reddatur formaliter incommunicabilis cuicumque supposito.

Dist. min. Natura divina subsistens in Patre communicatur Filio & Spiritui sancto, natura divina præcise & materialiter sumpta, C. formaliter & quatenus subsistens per subsistentiam Patris, N. Igitur aliquid roboris esset in hoc argumento, si natura divina Patris communicaretur Filio formaliter quatenus est natura Patris, hoc est, conjuncta cum subsistentia Patris, tunc enim contingeret quod in sua hypothesei admittebant adversarii, nempe naturam divinam formaliter quatenus subsistentem induere aliam subsistentiam, quod omnino repugnat: porro natura divina formaliter ut subsistens subsistentia Patris non communicatur Filio; tunc enim Filius esset Pater; in hypothesei autem adversariorum natura divina formaliter ut subsistens subsistentia absoluta communis esset tribus Personis; igitur.

Instabis; Natura quæ est ultimo completa in genere entis absoluti, est subsistens subsistentia absoluta, sed natura divina præintellecta tribus subsistentiis absolutis est ultimo completa in genere

entis absoluti, huic enim nihil deest quicquam eorum quæ Dei notionem & ideam ingrediuntur: ergo.

Dist. maj. Si sit formaliter incommunicabilis alteri tanquam supposito, C. secus, N. Certe ut natura substantialis censetur subsistens, satis non est quod ultimo completa sit, & ipsi nihil eorum deest quæ ad illam essentialiter constituendam requiruntur; debet insuper esse formaliter incommunicabilis alteri tanquam supposito; siquidem natura humana in Christo ultimo completa est, nec ipsi deest quicquam eorum quæ ad ejus essentiam pertinent, & tamen non est subsistens, quod nimirum non est incommunicabilis, quod non est totum sed pars, quod est in alio non sui juris: quamobrem natura divina per se præcise spectata & præintellecta tribus subsistentiis relativis non est subsistens, quia sic considerata est aliquo modo in alio, in supposito, est in tribus Personis, in Patre, Filio, & Spiritu sancto.

Obijciēs; Tres Personæ divinæ conveniunt in ratione subsistentiæ; tres enim singulæ subsistunt: ergo datur subsistentia communis & absoluta.

Dist. conseq. Communis, hoc est, quæ in iis una est unitate similitudinis, C. unitate indistinctionis, N. Ex eo quod tres Personæ divinæ subsistunt, sequitur in iis communem esse subsistentiam, quemadmodum tribus hominibus communis est natura humana; sed natura humana non est eo sensu communis tribus hominibus, quod tres illi homines habeant aliquam naturam humanam communem præter singularem, quæ in unoquoque eorum est, sed quia natura humana unius similis est naturæ alterius; igitur tres Personæ divinæ hoc tantum sensu habent subsistentiam communem quod tres habent subsistentias relativas similes in ratione subsistentiæ, non autem quasi in qualibet Persona

duplex sit substantia, una absoluta: altera vero relativa.

Obijcies denique; Substantia absoluta est perfectio simpliciter simplex: sed omnis perfectio simpliciter simplex est in Deo: igitur substantia absoluta est in Deo.

Nego maj. namque, ut ajunt Theologi, illa perfectio non est simpliciter simplex, quæ est impossibilis cum alia Dei perfectione: sed substantia illa absoluta foret impossibilis cum alia Dei perfectione, nimirum cum tribus substantiis relativis & personalibus: quæ sunt veræ perfectiones; redderet enim naturam divinam alteri tanquam supposito plane incommunicabilem: igitur substantia absoluta non est perfectio simpliciter simplex.

Deinde & dist. min. Omnis perfectio est in Deo totaliter & adequate spectato, C. in Deo inadquate spectato, hoc est in sola Dei essentia prout a substantiis & relationibus præcisa, N. Scilicet mirum non est si dicatur essentiam Dei non includere substantiam, quando videlicet sumitur ut præcisa a tribus suis substantiis.

At, inquires, essentia divina per sese est infinita: ergo omnem includit perfectionem.

Dist. ant. infinita in genere essentiae, C. in omni genere, N. sic enim abstrahit ab omnibus proprietatibus relativis & personalibus, ab ipsis relationibus & substantiis quæ sunt totidem perfectiones.

An sint in tribus Personis divinis tres existentie, an tres res, tres quidditates, &c.

Postquam ea explicuimus quæ ad numerum Personarum, processionum, relationum, notionum & substantiarum attinent, quedam alie supersunt quæstiones quæ proponi solent de aliis nonnullis terminis: an scilicet tribui legitime

possint Deo citra quamlibet offensionem; nemo enim dubitat quin ad certam regulam loqui debeat Theologus, præsertim cum altissimum tractat hoc mysterium, his nimirum utendo vocibus, quas Catholicæ Scholæ usus consecravit.

Quæres igitur primo num in tribus Personis divinis tres sint existentie, quemadmodum tres sunt substantie.

Rispondeo affirmative: Nam ad hoc satis est quod cuilibet Personæ divinæ seorsim a natura divina consideratæ penes suam & propriam relationem personalem competat existentia: sed cuilibet Personæ divinæ a natura divina præcisæ competit existentia penes scilicet propriam relationem; quælibet enim relatio existit, est aliquid, est actu extra nihil: ergo tres sunt in Deo existentie relativæ præter existentiam absolutam naturæ divinæ.

Obijcies; Si essent in Deo tres existentie relativæ, consequenter dici posset tria esse in eo entia, tres realitates, item & tres essentias; quæcumque enim habent diversas existentias; diversas quoque habent essentias: absurdum consequens, est enim in Deo una res simplex: igitur & antecedens.

Nego min. quoad singulas partes. Primo admitti. possunt in Deo plura entia, si nomine entis intelligatur quidquid existit, quidquid est extra merum nihil, quo sensu omnis modificatio, omne attributum rei cuiuspiam est ens. Secundo, sunt in Deo plures realitates; relationes enim & proprietates personales sunt totidem realitates quæ existunt realiter, actu, & positive, & realiter a se invicem distinguuntur. Tertio demum, dici potest plures esse in Deo essentias, si nimirum per essentiam intelligatur quidditas rei, conceptus objectivus, ratio constitutiva, quo sensu omnis modificatio, omne attributum, id omne quod existit suam habet essentiam: quanquam fateamur rectius dici unicam esse in Deo naturam.

unicam essentiam, ubi per essentiam intelligitur primum rei constitutivum, quod unicum est in Deo, nempe naturæ divinæ.

Certe qui tria esse in Deo negat, Sabellio aperte faver, inquit S. August. lib. 7. de Trinit. cap. 4. *Rursus non esse tria quædam non poterat dicere, quod Sabellius quia duxit, in hæresim lapsus est.* Tria autem hæc non sunt entia rationis, sed veræ realitates.

Instabis; Tres relationes sunt una & eadem res: ergo non sunt tres realitates.

Dist. ant. Una & eadem res, hoc est, una eademque natura & substantia, C. una & eadem res, hoc est, una & eadem realitas, N. Et subdistinguo: sunt una eademque res sumpta pro natura in sensu identico, C. in sensu formali, N. Hoc primum in ejusmodi quæstionibus advertendum, ut nativæ terminorum significatio servetur sedulo, cum opus est, adhibita distinctiōne; eadem quippe vox plures plerumque patitur sensus.

Instabis; Si sint in Deo tres existentia, erunt consequenter tres durationes, duratio enim rei est ejus existentia permanens: sed dici non debet tres esse in Deo durationes: si enim tres essent durationes, tres erunt æternitates; si tres æternitates, tres erunt æterni, quod aperte pugnat cum Symbolo quod tribui solet S. Athanasio, ubi hæc leguntur, *Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus, non tamen tres æterni.*

Nego min. scilicet absurdum esse tres in Deo agnoscere æternitates, tres durationes. Ad probationem vero nego paritatem, quia nimirum si tres dicerentur æterni, tres viderentur Dii proinde induci. Quamobrem sic est loquendum in hocce mysterio ut nihil pronuntietur quod vel minimum, adversetur unitati naturæ & distinctioni Personarum; hæc enim duo palmaria sunt ad fidem SS. Trinitatis vindicandam. Cum autem

dicuntur tres æternitates, tres existentia, tres res, tres realitates, statim & facile judicatur hæc intelligi de Personis una semper remanente natura, una entitate, una substantia: Non alio autem sensu prohibetur in Athanasiano Symbolo ne quis dicat tres æternos, quam ut unitas naturæ & consubstantialitas defendatur.

Quæres 2. an possit dici tres esse in Deo substantias.

Respondeo 1. tres substantias expresse dixisse multos ex Antiquis, præsertim vero ex Patribus Græcis, qui substantiam cum hypostasi plerumque confundebant, ut explicat Isidorus Etymolog. lib. 7. c. 1. his verbis: *Tres hypostases, inquit, quod resonat in Latinum tres substantias, quoniam vere apud Græcos substantia persona intelligitur, non natura.*

Respondeo 2. non esse tamen tres dicendas in Deo substantias, quia jam usus pridem invaluit in Ecclesia, ut substantia sumeretur pro natura, & una diceretur Dei substantia, sicut una dicitur natura, una divinitas. S. August. lib. 5. de Trinitate c. 9. *Quia nostra, inquit, loquendi consuetudo jam obtinuit, ut hoc intelligatur cum dicimus essentiam, quo intelligitur cum dicimus substantiam, non audemus dicere unam essentiam tres substantias, sed unam essentiam vel substantiam.*

Quæres utrum dici possit tres esse in Deo, quidditates, tres species, tres formas, tres entitates.

Ad primum respondeo nihil obitare quominus tres dicantur in Deo quidditates, quia juxta præsentem Scholæ usum quidditas est quædam formalitas, tres sunt autem formalitates relative & personales in tribus Personis; unde S. Thomas in 1. dist. 25. unica, art. 4. ad 2.^{am} *Si per quidditatem intelligitur non solum natura absoluta, sed ratio vel intentio cujuscunque vel substantia vel accidentis, vel rationis; sic in divinis*

K. 2. quam-

quamvis sit unica quidditas absoluta, tamen sunt plures rationes relationum realium, & ita plures quidditates quodammodo. Scilicet quidditas non est tantum substantiarum, sed & Personarum.

Secundo minus bene dicerentur in Deo tres esse species, siquidem vox ista non videtur etiam a Philosophis accommodata nisi ad significandam rei cuiusvis naturam & substantiam, quo sensu duo homines dicuntur ejusdem speciei, hoc est, in natura humana similes.

Tertio nec dici debent in Deo tres formæ; quanquam enim ipsa etiam attributa absoluta dicantur nonnumquam ab antiquis Patribus formæ quædam, tamen id moris est nunc in Scholis ut forma sumatur pro substantia, & una forma dicatur in tribus Personis, quia una deitas est, S. Basilii lib. 1. contra Eunom. *Sicut formam servi suscepisse hominis substantiam Dominum suscepisse significat, sic cum in forma Dei esse dicat, divina substantie ei attestatur proprietatem.* Scilicet dixerat Apostolus, *Qui cum in forma Dei esset*, hoc est in natura, in substantia.

Quarto demum nollem similiter tres dicere in Deo entitates; quia, ut video, per entitatem intelligitur in Scholis ens totum prout omnia sua attributa, omnes suas proprietates complectitur; unde proprie loquendo una est Dei entitas, uti & una substantia singularis quæ plura habet attributa tum absoluta tum relativa, ita nempe ut unum ex illis attributis non sit entitas, quod idem nec de singulis Personis merito dixeris.

De Personis in particulari.

His expositis quæ ad nomen & ideam Personæ in communi, tum vero & quæ Personas divinas in universum spectant, nunc sequitur ut de tribus in particulari Personis dicamus.

De Persona Patris.

Circa divinitatem Patris nulla omnino controversia est, hunc enim esse verum Deum soli negant Athei qui nullum agnoscunt. Quapropter de illius nominibus hic solum agetur.

Primo Pater dicitur principium, Filius nempe & Spiritus sancti qui ab illo procedunt; quanquam ab ea voce abstinere voluerint nonnulli Patres, quia videlicet Arius inde probabat Filium non esse Deum, quod Deus sine principio est. Docent tamen alii vulgo Patres, ac postea Scholastici, omnes Patrem esse principium Filii, non quidem durationis, sed productionis ratione personalitatis, quanquam divinitas ipsa maneat expers principii.

Dubitatur autem num Pater dici possit initium Filii, adeoque Filius habere initium.

Respondeo proprie loquendo Patrem dici non debere initium Filii, tum quia id aperte indicat Apostolus ad Hæbreos c. 7. ubi sic loquitur de Melchisedech: *Neque initium dierum, neque finem vite habens, assimilatus autem Filio Dei.* Tum quia juxta communem Scholæ usum, nomen initii ut plurimum accipitur pro principio durationis, non pro principio productionis.

Quæritur insuper, an & quo sensu Pater dici possit principium & fons totius divinitatis.

Respondeo 1. apud antiquos Patres & Scholasticos receptissimam esse istam loquendi rationem; ita nempe inter alios Origenes lib. 1. de Principiis cap. 3. *In Trinitate nihil majus minusve dicendum est, cum unus divinitatis fons verbo ac ratione sustineat universa, spiritum vero oris sui, quæ digna sunt, sanctificatione sanctificet.* Nazianzenus or. 13. *Patrem appellat deitatis principium.* Et postea autorem divinitatis. S. Augustinus lib. 4. de Trinitate cap. 20.

Vide

Videlicet ostendens, quod totius divinitatis, vel si melius dicitur, deitatis principium Pater est.

Respondeo 2. eo sensu Patrem appellari fontem & principium totius divinitatis, quod eam totam sine divisione communicat Filio & Spiritui sancto, non autem quod ipsam divinitatem generet vel spiret; unde necesse non est ut sit distinctio realis inter Patrem & divinitatem.

Quæres utrum Pater dici possit author Filii.

Respondet S. Augustinus sub uno sensu; non autem sub alio posse hanc vocem usurpari, libro nempe 3. contra Maximinum c. 14. *Si propterea, inquit, Deum Patrem Deo Filio dicis autorem quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, fateor. Et concedo: si autem per nomen auctoris minorem vis facere Filium Patremque majorem, nec ejusdem substantie Filium cujus est Pater, detestabor Et respuam.* Scilicet quoniam auctoris nomine sola significari videtur ratio principii sine distinctione & inæqualitate naturæ, eam usurpant plurimi Theologi ut valde famam in fide Trinitatis, sequuntur hac in parte multos ex SS. Patribus tum Græcis tum Latinis, S. Athanasium orat. 2. contra Arianos, Nazianzenum orat. 29. & Hilarium passim in libris de Trinitate.

Quæres an Pater possit quoque dici causa Filii.

Respondeo negative, pridem enim in usu est apud Theologos ut abstineant a voce causæ, cum sermo est de Personis divinis; causa enim prior est, inquit, suo effectu prioritate naturæ, tum vero effectus dependet a causa unde est, nec satis est ad rationem causæ, ut sit verus & realis influxus per communicationem naturæ. Quapropter non est audiendus Aureolus qui 1. distinct. 29. contendit Patrem recte vocari causam Filii & Spiritus sancti; tamen si eodem quoque modo

locuti fuerint nonnulli Patres & Græci & Latini; scilicet ad usum Scholarum attendendum maxime est in istis occasionibus.

Est aliud nomen videlicet *Patris*, quod tamen Ariani primæ Personæ proprie loquendotribuendum esse negabant, rejecta Filii vera & naturali generatione, cui certe errori obstant manifeste plurima Scripturæ loca in quibus Deus Pater appellatur.

Nomen Patris in divinis dupliciter sumitur, essentialiter & notionaliter; essentialiter sumptum commune est tribus Personis, oritur enim vel ex ipsius hominis creatione, *Pater noster qui in cælis est*, vel ex adoptione & generatione per gratiam, *ut sitis filii Patris vestri*. In quibus tres Personæ agunt per modum unius principii. Nomen Patris notionaliter sumptum significans eam paternitatem quæ resultat ex generatione Verbi, convenit soli primæ Personæ; Filius enim non genuit Spiritum sanctum, & ideo non est Pater.

Paternitas notionalis in Deo prior est paternitate essentiali, hæc enim Deo advenit in tempore, illa vero in eo est ab æterno. Quamobrem cum essentialia vulgo dicuntur in Deo priora notionalibus; hoc intelligitur de essentialibus ad intra, de natura scilicet divina & attributis, non autem de essentialibus ad extra, quæ proprie non sunt Deo essentialia, sed potius accidentalia; qualis est ista paternitas quæ dicitur Deo essentialis, non quod ad essentialiam Dei pertineat, sed quia tribus convenit Personis.

Pater denique dicitur ingenuitus. Hæc autem vox quæ universe spectata significat privationem vel negationem originis, tripliciter sumi potest; 1. prout excludit creationem, quo sensu tribus peræque convenit Personis; 2. prout excludit generationem, quo sensu competit Patri simul & Spiritui sancto, neuter enim fuit genitus; 3. demum prout remo-

removet quamcumque productionem, quo sensu competit soli Patri, ejusque est notio quæ innascibilitas appellari solet.

Ex illa voce *ingeniti* mirum est quot & quantæ cavillationes moliti sunt olim Ariani, ut inde Verbi divinitatem oppugnant, aiebant enim ingenitum ab ipsa Dei substantia nequaquam differre, ut constat ex libris S. Augustini contra Maximinum, & ex SS. Gregorio Nyss. & Basilio adversus Eunomium, unde inferebant Dei substantiam seu divinitatem non competere Filio, quem faterentur omnes non esse ingenitum, cui argumento jam respondimus in tractatu nostro de Attributis, ubi actum est de distinctione attributorum, & idcirco diximus ingenitum seu rationem ingeniti differre a substantia Dei. Scilicet substantia Dei totam atque integram deitatem nomine positivo significat; ingeniti autem vox nonnisi unum ex attributis notionalibus Patris æterni & quidem ad instar negationis, ut per se patet.

De Persona Filii.

SUa sunt quoque nomina Filio Dei, qui secunda est SS. Trinitatis Persona.

Dicitur primo Filius Dei, ut patet multis Scripturæ locis, Psal. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Pl. 199. *Ego ante luciferum genui te.* Math. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Hocque nomen ei maxime proprium est, quia solus proprie loquendo fuit genitus.

Dicitur secundo imago Patris, ad Colossenses, *Imago Dei invisibilis.* Hebræor. 1. *Splendor Patris & figura substantia ejus.* Idque soli etiam Filio competit, non Spiritui sancto, tamen perfecte simili in natura & Patri & Filio: siquidem imago proprie est similitudo producentis per se & vi formaliter

ipsius actionis: sed solus Filius procedit ut similis vi formaliter actionis per quam procedit, ut fusiuse ostensum est supra: igitur solus Filius proprie loquendo imago est Patris, Spiritus autem sanctus non est imago Filii.

Dicitur 3. Verbum, Joan. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Et *Verbum caro factum est.* Quod neutri ex duabus aliis Personis tribuitur. Scilicet Filius imago est representans Patri omnia quæ per actum cognitionis suæ videt; quemadmodum in nobis proportionem servata admittitur aliquod mentis verbum res cognitæ exhibens & representans. Hujus autem tituli occasione quæstio proponi solet a Theologis, ex quorum cognitione procedat Verbum divinum.

Ex quorum cognitione procedat Verbum divinum.

SUPPONENDUM est primo Verbum Dei esse in Deo terminum productum per intellectionem divinam, factum cognitionis divinæ, in quo omnia universaliter increata & creata velut specie expressa, & speculo exhibentur & representantur in Deo, quemadmodum in nobis verbum non est cognitio nostra, sed terminus per cognitionem productus: quæ sententia communis est Theologorum opinio adversus nonnullos, qui censent Verbum Dei non procedere ex actuali sed virtuali notitia Dei, Verbum esse potius intellectionem & notitiam actualem genitam, quam terminum per intellectionem actualem productum.

Supponendum est secundo: unicum esse realiter & entitative actum cognitionis divinæ, quo seipsum, suam essentiam, attributa absoluta, personas, tum vero creaturas possibles & futuras videt ab æterno Deus.

Querunt Theologi an Verbum quatenus Verbum procedat ex cognitione illorum simul, vel solum ex cognitione

eorum quæ necessario cognoscuntur a Deo; dixi Verbum quateous Verbum, hoc est, per se & necessario, non autem materialiter tantum & concomitanter; fatetur enim omnes Verbum in rei veritate & materialiter procedere ex cognitione creaturarum, id vero negant de Verbo quatenus Verbum est.

Varie sunt hac de re sententiæ.

Alii dicunt Verbum procedere solum ex cognitione essentia divina, & attributorum absolutorum, non autem ex cognitione trium Personarum & creaturarum.

Alii Verbum procedere ex cognitione essentia, attributorum absolutorum, & primæ Personæ seu Patris; non vero ex cognitione sui ipsius, Spiritus sancti & creaturarum.

Alii docent Verbum procedere ex cognitione essentia, attributorum absolutorum, Patris, & sui ipsius, non autem ex cognitione Spiritus sancti & creaturarum.

Alii Verbum procedere ex cognitione essentia, attributorum absolutorum, & trium Personarum; non vero ex cognitione creaturarum.

Alii volunt Verbum non solum procedere ex cognitione essentia, attributorum essentialium & trium Personarum, sed & ex cognitione etiam creaturarum possibilem, licet non procedat ex cognitione creaturarum futurarum & existentium.

Alii denique censent Verbum procedere ex cognitione essentia, attributorum absolutorum, trium Personarum, & omnium creaturarum, tum possibilem, tum existentium in quacunque temporis differentia: quorum sententiæ subscribimus: quod ut facilius evincatur.

Observandum est in tanta illa opinionum varietate hoc commune esse illis Theologis, qui docent Verbum non procedere ex cognitione essentia, personarum, & creaturarum simul, quod varia distinguant instantia, si non tem-

poris, saltem natura in cognitione divina; ita ut intelligant alii prius Deum videre suam essentiam quam Personas, & consequenter dicant Verbum procedere ex cognitione essentia, non Personarum; alii concipiant Deum videre etiam in illo priori instanti Personas cum essentia, sed non videre creaturas; unde consequenter affirmant Verbum procedere ex cognitione essentia & Personarum divinarum, non autem ex cognitione creaturarum, & sic de cæteris.

Verum meo quidem iudicio, nugatoria est omnino & extra rem illa distinctio instantium in cognitione divina: nam si qua esset ratio admittendi ejusmodi distinctionem instantium in cognitione divina, maxime prioritas aut originis, aut natura quæ reperitur in illis objectis, quod nempe Pater est prior origine Verbo, Verbum est prius Spiritu sancto; & Deus ipse totus prior natura creaturis. Atqui hæc ratio non sufficit ut fingatur illa distinctio instantium in cognitione divina, & Verbum dicatur procedere ex cognitione essentia, non Personarum, non creaturarum; tum quia, licet ista sint distincta & unum sit alio prius origine, tamen simul & semel eodem actu cognitionis ea omnia Deus intuetur; tum quia sequeretur innumera adhuc admitti debere instantia in cognitione divina respectu creaturarum existentium. Siquidem inter creaturas existentes alia sunt aliis priores & natura & tempore: non est itaque sufficiens ratio admittendi hanc distinctionem instantium in cognitione divina, & sic ejusmodi distinctio est prorsus nugatoria.

Præterea est etiam extra rem & propositum hæc distinctio instantium in cognitione divina? nam quæstio proponitur inter Theologos de Verbo Dei quale est, & ut se habet in rei veritate, prout est secunda Trinitatis Persona: sed Verbum Dei prout est in se & in rei veritate, est essentialiter manifestati-

tivum, & repræsentativum eorum omnium quæ Deus ab æterno cognoscit; ita ut per illud Deus videat seipsum, suam essentiam, Personas divinas, & omnes creaturas; at si fingatur Deum, eo ipso quo videt suam essentiam, nondum visis Personis divinis & creaturis, producere aliquid Verbum, profecto Verbum illud erit manifestativum solius essentiae, non Personarum, non creaturarum; & consequenter non erit illud Verbum de quo movetur quæstio inter Theologos: ista igitur distinctio non est ad propositum. His positis sit

CONCLUSIO.

Verbum procedit ex cognitione essentiae, attributorum absolutorum, trium Personarum, creaturarum possibilem & existentium in quacumque temporis differentia.

Probatur; Verbum procedit ex cognitione eorum quæ sunt terminus objectivus cognitionis divinæ, & quæ Verbum de facto repræsentat Deo: atqui hæc omnia simul creata & increata sunt terminus objectivus cognitionis divinæ; aliter non esset unicus actus cognitionis divinæ vel foret imperfectus; & præterea Verbum Deo repræsentat simul omnia, aliter non esset unicum in Deo Verbum: ergo Verbum Dei procedit ex cognitione essentiae, attributorum absolutorum, trium Personarum, creaturarum possibilem & existentium in quacumque temporis differentia. Unde notandus venit iure ac merito quidam anonymus scriptor qui in suo systemate de natura & gratia ait Verbum quatenus Verbum non repræsentare Deo creaturas existentes, sed solum possibles, is quippe facile revincitur.

Primo ex ipsis Scripturis, nam Joan. 1. sic depingitur verbum, ut per illud omnia dicantur facta, & sine quo factum est nihil, sed si creaturæ fuerunt factæ

in Verbo & per Verbum, certe ab eo & in eo fuerunt cognitæ & per illud repræsentatæ, quemadmodum verbum mentis in architecto repræsentativum est domus quam sibi ædificandam proposuit.

Secundo, ea fuit S. Augustini doctrina, sic enim loquitur lib. 83. qu. 63. *In principio erat Verbum*, inquit, quod græce λόγος dicitur, latine & rationem & verbum significat; sed hic melius Verbum interpretamur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per Verbum facta sunt, operativa potentia. Ratio autem, & si nihil per illam fiat, dicitur.

Tum vero & S. Thomæ 1. p. q. 34. art. 3. hæc scribentis: *Respondeo dicendum quod in Verbo importatur respectus ad creaturam. Deus enim cognoscendo se cognoscit omnem creaturam. Verbum igitur in mente conceptum est repræsentativum omnis ejus quod actu intelligitur. Unde in nobis sunt diversa verba secundum diversa quæ intelligimus. Sed quia Deus uno actu & se & omnia intelligit, unicum Verbum ejus est expressivum non solum Patris, sed etiam creaturarum.*

Objicies quæstionem hic non agitari inter Theologos, ex quorum cognitione procedat Verbum materialiter, concomitanter, & in rei veritate; constat enim Verbum sic sumptum procedere ex cognitione essentiae, attributorum, Personarum, & creaturarum tum possibilem tum existentium, quia unicus est cognitionis divinæ actus, quia circa illa omnia simul objecta versatur: sed quæritur an vi formaliter suæ processionis Verbum necessario procedat ex cognitione eorum omnium quatenus talis est cognitio; quatenus est Personarum vel creaturarum cognitio: atqui hoc posito Verbum non procedit ex cognitione illorum omnium simul: ergo revera Verbum Dei non procedit ex cognitione essentiae divinæ, attributorum, Personarum, & creaturarum omnium,

Tran-

Transcat major propositio, nego min. nam Verbum vi formaliter suæ processionis procedit ex cognitione eorum, quorum est expressivum & manifestativum: atqui Verbum Dei est expressivum & manifestativum essentiae, Personarum, & omnium creaturarum simul; in alio enim quam in Verbo Deus non videt illa omnia, nisi admittatur multiplex in Deo Verbum, quod nemo dixerit: igitur non tantum materialiter & concomitanter, sed vi formaliter suæ processionis Verbum Dei ut se habet, seu Verbum quatenus Verbum procedit ex cognitione essentiae, attributorum, Personarum, & creaturarum tum possibile tum existentium in quacumque temporis differentia.

Probabis min. Verbum non procedit ex cognitione eorum, ex quorum cognitione potuit non procedere; Verbum enim procedit necessario, & ut ens necessarium: atqui potuit Verbum non procedere ex cognitione creaturarum existentium, potuerunt enim creaturae existentes non esse existentes, quo posito fuisset semper Verbum: ergo non nisi materialiter & concomitanter Verbum procedit ex cognitione creaturarum existentium: nequaquam vero per se & vi formaliter ac necessario.

Dist. min. Verbum potuit non procedere ex cognitione creaturarum. Verbum prout manifestativum & expressivum tantummodo essentiae & Personarum. C. Verbum prout manifestativum & expressivum essentiae divinae, trium Personarum simul & creaturarum, potuit non procedere ex cognitione creaturarum, N. Itaque in illa hypothesei in qua supponerentur non emissis libera decreta, quibus Deus decrevit mundum producere, & ideo creaturae futurae non fuissent, Verbum semper processisset, ut representativum & manifestativum essentiae & Personarum, non autem ut representativum creaturarum existentium; unde fuisset aliud Verbum,

Tom. II.

saltem quoad illud munus quod habere representandi & exhibendi Deo ea omnia quae cognoscit; variatur enim representatio & terminus representationis seu per cognitionem productus, ubi variatur objectum representationis.

Instabis: sequeretur inde Verbum Dei esse necessario representativum creaturarum; absurdum consequens, quia creaturae potuerunt non esse, sunt enim contingentes; Verbum autem divinum non potuit non esse, est enim absolute necessarium: ergo Verbum non est necessario representativum creaturarum; ac proinde ex earum cognitione Verbum non procedit.

Dist. maj. necessarium necessitate hypothetica, C. necessitate absoluta, N. Non est igitur absurdum quod dicatur Verbum esse necessario representativum creaturarum necessitate hypothetica, quia revera cum Verbum sit representativum eorum omnium quae unico suae cognitionis actu Deus videt, non possit vero Deus non videre creaturas consequenter ad decretum liberum quo voluit illas producere, necessitate saltem hypothetica necessario est illarum representativum; Verbum enim aequante correspondet cognitioni per quam procedit, nec excedit illam, nec exceditur ab illa, haec enim est proprietates Verbi ut Verbum est: adeoque est necessario representativum creaturarum necessitate hypothetica, praesupposita scilicet illarum futuritione & existentia.

Obicies Verbum procedere solum ex cognitione essentiae divinae. Nam procedit solum ex cognitione objecti primarii, objectum enim primum prius cognoscitur quam secundarium; unde in illo priori Verbum producit: atqui essentia divina est objectum primum, Personae vero & a fortiori creaturae sunt objectum secundarium: ergo Verbum procedit solum ex cognitione essentiae.

Nego ant. ad probationem dist. maj.

L. quan-

quando objectum primum cognoscitur sine secundo, C. quando objectum primum non cognoscitur sine secundo, sed unico eodemque actu utrumque simul cognoscitur, N.

Inflabit; At concipimus procedere Verbum eo ipso quo Deus cognovit suam essentiam: ergo procedit ex cognitione solius essentiae.

Dist. ant. Verbum ut representativum essentiae, Personarum & creaturarum tum possibile, tum existentium simul, quomodo est in rei veritate verbum Dei, N. Solutio patet ex dictis.

Objicies Verbum non procedere ex cognitione sui ipsius, quia omni cognitio supponit objectum: sed Verbum non presupponitur cognitioni per quam procedit: ergo Verbum non procedit ex cognitione sui ipsius.

Nego ant. ad probationem dist. maj. Omnis cognitio supponit objectum, si objectum sit motivum facultatis cognoscens, C. si sit pure terminativum, N. Revera objectum quod est motivum facultatis presupponitur cognitioni, quia movere non potest facultatem nisi existat, at vero non presupponitur cognitioni, si objectum sit pure terminativum: porro Verbum & alia quae cognoscuntur a Deo sunt tantummodo objectum terminativum illius cognitionis, non motivum.

Objicies. Verbum non procedere ex cognitione Spiritus sancti; quia si Verbum procederet ex cognitione Spiritus sancti, foret eius imago: atqui nemo dixerit Verbum esse imaginem Spiritus sancti: ergo Verbum Dei non procedit ex cognitione Spiritus sancti.

Nego ant. ad cuius probationem nego maj. ut enim unum sit imago alterius, debet ab illo procedere: sed licet Verbum procedat ex cognitione Spiritus sancti, tamen non procedit a Spiritu sancto, Spiritus sanctus non est propterea principium Verbi quemadmo-

dum non procedit a creaturis, tamen si procedat ex cognitione creaturarum, quod saltem de creaturis possibile docent plerique omnes Theologi; ergo Verbum non est imago Spiritus sancti, licet procedat ex cognitione Spiritus sancti.

At, inquit, Verbum universae loquendo est imago illius objecti, ex cuius cognitione procedit: ergo Verbum divinum foret in illa hypothese imago Spiritus sancti.

Dist. maj. Est imago vel intentionalis, vel naturalis, C. naturalis semper. N. Scilicet satis est ad imaginem intentionalem si ea sit expressa similitudo & representatio objecti cogniti, quomodo Verbum dici potest imago Spiritus sancti & creaturarum, quia in Verbo representantur Spiritus sanctus & creaturae, sed solius tamen Patris est imago naturalis, quia cum illo solo similem habet naturam. vi formaliter suae processionis ab eodem tanquam principio procedens; in quo sita est ratio imaginis naturalis.

Objicies; Objectum prius est cognitione, cognitio enim procedit ex objecto: sed creaturae non sunt priores cognitione per quam Deus seipsum & suam essentiam contempletur: ergo concipitur Deus prius cognoscere suam essentiam, & huius cognitionis terminum esse Verbum Dei sic a Deo efformatum priusquam de creaturis cogitet.

Dist. maj. Si cognitio sit creata, non aeterna, C. si divina sit & aeterna, N. Porro hic sermo est de actu cognitionis divinae, qui aeternus est, unicus, & perfecte comprehensivus rerum omnium quae Deo semel representata fuerunt; absurdum enim foret admittere multiplex Dei Verbum, aut unicum quod non esset perfecte representativum omnium simul cognoscibilium, & quae revera actu cognoscuntur a Deo. Esto vero quod juxta nostrum concipiendi modum Deus prius intelligatur seipsum, suam-

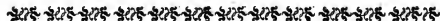
suamque essentiam videre quam creaturas, hæc tamen prioritas locum sic habere non debet in cognitione divina, ut dicamus Verbum quatenus Verbum per se non repræsentare creaturas propter rationes mox adductas initio hujus quæstionis.

Initi. Si Verbum divinum processit ex cognitione creaturarum, debuit ab æterno habere aliquem respectum ad illas, absurdum conf. ergo & ant.

Dist. maj. ad illas ut cognitas, C. ut productas, N. Facilis est solutio.

Instabis; Verbum non procedit ex cognitione Dei libera: sed cognitio futurorum est libera in Deo, ut fatentur omnes: igitur.

Dist. min. est libera formaliter quatenus est futurorum, C. sumpta entitative & realiter quatenus est unicus actus divinæ mentis omnia simul attingens.

D E

FILII DIVINITATE.

Celeberrimam hanc de supremæ Christi divinitate dissertationem ordiemur a referendis quampluribus hæreticis, qui a Christo nato in quavis ætate hoc fundatissimum Religionis nostræ caput evertere conati sunt.

Sunt qui hæreticos, eorumque sentia & placita in varias distribuunt classes. Alii, inquiunt, docuerunt Christum esse purum hominem, purum Prophetam, ut multi ex antiquioribus, Paulus Samosatenus, atque etiam Soci-niani, negantes proinde Incarnationem, seu unionem Verbi divini cum natura humana. Alii, ut Ariani, Incarnationis mysterium quodammodo agnoscen-tes, dixerunt Verbum divinum esse Deum, non autem Patri cœternum; sed creatum, vere factum, & divinitate plane diversa præditum. Alii denique, ut Semiariani, fassi sunt Verbum divinum esse Deum Patris cœternum & increatum, sed contendebant illud idem non esse Patri consubstantialitate. Deinceps illi Theologi in unumquemque ex istis hæreticorum erroribus peculiarem instituunt dissertationem,

variis subinde & diversis utendo argumentis.

Nos vero qui pro more nostro brevitati & perspicuitati consulimus, quoniam ex ejusmodi divisionibus nascitur confusio, & aliunde in id unum consentiunt præfati hæretici, ut Christum vere summum Deum esse negent, vera ac suprema deitate præditum; hoc solum etiam demonstrabimus Jesum Christum Salvatorem nostrum esse verum supremumque Deum, hoc est, vera deitate, increata, æterna & omnipotenti præditum; hinc enim facile constabit Filium Dei esse Deum, & Verbum divinum esse æternum ac Patri consubstantialitatem, quod quidem Deo dante præstabimus recensitis primum hæreticorum nominibus servata temporum serie.

Ex iis primum tenet locum Simon Magus inter hæreticos facile princeps, qui multa quam absurdissima de Æonibus & Verbo commentus est, docens aperte Verbum Deo inferius, nec æternum, ut videre est apud Eusebium Cæsariensem lib. hist. Eccles. cap. 9.

Simonem secutus est Cerinthus, qui

L 2 Christi-

Christum putabat merum hominem ex Joseph & Maria genitum, ut testantur S. Irenæus lib. 1. cap. 25. & S. Augustinus lib. de hæresibus cap. 2. adversus hunc hæreticum suum Evangelium scripsisse creditur S. Joannes Evangelista.

Tertium appellamus Valentium, virum aliunde, ut aiunt, singulari doctrina & eruditione præditum. Is docuit Patrem æternum ab infinitis retro sæculis in silentio sepultum, tandem genuisse Verbum sibi tam inferius ut Patrem ipsum ignoraverit, ut scribunt Sanctus Irenæus lib. 1. cap. 1. & Theodoretus lib. 1. Hæreticarum Fabularum capite 7.

Quarto Ebion a quo Ebionitæ, qui expresse docuerunt Christum Dominum esse merum hominem ex Maria & Joseph prodatum; quod idem professi sunt Carpocrates impuræ Gnosticorum sectæ auctor & dux; & Theodotus quidam Coriarius, Artemas seu Artemon Theodoti discipulus, & Berillus Bostrensis Episcopus.

Dehinc eandem impietatem professus est Paulus Samosatenus, qui cum circa annum Christi 260. factus esset Antiochenus Episcopus, non modo omnem Personarum divinarum distinctionem sustulit, sed & apertissime docuit Christum esse purum hominem, non alia ex causa solitum appellari Deum, quam quia dotibus divinis præditus est. Adversus famosum hunc Hæreticum habita sunt Antiochiæ duo Concilia, primum anno 264. secundum anno 270. in quo quidem postremo & damnatus est Paulus Antiochenus, tum & e sede sua dejectus.

Successit Arius, a quo Ariani qui sua impietate adversus Christi divinitatem, variisque factionibus sæculo quarto excitatis, universam turbant Ecclesiam. Is Presbyter Ecclesiæ Alexandrinæ, e qua fuerat primum dejectus, quod Meletio schismatico adhereret, apertam in Christum professus esse hæ-

resim, docens Filium Dei seu Verbum non esse quidem puram ad instar cæterarum creaturarum, sed nec esse verum summumque Deum Patri æterno consubstantialem, quippe qui factus est ex nihilo, seu ut ait, ex non extantibus; cum nempe mundus fuit a Patre conditus, damnata fuit impia hæc doctrina in Generali Concilio Nicænæ habito a 318. Episcopis, anno 325. ubi ad confirmandam Verbi divinitatem, editum fuit Symbolum vocem *consubstantialis* expresse continens.

Quamquam vero authentica fuisset hæc definitio, mirum tamen quam varias tergiversationes adhibuerint postmodum Arius & ejus asseclæ, ut præfatam vocem *consubstantialis* abrogarent, hinc eum innumeras congregarunt synodos, quæ in id omnes congregiebant, ut vocem illam proferberent, & ut constanter negarent Filium Dei esse Patri æterno consubstantialem.

Circa Filii divinitatem tres potissimum erant tunc temporis & inter se dissidentes sententiæ.

Prima fuit Catholicorum, qui Filium Dei dicebant Deum verum, & Patri æterno consubstantialem *ὁμοῦσιον* juxta definitionem Nicenam, cui firmiter adhererunt quotquot fidei Catholicæ amantes fuerunt ac vindices, qualis in primis S. Athanasius Ecclesiæ Alexandrinæ Patriarcha.

Secunda fuit Arianorum, qui e diametro Catholicis oppositi, dicebant Filium esse Patri dissimilem, græce *ὑποῦσιον* vel *ὑποσώσιον*, diversum in natura.

Tertia fuit Semarianorum, qui adhibito quodam temperamento mediam inter utrasque partes viam inierunt, dicentes filium Dei esse eum, æternum & Patri per omnia similem *ὁμοειος*, sed tamen non esse ei consubstantialem, cui sententiæ & nonnulli citra impietatem vel hæresim per id temporis adhererunt.

Plura non dicam de Arianiis eorumque

que factionibus & dolis, quorum scilicet omnium accurata descriptio non est presentis, utpote minus pertinentis ad Theologos quam ad Historiarum Ecclesiasticarum scriptores.

Sæculo decimo sexto Arianorum perfidiam renovavit vel etiam auxit Michael Servetus Hispanus quidam medicus, qui Christi divinitatem simul & trium Personarum distinctionem sustulit; hujus suæ impietatis poenas dedit Geneva combustus promovente Calvinio.

Michaelem Servetum secutus est Valentinus Gentilis, qui similiter apud Helvetios eadem ex causa supplicio addictus est.

Sociniani iisdem prodire temporibus, sic dicti ab utroque Socino Lælio & Fausto; mirum est quantas radices egerit quantumve incrementum habuerit in Polonia, Transylvania, aliisque finitimis regionibus impia horum hominum doctrina. Erat Lælius Socinus nobilis Senensis qui id primum in votis habuit, ut omnia Christianæ religionis mysteria funditus everteret, inaudita quadam opinandi licentia ratus soli standum esse rationi naturali. De rebus Theologicis scripsit in Polonia quo demum recesserat, ut facilius errores suos publicaret. Mortuo Lælio circa annum vitæ 37. eandem doctrinam, qua jam non leviter imbutus erat Faustus Socinus ejus nepos, avide suscepit & in dies propagavit variis scriptis, & diversis propterea peragratis regionibus usque ad annum 1604.

Socini sectatores fuere permulti, quos inter eminent Crellius, Smalcus, Wolchellius, Schlittingius & alii, quorum opera quam facunde tam subtiliter exarata continentur una cum ipsius Socini scriptis in bibliotheca Fratrum Polonorum; quo nomine appellantur Sociniani.

Volunt porro Sociniani, quoad rem istam attinet, solum Patrem, qui so-

lus quoque divina est Persona, Deum esse summum scilicet, æternum & omnipotentem; sarentur enim Christum eo nomine posse dici Deum, quod divinis dotibus sit præditus; vel propter temporalem gratiæ inunctionem, non autem quasi sit æternus, unusque in natura cum Patre, utpote cum sit merus homo, qui ante suam e Virgine Maria nativitatem nunquam existit. Atque hi sunt quos præcipue in ista quæstione impugnabimus conjunctim cum Arianis.

CONCLUSIO.

Christus Dominus est verus & summus Deus, Patri æterno consubstantialis.

Probatur primo ex Scripturis. Scilicet ille est verus & summus Deus, qui passim in Scripturis sacris appellatur Deus sumpto nomine Dei proprie, non figurate & metaphoricè, qui dicitur Filius Dei, non per gratiam & adoptionem, sed per naturam; qui insuper dicitur unus in natura cum Patre æterno, æternus ipse, immensus, omnipotens, qui dicitur omnia novisse vel etiam secretas cordium cogitationes, demum in iisdem Scripturis prædicatur tanquam cultu divino adoratus & adorandus; est enim plane impossibile eum non esse vera & suprema deitate præditum, cui singula hæc omnia simul tribuuntur: atqui talis est Christus Dominus Salvator noster, eaque omnia de illo dicuntur frequentissime in Scripturis, ut sigillatim ostendendum est.

Primo, Christus dicitur sapissime Deus.

ID nimirum constat tum ex veteri tum ex novo Testamento.

Ac primum quidem ex veteri, ubi nempe legitur passim nomen, *Jehova*, ut verus Deus significetur, & tanquam ei soli maxime proprium, quippe cum
idem

idem sit ac ille qui est; solus enim verus Deus est ille qui est, ut patet ex c. 3. Exodi, cum Moyses proprium Dei nomen rescire voluisset, dixit ei Dominus, *Ego sum qui sum; sic dices filiis Israel, qui est misit me ad vos.* Unde & confitentur omnes fere Sociniani hoc idem nomen Jehova, cum absolute & sine restrictione ponitur, verum & supremum Deum indicare, nec Christo aut cuiquam Angelorum convenire.

Atqui tamen hoc Jehovæ nomen Christo non semel tribuitur in Scripturis, sic v. g. apud Isaiam cap. 8. vers. 13. *Dominum Jehova exercituum sanctificate; ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in-sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem.* In quo certe testimonio verus & summus Deus indigitatur sub nomine videlicet Jehovæ & Domini exercituum.

Sed ille idem certo & indubitate Christus est, ut constat ex sacris novi Testamenti Scripturis, quorum interpretationes respuere non possunt Sociniani.

Primo quidem Lucæ cap. 2. senex Simon cum Jesum accepisset in ulnas suas, hæc Isayæ verba Christo applicat, *Qui, inquit, positus est in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.*

Secundo, ex S. Paulo ad Romanos cap. 9. ubi Christum sic designat loquens Judæis. *Offenderunt enim, inquit, in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem & petram scandalum; & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

Tertio, divus Petrus 1. Epist. cap. 2. hoc idem Isayæ oraculum Christo tribuit. *Per Jesum Christum, inquit, propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem... Hic factus est in caput anguli, & lapis*

offensionis, & petra scandali his qui offendent verbo.

His similia sunt innumera ejusdem Isaiæ, aliorumque Prophetarum testimonia.

Apud Zachariam cap. 11. hæc leguntur: *Dixi ad eos, si bonum est in oculis vestris, offerite mercedem meam.... Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos; & dixit Dominus, Jehova, ad me, Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatum sum ab eis.* Igitur qui a Judæis venditus & appretiatum est juxta illum Prophetæ locum, ipse est Deus, Jehova.

Atque Deus ille Dominus, Jehova, ipse est Christus Dominus, ut constat ex S. Mathæo cap. 27. ubi de Judæ proditoris facinore sic loquitur: *Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiationis quem appretiauerunt a filiis Israel.*

Apud Malachiam cap. 3. hæc similiter habentur: *Eccæ ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam; & statim veniet ad templum suum dominator quem vos quaeritis, & Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus, Jehova, exercituum. Certe Dominus ille exercituum, Deus & Dominator Israel qui venturas erat ad templum suum, quem quaerebant Judæi, verus est & summus Deus.*

Sed is ipse fuit Christus Dominus qui ante se misit Joannem Baptistam qui viam præpararet, ut constat ex Evangelistis, ex Mathæi cap. 11. *Sed quid existis videre, Prophetam? etiam dico vobis, & plus quam Prophetam.* Hic est enim de quo scriptum est: *Eccæ ego mitto Angelum meum ante faciem tuam qui preparabit viam tuam ante te, quod idem referunt S. Marcus cap. 1. & S. Lucas cap. 7.*

Secundo, & manifestum est ex libris novi Testamenti nomen Dei tribui passim Jesu

Jesu Christo Salvatori. Scilicet quantumvis, ut libenter consternur, nomen Dei sit nomen appellativum, quod dignitatem & auctoritatem cujuspiam designat, adeoque non soli vero Deo, sed & Angelis quandoque & hominibus tribuatur, tamen hoc unum maxime constat nomen Dei ad solum verum Deum significandum usurpari, cum absolute, sine addito, sine restrictione apud Auctores sacros legitur juxta illud S. Pauli 1. ad Corinth. cap. 8. *Scimus, inquit, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi unus. Nam etsi sunt qui dicuntur Dii sive in celo, sive in terra, (siquidem filii Dii multi & Domini multi) nobis tamen unus Deus.*

Atqui in novo Testamento hoc Dei nomen absolute & nulla apposita restrictione sexcentis tribuitur Christo Domino; Joan. 1. cap. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum... Et Verbum caro factum est.* Ibidem cap. 20. Thomas Apostolus de Christo quem manu palpaverat, *Dominus meus & Deus meus.* Ad Rom. cap. 9. *Ex quibus, inquit, est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* 1. Joan. 5. *Scimus quoniam Filius Dei venit & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus & vita aeterna.* Sunt autem & alia prope similia testimonia numero infinita.

Nec dicas ex iis nihil confici ad asserendam Christi divinitatem, quia nomen Dei aliis etiam tribuitur passim in Scripturis, qui veram non supremam habent divinitatem, sed aliqua solum præditi sunt potestate & dignitate, quales sunt Angeli, vel etiam homines. Geneseos 31. Angelus dicit, *Ego sum Deus Bethel.* Exod. 7. Moyses appellatur Deus, *Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce constitui te Deum Pharaonis.* Psal. 81. Terræ magnates dicuntur Dii, *Ego dixi, dñi estis & filii Excelsi omnes;*

quod etiam repetit Christus ipse Joan. 10. *Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, Dñi estis.*

Scilicet jam istam objectionem præoccupavimus monendo nomen Dei verum & supremum Deum significare, cum absolute, sine addito, sine restrictione in Scripturis legitur, ut manifeste liquet ex laudato S. Pauli testimonio. Quamobrem Angelus dicitur non Deus simpliciter, sed Deus Bethel, Deus federis, si tamen ejusmodi loca de mero Angelo, non de Deo ipso intelligenda sint, quod alibi examinabimus. Moyses non dicitur Deus sine addito, sed Deus Pharaonis; magnates terræ dicuntur non dii simpliciter, sed dii terræ. At Christus Dominus non semel aut raro, sed ubique passim in singulis fere paginis dicitur Deus & sine ulla restrictione.

Secundo Christus dicitur Filius Dei.

Alterum argumentum ex eo petimus quod in iisdem Scripturis Christus Dominus appellatur Filius Dei, non per gratiam quidem & adoptionem, sed per naturam. Ps. 3. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te;* quem locum Christo applicat S. Paulus ad Hebræos c. 1. his verbis: *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit, cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Mathæi 3. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Et cap. 16. Petrus sic Christum alloquitur, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Joan. cap. 1. *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Et cap. 19. *Quia Filium Dei se fecit.* Et cap. 20. *Hæc autem scripta sunt ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei.* Ad Romanos 8. cap. *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.*

Ne-

Neque est quod dicant Sociniani ejusmodi loca Scripturæ non aliam exhibere filiationem Dei quam metaphoricam & adoptivam, qua nempe viri sanctitate aut dignitate insignes dici solent filii Dei, quod utique confirmari potest ex iisdem Scripturis quæ Filii Dei titulum concedunt multis qui non sunt naturales Dei filii; sic v.g. Rom. 8. *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Galat. 3. *Omnes enim filii Dei estis per fidem qua est in Christo Jesu.* Ubi fideles dicuntur filii Dei, per adoptionem scilicet & per gratiam.

Jam vero, inquit Sociniani, mirum neutiquam est, si Christus qui verus fuit Messias dicatur nonnunquam in Scripturis Filius Dei, tum propter præclara ejus officia Redemptoris, Mediatoris, Prophetæ; tum propter excellentissima gratiæ dona quibus præ cæteris quibuscumque creaturis insignitus est, sed ex hoc Filii Dei titulo inferri non debet vera & proprie dicta filiatio quæ per veram & substantialem generationem parta sit.

Hanc namque Socinianorum cavillationem multis & quidem validissimis momentis facile revincimus.

Primo, ad id vel unus sufficit locus S. Pauli modo laudatus ex Epistola ad Hebræos; observat enim Apostolus ejusmodi filiationem Dei Christo competere, quæ nulli alteri creaturæ, & ne Angelis quidem convenire possit, *Cui enim Angelorum dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Sed si Christus non esset Filius Dei nisi per gratiam & adoptionem, non esset ipse tam propria & singularis hæc filiatio, sic enim & fideles filii Dei vocantur & sunt; itaque propria & naturalis est filiatio Dei quæ Christo tribuitur in Scripturis.

Secundo, id colligitur ex iisdem Scripturæ testimoniis, quæ si æquiori animo expendantur, non metaphori-

cam certe, sed naturalem filiationem exhibent; Christus enim dicitur Filius Dei *proprius*, Roman. 8. *Filius unigenitus.* Joan. 1. & ibidem *qui est in sinu Patris*, quod ostendit substantialem Verbi divini generationem, qualem docet Ecclesia Catholica.

Quibus adde nonnullos alios veræ & substantialis generationis characteres, dicitur enim *imago Dei invisibilis*; dicitur *splendor gloriæ & substantiæ Patris*, Hebræorum 1. Certe is est vere Dei Filius per veram & naturalem generationem, cui veræ & naturalis filiationis characteres tribuunt Scripturæ, sed Christo Domino, &c. ergo.

Præterquamquod ex loco supra laudato ex S. Joanne cap. 19. manifeste colligitur Christum eam sibi vindicasse filiationem Dei quæ non esset adoptiva & metaphorica, qualis competere potest hominibus iustis; ex hoc enim sermone quo se Filium Dei esse significaverat Christus Dominus, eum morte dignum judicarunt Judæi, *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Id autem intelligi non potest de filiatione adoptiva, quia Judæi hoc modo se filios Dei adoptivos esse & Deum Patrem habere gloria-bantur: ergo de vera Dei filiatione Christi sermonem intelligebant Judæi, quod & suo postea silentio satis superque confirmat ipse Salvator.

Quod autem in confirmationem sue responsionis ajunt Sociniani non raro contingere ut in Scripturis fideles & iusti per gratiam filii Dei appellentur, filiatione scilicet adoptiva & quæ sit per gratiam, quia nulla prorsus alia cogitari potest, qua quis sit filius Dei, plane nullius momenti est. Primo enim falsum est hunc filii Dei titulum iustis hominibus frequentissime datum, id enim uno aut altero tantum loco legitur. Secundo, si qui homines vel Angeli dicuntur filii Dei, nullus tamen eorum dicitur unigenitus, Filius Dei proprius, qui

qui est in sinu Patris a principio, hoc est, ab æterno Deus & apud Deum, splendor paternæ substantiæ, & imago Dei invisibilis, quæ quidem & alia id genus Christo tribuuntur, & veram dubio procul ac naturalem Dei filiationem significant.

Denique quod aiunt Sociniani nullam aliam cogitari posse Dei filiationem quam quæ adoptiva est & per gratiæ communicationem datur, profecto hac in parte audiendi non sunt, sic enim obloquuntur quod ineffabilem Verbi divini generationem humana, & corporea generatione metiuntur, singula quæque divina vel altissima mysteria rationi mere naturali mancipantes; quanquam hanc ipsam Filii generationem stupendam & inenarrabilem ubique passim testificantur Scripturæ & postea SS. Patres.

Tertio Christus dicitur unus in natura cum Patre æterno.

Permulta sunt in Scripturis loca in quibus id apertissime legitur.

Primus quidem Joan. 10. cap. ut ostendat Christus se eandem cum Patre æterno habere potestatem, ait se unum esse cum eo, *Ego & Pater unum sumus*. Qua ex causa id intelligitur de unitate in natura, non de consensione voluntatis; in quem etiam sensum hæc eadem Christi verba acceperunt Judæi, eam ob rem enim volebant eum lapidare: *Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum*. Ut pote cum idem plane esset quod dixerat Christus, *Ego & Pater unum sumus*; & quod se faceret Deum, responderunt Judæi, *De bono opere non lapidamuste, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum*: ergo hæc verba, *Ego & Pater unum sumus*, intelligebant Judæi de unitate in natura, quos hac in parte non redarguit sed confirmat ipse Christus, ex eo quod facit opera Patris. Si autem facio, inquit, & si non vultis mihi credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quia Pater in me est

Tom. II.

& ego in Patre. Quapropter Judæi quærebant eum apprehendere.

Secundus locus sumitur ex forma baptismatis quæ legitur apud S. Math. cap. 28. ubi sic Apostolos alloquitur Christus: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*. Ubi tres Personæ divinae dicuntur unum habere nomen, in nomine adeoque unam potestatem & naturam, uti exponunt communiter SS. Patres, qui trium Personarum æqualitatem & consubstantialitatem ex hoc ipso testimonio colligunt.

Respondent quidem Sociniani inde minus probari Filii & Spiritus sancti æqualitatem cum Patre, qui baptizari in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti hoc unum importat quod baptismus Christianorum fiat in nomine Patris qui baptismum instituit, Christi qui eundem prædicavit, & Spiritus sancti tanquam divinæ virtutis & efficacæ qua abluuntur quicumque baptizantur.

At facili negotio revincuntur isti hæretici; primo, quia, ut aiunt Interpretes, Christus ait *in nomine*, non in nominibus, quod aperte indicat idem esse Patris & Filii nomen, eandem consequenter autoritatem & naturam. Secundo, quia nisi eadem esset trium Personarum autoritas, adeoque una natura, profecto Christus baptismum instituisset administrandum in nomine solius Patris, eique soli Deo non adjunxisset aliquam creaturam, uti colligitur ex S. Paulo, qui 1. ad Corinth. cap. docet nos baptizari non posse in nomine alicujus creaturæ: *Nunquid in nomine Pauli baptizati estis*? Tertio, quia in ejus solius nomine baptizari potest qui Deus est supremus, qui nempe est auctor gratiæ & remissionis peccatorum, Deus enim eum qui delet peccata, Isaïæ 43. *Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me*.

At, inquit Sociniani, 1. ad Corinth. cap. 10. Israelitæ dicuntur baptizati in Moyse, *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari*. Ergo baptismus dati

M

potest

potest in nomine creaturæ.

Sed futilis omnino est ista objectio, 1. quia non ait Apostolus baptizatos fuisse Israelitas in nomine Moysis; sed in Moyse, hoc est, duce Moyse, per Moysen. 2. quia Filius & Spiritus sanctus in laudato testimonio Patri æterno adiunguntur, nequaquam vero Moyses.

Tertius locus petitur ex cap. 4. Epist. ad Galatas, ubi sic eos antea Gentiles alloquitur Apostolus: *Tunc, inquit, ignorantes Deum iis qui natura non sunt dii serviebatis; nunc autem cum cognoveritis Deum, &c.* Hoc argumentum maximi ponderis est adversus Socinianos, qui fatentur nos debere Christo servire tanquam Deo, in illa enim oppositione quam instituit Apostolus inter eos *qui natura non sunt dii*, quibus antea serviebant Galatz, & Christum quem colebant & venerantur, supponit manifeste Christum esse naturæ Deum.

Quartus locus deponitur ex cap. 2. Epist. ad Colossenses, ubi sic de Christo Salvatore loquitur Apostolus: *In ipso, inquit, inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*; quo loco nihil apertius desiderari potest, ut probetur Incarnatio Verbi divini, in eo sita quod natura divina humanæ fuerit hypostaticè unita: quod etiam proinde supponit naturam divinam totam fuisse in Christo, *omnis plenitudo divinitatis*, hoc est, tota divinitas, non particula tantum vel quædam partes, non quædam derivata autoritas, sed ipsamet deitas. Unde ferri non possunt Sociniani, qui per divinitatem eo loci intelligunt perfectam divinæ voluntatis notitiam quæ Christo Messie inerat: si enim ita esset, non dixisset Apostolus omnem divinitatis plenitudinem in Christo inhabitasse, id scilicet intelligendo de creatura quadam scientia.

Quintus locus sumitur ex 1. Epist. S. Joannis cap. 5. vers. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Quem quidem locum genuinum esse non asserunt multis ostendimus

supra. Ibi porro Pater, Verbum & Spiritus sanctus dicuntur quid unum, natura scilicet, non consensione tantum voluntatis, addit enim Joannes in fine ejusdem capituli loquens de Filio Dei, *Hic est verus Deus & vita æterna.*

Neque vero dicant Sociniani non aliter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum dici posse quid unum, quam verlu sequenti spiritus, aqua, & sanguis dicuntur unum, his nempe verbis, *Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, & aqua, & sanguis, & hi tres unum sunt.* Quantum enim discriminis intercedat inter utramque propositionem satis declaratur ex ipso contextu, de Patre videlicet, Filio, & Spiritu sancto dicitur, *Et hi tres unum sunt*; de spiritu vero & aqua & sanguine græcè habetur quod sunt in unum, hoc est, unius sunt testimonii.

His denique accedunt alia Scripturæ testimonia in quibus omnia quæ Patris sunt, Christi quoque dicuntur esse. Joan. 16. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*; & cap. 17. *Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.* Ejusmodi enim propositiones quæ sine ullo plane fundamento ad quædam dumtaxat attributa restringerentur, manifeste ostendunt omnia esse Patri & Filio communia, adeoque unam esse utriusque naturam & deitatem.

Quarto, Christus dicitur æternus.

CUM dicimus Christum fuisse ab æterno, id intelligimus de ipso Christo, quæ parte Deus erat, de Verbo divino, de natura divina quæ in eo fuerit, & juxta quam contendimus cum Incarnationi præexistisse; unde sic argumentum conficimus ex multis capitibus quæ ejusdem Filii æternitatem probant; ille fuit vera & suprema deitate præditus, qui legitur in Scripturis existisse ante mundi creationem, ante Abrahamum, ante Joannem Baptistam; sed Christus legitur in Scripturis existisse ante mundi creationem, ante Abrahamum, ante Joannem Baptistam.

Pri-

Primo Christus Dominus dicitur existisse ante mundi creationem; id constat ex tribus potissimum momentis; 1. ex descriptione sapientiae qualis legitur Proverbiorum 8. cap. & quæ soli Christo convenit. 2. ex eo quod Christus dicitur rerum universitatem condidisse. 3. ex eo quod discretis verbis pronuntiatur eum fuisse antequam mundus esset.

Ex descriptione quidem Sapientiae, de qua hæc leguntur Proverb. 8. c. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram. Ubi certe Dei sapientia manifeste prædicatur æterna, ab æterno & ante mundi creationem existens.*

Sed ejusmodi descriptio Sapientiae optime convenit Christo, neque hoc Sapientiae vocabulo intelligitur quædam Dei Patris proprietas, ut aiunt Sociniani; convenit quidem Christo, uti multa ostendunt antecedentia & consequentia quæ ex una parte eidem sapientiae tribuuntur eo loci, & ex altera Christo Domino applicatur ab Apostolis. Sapientia de se ait ibidem: *Per me Reges regnant, per me Principes imperant.* Christus autem dicitur Apocal. 19. cap. *Rex regum, & Dominus dominantium.* Sapientia dicit se fuisse apud Deum *initio viarum suarum*, & dicitur de Christo Joan. 1. *In principio erat Verbum.* Deinde vero hoc sapientiae vocabulo non intelligitur quoddam Dei attributum, sed vera persona, nam ibidem illa Sapientia dicitur clamare, ex Deo genita, cap. 9. sibi domum ædificasse, immolasse victimas, &c. *Sapientia edificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas suas, misuit vinum, & proposuit mensam suam.* Quæ quidem censeretur non possunt facta nisi ab aliqua persona.

Alterum momentum ex quo recte colligas Christum existisse ante mundi creationem, ex eo depromitur quod rerum universitatem condidisse non solum præ-

dicatur in Scripturis. Joan. 1. cap. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum... Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil... Et Verbum caro factum est.* 1. ad Corinth. 8. cap. *Nam etsi sunt, inquit, qui dicantur dii sive in cælo sive in terra, nobis tamen unus Deus Pater ex quo omnia & nos in illum, & unus Dominus Jesus Christus per quem omnia & nos per ipsum.* Ad Coloss. 1. cap. *Qui est imago Dei invisibilis primogenitus omnis creaturæ quoniam in ipso condita sunt universa in cælis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates & omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Et ipse ante omnes, & omnia in ipso constant.* Ad Hebræos cap. 1. *Diebus istis locutus est nobis in Filio quem consiliavit hæredem universorum; per quem fecit & secula.* Et cap. 2. *Decebat enim eum propter quem omnia & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum per passionem consummare.*

Certe is vere existit ante mundi creationem qui dicitur fuisse in principio, per quem omnia facta & creata sunt, sive visibilia sive invisibilia, qui demum fuit primogenitus omnis creaturæ: sed isthæc omnia verbis expressissimis dicuntur de Christo: igitur Christus juxta naturam divinam existit ante mundi creationem. Quid ejusmodi Scripturæ testimoniis respondeant Sociniani, paulo infra videbimus & exsufflabimus.

Tertium momentum petitur ex S. Joan. cap. 17. ubi sic Patrem suum alloquitur Christus Dominus: *Ego te clarificavi super terram, opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam; & nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum claritate quam habui priusquam mundus esset apud te.* Is profecto mundo præexistit qui gloriam & claritatem habuit, antequam mundus esset: quisquis enim dicitur aliquid habere, hoc ipso supponitur existere, prius est esse quam aliquid habere: sed Chris-

rus testatur in hoc loco se habuisse gloriam & claritatem antequam mundus esset: igitur.

Huic argumento respondent Sociniani, ejusmodi gloriam habuisse quidem Christum ante mundi creationem ex decreto Dei ac prædestinationem, non autem reipsa & actu; sic enim, inquirunt; loquitur paulo post ibidem vers. 24. *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego & illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi ante constitutionem mundi.*

Verum est omnino absurda hæc responsio; quis enim unquam dixit se aliquid habere quod tamen non habet, sed putat solummodo sibi destinatum; Quivis ergo sceleratus si e numero sit prædestinatorum, dici poterit habere se gratiam sanctificantem, vel saltem gratiam perseverantiæ finalis, quanquam nondum egerit poenitentiam? Ergo infideles & catechumeni nondum baptizati dici poterunt habere se fidem hoc solum, quod ad illam per baptismum suscipiendam ex decreto divino destinati sunt? Quam absurdæ autem sint & ulmodi propositiones, nemo certe non videt; adeoque quando Christus tam diserte affirmat se habuisse gloriam & claritatem antequam mundus esset, id nusquam intelligi potest de prædestinatione & decreto Dei, sed juxta naturam & obviu Scripturæ sensum accipi debet, eo quod Christus juxta naturam divinam quæ in tempore incarnata est, ab æterno fuit in Patre.

Atque Socinianorum responsionem nihil omnino juvat quod proferunt ex versu 24. Quin potius ex eo sequitur Christum extitisse ante mundi constitutionem; si enim Pater ei dedit claritatem ante mundi constitutionem, tunc ipsum extitisse necesse est.

At, inquirunt, Christus loquitur de gloria & claritate sibi prout homini concessa; testatur enim vers. 22: se dedisse eandem claritatem suis Apostolis: *Et ego claritatem, inquit, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos*

unum sumus. Sed dubio procul non dedit suis Apostolis gloriam & claritatem quæ Dei sit non hominum: ergo hic locus non supponit Filium Dei. extitisse ante mundum.

Nego ant. Id enim de Filio Dei æterno & qui ab æterno in sinu Patris existat, commode intelligi posse putant plerique Interpretes; ad probationem vero dist. ant. testatur se Discipulis suis dedisse eandem claritatem secundum quid & prout ipsi claritatem Dei participare possunt; C. eandem simpliciter qualis Filio Dei competit, N. Sic enim explicanda est illa claritas, quomodo & unitas de qua sermo est ibidem his verbis, *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*: Sed ibi non agitur de eadem simpliciter unitate quasi contendat Evangelista Apostolos eandem habere unitatem inter se, naturæ videlicet quam habent Pater & Filius Dei; igitur nec de eadem claritate & gloria sermo est, quasi eandem claritatem dumtaxat habere dicantur Pater & Filius, quæ data fuit Apostolis.

Deinde constat ex iisdem Scripturis Christum Dominum extitisse ante Abrahamum, exprestissimum est S. Joannis testimonium cap. 8. in fine, ubi sic loquitur ipse Christus: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum, vidit, & gavisus est. Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti? Dixit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Ergo Christus Dominus extitit ante Abrahamum.

Vanum porro est quod dicunt adversarii; id non esse intelligendum nisi de prædestinatione ac decreto Dei; quasi dixerit Christus, antequam Abraham fieret, ego sum in decretis divinis destinatus. Siquidem Christus de eadem existentia loquebatur, de qua ipsius verba interpretabantur Judæi; alij ipsi, ut decebat, non respondisset, sed de existentia vero & extra mentem & decreta Dei, Christi propositionem interpretabantur Judæi; hæc enim duo vix ac ne vix quidem conciliare poterant, quomodo Christi-

Christus Abraham vidisset; & tamen quinquaginta annos ipse nondum esset natus: loquitur ergo Christus de existentia sua extra mentem & decretum Dei. Præterquamquod expressissima sunt Christi verba ad significandam existentiam proprie dictam, *Antequam Abraham fieret ego sum*. Hæc enim verba, *Ego sum*, non idem significant: quod ista, ego sui prædestinatus, decretus.

Tum vero & contorta manifeste est alia Socinianorum responsio, qui hunc Sancti Joannis locum sic interpretantur, Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fiat, pater scilicet multarum gentium, pater credentium, ut ejus nomen significat, ego sum, hoc est, ego sum Messias. Primo, quia hæc verba, *Antequam Abraham fieret*, aperte indicant nativitatem Abraham, non conversionem gentium. Secundo, quia id per absurdum fuisset in ore Christi, si dixisset se exstiteri antequam Abraham fieret pater scilicet multarum gentium; hoc enim extra omnem controversiam positum erat, Christum natum antequam gentes ad fidem vocarentur; nihil novi tunc ipsis annuntiasset Christus Dominus, hac de re neutiquam dubitabant Judæi, qui ex eo solum obmurmuraverunt, quod intelligerent Christum Dominum dicere se antiquiorem Abrahamo, hoc est Abrahami ortu & tempore ratione propriæ existentie, ut aperte significant his verbis, *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti*; Unde hanc veritatem veluti rem quamdam singularem jurejurando firmavit Christus, *Amen, amen dico vobis, &c.*

Alter locus ex quo manifeste colligitur adversus Socinianos Christum juxta naturam divinam incarnationis præexistisse, petitur ex eo quod extitisse dicitur ante S. Joannem Baptistam, ut patet ex ipsius Præcursoris testimonio apud Joannem Evangelistam cap. 1. sic loquentis, *Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit quem vos nescitis, ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est*. Hic est de quo dixi, *Post me venit vir qui*

ante me factus est, quia prior me erat. Quibus verbis nihil luculentius desiderari potest; si enim Christus fuit prior Joanne Baptista, prior, hoc est, antiquior, quod nempe ante eum factus est, dubio procul ante incarnationem peractam, non ratione naturæ humanæ, eatenus enim fuit recentior; sed juxta naturam divinam, adeoque fuit atque etiamnum est in Christo natura divina.

Quinto, Christus dicitur immensus.

IS nempe immensus est qui in cælo est & in terra, qui proprius est Dei caracter, ut colligitur ex Deuter. cap. 4. *Scito quod Dominus ipse sit Deus in cælo sursum, & in terra deorsum*: atqui Christus erat in cælo simul & in terra. Joan. 3. *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo*. Juxta hæc verba Christus quo tempore loquebatur erat in cælo, eratque etiam in terris, ut per se patet: igitur immensum fuisse Christum prædicant Scripturæ.

Sexto, Christus dicitur omnipotens.

EX multis capitibus colligitur Christi omnipotentia.

Primo, quia, ut jam dixi, rerum omnium productio ipsi tribuitur, Joan. 3. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. 1. ad Cor. cap. 8. *Et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum*. Ad Colossenses. 1. *Quoniam in ipso condita sunt universa in cælis & in terra*. Et alia id genus.

Secundo, ex mirabilibus Christi operationibus in negotio redemptionis hominum; Christus nimirum dicitur passim in Scripturis auctor gratiæ & sanctificationis, Actorum 20. cap. *Attendite vobis & universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei quam acquisivistis sanguine suo*. Quis vero Deus ille est qui sanguine suo Ec-

cliam acquisivit præter Christum? 1. ad Timoth. 2. Unus mediator Dei & hominum Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.

Tertio, ex miraculis quæ patravit Christus sua quidem virtute & ad propriam gloriam, Math. 9. Dicit eis Jesus, Creditis, quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine: tunc tetigit oculos eorum dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum. Cap. 8. Domine, si velis, potes me mundare. Joan. 2. Hoc initium miraculorum fecit Christus in Cana Galilee, & manifestavit gloriam suam. Porro Apostoli quædam revera pararunt miracula, sed non in proprio nomine & ad suam gloriam. Ita S. Paulus Act. 3. In nomine Jesu Christi surge & ambula.

Quomobrem testatur Christus communes sibi esse cum Patre operationes, adeoque & communem potestatem; Jo. 5. Pater meus usque modo operatur, & ego operor... Quicumque ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.

Septimo, Christus dicitur omnia novisse.

Certe proprius Dei caracter est universam rerum omnium vel etiam secretarum cordis cogitationum notitiam habere, 1. Reg. 16. Homo videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. 1. Paralipomenon 28. Omnia corda scrutatur Dominus, & universas mentium cogitationes intelligit. Atqui tamen hoc singulare privilegium Christo tribuitur in Scripturis, Joan. 21. Domine, tu omnia nosti Apocalyp. 2. Et scient omnes Ecclesie, inquit Christus, quia ego sum scrutans renes & corda.

Octavo, Christus dicitur cultu divino adorandus.

ID frequentissime legitur in Scripturis, Matth. 2. fuit adoratus a Magis, Et procidentes adoraverunt eum. Joann. 3. Omne iudicium dedit Filio, ut omnes ho-

norificent Filium, sicut honorificant Patrem. Joan. 9. Tu credis in Filium Dei? Respondit ille & dixit, Quis est Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus, Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. At ille ait, Credo, Domine. Et procidens adoravit eum. Ad Rom. c. 14. Omnes, inquit Apostolus, stabimus ante tribunal Christi; scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi stelletur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Ubi Apostolus Christo applicat quod habetur apud Isaiam cap. 5. his verbis: Quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua. Ejusmodi autem locutionibus exprimitur adoratio. Ad Hebr. c. 1. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei. Qui locus c. Psalm. 96. depromptus est.

Jam vero adorationem soli Deo competere innumeris Scripturæ testimoniis ostendi potest. Lucæ cap. 4. Diabolum sic alloquitur Christus Dominus, Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Hoc Decalogi præceptum est Deuteron. cap. 6. ex quo patet utriusque legis novæ & veteris mentem esse solum verum Deum esse adorandum.

Hoc idem colligitur ex Actuum c. 10. cum enim S. Petrum adorare voluisset Cornelius Centurio procidens ad pedes ejus, Petrus, inquit, Lucas, elevavit eum dicens, Surge, & ego ipse homo sum. Idem habetur cap. 14. ejusdem operis.

Apocalyp. cap. 19. cum S. Joanni apparuisset Angelus, Et cecidi, inquit, ante pedes ejus, ut adorarem eum, & dicit mihi, Vide ne feceris, conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Jesu, Deum adora. Ergo solus Deus est adorandus. Ostensum est supra Christum prædicari in Scripturis ut cultu divino & adoratione dignum; ex quo videas quam manifesta sit contradictio in doctrina Socinianorum qui Christum fassentur adorandum, & eum tamen merum esse hominem contendunt.

Confirmatur eadem veritas e selectis quibusdam Scripturæ testimoniis.

Sunt & alia in Scripturis loca, quæ ad probandam Christi Salvatoris deitatem supremam, tam magnum habent monumentum, ut meo quidem iudicio nusquam opinandi lascivia major fuit in Socinianis, quam laboriosas congerendo dissertationes, in quibus eorum vim & pondus eludere conantur; hæc inter alia plane innumera, nunc proferemus primum ex cap. 1. S. Joannis. Secundum ex cap. 6. ejusdem Evangelii. Tertium ex cap. 9. Epist. ad Romanos. Quartum ex Epistola ad Philipenses.

Primum momentum ex primo cap.

S. Joannis.

Inigne præ cæteris est testimonium S. Joannis in Evangelio cap. 1. ubi sic habetur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est; in ipso vita erat, & vita erat lux hominum... Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est... Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Quo quidem testimonio nihil luculentius ad asserendam Christi divinitatem afferri potest.

Primo enim Christus simpliciter & absolute dicitur Deus, Verbum quippe quod caro factum est, dicitur Deus, *Et Deus erat*, & Verbum illud caro factum, Christus est Salvator noster.

Secundo, dicitur fuisse *in principio*, quæ quidem voce manifeste asseritur Verbi divini æternitas, cum nempe nativa hujus significatio sit vel de ipsa æternitate Dei, ut cum legitur apud Isaiam cap. 43. *Ab initio Deus ego ipse*, & apud Michæam cap. 15. *Egressus eius ab initio, a diebus æternitatis.* Vel saltem de mundi initio, ut cum dicitur Genes. cap. 1. *In principio*

Deus creavit cælum & terram. Math. 19. *Qui fecit hominem ab initio.*

Tertio, suprema ejus potestas, quæ soli vero Deo competere potest; potestas, inquam, omnia creandi Christo tribuitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.*

Quibus adde in hujusce veritatis confirmationem, S. Joannem hæc tam alta & sublimia de Christo scripsisse, Verbi nempe in homine habitantis divinitatem apertius adversus impietatem Cerinthi, qui Christum putabat merum hominem, nec usquam ante nativitatem ex B. Virgine exuisse.

Obijciunt Sociniani adversus primum momentum ex hoc S. Joannis loco peti- tum revera Christum non semel Deum appellari in Scripturis; verum id de summa deitate non esse intelligendum, quia verus ac summus Deus in Græco textu præfixum semper habet articulum; Verbum autem in hoc S. Joannis capite dicitur Deus sine ullo articulo.

Respondeo duo esse in hoc argumento aperte falsa; primum est, nomen Dei præfixum semper habere articulum in Græco textu; secundum, huic Dei vocabulo nunquam præfigi articulum quando Christo tribuitur.

Quoad primum spectat, id videre est in hoc ipso S. Joann. cap. 1. vers. 12. & 13. Epist. ad Rom. cap. 1. vers. 8. Corint. 8. vers. 4. & 6. & in aliis passim locis, in quibus articulus omittitur, quanquam agatur de Deo vero & summo.

Quoad secundum, nempe Christum Dominum dici Deum cum articulo patet ex Epist. ad Rom. cap. 9. vers. 5. Unde si pro vero Deo habendus est quisquis Deus dicitur cum articulo, fatentibus Socinianis, Christum esse verum Deum omnino necesse est.

Quod porro dicunt Sociniani, nomen Dei appellativum esse & commune vero Deo, jisque omnibus qui potestate quadam & dignitate insigniti sunt, quales sunt Angeli & Judices, huic objectioni abunde fecimus satis.

Obji-

Obijciunt adversus secundum probationis nostræ caput, hoc quidem *in principio erat Verbum*, non de æternitate Verbi divini, sed de initio Evangelii esse intelligendum.

At vero ineptam & plane absurdam esse ejusmodi interpretationem manifeste liquet: Primo, quia est ab omni ratione alienum, quod dixerit S. Joannes tum primum extitisse Christum, hoc est, Verbum quod caro factum est, quando Evangelium prædicare cœpit, cum notum fuerit omnibus Christum Dominum triginta aut amplius tunc temporis natum. Secundo, quia, ut jam dixi, ea vox *in principio* absolute posita in Scripturis, aut mundi initium significat, uti colligitur ex Genesios cap. 1. *In principio creavit Deus cælum & terram.* Math. 19. *Qui fecit hominem ab initio* 1. Epist. S. Joann. cap. 3. *Ab initio diabolus peccat*; aut æternitatem ipsam, ut in citatis supra locis Isaïæ S. *Ab initio Deus ego ipse.* Michææ 15. cap. *Egressus ejus ab initio a diebus æternitatis.* Tercio, quia contorta omnino est & violenta Socinianorum interpretatio; namque coguntur dicere *Verbum* eo loci accipiendum metaphorice, quasi nempe Christus nonnisi officio dicatur Verbum Dei, quod Dei voluntatem hominibus declaravit; quod certe omnino inauditum est; nemo quippe vel Propheta vel Apostolus, cum ex munere suo Evangelium prædicavit, hoc Verbi divini nomine donatus est, hoc fuit Christo peculiare. Præterquamquod cum Evangelista Christum hoc Verbi nomine appellat, docet ibidem illum fuisse in principio, fuisse apud Deum, fuisse Deum, idque antequam sit incarnatum, quo fit ut non accipiat nomen Verbi ab officio & munere Messiz, sed revera sit Verbum Dei ex natura sua.

Ajunt insuper hanc propositionem Evangelistæ, *Et Verbum erat apud Deum*, idem significare quod ista, *Et Verbum soli Deo notum erat.* Quæ quidem interpretatio perabsurda est, nemo enim unquam dixit, esse in aliquo & alicui notum unam eandemque rem esse.

Quibus addo, posita Socinianorum interpretatione, Joannem Evangelistam neutiquam servare ordinem in texenda Christi Domini historia; volunt enim Christum prius fuisse hominem quam Verbum, hoc est, divini Evangelii præconem, per quem postea omnia facta sunt, hoc est, inquit, omnia quæ ad Ecclesiam & salutem hominum pertinebant; sed contra juxta naturam, quæ catholica est, expositionem singula quæque in suo ordine describit Sanctus Joannes, scilicet Verbi divini naturam, *in principio*, hoc est, ab æterno Verbum fuit; deinde ejus potestatem, *per quem omnia facta sunt*, in creatione videlicet mundi; ac demum ejus Incarnationem, *Et Verbum caro factum est*, clara, facilis, nativa est ejusmodi explicatio.

Obijciunt adversus tertium probationis nostræ articulum, supremam Christi potestatem colligi non posse ex hoc S. Joannis testimonio, quod nempe hæc verba, *Omnia per ipsum facta sunt*, sic exponi debent quasi dixerit Evangelista, omnia quæ ad Evangelium ac generis humani salutem attinent, per ipsum facta sunt, quo sensu dixit Joann. 15. *Sine me nihil potestis facere.*

At quam absurda sit & inepta hæc interpretatio, nemo sanæ mentis non videt; docet enim S. Joannes omnia absolute per Verbum facta, ibi nulla restrictio, & gratis hanc propositionem generalem restringunt Sociniani ad solum stabilendæ religionis opus; quemadmodum & istam, *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est*, insulse omnino exponunt hoc pacto, *in mundo erat*, id est, in orbe terrarum, *& mundus per ipsum factus est*; id est, mundus Evangelicus & spiritalis & naturæ humanæ renovatio; cuiuslibet enim apertum est hanc interpretationem esse omnino violentam, non naturam & fluentem.

Secundum momentum ex cap. 6. S. Joannis.

EO loci dicitur Christus e cœlo in terram descendisse, vers. 32. *Non Moyses*, inquit Christus, *dedit vobis de cœlo panem verum, panis enim Dei est, qui de cœlo descendit.* Vers. 38. *Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Vers. 52. *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi.* Vers. 63. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius.*

Quod idem legitur in aliis quoque Scripturæ locis, nam apud eundem Evangelistam sic habetur cap. 3. *Nemo*, inquit, *ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* cap. 8. *Ego ex Deo processi, veni in mundum, neque enim a me ipso veni, sed ille me misit.* Cap. 16. *Exivi a Patre, & veni in mundum.* Ex quibus sic argumentari licet; Ille est verus ac summus Deus qui antequam homo esset, secundum aliquam sui partem & naturam exiit: sed Christus Dominus secundum aliquam sui partem & naturam exiit priusquam homo esset, atque ex B. Virgine nasceretur; e cœlo enim venit, descendit: igitur Christus est verus ac summus Deus.

Respondent Sociniani hoc tantum sensu Christum dici e cœlo descendisse, quod videlicet in eo fuerunt dotes plane divinæ ac cœlestes, e. imia originis ratio, singularis sanctitas, doctrina, & alia id genus, idque ex eo potissimum confirmant, quod plures sunt in Scripturis similes locutiones, quæ nonnisi de metaphorico descensu e cœlis intelligi debent, Epistola Jacobi cap. 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desivissim est descendens a Patre luminum.* Apocalyp. cap. 11. *Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de cœlo a Deo.* Scilicet metaphorice loquenda, id de cœlo descendere quod divinum est.

Nego aut. Quantumvis enim multi viri aut sanctitate aut doctrina spectatissimi prædicentur in Scripturis, quales nimi-

Tom II.

rum Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, ex iis tamen nullus uspiam dicitur e cœlo descendisse. Neque vero ex adductis exemplis nullum colligi potest argumentum, in quibus nempe de rebus agitur non de personis; res equidem ut donum & civitas, nonnisi metaphorice dicuntur descendere de cœlo, siquidem proprie non moventur, non mutant locum, sed personæ qualis est Christus, moventur; & ideo dicuntur proprie loquendo & sine metaphora, de cœlo descendere.

His addo, Christum ibidem prædicere suum in cœlos ascensum, de quo non semel loquitur, *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius.* Et iterum: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Unde sic argumentamur; tam descensus de cœlo debet sumi in sensu reali non metaphorico, quam ascensus: sed Christus loquitur de reali suo ascensu in cœlos; loquitur ergo de reali non ficto & metaphorico descensu.

Instabis; Is qui dicitur de cœlo descendisse, homo est & filius hominis: sed Christus homo vere & extra metaphoram non dicitur descendisse de cœlo, ut homo enim non fuerat in cœlo ante incarnationem: igitur sermo ibi est de metaphorico descensu e cœlis.

Dist. min. Christus homo non dicitur descendisse de cœlo quatenus homo, C. quatenus Deus, N. Clara enim est & liquida Scripturæ locutio, docentis Christum, qua parte Deus est, prius fuisse in cœlo quam incarnaretur.

At, inquit, Christus loquitur de sua carne ac proinde de seipso quatenus homo est; ait enim, *Hic est panis qui de cœlo descendit*, sed panis ille est caro Christi; addit enim, *Panis quem ego dabo caro mea est*; ergo Christus loquitur de seipso quatenus homo est; proindeque ex hac locutione recte non colligitur prior Christi existentia in cœlo.

Dist. maj. & loquitur etiam de persona Verbi quæ præexistit Incarnationi & descendit de cœlo, C. & loquitur de sola carne,

N

carne, de sola natura humana, N. Cum igitur duplex fuerit in Christo natura, divina scilicet & humana, contingit per sepe, ut in eadem occasione, in eodem loco nonnulla dicantur ad naturam divinam, alia ad humanam pertinentia, uti patet ex hoc S. Joannis capite; cum enim ait Christus se de coelo descendisse ubi erat, de divinitate loquitur; cum vero subjicit se daturum carnem suam, loquitur de natura humana, de carne sua, quæ non descenderat de coelo; quo fit ut nulla sit contradictio in Christi Domini verbis.

Respondent insuper Sociniani eo sensu Christum dici a S. Joanne prius in coelo fuisse, quam eo post resurrectionem ascenderet, quod licet in terris adhuc degens, jam mente & cogitatione omnia coelestia & divina intuebatur tanquam præsentia; unde, inquirunt, non de reali, sed metaphorice in coelis existentia locus est intelligendus. Id confirmant ex similibus Scripturæ testimoniis, Math. cap. 6. *Thesaurizate vobis thesaurum in celo. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Epist. ad Philip. cap. 3. *Nostra autem conversatio in calis est*, quæ certe nonnisi metaphorice accipi possunt.

Sed & manifeste falsa & violenta est hæc Socinianorum interpretatio; Christus quippe testatur se descendisse de coelo ubi erat prius, non ait autem (quod observatione dignissimum est) ubi est nunc, sed si voluisset solummodo Christus docere se fuisse in coelo mente & cogitatione, locutus non fuisset in præterito tempore, *ubi erat prius*, sed in presenti; hæc enim ratione in coelo semper versabatur, etiam cum debebat in terris mortalem agens vitam; ergo non loquitur de existentia metaphorica in coelis.

Neque vero accurata est comparatio, quæ petitur ex adductis exemplis; clarum est enim & omnibus perspectum, cor & conversationem dici esse ubi residet objectum amoris, metaphorice scilicet, quia certum est cor esse realiter in amante; unde mirum non est, quod cor nostrum dicatur esse in coelis cum Deum amamus in

coelis habitantem; sed alia prorsus est ratio personarum, quæ dicuntur esse alicubi, quoniam enim dicuntur ibi esse, ubi habitat objectum earum affectus, nisi qui velit inusitatum loquendi modum usurpare.

Tertium momentum petitur ex cap. 9. Epistola ad Romanos.

AD asserendam Christi divinitatem, præclarum est eo loci Apostoli testimonium, ubi loquens de Judæis sic habet vers. 5. *Quorum patres & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen.* Ibi enim Christus aperte dicitur Deus; id autem de vera ac summa deitate esse intelligendum liquet manifeste, primo, quia in Græco textu vocabulo Θεός præfigitur articulus ὁ υἱ τοῦ Θεοῦ. Ex quo quidem judicio colligitur maxime Dei nomen significare supremum nomen, & universalitatis conditorem, ut fateantur ipsi Sociniani. Secundo, duplicem Christi naturam aperte designat Apostolus, ait enim eum ex Judæis oriundum, sed secundum carnem; & deinde eum docet esse Deum sub alio scilicet respectu juxta aliam naturam; hæc certe distinctio & oppositio denotat Christo non competere deitatem, si spectetur secundum carnem. Tertio, dicitur Deus *super omnia*, quæ præ se ferunt characterem veri ac supremi Dei; sic enim v. g. Pater æternus designatur Ephes. 4. cap. *Unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes.* Quarto, dicitur *Benedictus in sæcula.* Quod elogium vero ac summo Deo & creatori tribui solet, ut constat ex eadem Epist. ad Rom. cap. 1. *Servus erans creaturæ*, inquit Apostolus, *potius quam creatori, qui est benedictus in sæcula, amen*; ergo Christus est verus ac summus Deus.

Respondent Sociniani post hæc verba: *Ex quibus est Christus secundum carnem*, in textu figendum esse punctum; ita ut sensus propositionis ibi desinat, nec ad Christum referantur verba quæ sequuntur, *qui est super omnia benedictus in sæcula*; sed

ad

ad verum Deum, ad quem ea dirigit Apostolus ad instar exclamationis hoc pacto, *Is qui super omnia est Deus, sit benedictus in secula.*

At frivola omnino est, & ad nutum excogitata hæc responsio.

Primo, quia hanc esse germanam sinceramque hujus loci lectionem probat invictæ unanimis Patrum omnium consensio & authoritas; hunc enim sic conceptum exhibent Irenæus lib. 3. cap. 18. Tertullianus lib. contra Praxeam cap. 8. & 15. Novatianus de Trinit. cap. 13. Cyprianus lib. 2. testimoniorum contra Judæos; ceteri, ut observat Petavius, secus pronuntiavit Erasmus mendoso Cypriani codice deceptus, Athanasius orat. 2. contra Arianos. Gregorius Nyssenus lib. 10. cont. Eunom. Hilarius lib. 4. & 8. de Trinitate. Marius Victorinus lib. 1. contra Arium. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto cap. 3. Augustinus lib. 2. de Trinit. cap. 13. & lib. 1. contra Faustum cap. 3. Cyrill. Alexandr. lib. 1. Thesauri. Idacius lib. 1. cont. Varimadum. Cassianus lib. 3. de Incarnat. Gregorius Magnus homil. 8. in Ezechiel. Isidorus Hispalensis lib. de differ. num. 2. Quo fit ut temeritatis nota merito inuratur Erasmus, qui ex hoc loco putat evincere non posse Christum esse Deum.

2. In illo Apostoli sermone nullam addi debere interpunctionem, quasi nempe nova quædam sententia inchoetur his verbis; *Qui est super omnia*, manifestum est ex ipsa textus intelligentia, tum ex participio *est*, quod aperte indicat de eodem, nempe de Christo, sermonem continuari; tum quia si supponatur illa interpunctio, jam necesse est ut legatur *Benedictus sit Deus*, pro *Benedictus est Deus*, quod certe gratis concederetur Socinianis.

Quartum momentum ex capite secundo Epistola ad Philippenfes.

EO loci sic loquitur Apostolus Christi humilitatem prædicans, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus*

est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus & habitu inventus ut homo. Ubi testatur Apostolus Christum non rapinam arbitratum esse, quod Deo æqualem se diceret; aut igitur vere Deus erat Patri æterno æqualis, aut non usurpative tantum, sed & impie hanc prærogativam sibi arrogavit.

Deinde Verbi divini Incarnationem describat S. Paulus eo plane modo quo admittitur a Catholicis, quatenus videlicet qui prius & ab æterno fuit Deus, *Qui cum in forma Dei esset, factus est in tempore homo, semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Quod aperte supponit duplicem esse in Christo naturam, Dei scilicet & hominis, & eum qui nunc homo est *habitu inventus ut homo*, prius fuisse Deum, aut potius & Deum & hominem esse; quibus profecto ad asserendam Christi divinitatem nihil luculentius desiderari queat.

Respondent Sociniani sic explicanda esse hæc Apostoli verba, *Christus non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*; quasi dixisset, mordicus non retinuit ullam cum Deo æqualitatem, sed eam depoluit, cum Deo placuit: qua posita, inquirunt, interpretatione colligi non potest Christi divinitas ex Apostoli testimonio: igitur.

At certe pudeat Socinianos tam apertis cavillationibus obscurare Scripturæ contextum; planum est enim hæc verba, *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, hoc unum significare, Christum citra rapinam fecisse se Deo æqualem, quod nimirum vere Deus erat; quid vero sibi volunt Sociniani, cum dicunt Christum mordicus non retinuisse æqualitatem Deo? num istam æqualitatem aliquando habuit, quam videlicet retinere noluit? igitur fuit revera Deus, vel Deo æqualis; at vero quandonam eandem deposuit? an quando humiliavit semetipsum usque ad mortem crucis? Hoc certe manifeste falsum est, si quam enim

cum Deo æqualitatem habuit Christus, ea maxime posita fuit in potestate patrandi miracula : sed istam potestatem nunquam deposuit ; est igitur ab omni sensu aliena hæc Socinianorum interpretatio .

Respondent insuper posse etiam sic exponi Apostoli verba , quasi dixerit , Christus non putavit faciendam esse rapinam æqualitatis cum Deo , quia nempe id se alienum esse noverat , sed potius semetipsum exinanivit : ergo Christum sibi deitatem arrogasse nusquam scribit Apostolus .

Verum & aperte falsa & contorta est hæc expositio ; Apostolus enim dixit Christum non arbitratum esse in hoc rapinam , quod , se Deo æqualem faceret , sed non dixit Christum non arbitratum esse hanc non esse faciendam rapinam ; egregiam certe laudem in Christo prædicaret Apostolus , dicens eum noluisse divinitatem sibi arrogare quasi esset raptor , inquit S. Chrysostomus homil. 6. in Epist. ad Philipenses .

Respondent aliter iidem Sociniani , mentem divi Pauli non esse Verbi divini incarnationem designare , quasi per formam Dei intelligatur natura divina quam prius solam habuit , & per formam servi natura humana quam postmodum assumpsit ; sed hoc unum docere Christum , qui primis vitæ suæ annis Deus esse videbatur , quia miracula patrabat , ad instar servi se postea exinanivisse & ad mortem usque crucis .

Verum per sese ruit ista interpretatio ; sequeretur enim Christum juxta mentem Apostoli , non induisse formam servi nisi sub finem vitæ cum innumeris doloribus , mortisque ipsi obnoxium se præbuit ; sed aperte falsa est hæc expositio & verbis ipsis divi Pauli contraria , sic enim loquitur ibidem , ut per formam servi intelligat naturam humanam ; & Christum formam servi accepisse , idem sit , ac Deum naturam humanam assumpsisse , *Formam servi accipiens in similitudinem hominum factus & habitu inventus ut homo .* Cer-

te quicquid per isthæc verba intelligatur , non minus in similitudinem hominum factus est Christus & inventus ut homo sub finem vitæ suæ , quam ad initium & cum natus est ; igitur plane frivola est hæc Socinianorum interpretatio .

At , inquires , divus Paulus explicans quod prius dixerat *formam servi accipiens* , sic loquitur indicans quid per formam servi intelligebat , *Factus* , inquit , *obediens usque ad mortem , mortem autem crucis* .

Nego hanc propositionem , Apostolus enim non indicat his verbis , *obediens usque ad mortem* , &c. in quo posita sit forma servi , quod potius explicuerat alis verbis immediate sequentibus , *in similitudinem hominum factus* , sed illum aperit humiliationis gradum cui subiecit se Christus , quando factus est obediens usque ad mortem crucis .

Instabis ; Est ab omni ratione alienum , ut per formam Dei intelligatur natura divina : ergo .

Nego ant. primo enim forma quæ scilicet interna est , significat plerumque apud Autores naturam ; forma hominis interna & substantialis , est ipsa natura hominis ; hic porro nihil est quod innuat loqui Apostolum de forma externa Dei , hoc est , de externis Dei characteribus . Secundo , formam Dei explicat Apostolus , eam reponens in æqualitate cum Deo , *Non rapinam arbitratus , est esse se æqualem Deo* . Tertio , tam forma Dei pro natura divina accipi debet eo loci , quam forma servi sumitur pro natura humana : sed forma servi sumitur hic pro natura humana , ut patet ex ipso Apostolo , qui formam servi sic explicat , *in similitudinem hominum factus* , quæ verba non intelligunt Sociniani de mera hominis specie & apparentia , fatentur enim Christum fuisse vere hominem : igitur per formam Dei intelligitur natura divina .

*Asseſſitur eadem veritas Catholica ex
conſtanti SS. Patrum
traditione.*

Eorum Patrum ſingula ſingillatim
proferemus teſtimonia, qui ante
celebratam Nicænam Synodum floruerunt,
ut exinde pateat falſo & perperam mul-
tos affirmare, nonniſi a Patribus Nicæ-
nis conſtitutum hocce de Chriſti divinitate
dogma.

Agmen ducet S. Barnabas divi Pauli
ſocius, qui in ea Epistoſa quæ ſub ejus
nomine circumfertur, ejusque genuinum
opus creditur ſere ab omnibus cruditis,
ſic de Chriſto Salvatore loquitur ad ini-
tium Epistoſæ: *Et ad extremum docens
Iſraelem, atque tam magna prodigia & ſi-
gna faciens .... tunc palam fecit ſe eſſe
Filium Dei. Niſi enim veniſſet in carne,
quomodo ſervati fuiſſemus nos homines?*
Num. 16. *Attendite ut templum Domini
magnifice adificetur, quomodo? diſcite,
accepta remiſſione peccatorum & ſpe ha-
bita in nomen Domini facti ſumus novi,
iterum ab integro creati, quare in domi-
cilio noſtro vere Deus exiſtit, habitat in
nobis, quomodo? Quare ſi cupit eſſe ſal-
vus, non in hominem reſpicit, ſed in eum
qui in homine habitat atque loquitur.*

Hic docet S. Barnabas Chriſtum cum
miracula patrabat, palam feciſſe ſe eſſe
Filium Dei. Secundo, cum expreſſiſſimis
verbis appellat Deum. Tertio, non ob-
ſcure deſcribit myſterium Incarnationis
in eo poſitum, quod Deus venerit in ear-
ne & in nobis habitet, quæ proſecto ma-
niſeſte probant veram ac ſummam eſſe
deitatem in Chriſto Domino.

Hermas cujus mentio habetur apud S.
Paulum ad Rom. cap. 16. lib. 3. *Pasto-
ris ſimilitudine* 3. num. 6. quaſtioni ſibi
propoſitæ cur Filius Dei ſervili loco po-
nitur, ſic reſpondet: *Audi, i-quit, in
ſervili conditione non ponitur Filius Dei,
ſed in magna poteſtate & imperio. Si
autem Filius Dei non ponitur in ſervili
conditione, vere Deus eſt. Similitudine*

9. eum Paſtor Hermas oſtendiſſet num. 2.
ingentem petram quæ habebat portam no-
vam, quaerit Hermas, *Domine, inquit
num. 2. hoc mihi demonſtra, petra hæc
& porta Filius Dei eſt? Quoniam poſto,
inquam Domine, petra vetus eſt, porta
autem nova? Audi, inquit, inſipiens &
intellige. Filius quidem Dei omni crea-
tura antiquior eſt, ita ut in conſilio Patri
ſuo ſadſuerit ad condendam creaturam;
porta autem propterea nova eſt, quia in
conſummatione, in noviffimis diebus ap-
parebit, ut qui aſſecuturi ſunt ſalutem
per eam intrent in regnum Dei. Ubi do-
cet Hermas 1. Chriſtum eſſe Filium Dei
2. omni creatura antiquiorem eſſe, quem
proinde a creaturis diſtinguit. 3. Patri
aduiſſe cum orbem eondidit, ex quibus
abunde colligitur eum exiſtiſſe Chri-
ſtum eſſe verum ac ſummum Deum.*

Clemens Romanus in prima Epistoſa
ad Corinthios, quæ habetur ab omnibus
genuinum hujus Pontificis opus, ſic de
Chriſto loquitur num. 16. *Sceptrum ma-
jeſtatis Dei Dominus noſter Jeſus Chri-
ſtus. Jeſus non venit in jactantia arrogan-
tie neque ſuperbie cum potens ſit, ſed in
humilitate, quemadmodum Spiritus ſanctus
de ipſo locutus eſt, ait quippe: Domine,
quis credidit auditui tuo? ubi reſert Cle-
mens quod habetur de Chriſto apud Iſa-
iam cap. 53. ut ejus humilitatem depræ-
dicet, verbis apertiſſimis deſcribens In-
carnationem Dei; ait enim Chriſtum,
cum eſſet ſceptrum majeſtatis Dei & po-
tens, hoc eſt, in forma Dei & Deus,
veniſſe tamen in humilitate. Num. 32.
*Ab illo, inquit, Dominus Jeſus ſecundum
carnem. Igitur Chriſtus ſpectari poteſt ſe-
cundum naturam divinam & naturam
humanam, ea loquendi ratio ſupponit
in Chriſto aliam eſſe naturam quam hu-
manam. Num. 36. Qui cum ſit ſplendor
majeſtatis ejus, tanto major eſt Angelis,
quanto excellentius nomen ſortitus, eſt.
Ita quippe ſcriptum eſt, Qui facit Ange-
los ſuos ſpiritus & miniſtros ſuos flam-
mam ignis. De Filio autem ſuo ſic dixit
Dominus, Filius meus es tu, ego hodie
genui**

geniū se. Num vero de Christo locutus fuisset Clemens, si tum exilimasset eum esse merum hominem?

Mitto quam multa alia testimonia quæ leguntur in altera ad Corinthios Epistola, hæc enim ab omnibus Clementi non adjudicatur.

S. Ignatius Martyr in Epistola ad Ephesios loquens de Christo Domino, *Medicus*, inquit, *unus est & carnalis & spiritualis, genitus & ingenuitus, factus & non factus, in homine existens Deus, in morte vita vera & ex Maria & ex Deo, primum passibilis & tunc impassibilis Jesus Christus Dominus noster*. Epist. ad Magnesianos num. 8. *Unus Deus est, inquit, qui seipsum manifestavit per Jesum Christum Filium suum qui est Verbum ipsius æternum non a silentio procediens*. Epist. ad Rom. num. 3: *Nihil bonum quod videtur, Deus quippe noster Jesus Christus in Patre existens magis apparet*. Epist. ad Policarpum num. 3. *Tempora perpende, inquit, eum qui ultra tempus est expecta, intemporalē, invisibilem, propter nos visibilem, impalpabilem, impassibilem, nostra causa patibilem, qui omnibus modis propter nos sustinuit*. In illis S. Ignatii locis Christus primo dicitur Deus; secundo Filius Dei, Verbum, æternum; tertio; in Patre existens; quarto, ultra tempus; quinto, antea invisibilis & impassibilis, qui factus est postea visibilis & passibilis; quibus certe clarius exprimi non potest vera & summa deitas.

S. Justinus apologia prima pag. 44: *Porro Filius ejus qui solus proprie dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas existens & nascens, quoniam primitus per eum cuncta condidit & ornavit*. Si Christus solus & proprie Filius est Dei, si cum illo existens, hoc est, ab æterno, certe vere Deus est.

Apologia secunda pag. 56. *Et profiteamur quidem mortalium qui habentur deorum esse expertes & Atheos, sed non verissimi illius Dei, Patris videlicet justitie & castitatis & virtutum aliarum & ab omni vitio sitatis mixtione & labe alie-*

ni, expertes. Verum hunc ipsum & qui ab eo venit, atque ista nos & aliorum obsequentium exequaturumque ad voluntatem ejus, bonorum Angelorum exercitum docuit, Filium & Spiritum prophetieum colimus & adoramus. Ergo Christus est Deus, Filius Deus, & cum Patre adorandus.

Dialogo cum Tryphone Judeo totus est Justinus, ut ex variis Scripturæ testimoniis ostendat Christum esse vere Deum & Dominum. *Prophetia*, inquit pag. 274. certe ista quam recensui, o viri, Christum non esse hominem ex hominibus communi mortalium more genitum ostendit. Quod cum negaret Trypho, id facile probat Justinus ex eo quod is fuit Christus qui olim apparuit Abraham, Jacobo, & Moyse & aliis Prophetis; unde sequitur eum longe ante Incarnationem extitisse. Pag. 284. æternam Verbi generationem sic describit: *Aliud vero etiam vobis, o amici, inquam, ex sacris litteris producam testimonium: primitus ante creaturas omnes Deum genuisse ex se virtutem quandam rationalem, que quidem & gloria Domini a Spiritu sancto vocatur, nunquam autem Filius, aliquando Sapientia, quandoque Angelus, interdum Deus, aliquando Dominus & Verbum... Qualem generationem in nobis quoque quodam videmus fieri modo. Verbum enim aliquod proferentes, verbum gignimus; non per resectionem, ita ut quod in nobis proferentibus est, immutatur verbum. Et quomodo in igne videmus alium fieri, non decrecente illo unde facta est alterius accessio, sed in eodem statu permanente, quippe qui ex ipso incenditur, & ipse apparet, non immittens illum unde est succensus. Egregium certe locum ad asserendam Verbi divini confubstantialem cum Patre æterno siquidem Deus dicitur eo pacto genitus a Deo Patre, ut divisio nulla fuerit naturæ divinæ.*

Idque iterum clare repetit pag. 358. his verbis: *Virtutem hanc dicens de Patre genitam virtute & consilio, voluntateque ipsius non per resectionem veluti ab essentia*

nia Patris dispersitam, prout alia omnia divisa & secta, non eadem sunt quae ante fuerunt quam sciderentur. Atque v. gr. ea sumpsit quae ab igne accensa, ignem alium cernimus illo nihil diminuto, sed in eodem manente, unde multi accendi possunt ignes.

Ex his quoque demonstratur ejus aeternitas, dicitur enim genitum ante omnes creaturas; uti & repetit pag. 285. his verbis: Verum haec ipsa a Patre revera edita progenies, ante creaturas omnes una cum Patre fuit.

Idem 286. & 287. probat ex variis Scripturae testimoniis Christum esse Deum & adorandum: Hisce, inquam, verbis satis diserte est indicatum, amplissimum eum habere a rerum creatore testimonium, adorandum eum nimirum esse & Deum & Christum. Pag. 288. Ex aliis item verbis per Davidem itidem editis quae quadam ex parte supra commemoravi, in memoriam revocate, ut & Deum caelitus profectum hominemque inter homines factum; & rursum illum vediturum esse cognoscatis.

Ibid. pag. 292. haec dicit Trypho Judaeus: Rem incredibilem & prope impossibilem demonstrare mēstris, Deum nasci & hominem fieri sustinuisse. Ergo totus erat Justinus ut ostenderet Christum Dominum esse Deum, hoc est, vera & summa deitate praeditum, aliter Tryphoni visum non fuisset impossibile ac incredibile Deum nasci.

In his vero & aliis similibus quae passim leguntur hoc in dialogo, docet manifeste Justinus: 1. Christum esse Deum; 2. Filium Dei, Verbum a Patre genitum ante omnes creaturas, ante saecula; 4. in utroque, nimirum in Patre & Filio dispersitam non esse naturam divinam.

Egregium insuper Christi divinitatis argumentum petimus ex Epistola ad Dionetum, quae tantentibus fere omnibus ipsius Justinus opus est, aut saltem vetustissimi Scriptoris; haec autem sunt ejus verba pag. 498. Deus qui est omnipotens & omnium conditor ac invisibilis, & caelis veritatem & Verbum sanctum ac incomprehensibile inter

homines locavit, & in cordibus eorum firmam habere sedem voluit: non quemadmodum aliquis conicere possit, misso hominibus ministro aliquo, aut Angelo, aut principe, aut aliquo eorum qui terrena gubernant, aut quopiam eorum quibus commissum est rerum in caelis administrandarum cura, sed ipso opifice & creatore omnium... Hunc ad eos misit, tanquam rex mittens filium, misit tanquam Deum, tanquam ad homines, misit... Omnia igitur apud se sciebat una cum Filio, & economica sua scientia.. quos ad imaginem suam formavit, ad quos Filium suum unigenitum misit... Hic qui ab initio erat, qui novus apparuit, & inventus est semper novus in sanctorum cordibus nascentis.

Tatianus Justinus discipulus eandem proficitur doctrinam oratione contra Graecos pag. 145. Deus erat in principio, inquit, principium autem Verbi potentiam esse accepimus. Quippe Dominus mundi cum ipse sit universorum substantia, nondum condito mundo solus erat; si vero respicias potentiam ejus, in qua visibilia & invisibilia cuncta consistunt, omnia cum ipso erant. In ipso enim per potentiam Verbi, tum ipse, tum Verbum quod in eo erat, extitit. Cum voluit autem ipse, Verbum ex ejus simplicitate proficuit. Et Verbum non inaniter prolatum, primo genitum opus fit ipsius Spiritus. Hoc scimus esse principium mundi, natum est autem per divisionem; non avulsionem: quod enim avellitur a primo separatur, quod vero dividitur, id functione donatum propria, nihil imminuit illum a quo vim suam sumpsit. Quemadmodum enim ab una facie alia multa accenduntur, nec tamen prima facies lux minuitur propter plures inde successas; sic Verbum & Patris potentia progressum, non relinquit Genitorem Verbi expertem. Eo loci docet Tatianus Verbum divinum esse ab aeterno, fuisse nimirum in Patre antequam mundum conderet, principium esse mundi, natum sine abscissione naturae; unde consequenter asseritur consubstantialia Patri, uniusque cum eo naturae.

Athe-

Athenagoras legatione pro Christianis pag. 10. hæc scribit: *Quin & Dei Filium mente complectimur. Nec est quod aliquis ridiculum putes Deo Filium a me attribui. Non enim, ut Poetæ fabulantur, qui nihilo meliores hominibus suos deos faciunt, vel de Deo Patre, vel de Filio sentimus. Sed Filius Dei est Verbum Patris in idea & efficacia, ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, cum Pater & Filius unum sint; ita ut Filius sit in Patre & Pater in Filio, per unionem & potentiam Spiritus; siquidem mens & Verbum Dei, Filius Dei est. Jam si vobis, qui intellectus subtilitate excellitis, aliis repetendum videtur, quidnam sibi velit hic Dei Filius, paucis dicam, primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta, a principio enim Deus qui est mens æterna, ipse in seipso λόγος, hoc est, Verbum aut rationem habet, cum rationalis ipse æternus sit, sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret, progressa est. Pag. 11. Quis igitur non miretur, nos qui Deum Patrem predicamus, & Deum Filium & Spiritum sanctum, ita ut & unionis eorum vim & ordinis distinctionem exponamus, impios & sine Deo homines vocari? Juxta Athenagoram primum Verbum Dei Deus est, quo nempe modo & ordine Pater ipse est Deus; secundo, Pater & Filius unum sunt; tertio, per Verbum omnia facta sunt; quarto, Filius est Dei; quinto, æternus est.*

Theophili Antiocheni Episcopi non alia fuit doctrina, is enim lib. 2. ad Autolyicum pag. 88. sic loquitur: *Jam primum omnium consensu magno nos docuerunt Prophetæ, Deum ex nihilo omnia creasse. Nihil enim cum Deo floruit aut vixit, sed ipse sibi locus erat, nullius indigens & ante sæcula subsistens. Hinc datus hominem a quo cognosceretur, condere voluit. Hinc præparavit mundum. Legitimus proinde egens est, ipse vero ingenuus nullius rei eget. Deus igitur habens suum Sermonem in suis visceribus genuit eum, cum eum produceret eum sua sapien-*

tia ante hæc universa. Hoc Sermone usus est in mundi creatione, & omnia quæ condidit, per ipsum fecit. Hic principium dicitur quia omnium est principium, dominaturque omnium quæ per ipsum facta sunt. Hic igitur existens Spiritus Dei principium & sapientia, Altissimique potentia descendit in Prophetas per quos seu organa de mundi creatione, necnon de reliquis locutus est. Non enim erant Prophetæ, cum mundus crearetur, sed Sapientia Dei quæ in ipso est, Sermoque ejus sanctus semper præsto erat. Pag. 94. Tris dies, inquit, qui præcesserunt creationem duorum luminarium, Trinitatis mysterium sacrosanctum representant, videlicet Deum, Sermonem, Sapientiam. Et pag. 100. Nec arbitreris, ut Poetæ & fabularum scriptores perhibent Dei filios ex concubitu esse natos, sed intellige hoc loco enarrari Sermonem perpetuo existentem & insitum in corde Patris Dei. Antequam enim quicquam quæ facta sunt fieret, hunc consiliarium habuit, ut qui mens & prudentia ejus foret... Hæc nos docent sacre litteræ & omnes sancto Spiritu afflati, quorum de numero est Joannes ad hunc modum differens, in principio erat Sermo & Sermo erat apud Deum, & significans in principio solum fuisse Deum & in eo Sermonem. Postea inserit, Deus erat ille Sermo, omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Deus itaque existens Sermo & ex Deo progenitus, quando vult Pater universorum, mittit eum Sermonem ad aliquem locum; qui adveniens auditur & videtur ab eo missus & in loco reperitur. Hic multa docet Theophilus quæ Christi divinitatem egregie vindicant: primo enim Christum verbis expressis appellat Deum. Secundo, ait Verbum Dei a Patre genitum ab æterno. Tertio, illud descendisse in Prophetas. Quarto, præclare describit Incarnationem adducto S. Joannis testi monio, primi nimirum capitis Evangelii.

S. Irenæus idem docet multis in locis, lib. 1. c. 2. hæc scribit: *Ecclesia per universum orbem usque ad fines terra semina-*

minata & ab Apostolis & a Discipulis eorum accepit eam fidem quæ est in unum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit celum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & in unum Jesum Christum Filium Dei incarnatum pro nostra salute ... ut Christo Jesu Domino nostro & Deo & Salvatori & Regi secundum placitum Patris invisibilis omne genua curvetur. Si Filius Dei incarnatus est, igitur vere Deus.

Lib. 2. cap. 43. sic loquitur: Non enim infectus es, o homo, neque semper coexistebas Deo, sicut proprium ejus Verbum, sed propter eminentem bonitatem ejus nunc initium factura accipiens, sensim deis a Verbo dispositiones Dei qui te fecit. Ubi Irenæus hominem cum Filio Dei in hoc comparat, quod ille factus sit, hic autem non factus; unde probatur eum esse æternum & Patri consubstantialem.

Ibidem cap. 55. Hic Pater Domini nostri Jesu Christi per Verbum suum, qui est Filius ejus, per eum revelatur & manifestatur omnibus quibus revelatur. Cognoscunt enim eum hi quibus revelaverit. Solus, semper autem coexistens Filius Patris olim & ab initio semper revelat Patrem. Hic mire prædicatur Christi æternitas.

Lib. 3. cap. 6. Neque igitur Dominus, inquit, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli, eam qui non esset Deus definivere & absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus: neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui diminatur omnium Deum Patrem & Filium ejus, qui dominium accepit a Patre suo omnis conditionis, quemadmodum habet illud, Dixit Dominus Domino meo ... Cum autem eos qui non sunt dii nominat, non in totum, quemadmodum prædixi, Scriptura ostendit illos Deos, sed cum aliquo additamento & significatione per quam ostendantur non esse dii, quemadmodum apud David dii gentium, idola demoniorum. Putabat igitur Christum qui Deus simpliciter & sine

Tom. II.

additamento dicitur in Scripturis, vere Deum esse.

Ibidem cap. 8. Non enim, inquit, tantum hic, sed nec quicquam ex his quæ constituta sunt, & in subjectione sunt, comparabitur Verbo Dei per quem facta sunt omnia, qui est Dominus noster Jesus Christus. Quoniam enim sive Angeli, sive Archangeli, sive Throni, sive Dominationes ab eo qui super omnes est Deus, & constituta sunt & facta per Verbum ejus, Joannes quidem sic significavit. Cum enim dixisset de Verbo Dei, quoniam erat in Patre, adjecit, Omnia per eum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Lib. 1. cap. 11. Per hæc itaque manifestum fecit, quoniam is qui de rubo locutus est Moysi, & manifestavit se esse Deum Patrem, hic est viventium Deus. Quis enim est vivorum Deus, nisi qui est super omnia Deus, & super quem alius non est Deus? ... Qui igitur a Prophetis adorabatur Deus vivus, hic est vivorum Deus & Verbum ejus qui & locutus est Moysi ... Ipse igitur Christus cum Patre vivorum est Deus qui & locutus est Moysi, qui & Patribus manifestatus est. His omnibus nihil omnino præclarius desiderari potest ad asserendam Christi divinitatem.

Tertullianus eandem ubique expressit doctrinam, præsertim vero in libro contra Praxeam, quem fuscæ & data opera debellat, quod tres SS. Trinitatis Personas confunderet; sic autem de Christo loquitur Tertullianus, hunc scilicet variis nominibus appellans, ut ipse monet initio libri de oratione his verbis: Dei Spiritus, & Dei sermo, & Dei ratio, sermo rationis, ratio sermonis, & Spiritus utrumque Jesus Christus Dominus noster. Sic, inquam, loquitur præfati libri contra Praxeam c. 20. Nos vero & semper ... unicam quidem Deum credimus, sub hac tamen dispensatione quam æconomiam dicimus, ut unici Dei sit & Filius sermo ipsius qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt, & hinc quo factum est nihil ... & nihilo-

lominus custodiatur *oeconomia* Sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigenz Patrem & Filium & Spiritum sanctum, tres autem non statu sed gradu, nec substantia sed forma, nec potestate sed specie; unius autem substantiæ, & unius status, & unius potestatis, quia unus Deus ex quo & gradus isti, & formæ, & species in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti deputantur. Ibi docet aperte Tertullianus Filium Dei Patri æternò consubstantialem, ait enim tres Personas non esse tres substantia sed forma, immo unius esse substantiæ, unius status, unius potestatis: clarius profecto Trinitatem non explicant hodie Doctores Scholastici.

Ibidem cap. 6. Verbi divini æternitatem mire deprædicat hic Scriptor. Ante omnia, inquit, Deus erat solus ipse & mundus, & locus, & omnia. Solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Ceterum ne tunc quidem solus, habebat enim secum, quam habebat in semetipso rationem suam scilicet rationalis, rationalis etiam Deus & ratio in ipso prius, & ita ab ipso omnia. Et c. 7. De quo Patre, procedendo Filius factus est primogenitus ut ante omnia genitus & unigenitus; ut solus ex Deo genitus, proprie de vulva cordis ipsius.

Et cap. 21. Ipsa statim præfatio Joannis Evangelizatoris demonstrat quod retro fuerit, qui caro fieri habebat. In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Hic erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nam si hæc non aliter accipi licet, quam quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur, qui fuerit a principio alius apud quem fuit, alium Sermonem esse apud Deum, licet & Deus Sermo, sed quæ Dei Filius, non quæ Pater.

Cap. 25. Ita connexus Patris in Filio & Filii in Patrelo tres efficiunt coherentes, alterum ex altero qui tres unum sint, non unus, quomodo dictum est, Ego & Pater unum sumus, ad substantiæ unita-

tem, non ad numeri singularitatem. Ergo Filius est Patri consubstantialis.

Idem docet Apologeticus cap. 21. loquens de Christo Domino: Hinc, inquit, ex Deo prolatum didicimus & prolatione generatum, & ideo Filium Dei, & Deum dictum ex unitate substantiæ; nam & Deus Spiritus, & cum radius ex sole porrigitur, portio ex summa, sed Sol erit in radio, quia solis est radius, nec separatur substantia, sed extenditur, ita de spiritu spiritus, & de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum; manet integra & indefecta materic matrix, est plures inde traduces, qualitatibus mutueris; ita & quod de Deo profectum est Deus est, & Dei Filius, & unus ambo, & de spiritu spiritus, & de Deo Deus, Quibus verbis in suo Symbolo usi olim sunt Patres Nicæni, ut adversus Arium Verbi divinitatem astruerent.

Clemens Alexandrinus non aliter de Christo sentiebat, sic enim loquitur admonitione ad gentes. 5. Hic ergo Verbum Christus, & ut nos olim essemus, erat enim in Deo, & ut bene essemus causa fuit. Nunc autem apparuit hominibus hic ipse Verbum qui solus est ambo, Deus & homo... Hoc est canticum novum adventus qui nunc resulsit in nobis Verbi quod erat in principio & prius fuit. Apparuit autem nuper, qui prius erat servator, apparuit qui est in eo qui est quoniam Verbum quod erat apud Deum, doctor apparuit, per quod omnia sunt fabricata. Et postea citato insigni testimonio Apostoli ad Philippenfes, Qui cum in forma Dei esset, &c. sic pergit, Ego certe loquor, Dei Verbum homo factum, ut tu quoque discas ab homine, quamam tandem ratione homo efficiatur Deus. Et pag. 68. Verbum divinum qui revera est Deus manifestissimus, qui est universum Domino æquatus quoniam erat ejus Filius, & Verbum erat in Deo. Hic multa & quidem luculentissima scribit Clemens: primo enim Christum esse Deum, quo sensu idipsum dixerat Apostolus, Epistola ad Phi-

Philippenses . Secundo , Incarnationem Verbi disertissime describit . Tertio , Christum ait prius fuisse quam fieret homo . Quarto , per eum omnia fuisse facta . Quinto denique , eum Patri univerforum Domino æqualem .

Pedagogi lib. 1. cap. 5. applicans hæc Isaæ verba , Et vocatum est nomen ejus , magni consilii Angelus , sic exclamat , O magnum Deum , o perfectum puerum , Filius in Patre , & Pater in Filio . . . Quoniam enim Scriptura pueros infantes agnos nominat , Deum qui est Verbum , qui propter nos homo factus est , qui nobis in omnibus assimilari volebat , vocavit Agnum Dei , Filium Dei , infantem Patris .

Origenis , de cujus fide tam acriter ab ipsis ævo ad nos usque disputatum est , non alia profecto fuit doctrina . Primo enim Christum esse verum Deum & Patri consubstantialiæ aperte scribit lib. 1. contra Celsum pag. 46. loquens de Magis qui Christum infantem adoraverunt in præsepio . Venerunt , inquit , in Judæam docti jam natum esse Regem quemdam , ceterum ignari cujusnam regni , aut ubinam natalium ejus sit locus , ferentes dona composita (ut sic loquar) ex mortali & Deo , aurum in signum potestatis regie , ut morituro myrrham , ut Deo thus . Pag. 51. Nos vero ipsi Jesu credentes de deitate quidem qua inerat ei dicenti , Ego sum via , veritas & vita . Pag. 52. Non conveniebat ei qui vellet ostendere se hominem a Deo testimonium habentem , occultare quiddam divinius sub humana specie , id quod erat proprie Dei Filius Deus , Verbum , potentia sapientiaque Dei , qui vocatur Christus .

Lib. 3. pag. 119. Quanto enim falsior est hæc infidelium reprehensio , qua tamen sibi videntur merito in nos invehi , tanto magis hæc doctrina tanquam a Deo tradita confirmatur , Jesum etiam ante assumptionem naturam , & dum homo sit , esse Dei Filium demonstratur . Ergo Christus fuit ante Incarnationis tempus , & Deus quidem fuit ac Filius Dei . Pag. 129. Quæ cum ita se habeant , quid absurdum fuerit

in Jesu , cujus tam efficacem videmus potentiam , divinitatem suscipere ? Pag. 135. Sciant isti criminatores hunc Jesum quem jam olim Deum esse credimus Deique Filium , esse ipsum Verbum , ipsam veritatem , ipsam sapientiam , ceterum mortale ejus corpus & humanam in eo animam illius Verbi non solum communicatione , sed etiam unitione & permixtione , tantum divinitatis assumpsisse ut Deus fieret . Quid clarius desiderari potest ad asserendam Verbi Incarnationem , adeoque & Christi divinitatem ?

Secundo , Verbi divini æternitatem non semel astruit Origenes , sic v. g. rom. 1. in Joan. in hæc verba Psalmistæ , Filius meus es tu , ego hodie genui te ; scribit : Dicitur ad illum a Deo , cui semper est hodie ; neque enim est vespere Dei , neque mane , meo quidem judicio , sed tempus , ut ita dicam , simul se extendens cum illa ipsius ingenta & sempiterna vita , ipsi dies est hodie in qua genitus est Filius , sic non invento originis ipsius principio , sicut nec dici .

Et tomo 2. Sed ad homines quidem , qui prius capaces non erant adventus Filii Dei qui est sermo , fit sermo : ad Deum vero non fit , quasi qui antea existeret apud ipsum , sed eo quod sit semper cum Patre dicitur , & Sermo erat apud Deum , non enim factus est apud Deum & idem Verbum .

Lib. 5. contra Celsum , Christum appellat Dei sapientiam & splendorem æterni luminis . Existimabat igitur Christum esse vere Deum .

S. Cyprianus eandem de Christo fidem professus est . Nam lib. 2. testimoniorum adversus Judæos cap. 1. sic loquitur : Christum primogenitum esse sapientiam Dei per quem omnia facta sunt , apud Salomonem in proæmiis , Dominus condidit me initium viarum suarum , in opera sua ante sæculum fundavit me , in principio antequam terram faceret . . . . Item apud eundem in Ecclesiastico , Ego ex ore Altissimi prodixi ante omnem creaturam . . . . Item Paulus ad Colossenses ,

Qui est imago Dei invisibilis & primogenitus omnis creatura . . . . . Quod Christus sit sermo Dei in Psal. 44. Erubescit cor meum sermonem bonum . . . Item in Evangelio nati Joannem, in principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Hic erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil . . . quod Deus Christus in Genesi, dixit autem Deus ad Jacob, Exurge & ascende in locum Bethel & habita illic, & fac illic altare illi Deo qui tibi apparuit. Quod quidem verbis expressis & data opera probat ex variis tum veteris tum novi Testamenti locis, ita ut nullus supersit locus dubitandi de mente & doctrina S. Cypriani.

Item in Epistola 63. hæc scribit: Quidam vel ignoranter, vel simpliciter in calice Domini sanctificando non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus & Deus noster fecit & docuit. Epist. 73. Si baptizavi quis ab hæreticis potuit, uique & remissam peccatorum consequi potuit: si peccatorum remissam consecutus est, templum Dei factus est; quæro cujus Dei? Si creatoris, non potuit qui eum non credidit: si Christi, nec hujus fieri potest templum qui negat Deum Christum; si Spiritus sancti, cum tres unus sint, quomodo Spiritus sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris aut Filii inimicus est? Constat igitur de fide S. Cypriani in vera Christi divinitate asserenda.

Gregorii Neocæsariensis Episcopi, qui Thaumaturgus vulgo dicitur, apertum est super ea re testimonium in confessione fidei quam edidit Vossius. Unus Deus, inquit, Pater Verbi viventis, sapientie subsistentis . . . & caræcteris sempiterni, unusque Spiritus sanctus, in quo manifestatus est Deus Pater . . . & Deus Filius. Trinitas perfecta, que gloria & æternitate ac regno atque imperio non dividitur: non igitur creatum quid aut servum in Trinitate, neque superinductum aliquid & adventitium, quasi prius non existent, posterius vero adveniens: non ergo defuit

unquam Filius Patri, neque Filius Spiritus, sed immutabilis & invariabilis eadem semper manet Trinitas. Quibus adde quod referunt S. Basilii Epist. 69. & Greg. Nyssæni in Thaumaturgi vita, hunc de Christo & SS. Trinitate catholice sensitse.

His addo definitionem Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosatenum; teste enim S. Athanasio libro de Synodis, Patres Antiocheni in Epistola sua ad omnes fideles & Ecclesiæ Ministros scribunt, Christum non ex homine factum esse Deum, sed cum Deus & Dei Verbum ac Filius esset ante omnia, factum esse postea carnem & accepisse formam servi.

Omitto quamplura hic referre testimonia Patrum, qui in hanc eandem fidem & doctrinam unanimi consensu conspirant, ea quippe obvia sunt omnibus apud Bullum, Petavium & alios; ubi reperias idem catholicum dogma constanter professos fuisse Caïum, Dionysium Alexandrinum, Theognostum, Methodium Marcyræm, Arnobium, Lactantium, aliosque nullo excepto Scriptores Ecclesiasticos qui ante Synodum Nicænam floruerunt.

Quamobrem perpetuam hanc & constantem Ecclesiæ traditionem non immerito confirmavit hæc generalis Synodus Nicæna anno 325. habita, cum scilicet Symbolum condiderunt, in quo legitur Christum esse Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Ex quo certe decreto perspicue manifesta est totius Ecclesiæ doctrina & traditio in profetanda Christi divinitate; unusquisque enim ex his Præfatis, Ecclesiæ suæ veram ac sinceram fidem attulit, cui postea consenserunt alie omnes ubivis gentium Ecclesiæ.

Solvuntur objectiones ex Scripturis.

CUM innumera propemodum Scripturæ testimonia objiciantur ad verus Christi Divinitatem, ea ad maiorem argumenti elucidationem ad certas classes revocabimus; ut quæ eandem continent difficultatem, eadem donentur responsione, Cretellum apud illos hæreticos antesignanum pedetentim sequemur, is enim hæc Scripturæ loca fuisse ad nauleam usque repetita, profecutus est in libris suis de Deo Patre.

Objicit primo hæc verba Christi Domini Patrem alloquentis apud S. Joan. cap. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Unde sic argumentari juvat, Christus ipse perhibet solum Patrem esse verum Deum: ergo se non esse Deum agnoscit.

Dist. ant. Solum Patrem esse verum Deum per exclusionem falsorum numinum, C. per exclusionem Filii & Spiritus sancti, N. Cum igitur eo loci Pater dicitur solus verus Deus, excluduntur tantum a vera & summa deitate falsa numina, non autem Filius, uti nec Spiritus sanctus.

Primo, quia ea solum ex causa Societatis contendunt Christum a vera divinitate excludi, quod ea sit vis hujus vocis *solus*, ut ab ejus cui tribuitur tituli communione quemlibet submoveat, sed hoc ipsum falsum est, ut cuilibet attendenti perspicuum sit ex multis Scripturæ testimoniis.

Genesi 42. Jacob de filio suo Benjamin loquens, *Non descendet*, inquit, *filius meus vobiscum, frater ejus mortuus est, & ipse solus remansit.* Non quod solus absolute remansisset vel etiam ex filiis Jacob, sed quod solus ex filiis Rachel remanserat.

Deuteron. cap. 32. *Dominus solus dux ejus fuit*, inquit, *Moyse*, at ipse quoque Moyse dux fuit populi, vel Angelus quidam huic genti datus, & soli exclu-

duntur falsi & extranei dii in hac loquendi ratione.

Matthæi 11. cap. *Nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit nisi Filius?* atqui tamen Pater seipsum novit, tum & cum suo modo norunt Angeli, Prophetæ, veteres Patriarchæ.

Lucæ cap. 9. Evangelista Christi transfigurationem describens sic loquitur: *Dum fieret vox, inquit, inventus est Jesus solus.* Aderant tamen tres Discipuli Petrus, Jacobus & Joannes, soli autem excluduntur Moyse & Elias. Quorum similia loca proferri possent prope innumera: igitur cum Pater dicitur solus Deus, id intelligi non debet cum exclusione Filii, sed falsorum dumtaxat numinum.

Secundo, quia universe loquendo vox illa *solus*, non ponitur cum exclusionem alicujus, cui aliunde certum est competere attributum de quo agitur; unde v. g. quamvis dicatur Deus 1. Timoth. 6. *Solus habens immortalitatem*, non ideo sequitur Deum prædicari solum immortalem per exclusionem ad Angelos, siquidem aliunde constat Angelos esse immortales. Actor. 14. cum de Christo sermo habetur, *Non est in alio aliquo salus.* Sed ex hoc ipso Pater non excluditur, quod constat nemine dissentiente in Patre positam esse hominum salutem, *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum.* Jam vero Christum esse verum Deum, non metaphorice, sed vera & summa deitate præditum, Patri æterno consubstantiali, apertissimis Scripturarum testimoniis ostensum est.

Instabis; Cum Christus ibi profiteretur Patrem esse solum verum Deum, tam excludit alias Personas a Patre, quam alias naturas; nomen enim Patris non minus denotat Personam quam substantiam: sed hoc posito solus Pater erit Deus, ita ut nulla alia Persona sit Deus; ergo non tantum Pater dicitur solus Deus comparate ad falsos deos, sed etiam ad Christum Dominum.

Nego maj. & par. Ratio discriminis est quia novimus aliunde aliis Personis præter Pa-

Patrem, videlicet Filio & Spiritui sancto competere deitatem, unde colligimus in præfato S. Joannis loco Christum non excludi. At contra notum est cuilibet non esse alias naturas divinas præter eam quæ competit Patri, unus est enim Deus; quapropter recte colligimus Patrem appellari *solum* Deum cum exclusione dumtaxat falforum numinum, non per oppositionem ad Christum.

Quis potius non desunt etiam inter Veteres, qui ex hoc ipso S. Joannis loco probant Christum seipsum Deum asseruisse; ita vetustissimus autor libri de Trinitate qui Novatiano ascribitur apud Tertullianum cap. 4. *Si homo tantum Christus, inquit, quare credendi nobis talem regulam posuit, qua diceret, Hæc est autem vita æterna ut sciant te unum & verum Deum, & quem misisti Jesum Christum; nisi quoniam & Deum accipi voluit, quoniam si se Deum nollet intelligi, addidisset, & quem misisti hominem Jesum Christum; nunc autem neque addidit, nec se hominem nobis tantummodo Christus tradidit, sed Deo junxit, ut & Deum per hanc conjunctionem, sicut est, intelligi vellet.*

Instat Cælius; Si vi illius vocis *solus*, nemo excluditur a vera & summa deitate inde sequitur eum refutari non posse qui dixerit Petrum, Paulum, Jovem esse veros Deos, persona quidem a Patre æterno discrepantes, sed ejusdem cum illo naturæ: absurdum consequens, ergo & ant.

Dist. maj. refutari non posse vi verborum illius Scripturæ testimonii, C. ex aliis ejusdem Scripturæ momentis, N. Est igitur quod ex isto Scripturæ testimonio, vi verborum non excludatur quisvis alius a vera & summa deitate; ut fateor enim, non inde sequitur Petrum, Paulum & Jovem non esse deos, ex eo quod Pater dicitur *solus* Deus; sed hoc ipsum colligitur ex eo quod nullo argumento funderi potest Petri, Pauli & Jovis divinitas, quam constat aliunde Christo Domino competere.

Instabis; Si ratio habeatur circumstantiarum in quibus eo loci Pater dicitur *solus* Deus, liquebit profecto Christum a summa deitate excludi, tum quia loquitur Christus coram Discipulis suis, qui ipsum non modo verum hominem esse eernebant, sed etiam a Patre missum; præterea fundebat tunc precationem ad eundem Patrem quem tunc suppliciter orabat, unde sic argumentor: Pater eo loci dicitur *solus* Deus in iis circumstantiis in quibus nempe videbant omnes eum esse hominem, qui suppliciter orabat Patrem ut suum Deum, & a quo fuerat missus: ergo habita ratione circumstantiarum, Christus hac voce *solus*, excluditur a vera deitate.

Nego consequ. Ex his enim solum sequitur Christum professum fuisse se esse hominem, quod non diffitemur; sed eum insuper esse verum ac summum Deum certo constat ex adductis supra testimoniis: Quin & eo loci nonnulla suppetunt momenta quæ merito persuadent summam deitatem ipsi competere: 1. quia Christus Patrem æternum appellat Patrem suum; ipsius autem vulgi consuetudine Filius est ejusdem naturæ cum Patre suo. 2. in sui non minus quam Patris cognitione vitam collocat æternam. *Hæc est, inquit, vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* An vero Christus æternæ vitæ obiectum instituens, cum Deo creaturam miscuisset?

Instat Cælius in ejusmodi responsionibus in quibus dicitur Filius non excludi a summa deitate, quia de eo fit sermo quatenus homo est, qui tamen aliunde est Deus, ejusdemque naturæ cum Patre æterno, idipsum pro concessio sumitur, quod est maxime controversum: sed supponere quod est in questione controversum, summum est disputationis vitium: igitur.

Dist. maj. Pro concessio sumitur quod est maxime controversum & aliunde probatum, C. minime probatum & demonstratum, N. Quamobrem in petitionem pri-

principii non incidunt Catholici cum præfatam usurpant distinctionem, quia Christum esse verum Deum non supponunt, sed demonstrant, uti a nobis supra confectum est.

Instabis; Christus ibidem distinguitur a Deo, ut cognoscat te Deum & Jesum Christum: ergo ipse non est verus Deus.

Dist. ant. Ex eo quod Christus est Deus simul & homo, C. eo quod non est Deus, N. Extant scilicet innumera ejusmodi loca in quibus Christus opponitur Deo, a Deo distinguitur, sed hoc unum ex iis colligi debet Christum spectari quandoque ut hominem, vel ut Messiam, ut quando dicitur missus a Deo, derelictus a Deo, suscitatus a Deo: qui tamen alio vultu respectu Deus est; hic v. g. statuitur positam esse vitam æternam in cognitione Dei, & præterea in cognitione Messie, quia satis non esset in Deum præcise spem suam collocare.

Obijcit postea Crellius alia Scripturæ loca in quibus similiter Pater dicitur solus Deus. 1. Cor. 8. cap. Nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia & nos in illum. Ubi Paulus, inquit, explicans quis sit ille unus Deus, simpliciter dicit esse Patrem, non Filium, & Spiritum sanctum: atqui nulla ratione fieri potuisset, ut Paulus explicaturus quis sit ille unus Deus, Patris tantum mentionem faceret, omisso aliis Personis, si Deus ille unus non tantum Pater esset, sed & Filius & Spiritus sanctus: igitur.

Ad Ephesios cap. 4. Unus Deus & Pater omnium. Ubi, inquit Crellius, Deus qui unus esse dicitur, & Pater unum idemque subjectum significat, ac proinde alterum altero latius non patet, nec quisquam est Deus ille unus, quam Pater Domini nostri Jesu Christi.

Dist. ant. Unus Deus dicitur qui Pater est, sine exclusionem Filii, & cum exclusionem dumtaxat falorum Deorum, C. cum exclusionem Filii. N. Pater igitur dicitur unus Deus sine exclusionem Filii, primo quia Pater dicitur unus Deus, quomodo ibidem Christus dicitur unus Dominus, Et unus Dominus

Jesus Christus per quem omnia; sed Christus non dicitur unus Dominus per exclusionem Patris & Spiritus sancti, ut per se patet. Secundo, si Pater diceretur unus Deus per exclusionem Filii, Christus nullo plane sensu dici posset Deus; sed ipsum esse Deum, qualicumque tandem sensu agnoscunt Sociniani. Tertio, Apostolum nonnisi falso numina excludere manifeste colligitur ex ipso contextu laudato ex Epist. ad Corinth. Scimus, inquit, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi unus. Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in celo sive in terra, (siquidem sunt dii multi & domini multi,) nobis tamen unus Deus Pater ex quo omnia. Ubi data opera falorum numinum cultus abnegatur, & unius Dei cultus asseritur.

Quod spectat vero ad locum ex Epist. ad Ephesios petitur, nomen Patris ibi sumitur pro causa & principio, nimirum docet Apostolus unum esse Deum qui sit Pater, hoc est, causa rerum omnium, & in omnibus nobis.

His addo satis frequenter in more positum esse, ut cum in sacris litteris una nominatur Persona cui aliquid tribuitur, alie duæ simul intelligantur, ex eo videlicet quod unum sunt. Actorum 4. sciscitantibus Sacerdotibus qua virtute quidam claudus fuerat sanatus, respondet S. Petrus id factum fuisse Jesu Christi nomine: an vero Petrus, quoniam explicaturus quo nomine hoc miraculum factum fuerit, solius Christi meminit, voluit Patrem & Spiritum sanctum exclusos? Similiter legitur non semel in Scripturis datum fuisse baptismum in nomine Christi, nulla facta mentione Patris & Spiritus sancti; Actorum 8. Baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Et ibidem cap. 10. Jussit Petrus eos baptizari in nomine Domini. Ubi tamen non excluduntur Pater & Spiritus sanctus. Quomodo etiam Patres Nicæni qui profecto Christum esse verum & summum Deum existimabant, profitebantur in suo Symbolo Patrem esse unum Deum, Credo in unum Deum Patrem

stem omnipotentem. Scilicet cum unus Deus dicitur, intelliguntur Pater, Filius, & Spiritus sanctus qui unum sunt, unus Deus.

Obijcit Crellius hæc verba e prima ad Corinthios cap. 12. *Divisiones vero gratiarum sunt idem autem Spiritus. Et divisiones ministratorum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus.* Ubi per voces illas idem Deus, significat Apostolus unicum illum Deum qui Pater est omnium, & ipsius Christi: sed aperte illum Deum distinguit a Christo, quem sub nomine Domini indicat: igitur non putabat Christum esse Deum.

Respondeo, si qua vis sit in argumento Socinianorum, realem trium Personarum in Deo distinctionem colligi maxime posse ex hoc loco; volunt enim ibi per Spiritum intelligi Spiritus sancti personam, per Dominum designari Christum, & per Deum significari Patrem qui sit solus verus Deus; quod certe ab illorum hereticorum mente non parum alienum est.

Quapropter dico hæc tria, nempe *eundem Spiritum, eundem Dominum, eundem Deum* competere ex æquo toti Trinitati; nec diversas singula Personas denotare; si enim Christus denotaretur per hæc verba *eundem Dominum*, per exclusionem Patris colligeretur inde Patrem non esse Dominum; ergo per ista alia verba *eundem Deum*, non indicatur Pater qui solus sit Deus per exclusionem Filii.

Neque vero plus virum habent quæ obijcit postea Crellius ex 1. Timoth. 2. *Unus est Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Et ex Rom. 3. *Unus est Deus qui justificat circumcisionem ex fide.* Siquidem fatetur unum esse Deum, sed qui sit Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Obijcies alia prope similia loca in quibus nomine solius Dei, solus Pater designatur, ad Rom. c. 16. *Soli sapienti Deo Per. Iesum Christum, cui honor & gloria in sæcula sæculorum* Joan. cap. 5. sic Judæos alloquitur Christus: *Quomodo vos potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis,*

& gloriam quæ a solo Deo est, non queritis? Judæ. vers. 4. *Subintroierunt enim quidam homines impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.* In iis locis solius Dei nomine non alius intelligitur præter Patrem; clarum est enim non intelligi Christum a quo hic solus Deus apertissime distinguitur: ergo negatur ibi Christum esse Deum.

Dist. ant. Solus Pater designatur sine exclusione Filii, C. cum exclusione Filii, N. Solutio patet ex dictis, nec ea necesse est repetere quæ iuse mox a nobis adducta sunt. Cum autem dicitur in his aliisque prope innumeris locis Deum distingui a Christo; nihil omnino efficit, licet enim Christus sit Deus, Deus tamen & Christus non idem omnino sonant, nec satis esset Christianis ad vitam æternam consequendam credere in Deum, requiritur insuper explicita in Christum fides, quo fit ut non raro secerantur in Scripturis Deus & Christus.

Obijcit postea Crellius, proponitque argumentum ex visionibus apud Daniele, & in Apocalypsi Joannis extantibus duellum; extat prior Danielis cap. 7. ubi dicitur Deum illum qui ab omni æternitate extitit, sedisse. Posterior extat Apocalyp. 4. & 5. capp. ubi itidem describitur, quomodo Deus ille omnipotens & æternus creator omnium in throno sederit: sed utrobique Deus ille summus atque æternus, tanquam una persona depingitur, quæ proinde solus est Pater.

Respondeo iterum ex his locis hoc unum colligi unum esse Deum, non unam esse Personam; quandoquidem tam luculentis momentis ostensum est quamlibet ex tribus Personis esse verum ac summum Deum.

Obijcies; Christus a Deo simpliciter posito, innumeris in locis aperte distinguitur; quoties nimirum Christus Dei Filius appellatur Verbum Dei, imago Dei, apud Deum, a Deo missus, panis Dei, in Dei forma, &c. Ergo Christus Deus ille summus esse non potest.

Nego

Nego consequentiam, cum enim Christus præter naturam divinam sit quoque humana præditus; mirum neutiquam est eum a Deo distingui, in iis nempe locis in quibus Christus Dominus spectatur ratione naturæ humanæ. Hoc vero idem etiam fit ex eo quod Filius alia sit persona a Patre, unde dicitur Filius Dei, Verbum Dei, imago Dei, eatenus enim a Patre distinguitur, non autem ratione naturæ. Quinimmo sequitur inde illum esse unum in natura cum Patre, Filius enim consubstantialis est suo Patri.

Obijcies; Ea loca in quibus proficitur ipse Christus se non posse a se facere quidquam, Joan. 5. cap. *Non potest Filius a se facere quidquam*. Et postea ibidem, *Non possum a me ipso facere quidquam*. Et cap. 8. *Cum exaltaveritis filium hominis, tunc cognoscetis quod ego sum, & a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater*. Unde sic argumentatur Crellius; Deus verus & summus a seipso omnia facere potest: sed Christus a seipso nihil facere potest: ergo Christus non est verus ac summus Deus.

Dist. min. A seipso nihil facere potest propter unitatem potestatis, operationis & naturæ cum Patre, C. defectu virtutis & potestatis, N. Itaque non ait Christus se nihil posse facere a seipso, eo sensu quod virtute ad agendum indigeret, sed quia eandem habens cum Patre potestatem, sine Patre de seipso divinum nihil operabatur, idque constat.

Primo ex ipso contextu Evangelistæ, ubi unitas potentis & operationis Christi cum Patre divino, non semel commendatur vers. 17. *Pater meus usque hodie operatur, & ego operor*. vers. 12. *Quemadmodum enim Pater suscitavit mortuos & vivificavit, sic & Filius quos vult vivificat*.

Secundo, non ait simpliciter Christus se quidquam facere non posse, sed non posse facere quidquam a seipso, hoc est,

Tom. II.

propria voluntate & operatione quæ non sit voluntas & operatio communis Patri.

Tertio, hæc Christi Domini verba sic explicant SS. Patres, ita v. g. S. Ambrosius lib. 4. de fide cap. 3. *Quid superest, inquit, nisi ut per unitatem inseparabilem potestatis nihil credamus Filium facere, nisi quod viderit Pater facientem, quia per inseparabilem unitatem nihil a se facit Filius, quoniam nihil vult quod Pater nolit, quod utique non infirmitatis sed virtutis est*.

Atque non aliter explicari debent ea Scripturæ loca, in quibus testatur Christus suam doctrinam non esse suam sed Patris, se a seipso non loqui, uti habetur v. g. Joan. 7. cap. *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me*. Si quis voluerit voluntatem meam facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. Et cap. 14. *Verba quæ ego loquor a meipso non loquor, Pater autem in me manens ipse facit opera*. Vult nimirum se non aliam tradere doctrinam quam quæ sit Patris, quæ ex Deo sit, quod utique intelligi debet de unitate doctrinæ, ut manifeste indicant hæc verba, *A me ipso non loquor, Pater autem in me manens, &c.*

Si Christus ait idcirco se a semetipso quidquam facere non posse, quia eandem cum Patre habet voluntatem, eandemque potestatem; de se profecto loquitur prout Deus est & Persona divina; non potest enim quatenus homo, eandem cum Patre habere potestatem; sed S. Joannes ibi non inducit Christum loquentem de se ipso quatenus Deo, nam versu 20. sic habet ipse Christus: *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini*. Atqui Pater majora opera Christo ut Deo non poterat demonstrare quam quæ demonstraverat: ergo de Christo ut homine hæc sunt intelligenda; proindeque ex illis colligitur Christum suam pote-

P

sta-

statum habere dependenter a Deo, ita ut quidquam a se facere non possit defectu virtutis.

Nego min. & ad probat. nego pariter minorem, quia hæc dicta sunt, ut se eandem cum Patre habere potestatem, voluntatem, operationem ostenderet, quemadmodum loquitur Joan. 16. *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt.* Et cap. 17. *Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.* Hæc porro, unitas potestatis emicare potissimum debebat in futuris operibus, quæ majora demonstraturus erat Pater ipsi Christo vel etiam quatenus Deo; opera enim, quæ a Deo cognoscuntur ut futura antequam fiant, recte demonstrari dicuntur cum fiunt.

At, inquit Crellius, cur Christus, cum causam operum suorum indicare vellet, naturam divinam suam & in seipso substantialiter habitantem non appellavit potius, quam personam Patris a se distinctam?

Respondeo mentem Christi fuisse divinitatem suam probare ex unitate potestatis, voluntatis & operationis cum Patre suo, luculentum enim hoc fuit argumentum ex eo petitum, quo nihil a se operabatur, sed per Patrem in se manentem, *Pater meus usque hodie operatur, & ego operor.*

Instabis hæc omnia non fuisse a Christo dicta, ut ostenderet unitatem suæ potestatis cum Patre; quandoquidem Math. 20. negat se habere omnem potestatem quam habet Pater. *Sedere, inquit, ad dexteram & sinistram & non est meum dare:* ergo.

Nego ant. quia Christus Dominus non ait suum non esse dare regnum defectu potestatis, sed jure æquitatis, quæ non sinit ut quod labore ac meritis comparari debet, ex mera indulgentia concedatur; sic enim respondet matri filiorum Zebedæi quæ a Christo petierat pro filiis suis, ut unus ad dexteram & alter ad sinistram sederet. Et ratio est quia Christus non respondet, Non

est meum dare sed Patri, at respondet: *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.*

Objicies celeberrimum illum locum Joan. 14. *Pater major me est.* Atqui si Christus esset summus Deus, eo nihil esset majus: ergo Christus non est summus Deus.

Respondent plerique sancti Patres hanc propositionem esse veram de Filio, etiam quatenus est Filius Dei, inquantum improprie aliquis altero prior origine, eo dicitur major. Ita Alexander Alexandrinus Epistola ad Alexandrinum Constantinopolitanum Episcop. Concilium Sardicense Epistola Synodica quam refert Theodoretus l. 2. c. 8. S. Athanasius orat. 2. contra Arianos. S. Basilii lib. 1. contra Eunomium. S. Gregorius Nazianzenus orat. 35. & 40. S. Chrysostomus homil. 75. in Joan. S. Cyrillus Alexand. lib. 2. Thesauri. S. Hilarius lib. 9. de Trin. S. Joan. Damascenus lib. 1. de Fide cap. 6. S. Augustinus l. 3. contra Maximum cap. 14. apud Petavium lib. de Trinit. cap. 2. quæ proinde responsio non est omnino improbanda.

Respondeo dist. maj. Pater est major Filio, si Filius spectetur ut homo, C. si spectetur secundum se totum, N. Ita respondent S. Athanasius lib. de humana natura suscepta, S. Basilii Epist. 141. S. Gregorius Nyssenus lib. de Abraham, S. Cyrillus lib. 10. in Joan. S. Hilarius lib. 9. de Trinitate, S. Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 4. S. Augustinus l. 3. contra Maximum cap. 14. & lib. 1. de Trinit.

Hunc autem esse illius testimonii sensum, constat ex suscepto ipsius Christi consilio, qui nempe Discipulos consolatur ob suum proximum & mundo discessum lugentes, ait enim: *Si diligetis me, gaudebitis utique quia vado ad Patrem, quia Pater major me est.* Sed gaudii illius causa erat, quod Christus in cælum ascensurus erat &

Apo-

Apostolis missurus Spiritum sanctum, & ratione quidem humanitatis erat in cœlum ascensurus: indeque spes ipsis affulgebat, fore ut similiter aliquando in cœlum ascenderent, & beatitudinem consequerentur: ergo de se loquitur Christus ratione humanitatis spectato; ex quo propterea non sequitur ipsum non fuisse verum & summum Deum.

Instabis illam propositionem probare, Christum secundum se totum esse Patre minorem; Ideo enim Christus hæc verba protulit, ut intelligerent discipuli sibi ad Patrem eundum esse, ut majori potiretur felicitate, ac proinde lætarentur quod abiret; arqui si Christus secundum naturam humanam tantum esset minor Patre, & interea in se habuisset naturam Patri per omnia æqualem, nihil opus fuisset eum ad Patrem abire, ut majori felicitate potiretur, nec discipuli causam habuissent gaudendi quod abiret, potuissentque statim Domino obijcere. Cur tu ad Patrem vadis, cum ea præditus sis natura quæ est Patri per omnia æqualis? Quin ergo apud nos manes, & eam felicitatem quam apud Patrem quæris, hic tibi ipse paras? Ergo hæc verba probant Christum non esse Deum.

Nego min. erat enim, ut jam dixi, Apostolis lætandi ratio, quod Christus ascenderet in cœlos ut suam humanitatem donaret beatitudine; non quidem propter suam ipsam humanitatem, sed propter Apostolos quibus exinde spes affulgebat ejusdem beatitudinis adipiscendæ, scilicet hæc Christi in cœlos ascensio erat finis legis, & hominum salutis consummatio, adeoque erat Apostolis magna lætitiæ ratio; quamvis Christus in se haberet divinitatem.

Instat Crellius: Atqui Christus si fuit Deus; propositionem hanc proferre non potuit, *Pater major me est*. Ergo nulla solutio.

Probat subf. Nequaquam fert loquendi usus, ut quod non est verum nisi se-

cundum unam partem alicujus, de eo simpliciter dicatur, sicut de aliquo simpliciter negari non potest, quod ipsi convenit secundum unam partem, licet non conveniat secundum alteram; non potest v. g. negari hominem esse corporeum, carneum, procerum, quod quidem illi competit secundum corpus, licet non conveniat ratione animæ: ergo a pari Christus simpliciter affirmare non potuit, *Pater major me est*. Si illa suppositio non est vera nisi secundum unam naturam, est quæ falsa simpliciter, si nempe Christus sit summus Deus.

Nego ant. nimirum non posse simpliciter de aliquo affirmari id quod solum competit ratione unius naturæ; & ratio est quia generatim loquendo, cuivis supposito tribuuntur ea quæ pertinent ad unam ejus partem aut naturam, licet non pertineant ad alteram ejusdem suppositi; dicitur v. g. hominem esse corporeum, carneum, procerum, tametsi ea homini non competant nisi quantum ad corpus: & similiter homo dicitur simpliciter, & sine addito spiritalis, intellectivus, rationalis, quæ profecto homini competunt ratione solius animæ. Quidni ergo Christus non dixerit, *Pater major me est*, illud subintelligendo de seipso quatenus hominem, tametsi secundum alteram naturam sit Deus.

Ad probationem vero nego consequ. & par. Ratio disparitatis est quia propositiones affirmantes non significant prædicatum competere supposito secundum omnem sui partem spectato; adeoque dico Petrum esse album, Petrum esse rationalem; non ideo dico Petrum esse album ex toto, Petrum esse rationalem ex toto, sed intelligitur Petrum esse album ratione corporis, & rationalem ratione animæ; at propositiones negantes cum absolute & simpliciter pronuntiantur, prædicatum ex omni sua parte remouent a subiecto,

& ita sensus illius propositionis, *Petrus non est albus*, est Petrum nulla ex sui parte esse rationalem; unde falsæ sunt ejuscemodi propositiones negantes simpliciter de Petro prolatae, quia Petrus est albus ratione corporis, & rationalis ratione animæ. Quibus præsuppositis manifesta est disparitas; revera enim propositiones illæ, Homo non est corporeus, homo non est carneus, homo non est procerus, sunt falsæ, quia sunt propositiones negantes: sed ista propositio, *Pater major me est*, est propositio affirmans; adeoque ut sit vera, satis est quod secundum unam sui partem vel naturam Pater sit Christo major, licet aliunde Pater & Filius sint unum quid in natura.

Obijcies alia Scripturæ testimonia, in quibus Pater dicitur Deus Christi, eatenus enim Christus supponitur a Patre dependens, Joannis 20. *Vade ad fratres meos, & dic eis; Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.* Matth. 17. *Christus in cruce ait, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* 1. Corinth. 11. *Velim autem vos nosse Christum esse omnis viri caput, caput autem mulieris virum, caput vero Christi Deum.* Unde sic conficitur argumentum, Deus summus Deum non habet: atqui Pater dicitur Deus Christi: ergo Christus non est summus Deus.

Dist. min. Deus Christi quatenus homo est, C. quatenus est Deus, N. distinctio naturarum quam satis superque probavimus, cum Christum esse vere Deum a nobis demonstratum est, solvit omnia ejuscemodi argumenta Socinianorum, unde S. Chrysostomus homil. 26. in 1. Corinth. sic habet: *Cum humile aliquid dicitur de Christo qui carne præditus est, non ad divinitatis abjectionem trahendum est quod dicitur, sed incarnationi conveniat.*

Innumera sunt in novo Testamento similia loca, in quibus mentio fit

Christi Domini prout homo est, & quæ profecto nullatenus evincunt illum non esse verum & summum Deum, ut cum dicitur suscitatus a Deo Patre Galatarum 1. *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum & Deum Patrem qui suscitavit eum a mortuis.* Act. 3. *Vobis primum Deus suscitans Filium suum.* Ut cum dicitur plenus vel unctus Spiritu sancto, Lucæ. 4. *Jesu plenus Spiritu sancto.* Act. 10. *Quod unxit eum Deus Spiritu sancto.* Uno verbo cum dicitur Christus natus, a diabolo tentatus, passus & mortuus; quæ quidem supponunt Christum fuisse hominem, nequaquam vero non fuisse Deum.

Obijcies nonnulla testimonia in quibus Christus ipse diserit negavit se esse Deum; duo potissimum seligi possunt, alterum e Lucæ cap. 18. *petitum, Dixit autem ei Jesus, Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus.* Et alterum e Joanne c. 10. *Respondit ei Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi Dii estis?* In primo enim testimonio Christus ægre fert se appellari bonum, quia, ut ait, solus Deus est bonus, & in secundo declarat se non esse aliter Deum, quam qui dicuntur dii, Psal. 81. his verbis: *Ego dixi Dii estis, & filii Exelsi omnes.* Ergo docuit ipse Christus se non esse Deum.

Nego ant. & ad hæc duo singillatim respondeo.

Ad primum quidem dico Christum non ideo negare se esse Deum, quantumvis observet neminem esse bonum nisi solum Deum; non magis enim negare voluit Christus se esse Deum, quam se esse bonum: atqui profecto mens Christi Domini non fuit respondere se non esse bonum: ergo nec voluit respondere se non esse Deum; respondet igitur solummodo huic homini a quo interrogabatur, recte ab eo dictum, *Magister bone*, quia solus Deus est bonus.

mus; vel forte noverat hunc hominem de sua divinitate dubitantem, cui proinde reponit veluti argumento ad hominem: *Quid me dicis bonum?* tu qui non existimas me esse Deum: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Quibus positis, Christus minime negavit se esse Deum.

Ad secundum respondeo ex illis Christi verbis colligi non debere Christum non aliter esse Deum, quam excelsi terræ sunt dii, nam Christus Dominus alloquitur Judæos qui volebant eum lapidare, quia dicebat se Deum; *Responderunt Judæi, inquit Evangelista, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.* Quibus respondit Christus, *Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dii estis?* Quasi dixisset, quod si maiores & excelsi apud vos & in vestris libris appellantur dii, quid mirum vobis videtur me quoque appellari Deum? immo a fortiori & potiori jure dici possum Deus, facio enim opera Patris.

Et hunc esse Christi Domini verborum sensum satis declaravit ipse, dum accusatus blasphemiz a Judæis, eo quod se esse Deum diceret, subdit illico: *Vos dicitis quia blasphemus, quia dixi Filius Dei sum; si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quia Pater in me est & ego in Patre.* Quæ sane non dixisset Christus, si fuisset solummodo Deus eo sensu quo excelsi terræ sunt dii; hæc enim verba, *Pater in me est, & ego in Patre*, quæ iterum urget Christus in Judæos, probant summam divinitatem in eo esse, qualis est in ipso Patre; unde statim eo sensu hoc idipsum intelligentes Judæi, voluerunt illum apprehendere: *Querebant ergo eum apprehendere, & exivit de manibus eorum.* Ergo non negavit Christus se esse Deum.

Obijcies illud Math. 24. cap. ubi di-

cit Christus se ignorasse diem judicii: *De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli caelorum, nisi solus Pater.* Et Marci 13. *De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in celo, neque Filius, nisi Pater.* Atqui si Christus fuisset summus Deus, non ignorasset diem judicii: ergo.

Respondent multi Christum ut hominem nescire diem judicii, licet ut Deus illum non ignoraverit, quæ responsio est etiam nonnullorum sanctorum Patrum qui adversus Arianos scripserunt, quales sunt S. Athanasius orat. 4. adversus Arianos, S. Greg. Nazianzenus orat. 38. S. Basil. Epist. 391. ad Amphilo- chium, S. Cyrillus in Thess. lib. 22.

Verum non arridet ista responsio; tum quia Christus simpliciter & sine ulla limitatione negat se scire diem ac horam judicii; cum autem propositio sit negans, debet, ut diximus, de Christo toto intelligi, non autem de Christo ut homine tantum; tum quia non modo legitur Filium nescire diem judicii, sed adajitur solum Patrem scire diem judicii; tum denique quia falsum est Christum ut hominem ignorasse revera diem judicii, Christus enim ut homo constitutus fuit a Deo iudex vivorum & mortuorum, & in quo sunt omnes thesauri sapientiz & scientiz reconditi; adeoque etiam ut homo novit diem judicii.

Respondeo itaque dist. maj. Christus dicitur ignorasse diem judicii secundum quid, & ut illum revelaret, C. simpliciter & absolute, N. Scilicet Christus Dominus uti voluit dissimulatione & tacendi dispensatione erga suos discipulos, quos volebat avocare ab inquisitione rei tam arcanæ, & secundum scientiam non est locutus: neque enim omnia quæ sciebat, sed quæ a Patre præscripta fuerant, revelabat hominibus, ut ipse testatur Joan. 12. *Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid*

quid dicam & quid loquar. Ita hunc locum explicant fere omnes SS. Patres, S. Gregorius Nazianzenus locis citatis, S. Chrysost. in illum Mathæi locum, S. Hilarius lib. 7. de Trin. & S. Aug. lib. 1. de Trinit. cap. 12.

Et certe diem & horam ultimi iudicii revera non ignorasse Christum Dominum aperte colligitur, 1. quia hæc dies passim dicitur in Scripturis dies Domini, quis autem crediderit Christum ignorasse suam diem, 2. quia singulæ hujus diei circumstantias ipse prædixit & annuntiavit, horam scilicet, locum, signa, ut videre est apud Lucam cap. 17. & 21. tum & apud Math. cap. 24. 3. quia ejus cognitio ultimi iudicii Christo ut Messie erat debita, venturus quippe fuit tanquam iudex vivorum & mortuorum, non dissentantibus ipsis Socinianis; 4. quia ut ostendimus supra, omnium notitia ipsi Christo abunde concessa est. Joan. 21. sic loquitur S. Petrus, Domine tu omnia nosti. Vere igitur & simpliciter vel etiam quatenus homo, non ignoravit diem iudicii.

Inst. Hanc iudicii diem scire dicitur solus Pater: ergo eam simpliciter ignoravit Christus.

Dist. ant. Solus Pater per exclusionem creaturarum, C. per exclusionem ipsius Filii & Spiritus sancti, N. Nam Spiritus sanctus 1. ad Cor. cap. 2. scrutatur profunda Dei.

Objicies: loca in quibus Christus dicitur creatus, factus, Actuum 2. Sciant ergo omnes domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus: hunc Jesum quem crucifixis. Hebræor. 3. Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum. Joan. 1. Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat. Galat. 4. Factum ex muliere. Quibus adjungunt Ariani hæc verba c. 8. Prov. Dominus creavit me initium viarum suarum. Quæ quidem applicari solent. Verbo seu Sapientiæ Dei, sed

ille non est supremus Deus qui est factus, creatus: ergo.

Dist. min. Qui est creatus, factus simpliciter & secundum utramque suam naturam, C. secundum quid tantum & secundum naturam humanam, N. Igitur ubi Christus dicitur factus, agitur, ut per se patet, solummodo de Christo quatenus homo est, qui in sinu beatæ Mariæ Virginis factus est per operationem Spiritus sancti, quod non probat aliunde illum non fuisse Deum. Quod vero Proverbiorum capite citato & similibus locis, Dei sapientia dicitur creata, idem est ac si dicatur genita; creare enim & generare persæpe retinent eandem significationem, ut ait S. Hilarius lib. de Synodis.

Instabis: Ille proprie est creatus, qui ab Apostolo dicitur primogenitus omnis creaturæ: atqui Christus ab Apostolo Coloss. dicitur *Primogenitus omnis creaturæ*: ergo.

Dist. min. Eo quod ab æterno a Patre genitus, creaturarum fuit causa, C. quasi sit ipse & numero creaturarum, N. Sicut ergo Christus dicitur primogenitus mortuorum, quod sit causa resurrectionis cæterorum; ita primogenitus creaturæ; quod sit causa cur existant creaturæ, inquit S. Basilii lib. 4. contra Eunomium.

Instabis: Si Christus ut homo fuit factus a Deo, & tamen Deus ipse, inde sequitur eum fuisse sui ipsius conditorem: absurdum conseq. ergo & antecedens.

Dist. maj. Sui ipsius conditorem ratione humanitatis quæ a Deo facta est & in quo nihil est absurdi, C. sui ipsius secundum se totum; N.

Objicies: Ille non est verus & summus Deus, qui non est unus in essentia cum Patre æterno: atqui Christus non est unus in essentia cum Patre æterno, sed tantum unus in affectu & concordia voluntatis; nam Joan. 17. Christus pro electis orat. his verbis: *Pater sancte*,
154

serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. Et infra: *Non pro eis autem rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te.* Unde sic argumentor: Rogat Christus pro Discipulis eandem unitatem quam ipse habebat cum Patre: atqui non rogat unitatem in essentia quæ nimirum erat impossibilis: ergo non habebat unitatem in essentia cum suo Patre.

Nego min. ad probationem dist. maj. rogat eandem unitatem secundum quid, C. simpliciter, N. Scilicet Christus Dominus pro discipulis & prædestinatis postulat eandem unitatem concordæ & consensionis quam habebat cum Patre, non vero eandem unitatem simpliciter, in natura scilicet & essentia, quæ quidem unitas commemoratur in infinitis, quæ a nobis adducta sunt, Scripturarum testimoniis, ad probandam Christi divinitatem.

Quibus alia merito adjungi possunt, in quibus diserte unus dicitur cum Patre. Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus.* 1. Joan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Math. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Quapropter Filius Dei unus est cum Patre æterno dupliciter, unus scilicet unitate concordæ, & unitate naturæ: et unitatem concordæ discipulis apprecatur, quam scilicet quadamtenus assequi poterant; non vero unitatem naturæ, quam nec æmulari penes ipsos erat.

Instabis: Ex illis verbis Act. 4. *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una.* 1. Cor. 6. *Qui adheret Deo unus spiritus est,* non potest colligi unitas in natura Christianorum, neque inter se, neque cum Deo, sed unitas solum consensionis & voluntatum: ergo ex illis verbis, *Ego & Pater unum*

sumus, & similibus, non potest colligi unitas in essentia Filii cum Patre.

Nego. conseq. & par. Disparitas est quia satis per se patet fideles inter se, vel cum Deo aliam non habere unitatem quam concordæ & consensionis voluntatum, nunquam enim homines vel sanctissimi & divinæ voluntati perfecte subiecti ausi sunt dicere: *Ego & Deus unum sumus.* At Christus affirmative dicit, *Ego & Pater unum sumus.* Et præter ea, hanc unitatem essentia in Patre & Filio probant testimonia propemodum infinita, in quibus Christus dicitur Deus, Filius Dei per naturam, æternus, omnipotens &c. quibus etiam adde duo præfata loca, quæ ab Arianis oppositi solent, unitatem concordæ & consensionis manifeste indicare; nam Act. cap. 4. legitur creditum fuisse cor unum, & 1. Cor. 6. is dicitur unus cum Deo (spiritus qui ei adhæret; quis autem non videt istam unitatem esse concordæ, & consensionis?

Objicies: Ea Scripturæ testimonia in quibus Christus dicitur mitti a Patre, exire a Patre, procedere a Patre; cæterus enim est minor Patre, inferior Patre, Joan. 12. *Qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam & quid loquar.* Rom. 8. *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati.* Galat. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Joan. 8. *Ego enim ex Deo processi.* Ex quibus sic argumentor: Ille non est verus & summus Deus qui a Deo processit, qui a Deo missus est, & mandatum accepit: atqui Christus, &c. ergo.

Dist. maj. Qui mittitur cum dependentia, cum autoritate, C. sine dependentia & autoritate, N. Missio itaque unius personæ ab alia non derogat dignitati personæ quæ mittitur, cum sit illa missio sine autoritate & imperio, sed importat solum distinctionem unius per-

personæ ab alia; ut enim ait S. Aug. lib. 4. de Trinitate cap. 20. *Non quia ille major est, ille minor; sed quia ille Pater, ille Filius, ille genitor, ille genitus; ille a quo est qui mittitur, ille qui est ab eo qui mittitur.* At ejusmodi missionem divinitati Filii non derogare quicquam, ex eo maxime constat, quod certum sit aliunde eum qui mittitur, esse verum ac supremum Deum.

Si vero pertendas Christum a Patre missum fuisse cum aliqua autoritate, quasi mandatum acceperit a Patre: respondeo id intelligi posse de Christo ut homine, quo sensu divinis mandatis obtemperavit.

Instabis: Si Christus fuit missus a Deo secundum naturam humanam, inde sequitur eum fuisse missum a se ipso: absurdum conseq. ergo.

Dist. maj. Missum quatenus est homo a seipso, quatenus Deo, C. quatenus Deum a seipso quatenus Deo, vel quatenus hominem a seipso quatenus homine, N. quid autem absurdi quod Christus ut homo, missus fuerit a seipso ut Deo?

Urget Crellius: Si Christus qui in Scripturis dicitur mitti a Patre, esset verus & summus Deus, sane nonnunquam legerentur in iisdem Scripturis istæ propositiones, *Pater misit Deum, Deus exiit a Patre; Deus Pater Dei*: atqui ejusmodi propositiones non reperiuntur in Scripturis: ergo qui mittitur, eo præcise quia mittitur, non est Deus.

Nego min. quia persæpe legimus in Scripturis Christum esse Deum: atqui hoc est diserte dicere Patrem generare Deum, Patrem mittere Deum, Deum mitti, Deum exire, Deum procedere; unde merito Patres Nicæni dicunt in suo Symbolo, *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*: ergo.

Objeicies: Mediator Dei & hominum non est Deus, distinguitur a Deo: sed Christus est mediator Dei & hominum,

1. Timoth. 2. *Unus Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus*: ergo.

Dist. min. Christus est mediator quatenus homo, C. quatenus Deus, N. Quanquam igitur Christus debuerit esse Deus, ut perfectam exhiberet pro hominibus satisfactionem; partes tamen mediatoris implevit proprie loquendo quatenus homo, si nempe ratio haberetur obedientiæ, per quam homines cum Deo reconciliavit. Sunt etiam inter Theologos qui dicant Christum ut Deum, non fuisse mediatorem nisi inter homines ac Deum Patrem & Spiritum sanctum a quibus distinguitur.

Objeicies: Pontifex distinguitur a Deo, & non est Deus: sed Christus Pontifex fuit; ad Hebr. 5. cap. *Christus non semperisum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ergo Christus non est Deus.

Dist. min. Fuit Pontifex ut homo, victimam scilicet offerens in sacrificium, C. ut Deus N. Hunc autem fuisse vere Deum, qui ex altera parte fuit homo & ex hominibus Pontifex assumptus, egregie colligitur ex hoc ipso Apostoli testimonio; Filius enim Dei ejusdem est nature cum suo Patre, & vere Deus.

Solvuntur objectiones ex SS. Patribus petite.

QUænam fuerit de Christi divinitate Patrum Antenicæorum mens & doctrina, non omnino consentiunt inter se Sociniani: quidam enim ex illis ingenue fatentur hos omnes, clarissimos Scriptores ab Apostolorum temporibus ad usque Concilium Nicænum Christum docuisse vere Deum & Patri æterno consubstantialem. Alii contra volunt eosdem Patres idem de Christo secum sensisse.

Sequuntur hæc in parte Magistrum, Socinius enim affirmat Epist. 1. ad Ra-

Raderium, Catholicum Trinitatis dogma plane ignotum fuisse ante Nicænam Synodum: Et Epist. 3. ad eundem Raderium ait ab ipso ferme nascentis Ecclesiæ Christi initio usque ad nostra tempora, tot viros non minus pietate quam doctrina insignes, hunc alioquin gravissimum errorem secutos fuisse, quod Christus sit unus ille Deus qui omnia creavit.

Auctor anonymus Irenici Irenicorum, pronuntiare non veretur PP. Nicænos fuisse hac in parte novæ fidei conditores, uti probare nititur ex variis eorum testimoniis qui ante hujus Synodi tempora scripserunt. Quod idem docet Sandius in libro cui titulus est, *Nucleus Historiæ Ecclesiasticæ*, & a quibus recessit Minister Jurieu Calvinianus in Epist. 6. pastorali.

Quin & inter Catholicos Scriptores nonnulli Patribus Antenicænis, aut saltem quibusdam ex eorum numero parum æqui videntur esse super illo capite, quasi nimirum Ario manifeste præfuerint illi Patres, quod quidem de singulis judicat Petavius lib. 1. de Trinit. De Origene autem, Clemente Alexandrino, Dionysio idem Alexandrino & Gregorio Thaumaturgo Huetius Origenianorum lib. 2. cap. 2. & de Origene etiam Natalis Alexander in Historiam sæculi tertii Dissert. 16.

Nos vero qui vix intelligimus quo tandem pacto adversus capitale hoc dogma de consubstantialitate Verbi, impune & nemine reclamante scribere potuerint illi auctores, existimamus e re catholica esse paulo duriora illorum verba benignis interpretationibus emollire, fidemque eorum pro merito vindicare, ut in hoc videlicet negotio gravissimo, stet constans & perpetua Ecclesiæ traditio, nullis interrupta lacunis.

Expenditur sententia S. Iustini.

Objicies: Sic de Christo loquitur Iustinus Apolog. 2. ut aperte significet eum esse Deo inferiorem & non Deum; nam pag. 65. sic habet: *Omnia hæc ita futura atque eventura esse prædixisse affirmo doctorem nostrum atque parentis universorum & Domini Dei Filium & Apostolum sive legatum Jesum Christum a quo etiam Christiani . . . in hoc etiam insaniam nobis obtrellatores obijciunt secundas nos post incommutabilem ac sempiternum Deum & parentem omnium homini crucifixo deferre dicentes.* Unde sic argumentor: Iustinus loquitur de Christo ut de Parentis universorum Dei Filio, Apostolo, legato, doctore: igitur non existimabat eum esse verum ac summum Deum.

Nego consequ. Cum enim Christus fuerit homo simul & Deus ac Messias, eatenus fuit doctor & magister, ut ipse testatur in Scripturis, fuit & legatus & Apostolus, hoc est a Deo missus, fuitque & ipse Deus; quod utrumque neutiquam repugnat, nec a mente & doctrina S. Iustini alienum est; is enim, ut supra ostendimus, Christum docet Filium Dei esse, & qui solus proprie dicitur Filius, æternum & ante creaturas existentem, ante creaturas existens & nascent. Colendum & adorandum, Filium & Spiritum propheticum colimus & adoramus. Ejusdem cum Patre naturæ & ab eo genitum sine ulla divisione quomodo ex igne accenditur ignis, non imminuens illum unde est successus; & alia id genus quæ legi possunt in nostris probationibus.

Instabis: ait ibidem Iustinus Christo nos secundas post Deum omnium parentem deferre. Ergo.

Dist. ant. Secundas ratione originis & distinctionis in persona, C. ratione diversitatis in natura, N. Scilicet totus est ibi Iustinus ut Ethnicorum calum-

Q miam

mniam repellat, qui videlicet obiciebant Christianos secundas deferre. Eljo post Patre, sed istud nonnisi de prioritate originis, quemodo nunc loquimur in Scholis, intellexisse Christianos satis aperte significat Justinus; 1. ait Filium secundo loco, & tertio ordine Spiritum sanctum collocari; igitur sermo est tantum de ordine; unde Apolog. 1. pag. 51. Christum appellaverat secundum Deum. *Ingeniti namque & ineffabilis Dei rationem ac Verbum, secundum Deum. & adoramus & complectimur.* 2. Ait ibidem Filium & Spiritum sanctum uni & Patrem coli & adorari, quod summam divinitatem arguit. 3. Scribit Justinus hic mysterium & arcanum esse Ethnicis ignotum, quod a Christianis secundus locus post Deum omnium patentem deferatur homini crucifixo: sed nullum ibi est mysterium, si homo ille crucifixus sit merus homo: igitur.

Instabis; idem Justinus Filium ibidem appellat secundam post Patrem potestatem: igitur diversam in utroque agnoscebat naturam.

Dist. ant. secundam ratione originis, C. ratione nature. N. Id unum: vult Justinus Patrem & Filium duas esse personas distinctas pariter omnipotentes, sed ita ut tamen primo ordine collocetur Pater, & secundo ordine Filius.

Instabis; Eadem apologia, ut probet Christum non esse ullius sceleris reum, ait illum semper docuisse unum esse adorandum Deum, ad cuius rei confirmationem citat verba ipsius Christi e Lucæ 18. cap. petita, & jam a nobis superius exposita; Nemo bonus præterquam solus Deus; ergo S. Justinus non existimavit Christum esse verum Deum.

Nego conseq. Quemadmodum enim cum ipse Christus respondit: Nemo bonus nisi solus Deus, non propterea negavit te esse Deum: ut mox ostensum est. Sic cum Justinus inducit Christum ita respondentem; nequaquam sequitur

illum existimasse Christum non esse Deum.

Instabis; eadem apologia dicit Christum esse & dici Deum propter sapientiam; ergo existimavit Christum non esse Deum: secundum naturam.

Nego conf. Siquidem ibi non negatur divinitas Christi secundum naturam, ubi Christus dicitur Deus propter sapientiam, duo enim hæc non repugnant, præsertim cum illum esse Deum natura, tot aliis in locis astruatur, in quibus Christus dicitur verus Deus, Filius Dei geminus; cum Patre. antecreaturas & existens & nascens, de Patre: genitus sine abscissione & divisione nature, cum Patre æterno adorandus, & Spiritus sancti virtutum minime indignus, quæ omnia leguntur apud S. Justinum, ut ostensum est.

Obicies insuper; Docet S. Justinus Patrem esse invisibilem, Filium vero & visibilem & persepe visum ab hominibus: tanquam Dei Patris ministrum, dialogo cum Tryphone pag. 356. Sunt porro alia hujusmodi. *Legislatoris & Prophetarum dicta & satis a me explicatum esse existimo, quando Deus meus dicit, Ascendit Deus ab Abrahama, aut locutus est Dominus ad Moysen, & descendit Dominus: ad videndam turrim quam extruxerant filii hominum, aut quando clausit Deus arcam Noe forissecutus, non debere vos putare ipsum ingenitum Deum vel ascendisse vel descendisse quopiam; nam ineffabilis ille Pater & dominus universitatis hujus non venit in locum aliquem neque deambulat; neque dormit, neque surgit; sed in regione sua, quæcumque eandem est, manet; acutum cernens & acutum audiens, non oculis certe quidem nec auribus, verum virtute infinita illo inspectat & omnia noscit, neque nostrum quisquam illum latet neque mobilis est, neque loco ullo, atque adeo neque mundo universo comprehensibilis, ut qui ante existit quam mundus est conditus .... Itaque neque*
Abra-

Abraham, neque Isaac, neque Jacob, neque hominum alius quisquam Patrem ineffabilem Dominum rerum omnium universam & ipsius Christi vidit, sed illum ipsum qui juxta consilium ejus & voluntatem & Deus est Filius ipsius, & Angelus eo quod sententia illius est administrat. Ex quibus sic argumentor: Is negat Filium Dei verum esse ac summum Deum qui dicit illum esse Patris ministrum, & ex ea causa Deum appellari, Angelum, & Dominum, quod Deo universorum parenti ministrat: sed S. Justinus, &c. ergo.

*Dist. min. dicit Filium Dei esse ministrum Patris, connaturalem, C. ministrum extraneum, velut instrumentum dependens, N. familiare fuit Patribus Anticænis, qui de Christo non ita eade locuti sunt, nondum exortis hæreticis, ut Filium Dei dicerent Patris ministrum, seu respectu creationis mundi per quem omnia facta sunt, seu in frequentibus apparitionibus quæ factæ sunt in veteri Testamento; ministrum, inquam, connaturalem, ut ejus sapientiam consubstantiali, non autem ut servum ei subiectum. Scilicet voluerunt Filium originem suam ducere a Patre, naturam suam & omnipotentiam accepisse a Patre, esse Verbum & sapientiam Patris; atque eatenus ejus esse ministrum, id non obscure ibidem docet S. Justinus ubi ad locum Genesis: *Pluit Dominus ignem a Domino de celo*, sic habet pag. 358. *Duos prophetas sermo numero esse indicat: alterum in terris quem descendisse ait ad clamorem Sodomorum inspicendum: alterum in calis, qui etiam Dominus est Domini in terra apparentis, nempe quatenus ejus Pater & Deus est, atque autor ipsi ut sit, & quidem præpotens, & Dominus & Deus sit. Ubi docet Deum Patrem esse Deum & Dominum Filii sui, quatenus est principium Filii & fons divinitatis a quo Filius accepit naturam suam.**

Accedit præterea quod S. Justinus clare & aperte docuit citato dialogo, Filium Dei esse ejusdem naturæ cum Patre. Virantem hanc, inquit, dicens de Patre genitam virtute & consilio ipsius, non per abscissionem tanquam dispartita esset Patris essentia, prout alia omnia divisa & secta, non eadem sunt quæ ante fuerunt quam scinderentur, atque exempli gratia illud sumpsit quod ex igne ignes alios accensos videmus, illo nihil diminuto, sed eodem manente, unde multi accendi possunt ignes. Profecto qui eandem & communem naturam Patri & filio tribuit, non censet Filium esse Patris ministrum extraneum, quomodo in creatis aliquis est minister & servus alterius: atqui Justinus loco citato, &c. ergo.

Instabis; Ille censet Filium Dei esse ministrum Patris extraneum & cum dependentia a Patre, qui dicit Filium Dei esse de voluntate Patris, esse illius voluntatis administrum; hoc enim manifeste denotat Filium esse subiectum imperio & dominio Patris: atqui eo loci dicit S. Justinus, &c. ergo.

Dist. min. esse de voluntate Patris, eo sensu Pater non genuit Filium invitus, sed voluntarie, C. eo sensu quod libere genuerit, & Filius consequenter subijciatur libero arbitrio Patris, N. Ut enim mox ostensum est ex S. Justino, habuit Filius Dei eandem naturam ac Pater, quamvis ab eo acceptam ut ignis ab igne accensus, non per divisionem, non per abscissionem, adeoque non existimavit Justinus Filium Dei esse proprie subiectum voluntati & dominio Patris.

*Neque vero peculiare fuit Justino, sed in hoc & veteres multi consentiunt, quod dixerit Filium Dei Patris esse ministrum; sic enim v. g. S. Irenæus lib. 4. cap. 17. *Ministrat ei ad omnia sua progenies.* Clemens Alexand. lib. 7. Stromatum, *Cum bonis & omnipotentis Patris voluntati servit.* Tertul-*

tullianus lib. contra Praxeam cap. 12. *In sermone Christo assistente & administrante*, qui tamen omnes Filium Dei inferioris naturæ & minorem Patre non existimant, uti mox patebit cum eorum doctrinam expendemus.

Instabis; Ille censet Filium Dei esse subiectum dominio Patris, minorem Patre, & conditionis longe inferioris, qui dicit Deum Patrem, quia Deus est, esse invisibilem & nunquam in terris visum fuisse a Patriarchis; contra vero Filium Dei esse visibilem, & Patriarchis olim apparuisse: atqui, &c. ergo.

Dist. min. dicit S. Iulius Filium Dei esse visibilem & Patriarchis olim apparuisse in forma corporea & visibili assumpta, C. in propria specie & forma, N. Argumentum illud, si nempe verba S. Iuliani de propria Verbi divini natura intelligerentur, nimis probaret adversus Arianos, qui nunquam dixerunt Verbum divinum corporaliter habitans in Christi humanitate, fuisse per se & natura sua visibile; tum vero Socinianorum Christum esse purum hominem dicentium, doctrinam penitus confoderet; quippe patet ex eo S. Iulianum sensit Filium Dei longe ante Incarnationem existisse. Docet itaque solummodo S. Iulianus Filium Dei olim a Patriarchis fuisse conspectum sub specie aliqua sensibili assumpta: ex quo non sequitur ipsum existimasse Filium Dei non esse verum Deum.

Et ratio est quia propositum S. Iuliani hoc in dialogo est solummodo probare adversus Judæum Tryphonem, Filium Dei esse in persona distinctum a Patre omnium rerum conditore, & tamen esse verum Deum, uti & adversus Patripassianos qui Personas divinas confundebant, dicentes ipsum Patrem in veteri Testamento apparuisse & postea sub Pilato passum esse. Hanc autem Personarum distinctionem ut evincat Iulianus, hoc utitur argumento,

quod nempe Deus ille qui passim in veteri Testamento hominis apparuit, sit Filius Dei, non vero Pater universorum creator; scilicet probat præter illum invisibilem, immensum & ineffabilem Deum universi conditorem; alium quoque dici Deum, qui visus est a Patriarchis, qui ad illicem Mambre apparuit Abrahamo, qui cum Jacobo luctatus est in somnis, qui denique apparuit Moyse in rubro ardenti; sed non ideo existimavit S. Iulianus Filium Dei esse quoque in natura divisum a Patre æterno rerum omnium conditore.

Instabis; ille non modo censet repeteri distinctionem Personarum inter Patrem Deum & Filium, sed distinctionem naturarum, qui non modo probat Filium esse alium a Patre, quia Pater non fuit visus, Filius autem olim fuit visus; sed etiam argumentum petit ex eo quod Pater sit invisibilis, moveri loco non possit, ac ne mundo quidem ipso contineri, quia antequam mundus esset, exiit; contra vero Filius sit visibilis & loco moveri possit; si enim censuisset Iulianus Filium Dei esse Deum ut & Patrem, profecto hoc argumento uti non potuisset; falsum enim esset Patrem non posse ascendere & descendere, & hominibus apparere ratione aliquo formæ assumptæ; tum falsum esset Filium quatenus Deum, per se & secundum se non esse ineffabilem, immensum, invisibilem.

Scilicet ad probandam distinctionem duorum, argumentum peti non potuit ex eo quod commune est utrique, invisibilitas autem communis est Patri & Filio, posito quod Filius sit vere Deus: atqui tamen S. Iulianus, ut probet Filium Dei esse alium a Patre, argumentum petit ex eo quod Pater sit ineffabilis, invisibilis, moveri loco non possit, ac ne mundo quidem ipso contineri, quia antequam mundus esset, exiit: Filius vero sit visibilis, possit moveri loco, ascendere & descendere: ergo

ergo censebat Patrem & Filium natura differre.

Nego maj. ad-cujus probationem dico revera hoc argumento uti non potuisse S. Justinum in rigore metaphysico, quia respondere poterat Tripho, adversus quem disputabat, Filium Dei, si Deus est, non minus esse invisibilem quam Patrem; sed observandum est illos non disputasse in rigore metaphysico, sed ex eo quod præsupponebant in Scripturis Deum dici invisibilem, & aliquando visibilem & visum; fatebatur enim Trypho invisibilitatem ubique passim tribus Patri, & aliunde Filium esse visibilem; unde inferebat S. Justinus Deum invisibilem esse Patrem, Deum visibilem esse Filium; indeque probabat distinctionem Patris & Filii in persona hoc argumento: Invisibilis distinguitur ab eo qui visibilis est, sed Pater est invisibilis, Filius vero est visibilis: ergo.

Quod illud argumentum non sit accuratissimum; quia in rigore metaphysico Pater erat visibilis ut Filius, & Filius invisibilis ut pater, hoc nihil ad præsentem disputationem; satis sit quod constat S. Justinum eo ratiocinio usum fuisse tantum, ut ostenderet distinctionem personarum Patris & Filii, non distinctionem naturarum.

Præterea hoc argumentum Justinus arguere solummodo distinctionem personæ Patrem inter & Filium, non diversitatem naturæ, manifeste colligitur ex ea ratione quam affert sanctissimus Martyr, cur Pater dici non possit visibilis & visus, sed solus Filius; nimirum id probat, & ex eo quod qui visus est Angelus dicitur, & ex eo quod Pater sit ingenuus, ideoque mitti non possit, sed ejusmodi ratiocinia solam personarum non naturæ diversitatem ostendunt, ut per se patet: igitur ex Justinus argumento, quantumvis supponeretur accuratum, sola Personarum divinarum distinctio erui potest.

Quibus accedit ex altera parte docuisse S. Justinum, Filium Dei non minus natura sua esse invisibilem, immentum, incircumscriptum, quam ipsum Patrem; nam cohortatione ad Græcos pag. 20. loquens de Christo qui Moyse apparuit. *Oportuit, inquit, Principem & Imperatorem Hebræorum, gentis futurum, primum omnium existentem ipsum cognoscere Deum. Quam ob causam primo huic apparet, quatenus quidem possibile erat homini Deum apparere, ad eum dixit: Ego sum existens ille. Quasi dixisset Deum quidem natura sua invisibilem, visum tamen fuisse & conspiciendum se præbuisse quantum possibile fuit.*

Scilicet hæc fuit familiaris & constans Patrum doctrina Deum non Patrem fuisse sed Filium, qui sub veteri Testamento hominibus apparuit, & in plenitudine temporum incarnatus fuit, ex ea ratione quod Pater utpote immentus nullo includi potest loco, utpote invisibilis a nemine cognosci possit: sed non putabant ideoque Filium non esse natura sua immentum & invisibilem, uti & ipsum Patrem, hoc solum volentes, ejusmodi apparitiones a Deo factas, quæ erant veluti præludia ac specimina futuræ Incarnationis, ad eam spectare œconomiam, quam suscepit Dei Filius; quæ quidem œconomia nequaquam convenit Patri, quippe qui a nullo procedens principio, a nullo quoque mitti potest; œconomiam appellamus dispensationem salutis humanæ, quam ab ipso primi hominis lapsu suscepisse Dei Filium, & a Deo Patre omnino alienam esse existimarunt antiqui omnes.

Expenditur sententia Tatiani, Athenagoræ, & Theophilii Antiocheni.

Obijcies; Id commune est his antiquis autoribus, ut dicant Filium Dei esse ipsam Patris sapientiam in ipso Deo inexistentem, uti videre est in eorum testimoniis supra citatis: atqui hoc posito alia fuit eorum doctrina circa mysterium

sterium sanctissimæ Trinitatis & Verbi divini consubstantialitatem, quam quæ nunc propugnatur in Ecclesia Catholica; inde eorum sequitur manifeste Veteres illos Filii substantiam a Patre distinctam sustulisse: igitur.

Dist. maj. Esse ipsam Patris æterni sapientiam productam & subsistentem, C. formalem quæ sit absolutum Dei attributum, N. Cum ergo veteres illi Scriptores, ac præcipue Athenagoras, scribunt Filium Dei esse ipsam Dei Patris sapientiam, a vero hac in parte non aberrant; cum enim Filius Dei sit Verbum & Sermo qui naturæ intelligentis & sapientis socius est, haud absurde dicitur ipsius Dei Patris sapientia, non ea quidem sapientia formaliter per quam Deus Pater sapiens est, quæ quidem sapientia divinum est attributum, pertinens ad Deum ut Deus est, & consequenter commune tribus Personis, sed sapientia Patris producta, hoc est, terminus sapientiæ Patris ab eo productus per intellectum notionalem, idque ex eo maxime constat, quod Autores illi dicunt Filium Dei seu Verbum a Patre processisse, ab eo genitum, prolatum, progressum, quod aperte indicat terminum a Patre productum, non ipsam Dei Patris rationem & sapientiam formaliter.

Instabis: Aiunt illi Scriptores Verbum esse in idea & operatione Dei: ergo non putabant Verbum antea existisse quam operaretur, quam mundum produceret.

Dist. Verbum in idea sed vere existens, productum, & subsistens, C. mere & simpliciter in idea ut cogitatum duntaxat & minime productum, N. Hæc fuit loquendi ratio Veteribus maxime familiaris, qui videlicet in duplici statu spectabant Verbum Dei, in primo antequam Deus mundum condidisset, tunc enim Verbum Dei erat quasi interius latens & absconditum in idea Dei; in secundo, quando Deus mundum condidit, Verbum Dei fuit quasi externum

& manifestatum in operatione, quod certe catholico sanctissimæ Trinitatis dogmati neutiquam præiudicat, existimabant enim Verbum divinum in priori statu vere existens & productum fuisse, adeoque personam a Patre realiter distinctam.

Instabis; Videntur illi Scriptores putasse Verbum quidem immanens in Deo fuisse ab æterno, at Christum non esse illud Verbum immanens, sed tantummodo Verbum prolatum & prolatione generatum quando Deus creavit omnia: sed hoc ipsum est quod docebant Arian, & in quo erant hæretici: ergo.

Nego ant. In eo quidem errabant Arian, quod Verbum duplex distinguere in Deo, unum quod erat æternum, in Deo immanens, a Patre minime distinctum, ipsaque formalis sapientia Patris; alterum externum, in tempore prolatum quando Deus omnia creavit; tum vero in eo quod contendebant Christum esse illud Verbum, in tempore prolatum, a Deoque factum, creatum, nec æternum. Sed ab ejusmodi impietate vehementer distant antiqui Patres; 1. quia distinguunt a Patre æterno illud Verbum quod appellant immanens & insitum; aiunt enim, ut mox dixi, illud a Deo processisse, genitum, prolatum. 2. Quia hoc idem Verbum internum dicunt esse Christum, consentaneæ ad Evangelium S. Joannis, *In principio erat Verbum*, hoc est ab æterno erat Verbum, & illud Verbum creatum est.

Expenditur sententia S. Irenæi.

Objicies; Affirmat S. Irenæus Christum Dominum esse Patris æterni ministrum lib. 3. cap. 8. *Cum enim dixisset S. Joannes, de verbo Dei, quoniam erat in Patre, adjecit; omnia per eum facta sunt, & sine eo factum est nihil...* Cui ergo præcepit Verbo, scilicet per quod, inquit, cæli firmati sunt. Et

Et lib. 4. cap. 17. *Ministrat enim ei ad omnia sua progenies. & figuratio sua, id est, Filius & Spiritus sanctus, Verbum & sapientia.* Unde sic argumentor; Minister Dei non est Deus: sed Christus est minister Dei Patris: igitur non est verus ac summus Deus.

Dist. min. Minister Dei Patris, tanquam ejus Verbum, sine dependentia, C. tamquam servus & eum dependentia, N. Id unum itaque docet eo loci S. Irenæus Deum Patrem omnia creasse per suum Verbum, ut ait S. Joannes cap. 10. Evangelii, *Per quem omnia facta sunt*, agebat quippe adversus Gnosticos qui post Simonem Magum & Basilidem, volebant Deum indiguisse ministerio Angelorum ad condendam rerum universitatem: contra vero Irenæus probat Deum omnia condidisse per suum Verbum; ex quo manifeste sequitur Verbum Dei mente Irenæi non fuisse dominio Patris subiectum, aliter nihil omnino confecisset adversus Gnosticos, qui hoc idem dixissent de Verbo Dei, quod de Angelis propugnabant, Deum videlicet eorum ministerio indiguisse in mundi opificio; præsertim cum dicat Christum esse verum Deum qui Patribus manifestatus est lib. 4. cap. 11. mensuram esse Patris & immensum ut ipsum Patrem lib. 4. cap. 8. coæternum Patri lib. 3. cap. 20.

Instabis; Testatur idem Irenæus lib. 3. c. 6. solum Patrem esse verum Deum. Et ego igitur, inquit, invoco te Domine Deus Abraham, & Deus Isaac & Deus Jacob qui est Israel, Pater Domini nostri Jesu Christi, Deus qui per multitudinem misericordiarum tuarum & bene sensit in nobis, ut te cognoscamus qui fecisti calum & terram, & dominaris omnium qui es solus & verus Deus, super quem alius Deus non est: Ergo Christus non est verus Deus.

Dist. ant. Per exclusionem ad falsos deos, C. ad ipsum Christum. Nam adversus quosdam scribit qui dicebant

plures esse deos, sive in cælo, sive in terra, ut constat ex iis quæ paulo post subjicit: *Etenim si sunt qui dicuntur dii sive in cælo sive in terra, nobis unus Deus Pater, ex quo omnia & nos in illo, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Unde totus est ut probet unum esse Deum mundi creatorem, professus tamen, ut patet, Christum esse quoque Deum & Dominum.

Instabis; Ait lib. 2. cap. 48. Filium Dei ignorasse diem judicii; Irrationaliter autem inflati audaciter inenarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis, quandoquidem & Dominus ipse Filius Dei, ipsum judicii diem & horam concessit scire solum Patrem, manifesto dicens, *De die illa & hora nemo scit, neque Filius, nisi Pater solus.* Ergo.

Dist. ant. Filium Dei ratione naturæ humanæ, C. ratione divinæ, N. Scilicet arguit ibi Valentinum, Marcionem, Saturnium, Basilidem & alios hæreticos, qui inenarrabilia Dei mysteria, inenarrabilem Verbi generationem curiosius quam par esset scrutabantur, ait autem sciendum esse nos innumera ignorare ex ipsius Christi exemplo, qui soli Patri notitiam ultimi judicii concessit; at sufficit proposito S. Irenæi, quod de Christo ut homine locutus fuerit, homines enim temeritatis arguit: præterea non dicit Irenæus Christum ignorasse diem judicii, sed soli Patri concessisse horam & diem judicii scire, unde Christo Domino non tribuit ignorantiam, sed humilitatem.

Expenditur sententia Tertulliani.

Objicies; Tertullianus negavit Christum esse æternum, docet quippe multis in locis eum tunc primo natum, factum, cum Deus mundum condere voluit, lib. contra Praxeam cap. 5. *Hoc ut firmum non sit, alia me argumenta deducunt ab ipsa Dei dispositione, qua*
fuit

fuit ante mundi constitutionem, ad usque Filii generationem... Ideoque jam in usu est nosse per simplicitatem interpretationis sermonem dicere in principio apud Deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi, quia non sermone a principio, sed rationalis Deus etiam ante principium, & quia ipse quoque sermo ratione conficiens priorem eam ut substantiam suam ostendit, tamen & sic nihil interest. Nam etsi Deus nondum sermonem suum miserat... Et in ratione sermonem quem secundum se faceret agitando intra se. Ut primum Deus voluit ea quae cum Sophia ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas edere, ipsum primum protulit sermonem habentem in se individuas suas rationem & sophiam; ut per ipsum fierent universa per quem erant cogitata atque disposita, immo & facta jam quantum in Dei sensu Cap. 7. Tunc igitur ipse sermo speciem & ornatum suum sumit, sonum & vocem, cum dicit Deus, Fiat lux. Haec est nativitas perfecta sermonis, dum ex Deo procedit, conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine sophiae, Dominus condidit me initium viarum. Dehinc generatus ad effectum, cum pararet caelum, aderam illi simul. Exinde eum parem sibi faciens de quo procedendo Filius factus est primogenitus ut ante omnia genitus, & unigenitus, &c. Et cap. 12. Sed & in antecedentibus operibus mundi, quomodo scriptum est? Primum quidem nondum Filio apertante, & dixit Deus, Fiat lux, & facta est; ipse statim sermo, lux vera quae illuminat hominem venientem in hunc mundum, & per illum mundialis quoque lux. Exinde autem in sermone Christo assistente & administrante, Deus voluerit fieri & Deus fecit, & dixit Deus. Fiat firmamentum, & fecit Deus firmamentum. Ex his vero sic colligitur argumentum: Ille existimavit Filium Dei non esse Patri coeternum, qui ait Filium tunc solum incepisse cum primum res sunt creatae,

qui distinguens rationem Dei ab ejus sermone, fatetur semper & ab aeterno Deum habuisse suam rationem, sed negat eum habuisse suum sermonem: atqui Tertullianus eo loci scribit &c. ergo.

Dist. min. Filium Dei, ut ita loquar, extremum, & juxta suam secundariam & externam nativitatem spectatum, C. internum aut potius Filium Dei juxta suam primariam & internam nativitatem consideratum, N. Igitur Tertullianus, uti alii Veteres multi, quemadmodum jam observavimus, duo distinxit in Filio Dei, vel duplicem ortum, duplicem nativitatem: per primam nativitatem intellexit aeternam generationem Verbi in sinu Patris; per secundam vero nativitatem intelligebat externam quandam manifestationem, externam prolationem, qua cum voce & sono ex Patre, quadantenus progressus est in creatione orbis universi: haec duo distinxisse Tertullianum, neminem latere potest, qui vel leviter scripta ejus evolverit, difficultas solum superesse potest, an illum sermonem anteriorem primae nativitatis existimaverit esse verum Deum, veram personam subsistentem; qui enim Ario praetulisse Tertullianum contendunt, fatentur illum docuisse rationem fuisse ab aeterno in Deo, non autem sermonem & personam, non aliter atque creaturae, in mente Dei ante extiterunt, quam in propria specie extarent & subsisterent: ac contra Tertullianum existimasse rationem illam primae nativitatis esse veram personam subsistentem, verumque Deum constat.

Primo, quia ibidem probat Tertullianus Deum ab aeterno non fuisse solum, ex eo nimirum argumento, quod secum habuerit Filium, quem appellat promiscue Verbum, Filium, Rationem, Sermonem. *Ante omnia, inquit cap. 3. Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnia. Solus autem quia nihil aliud extrinsecus praeter illum. Ceterum ne tunc quidem solus, habeat enim se-*

cum quam habebat in semetipso, rationem suam. Scilicet rationalis etiam Deus, & ratio in ipso prius, & ita ab ipso omnia; quæ ratio sensus ipsius est. Hanc Græci λόγος dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Sed frivolum omnino esse hoc Tertulliani argumentum, nisi per illum sermonem intelligeret aliquam personam realiter distinctam, & vere subsistentem, quisquis enim habet solummodo secum rationem suam formalem, hoc est, suam ratiocinandi facultatem, recte dici potest solus: igitur putabat Tertullianus Filium Dei juxta priorem suam, & ut ita loquar, internam nativitatem spectatum, veram esse & subsistentem personam, quam si Patri coeternam aluit, profecto putat verum ac summum esse Deum.

Secundo, id perspicuum maxime fiet ex proposito ejusdem Scriptoris: totus est enim eo loci ut probet adversus Praxeam, Patrem & Filium duas esse personas. *Sed quia, inquit cap. 3. duos unum voluit esse, ut idem Pater & Filius habeatur, oportet & totum de Filio examinari, an sit, & qui sit, & quomodo sit.* Cum igitur ait sermonem Dei seu ejus Filium, alium esse a Patre, haud dubie intelligit eum esse aliam personam realiter distinctam.

Tertio, quia ubi hanc distinctionem duplicis nativitatis adducit, satis indicat se per sermonem intelligere aliquid subsistens, lib. contra Praxeam cap. 7. *Hæc est, inquit, nativitas perfecta sermonis dum ex Deo procedit, conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophia, Dominus condidit me initium viarum, en Verbum internum, dehinc generatus ad effectum cum pararet cælum, en Verbum externum.* At ibi sermo internus dicitur ab æterno conditus a Patre, ac consequenter intelligitur esse persona subsistens, mera enim mentis cogitatio non dicitur condita: ergo Tertullianus loquitur de secundaria & externa generatione Filii, cum dicit Deum

Tom. II.

tunc primo editum & genitum; quando Deus omnia creavit, quibus in locis minime negat æternam Verbi generationem.

Denique id colligitur ex eo quod quidam Scriptores, qui certe ab Ariana impietate plurimum abhorruerunt, de Filio Dei eodem plane modo locuti sunt. Audiatur S. Athanasius orat. 3. contra Arianos qui Christum esse creaturam colligebant ex isto Apostoli loco ad Colossenses cap. 1. ubi dicitur *Primogenitus omnis creatura*; sic autem loquitur S. Doctor: *Quod autem primogenitus creaturarum appellatur, id non ideo fit quasi ipse coæquatur, sed ob Verbi ad creaturam condescensionem id nomen illi inditur, non enim idem potest esse unigenitus & primogenitus nisi diverso respectu, uti unigenitus quidem habeatur ob generationem ex Patre, primogenitus vero ob condescensionem ad creaturas, quodque multos fratres fecerit.... Hæc vero quod primogenitus dicitur, connexam habet rursus creationis causam quam subintulit Paulus dicens, Quoniam per ipsum creata sunt omnia.*

Item Constantinus Magnus in Epistola ad Nicomedieneses apud Gelasium in actis Nicænæ Synodi parte tertia, *Dei Filius, inquit, Christus omnium opifex & immortalitatis ipsius largitor genitus est, quantum ad fidem spectas eam qua credimus, genitus est, immo vero progressus est ipse, cum omnino in Patre esset ad eorum qua ab ipso facta sunt ordinationem.* In crimen ergo vocari non debet Tertullianus, quod duplicem admisit Verbi divini generationem; nec inde sequitur eum non censuisse Christum Patri esse coeternum.

Instabis; Ille non admisit Filium Dei proprie subsistentem ante mundi productionem; qui dicit sermonem Dei tunc solum ornatum suum & speciem sumpsisse, hancque esse perfectam ipsius nativitatem cum Deus dixit, *Fiat lux*: atqui Tertullianus, &c. ergo.

R

Dist.

Dist. min. quantum ad secundam nativitatem, & quatenus est sapientia mundi effectrix, C. quoad primam nativitatem & ut in se est, Deus ex Deo, & Filius Dei simpliciter, N. Et ratio est, quia non dicit Tertullianus sub initio mundi tum primum sermonem Dei substantiam suam vel hypostasim sumpsisse, sed *speciem & ornatum*, non dicit tum primum fuisse nativitatem sermonis, sed *perfectam* nativitatem sermonis; quæ supponunt illius divini sermonis substantiam, seu hypostasim fuisse ab æterno & ante mundi creationem.

Deinde non existimavit Filium Dei tum primum substantiam suam sumpsisse, cum dixit Deus, *Fiat lux*, quia non dicit Deus, *Fiat lux*, ante creationem materię primæ; notum est autem Tertullianum existimasse Filium Dei esse materia prima antiquiorem ex libro contra Hermogenem: ergo.

At, inquit, Tertullianus distinguit in Deo Patre rationem & sermonem, ait autem in Deo quidem ab æterno & in principio fuisse rationem, non item vero sermonem qui a Deo solummodo processit cum res omnes initio mundi disposuit: *Quia*, inquit, *non sermonalis a principio, sed rationalis Deus etiam ante principium*: igitur negat sermonem seu Verbum Dei esse æternum.

Nego ant. Tamen enim Tertullianus rationem Dei quadantenus fecernat ab ejus sermone, utrumque tamen ab æterno fuisse in Deo agnoscit, si nimirum agatur de sermone Dei seu Verbo quoad priorem suam nativitatem considerato. *Ceterum*, inquit, *ne tunc quidem solus, habebat enim secum, quam habebat in semetipso rationem suam. Scilicet rationalis etiam Deus, & ratio in ipso prius, & ita ab ipso omnia, quæ ratio sensus ipsius est. Hanc Græci λόγος dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Quamobrem cum ibidem dicit Tertullianus tunc fuisse in Deo rationem,*

cum nondum miserat sermonem, intelligit de sermone juxta suam posteriorem & externam nativitatem spectato, hoc est de manifestatione suæ rationis & sapientiæ quæ tunc prodit cum Deus initio mundi omnia disposuit; quoad sermonem enim internum, censuit perfectum eum fuisse in Deo simul cum ratione, nec rationem eo antiquiorem, sic enim loquitur ibidem c. 3. *Nam etsi Deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa & in ipsa ratione iniva semetipsum habeat.*

Hanc porro loquendi rationem, quam nimirum duplicem nativitatem in Filio Dei distinguebat Tertullianus, in Scripturis fundatam arbitrabatur, in iis enim ac præcipue in primo capite Evangelii S. Joannis legitur ex una parte Verbum Dei esse Deum & ab æterna apud Deum, quod æternam & priorem Filii generationem probat; ex altera vero parte per Verbum illud omnia facta esse, *Per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, consentaneæ ad alia veteris Testamenti loca, Proverb. 8. *Dominus condidit me initium viarum suarum in opera sua.* Ecclesiastici 24. *Ego ex ore Altissimi prodii primogenita ante omnem creaturam.* Ex quibus dubio procul colligebat Tertullianus Filium Dei à Patre quodam modo, nempe extrinsecus processisse ad euncta creanda; unde consequenter æternam quandam & temporalem admittebat nativitatem, præter ejus a Patre æternam generationem.

Instabis; ille non supponit Filium Dei esse veram Dei personam subsistentem ante mundi creationem, qui dicit Filium tunc tantum factum esse parem Patri, quando mundum condidit: atque hæc dixit ibidem Tertullianus c. 7. *Exinde eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est: Ergo.*

Dist. min. dicit Filium fuisse parem Patri, id est, parem exteriori demonstratum, C. parem factum simpliciter, N. Un.

N. Unde dicit cap. 12. *Primam quidem nondum Filio apparente*, hoc est, nondum exterius manifestato, quod non impedit veram ejus præexistentiam ab æterno.

Instabis; Ille negavit Filium Dei esse æternum, qui dicit expresse fuisse tempus quando Filius Dei non fuit: atqui Tertullianus dicit fuisse tempus quando Filius Dei non fuit, ut enim ait, Filius non fuit antequam Pater esset; Pater autem non fuit Pater ab æterno, quia non fuit Pater nisi quando fuit iudex; non fuit autem iudex, nisi quando fuit delictum, & non fuit ab æterno delictum; ita lib. contra Hermogenem cap. 3. *Quia & Pater Deus est & iudex Deus est; non tamen ideo Pater & iudex semper quia Deus semper, nam nec Pater potuit esse ante Filium, nec iudex ante delictum: fuit autem tempus cum & delictum & Filius non fuit, quod iudicem & qui Patrem Dominum faceret, sic & Dominus non ante ea quorum Dominus existeret, sed Dominus tantum futurus quandoque, sicut Pater per Filium, sicut iudex per delictum, ita & Dominus per ea quæ sibi servitura fecisset. Et cap. 18. Agnoscat ergo Hermogenes idcirco etiam sophiam Dei natam & conditam prædicari, nequid innatum & inconditum præter solum Deum crederemus; si enim intra Dominum quod ex ipso & in ipso fuit, sine initio non fuit, sophia scilicet ipsius exinde nata & condita, ex quo in sensu Dei ad opera mundi disponenda cæpit agitari & multo magis non eam sine initio quiequam fuisse quod extra Dominum fuerit: si vero sophia eadem Dei sermo est sensu sophia & sine quo factum est nihil, sicut & dispositum sine sophia, quale est ut Filio Dei sermone unigenito & primogenito aliquid fuerit præter Patrem antiquius... ita & hoc nomine materiam Deo præponit Hermogenes proponendo eam Filio, Filius enim sermo & Deus sermo, & Ego & Pa-*

ter unum sumus; nisi quod suslinebit æquo animo Filius eam præponi sibi, quæ Patri adequatur. Ergo censuit Tertullianus Filium Dei non esse æternum.

Dist. min. quando Filius Dei non fuit, Filius externus, prolatus, demonstratus, Filius iuxta secundam nativitatem spectatus, C. Filius internus secundum primam nativitatem spectatus, N. Hunc fuisse sensum Tertulliani benigna interpretatione colligere possumus, si ratio habeatur ejus propositi adversus Hermogenem, qui materiam ab æterno & absque initio existisse hoc argumento contendebat, quod alioquin Deus ab æterno non fuisset Dominus; siquidem nihil habuisset sibi subiectum: cui argumento cum respondet Tertullianus, ait Deum etiam in Scripturis Patrem appellari, qui tamen semper Pater non fuit, sed solum quando suum Filium genuit sub ipso mundi exordio, quando universa condidit; ubi licet Tertullianus de æterna Filii generatione non loquatur, illam tamen non excludit, quærens exemplum alicujus tituli & nominis quod Deo accesserit in tempore, illud repetit ex eo quod Pater factus est, quando genuit Filium suum externa & secunda generatione, quippequi, ut diximus, solebat hanc duplicem in Filio Dei distinguere nativitatem; at non negat aliunde æternam Filii & internam generationem, quam expresse docuit multis in locis, tum & in isto libro contra Hermogenem, dicit enim cap. 18. *Ita & hoc nomine materiam Deo præponit Hermogenes proponendo eam Filio, Filius enim sermo & Deus sermo, Ego & Pater unum sumus. Ubi cum dicat Filium Dei esse verum Deum, & unum cum Patre, necesse est ut admittat æternam generationem præter externam & prolatitiam.*

Eadem responsione solvi debent aliæ difficultates, quæ in eodem libro contra Hermogenem continentur, ubi nempe dicit Tertullianus, *Sophiam exinde*

natam & conditam, ex eo quod ad opera mundi disponenda capit agitari. Et paulo post nihil esse Filio antiquius præter Patrem: Quale est ut Filio Dei sermone unigenito aliquid fuerit præter Patrem antiquius. Scilicet eadem semper idea præoccupatus Tertullianus loquitur de Filio externo, de externa Filii generatione, internam vero quæ sit ab æterno, non negat.

Instabis; Si Tertullianus æternam Filii Dei generationem admisisset præter externam & prolatitiam, nihil omnino consecisset adversus Hermogenem; respondisset enim Hermogenes minus appositum esse illud exemplum quod petitur ex generatione Filii, quia Filius Dei ab æterno fuit genitus, & consequenter ab æterno Deus fuit Pater, qui tamen ab æterno non fuit Dominus: absurdum, conseq. ergo & ant.

Nego ant. satis est enim ad argumentum Tertulliani, quod sub aliquo respectu Deus Pater incepit esse Pater, quod sub aliquo respectu Filius Dei non fuerit semper Filius; vult enim solum adducere aliquod exemplum quo possit probare novum titulum Deo accessisse in tempore, quod exemplum repetit ex illa externa & prolatitia Filii generatione, qua Deus manifestatus est Pater in creatione universi, & ratione illius generationis incepit esse Pater; quod autem aliunde certum foret Patrem sub alio respectu & ratione æternæ generationis fuisse Patrem, nihil tunc ostendere curabat Tertullianus, quia id non exigebat instituta adversus Hermogenem disputatio.

Obicies; Docuit Tertullianus Deum Patrem esse invisibilem, Filium vero visibilem, libro nempe jam citato adversus Praxeam cap. 14. Adhuc & illa, inquit, nobis regula assiluit duos vindicantibus Patrem & Filium, quæ invisibilem Deum determinavit... Jam ergo alius erit qui videbatur, quia non potest idem invisibilis definiri qui videbatur,

& consequens erit ut invisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine majestatis, visibilem vero Filium agnoscamus pro modulo derivationis. Unde sic conficitur argumentum; Ille non censuit Filium Dei esse Deum, qui distinguit Filium Dei a Deo, ex eo quod sit visibilis Filius, cum contra Deus sit omnino invisibilis & nunquam fuerit visus ab hominibus: atqui Tertullianus, &c. ergo.

Dist. min. Sit visibilis in forma vel specie corporea assumpta, C. per se totum & adæquate, N. Vult igitur Tertullianus Filium Dei esse visibilem, & visum fuisse olim a Patriarchis in veteri Testamento, & postea in Incarnatione, sed sub forma aliqua visibili assumpta, non autem ex omni parte & ratione suæ divinitatis. Scilicet ibi probat adversus Praxeam distinctionem Patris & Filii in persona, idque ex eo evincit, quod Pater sit invisibilis, Filius vero visibilis, visibilis inquam ratione alicujus formæ assumptæ; quod sufficit ad mentem ipsius Tertulliani; consulantur quæ supra diximus, ubi S. Justini doctrinam expendimus.

Et certe Tertullianus cum ex una parte dicit Filium fuisse non Patrem qui olim Patriarchis apparuit, quod nempe Pater invisibilis sit & loco includi non possit, ex altera docet hoc non esse intelligendum de dispari Patris & Filii natura, cum sint ab invicem inseparabiles, sed de æconomia seu dispensatione salutis humanæ quam in se suscepit Filius non Pater; cap. nimirum 23. ejusdem libri contra Praxeam; Hæbes, inquit, Filium in terris, hæbes Patrem in cælis. Non est separatio ista, sed dispositio divina; ceterum scias Deum etiam intra abyssos esse, & ubique consistere, sed vi & potestate, Filium quoque ut individuum cum ipso ubique. Tamen in ipsa æconomia Pater voluit Filium in terris haberi, se vero in cælis.

Nc-

Neque vero sibi constaret Tertullianus, si Filium Dei dixisset natura sua visibilem & certis loci angustiis circumscriptum, quem Deum verum ex Deo vero, uniusque cum Patre naturæ constanter docuit.

Instabis; Ille existimat Filium Dei per se esse visibilem; non ratione naturæ assumptæ, qui loquitur toto hoc in libro de Filio Dei secundum se spectato, non ratione naturæ alicujus sensibilis assumptæ: atqui Tertullianus toto hoc in libro adversus Praxeam loquitur de Filio Dei secundum se, non ratione naturæ humanæ spectato; nam sumit ibi Filium Dei Tertullianus sub eodem respectu, quo illum sumebat Praxeas adversus quem disputat, aliter recte argumentatus non fuisset Tertullianus: atqui Praxeas sumebat in illa disputatione Filium Dei in se & absolute, non secundum aliquam naturam extraneam, cum scilicet Filium Dei negabat a Patre distinctum; agebat enim de Filio Dei, prout est in sinu Patris, & quomodo prædicatur in Scripturis independentem ab Incarnatione: ergo Tertullianus loquitur etiam de Filio Dei, prout est in sinu Patris, non ratione naturæ assumptæ.

Nego. maj. Licet enim de Filio Dei prout est in sinu Patris, instituta sit disputatio Tertullianum inter & Hermogenem, tamen Tertullianus potuit asserere, Filium visibilem esse ratione scilicet naturæ assumptæ, indeque suum argumentum repetere in Praxeam, ut ostenderet distinctionem Patris a Filio; duo enim distinguuntur, quorum unus est visibilis, alter invisibilis; licet qui visibilis est, sit invisibilis aliunde & sub alio respectu; præterquamquod Tertullianus videtur hanc præoccupasse objectionem, eamque solvisse hoc pacto verbis immediate sequentibus: *Hic*, inquit, *ex diverso volet aliquis etiam Filium invisibilem contendere, ut sermonem, ut spiritum, & dum unam con-*

ditionem Patris & Filii vindicat, animum potius atque eundem confirmare Patrem & Filium: sed diximus Scripturam differentia patrocinari per visibilis & invisibilis distinctionem. Quasi dixisset, revera Filius Dei, ut Filius Dei est, ut Verbum Dei, ut sermo, ut sapientia ab æterno genita, non magis est invisibilis quam Pater, & aliunde Pater æque visibilis esse potest ac Filius, si quandam assumeret naturam & formam visibilem; sed hoc certo constat ex Scripturis, Patrem in iis ubique prædicari invisibilem, qui nusquam videlicet fuit visus; Filium vero non modo dici visibilem, sed & per se in variis occasionibus visum.

Cæterum, etsi fateremur accuratum & exquisitum non esse illud Tertulliani argumentum, non ideo colligi debet quicquam illum sensisse adversus Christi divinitatem, cum præfato in Praxeam utitur argumento; tum quia idem usurparunt sapientissime alii Veteres, qui dubio procul existimabant Christum esse verum ac summum Deum: tum quia super illo capite abunde certa est etiam & perspicua Tertulliani mens & doctrina; quæ sunt autem obscura, ex clarioribus innotescere debent.

Obijcies; Docet Tertullianus multis in locis Filium Dei esse portionem derivatam a Patre, cum contra Pater sit tota substantia, tota divinitas, Filius sit rivulus, Pater vero fons ipse; Filius sit radius, Pater vero sol ipse, & cætera id genus, quæ probant Filium esse minorem & inferiorem Patre, qui solus est verus & summus Deus. Ita libro contra Praxeam cap. 8. Protulit enim Deus sermonem, quemadmodum etiam Paracletus docet, sicut radix fruticem, & fons fluvium, & sol radium. Etc. 9. Pater enim tota substantia est, Filius vero derivatio totius & portio, sicut ipse proficitur, quia Pater major me est: Ergo.

Ref-

Respondeo singula hæc & similia dicta esse a Tertulliano, ad probandam distinctionem personarum Patris & Filii quam negabat Praxeas, non autem ad probandam diversitatem naturarum, istud obvium est cuiuslibet Tertulliani textum legenti; ita enim loquitur ejusdem libri cap. 8. his adductis comparationibus: *Nam & istæ species parabole sunt earum substantiarum ex quibus prodeunt: nec dubitaverim Filium dicere & radicis fruticem, & fontis fluvium, & solis radium, quia omnis origo parens est, & omne quod ex origine profertur, progenies est.* Quod probat ejusmodi similitudines eo solum adductas a Tertulliano, ut ostenderet originem Filii a Patre, indeque distinctionem Personarum colligeret, qui tamen eum non censuit Patre minorem ab eoque separatum; quemadmodum fluvius minor est fonte, radius minor sole; sic enim ibidem loquitur: *Multo magis sermo Dei qui etiam proprie nomen Filii accipit, nec frutex tamen a radice, nec fluvius a fonte, nec radius a sole discernitur, natura scilicet quantumvis distinguantur supposito.* Unde aperta maxime sunt quæ leguntur apud eundem Scriptorem ad astruendam Filii cum Patre consubstantialitatem, eodem libro contra Praxeam cap. 2. *Tres autem inquit, non statu sed gradu, nec substantia sed forma, nec potestate sed specie, unius autem substantia & unius potestatis, quia unus Deus.* Et cap. 12. *Et ubique teneo unam substantiam in tribus coherentibus.*

Instabis; Ibidem cap. 13. ait Patrem iussisse Filio & Filium paruisse. *Tamen alium dicam, inquit, oportet ex necessitate sensus eum qui jubet, & eum qui facit.* Nam nec juberet, si ipse faceret, dum juberet fieri per eum. Tamen jubebat, haud sibi iussurus, si unus esset, aut sine iussu facturus, quia non expectasset ut sibi juberet. Ergo putabat Filium minorem Patre.

Dist. Iussisse imperio improprie dicto & sine autoritate, C. proprie dicto & cum autoritate, N. Id unum vult Tertullianus per Verbum omnia facta fuisse, & Filium voluntatem Patris executioni demandasse uti ipsius Verbum, non autem ut servus & subditus obtemperat domino præcipienti cum autoritate. Scilicet probat solummodo personarum Patris & Filii distinctionem; ex eo quod nemo sibi ipse jubet, & alius est qui jubet, alius qui facit; ac Tertullianum existimasse Filium esse verum Deum uti & ipsum Patrem, inde certe colligitur, quod cum postea sibi objecisset duos esse deos, nequiquam respondet hoc falsum esse quia Filius non est Deus; quin potius pergit probare huic hæretico Patrem & Filium duas esse personas & unum Deum; Ergo, inquis, si Deus dixit & Deus fecit, duo Dei prædicantur. Si tam durus es, puta interim & ut amplius hoc putes, accipe & in Psalmo duos Deos dictos: *Propterea unxit te Deus Deus tuus.* Ergo, inquis, provocabo te, ut bodie quoque ex autoritate istarum Scripturarum constanter duos Deos & duos Dominos prædices, absit. Sed si existimasset Tertullianus Christum non esse Deum, illico & facile respondisset Patrem & Christum duas esse personas, nec tamen duos Deos, quia nempe Christus non est Deus: putabat igitur Christum esse verum ac summum Deum: *Duos tamen Deos, inquit, & duos Dominos nunquam ex ore nostro proferimus, non quasi non & Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus, & Deus unusquisque.* Quibus certe nihil afferri potest luculentius ad astruendam Filii cum Patre consubstantialitatem.

Expenditur sententia S. Clementis Alexandrini.

Objicies ; Affirmant Clemens Alexandrinus non Deum quidem , sed Filium Dei cadere sub demonstrationem , lib. 4. Stromatum pag. 537. *Atque Deus quidem , inquit , cum demonstrari nequeat , non efficit scientiam , Filius autem est & sapientia & scientia & veritas , & quicumque cum his ullam habent cognationem . Quin etiam habet demonstrationem & vim ratiocinandi .* Ergo censuit Filium Dei non esse Deum .

Dist. ant. Deum non cadere sub demonstrationem per se immediate , C. secus , N. Vult solum Clemens Alexandrinus , in hoc loco , ut moris est , obscurissimo , Deum Patrem per se non cognosci , sed solummodo per Filium qui est scientia ipsa Dei & sapientia : ex quo nihil colligi potest adversus Christi divinitatem .

Instabis ; Ait lib. 5. pag. 591. sapientiam Dei fuisse primum a Deo creatam : *Quoniam , inquit , non intellexerunt hæc dici de sapientia quæ fuit primo a Deo creata .* At sapientia Dei Christus est : putabat Christum fuisse creatum .

Dist. maj. Creatam , id est , genitam , C. id est , e nihilo educam , N. Familiare fuit Antiquis , præcipue vero iis qui ante Concilii Nicæni tempora scripserunt , ut jam a nobis observatum est , Græcam vocem *κτίσις* pro generatione universim , non pro sola creatione accipere . Quibus adde Clementem Alexandrinum Verbo divino æternitatem proprie dictam adjudicare in locis superius adductis .

Instabis ; Docet aperte Filium Dei fuisse factum lib. 6. pag. 644. *Unus enim est Deus , inquit , qui fecit principium universorum , significans primogenitum Filium , ut scribit Petrus , præclare intelligens illud , In principio fecit Deus cælum & terram . Is autem dictus est*

Sapientia ab omnibus Prophetis . Igitur juxta Clementem Filius Dei fuit proprie loquendo creatus , factus .

Dist. ant. Fuisse factum , id est , genitum , C. factum ad instar creaturarum . N. Solutio patet ex dictis , & iterum confirmatur ex eodem loco , ubi Clemens appellat Filium Dei *prægenitum* per quod omnia facta sunt , & sine quo factum est nihil .

Instabis : Lib. 7. pag. 702. ait Filii naturam esse Patris naturæ propinquissimam . *Perfektissima autem , inquit , & sanctissima & maxime principalis , & quæ maxime imperat , & est maxime regia , & longe beneficentissima est natura Filii , quæ est soli omnipotenti propinquissima .* Ergo non agnoscit unam eandemque esse naturam Patris & Filii .

Dist. ant. Filii naturam , id est , personam , C. id est essentiam , substantiam , N. Nil vetat igitur quominus dicatur Clementem loqui de persona , comparat enim Patrem cum Filio , ait enim ibidem loquens de Filio illam imperare , omnia ordinare ; quod longe melius convenit personæ quam naturæ ; præterquamquod vox Græca *ὁὐς* quam usurpat Clemens , de persona non raro intelligitur , tamen frequentius accipiat per naturam , essentiam .

Instabis ; Ait pagina sequenti Christum Patris voluntati servire . *Neque ab alio , inquit , prohibitus unquam servit , qui est omnium Dominus , & maxime boni & omnipotentis Patris voluntati serviens .* Ergo existimabat Filium Patre inferiorem , nec esse verum ac summum Deum , summus enim Deus non servit voluntati alterius .

Dist. ant. Servire improprie , id est , voluntatem Patris executioni demandare , C. proprie loquendo ut servum & Patre inferiorem , N. Id unum quippe docet Clemens Alexandrinus Filium Dei , in iis quæ pertinent tum ad creationem mundi , tum ad generis humani redemptionem , voluntatem Patris ex omni par-

parte implevisse, sine ulla tamen dependentia.

Expenditur sententia Origenis.

Objicies; Origenes tom. 2. in Joan. apud Hueticum c. 46. iis respondens qui duos prædicare Deos verebantur, si Filium Dei verum Deum dicerent, sic habet: Dicendum est illis quod *αὐτοῦτος* quidem, hoc est, per se Deus, Deus ille est cum articulo, propter quod & servator in precatone ad Patrem inquit, (ut agnoscant se illum solum verum Deum) quidquid vero est præter hunc, qui *αὐτοῦτος* dicitur, hoc est, per se Deus, participatione & communione divinitatis illius deificatum, non ille Deus cum articulo, sed Deus sine articulo magis proprie dicendum esse, quo nomine omnino primogenitus omnis creatura, quippe qui cum primus sit apud ipsam, attrahens divinitatem ad seipsum, honorabiliorem est reliquis Diis qui sunt præter ipsum. . . Verus igitur Deus est ille Deus cum articulo, qui autem Diis efformantur ad ejus formam, velut imagines quædam sunt primi exemplaris. . . Sed quoniam fortasse verisimile est futurum, ut multi offendantur quia dixerimus unum esse verum Deum nempe Patrem, & præter Deum verum multos factos Deos participatione Dei; verentes gloriam ejus qui omnem creaturam præcellit, avari reliquis obtinentibus appellationem Dei sine articulo, præter datam differentiam per quam Deum *λογος* diximus reliquis omnibus diis ministrum esse deitatis, etiam hac differentia est apponenda. Ea enim ratio quæ in singulis rationis compositis inest, eandem comparisonem habet ad illam rationem, quæ in principio apud Deum est, & Deus est *λογος* quam habet Deus *λογος*, id est ratio, sine articulo ad Deum illum cum articulo. Ut enim Pater *αὐτοῦτος*, hoc est, per se Deus, & verus Deus, se habet ad imaginem & ad imagines imaginis; sic hunc

in modum se habet ipse *λογος*, hoc est ipsa ratio ad eam quæ in singulis est rationem; uterque enim locum obtinent fontis & originis. Paer quidem divinitatis, Filius vero *λογος*, id est rationis. Quemadmodum ergo dii multi, sed nobis unus Deus est, nempe ille Pater, & multi domini sunt, sed nobis unus Dominus est Jesus Christus, sic multi etiam sunt *λογος* &c. Ex quibus sic conficitur argumentum; Ait Origenes Filium Dei non dici Deum cum articulo, quando autem in sacris litteris &c. ponitur cum articulo solum Patrem intelligi: ergo non censuit Filium Dei esse verum Deum.

Dist. ant. Filium Dei non dici Deum, eo sensu quod non sit Deus per se, *αὐτοῦτος*; C. eo sensu quod non sit verus Deus simpliciter, N. Id unum itaque vult Origenes solum Patrem esse Deum per se, hoc est ingenuum, qui a nullo sit, a nullo principio procedat, adeoque hoc sensu Filium Dei non esse per se Deum, quia nempe Deus est a Patre a quo procedit: nequaquam vero negat Filium Dei esse Deum simpliciter; hancque esse Origenis mentem constat.

Primo ex hoc ipso contextu: Dicendum enim est, inquit, illis, quod *αὐτοῦτος* quidem, (hoc est, per se Deus, Deus ille est cum articulo, propter quod & servator in precatone ad Patrem, ut agnoscant se illum solum verum Deum, quidquid vero est præter hunc qui *αὐτοῦτος* dicitur (hoc est, per se Deus) participatione & communione divinitatis illius deificatum. Ubi Origenes non probat solum Patrem per exclusionem Filii esse Deum simpliciter, sed solum esse per se Deum, *αὐτοῦτος*, quod nimirum solus sit sine principio, a nullo procedens; quæ doctrina maxime catholica est, fatemur enim hoc nomine Filio Dei divinitatem merito adjudicari.

Secundo, quia ibidem conceptissimis verbis docet Origenes Filium Dei esse

ve-

verum Deum, pag. 45. *Qui est sermo, inquit, fit sermo; ad Deum vero non fit, quasi qui antea non existeret apud ipsum, sed eo quod sit semper cum Patre, dicitur, & Sermo erat apud Deum, non enim factus est apud Deum.* Et cap. 47. *Sed rursus multarum imaginum archetypa imago est ille λόγος qui est apud Deum in principio existens, quia fit apud Deum semper manens Deus, haud quamquam id habiturus, nisi apud Deum esset.* Ibi docet Origenes: 1. Filium Dei esse apud Deum. 2. in eo semper & in principio, hoc est ab æterno existentem. 3. esse Deum. 4. non esse factum. Quibus adjungi merito possunt quæ ex eodem Scriptore a nobis adducta sunt.

Instabis; Ait ibidem Origenes differre Deum cum articulo, a Deo sine articulo: additque non Deum simpliciter qui Deus est sine articulo, qualis est Sereno & Filius Dei. Proinde vide, inquit, ne forte ut in his locis differat Deus cum articulo & Deus sine articulo... Ut enim Deus ille qui est in omnibus, ille Deus est cum articulo, & non simpliciter Deus sine articulo, &c. Ergo putabat Filium Dei non esse Deum verum.

Dist. ant. differre persona, C. natura, N. Id quidem tribuit Patri velut proprium & personale attributum quod sit ingenuum & per se Deus, quo quidem privilegio differt a Filio in persona, sed istud non reponit in natura, quasi Filius sit, vel diversæ naturæ vel inferior Patre, is enim verbis immediate sequentibus quosdam impugnantes dicentes, *Proprietatem Filii & essentiam existere aliam a Patre.*

Instabis; Ille denegat Filio Dei veram ac supremam divinitatem, qui cum inter factos Deos annumerat: sed Origenes, &c. ergo.

Dist. min. inter factos Deos annumerat secundum quid & sub aliquo respectu, C. simpliciter & quoad omnia, N. Scilicet eo sensu Filium Dei cum multis creaturis quæ dii nominantur, equiparat, quod non sit Deus per se αὐτῶς θεός, Tom. II.

sed quatenus a Patre trahit originem sicut multi sunt alii qui non nisi per participationem dii sunt, sed comparisonem non instituit quoad omnia, & in eo quod Filius Dei factus sit & creatura, uti & alii qui dii passim nominantur in Scripturis: 1. quia totus est Origenes ut probet solum Patrem esse Deum per se, hoc est, ingenuum divinitate sua a nullo accepta 2. quia satis aperte a creaturis quæ dii sunt solummodo factitii, distinguit Filium Dei, quem ibidem, ut dixi, negat expressis verbis a Deo factum, quia semper extitit apud Patrem, quia sapientia est Dei in eo manens ab initio, quæ procul dubio de nulla creatura dixit unquam.

Instabis; Ille comparat Filium Dei cum Patre velut creaturam aliquam cum Deo, qui ait Patrem se habere ad Filium, quemadmodum Filius seu λόγος se habet ad omnes creaturas rationis capaces: atqui Origenes, &c. ergo.

Dist. min. Ita ut comparatio sit quoad aliqua, C. quoad omnia, N. Scilicet in eo est comparatio, quod quemadmodum a Patre qui per se Deus est, habet Filius quod sit Deus, & cæteri qui dii appellantur, quia Pater est principium & fons totius divinitatis; ita etiam a Filio qui ratio est ipsa & fons totius originis, habent ii omnes qui ratione utuntur quod sint rationales. Sed in eo non stat comparatio, quod sicut Filius Dei major est & alterius naturæ quam creaturæ rationis capaces, ita etiam Pater sit Filio Dei major & eo excellentior in natura; adducta enim illa comparatione sic loquitur Origenes, *Utraque enim locum obtinent fontis & originis, Pater quidem divinitatis, Filius vero λόγος, id est rationis.*

Instabis; Non veretur dicere Origenes Filium Dei, uti & alios deos fuisse deificatum: ergo non putabat eum esse verum ac summum Deum.

Dist. ant. deificatum uti & alios deos, sed alia omnino ratione, C. eadem ratione, N. Scilicet vult Filium Dei non esse

esse a se Deum *αὐτοῦς*, sed per originem a Patre acceptam; quomobrem & suo quodammodo fuit deificatus, per æternam videlicet generationem trahens a Patre divinitatem, ita ut tamen una eadem divinitate polleat ac Pater.

Instabis; pag. 47. varios divinitatis gradus quos diversus sequitur cultus, distinguit Origenes; *Deum igitur, inquit, alii quidem Deum universorum habent; qui vero hos proxime sequuntur, in Christum Dei ipsius Filium defixi sunt. Tertii vero sunt qui solem, lunam, omneque cæli ornamentum habentes a Deo aberrant, verumtamen errore longe præcipienti, &c.* Ergo non censet Christum eodem cultu adorandum, quod Deus ipse Pater universorum colitur.

Nego conseq. Hic enim Origenes propriam mentem non exponit, sed aliorum errorem, ut cuilibet textum penitus insipienti manifeste perspicuum est.

Instabis; Si ea fuisset Origenis mens Filium Dei verum esse Deum, certo non solvisset difficultatem quam sibi enucleandam proposuerat, nonnullorum scilicet qui ex eo offendeantur; quod Christiani unum esse verum Deum, nempe Patrem dicebant, & tamen Christum quoque Deum prædicabant; quin immo hanc maxime difficultatem auxisset; vix enim intelligitur quomodo unus sit Deus nempe Pater, & tamen Christus sit Deus, nisi dicatur Christum non esse Deum nisi metaphorice loquendo, & quomodo multi nominantur dii in Scripturis: absurdum conseq. ergo & ant.

Nego ant. hanc enim difficultatem solvit Origenes cum unum proponit sensum, sub quo dici merito potest unum duntaxat esse verum Deum, & tamen Christum esse Deum, id quippe dupliciter explicari potest, vel dicendo Patrem & Christum uti & Spiritum sanctum unum esse eundemque Deum, vel dicendo solum Patrem esse verum Deum per exclusionem Filii & Spiritus sancti, hoc est, solum Patrem esse Deum per se, a se ingentum Deum *αὐτοῦς*. Ex illo au-

tem utroque modo solvendi propositam difficultatem unum selegit Origenes, alterum non rejecit; hoc argumentum mere negativum est, ex eo videlicet petitur, quod Origenes præsentem non solvit difficultatem, expresse dicendo Christum eundem esse Deum cum Patre, ex quo proinde nihil erui potest.

Instabis; Ibidem Origenes pag. 35. in hæc Joannis verba, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, hæc scribit: *Nunquam principem locum habet particula, per quem, sed semper secundum, veluti in Epistola ad Romanos. Paulus servus Jesu Christi ... per quem accepimus gratiam ... Deus enim Evangelium suum præcuntyaverat per Prophetas, subministrantibus Prophetis & habentibus sermonem illius, cui competis, per quem ... Sic igitur hoc etiam in loco, si omnia per sermonem facta fuerunt, non a sermone facta fuerunt, sed ab eo qui ipso sermone major est, quem quis aliam dixerit quam Patrem ipsum? Unde sic argumentor. Scribit Origenes omnia facta esse a Patre qui major est Sermone seu Filio, innuens scilicet, quod ait postea longe clarius, omnia quidem facta esse per Verbum, id tanquam Dei ministrum, sed non a Verbo, tanquam causa: igitur censuit Filium Dei Patre inferiorem.*

Dist. ant. Qui major est Filio, hoc est, prior origine & primum proinde rerum omnium principium, C. hoc est, dignior, nobilior, prior natura, N. In more satis positum est apud Vetres, ut Patrem post S. Joannem in Evangelio dicant majorem Filio, sed hoc demum intelligunt de prioritare originis, eo quod volunt Patrem esse primum rerum omnium principium vel etiam Filii & Spiritus sancti, sed alio sensu ac cæterorum quæ mere creaturæ sunt. Consule quæ superius dicta sunt, ubi hunc Joannis locum, *Pater major me est*, explicuimus.

Instabis: Filium Dei Prophetis accenset Origenes, per quos Evangelium suum annuntiavit, atque similiter per sermo-

nem

verum omnia esse facta, ab eo autem nihil: ergo non censuit illum esse Deum.

Dist. ant. Prophetis accenset quoad aliqua, C. quoad omnia, N. In eo scilicet quod per Prophetas & Prophetis ministrantibus Verbum Dei fuit annuntiatum hominibus; ita etiam per Sermonem suum, per Verbum Deus omnia condidit; sed in eo Filium Dei Prophetis non acquiparat, quod sicut Prophetæ fuerint meri homines, ita & Christus; inde enim nimis probaretur, videlicet Origenem exstimaſſe cum Socinianis Christum esse merum hominem, quod nec volunt ipsi adversarii, qui hoc solum contendunt hunc Scriptorem Arianis præluſiſſe.

Inſtabis: Jam dixerat Origenes tom. r. in Joan. pag. 17. Filium Dei non esse rerum omnium principium. juxta omnia quibus donatur nomina in Scripturis; appellatur: scilicet via, veritas, vita, lux, resurrectio, sermo, sapientia, &c. sed solummodo per sapientiam quam putat creatam in mundi initio, quo fit ut putet Verbum non fuisse ab æterno. *Qui enim fieri potest, inquit, ut si principium in quantum est vita, cum vita facta fuerit in Verbo quod est vita ipsius principium manifestius præterea est ipsum non esse principium quatenus primo genitus est ex mortuis. Quod si diligenter examinemus omnia ipsius cognomina, solum quia sit sapientia, principium est, ne principium quidem existens in quantum est ratio, id est, Verbum, vel ratio, quandoquidem Verbum vel ratio in principio erat. Adeo ut audacter ausus quis dicere antiquiorem omnibus quæ excogitantur nominibus primogeniti omnis creatura sapientiam esse. Unde sic argumentor: Ille putat Verbum Dei non esse coæternum Patri, qui ait Verbum fuisse creatum & factum: sed Origenes ait, &c. ergo.*

Dist. min. Id est, genitum, C. factum simpliciter ex non extantibus, ut docuit Arius, & proprie loquendo creatum, N. Solutio patet ex dictis.

At, inquit Petavius lib. 1. de Trinit. cap. 4. divinæ Verbi naturæ multiplices affingit proprietates: igitur male omnino sentit de Filio Dei.

Dist. ant. Verbo affingit quatenus Deus est simul & homo, C. ut ad solam Verbi divini naturam pertinentes, N. Ita respondet illustrissimus Huetius in notis ad hunc commentarium & apposite quidem, ex ipso enim Origenis contextu manifestum est hæc pro variis potius Christi considerandi modis, quam pro divinæ ipsi naturæ inſitis qualitatibus habenda credidiſſe.

Obijces; Idem Origenes lib. 5. contra Celsum pag. 233. docet preces & invocationes fundendas ad solum Deum Patrem: quem distinguit a Christo & per oppositionem ad eum, *Omnia enim vota, inquit, omnes interpellationes, deprecationes, & gratiarum actiones destinanda sunt ad Deum rerum omnium Dominum, per majorem omnibus Angelis summum Pontificem, vivum Verbum, & Deum. Verbum illud deprecatur sumus, interpellabimus, & ei gratias agemus, preces etiam offeremus, modo intelligemus quomodo hæc accipiantur vel abusive vel proprie... Ne quis audeat preces offerre nisi soli Domino Deo, qui unus omnibus abunde sufficit per servatorem nostrum Dei Filium, Verbum, sapientiam, veritatem. Igitur non putabat Christum esse verum Deum.*

Nego conſeq. Nam ut obſervat Petavius lib. 3. cap. 7. num 15. ex veteri Ecclesiæ uſu perſpicuum ſit pleraſque preces ad Patrem referri, quia nimirum tunc ipſe Chriſtus homo offertur, qui ut habetur ad Ephes. 5. cap. Tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis; unde æquum eſt ad Patrem velut autorem ac principium referri omnia, atque ita decretum legimus in Carthagenſi III. Synodo can. 23. *Ut cum ad altare aſſiſtiſſetur, ſemper ad Patrem dirigatur oratio.* Quapropter non eſt inde conſequens Chriſtum non eſſe Deum.

Instabis; Ibidem pag. 238. ait Filium dixisse se non esse bonum, quia, solus Deus bonus est. *Servator noster*, inquit, & Dominus appellatus aliquando praeceptor bonus ad Patrem suum remittens eum qui se sic appellaverat, inquit. *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus meus Pater; quod si id recte, ut imago bonitatis Dei dixit dilectissimus Patris Filius, an non iustus sol diceret suis adoratoribus; Quid me adoras? Dominum Deum tuum adorabis.*

Dist. ant. Dixisse ex humilitate se non esse bonum & solum Deum esse bonum, seipsum non excludendo, C. seipsum excludendo, N. Id unum igitur colligi potest Christum juxta mentem Origenis pro sua humilitate professum fuisse solum Patrem esse bonum & Deum; unde sol si loqueretur, jure diceret suis adoratoribus, Quid me adoras? non autem Christum ipsum non esse adorandum.

Instabis: In eodem libro pag. 258. Origenes Christum appellat secundum Deum, Ergo etiam si secundum Deum dicamus, sciant, &c. Ergo putat eum Patre inferiorem.

Dist. ant. Secundum ratione ordinis & originis, C. secundum in natura & dignitate, N. Sic enim loquitur Origenes cum ceteris Christianis qui de Trinitate recte & catholice sentientes, dicunt Patrem esse priorem & priori loco eum appellat, secundo autem Filium qui Christus est, tertio vero Spiritum sanctum, quos tamen aliunde proficiuntur unum eundemque esse Deum.

Objicies; Ait lib. 6. pag. 317. Verbum Dei esse opificem Patris, cujus mandato mundum condidit. *Verum de his justis fiat hoc & rursum hoc aut hoc pro viribus responsum videri potest jam tum, quando citavimus illud: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt, dicendo immediatum opificem esse Filium Dei Verbum, qui velut suis manibus mundum fabricaverit: Verbi autem Patrem, cujus mandata mundus sit per ipsum Filium conditus, esse primum opificem.* Ergo

non censebat Filium Dei esse verum ac summum Deum.

Dist. ant. Eo sensu quod Pater mundum condidit per Filium tanquam per suam sapientiam, per suum Verbum, C. tanquam per servum & subditum, N. durius profecto non est locutus Origenes quam ipse S. Joannes in Evangelio cap. 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Et Apostolus 1. ad Corinth. 8. *Et unus Dominus Jesus per quem omnia & nos per ipsum: quam denique Patres Niceni in suo Symbolo, Jesum Christum... per quem omnia facta sunt.* Ex quibus nemo colligat Filium esse minorem Patre.

Objicies: Lib. 8. pag. 387. negat expresse Christum esse universorum Dominum. *Esse autem, inquit, non deesse quosdam, ut in tam numerosa credentium multitudine, qui discrepantes ab aliis temere affirmant, quod Servator sit Deus ille universorum Dominus, nos certe hoc non facimus qui credimus ipsi dicenti, Pater qui me misit major me est.* Ergo.

Dist. ant. Negat Christum esse universorum dominum, quasi sit quoque ipsius Patris dominus, & Pater ipsi subiciatur, C. quasi non sit causa omnium creaturarum effectrix conjunctum cum Patre, N. Scilicet accusabantur Christiani a Celso quod dicerent Christum servatorem esse universorum Deum, ita ut & Patris ipsius foret quoque Dominus, ut ex verbis ipsius Origenis immediate sequentibus colligitur. *Quapropter, inquit, quem nunc Patrem vocamus, eum non subicimus, ut Celsus calumniatur, Dei Filio.* Fuit autem hoc commentum quorundam haeticorum, non autem Christianorum, ut testatur Origenes pag. sequenti, *Hac a. nescio qua obscurissima haeresi desumpta universis Christianis objicit...* Si tamen accipit & non finxit, vel ut sequelam rei adjecerit. Quam ut a Christianis propullaret calumniam, negat Origenes Christum servatorem universorum esse dominum, eo videlicet sensu quod sit etiam Deus & dominus Patris, eique subjiciatur

ut

tur Pater, ut perspicuum maxime fit ex eo quod, ut probet Christum non esse universonum dominum, argumentum petit ex hoc Evangelistæ testimonio, *Pater qui misit me major est*; ex quo non sequitur Christum non esse universonum dominum, nisi adversus eos qui affirmant illum esse ipsius Patris dominum.

Obijcies hæc Origenis verba ex eodem libro 8. petita pag. nempe 386. *Itaque religiose colimus Patrem veritatis & veritatem Filium, duos quidem substantia, unus autem, unum vero concordia, consensu, voluntatisque identitate.* Unde sic argumentum conficitur, ait Origenes, Patrem & Filium duos esse hypostasi, per hypostasim scilicet intelligendo naturam, substantiam; ergo putabat Filium non esse Patri consubstantialem.

Nego ant. nimirum Origenem eo loci hypostasim sumere pro natura & substantia, quam potius accipit pro persona; idque constat.

Primo, quia ibidem affirmat Origenes Patrem & Filium duos esse hypostasi, eo sensu quo hæretici quos ibidem perstringit, hoc ipsum negabant: sed manifestum est ex ipso Origenis contextu ab illis hæreticis negari Patrem & Filium duos esse personas; postquam enim ostendit Celsus duos non introduci deos a Christianis quanquam Christum ut Deum venerentur, quia non est alius Deus a Patre, juxta illud *Ego & Pater unum sumus.* Observat postea non inde tamen sequi, Christianos non admittere duas personas, Patrem & Filium; & in aliam ex adverso incidere sententiam eorum qui negant plures hypostasies, ubi certe hypostasim sed pro persona; ex eo quod enim Pater & Filius dicantur quid, unus Deus; non est verendum ut quispiam existimet duas propterea negari naturas in Patre & Filio, sed duas personas: id clarius patebit attente legenti verba Origenis pag. 385. *Ad quod respondendum, si Celsus intellexisset illud (Ego & Pater unum sumus), & illud in præcatione dictum a Filio Dei, (sicut*

ego & tu unum sumus) non putasset nos & alium colere præter Deum, universonum dominum. At enim, Pater est in me & ego in Patre. Quod si quis his motus verebitur ne forte transfugiamus ad eos qui negant duas esse subsistentias Patrem & Filium. Et paulo post: *Itaque religiose colimus Patrem veritatis & veritatem Filium duos quidem substantia;* Quibus certe nihil clarius desiderari potest ad explicandam SS. Trinitatis æconomiam, affirmat enim Origenes Christianos colere Filium Dei tanquam Deum, addit eos tamen unum agnoscere Deum, quia Pater & Filius unum sunt; denique observat non ideo putandum cum quibusdam hæreticis, Noetianis scilicet, negari plures personas, plures hypostasies: igitur luce meridiana clarius est Origenem in illa occasione nomen *υποστασις*, usurpare pro persona.

2. Id constat ex eo quod nonnunquam in aliis locis Origenes hypostasim a natura seu substantia distinguit tom. 1. in Joan. pag. 24. de Valentinianis sic loquitur: *Existimantes Filium Dei prolationem esse tanquam in syllabis positam, & ideo hypostasim & subsistentiam illi, si accurate illos interrogemus, non tribuentes, neque essentiam ejus explanantes, nondum dicimus talem vel talem, sed quomodocunque essentiam.* Et tomo 2. pag. 56. *Atque hæc forsitan causa est, inquit, cur ipse Dei non dicatur esse Filius quod solus Unigenitus a principio natura Filius sit, quo indigere videtur Spiritus sanctus ministrante ipsius hypostasi, non solum ut sit, sed ut sapiens sit.* Igitur per hypostasim non intelligit Origenes naturam & substantiam, sed personam & subsistentiam, quomodo nunc sumitur.

Instabis; Origenes eo loci sumit hypostasim pro *ουσα* seu natura, si præcis temporibus hypostasies accepta fuerit ab omnibus pro *ουσα* & ipse quoque Origenes eam hoc sensu acceperit aliis in locis: sed utrumque hoc verum est.

Primo, hypostasies pro *ουσα* seu natura,

ra, vulgo usurpabatur a Veteribus, ut expresse testatur S. Hieronymus Epist. 57. ad Damasum his verbis, *Tota saecularium litterarum schola nihil aliud hypostasim nisi ouisiam novit*. Hoc pariter sensu hypostasim interpretati sunt Patres Nicæni & Sardicenses, Nicæni quidem in Symbolo, & Sardicenses in Epistola Synodica quæ legitur tom. 2. Conciliorum pag. 694.

Secundo, & ipse Origenes sumit hypostasim pro natura una nimirum tom. 2. in Joan. ubi quemdam impugnans qui unicam in Trinitate unam ponebat, ut significet se ab illo dissentire tres hypostasim admittit. *Nos autem*, inquit, *qui tres personas esse, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, persuasi sumus.*

Nego min. & dico hypostasim pricis temporibus pro una ab omnibus non fuisse usurpatam; quin immo multos & Græcos & Latinos illam pro persona accepisse. Citari possunt in hanc rem Hippolytus Origene antiquior, qui libro contra Noetum cap. 8. ait carnem sive naturam humanam in Christo per se non subsistere, sed in Verbo habere hypostasim, hoc est, subsistere. Dionysius Alexand. in responsione ad questionem quartam Pauli Samosatani de tribus personis SS. Trinitatis sic loquitur: *Dux hypostasim, Patris scilicet & Filii, inseparabiles sunt*, ubi per hypostasim intelligit personas. Eusebius Cæsariensis qui Nicænæ Synodo interfuit, in suis litteris ad Eustathium Antiochenum referente Socrate lib. 1. cap. 23. confessus est Filium Dei propriam hypostasim habere, Deumque in tribus hypostasis unum esse. Ex quibus manifeste liquet hypostasim non fuisse ab omnibus antiquis usurpatam pro natura.

Ad testimonium vero S. Hieronymi, respondeo vel eum non omnes omnino intelligere Autores Ecclesiasticos, tum Græcos, tum Latinos, quod satis significat illis verbis, *Tota saecularium litterarum schola*, vel si omnes intelligit, deceptum fuisse, ut ex testimoniis mox adductis manifeste liquet.

Quod spectat Patres Nicænos & Sardicenses, esto: quod hypostasim pro substantia acceperint, non ideo colligi debet ita hanc vocem usurpasse omnes autores: pricis temporibus. Hic autem adnotandum venit non alia ex causa hanc vocem, *hypostasim*, pro natura & substantia acceptam fuisse ab illis Patribus; quam quia Ariani ipsa abutebantur ad propagandam hæresim suam, hoc sensu illam vocem accipientes: quocirca adversus illos hæreticos, Episcopi affirmarunt in Concilio Sardicensi Patris & Filii *unam esse substantiam* Hæreticorum scilicet, inquit, *permanere asserunt Patris ac Filii & Spiritus sancti, diversas esse hypostasim a se invicem separatas*, Nos vero .... *unam esse hypostasim quam ipsi hæretici substantiam appellant*. Ubi Patres Sardicenses hypostasim pro substantia acceperunt, quia hoc sensu usurpata fuerat ab Arianis contra usum communem in Ecclesia receptum, quam, inquit, Patres; *substantiam ipsi hæretici appellant*. Igitur non ex propria sed Arianorum interpretatione hypostasim pro substantia reddunt.

Ad Origenis vero locum e tom. 2. in Jo. petium, respondeo Origenem sumere hypostasim pro ouisia, sed ouisiam ibi significare personam non substantiam præcise, quia qui unicam admittebant in Trinitate ouisiam, erat e Noeti schola, qui dicebat Spiritum a Patre & Filio notatenus disserre, sed prorsus idem esse quod Pater, referente ibidem ipso Origene, unde per ouisiam non tantum significabat substantiam, verum etiam personam; adeoque ut illum refelleret Origenes, probandum ipsi erat tres esse in Deo Personas, ac proinde dum probat tres esse hypostasim, tres intelligit Personas.

Et certe vocem *ousias*, significasse aliquando personam, constat ex eo quod Pierius apud Photium cod. 11. Patrem & Filium duas *ousias* appellavit, quæ de re sic loquitur Photius, *Plurima præter ea quæ in Ecclesia hodie obtinent, veteri more tradit de Patre æterno & Filio pie*

credit, nisi quod substantias unus duos, totidemque naturas quousque dicit, substantie & naturæ nomine pro hypostasi, non ut Arian sectatores, usus.

Institis: Atqui licet per hypostasim Origenes intelligat personam, tamen negat Verbi divini consubstantialitatem Patri; is enim negat Verbi consubstantialitatem, qui dicit Patrem & Filium duos esse in persona, & unum in concordia; si enim admisisset consubstantialitatem, distinguens Patrem & Filium in persona, statim opposuisset unitatem in natura: atqui Origenes ait Patrem & Filium duos hypostasi & unum in concordia: Ergo.

Nego subf. & ad probationem nego maj. Licet enim Origenes commemoret unitatem consensus & concordie, quæ reperitur inter Patrem & Filium omnia unitate & identitate in natura; hanc tamen respuisse vel ignorasse censendus non est; quemadmodum in Scriptura ibi non censetur negari processionem Spiritus sancti a Filio, ubi Spiritum sanctum procedere a Patre docet, nulla facta mentione ejusdem processionis a Filio.

Objicies; Ea fuit sententia plurimorum non modo recentiorum, sed & veterum Patrum de Filio Dei male omnino sensisse Origenem.

Id imprimis contendeat S. Hieronymus, qui quidem Epistola ad Avitum de libris *magi apzōv*, sic loquitur: *Scias detestanda in eis esse quamplurima & juxta sermonem Domini, inter scorpiones & colubros incedendum: ut est illud statim in primo volumine, Christum Filium Dei non natum esse sed factum, Deus Patrem per naturam invisibilem, etiam a Filio non videri, Filium qui sit imago invisibilis Patris comparatum Patri non esse veritatem...* Et in secundo libro... restat ut invisibilis sit Deus; si autem invisibilis per naturam est, neque Salvatore visibilis erit. Quod idem scribit Epistola 61. quæ est ad Pammachium.

S. Epiphanius idem perhibet de Origene hæresi 64. Principio, inquit, eo

temeritatis progressus est, ut asserat unigenitum Filium Patrem videre non posse, neque Spiritum Filium... Ita enim ex Patris substantia Filium esse censet, ut nihilominus creatus fuerit, quem quidem sola id gratia consecutum existimat, ut Filius diceretur. Idem habet Epiphanius in Ancorato cap. 63. qui & Epistola ad Joannem Jerosolymitanum, Origenem vocat Arian Patrem & aliarum hæresum radicem & parentem.

Ab his valde non recedit S. Augustinus, qui libro de hæresibus hæresi 43. citato testimonio S. Epiphani ob id accusantis Origenem, quod Christum & Spiritum sanctum creaturas dixerit, ait Origenis defensores ipsum ab ejusmodi errore vindicare conatos: *Quamvis*, inquit, *& in istis eum convincere studeant qui ejus plura legerunt.*

Justinianus Imperator Epistola ad Menam de Origene sic loquitur: *Qui ante omnia*, inquit, *in ipsum sanctam & consubstantialem Trinitatem blasphemias ausus est dicere.*

Leontius libro de Sectis act. 1. idem testatur his verbis. *Quamvis inferiorem Filio gradum tradit, tamen cum purgare nituntur; at vero manifeste hanc opinionem fovet, & excusationem nullam habet.*

S. Thomas vocat Origenem fontem Arianorum: igitur ab illo errore vindicari merito non potest iste Scriptor.

Respondeo, testimonia illorum Scriptorum nullius esse hac in re ponderis & momenti; tum quia non accusant Origenem nisi consequentia ex ejus scriptis ducta, quæ licet paulo duriora videantur, tamen ut mox probatum est, benigne possunt explicari; tum quia S. Hieronymus & S. Epiphani. ut observat illustrissimus Huetius, verba Origenis in pessimum sensum trahere audent, uterque enim videtur quammaxime Origeni insensus. Quæ de ipso refert S. Augustinus depremit e S. Epiphanio, & probabile est Justinianum, Leontium & divum Thomam, testimoniis S. Hieronymi & S. Epiphani adductos esse, ut ista de Origene scriberent.

Dein.

Deinde longe plures e SS. Patribus & Origenis ætate viciniore, laudant Origenem ut catholicum, ipsumque ab errore vindicant. Alexander Jerololymitanus, Theocritus Cæsariensis, Dionysius Alexandrinus, Firmianus Cæsariensis, Gregorius Thaumaturgus & Athenodorus Origenis coetanei ipsum in maximo pretio semper habuerunt, quin & tota Palæstina, Arabia, Phœnicia, & Achaja causam Origenis adversus Demetrium Alexandrinum propugnarunt; laudarunt etiam ipsum Didymus Alexandrinus, Titus Bostrorum Episcopus, ambo Gregorii Nazianzenus & Nyssenus, Joannes Jerololymitanus & alii innumeri; quod sane non fecissent, si Ariano errore imbutus fuisset Origenes. S. Athanasius cujus hac in re luculentissimum est testimonium libro de Synodi Nicænæ decretis, in suas partes trahit Origenem his verbis: *Verbum aius ab æterno esse cum Patre, nec alterius substantia vel hypostasis, sed ipsius paternæ substantiæ proprium illum esse quemadmodum dixerunt qui interfuerunt Synodo, licet nobis rursus audire ex laborioso Origene.*

Accedit quod accusatus a Methodio, Eustathio, Apollinari & Theophilo, in Concilio adversus ejus scripta congregato, propter alia multa minus fidei conlona, nusquam tamen adversus Filium Dei peccasse insimulatus est, ut testatur Socrates hist. 6. cap. 13. de illis Origenis accusatoribus loquens. Ego vero, inquit, ex illorum reprehensione aliquid amplius accedere ad commendationem Origenis affirmo, etenim qui omnia undique conquisiverunt qua reprehensione digna existimabant, si certe cum illum minime reprehenderent, tanquam de Trinitate male sentientem, recta ac sincera pietatis testimonium ei perhibere manifestissime convincuntur.

Expenditur sententia S. Dionysii Alexandrini.

Tria obijciebantur a Pentapolitanis apud Ægyptum, quæ scripserat Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Ammonium & Euphratem quæ nunc desideratur, & ex quibus compertum est eum de Trinitate male sensisse.

1. Quia scribit eo loci Filium Dei non esse æternum.

2. Eum in crimen vocabant, [quod Patrem nominasset, & non ibidem nominasset Filium.

3. Quod, ut & postea Arius, dixerit Verbum non esse naturaliter verum Filium Dei, sed adoptione hoc nomen obtinuisse utpote creaturam.

His porro priusquam respondeamus, & ut melius fides Dionysii Alexandrini hac in parte exponatur, notandum est cum S. Athanasio, qui dedita opera apologiam conscripsit ut ab Ariana impietate hunc clarissimum Præfulem vindicaret, qua occasione & in quem finem hæc scripserit, grassabatur tunc temporis in Ecclesia pestilentissima hæresis Sabellianorum, qui unicam in Deo personam contendebant; unde cum totus esset Dionysius ut realem personarum Patri, Filii & Spiritus sancti distinctionem propugnaret, visus est quasi in oppositum errorem deflectere, ipsiusque naturæ divisionem ac diversitatem statuere.

Hoc vero in antecessum luculenter probat catholicam ex omni parte fuisse Dionysii doctrinam, eumque a Pentapolitanis injuste accusatum, quod Apologiam ipse suam scripserit ad Dionysium Romanum tunc Præfulem, quam refert S. Athanasius in Epistola pro sententia Dionysii Alexandrini, ubi tres præfatæ objectiones sic diluuntur testimoniis & ipsius Dionysii sese purgantis, & S. Athanasii illum defendentis, ut ab omni erroris suspicione vacet illius doctrina.

Ad primum quidem: *Vide mihi igitur, inquit Athanasius, quid ad hanc calumniam*

niam

niam responderit (Dionysius) qua dicunt eum sensisse Deum non usqueque Patrem, nec Filium usquequaque, dum nondum penitus esset, Filium fuisse; sed interesse fuisse tempus cum ille nondum esset, neque enim eum aeternum fuisse, sed postmodum extitisse. . . . Sunt autem ea quae in primo volumine Elenchi & Apologiae post caetera scripta reperias. Nunguam fuit quando Deus non erat Pater, & in sequentibus agnoscat semper Christum Verbum, & sapientiam, & virtutem fuisse, nihil enim horum, cum Deus existeret, factum esse, neque posterius Filium genuisse, Filiumque non ex se, sed ex Patre essentialiter natum esse. Et paulo post ita de eodem dicit: Jam quia splendor est aeterna lucis, omnibus modis ipse quoque aeternus est. . . . Atque iterum Dionysius paulo post ista de eodem loquitur: Existente igitur aeterno Patre, existit & aeternus Filius, lumen de lumine, nam si Pater est, necessario & Filius est.

Ad secundum sic respondit idem S. Athanasius: Porro de altera suspitione, qua eum in crimen vocabant, quod Patrem nominasset, & non ibidem nominasset Filium, rursusque quod in mentione Filii nomen Patris retinuerit, ac proinde eum disjungere, elongare ac dividere Filium a Patre, redditus rationibus falsum ostendit, idque in secundo volumine, ubi haec verba refert: singula illa nomina de quibus locutus sum, in segregabilia a se invicem sunt, nec dividi queunt, Patrem cum dico etiam sine mentione Filii, Filium sub Patris vocabulo indicatum volui, contra si in mentione Filii Patrem omissem; tamen sub nomine Filii praeintelligi debuit. Sancti Spiritus mentionem feci, sed ita ut pariter adungerem, undenam ille & per quem venerit, sed isti ignorant Patrem a Filio alienari non posse, & sub Patris vocabulo primum conjunctionis autorem contineri, & Filium a Patre quasi domicilio segregatum non esse. . . . Qui fieri igitur posset, ut cum istis nominibus utar, suspectus habear, quasi ista separati divi-dique existimaverim?

Tom. II.

Insigne vero maxime est, quod postea ibidem scribit Dionysius. Veruntamen ego, cum quadam creatura, quaedam facta intelligenda esse dixissem, & rerum earum ut magni pretii exempla obiter recensissem, plantam scilicet & agricolam, navem & navis fabricatorem in rebus feriis ad id ex cogitatis exemplis rem instruxi, qua tibi in alia Epistola descripsi, qua ostendo falsum esse opinem, quod mihi obijciunt quod Christum Deo consubstantialem esse negassem.

Ad tertium sic ibidem respondet: Quod autem ille non arbitretur Filium opus aut creaturam esse, quod de eo sparserunt inimici, ostenditur ex eo, us secundo volumine, ubi sic ait: Si quis igitur Syerianorum, eo quod Deum omnium creatorem & opificem dixerim, arbitretur a me eum quoque Christi creatorem dici, audiat, quaso, cur de creatore loquens eum Patrem appellarem, sub quo nomine etiam Filius, quasi eodem scripto comprehensus intelligitur. Postquam enim Patrem rerum creatorem appellaveram, subintuli, neque Pater, eorum quae genuit, creator habere posset, si modo eum qui genuit Patrem voces. . . . Et quia maligne obiectum erat, quod Deum dixisset factorem Christi, multiplex ratione ad se defendendum usus est, dicit ne ita quidem suum sermonem deprehendi debere, respectu enim carnis creaturae quam Verbum assumpsit, Deum Christi factorem appellasse.

Ex quibus manifeste sequitur puram ex omni parte fuisse doctrinam S. Dionysii Alexandrini, eumque Arianorum impietati neutiquam praeluxisse; quandoquidem accusatus coram Romano Pontifice, non retractionem, sed Apologiam obtulit, in qua ut facile videre est, fidem Catholicam egregie professus est.

Neque est quod obijciatur autoritas S. Basilii, qui Epistola 41. ait Dionysium Alexandrinum, dum in Sabellianos scribebat, in alium oppositum errorem impigisse, & diversas agnovisse naturas in Patre & Filio. Constat quippe id omnino aperte non scribere S. Basilium, qui hoc

T 10.

solum redarguit in Dionysio Alexandrino quod verbis paulo durioribus imprudenter ulus fuerit cum Sabellii impietatem debellabat. *Causam vero hujus*, inquit, *non puto animi malitiam esse, sed quod vehementer cupit oblitari Sabellio*. Soleo itaque illum similem aslinare plantatori cuiquam, qui recentis planta correclurus aversionem, ita immoderate illum retorquet, ut a medio aberret, & ad contrarium latius ramulum abducatur.

Quantum & responderi potest S. Basilium non vidisse tunc temporis Apologeticam Dionysii Epistolam, uti nec ea quæ in ejus defensionem scripserat S. Athanasius; aliter quippe de eodem Dionysio loquuntur libro de Spiritu sancto cap. 92 quem videntur inter viros Apostolicos collocat. *Statuerunt*, inquit, *nihil respondere, sane quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam*. Irenæus ille, & Clemens Romanus, & Dionysius Romanus, & Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad sibi cognomen Epistola.

Non est etiam super ea re audiendus Gennadius Massiliensis, qui lib. de dogmatibus Ecclesiasticis Dionysium Alexandrinum appellat *Fontem Arit*, hoc quippe inconsulto scripsit Gennadius, qui Apologiam S. Fraxulis ignorabat.

Denique nec ferri potest Sandius cum affirmare audeat spuriam & confictam esse præfatam Dionysii apologiam, ex eo nimirum quod constat ex Chronico Eusebii Dionysium Alexandrinum prius valde senem mortuum, eique successorem constitutum Maximum anno 269. quam Dionysius Romanus Episcopus fuisse.

Nam veritas illius Apologiæ fulta est autoritate S. Atanasii, qui Antecessor sibi scripta probe noverat. Hujus meminit Eusebius lib. 7. hist. cap. 26. tum & Hieronymus in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, ac demum S. Basilium mox citato libro de Spiritu sancto cap. 29. quod autem ex Chronico Eusebii obijciatur, omnibus notum est Eusebium in computatione temporis quo Romanam Ecclesiam regere Dionysius, hallucinatum esse, qui ni-

mirum Sixtum Dionysii antecessorem undecim annis regnasse tradit, tamen si constet eum Romæ non sedisse per triennium integrum, ut notat doctissimus Valesius ad Euseb. lib. 7. cap. 27.

Expenditur sententia Lactantii.

Objicies; Lib. 4. cap. 8. sentire videtur Lactantius eandem esse naturam in Filio Dei & in Angelis, quasi nempe Filium Dei ex eo solum dicatur Verbum, quod magister futurus erat doctrinæ Dei. *Magna*, inquit, *inter hunc Dei Filium & ceteros Dei Angelos differentia est, illi enim ex Deo taciti spiritus exierunt, quia non ad doctrinam Dei tradendam, sed ad ministerium creabantur, ille vero cum sit & ipse spiritus, tamen cum voce ac sono ex Dei ore processit sicut Verbum, ea scilicet ratione, quia voce ejus ad populum fuerat usus, id est, quod ille magister futurus esset doctrinæ Dei*. Ergo non putabat Christum esse vere Deum.

Dist. ant. Eandem naturam quoad aliquam, C. quoad omnia & singula attributa, N. Comparat scilicet Filium Dei cum Angelis, in quantum spiritus sunt, uti & ipse Dei Filius, *Quem non utero suo, sed mente conceperat Deus*, & spiritali quadam nativitate sine matre a Deo sunt orti, sed in aliis plane attributis hanc non instituit comparisonem, Neque vero de Angelis unquam dixit, quæ de Filio Dei passim prædicat; paulo post enim eodem capite Verbum Dei appellat Deum, ejusque æternitatem eximie aluit. *Quod si quis miratur*, inquit, *ex Deo Deum prolatione vocis ac spiritus potuisse generari, si sacras voces tropotarum cognoverit, desine profecto mirari*. Ita Salomon ipsum Verbum Dei esse demonstrat, *cujus manibus opera ista mundi fabricati sunt*. Ego, inquit, *ex ore Altissimi prodivi ante omnem creaturam, ego in calis feci ut oriretur lumen indeficiens & nebula texti omnem terram*. Joannes quoque ita tradidit, *In principio erat*

erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc fuit in principio apud Deum.

Ejusdem libri cap. 25. Habebat enim spiritualem Patrem Deum, & sicut Pater spiritus ejus Deus sine matre, ita mater corporis ejus virgo sine Patre. Fuit igitur & Deus & homo, inter Deum atque hominem medius constitutus. Et cap. 29. Cum dicimus Deum Patrem & Deum Filium, non diversum dicimus, nec utrumque fecernimus, quia nec Pater sine Filio esse potest, nec Filius a Patre secerit, siquidem nec Pater sine Filio nuncupari, nec Filius potest sine Patre generari. Cum igitur & Pater Filium faciat, & Filius fiat, una utrique mens unus spiritus, una substantia est.

Instabis; Eo loci videlicet cap. 29. postquam Lactantius dixit Filium Dei unum esse cum Patre, id explicat de unitate morali & affectiva, qualis reperitur in patre & filio apud homines, qui quidem faciunt unam domum. Cum quis habet filium, inquit, quem unice diligit, qui tamen sit in domo & manu patris, licet ei nomen domini potestatemque concedat, civili tamen jure & domus una, & unus dominus nominatur. Sic hic mundus una Dei domus est, & Filius ut Pater, qui unanimis incolunt mundum, Deus unus est, quia & unus est tanquam duo, & duo tanquam unus. Neque id mirum, cum & Filius sit in Patre, quia Pater diligit Filium, & Pater in Filio, quia voluntas Filii Patris voluntati pareat, nec unquam faciat, aut fecerit, nisi quod Pater aut voluit aut iussit. Ergo.

Respondeo Lactantium asserere quidem in Patre & Filio Dei unitatem, quæ posita sit in consensu voluntatis, sed non idcirco quamlibet aliam negare unitatem, puta quæ sit in natura & substantia, quam immo expresse statuit loco mox laudato, *Una utrique mens, unus spiritus, una substantia est.* Ubi duplicem simul conjungit unitatem, una quæ sit in mente & voluntate, aliam quæ sit in substan-

Instabis; Ait Lactantius cap. 14. ejusdem libri unum esse Deum, observatque Christum nunquam se appellasse Deum: Ille vero exhibuit Deo fidem, docuit enim quod unus Deus sit, eumque solum coli oportere, nec unquam se ipse Deum dixit, quia non servasset fidem si missus ut deos coleret, & unum assereret, induceret alium præter unum. Ergo juxta Lactantium Dist. ant. Nunquam se appellasse Deum, alium a Patre, C. simpliciter, N. Igitur ea fuit Lactantii mens nusquam a Christo dictum fuisse se divinitatem habere a Patris natura distinctam, quod verba immediate sequentia satis probant. Hoc erat, inquit, non ejus qui miserat, sed suum proprium negotium gerere, a se ab eo quem illustratum venerat separare.

Expenditur sententia Eusebii Cæsariensis

DE vera & genuina Eusebii sententia circa Christi divinitatem diversimode opinantur non modo recentiores, sed etiam & veteres, aliis eum Ariæ impietatis accusantibus, aliis contra clarissimum hunc virum inter Catholicos annumerantibus, aliis demum illum dubiæ atque ancipitis fidei fuisse dicentibus. Nos vero qui cum doctissimo Valesio ejusdem Eusebii scholiaste & interprete putamus, hanc legitimam esse juris regulam quæ tenet, in dubiis mitiorem sententiam amplecti oportere; cum aliis vero eruditis, et re Christianæ religionis esse, ut vir tam præstantis ingenii & famæ, fuerit Arianis conjunctissimus, & tamen eorum doctrinam nusquam approbaverit, gravissimam hanc accusationem ab eo amoliri conabimur: quapropter sit

CONCLUSIO.

Ab Ariana impietate merito vindicari potest Eusebius Cæsariensis.

Primum momentum petitur ex eo quod Verbi æternitatem non semel astruit, in quo sane probat se vehementer distare ab

Arianis, qui Verbum Dei sentiebant factum, & non esse ex nihilo, ex non extantibus, libro primo de Ecclesiastica Theologia cap. 8. sic Ecclesiae fidem de Patre & Filio proponit, Ecclesia, inquit, confiteri docet & credere in unum Deum Patrem omnipotentem... Non illum certe eundem cum Patre, at cum Patre coexistentem, Deum de Deo, lumen de lumine. Cap. 9. Ideo reprehendi merito debent ii, qui ausi sunt illum creaturam nominare, & non extantibus similiter ac creaturas ceteras productum. Qui enim Dei unigenitus appelletur, si eadem illi cum creaturis reliquis natura tribuatur?

Cap. 10. Martellus (Ancyranus) ne duas videretur deos profiteri, ad Filii processum abnegationem, hypostasim ipsius inficiando: illi vero Ariani, cum concedant hypostases duas, unam ingentiam, creatam alteram de non existentibus, unum quidem subsistunt Deum, at nullus interea illis habetur Filius, non unigenitus, non Dominus, non Deus. Neque enim quidquam habet secundum eos cum paterna divinitate commune sed potentia, componitur cum creaturarum turba in hoc quod de nihilo procreabitur; sed non ad istum modum Ecclesia.

Lib. 3. cap. 11. Quod si, inquit, Scriptura dicat creatum illum fuisse, non sic accipiendum est, quasi e non extante ad existentiam pervenerit, neque quasi similiter ac reliqua creatura, ipse ex nihilo productus sit, quemadmodum haud aliqui recte senserunt, sed ita potius ut subsistens veneritque fuerit, & ante mundi constitutionem extiterit.

Lib. 5. Demonstrationis Evangelicæ cap. 1. Quare cum divina Scriptura modo quidem primogenitum omnis creatura Filium appellet, ex ipsius persona sic dicens (Dominus creavit me initium viarum suarum), modo autem genituram Patris dicat, ubi ait (& ante omnes colles gignit me). Hanc nem nos sequi sani iudicii sit, confiteri ante omnia sæcula esse Verbum Dei... At vero ipsum Dei Verbum per se ipsum & essentiam obtinet & consistit, nec abs-

que gignendi rationem cum Patre existit simul, sed tanquam unicus Filius qui solus ante omnia sæcula ex Patre sit genitus... aut præterea se una cum Patre fuisse, cum cælum instrueret (quando parabat cælum, una cum eo aderam) deinde æternam ab infinitis sæculis cum Patre mansionem significat, cum adiungit (eram cum illo, &c.).

His certe nihil illustrius desiderari poterit ad astruendam Verbi divini æternitatem, eamque debellandam potissimam Arianorum doctrinam, qui Verbum dicebant factum & ex non extantibus natum, & in quo etiam profligando errore labore præcipue suum collocarunt PP. Nicæni, ut videre est ex Symbolo.

Secundum momentum ad illis omnibus locis petitur, in quibus docuit Eusebius unam esse naturam divinam in Patre & Filio, Filium esse vere Dei Filium natura non adoptione, & vere Deum, non sicut alii dicuntur alii in Scripturis.

Libro primo de Ecclesiastica Theologia cap. 10. Ecclesia, inquit, Filium Dei prædicat Deum, atque Deum docet, non communi quadam cum multis ratione... de quibus dicitur, Ego dixi, Dii estis... Sed prout par erat illum solum dici, qui ex illo Patre genitus in forma Dei erat... Quocirca ab Ecclesia edocendum illum solum Deum adorare, utpote qui Deus illius existat.

Lib. 3. de Demonstratione Evangelicæ cap. 4. Ubi sane, inquit, valde mirabiliter absconditum Deum Christum nominat, necnon causam quoque planissime docet, propter quam unum ipsum, quatenus inter ea quæ genita sunt, nominatur, Deum vocat, ob Patris videlicet in ipso habitationem; in ipso enim, ut divinus docet Apostolus, cum placuit omnem plenitudinem divinitatis habitare... Sic sane unigenitus quoque Filius, cum solus sit imago Dei invisibilis, merito propter eum cuius fert similitudinem, & imago appellatur Dei invisibilis; & ab ipso Patre efficitur, quippe qui tali existat, & natura & es-

sen

sentia, indeque ex quo primum existit, non acquisitivam, sed naturalem Patris imaginem referat. Quare idem natura Deus, & idem unigenitus Filius existit, non autem illi qui extrinsecus assumuntur, adoptatus, quique adventitium divina appellationis honorem possident... Hic autem Filius Dei a Patre habet ut Deus sit, tanquam Dei imago, utpote cum una in ambobus juxta exemplum divinitas intelligatur.

lib. 4. cap. 13. dixerat duas esse naturas in Christo inconfuse unitas. Hæc namque, inquit, omnia ad usum, atque utilitatem omnium nostrum, humanum genus omni prosequens amore Dei Verbum, paternis consiliis administrabat, ipse interrim rursus & materia expertus, & incorporeus manens, cujusmodi etiam pridem apud Patrem erat, neque mutans essentiam, neque perdens quod sua ipsius natura proprium erat, neque vero aut corporis vinculis impeditus, aut a sua divinitate dejectus.

Quibus addideris insigne ejusdem testimonium quod legitur lib. 10. Hist. Eccl. cap. 4. ubi non modo Christum ait esse adorandum, sed & cum esse verum Deum. Adeo ut, inquit servator noster Jesus Christus; solus ex omnibus qui ab omni ævo unquam extiterunt, ab ipsi orbis terrarum summis principibus, non ut rex vulgaris ex hominibus factus predicetur, sed tanquam summi omnium Dei naturalis Filius ac per se Deus adoretur. Ad quem locum hæc notavit Valesius in notis. Notandus est, inquit, imprimis hic locus, in quo Eusebius Christum vocat adorandum, id est, per se ac vere Deum. Hic enim unicus locus, meo quidem iudicio, sufficit ad repellendas calumnias eorum, qui Eusebium nostrum Ariani dogmatis labe aspersum fuisse crediderunt.

Tertium momentum petitur ex nonnullis rationibus & circumstantiis quæ Eusebium Christi divinitatem agnovisse persuadent.

1. enim Apologiam Origenis una cum Pamphilo Martyre elucubravimus, ubi etiam eum ab omni errore circa Christi divi-

nitatem purgat, quod certe vix præstare potuit, quin propriam ipsedoctrinam patetefaceret.

2. Cum in crimine vocaretur Eusebius, quod dixisset Christum non esse verum Deum, idque ei obijcere a Marcello Ancyrano, responder lib. 1. adversus eundem Marcellum, id solummodo criminis imputari sibi posse, quod ipsius Christi verba usurpaverit, quæ nimirum leguntur apud Joan. cap. 17. Ut cognoscant te solum verum Deum. Cæterum agnoscere se Filium Dei esse verum Deum; quod idem explicat lib. 1. contra Sabellium his verbis, Ut cognoscant te solum verum Deum, non quia non vere est unigenitus Filius Dei, sed quia a semetipso & ex semetipso, & per semetipsum, si ita dici debet, fons & principium omnium bonorum est Pater, qui genuit talem bonam progeniem; bonus enim Filius est; sed cedit bonitatem suo genitori, non mentiens, sed sciens unde est. Dixerat lib. 1. eundem exponens locum, Verus Pater Deus in eo quod non natus, verus Deus Filius est in eo quod unigenitus. Non enim mendacium genuit verus. Sed verus Deus Pater non natus verus, Deus Filius unigenitus. Nam & illud quod dictum, est, solus habet immortalitatem, verum est, a semetipso enim solus habet. Sed sicut Pater habet vitam in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Clarius certe non potuit Eusebium fidem suam ab omni erroris suspitione vindicare.

3. Eximium est quod multi observant libro de Præparatione Evangelica, & Demonstratione Evangelica, in quibus aperte catholica est Eusebii fides circa divinitatem Christi, uti patet ex libris mox citatis, ab eo conscriptis ante Nicæni Concilii celebrationem, immo & ante exortam Arii hæresim, quo tempore mentem certe suam sincere aperuit, sine fuco & æquivocatione docens Christum esse vere Deum eundem cum Patre, ipsi coeternum, non factum ex nihilo & non extantibus, duas habere naturas impermixtas, divinam & humanam, & alia id genus.

4. Quæ-

4. Quaecunque gessit Eusebius in Synodo Nicæna, cum omni ex parte catholicum probant. Cum enim ageretur ibi de condenda fidei formula adversus Arij. hæresim, eam statim & sponte probavit Eusebius, in qua Christus dicitur Deus de Deo, lumen de lumine, ante omnia sæcula ex Deo Patre genitus, per quem omnia facta sunt; quæ fidei formula, ab ea quæ postmodum ab omnibus suscepta est, in eo solum differt, quod nullam faciat mentionem consubstantialitatis Verbi cum Patre, sed ut videre est, Christi divinitatem mani feste astruit.

Dehinc cum visum esset Patribus Nicænis Symbolum edere, in quo vocem hanc *quædam* inferrent, renuit quidem prima sione Eusebius, quod illa vox nonnihil ambiguitatis habere videtur, quasi namque innueret Filium esse partem Patris, & fortassis etiam quod a Patribus Antiochenis adversus Paulum Samosatenum fuerat proscripta; sed cum hujus tandem vocis genuina significatio ipsi exposita esset, cum aliis Episcopis fidem Nicænam amplexus est. Hæc refertur Epistola a Socrate lib. 1. cap. 8. ubi sic loquitur Eusebius: *Et hæc quidem voces ex substantia facti sunt hoc significare Filium quidem esse ex Patre, sed non tantquam partem ipsius Patris. Hunc sensum ut nos quoque amplecteremur, æquum omnino videbatur, cum per doctrinam prædiceret Filium ex Patre esse, non tamen partem esse illius substantia; quamobrem & nos huic notioni assensum præbemus...* Verum hoc, consubstantialitatem esse Patri nihil aliud significare, quam Filium Dei nullam cum creaturis ab ipso factis similitudinem habere, sed solius Patris a quo genitus sit per omnia similem esse, nec ex alia quadam hypostasi aut substantia, sed ex Patre esse. Quod quidem cum ita expositum fuisset, jure merito approbandum esse censuimus.

His ita positis nescio quomodo affirmare potuit legavius sinceram non fuisse Eusebii professionem, cum vocem *quædam*

a Patribus Nicænis assertam amplexus est, sicut enim scribit ad suos Cæsarienses, significans se non alia ex causa subscriptionem suam distulisse, quam quia male accipiebatur illa vox, & in sensum minime catholicum.

5. Ex eo etiam merito vindicatur Eusebius, quod etiam semel hanc subscriptionem *vocis*, eamque solemniter in præfata Epistola declaratam, nunquam ad mortem ubique revocavit; quin immo eandem abunde & rursus approbat, ubique passim honorifice de Concilio Nicæno loquens, in vita scilicet Constantini M. nam lib. 3. vocat illam Synodum *divinam quædam phalangem*; quod ibi gesserunt Patres, ait *Dei opus esse*, c. 7. hunc amplissimum cœtum respicit tanquam imaginem Apostolici chori. Cap. 9. Ixaltum quicquid convenerant laudes prædicat, virtutes recenset. An vero sic de illa Synodo locutus esset Eusebius si quam fidem illa sanxerat, ipse improbasset.

6. Et purgatur Eusebius ex ea quam edidit ipse Apologia, postquam Ariane hæreses suspectum se esse agnovit, ut testatur Gelasius Cyziceus lib. 2. Hist. Concil. Nicæni cap. 1. Nemo autem, inquit, *astimet virum hunc ex his quæ de illo fama circumferuntur, quasi Arij blasphemiam consenserit, sed credat, si quæ protulit aut scripsit, Arij dogma tantulum subolentia, ea non ex impio illius sensu protulisse unquam aut scripsisse, sed ex minus curiosa parumque sollicita simplicitate, ut ipse in libro Apologetico, quem ad orthodoxos omnes Episcopos misit, plenius ista probavit.*

7. Denique, in gratiam Eusebii argumentum peti potest ex eo quod inter Sanctos eum annumerant & colant Ulfurdus in Martyrologio; Notkerus in Martyrologio; Cod. miss. Ecclesie Parisiensis antiquissimus; Ecclesia Lemovicensis in antiquo Missali anno 1483. & in Brevariario ann. 1587. quod & ex aliis nonnullis momentis colligitur; nemo autem in animum sibi unquam induxerit virum Arian-

Arianæ impietatis reum, in numerum Sanctorum relatum.

Obijcies; Eusebius multis in locis plures & quidem diversas distinguit naturas in Personis divinis, lib. 7. de Præparatione Evangelica cap. 12. Verbum dicit alteram a Patre naturam *diversam esse*, qui & similiter cap. 15. tertiam in Spiritu sancto naturam agnoscit: male igitur sentit Eusebius de Christi divinitate.

Dist. ant. Plures & diversas naturas, hoc est, personas & res proprie subsistentes, C. naturas, id est, essentias, substantias, quasi Patrem agnoscat majorem, Filium vero inferiorem Patre, N. Sane hoc solum crimini vertitur Eusebio, quod distinctas agnoscat in Personis divinis *ousias*, unde ad capiendam, ut par est, Eusebii mentem, sciri tantum debet quid per *ousiam* intellexerit, nec alio fundamento Arianæ erroris suspectus habetur, quam quia Petavius & alii ejusdem censorum putant illum *ousiam* sumere pro natura & substantia; verum crediderim potius per *ousiam* intelligere Eusebium rem quandam subsistentem, realem, & positivam, ita ut tres *ousias* voluerit tres esse personas, idque ex duobus potissimum colligitur momentis.

Primo, quia familiare fuit Antiquis, ut vocem *ousias* pro persona & re subsistente acciperent. Scilicet rem habebant cum Sabellianis aliisque hæreticis, qui Verbum Dei dicebant inane quid & vacuum ad instar humani sermonis, quod ut indicarent, aiebant Personas divinas esse unius essentia *ousias patris*. Quapropter Veteres docebant contrà, Verbum Dei esse aliquid substantivum ac per se subsistens, negabantque Personas ejusdem esse *ousias*; sed in hoc certe realem Personarum distinctionem astruebant, non naturæ diversitatem. Habet autem id arguenti maximum pondus adversus Petavium, qui lib. 4. de Trinit. cap. 1. fatetur plurimos ex Antiquis, ut v. g. Ignatium Martyrem, Ierimum, Athanasium, Greg. Nyssenum, Greg. Nazianz. Epiphaniū & alios, hoc vocabulum

ousias, accepisse pro persona.

Secundo, quia non semel, sed in infinitis prope locis docet Eusebius Filium Dei unum eundemque Deum esse cum Patre, unam in utroque esse naturam, unicum esse Deum, non plures Deos, & hunc Deum esse Christum, qui totam, ut ait Apostolus, divinitatis plenitudinem in se complectitur, & alia id genus, quæ facile consuli possunt in nostris probationibus.

Instat Petavius: Idem Eusebius cap. 15. triplicem distinguit divinitatis gradum, ita ut alius alio major sit ac præstantior, primam esse dicit *Expertem principii & ingentiam summi Dei substantiam*. Post hanc esse alterum non aliunde quam a Patre genitum principium, primogenitum & adiutorem paterni consilii. Hanc substantiam inter ea quæ facta sunt principatum tenere, unde & imaginem Dei, & Dei virtutem, Dei sapientiam, Dei Verbum vocari. Hæc, inquit Petavius, tolerabilia sunt, sed illa prorsus Ariano tincta succo quæ eodem capite perexit; ut in his quæ sub oculis cadunt primum est illud immensum cælum, deinde sol & luna; nam alia est gloria solis, alia lunæ, alia stellarum. Sic, ait Eusebius; in intelligibilibus & incorporeis substantiis evenit, in quibus omnia consertim amplectitur inexplicabilis & infinita magnitudine prædix vis universorum Dei; secundum locum habet post Patrem artifex vis & illuminatrix divini Verbi; tertia post secundam substantiam instat luna sanctus Spiritus. Atque ita in aliis quoque locis Patrem vocat primum Deum, Filium vero secundum lib. 11. Præparationis Evangelicæ cap. 18. & 30. lib. 5. Demonstrationis Evangelicæ cap. 4. 5. & 6. & lib. 1. Hist. cap. 2. Igitur censebat Filium Dei esse inferiorem Patre.

Dist. ant. Triplicem admittit Eusebius divinitatis gradum, Patrem appellat primum Deum, & Filium dicit secundum rationem originis, C. ratione naturæ & essentia, N. Certe ratio &

æqui-

æquitas non patitur, ut ob istas aliasque similes locutiones in crimen hæreticos vocetur Eusebius, quæ apud alios passim Scriptores resperse sunt; & quæ ratione illi benigne explicantur, hic similiter excusari debet, quæcumque enim hic ipsi obijciuntur, scriptis antequam exorta esset Arianæ sectio & ante Concilii Nicæni definitionem; unde ipsi ut & aliis Antenicæni Scriptoris multa excidere poterunt paulo duriora adversus Christi divinitatem.

Jam vero plurimos e Veteribus, eusmodi locutionibus perperæ usos fuisse, tum vero in sensum catholicum accipi merito debere colliges ex his quæ supra observamus; ubi de sententia Iustini, Irenæi, Clementis Alexandrini, Tertulliani & aliorum. Scilicet cum illi realem Personarum distinctionem agnoscerent, necesse quoque fuit, ut aliquem inter eos ordinem introducerent, adeoque Patrem dicerent primum, Filium secundum, & Spiritum sanctum tertium, ordinem scilicet fundato in origine, non autem in diversitate & majori ac minori nobilitate nature.

Quibus adde Eusebium aliunde & sexcentis docuisse Patrem & Filium unum esse Deum, unam eandemque naturam habere, Filium habere in se divinitatem Patris sine partitione & divisione, Deum esse de Deo, lumen de lumine, esse *αὐτὸς αὐτός*, hoc est verum Deum, non appellatione solum, sed re.

Instabis; Juxta Eusebium Pater & Filius se habent ut cælum cujus infinita est magnitudo, & sol qui non nisi pars est cæli: ergo Filium Patri inferiorem esse agnoscit.

Dist. ant. secundum quid & quoad aliqua, C. simpliciter & secundum omnia, N. Iterum repeto familiare fuisse Antiquis, ut similes passim usurparent comparationes, quemadmodum videre est supra, cum Tertulliani mentem exposuimus, iique hoc solum volebant Filium procedere a Patre, quomodo radius a sole, fluvius a fonte, & Patrem esse veluti totam di-

vinitatis substantiam, atque, ut ait Eusebius, totum quantum est cælum, Filium vero portionem & solem v. g. respectu cæli. Verum istorum omnium verba benigne accipienda colligitur, ex eo quod aliunde Filii cum Patre consubstantialitatem profitentur.

Instabis; Lib. 5. Demonstrationis Evangelicæ cap. 5. *Patrem appellat majorem Deum*, & postea *Deum potorem*, Filium vero secundum Deum, quales gradus in divinis Personis Apollinarem constituisse testatur Theodoretus lib. 4. contra hæreses cap. Hujus enim inventum est, ait, *magnum, majus, maximum, tanquam magnus quidem foret Spiritus, Filius major, maximus Pater*, Igitur.

Dist. ant. Habita ratione originis, C. propter majorem perfectionem, N. Scilicet Eusebio, peculiare non fuit, sed omnibus fere Antiquis commune, Patrem dicere Filio majorem, spectando tamen originem seu prioritatem originis, quæ nonnihil afferre videtur dignitatis in Patre, quatenus est fons totius divinitatis; & iple a nullo principio est; sed cum ita loquebantur, non agnoscebant Patrem esse natura majore, Filium vero inferiorem, quia nimirum aliunde constat illos agnovisse perfectam æqualitatem Patris & Filii in natura. Sic Iustinus apologia 2. pag. 60. ait Christianus Filium Dei, in secundo loco habentes cum ratione venerari. Et paulo post, *Secundas post incommutabilem & sempiternum Deum ac parentem omnium deferre*. Clarius veto Novatianus lib. de Trinitate cap. 31. *Necesse est, inquit, ut Filius Patre minor sit, dum in illo esse se fecit, habens originem quia nascitur*. Item Origenes lib. 5. contra Cællum pag. 258. Filium appellat *Secundum illum Deum*; Quamquam & alii Antenicæni Scriptores non uno in loco Filium Patri æqualem ubique doceant, ut supra ostensum est. Atque cum his conspirarunt Doctores Catholici qui post Nicænam Synodum scripserunt, si deique ab illa sancitis defensores fuerunt acerrimi.

S. Atha-

S. Athanasius orat. 2. contra Arianos: *Non dixit Filius, inquit, Patrem se meliorem esse, ne quis ipsum externum alienumque a Patris natura existimaret; sed Pater, inquit, major me est, non quidem magnitudine aliqua aut aetate, sed propter generationem ex ipso Patre.*

S. Basilius lib. 1. contra Eunomium: *Quoniam enim, inquit, a Patre principium est Filio, ideo major est Pater, ut causa & principium. Quapropter etiam Dominus sic dixit, Pater meus major me est, quatenus videlicet est Pater. Vox autem ista Pater quid aliud significat, nisi quod causa sit & principium qui a se genitus est? Prorsus autem substantia major vel substantia minor, etiam secundum sapientiam vestram non dicitur.*

S. Gregorius Nazianzenus orat. 36. *Majoris ratio ad causam pertinet, equalis ad naturam. Et oratione 40. Majus enim non ad naturam refertur, sed ad causam. Neque enim quidquam eorum quae eandem habent substantiam, substantia majus aut minus est.*

S. Chrysostomus homil. 72. in Joannem: *Si quis dixerit majorem esse Patrem quia causa est Filii, neque in eo contradicimus.*

Sic vero inter Latinos Hilarius lib. 9. *Aut nunquid Pater major non est? Major utique Pater est, dum Pater est; sed Filius dum Filius est, minor non est. Nativitas Filii Patrem constituit majorem, minorem vero Filium esse nativitas natura non patitur.*

Et S. Augustinus qui lib. de Fide & Symbolo cap. 9. ait non modo propter humanam naturam a Filio assumptam, sed etiam ob aeternam generationem, majorem eo dici Patrem asserit, ubi illum Joannis locum, *Pater major me est*, dici perhibet, partim propter administrationem suscepti hominis, partim propterea quia Filius Patri debet quod est, hoc etiam debens Patri equalis aut par est. Ex quibus palam est, cum erga Eusebium iniquiores esse non debeamus,

Tom. II.

benigna similiter interpretatione explicanda esse hæc illius testimonia.

Objicies; Idem Eusebius non semel negavit Filii Dei æternitatem; nam lib. 4. Demonstrationis Evangelicæ c. 2. affirmat Filium tunc a Patre fuisse productum; cum omnia condere voluit. Itaque omnium, inquit, quacumque sunt, factum suum primum subministrat, primogenitum videlicet sapientiam. .... Id primum ipse ex seipso eorum quæ post hac futura erant, fundamentum præfert, perfectum perfecti opificium, sapientis sapientem fabricationem, boni parentis bonam sobolem. .... Itaque non immerito oracula Theologicæ loquentia Deum genitum illum enuntiant, tanquam cum qui elocutionem omnem omnemque cogitationem effugientis divina natura solus in seipso ferat imaginem, propter quam Deum quoque & esse illum & dici, ejus videlicet, quæ quod primum est, refert expressæ similitudinis gratia.

Et c. 3. postquam Verbum Dei comparavit cum splendore luminis, in hoc discrimen constituit, quod splendori lumen non præexistat, Pater vero Filio præexistit. Item de Filio dicere fas est, splendor est luminis sempiterni speculumque immaculatum divine evidentie & imago bonitatis ejus ex quo illud dictum est, qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus: Cæterum a sensibili quidem lumine splendore separari non potest, Filius autem seorsum a Patre per ipsum subsistit. ... Rursus splendor simul existit cum lumine, illudque quodam modo complet (nam sine splendore non consistit lumen) simulque cum illo & secundum illud subsistit; at vero Pater priusquam Filius existit & ante generationem ejus subsistit. .... Rursus splendor quidem non ex proposito & voluntate luminis splendet, sed secundum quiddam quod ad essentiam illius inseparabiliter accedit. Filius vero ex sententia & proposito imago Patris existit. Idem habet cap. 4. Verumtamen, inquit,

V

quit, optimus Pater unus iudicavit unicum ac dilectum Filium omnium rerum qua creande essent opificio perfici oportere, quippequi unum quoque mundum, quasi unum quoddam atque ingens corpus ex pluribus diversisque membris ac partibus jamjam esset producturus, caputque hoc non praeisse ipsum quidem, de superiori aliquo, tanquam de altero majori capite, divinitate ipsa Patris suspensum (caput enim Christi Pater) sed quod antea, antequam omnia post ipsum genita essent, attamen idem pressio esset, tum ad imperium Patris, tum ad opificium earum, quae posthac faciendae erant, rerum. Ex quibus sic argumentari licet: Ait Eusebius tunc solummodo Filium a Patre productum & emissum, cum omnia condere voluit: igitur negat expresse Verbi divini aeternitatem.

Dist. ant. productum & emissum ad extra, C. simpliciter & absolute, N. Consuluntur quae a nobis dicta sunt, cum similem e Tertulliano objectionem solvimus. Certe Eusebius multis in locis aeternitatem Verbi divini astruit, lib. 1. de Ecclesiastica Theologia cap. 8. *Non illum certe eundem cum Patre, sed cum Patre coexistentem, Deum de Deo, lumen de lumine.* Lib. 5. Demonstrationis Evangelicae cap. 1. *At vero ipsum Dei Verbum per seipsum & essentiam obtinet & consilii, nec absque gignendi ratione cum Patre existit simul, sed tanquam unicus Filius, qui solus ante omnia saecula ex Patre sit genitus.* Et postea: *Deinde aeternam ab infinitis saeculis cum Patre mansiorem significat cum adjungit, (Eram cum illo.)* Is certe recte astruitur aeternus, cui dicitur cum Patre coexistens, qui dicitur ante omnia saecula ex Patre genitus, qui deum dicitur aeternam cum Patre mansiorem fecisse; sed ista omnia clare scribit Eusebius, eaque probat ex his Scripturae verbis, (*Eram cum illo.*)

Instabis; At Eusebius verbis expresse

ait Patrem Filio praexistisse, lib. nempe 4. Demonstrat. Evang. cap. 3. postquam Verbum Dei cum splendore, Patrem vero cum luce comparavit, addit in eo esse nonnihil discrepantiae, quod splendor simul existit cum luce, Filius autem simul non existit cum Patre: igitur.

Distingo antecedens: Patrem Filio praexistisse prioritate originis, C. prioritate temporis, N. Ostendit enim ibi Filium per se subsistere, hoc est, personam esse distinctam a subsistentia Patris, quanquam splendor non subsistat ut quid distinctum & separatum a lumine; hanc esse Eusebii mentem aperte colligitur ex ejus verbis: *Ceterum, inquit, a sensibili lumine splendor separari non potest, Filius autem seorsum a Patre per ipsum subsistit.* Praeterea quod sexcenties dixit Filium fuisse ab aeterno genitum, ante omnia saecula existentem, & Patri coexistentem.

Instabis; Distinguit ibidem, nempe cap. 3. splendorem luminis a Verbo, in eo quod splendor non ex voluntate & proposito luminis splendet, sed secundum quiddam quod ad essentiam illius inseparabiliter accidit; Filius vero ex voluntate Patris imago existit: putabat igitur Filium Patris arbitrio & voluntati subiectum, non esse coaeternum Patri, quasi media inter utrumque voluntas intercederet.

Nego consequ. hoc sensu enim scribit Eusebius Filium Dei ex voluntate Patris existere, quod non generatur a Patre nolente, invito, & coacto, quomodo & multi antiqui Patres Iulianus, Athenagoras, Theophilus, Tertullianus, Novatianus, Lactantius, & post Niceni Concilii tempora Marius Victorinus, & alii non dubitarunt quoque dicere Filium ex voluntate Patris genitum; sed mens Eusebii non fuit Filium ex libera Patris voluntate productum, quemadmodum postea dicere ausi sunt Ariani. Quam porro impietatem cum repellere

pellerent Catholici Scriptores qui Filium libera Patris voluntate non fuisse genitum profitebantur; inde colligebant Ariani, Filium igitur a Patre nolente & coacto productum, uti nimirum illorum dilemma proponit Gregorius orat. 35. aut volens Pater Filium genuit, aut nolens. Si posterius, ergo vitam passus est; si prius, igitur voluntatis est Filius. Unde etiam Concilium Sirmien- se can. 25. eos damnavit, qui dice- rent Filium Dei nolente & invito Pa- tre proditisse: *Si quis nolente Patre, natum dicat Filium, anathema sit. Non enim coactus Pater vel naturali necessitate ductus, cum nollet genuit Filium. Quem canonem a Concilio scriptum esse testatur Hilarius lib. de Synodis, Ne data hæreticis occasio videretur, ut necessitatem Deo Patri gignendi ex se Fi- lii ascriberent, tanquam naturali lege cogente, invito se ediderit.*

Instabis; docet ibidem & in multis aliis locis Eusebius, Filium Dei esse mi- nistrum Patris, per quem omnia con- dita sunt, Patrem imperare Filio, quod & apertius scribit lib. Historiæ cap. 2. his verbis: *Verbum autem Dei secundum a Patre, illum ipsum videlicet quem predicamus Christum paternis imperiis mi- nistrantem. Igitur agnosce Filium esse minorem & inferiorem Patre.*

Dist. anr. ministrum improprie & si- militer Patrem imperare Filio, Impe- rio improprie dicto. C. proprie quasi Filius obediret ac subiceretur Patri, N. Observat haud immerito Valesius in no- tis ad cap. 2. lib. 1. Hist. Eccles. Eu- sebiï nostri, sic locutos fuisse Veteres omnes ante Concilium Nicænum, qui nempe Deo Patri monarchiam quam- dam tribuebant, Filio vero ac Spiritui sancto œconomiam, id est, administra- tionem, citra ullam tamen erroris sus- picionem, qui Filium Dei aliunde Deum & Patri æqualem affirmabant: id ex- plicuimus supra, ubi de S. Justino & Tertulliano, hi enim eandem omnino

locutiones usurparunt. Scilicet diximus hoc unum Patres illos contendere Fi- lium esse Verbum Patris ejusque effica- ciam, nec durius locuti sunt quam S. Joannes in Evangelio, qui vel, cum divinitatem Verbi ejusque æternitatem mirifice astringit, ait tamen per illud omnia facta esse. Quapropter cum Euse- bius lib. 1. Hist. Eccles. 2. dixisset Filium Dei esse *arcana Patris sui voluntatis ministrum*; hoc ipsum probat ex c. 1. Evangelii S. Joannis.

Instabis; Ait ibidem Patrem esse Christi caput: ergo putat Christum es- se Patre inferiorem.

Dist. ant. caput habita ratione origi- nis, C. ratione naturæ superioris, N. Hanc difficultatem jam supra explicui- mus. Scilicet non modo Eusebius, sed & alii vulgo Antiqui dixerunt Patrem esse ante Filium, esse causam Filii, ca- put Filii, & alia id genus, quæ qui- dem hoc sensu intelligebant, quod Pa- ter sit fons & origo totius divinitatis, Filius vero nonnisi communicatam ha- beat divinitatem.

Objicies; Lib. 5. Demonstr. Evangel. cap. 1. ex illis Proverb. 8. *Dominus crea- vit me in initium viarum suarum, præ- tor, id est factum.*

Dist. ant. id est, genitum, C. prop- rie loquendo creatum, N. Hæc por- ro ambo quidem confundit Eusebius, sed in eo cum reliquis Veteribus con- sentit. Præterquamquod anathema ubi- que pronuntiat adversus eos qui dicunt Verbum esse ex non extantibus, & crea- turam.

Objicies; Idem docet passim Patrem esse omnino invisibilem, Filium vero esse visibilem; sic v. g. lib. 2. Hist. c. 2. ubi cum probat de Filio exponenda es- se ea Scripturæ loca in quibus dicitur Deus hominibus identidem apparuisse, hac utitur ratione, *Quandoquidem de primo rerum omnium auctore hæc accipe- re nefas est. Quibus verbis indicare vi- detur Filium non esse mundi auctorem.*

V 2 Idem

Idem docet lib. 5. Demonstrationis Evangelicæ cap. 1. igitur.

Dist. ant. Filium esse visibilem per naturam assumptam ut Incarnatione, C. per se suamque propriam naturam, N. Solutio patet ex dictis cum sententiam S. Iustini expendimus. Scilicet cum illi Patres Anteniciani docent Deum non Patrem; sed Filium fuisse qui in Veteri Testamento apparuit, ac deinde incarnatus fuit, quod Pater immensus sit & invisibilis, neutiquam negare voluerunt Filium Dei pariter ac Patrem natura sua immensum & invisibilem, sed solum illas Dei apparitiones ipsam œconomiam spectare quam suscepit Dei Filius quia a Patre procedit, & non spectare Patrem, quippe qui a nullo ortus sit principio, adeoque a nullo mitti possit. Legatur integer Eusebii locus.

Certe Verbum Dei etiam post assumptam naturam humanam, grandem semper, immutabilem, immensum, & ubique præsentem Deum mansisse docet in oratione de laudibus Constantini c. 14. his verbis: *Atque in his ille paternis consiliis ministravit, manens interim materia expertus, qualis antea apud Patrem erat non immutata substantia, nec amissa natura, nec carnis vinculis constructus, nec in eo quidem loco in quo humanum ipsius vasculum versabatur, consistens, alibi vero adesse nequaquam valens.*

Obijcies; Idem Eusebius docet multis in locis Filium esse medium inter Deum & creaturas, oratione de laudibus Constantini cap. 11. his verbis. *Hic quidem, Pater, ingenuus est supra & ultra omnia positus, inexplicabilis, inaccessus, ad quem perveniri non potest, lucem habitans inaccessibilem, ut sacra loquuntur oracula; illa vero creatura, ex nihilo producta, longissimo intervallo diffita ac separata genita illa natura; non sine causa Deus optimus maximus velut mediam interjicit divinam ac præpotentem unigeniti Sermonis sui virtutem.* Idem habet

lib. 4. Demonstr. Evang. cap. 6. & lib. 7. contra Marcellum cap. 1. igitur non existimabat Filium Dei esse verum ac supremum Deum.

Dist. ant. Medium ratione originis, C. ratione naturæ, N. Hoc iterum commune fuit Antiquis, ut dicerent Filium Dei quadantenus medium esse inter Deum & creaturas, tum quia constabat apud illos consentaneum ad Scripturas per eum omnia a Deo Patre facta fuisse, *per quem omnia facta sunt*, tum quia aliquid commune habuit Filius cum creaturis, & aliquid cum Patre; cum creaturis nempe quod sit productus, non sit a se, non sit ingenuus, solus enim Pater est ingenuus; aliquid vero cum Patre, quod videlicet sit Deus, & creaturis longe superior, nequaquam creatus & ex non extantibus, neque vero alia ex causa Filium Dei ab Eusebio nostro appellari medium inter Deum & creaturas hæud dubie perpicuum est ex ipsis ejus verbis quæ objiciuntur. Certe & eadem loquendi ratione usus est S. Athanasius orat. 3. contra Arianos. *Nec intelligunt, inquit... multum interesse inter Patrem ingenuum, & res ab illo creatas ex nihilo... inter qua duo media interveniens unigenita natura Verbi per quam Pater universa condidit ex nihilo, ex ipso vero Patre progenita est.*

Obijces; I lib. 1. de Ecclesiast. Theolog. cap. 2. demonstratione septima, ait Patrem esse Filii magistrum διδασκαλος. Et hunc ea quæ Patri placita erant, fecisse semper, non solum post incarnationem, sed etiam antequam carne vestitus esset; atque hanc esse dicit Prærogativam & eminentiam paternæ gloriæ. Ergo.

Dist. ant. Magistrum improprie, quod nempe Pater generando Verbum ipsi communicat rerum omnium notitiam, C. proprie quasi supponatur ignorantiam in Verbo præextitisse, N. Certe durius hac in parte locutus non est Eusebius, quam

quam S. Joannes in Evangelio, qui cap. 8. hæc habet, *Sicut docuit me Pater hæc loquor*. Et mirum est id genus accusationis proponi a Petavio, qui lib. 2. cap. 4. facit hunc Joannis locum non favere Arianis, tamen de Filio quatenus Deo intelligatur. Certe ex eo quod Filius a Patre quicquam accepisse dicatur, non sequitur ea Filium aliquando non habuisse, ut docet S. Athanasius orat. 4. his verbis: *Nam si quæ Patris sunt, inquit, ea sunt Filii, Pater vero illa semper habet, nimirum quæ habet Filius; hæc cum sint Patris, semper in ipso sunt, Non igitur propterea ista docebat quod aliquando illa non habuerit, sed quia Filius cum ex æterno habeat, quæ habet, habet a Patre*. Et S. Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 5. *Dedit, inquit, jure generationis, non munere largitatis*. Et lib. 2. cap. 4. *Dedit, inquit, jure generationis, non munere largitatis*. Et lib. 2. cap. 4. *Dedit generando, non largiendo*; quod idem scribit S. Augustinus lib. 3. contra Maxim. cap. 14. quibus adde, quod jam monuimus, nonnulla extare paulo duriora in illis libris Eusebii contra Marcellum, quia totus est ut ostendat Christi a Patre distinctionem.

Objicies; Lib. 2. de Eccles. Theologia cap. 7. ait Patrem & Filium non esse honore pares, tum vero passim in libris Demonstr. Evang. affirmat Christum esse honorandum propter Patrem in illo habitantem: igitur.

Dist. ant. Ratione originis propter quam nonnihil honoris deferendum esse videtur Patri, C. ratione naturæ quæ sit nobilior in Patre, N. Hoc iterum non semel legitur apud Veteres, qui primas quoadentus deferrebant Patri propter prærogativam originis, quamquam aliunde putarent Filium esse vere Deum & cultu divino adorandum; quod certe affirmat ipse Eusebius quam disertissime hoc in eodem capite lib. 2. de Eccles. Theologia.

Objicies; Præter scripta Eusebii quæ cum Arianæ impietatis reum manifeste convincunt, multa sunt quæ idem cetero probant, si ad ejus ageudi rationem, multatque circumstantias penitus attendatur.

1. Ante Nicænum Concilium in gratiam Arii, qui impia de Filio Dei dogmata publice in Ecclesia prædicabat, scripsit ad Alexandrum Episcopum Epistolam quæ nunc non extat, sed ejus fragmenta habentur in actis sextæ Synodi œcumenicæ actione sexta, ut nimirum vellet Arium ab Ecclesia eicctum communioni suæ restituere, & in qua Epistola excusans Arianos, Christum vocaverat creaturam perfectam. Quam re cum Eusebii Cæsariensis exemplum secuti Theodorus Laodicæ Episcopus & Paulinus Tyricensis pro restitutione Arii apud Alexandrum intercessissent, horum Epistolas utpote dogmatibus suis patrocinantes, ubique ostentibus suis patrocinantes, ubique ostentabat Arius; unde coactus est Alexander ad reliquos Orientis Episcopos scribere, Arium una cum sociis jure damnatum ac depositum fuisse.

2. Eusebius in Concilio Nicæno primus recusavit subscribere symbolo fidei, ne vocem *ὁμοούσιον* admitteret. Quod autem postmodum huic eidem definitioni subscripserit, nihil omnino juvat ad ejus fidem vindicandam, hoc enim præstitit Constantini Imperatoris præsentis reverentia, vel etiam exilii & depositionis metu ductus, præter alias causas hujus subscriptionis quas ipse assert in Epistola quam scripsit ad Cæsarienses apud Socratem, quæ ostendunt ideo habuisse Eusebium, non quod Arii amicus erat, sed quod catholica sibi non videbatur vox *consubstantialis*. Unde ad ejusdem Epistolæ finem apud Theodoretum lib. 1. cap. 12. affirmat Filium antequam gigneretur actu ex Patre in ipso fuisse tantum potentia.

Quin & illud quoque vehementer repreh-

prehendendum est, quod licet æternitatem Filii ejusque divinitatem adversus Arianos deinceps asseruerit, *homousii* tamen vocem nunquam ex animo probaverit, etiam post Concilium Nicænum. Certe nec in libris contra Marcellum, nec in orationibus de fide adversus Sabellium non obscure significat eam vocem, utpote quæ in Scripturis non legatur, sibi displicere, sic enim ait: *Sicut ergo de his quæ possunt queri, inertium est non querere, ita de his quæ non necesse est queri, audacia est querendi. Quæ ergo debent queri id quæ invenimus in Scripturis posui. Quæ autem in Scripturis non invenimus, non queramus.* Et in fine orationis, *Quæ scripta sunt dicite, & derelinquetur lis.* Quibus verbis *homousion* sine dubio perstringit Eusebius.

Sed & in ista Epistola ad Cæsarienses mox laudata testatur ideo se non statim subscripsisse fidei Nicænæ, quod vocibus peregrinis & in Scriptura minime usitatis utebantur Patres illius Concilii. *Cum igitur, inquit, nulla divinitus inspirata Scriptura istis unquam usa sit vocibus, de non extantibus; & fuit aliquando tempus cum non esset, & alii quæ ibidem subjiciuntur, visum est nullatenus rationi consentaneum esse, ut hæc vel dicerentur vel docerentur. Hæc vobis necessario scribenda esse duximus, dilectissimi, ut vobis liquido demonstraremus, quanto cum judicio tum dubitatio, tum assensio nostra librata sit.* In quo modo amicum Arii, sed & ejus doctrinæ fautorem se prodit Eusebius.

3. Post Nicænam Synodum Eusebius cum Arianis eorumque principibus amicitia semper junctus fuit, quod autem hominem vere Arianum redolet, eos autoritate & gratia quæ valebat, apud Imperatorem juvare conatus est.

Atque quod non levis: quoque momenti est, idem Eusebius odio implacabili insurrexit adversus acerrimos quos-

que Catholicæ fidei vindices, puta in Magnum Eustathium Antiochenum, quem verisimiliter in Concilio Antiocheno deponendum curavit, id quippe factum est ab Arianis, ut Eusebium Cæsariensem in illam sedem introducerent. Tum vero & in S. Athanasium fidei Nicænæ strenuum defensorem, quem vehementer direxavit in Concilio Tyriensi, cui ipse præfuit, ut testatur Sanctus Epiphanius in hæresi Meletianorum.

4. Argumentum petitur ex eo quod nec in suis Ecclesiasticæ Historiæ libris, nec in Chronico, Eusebius ne verbum quidem habet de Ariana hæresi ejusque condemnatione in Concilio Nicæno facta, ejus quidem silentii affectati in re tanti momenti, non alia profecto causa fuit, quam ut hæreticorum pudori parceret, Catholicisque victoriæ gloriam eriperet. Nam quod in Latino ejus Chronico ad annum 15. Constantini hæc leguntur. *Alexandria Ecclesia 19. ordinatur Episcopus Alexander, a quo Arius Presbyter de Ecclesia ejectus, multos suæ impietati sociat. Ad quorum perfidiam eoquegendam Synodus 318. Episcoporum in Nicaam Bithynia congregata, omnes hæreticorum machinas homousii oppositione delevis.* Satis peripicuum est ista non ab Eusebio, sed ab Hieronymo addita fuisse; tum quia Synodi Nicænæ commemoratio hic alieno loco ponitur; tum quia lib. 3. de vita Constantini scribit pauld plus quam 250. Episcopos in ea confedis-

5. Demum, & ex hoc adversus Eusebium argumentari licet, quod ab innumeris prope Scriptoribus & magni quidem nominis hæreseos Arianae accusatur, cum accusarunt Marcellus An-cyræus lib. contra Arianos; Episcopi apud Ægyptum congregati in urbe Alexandria, in Epistola Synodica ad omnes Ecclesiæ Catholicæ Episcopos, quam refert Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos. Synodus Sardicensis

in Epistola Synodica S. Epiphanius in hæresi Meletianorum quæ est sexagesima octava. S. Athanasius in Epistola de Nicænâ Synodi decretis, in Epistola ad Episcopos Africæ, & in tractatu de Synodi Arimini. & Seleuciæ. S. Hieronymus in Epistola ad Ciesiphontem, & in lib. adversus Rufinum. Theodoretus in Epistolam S. Pauli ad Hebræos. Photius in Epistola 144. ad Constantinum Patritium, & in Bibliotheca cod. 13. & 127. Zonaras in historia Constantini. Nicephorus lib. 6. Hist. cap. 37. atque inter recentiores Baronius ad annum Christi 340. num. 38. Petavius lib. 1. de Trinitate c. 11. Natalis Alexander in Hist. Eccles. 4. sæculi dissertationes 17. & alii nonnulli.

Quibus omnibus coronidis loco addeam auctoritatem Concilii generalis septimi actione 6. ubi Epiphanius Eusebii Cæsariensis testimonia expendit & Arianum errorem in illis expressum esse tota audiente & non contradicente Synodo demonstrat. *Quis enim, inquit, fidelium in Ecclesia, quique verorum dogmatum scientiam habet, ignorat Eusebium Pamphili in reprobum sensum traditum consensisse Arii placitis. Nam in cunctis Historicis suis libellis, Filium & Verbum Dei creaturam vocat, item subministrum & secundo adorandum loco. Si vero quidem asserunt eum in Synodo subscripsisse, concedimus quidem hoc ita se habere, verum labris illum dicimus veritatem coluisse, corde autem ab ea longe abfuisse, quemadmodum & omnes Epistola illius & commentaria ostendunt.* Dehinc profert Epiphanius quædam excerpta ex Epistola Eusebii ad Alexandrum, ex Epistola ad Euphrasionem, & sic concludit: *Ex his igitur scriptis illius apparet, aperte illum Arianicæ esse opinionis & sententio.*

Vix itaque intelligitur quo tandem pacto Eusebii fides vindicari possit, cum adversus illum tot illustra habentur momenta.

Nego aut. nempe ex his omnibus vel etiam collectis argumentis aperte demonstrari Eusebium inter Arianos esse annumerandum, quod ut melius intelligatur, ad singula propositæ objectionis capita singillatim respondendum est.

Ad primum quidem respondeo ex illo momento id solum colligi posse, deceptum fuisse Eusebium uti & nonnullos alios Episcopos ab Ario ipso, qui ad initium factionis suæ nondum satis cognitæ, cum ab Alexandro Episcopo damnatus fuisset & ab Ecclesia Alexandrina pulsus, scripsit ad omnes vicinarum urbium Episcopos, misitque fidei suæ exemplum quo illos ad partes suas pertraxit, quibus artibus decepti pro ejusdem Arii restitutione, apud Alexandrum interesse; sed inde non sequitur Eusebium uti & alios præfatos Præsules vere & sincere doctrinam Arii semel cognitam imbibisse, de Eusebio constat ex eo quod hujus hæretici condemnationem in Concilio Nicæno solemniter factam ultro amplexus est.

Nec moror quod in illa Epistola ad Alexandrum, qualis refertur a Patribus Synodi septimæ Generalis, Eusebius Christum vocat creaturam; id quippe intelligi debet, quomodo supra expositum est, quod ait Filium Dei esse creatum, sapientiam Dei creatam ab initio, ita ut videlicet creatum in hujus auctoris mente idem sit quod genitum.

Ad secundum respondeo cum doctissimo Valeſio, initio quidem vocem *consubstantialis* Eusebium recusasse, sed postea edoctum a reliquis Episcopis quænam esset hujus vocis significatio, ultra ei consensisse. Quod autem nonnulli asserunt illum necessitate adactum, vel metu exilii, Nicænæ fidei subscripsisse, omni verisimilitudine caret: is enim post Synodum Nicænam semper damnavit eos qui dicerent Filium Dei ex nihilo factum esse, ut patet ex libris ejus contra Marcellum, & nominatim

ex capitibus 9. & 10. lib. 1. de Ecclef. Theolog. idem etiam conſtat ex S. Athanaſio, qui locis ſupra laudatis teſtatur Euſebium Nicænæ definitioni ſubſcripſiſſe, nunquam tamen id ab illo ſimulæ & in ſpeciem dumtaxat factum eſſe prodit.

Atque hoc idem, quod in iſta diſſiſſione fundatiſſimum eſt, maniſeſte colligitur ex Epistoſa quam ipſe Euſebius ad Cæſarienſes ſuos miſit, ut eos videret certiores faceret, qua ex cauſa fidem Nicænâ fuerat amplexus, cum nempe reſciuiſſet præſatam vocem *conſubſtantialis* eo ſenſu non accipi quod Deus diceretur Filio conſubſtantialis ad inſtar corporum, ſed ratione perfectæ ſimilitudinis aut unitatis quæ ſit in Patre. & Filio. Sic etiam illud, inquit, *conſubſtantialem eſſe Filium Patri cum allatis rationibus diſcuſſum eſſet*, convenit non iuſta corporum modum, neque inſtar mortalium animantium accipi debere. Nam neque per diſſiſionem ſubſtantie, neque per abſeſſionem, nec per mutationem paternæ eſſentie atque virtutis id poſſe conſtare. Verum hoc *conſubſtantialem eſſe Patri*, nihil aliud ſignificaret quam Filium Dei nullam cum creaturis ab ipſo factis ſimilitudinem habere, ſed ſolius Patris a quo genitus ſit, per omnia ſimilem eſſe, nec ex alia quadam hypoſtaſi aut ſubſtantia, ſed ex Patre eſſe. Quod quidem cum ita expoſitum eſſet, iure merito approbandum eſſe conſuimus. Atque hæc dicta ſunt de fide quæ Nicææ promulgata eſt, cui quidem omnes conſenſimus, non leviter & inconfuſo, ſed iuxta ſenſus allatos qui coram ipſo religioſiſſimo Imperatore diſcuſſi, & ob rationes ſuperius expoſitas, ab omnibus comprobati ſunt. Certe non patitur æquitas ut ſecum feciſſe credatur Euſebius, cum ejuſmodi rationes exponit propter quas prima fronte hæſitaverat in recipienda voce *conſubſtantialis*, & ei poſtea conſenſit.

Quod deinde ajunt ad iſtius Epistoſæ

finem apud Theodoretum, Euſebius affirmat Filium Dei antequam gigneretur, potentia tantum non actu fuiſſe in Patre, plane nullius momenti eſt. 1. quia hanc Epistoſæ clauſulam eſſe ſuppoſititiam valde probabile eſt; tum quia non extat apud Socratem Theodoretum antiquiorem & in hac parte fide digniorem; tum quia Euſebius lib. 1. contra Marcellum cap. 1. hunc expreſſe reprehendit, quod dixiſſet Filium ante mundi creationem potentia dumtaxat in Patre exiſtiſſe. 2. quia & ejuſmodi locutio benigne explicari poſſet eo ſenſu quod ante mundi creationem Filius non fuerit extra Patrem prolatus, manifeſtus, quod non ſemel legitur apud Veteres, ut jam a nobis obſervatum eſt.

Plus virium non eſt in eo quod addunt Euſebio etiam ſecutis temporibus poſt Synodum Nicænâ cautum fuiſſe ne vocem *conſubſtantialis* uſurparet; inde enim ſolum ſequitur Ario & Arianis nimium indulgiſſe Euſebium, quod fatendum eſt; qua ex cauſa noluit fortaſſe hac voce quam odio habebant illi, in ſcriptis ſuis uti. In hoc quidem reprehenſione dignus, non tamen in hoc hæreticus; quandoquidem poſt Concilium Nicænum plurimi exiſtunt vel etiam inter SS. Patres qui Semi-Arianismo aperte favebant a voce *conſubſtantialis* abſtinentes, & tamen nota Ariana hæreſeos propterea non inu-runtur.

Denique ſcribit quidem Euſebius ad ſuos Cæſarienſes ideo ſe non ſtatim amplexum fuiſſe fidem Nicænâ, quod exponebatur vocibus in Scriptura non uſitatis; ſed in hoc nequitiam fuit hæreticus, quantumvis enim hac in parte nonnihil dubitaverit, hæſitaverit; tamen re magis elucidata libenter ſubſcripſit. Tandem vero, inquit ibidem, ea quæ nihil offenſionis habebant, ſine contentione amplexi ſumus, poſtquam nobis verborum ſententiam candide exami-nam.

nantibus apparuit ea prorsus cum illis convenire, quæ nos in fide primum a nobis exposita confessi fueramus.

Ad tertium respondeo vere quidem Eusebium cum Arianis etiam post Synodum Nicænam perpetuo versatum esse, in eorumque partibus vehementer implicatum, ita ut una cum illis impugnare non dubitaverit Catholicos Episcopos, Eustathium scilicet & Athanasium fidei Nicænæ præcipuos defensores; sed tamen id ab eo factum non esse odio fidei & quod Ariana hæresi vere imbutus erat.

Quod obijciatur illum curasse ut deponeretur Eustathius, nihil omnino probat.

1. Quia cum iste Antiochenus Præful apud Imperatorem accusatus esset, quod Sabellii errorem astrueret, in Concilio Antiocheno damnatus est, cui interfuit quidem Eusebius Cæsariensis, sed cui non præfedit, quasi merito censetur autoritate qua pollebat Eustathium divexasse: quapropter pulso in exilium Eustathio Eusebius noster, tametsi & a populo & ab Episcopis rogatus ut Antiochenæ Ecclesiæ administrationem susciperet, id facere recusavit.

2. Quia Episcopis in Antiochena Synodo Eustathium deponentibus consensit ultro Eusebius, quia in gravem Sabellianismi suspicionem venerat, ut aperte docet Socrates lib. 1. cap. 24. *Congregata igitur, inquit, Antiochia Synodo Eustathium deponunt, ut qui Sabellii dogmati potius, quam Nicæna Synodi decretis insisteret. Falsa quidem erat illa accusatio, sed hoc imprimis rei pondus addidit & colorem, quod hujus impietatis postulabatur Eustathius a Cyro Beroæ urbis Episcopo, Nicænæ fidei acerrimo defensore, & aliunde ejusdem Eustathii magister fuerat Marcellus Ancyranus, qui Sabellianam hæresim aperte prædicabat.*

Quoad Athanasium spectat, id unum similiter colligi potest Eusebium ami-

Tom. II.

citia & factione fuisse Arianum, non autem errore & sententia. Cæterum ex sancto quidem Epiphanio in hæresi Meletianorum Eusebius Cæsariensis præfuit in illa Synodo Tyria quæ adversus S. Athanasium habita est: ex aliis tamen scriptoribus constat non Cæsariensem, sed Nicomediensem Eusebium huic Synodo præfuisse.

Ad quantum momentum dico ex ejusmodi argumento, quod ut ajunt negativum est, nihil omnino confici posse; idcirco autem, inquit doctissimus Valesius, Nicænæ Synodi commemorationem vitavit & quidem de industria Eusebius, quod historiam suam pace illa, quæ post persecutionem Diocletiani cœlitus affluerat Ecclesiæ, claudere voluit, quemadmodum ipse testatur in exordio operis sui; tum & ne seditiones ac tumultus Episcoporum inter se rixantium exponere cogeretur, quod Scriptioribus molestum semper esse debet. Quapropter falsum est quod ajunt hoc ideo silentium affectasse Eusebium quod pudori Arianorum parere vellet. Præterquamquod eandem Synodum Nicænā commemorat lib. 3. de vita Constantini, ubi & de ea honorifice loquitur, cap. 6. vocat Episcopos ad illam Synodum venientes, divinam quandam Phalangem: *Mox velut divinam quandam Phalangem adversus eum instruens, Constantinus, generalem Synodum convocavit... postquam in unum convenire, Dei opus esse id quod gerebatur apparuit. Nam qui non modo animis, verum etiam corporibus & regionibus ac locis & Provinciis longissime inter se diffusi erant, tunc in unum congregati cernebantur, & velut maximam quandam Sacerdotum coronam ex pulcherrimis floribus contextam, una cunctos civitas capiebat. Cap. 7. Hoc amplissimo catu, tanquam imagine quadam Apostolici chori, nostris temporibus convocato. Cap. 9. Porro, inquit, ex his Dei Ministris alii sermone sapientiæ, alii*

X

gra-

gravitate vite & laborum tolerantia eminebant, alii modestia & comitate morum erant ornati. Ergo ne pudebat Eusebium commemorare Synodum Nicenam?

Ad ultimum denique momentum respondemus, quod jam a nobis præmonitum fuit, in illo Scriptorum inter se de fide Eusebii dissidentium conflictu; quorum videlicet alii eum Catholicum, alii Hæreticum censent, tenendam esse hanc constantem juris regulam, in dubiis mitiorem sententiam amplecti oportere.

His potro Scriptoribus quorum obicitur autoritas in Eusebium, alios quam multos opponimus qui de illo recte senserunt, eumque pro Catholico habuerunt, videlicet Constantium M. in variis Epistolis quas ad ipsum Eusebium scripsit Gelasium in sede Cæsariensi Eusebii successorem, qui hujus nomen in sacris Diptichis constanter retinuit. Theophilum Alexandrinum qui cum ipso Communionem Ecclesiasticam coluit teste Eulogio Alexandrino in inventiva contra Acephalos apud Photium codice 237. Gelasium Papam in lib. de duabus Naturis. Pelagium II. Papam in Epist. 3. ad Episcopos Iltriz. Gelasium Cyzicenum in lib. 2. de Nicæna Synodo cap. 1.

At insigne est præ cæteris testimonium Socratis lib. 2. cap. 21. cujus nonnulla verba eam ob rem exhibemus. *Sed quoniam, inquit, hunc quoque, Eusebium Pamphili intelligo, nonnulli conati sunt, perinde quasi Arianum dogma in libris suis secutus fuerit, opportunitum fore censeo pauca de eo differere. Primum igitur Concilio Nicæno quo Filium Patris consubstantialem fuisse decretum est, & interfuit & consensus.... Cum igitur Eusebius Concilii mentionem faciens, cunctas animorum dissensiones sopitas esse dicat, & universos in unam eandemque conspirasse sententiam, quid cause est cur nonnulli eum existiment*

Arianum dogmati consentire. Falluntur etiam Ariani qui illum opinioni suæ suffragari arbitrantur. Quibus præ cæsis nonnullas diluit objectiones quæ ex Eusebii scriptis proponi solent.

Quibus astipulantur inter recentiores Sixtus Senensis in Bibliotheca sancta, verbo *Eusebius*, Valesius ejusdem Eusebii doctissimus Interpret, Bullus in defensione Nicænæ fidei & alii passim.

Immo Eusebium ut sanctum prædicarunt Victorius in Canone Paschali; Vetus autor Passionis S. Valeriani; Ufuardus in Martyrologio, Codex MS. Ecclesiæ Parisiensis 800. & amplius annorum; Ecclesia Lemovicensis in veteri Breviario, & in veteri Calendario MS. ejusdem Ecclesiæ, & alii.

Ubi & observatione dignum videtur omnes Occidentales, inquit doctissimus Valesius, uno fere excepto Hieronymo, de Eusebio Cæsariensi honorifice sensisse, quos inter annueramus nonnullos summos Pontifices Gelasium & Pelagium II.

At, dicet aliquis, Orientalium potius sequendum esse judicium, cum Eusebium utpote hominem lingue suæ, melius nosse debuerint.

Sed responderetur non deesse quosdam ex Orientalibus qui magno quoque in pretio habuerunt Eusebium nostrum, inter quos Constantinus M. Gelasius Cæsariensis, Theophilus Alexandrinus, Gelasius Cyzicenus, & Socrates.

Cæterum, ut pergit Valesius, Hieronymum vix capias qui non contentus hæreticum illum & Arianum dicere, eum Arianorum Principem & signiferum non semel appellat; Neque enim Arianorum Princeps vocari merito potest, qui Arianorum dogma post Nicenam Synodum ubique condemnavit, quod de Eusebio testimonium perhibet ipse Athanasius qui privatas cum eo semper gessit inimicitias; cujus rei nulla appareret causa, nisi quod Hieronymus suscepto semel adversus Origenem odio, cun-

unctos ejus dogmatum defensores vehementer est persecutus.

Quod autem septimæ Synodi Oecumenicæ opponitur auctoritas, in promptu est responsio uti respondet ibidem Valesius; neque enim de Eusebii fide agebatur in illa Synodo, sed de Imaginum cultu, ad quem subvertendum cum adversarii testimonium ex Eusebii ad Constantiam Epistola protulissent, eoque maxime niterentur, Patres Nicæni ad elevandam hujus testimonii auctoritatem acclamaverunt Eusebium Arianum fuisse. Verum id obiter tantum, non autem data opera & causa prius cognita. Proferunt quidem loca quædam ex Eusebio quibus approbant illum Arianæ dogmati adhæsisse; sed nullum discrimen adhibent inter libros ante Concilium Nicænum, & inter eos qui post illud Concilium ab Eusebio sunt elaborati; quod tamen fieri omnino debuerat, ut de Eusebii fide certum promeretur judicium.

De Spiritus Sancti Persona.

TRia sunt de quibus a nobis nunc est differendum. 1. an Spiritus sanctus sit vera Persona divina. 2. an sit vere Deus Patri & Filio consubstantialis. 3. an procedat a Filio, uti & a Patre.

An Spiritus sanctus sit vera Persona divina.

HOC unum est ex pestilentissimis Socinianorum Commentis, Spiritum Sanctum non esse veram Personam, sed quandam solum Dei virtutem & efficaciam, quoddam Dei, qui unus est in Persona, uti & in natura, attributum; sequuntur hac in parte veteres hæreticos Noetum, Praxeam, Sabellium eorumque Affectas qui Personarum Trinitatem sustulerunt: hanc impietatem jam repulimus initio hujusce Tractatus,

cum ostendimus tres esse in Deo Personas realiter distinctas: nunc autem sufficit juvat eandem refellere, ut absurdas subinde cavillationes Socinianorum confutandi locus sit.

CONCLUSIO.

Spiritus Sanctus est vera Persona subsistens, non merum Dei attributum.

Probatur ex Scripturis.

Primo. Ex iis locis quibus jam in genere asseruimus tres in Deo Personas, Matth. 3. Marci 1. & Lucæ 3. Tres prædicantur Personæ divinæ in Baptismo Christi, Pater qui loquitur, Filius qui baptizatur, & Spiritus Sanctus qui dicitur e cælo descendisse & apparuisse sub specie columbæ: sed solius est Personæ e cælo descendere & sub assumpta specie hominibus apparere, hoc nimirum valde improprie diceretur; descensus enim est actio cujusdam Personæ, non alicujus virtutis, efficacæ, attributi.

Idem astruimus ex Baptismo Christianorum, cujus forma his verbis præscribitur Matth. 28. cap. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Foret quippe perridiculum aliquem dici baptizari in nomine cujusdam qualitatis & attributi, nec ulla potior est ratio cur Pater & Filius habeantur eo loci ut veræ Personæ potius quam Spiritus Sanctus.

Denique idem consecimus ex celebri testimonio S. Joannis 1. Epist. cap. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*. Hi enim, ut per se patet, nominatim tres dicuntur, hoc est tres Personæ, ubi vel Spiritus Sanctus agnosci debet ut vera Persona, vel negari quoque debet Patrem esse veram Dei Personam.

Secundo. Illud idem constat ex aliis locis in quibus Spiritus Sanctus expresse denotatur ut alius a Patre & Filio,

proindeque ut alia Persona. Joan. 14. sic loquitur Christus : *Rogabo Patrem , & alium Paracletum dabit vobis.* Cap. 15. *Cum venerit Paracletus quem mittam vobis a Patre , Spiritum veritatis qui a Patre procedit , ille testimonium perhibebit de me .* Is profecto qui mittitur a Patre , qui a Patre procedit , qui testimonium perhibebit ; qui venturus est , vera Persona est , non virtus , non efficacia , non attributum . Cap. 16. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis , docebit vos omnem veritatem ; non enim loquetur a semetipso , sed quaecunque audiet , loquitur ; certe veræ Personæ est , non alicujus attributi venire , docere , loqui , audire .*

Tertio . Id colligitur ex aliis Scripturæ locis quæ varias ejusmodi operationes Personarum proprias tribuunt Spiritui Sancto , ut revelare futura , 1. Timoth. 4. scrutari profunda Dei , 1. Corint. 2. Aliquos ad ministerium deputare , Act. 13. Varia hominibus dona distribuere , 1. Corint. 12. Qualia ubique & passim leguntur in sacris Codicibus .

Respondent Sociniani ex illis & similibus Scripturæ testimoniis plane nihil confici , quia tales operationes quæ dicuntur personales & personarum propriæ , iis non infrequenter tribuuntur quæ non sunt Personæ , sic enim Rom. 3. lex dicitur loqui : 1. Cor. 13. Charitas dicitur patiens , benigna , quod non æmuletur , non quærat quæ sua sunt , quæ quidem Personam designare videntur : 1. Joan. 5. Sanguis & aqua dicuntur testimonium perhibere , quemadmodum in Psal. 18. Coeli dicuntur annuntiare gloriam Dei .

Sed quantum sit discrimen inter ista omnia & Spiritum sanctum , facile perspiciet quisquis ad naturam ipsam rerum quæ in exemplum proferuntur , & ad ea quæ tribuuntur Spiritui Sancto penitus attendet ; sic enim univèrse loquendo agendum est , ut ex ejusmodi com-

parationibus ansa & occasio errandi non præbeatur . Jam vero nemo est qui ignorare possit sanguinem , aquam , & cæcos non esse veras Personas , sed res plane inanimatas ; compertum est omnibus cum charitas dicitur pati , æmulari , quærere , ejusmodi actiones referri ad eum in quo residet charitas , non autem in ipsam charitatem ; cum lex dicitur loqui , id intelligi de Legislatore qui per legem loquitur . At Spiritus Sanctus dicitur velle , scrutari , dona distribuere & alia id genus quæ meris accidentibus & attributis competere non possunt . Ubique describitur ut par & æqualis Patri & Filio , ut Deus , adeoque ut vera Persona .

Respondent iterum actiones illas non nisi per figuram Spiritui Sancto accommodari in Scripturis ; ibi autem esse figuram probant duplici potissimum testimonio : 1. quia Joan. c. 16. Spiritus Sanctus dicitur non loqui a se ipso , quod certe falsum esset , si esset Persona divina : 2. quia Rom. 8. cap. idem Spiritus Sanctus dicitur interpellare pro nostris gemitibus inenarrabilibus , quod propriè loquendo competere non potest Personæ divinæ : quapropter hæc & alia similia quæ tribuuntur Spiritui Sancto non possunt intelligi nisi in sensu metaphorico .

At nos contendimus non omnia sumenda esse metaphorice quæ Spiritui Sancto ascribuntur in Scripturis ; tum quia quod metaphorice dicitur , raro admodum & infrequenter legitur ; sed ubique & semper ut persona volens , intelligens , scrutans , distribuens describitur Spiritus Sanctus : tum quia locutiones Scripturarum non ita leviter censeri debent metaphorice , aliter nihil esset tam certum , tamque firmum quod statim non everteretur : tum denique , quia metaphoræ solent adhiberi in sermone oratorio , vel inter docendum aut arguendum : sed Spiritus Sanctus inducitur ut loquens , docens , separans , &
in

instituent in Actis Apostolorum quæ nudam ac simplicem historiam complerentur.

Neque vero quidquam inferri potest ex duobus Scripturæ testimoniis quæ proferunt adversarii.

1. Enim cum Spiritus Sanctus dicitur non loqui a semetipso, hoc solum significat eum omnia habere accepta a Patre & Filio quæ habet. An vero Filium Dei non esse veram Personam a Patre distinctam colligunt adversarii ex eo quod dicitur similiter non loqui nec dicere quidquam a se ipso.

Ad secundum, equidem figurata est hæc locutio, qua dicitur Spiritus Sanctus pro nobis interpellare gemitibus inenarrabilibus, sed non ideo sequitur alias omnes in quibus de Spiritu Sancto agitur esse similiter metaphoricæ, certe hoc principio nihil foret periculosus, nihil absurdus; quis enim ex eo quod metaphoricè interpretatur quod Christus dicitur vitis, ostium, petra, id pariter accipiet metaphoricè quod dicitur Deus, homo, natus, mortuus? Scilicet ejusmodi discrimina ex circumstantiis, ex antecedentibus & consequentibus colligenda sunt.

Obijcies: Spiritus sanctus appellatur sæpius in Scripturis, Spiritus Dei; sed spiritus alicujus non est persona ab eo distincta; spiritus hominis non est persona ab illo homine distincta: igitur nec Spiritus sanctus Persona est in Deo.

Dist. min. Si hoc nomen Spiritus significet illius partem, C. Si sit totum quoddam distinctum ab alio, N. revera spiritus hominis, nempe anima, non est persona ab homine distincta, quia cuilibet compertum est animam esse partem hominis; sed Spiritus Sanctus, ita in uno & altero Scripturæ loco dicitur Spiritus Dei, ut in aliis passim designetur tanquam secretus & distinctus tum a Patre, tum a Filio, ut totum quoddam per se subsistens; conjungitur enim Patri & Filio in multis suis ope-

rationibus, dicitur mitti, procedere: quæ veræ sunt personæ.

Instabis: Spiritus Sanctus eodem modo est in Deo quo spiritus hominis est in homine, uti colligitur ex Epist. 2. ad Corinth. cap. 2. *Quis enim hominum, inquit Apostolus, scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei.* Sed spiritus hominis non est persona distincta ab homine: ergo nec Spiritus Dei est Persona distincta a Deo Patre.

Dist. maj. Eodem modo quoad aliqua, C. quoad omnia, N. scilicet stat comparatio in eo quod sicut nemo cognoscit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis, ita nemo scrutatur quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei; sed in alia quavis re non instituitur hæc comparatio quasi Spiritus Dei non sit Persona vere subsistens, sicut spiritus hominis non est vera persona.

Instabis: Spiritus Dei dicitur ibidem esse in Deo, Patre scilicet, qui vera est Persona: sed Persona non est in alia Persona: ergo Spiritus Dei non est Persona.

Nego min. Constat enim, Patrem esse in Filio, & Filium esse in Patre: *Ego in Patre, inquit Christus, & Pater in me est.*

Cæterum, etsi fateremur in hoc Apostoli testimonio, vel in alio quodam Scripturæ loco Spiritum Dei non significare Personam veram, subsistentem, a Patre & Filio distinctam, inde tamen non sequeretur Spiritum Sanctum non esse Personam: sunt enim alia longe clariora in quibus dicitur velle, intelligere, dare, procedere, mitti, quæ non nisi de vera Persona intelligi possunt.

Obijcies: Spiritus Sanctus persæpe dicitur in Scripturis donum Dei. Actuum cap. 8. vers. 20. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* Sed donum non est persona: igitur.

Nego

Nego min. Potest enim aliquis dari vel dare se ipse in pretium vel remunerationem alteri, quod certe non semel dicitur de Christo, qui testatur Joan. 6. se esse datum a Deo hominibus; qui Galat. 1. cap. dicitur semetipsum dedisse pro peccatis nostris.

Obijcies: Spiritus Sanctus dicitur in multis effusus in die Pentecostes, Act. 2. Quin & dicitur distribui, augeri, immiui, extingui; sed ista omnia non competunt personæ: igitur Spiritus Sanctus non est Persona.

Respondemus tamen Personæ Spiritus Sancti competere, ut jam animadvertimus, sumi nonnunquam pro donis celestibus, quo sensu haud dubie dicitur diffundi, augeri, immiui, extingui, quia nempe celestia charismata augentur, immiununtur & pereunt.

De Spiritus Sancti Divinitate.

Inter eos qui de Spiritu Sancto ejusque divinitate pessime senserunt, merito annumeramus.

1. Simonem Magum, qui teste S. Epiphonio hæresi 21. quæ est Simonianorum, tam male ac impie de Spiritu Sancto locutus est, ut hoc nomine scortum suum Helenam donaverit.

Omitto cum nonnullis recensere Sacerdotes, qui Spiritum Sanctum fustulisse ex eo creduntur, quod his verbis perhibet S. Lucas Act. 23. *Saducei enim dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum*. Hoc enim intelligendum puto quod nullum plane Spiritum, hoc est nullam substantiam spiritalem agnoscebant homines illi juxta mentem & doctrinam Epicureorum.

2. Valentinum, qui, ut scribit S. Athanasius lib. de salutari adventu Christi, & Orat. 2. adversus Arianos, Spiritum Sanctum ad Angelorum naturam redegit.

3. Montanistas qui Montanum impietatis suæ parentem pro Spiritu sancto

habebant, ut testantur Hieron. August. & Theodoretus.

4. Manichæum, qui se pro Spiritu Sancto jactabat, ut infert S. August. lib. contra Epistolam Manichæi, c. 6. ex eo quod vellet se a Christo, non a Spiritu Sancto missum, suis Epistolis inscribens, *Manichæus Apostolus Jesu Christi*, ut ipse Paracletus diceretur.

5. Arianos qui negantes Christi divinitatem, perperam quoque de Spiritu Sancto sentiebant, ut ipsis non semel exprobrat S. Athanasius.

6. Anomæos quorum dux Actius, tum & Eunomianos sic dictos ab Eunomio, hos omnes recoctos Arianos qui Spiritum Sanctum meram Filii creaturam docebant.

7. Macedonium Constantinopolitanum Episcopum, qui omnium apertissime Spiritus Sancti divinitatem impugnavit, ob id damnatus in Concilio Constantinopolitano habito ad annum 381. quod secundum est generale ꝑ. hujus discipuli dicti sunt Pneumatomachi, hoc est, impugnatores Spiritus Sancti.

8. Demum, Socinianos qui, cum superiorum omnium hæreseum insanias renovaverint, Sancti quoque Spiritus divinitatem fustulerunt, statuentes, ut mox dictum est, nomen Spiritus Sancti in Scripturis non aliud quidquam designare quam Dei virtutem & efficientiam; in quo omnes fit.

CONCLUSIO.

Spiritus Sanctus est vere Deus Patri & Filio consubstantialis.

Probatur 1. ex Scripturis:

Ac primum ex veteri Testamento, unde si cum novo comparatur, evincitur Spiritum sanctum esse verum Deum; Is enim quæ dicitur *Jehova* in veteri Testamento, est verus ac summus Deus: sed ille qui *Jehova* dicitur in veteri Testamento, Spiritus Sanctus est in novo.

Isayæ 6. Et dixit Dominus exercituum Jehova, Vade & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere.

At hoc ipsum Spiritui Sancto applicatur, Actorum cap. 28. *Bene Spiritus Sanctus, inquit Apostolus, locutus est per Isayam, Vade ad populum istum, & dic ad eos:*

Psal. 94. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me Patres vestri. Sic nempe loquitur Deus Israelitarum qui fatentibus Socinianis verus erat ac summus Deus. Sed Hebr. 3. cap. Qui tentatus fuit, dicitur esse Spiritus Sanctus. *Quapropter, inquit, sicut dicit Spiritus Sanctus, Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

His adde Deum dici passim locutum esse per Prophetas. Lucæ 1. cap. *Sicut locutus est, Deus Israel, per os sanctorum qui a sacro sunt Prophetarum ejus.* Et Hebr. 1. cap. *Olim Deus loquens Patribus in Prophetis.* At ille Deus statuitur Spiritus Sanctus in novo Testamento. Act. 1. *Oportet, inquit S. Petrus, impleri Scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os David, &c.*

2. Idem efficitur ex iis novi Testamenti locis, in quibus Spiritus sanctus expresse dicitur Deus, Act. 5. cap. S. Petrus Ananiam sic loquitur: *Cur tentavit satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo.* Unde sic argumentari juvat ex illo loco, Qui mentitus est Spiritui sancto, censetur mentiri Deo non hominibus: Igitur Spiritus sanctus est vere Deus.

Respondet Crellius: 1. per Spiritum sanctum intelligendos esse Apostolos qui pleni erant Spiritu sancto, quos cum fallere tentavit Ananias, consequenter visus est fallere Spiritum sanctum. 2. Licet dicatur Ananias mentiri Spiritui sancto & Deo, non recte sequi

Spiritum sanctum esse Deum; nèque enim valet illa ratiocinatio, Ananias mentitus est Spiritui sancto, mentitus quoque est Deo: igitur Spiritus sanctus est Deus; sicut non valet ista, Qui spernit Apostolos, spernit simul Christum: ergo Apostoli sunt Christus.

Sed utraque hæc responsio frivola est.

Prima quidem, nusquam enim legitur Apostolos Spiritus sancti nomine donatos. Præterquamquod statuit expresse sanctus Petrus Ananiam non esse mentitum hominibus, sed posita illa Crellii responsione Ananias mentitus esset hominibus, nempe Apostolis, in quibus habitabat Spiritus sanctus: igitur.

Secunda vero est omnino ridicula; neque enim probamus divinitatem Spiritus sancti ex eo quod dixeris S. Petrus Ananiam mentitum esse simul Spiritui sancto & Deo, sed ex eo quod inferat ipse sanctus Petrus Ananiam eatenus mentitum Deo quod mentitus est Spiritui sancto; si enim hoc pacto sumantur verba sancti Petri, quomodo revera accipi debent, ex iis merito colligitur Spiritum sanctum esse Deum; ex quibus recte intellectis manifestum est evanescere difficultatem quæ petitur ex comparatione syllogismorum.

Eadem veritas confirmatur ex his verbis Apostoli 1. ad Corinth. cap. 12. *Nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.* Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus... alii quidem per Spiritum datur sermo sapientia, alii... Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult. Qui operatur omnia in omnibus, est verus Deus; sed ex illo Apostoli testimonio Spiritus sanctus operatur omnia in omnibus: igitur est verus Deus.

Deinde Fideles dicuntur in Scripturis, esse Templum Dei & Spiritus sancti, cap. 3. citatæ mox Epistolæ: *Nescitis, inquit Apostolus, quia templum Dei estis;*

¶ *Spiritus Dei habitat in vobis?* c. 6. *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est?* Sed templum soli Deo debetur uti & adoratio quæ fit in templo: igitur Spiritus sanctus ibi declaratur Deus.

Probatum insuper eadem veritas ex eo quod Spiritui sancto tribuuntur passim divinæ perfectiones quæ Deo propriæ sunt.

1. *Æternitas*, is enim aut æternus, aut, saltem ante mundum existens merito prædicatur, cui ascribitur mundi creatio, sed Spiritui sancto ascribitur mundi creatio, Psal. 32. *Verbo Domini caeli firmati sunt, & Spiritui oris ejus omnis virtus eorum.* Unde Genes. 1. cap. *Spiritus Dei ferebatur super aquas.*

2. *Immenitas*, Psal. 138. *Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam?* Sapientia 1. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.*

3. *Infinita rerum omnium scientia*, Joan. 16. *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* 1. ad Corint. cap. 2. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.*

Quibus addideris varias operationes Deo proprias tribui passim Spiritui sancto. Creatio, Psal. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.* Gratia collatio, sanctificatio, justificatio, 1. ad Corint. 6. cap. *Sanctificati estis . . . justificati estis in Spiritu Dei nostri.* Charitatis effusio, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est; adoptio hominum in filios Dei Roman. 8. Quicunque spiritum Dei agnunt, ii sunt filii Dei.* Christi conceptio, Luc. cap. 1. *Spiritus sanctus superveniet in te.* Patratio miraculorum, Math. 20. *In spiritu Dei ejicio daemones.*

At vero & efficacissimum est argumentum quod petitur ex forma Baptismi Christianorum: datur enim in nomine Spiritus sancti, ut & in nomine Patris & Filii, quod certe trium Perso-

narum perfectam æqualitatem demonstrat.

Probatum 2. ex sanctis Patribus qui hanc doctrinam a primis Ecclesiæ temporibus ad nostram usque ætatem constanter tradiderunt.

S. Justinus Apolog. 2. *Filium, inquit, & Spiritum Propheticum colimus & adoramus, & Deum solum adoramus.*

Athenagoras in legatione pro Christianis: *Quis non miretur, inquit, cum audit nos qui Deum Patrem prædicamus, Deum Filium, & Spiritum sanctum . . . ut Deum asserimus & Filium ipsius Verbum, & Spiritum sanctum.*

S. Iræneus, lib. 4. cap. 37. *Adest enim, inquit, ei semper Verbum & Sapientia Filius & Spiritus sanctus, per quos & in quibus omnia libere & sponte fecit, ad quos & loquitur dicens: Faciamus hominem, &c.*

Tertullianus, lib. contra Praxeam, cap. 25. *Ita connexus, inquit, Patris in Filio, & Filii in Patre, tres effectus coherentes, alterum ex altero qui tres unum sunt, non unus, quomodo dictum est: Ego & Pater unum sumus, ad substantia unitatem, non ad numeri singularitatem.*

S. Cyprianus, Epist. 73. quæ est ad Jubaianum: *Cum tres, inquit, unum sint, quomodo Spiritus sanctus placatus esse ei potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est?*

Origenes, lib. 3. de Principiis, c. 5. *Et Spiritui sancto, inquit, per quem cuncta sanctificantur, qui a Patre procedit, cui est gloria aeterna in sæcula.* Et tom. 2. in Joan. p. 57. *Quod si id quod est apud Isayam scriptum, ait Servator noster se a Patre missum esse & ab ipsius Spiritu, respondendum est etiam hoc loco missum esse Christum a Spiritu, non quod natura differat, sed propter Filii Dei conservatoris nostri, qui se infra cum minuit, in humanitate sumenda dispensationem.*

S. Dionysius Alexandrinus in Responsio-

tionibus ad Propositiones Pauli Samosatani: *Non impune feret is, inquit, qui adversus benignum Spiritum sanctum blasphemavit est, Spiritus autem Deus est.*

Quibus adjungendi sunt ii Patres qui data opera probarunt adversus Macedonianos, Eunomianos, aliosque hæreticos; Spiritum sanctum esse Deum, non creaturam Filii, cujusmodi sunt sanctus Athanasius in Epist. ad Serapionem, sanctus Basilius lib. de Spiritu sancto, sanctus Gregorius Nazian. orat. 37. sanctus Ambrosius in libris de Spiritu sancto.

Quapropter Concilium Constantinopolitanum, quod est secundum generale habitum anno 381. merito proficitur in Symbolo Spiritus sancti divinitatem his verbis: *Credimus in Spiritum sanctum Dominum & vivificantem, ex Patre procedentem, & cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, qui locutus est per Prophetas.*

Idemque Patres sic loquuntur in Epistola Synodica ad Occidentales: *Etenim ista fides tum a nobis tum a vobis, tum ab omnibus qui verbum vera fidei non pervertunt, approbari debet; quippe cum & antiquissima sit & lavacro baptismatis consentanea, & nos doceat credere in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti, hoc est in divinitatem, potentiam & substantiam unam Patris, & Filii, & Spiritus sancti, æqualem dignitatem, & cœternum regnum in tribus perfectissimis hypostasibus, sive in tribus perfectis personis; adeo ut neque quidquam loci detur pessifere Sabellii hæresi, qua confunduntur persone: hoc est, proprietates tolluntur; neque blasphemis Eunomianorum, Ariano- rum, aut eorum qui Spiritum sanctum oppugnant, quicquam habeat ponderis, quæ quidem essentiam, naturam sive divinitatem discindit, & Trinitati quæ increata & consubstantialis & cœterna est, naturam posterius genitam aut creatam, aut quæ sit alterius essentia, inducit.*

Objicies: Nusquam in Scripturis Spiritus sanctus dicitur Deus: ergo revera non est Deus.

Respondeo negando ant. Nam verbis expressis in Actibus Apostolorum, sanctus Petrus Spiritum sanctum appellat Deum.

2. Et si tam clare non legeremus in Scripturis Spiritus sancti divinitatem, quæ nempe illa propositio his terminis ibi extet, *Spiritus sanctus est Deus*, non ideo negari debet Spiritum sanctum esse vere Deum, quia nempe divina attributa solique Deo propriæ operationes ipsi passim & in singulis prope paginis tribuuntur; quemadmodum Crellius qui hanc nobis proponit objectionem, non dubitat affirmare Spiritum sanctum esse meram Dei qualitatem, licet expressis verbis non legat in Scripturis istam propositionem, Spiritus sanctus est qualitas.

3. Et si hoc nostrum dogma de divinitate Spiritus sancti non contineretur in Scripturis, merito recurreremus ad Traditionem, quæ est altera fidei nostræ regula.

Objicies: Is non est verus Deus, qui factus est a Filio: sed Spiritus sanctus factus est a Filio, quod constat tum ex Amos 4. cap. ubi hoc legitur de Deo: *Qui format tonitru, & creat spiritum.* 2. ex S. Joanne cap. 1. qui loquens de Verbo divino sic habet: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Est hoc argumentum Anomæorum, qui Spiritum sanctum docebant meram Filii creaturam.

Nego min. Si nempe intelligatur de productione creata vel creatione, fate- mur enim aliunde Spiritum sanctum procedere a Filio.

Ad locum vero ex Propheta Amos de- promptum, respondeo ibi non de Spiritu sancto verba fieri, sed de vento; unde cum in Versione Septuaginta Interpretum legatur, *Creat spiritum*; in Vulgata nostra habetur, *Creans ventum.*

Neque vero quidquam colligi potest ex sancti Joannis testimonio, id quippe intelligi solum debet de rebus creatis, aliter argumentum istud probaret Patrem quoque factum esse a Verbo, quod tamen nec pertendunt Sociniani.

Instabis: Qui mittitur a Filio est creatura Filii: sed Spiritus sanctus mittitur a Filio, Joann. 15. cap. *Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre. Igitur non est Deus.*

Dist. maj. Qui mittitur ut servus ab hero cum dependentia ex parte ejus qui mittitur, C. qui mittitur sine dependentia, N. Hanc porro missionem Spiritus sancti a Filio non fieri cum dependentia, adeoque divinitati Spiritus sancti non officere quidquam, ex eo manifeste patet quod Filius, quem infinitis prope momentis ostendimus verum naturam & substantialiter Deum, dicitur tamen mitti a Patre; scilicet ejusmodi missio unius Personae divinae ab alia nihil aliud significat quam originem acceptam.

Instabis: Spiritus sanctus annumeratur creaturis, scilicet igni, Math. 3. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne.*

Respondeo idcirco, ignem adungi Spiritui sancto, ut designentur Spiritus sancti dona quae nobis quotidie confert, & Apostolis sub specie linguarum ignearum contulit.

Objicies: Legitur Matth. 21. cap. *Nemo novit Patrem nisi Filius.* Ergo Spiritus Sanctus non novit Patrem, adeoque non est Deus.

Dist. ant. Nemo inter creaturas, C. Nemo simpliciter, N. Non excludi autem hoc in loco Spiritum sanctum a cognitione Patris constat aperte ex 1. ad Corint. cap. 2. ubi haec de Spiritu sancto leguntur, *Omnia scrutatur, etiam profunda Dei.*

Objicies: Spiritus sanctus dicitur Joan. 16. loqui non a semetipso, sed quaecumque audierit a Patre & Filio: sed istud Deo vero non competit: igitur non est verus Deus.

Nego min. Inde enim colligi solum

debet Spiritum a Patre & Filio acceptum habere quaecumque habet; quemadmodum diximus divinitati Christi nihil praepiudicare quod non semel legitur in *Scripturis* Filium, quidquid habet, accepisse a Patre, nihil habere, non docere, non loqui, non operari a semetipso.

Objicies: Rom. 8. cap. *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Atqui Deus nihil postulare potest: ergo Spiritus sanctus non est Deus.

Dist. maj. Postulat pro nobis, id est, facit ut postulemus, nobis virtutem postulandi largitur, C. Id est, postulat ipse, N. Nam ibidem legimus haec verba: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram, nam quod oremus, sicut oportet nescimus.* Unde etiam ad Galatas, cap. 4. Spiritus sanctus dicitur eodem sensu clamare: *Quoniam, inquit Apostolus, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba, Pater.* Quod scilicet ejus ope & gratia clamamus & oramus.

Objicies: Qui capax est tristitiae, non est verus Deus: sed talis est Spiritus sanctus; Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctum:* ergo non est Deus.

Respondeo haec & alia similia figurate & metaphoricè intelligenda, ut cum dicitur Deus gaudere, irasci.

Objicies: Non debet dici Deus quem pro Deo non habuerunt Veteres: sed Spiritum sanctum pro Deo non habuerunt Veteres, quod quidem manifeste colligitur.

Primo, quia multi ex Veteribus etiam magni nominis sine cunctatione Spiritum sanctum esse Deum negarunt.

Tertullianum male de Spiritu sancto sensitisse non immerito conjiciunt multi, tum ex eo quod cum Patre & Filio Spiritum sanctum confundebat, ut patet ex lib. 3. contra Marcionem, cap. 16. ubi Christum appellat Spiritum: *Quis enim, inquit, loquebatur, nisi Spiritus Creatoris, qui est Christus?* Et ex Apologetico, ubi loquens de Filio, ait: *Spiritum de Spiritu, & Deum de Deo existisse.* Tum vero, quia versatus est in

effore Montanistarum, qui Montanum ipsum esse Paracletum affirmabant.

Autor libri de Trinitate, qui inter opera Tertulliani legitur Novatianus inscriptus nomine, qui tamen neutrius est, cum Sabellianam hæresim duodecimo capite commemoret, quæ amborum ætate nondum invaluerat; is, inquam, cap. 24. Spiritum sanctum minorem Christo esse definit his verbis: *Sed si a Christo accipit, Paracletus, quæ nuntiet, major ergo jam Paracletus Christus est, quoniam nec Paracletus a Christo acciperet, nisi minor Christo esset, minor autem Christo Paracletus, Christum etiam Deum esse hoc ipso probat, a quo accipit quæ nuntiat; ut testimonium Christi divinitatis grande sit, dum minor Paracletus repertus ab illo sumit quæ tradit.*

Item, multi accusant Origenem quod tres SS. Trinitatis Personas differre substantia opinatus sit, tom. 2. in Joan. p. 70. ubi sic habet: *Quia vero lucens simpliciter hoc in loco Servator, in ipsius Joannis Catholica Epistola, Deus esse lux dicitur; alius quidem existimat etiam hinc colligi, Patrem a Filio substantia non differere. Qui vero & diligentius observavit, & rectius locutus fuerit dicet non idem esse lucem quæ in tenebris luceat ab illis non apprehensa, & lucem in qua haudquaquam sunt tenebræ.*

Citant insuper hæc Origenis verba e tom. 2. in Joan. pag. 58. ut inde ostendant illum palam docuisse Spiritum sanctum Filio inferiorem: *Hæc autem, inquit, multum ac diu probata sunt iis qui plinius & apertius videre velint, si omnia per ipsum facta sunt: Spiritum etiam Verbum factum esse qui una rerum omnium inferior eo per quem factus est intelligatur, etiam si verba quædam nos in contrariam partem trahere videantur. Quod idem, ut ait, tradit. tom. 3. in Joan. p. 218. his verbis: Qui volebat glorificare Filium, omnibus quæ facta sunt antecellentem cum Spiritu sancto, non comparatione, sed exuberanti excellentia, qui tanta aut majori presentia a Patre supera-*

tur, quanta ipse atque Spiritus reliqua non quolibet superant.

S. Hieronymus Epist. 59. ad Avitum errores lib. 1. de Principiis recensens; sic loquitur de Origene: *Tertium dignitate & honore post Patrem & Filium asserit Spiritum sanctum, de quo cum ignorare se dicat, utrum factus sit an infectus, in posterioribus quid de eo sentiret, expressit, nihil absque solo Deo Patre infectum esse confirmans. Quod nimirum scripserat, tom. 2. in Joan. pag. 57. & quod similiter in eo acriter reprehendit S. Epiphanius hæresi 64. Unde etiam S. Basilii lib. de Spiritu sancto cap. 39. scribit Origenem, non omnino sanas de Spiritu sancto opiniones habuisse.*

Telle Petavio lib. de Trinitate cap. 14. Origeniani contagione erroris afflatus videtur Dionysius Alexandrinus, si fides habeatur S. Basilio, qui Epist. 41. scribit clarissimum hunc præfulem male sensisse de Spiritu sancto in Apologetica illa Epistola quam scripsit ad cognominem Dionysium Romanum Pontificem: *Hunc enim ab adorande Deitatis consortio segregasse & creatæ ac servili naturæ annuumerasse fertur.*

Eusebius Cæsariensis Spiritum sanctum non esse Deum sine fuco & ambage scripsit lib. 5. contra Marcellum cap. 6. *Paracletus autem Spiritus, inquit, neque Deus est, neque Filius. Paulo ante dixerat illum a Filio esse factum, hoc nempe usus argumento, quod Joannis 1. legitur, omnia per ipsum facta sunt: Et in lib. 5. Demonstrationis Evangelicæ cap. 4. Christum ait non solum Davidis esse Dominum, sed etiam Spiritus sancti, adeoque multo magis Angelorum & creaturarum omnium.*

Quin & ipse S. Basilii Spiritum sanctum esse Deum aperte negat hom. 17. in sanctum Baptisma his verbis: *Neque igitur alienus est a gloria Dei Spiritus, ex ineffabili ore ineffabiliter prolatus, neque ipse Deus est, sed Dei Spiritus, & apud Deum, qui & a Deo mittitur, & per Filium nobis suppeditatur.*

Alterum momentum, quo probatur Spiritum sanctum pro Deo non esse habitum a Veteribus, ex eo petitur, quod nullus ex illis vel etiam data occasione Spiritum sanctum nuncupavit Deum. S. Hilarius ne semel quidem in duodecim de Trinitate libris, illum appellat Deum. Idem contigit sancto Basilio, tametsi sexcentis locutus fuerit de Spiritu sancto, ut etiam adversus blasphemiam Anomæorum ostenderet illum non esse creaturam. Is quippe non modo Spiritum sanctum nunquam appellavit Deum, sed & censuit hoc Dei nomen illi non esse tribuendum, ut testatur sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione 20. quæ est in illius laudem, sancto Basilio adiungunt.

S. Gregorium Nazianzenum qui Oratione mox citata, quæ est funebris in S. Basilium, illius sententiæ satis aperte annuit, cum ejus agendi rationem probat.

Idem porro confirmatur autoritate Conciliorum Nicæni & Constantinopolitani.

De Concilio quidem Nicæno vix intelligi potest, quomodo Patres illius Synodi Symbolum seu publicam atque integram Fidei Catholicæ professionem ediderint, Patrem dixerint Deum Filium verum Deum, & idem non asseruerint de Spiritu sancto, si ea tum fuit omnium doctrina Spiritum sanctum esse vere Deum.

Denique & stupendum maxime est quod Synodus Constantinopolitana ad asserendam Spiritus sancti dignitatem adversus Macedonium aliosque Pneumatomachos congregata, nuspiam tamen esse Deum pronuntiaverit, sed hoc unum de eo posuerit: *Et in Spiritum sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur & glorificatur*. Igitur pro uno ac summo Deo haberi non debet Spiritus sanctus.

Nego min. constat enim ex iis SS. Patrum testimoniis quæ inter probationes nostras adduximus, illos omnes Catholicos Doctores Spiritum sanctum ubique prædicare Deum, quidam scilicet, ut videre est, nominatim illum dicunt Deum; alii vero, quod plane idem est, divina

illa attributa accomodant, æternitatem, immensitatem, perfectam omnium rerum scientiam, & alia id genus quæ soli Deo propria sunt, ita ut nullus sit dubitandi locus de perpetua & constanti Patrum traditione; unde propostis in objectione nonnullorum testimoniis facile responderi potest.

Primo non est quod obijciatur autoritas Tertulliani, qui, ut aiunt, Spiritum sanctum confundere videtur cum Patre & Filio, Christum appellans Spiritum; constat enim apud omnes Catholicos qui Spiritum sanctum profitentur veram Personam distinctam a Patre & Filio ipsamque consubstantialem, Spiritus appellationem communem esse tribus Personis: præterquam quod Tertullianus omnium disertissime tres in Trinitate Personas distincte constituit multis in locis, ac potissimum in libro contra Praxeam, cap. 25. 30. & 31.

Neque vero gravissimi hujus erroris accusari debet Tertullianus ex eo quod nonnihil imbutus videatur Montani Commentis, tum quia videbantur solum Montanistæ profiteri Montanum Paracletum fuisse plenum, non ipsum esse Paracletum, tum quia non omnino constat in hoc Montanistarum errore versatum esse hunc Scriptorem, quem plerique verisimiliter aiunt in austriore duntaxat statuenda disciplina ab Ecclesiæ Catholicæ præscriptis aberrasse.

Plus virium non est in testimonio Autoris libri de Trinitate, qui sub nomine Novatiani circumfertur; ut enim jam centies diximus, familiare fuit, ut Filium Patre minorem, vel Spiritum sanctum Filio dicerent, hoc nimirum intellecto secundum originem, non secundum naturam & dignitatem. Consule quæ a nobis dicta sunt, cum sententiam Eusebii Pamphili expendimus. Præterquam quod hic Autor totus est eo loci ut ostendat Spiritum sanctum id omne quod habet accepisse a Filio ut Deo non ut homine, hinc significans eum Filio tantum minorem quatenus ab eo procedit.

Quæ:

Quæ postea obijciuntur ex Origene, Dionysio Alexandrino, & Eusebio Cæsariensi, diluta habes supra, ubi Sententiam illorum expendimus de Filii divinitate; eadem enim recurrunt difficultates. Hoc solum notari nunc potest multos etiam esse inter Theologos, qui, licet Eusebii fidem circa Verbi divinitatem vindicent, aiunt tamen illum sine cunctatione Spiritus sancti divinitatem negasse; sed nec desunt alii, qui & illum clarissimum Scriptorem, de Ecclesia tam bene meritum super ista re purgare conentur.

Quod spectat S. Basilium, certe negari a nemine potest quin Spiritus sancti divinitatem non agnoverit modo, sed & strenue defenderit adversus Anomæos, Eunomianos & alios Pneumatomachos. Epist. 78. anathematizat eos qui Spiritum sanctum creaturam esse dicunt, & jam eos qui id cogitant, & qui non consentiunt illum naturam sanctum esse, sicut natura sanctus est Pater, & nature sanctus est Filius, sed alienum illum a divina & beata natura faciunt: Est autem declaratio recti sensus in eo, si a Patre & Filio non separetur. Oportet enim baptizari nos, juxta quod a Domino accepimus, & credere sicut baptizamur, glorificare vero Patrem & Filium & Spiritum sanctum quemadmodum credidimus. Ubi certe magnam & perfectam alstruit æqualitatem in tribus Personis, quod idem vel etiam clarius docet Epist. 80. his verbis: Operationis itaque identitas in Patre & Filio & Spiritu sancto, manifeste per omnia similem & eandem illis esse naturam declarat... sive igitur divinitas operationis nomen est, ut, unam dicimus esse Patris, & Filii & Spiritus sancti operationem, ita unam quoque dicimus esse divinitatem, sive juxta multorum opinionem, naturam ipsam exprimit divinitatis nomen, quoniam nulla in natura deprehenditur diversitas, non immerito unius & ejusdem divinitatis sanctam definitum esse Trinitatem. Quibus dubio procul nihil luculentius desiderari potest.

Ad alterum autem momentum quod

petitur ex silentio Veterum, quasi videlicet nullus unquam Spiritum sanctum appellaverit Deum; Respondemus hoc apertissime falsum esse, sunt enim qui verbis expressis eum dixerunt Deum: Ita S. Justinus loco inter probationes nostras citato, ita etiam sanctus Dionysius Alexandrinus, quibus merito acconsentitur ii omnes qui unam esse naturam, divinam scilicet, in tribus personis asseverarunt, uti Tertullianus & S. Basilus in locis mox citatis; dicere enim Spiritum sanctum esse Deum, & Spiritum sanctum habere divinitatem, plane idem sunt & voces omnino synonymæ.

Quod autem attinet ad S. Hilarium, is quidem Spiritum sanctum expressis verbis non appellat Deum in libris quos de Trinitate conscripsit quia nimirum agit data opera in hoc opere de Filii divinitate adversus Arianos, hæresi Pneumatomachorum nondum exorta; sed ejusdem sancti Spiritus divinitatem luculentissime alstruit in iisdem libris Spiritum sanctum Patri & Filio adjungens tanquam ipsis in potestate æqualem, tum & in aliis passim locis, uti v. g. legitur in Commentariis in Matthæum cap. 33. ad finem: Baptizantur autem, inquit, in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti, ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus est.

Quod autem attinet ad S. Hilarium, is quidem Spiritum sanctum expressis verbis non appellat Deum in libris quos de Trinitate conscripsit, quia nimirum agit data opera in hoc opere de Filii divinitate adversus Arianos, hæresi Pneumatomachorum nondum exorta; sed ejusdem sancti Spiritus divinitatem luculentissime alstruit tum in iisdem libris Spiritum sanctum Patri & Filio ad ungens tanquam ipsis in potestate æqualem, tum & in aliis passim locis, uti v. gr. legitur in Commentariis in Matthæum cap. 33. ad finem. Baptizantur autem, inquit, in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti, ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus est.

Quod.

Quod spectat S. Basilium, Respondeo eum quidem a Dei nomine Spiritui sancto tribuendo, & abstinuisse & abstinendam existimasse, sed istud nonnisi œconomice ac prudentiæ causa fecit. Scilicet hisce temporibus eo devenerat hæreticorum furor, ut Episcopum qui dixisset Spiritum sanctum esse Deum, de sede sua deurbare non dubitassent, indeque periculum erat ne omnes Catholici Præfules exularent; quapropter prudentissimum esse iudicavit S. Basilium aliquantis per tempore servire, &, prout paci & bono Ecclesie congruebat, ab illa voce abstinere; quam prudentiam laudat in primis S. Gregor. Nazianzenus in citata Orat. 10. pag. 364. his verbis: *Ceterum sermones cum iudicio disponere, de Davidis consilio & sententia necessarium esse iudicabat, ac belli tempus & hereticorum principatum aliquantisper tolerare, quoad libertatis tempus successisset, lingueque libertatem ac licentiam attulisset. Illi enim nudam, & apertam vocem de Spiritu sancto, quod Deus esset, arripere studebant (quod quidem tametsi verum erat; impium tamen illis, atque improbo impietatis antisiti videbatur) ut eum quidem cum Theologica lingua civitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent, eamque sceleris sui propugnaculum efficerent; atque hinc deinde, velut ex arce quadam, id omne quod reliquum erat, popularentur. At ille in aliis quidem vocibus à Scriptura petitis, testimoniisque minime dubiis eandem vim habentibus, necessariisque argumentis, adversarios ita comprimebat, ut nullo modo repugnare ac contra nisi possent; sed quæ maxima sermonis virtus & prudentia est, propriis vocibus constringerentur, quemadmodum is liber, quem hoc argumento addidit, perspicue ostendit, in quo eulammum quasi ex Spiritu pixide movet. Sed tamen propriam vocem interim usurpare distinebat, tum ab ipsomet Spiritu, tum a sinceris ipsius propugnatoribus in gratia loco hoc petens, ne hoc suo consilio offenderentur, nec committerent, ut dum unam oculum mordicus retinere conarentur, pro-*

pter inexplebilem cupiditatem omnia perderent, convulsa nimirum turbulento tempore ac distracta pietate. Ipsos enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos, si vocabula paululum immutarentur, modo aliis verbis etiam docerentur. . . . Nam quod alio qui melius quam quivis alii Spiritum sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod & hoc sæpe de loco superiore, quoad per tempus licebat, prædicavit, & privatim apud eos a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est; tum vero in suis ad me sermonibus apertius demonstravit. Quod sane fidem & prudentiam S. Basilii abunde vindicat.

Quin & nonnumquam Spiritum sanctum in aliis scilicet occasionibus, vel opportuniore tempestate Deum nominatim appellavit, Epistola v. g. 141. ubi sic habet: *Constituendum sane est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, quemadmodum divine Scripturæ, & qui sublimiora contemplati sunt, docuerunt. Et paulo post: Suspicio igitur quod hic non sufficere putaverit Paulus organum illud electum tantum prædicare Deum Filium, & Deum Spiritum sanctum, id quod significavit, dicens, Unus est Deus. Idem quoque lib. 5. contra Eunomium Spiritus sancti divinitatem ex eo colligit, quod peccata condonat, eandemque cum Patre ac Filio naturam habet. Item in libro de Spiritu sancto passim ostendit eum non esse creaturam, quod & in Epistola 60. 61. & 78. data opera demonstrat.*

Ad Concilium Nicænum respondeo mirum neutiquam esse, quod expresse & nominatim in illa Synodo Spiritus sanctus non appelletur Deus, ubi nimirum de sola Filii divinitate astruenda tunc agebatur, nondum exorta erat Pneumatomachorum hæresis qui Spiritus sancti divinitatem posterius susceperunt, ut egregie observat S. Basiliius Epist. 78. Sententia vero, inquit, de Spiritu sancto in transcurso sine omni diligentia posita est, propterea quod nondum mota esset ista quæstio, sed adhuc credentium mentibus securus ac nullis ob-

tus:

flus infidiis inesset de Spiritu sancto intellectus.

Denique quod spectat Concilium Constantinopolitanum, respondeo eadem cœconomia prudenter ulos Patres, qua usi sunt SS. Basilius & Gregorius Nazianzenus, iisdem scilicet temporibus, & in iisdem circumstantiis, pacis & concordie studio voce ipsa Dei abstinerunt, sed rem ipsam apertissime stabilierunt, putarunt nempe tantumdem esse si dicerent Spiritum sanctum esse Dominum & vivificum, tum vero simul adorari cum Filio, ac si dixissent illum esse Deum.

De Processione Spiritus sancti.

Circa Processionem Spiritus sancti hæc veniunt in controversiam. Primo, utrum Spiritus sanctus procedat a Filio, uti procedit a Patre. Secundo, utrum Symbolo Constantinopolitano addita merito fuerit vox *Filioque*. Tertio, an idem Spiritus sanctus distingueretur a Filio, posito quod ab eo non procederet.

Utrum Spiritus sanctus procedat a Filio.

Celebris est controversia, quæ jam a multis sæculis nata est Græcos inter & Latinos de Processione Spiritus sancti: volunt Græci Spiritum sanctum procedere a solo Patre, Latini vero illum procedere a Patre simul & a Filio.

Hujus Græcorum doctrinæ Patronum fuisse quinto sæculo Theodoretum putant nonnulli ex recentioribus Theologis, viri alioquin eruditæ naris, Pellarminus lib. 2. de Christo cap. 21. Petavius lib. 7. de Trinitate cap. 1. & Garnerius dissert. 3. quæ est de fide Theodoretæ in tom. 5. Operum istius Scriptoris; quo fundamento gravissimi hujus erroris accusetur Theodoretus, quamam vero ratione ab eodem vindicari possit, mox videbitur in discursu disputationis.

Octavo Ecclesiæ sæculo jam emerferat rixa & querela Græcorum adversus Latinos super ea re, quod nimirum isti do-

cerent Spiritum sanctum procedere a Patre, uti & a Filio; testatur enim Ado in Chronico, *questionem ventilatam inter Græcos & Romanos de Trinitate, & utrum Spiritus sanctus, sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio*. In Concilio scilicet Gentiliaco ad Lutetiam anno 767. ut testatur Rhegino.

Sæculo sequenti, nimirum anno 809, rursus de eadem questione habita est Synodus Aquisgranensis, imperante tunc temporis Carolo M. ubi, inquit Ado, actum est de processione Spiritus sancti, *utrum sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio*; hanc questionem moverat Joannes Monachus Jerosolymitanus. Quæto Joannem Monachum fuisse Joannem Damascenum adversus Iconoclastas strenuum Ecclesiæ defensorum suspicatur Pithæus in lib. de Processione Spiritus sancti.

Post hæc sub finem ejusdem sæculi acrior fuit illa disputatio, promovente potissimum Photio Græcorum Schismatis autore; is enim ejecto Ignatio in sedem Constantinopolitanam per malas artes intrusus, varias in Ecclesiam Romanam calumnias commentus est, multaque illi errorum & hæreseum capita objecit, quorum unum hoc fuit quod dicerent Latini Spiritum sanctum procedere a Filio, ex quo tempore hæc Græcorum doctrina, quæ semper contendunt Spiritum sanctum procedere a solo Patre, non a Filio; non solum in apertam erupit hæresim, sed & potissima fuit eorum a Latina Ecclesia separationis telsera.

Exinde variæ inter Græcos & Latinos contentiones, pax nonnunquam inita & statim rupta. Instauratum schisma est undecimo sæculo, autore potissimum Michaelæ Catulario Patriarcha Constantinopolitano, quamobrem varia subinde Concilia ad pacem faciendam habita sunt: Primo, Parenie in Italia ann. 1097. sub Urbano II. ubi plurimum inclaruit S. Anselmus, Catholicam de Processione Spiritus sancti a Filio doctrinam strenue defendens. Secundo, Lateranense quartum sub Innocentio III. summo Pontifice an. 1215. ubi

ubi Græci ad Ecclesiæ Romanæ Communionem reversi sunt, ut constat ex ejus Concilii decretis cap. 4. Tertio, Lugdunensis II. in Gallia habitum an. 1274. sub Gregorio X. ubi pax inter Græcos & Latinos redintegrata, & Græcorum Præsulum nomine legati fidem & obsequium Latinis polliciti sunt, Processionem Spiritus sancti a Filio nominatim profitentes.

Sed omnium super illo negotio disertissimum fuit Concil. Florentinum an. 1439. sub Eugenio IV. ubi post multas hinc & inde altercationes, pax tandem confecta est, & Græci eandem cum latinis de Processione Spiritus sancti doctrinam susceperunt, quamquam dissoluto Concilio, cujus decretis subscribere noluerat Marcus Ephesius, in pristinum errorem relapsi sunt Græci, in quos sit

C O N C L U S I O .

SPIRITUS sanctus procedit a Filio.

Antequam vero probetur ista conclusio, supponendum est optime colligi Processionem Spiritus sancti a Filio, ex his Scripturæ & Patrum testimoniis, in quibus Spiritus sanctus dicitur mitti a Christo, esse Spiritus Christi, esse ex substantia Filii, audire, accipere a Filio, esse halitus, status Filii, &c. Siquidem ipsis fatentibus Græcis, ex eo recte evincitur Filium procedere a Patre, quod tum in Scripturis, tum apud sanctos Patres dicitur esse Filius Patris, mitti a Patre, accipere a Patre, audire a Patre, loqui doctrinam Patris, esse Verbum Patris, cum aliunde certum sit nullibi reperiri in Scripturis Patrem accipere a Filio vel a Spiritu sancto, nec Filium accipere a Spiritu sancto, Rem vero sic conficiamus.

Ex Scripturis quidem Joan. 15. *Cum autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit.* Et cap. 16. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis;*

ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Ubi Spiritus sanctus dicitur mitti a Filio, loqui a Filio, & de eo accipere; quod manifeste probat ejus processionem a Filio, ut agnoscit S. Augustinus tract. 99. in Joan. his verbis: *Ab illo igitur audit, audit & audiet, a quo est, ab illo est a quo procedit, & prius audire, hoc est illi quod scire, & scire illi hoc est quod esse.*

Accedunt vero ea testimonia, in quibus Spiritus sanctus dicitur Filii, Rom. 8. *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Galat. 4. *Misit Deus Spiritum Filii in corda vestra.* Spiritus enim sanctus non potest dici Spiritus Filii, nisi quia ab eo procedit ut a principio; vel enim Spiritus sanctus dicitur Filii, quia est ejus servus; vel quia sunt ejusdem substantiæ, vel denique quia est a Filio tanquam principio: atqui primum dici non potest; Filius enim & Spiritus sanctus ex Græcorum consensu, sunt æquales autoritate, uterque Deus; adeoque Spiritus sanctus non dicitur mitti a Filio, quasi sit ejus servus. Secundum dici quoque non potest, alioquin non minus Filius Dei posset esse Spiritus sancti, quam Spiritus dicitur Filii, quod falsum est: ergo superest ut ideo Spiritus dicatur Filii, quia est ab illo tanquam a principio; proindeque Spiritus sanctus procedit a Filio.

Quibus addideris ea loca in quibus Filius ea omnia habere dicitur quæ habet Pater, Joan. 16 cap. jam citato, *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt.* cap. 17. *& mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.* Quod tamen verum est salva utriusque proprietate personali, aliter dici non possent duæ personæ realiter distinctæ: sed ex his Scripturæ locis sequitur vim spirandi seu producendi Spiritum sanctum Filio perque competere ac Patri; igitur Spiritus sanctus procedit a Filio. Probatur 2. ex sanctis Patribus: S. Atha-

S. Athanasius libro de humana natura suscepta, citans illud Psalmi 31. *quoniam apud te est fons vite*, sic habet: *Noverat enim David apud Patrem Filium esse fontem Spiritus sancti*. Et oratione 4. contra Arianos: *Neque vero Spiritus Verbum cum Patre copulat, sed potius Spiritus a Verbo accipit*. . . . . *ipse enim, ut dictum est, Spiritum dat, & quaecumque habet Spiritus, hæc habet a Verbo*. Epist. 3. ad Serapionem, num. 1. *Quemadmodum Filius dicit, omnia quaecumque habet Pater, mea sunt, ita hæc omnia per Filium in Spiritu esse deprehendimus*.

S. Gregorius Nyssæus lib. 1. contra Eunomium idem docet his verbis; Porro idem nobis & de Spiritu sancto dicendum est, cujus in solo ordine differentia constituta est; nam ut Patri conjunctus est Filius, & cum ex illo esse habet, non tamen posterius existit, sic etiam Spiritus sanctus proxime habet Filio, qui sola cogitatione secundum rationem principii prius consideratur, productione Spiritus. Nam temporum intervalla in illa vita, qua sæculum omne præcedit, locum non habent; adeo ut detracta principii ratione nulla res sancta Trinitas a se ipsa diffideat.

S. Basilius libro 3. contra Eunomium sic illum refellit, eo quod Spiritum sanctum natura tertium diceret: *Quid enim necesse est, si dignitate & ordine tertius Spiritus, tertium ipsum esse natura? Nam dignitate secundum esse a Filio, ut qui esse ab illo habeat & ab ipso accipiat & annuntiet nobis, & omnino ex illa causa pendeat; pietatis sermo fortasse tradit, verum tertiam usurpare naturam, neque a sacris litteris edocui sumus*. Ubi cum dicit Basilius Spiritum sanctum ordine tertium in Trinitate & posteriorem, vel secundum a Filio; quemadmodum Filius Patre posterior est, dubio procul sentit Spiritum sanctum procedere a Filio; una quippe persona non dicitur secunda ab altera, quin ab illa procedat; unde Græci ab illo loco se expediunt in Concilio Florentino, asserentes hunc Basilii locum esse interpolatum; Idem Spiritus, de

Tom. II.

Patre & Filio procedere.

Idem libro 5. objicienti Eunomio, cur Spiritus sanctus, cum a Filio procederet, non diceretur Filii Filius, respondet S. Basilius Spiritum sanctum non esse Filium Filii: *ne Trinitas Filius ex Filiis habere suspensa, ut est in hominibus, infinita putetur multitudo; sed non respondet Spiritum sanctum non procedere a Filio*.

S. Epiphanius in Ancorato num. 67. Cum, inquit, Christus a Patre credatur Deus ex Deo, & Dei Spiritus a Christo, sive ab ambobus, ut Christus his verbis asserit, qui a Patre procedit, & hic de eo accipit. Et heresi 72. quæ est Sabellianorum, hæc scribit num. 4. *Non alienus est a Patre & Filio, sed ex eadem substantia, ex eadem divinitate, ex Patre & Filio, eum Patre & Filio subsistens semper Spiritus sanctus*.

S. Cyrillus Alexandrinus lib. 24. Theodori eandem tradidit doctrinam, his verbis: Cum ergo Spiritus sanctus in nobis existens, conformes nos efficiat Deo, procedat autem ex Patre & Filio, perspicuum est divinam ipsam esse substantiam. Commentarii in Joan. lib. xi. cap. 33. Nam sicut, inquit, Filius Spiritus est naturaliter in ipso manens, & per ipsum procedens, sicut certe Patris quoque Spiritus est. Et lib. xij. cap. 56. Unde nobis firmiter credendum est non esse alienum a Filio Spiritum sanctum, nam quum ei consubstantialis sit ex Patre per ipsum procedat. Et libro 1. de Adoratione loquens de Spiritu sancto: Est, inquit, Dei, & Patris; & Filii, ille qui substantialiter ex utroque, nimirum ex Patre per Filium profluit. Et hæc de Patribus Græcis.

Patres vero Latini in eandem omnino conspirant sententiam.

Tertullianus libro contra Praxeam, cap. 4. Hoc, inquit, mihi & in tertium gradum dictum sit, quia Spiritum non aliunde puto quam a Patre per Filium.

S. Hilarius lib. 2. de Trinitate, loquens de Spiritu sancto, hæc dicit: Loqui de eo non necesse est, quia de Patre

Z

& Fi

¶ *Filio autoribus consuetudus est. Et lib. 8. A Filio igitur accipit qui & ab eo mittitur, & a Patre procedit.*

S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 16. idem docet his verbis: *Spiritus quoque sanctus, eum procedit a Patre & Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio. Libro de Symbolo cap. 1. Ipse solus est æternus, quia initio & sine caret, id est, Deus, Pater, qui cœternum sibi & omnipotens genuit Verbum, eum quo Spiritum sanctum produxit.* Et cap. 4. *Spiritus vero qui ab utroque procedit, nec ipse capis.*

S. Augustinus lib. 4. de Trinitate cap. 20. *Nec possumus dicere quod Spiritus sanctus & a Filio non procedat, neque enim frustra idem Spiritus & Patris & Filii Spiritus dicitur. Et Tractatu 99. in Joann. Cur ergo non credamus, inquit, quod etiam de Filio procedat Spiritus, eum Filii quoque ipse sit Spiritus? si enim ab eo non procederet, non post resurrectionem se representans Discipulis suis insufflans diceret, Accipite Spiritum sanctum; quid enim aliud significavit ista insufflatio, nisi quod procedat Spiritus sanctus & de ipso?*

S. Leo Epist. 93. *Alium qui genuit, inquit, alium qui genitus est, alium qui de utroque processit.*

S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum cap. 11. *Firmissime tene, inquit, & nullatenus dubites Spiritum sanctum qui Patris & Filii unus est Spiritus, de Patre & Filio procedere.*

Adeo clara & expressa sunt isthæc sanctorum Patrum testimonia, ut quas in illa commenti sunt Græci argutias refellere operosum non sit; quod enim ex iis id unum colligi debere asserant Filium & Spiritum sanctum ex eodem principio & fonte profuere, aperte falsum est; siquidem dicunt Patres Spiritum esse a Filio, accipere a Filio, esse Filii. Quod præterea dicunt explicanda esse illa testimonia de temporali missione Spiritus sancti a Filio, non de æternæ Processione, est omnino absurdum; Patres enim testantur Spiritum ex æquo procedere a Fi-

lio, sicut Filius procedit a Patre: atqui Filium docuerunt ab æterno genitum a Patre, non missum temporali missione tantum; ergo sanctorum Patrum testimonia de origine & processione æternæ, qua Spiritus sanctus procedat a Filio, intelligi debent.

Probat 3. ex Conciliis, ex Ephesino quidem generali tertio, ubi solemniter approbata est Epistola quedam S. Cyrilli & Synodi ex Egypto congregatæ ad Nestorium, ubi sic statuitur processio Spiritus sancti a Filio: *Nam etsi Spiritus in propria persona subsistat, eatenusque in seipso consideretur, quatenus Spiritus est, & non Filius; non est tamen ab eo alienus, quandoquidem Spiritus veritatis nominatur, Christus autem veritas est, & proinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit.* Legitur. 1. p. cap. 26. tom. 3. Conc. pag. 405.

Dehinc eandem doctrinam calculo suo approbare censentur Patres Calcedonenses, cum de Epistolis Cyrilli ad Nestorium sic loquuntur A. 5. tom. 4. Conc. pag. 565. *Synodus Epistolas Synodicas beatissimi Cyrilli Alexandrini Ecclesie Præfatis ad Nestorium, & ad Orientales congruenter habentes suscipit, ad convincendas Nestorii vesanias, &c.* Hanc porro eandem Cyrilli Epistolam approbavit Synodus quinta generalis collatione sexta. Tum & sexta generalis, actione 18. tom. 6. Concil. pag. 1025.

Dehinc eandem Spiritus sancti a Filio processionem definierunt alia Concilia, Lateranense IV. anno 1215. Lugdunense II. an. 1274. & Florentinum an. 1439. præter alia quæ mox antea laudavimus.

Probat 4. denique ratione, quia, ut posita ostendimus, si Spiritus sanctus non procederet a Filio, ab eo non distingueretur personaliter: atqui Spiritus sanctus personaliter distinguitur a Filio: ergo ab illo procedit.

Obijcies; illud dogma non est propugnandum, quod non legitur in Scripturis sacris, quæ contra videntur doctrinam

oppositam tradere: atqui processio Spiritus sancti a Filio non legitur in Scripturis sacris; contra vero oppositum ibi aperte traditur; ubi nempe Spiritus sanctus dicitur procedere a Patre, nulla facta mentione Filii, Joan. 15. *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Qua enim de causa, cum de processione Spiritus sancti agitur, Scriptura discrete exprimeret Spiritum procedere a Patre, nulla facta mentione Filii, si revera procederet a Filio? Ergo Spiritus sanctus non procedit a Filio.

Nego min. quoad utramque partem. Primo, falsum est processionem Spiritus sancti a Filio non haberi in sacris Scripturis; ibi enim, ut diximus, statuitur processio Spiritus sancti a Filio, ubi dicitur Spiritum sanctum mitti a Filio, audire, accipere, loqui a Filio, esse Spiritum Filii, Spiritum Christi: atqui hæc profecto leguntur in Scripturis, ut constet ex locis inter nostras probationes adductis, ergo processio Spiritus sancti a Filio legitur in Scripturis.

Secundo, huic doctrinæ nihil pariter legitur oppositum in Scripturis; scilicet male infertur Scripturam negare processionem Spiritus sancti a Filio, ex eo quod asserat Spiritum sanctum procedere a Patre nulla facta mentione Filii; tum quia argumentum illud est mere negativum; adeoque non magni ponderis; unde plurimi Patres, qui haud dubie docuerunt Spiritum sanctum a Filio procedere, interdum tamen omisso Filio, dicunt illum procedere a Patre, ut S. Augustinus libro 3. contra Maximinum cap. 24. tum quia satis frequenter Scripturæ uni tantum personæ divinæ tribuunt, quod tribus ex æquo convenit; dicitur, v. g. de Filio, Joan. 1. *Erat lux vera, solus Pater*, dicitur, novisse diem iudicii, Math. 24. *de die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli caelorum, nisi solus Pater*. 1. Cor. 2. *Quæ Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei*. Atqui profecto Græci non dixerunt solum Dei Filium esse lucem ve-

ram; solum Patrem novisse diem iudicii, solum Spiritum sanct. cognoscere quæ Dei sunt; ergo inepte prorsus concludunt Spiritum sanctum non procedere a Filio, quia legitur Joan. 15. illum a Patre procedere, nulla facta mentione Filii.

Quapropter hoc sensu præfatum Scripturæ testimonium explicat sanctus Augustinus, tract. 99. in Joan. *Si ergo, inquit, de Patre & Filio procedit Spiritus sanctus, cur Filius dixit de Patre procedis? Cur putas? Nisi quemadmodum ad eum solet referre, & quod ipsius est, de quo & ipse est; unde illud est quod ait, Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me.*

Obijci: Illud dogma de processione Spiritus sancti a Filio, primis Ecclesiæ sæculis fuisse penitus inauditum & incognitum; siquidem incognitum fuit Patribus generalis Concilii Constantinopolitani an. 381. qui existimant Spiritum sanctum procedere a solo Patre qui examinant sententiam Macedonianorum & Eunomianorum circa divinitatem & processionem Spiritus sancti, definiunt illum esse Deum ex una parte, ex altera vero illum procedere a Patre, nulla facta mentione processionis a Filio; atqui Patres Constantinopolitani examinant sententiam Macedonianorum & Eunomianorum circa divinitatem & processionem Spiritus sancti, definiunt ex una parte Spiritum sanctum esse Deum; ex altera vero illum procedere a Patre, nulla facta mentione processionis a Filio: ergo revera existimabant Spiritum S. procedere a solo Patre.

Nego ant. nempe dogma de processione Spiritus sancti a Filio, fuisse incognitum primis Ecclesiæ sæculis; contrarium enim ostendimus ex testimoniis sanctorum Patrum mox adductis. Nego etiam Patres Constantinopolitanos existimasse Spiritum sanctum procedere a solo Patre, & ad probationem nego maj. nempe Patres Constantinopolitanos existimasse Spiritum sanctum procedere a solo Patre, ex eo quod decernant illum procedere a Patre; nulla facta mentione Fi-

liti: & ratio est, quia ut expresse & diserte assererent Spiritum sanctum procedere a Filio non invitabat occasio, non exigebat tunc temporis utilitas Ecclesiae; nam agebatur ibi contra Macedonianos, qui negabant divinitatem Spiritus sancti, non autem ejus processionem a Filio; de divinitate, non de processione Spiritus sancti movebatur questio. Unde cum id moris habeat Ecclesia in suis definitionibus exprimere tantum doctrinam quam impugnant haeretici, mirum videri non debet si Patres Constantinopolitani uni asserendae Spiritus sancti divinitati incubuerint, & de ejus processione a Filio nullam fecerint mentionem.

Præterea, si Patres Constantinopolitani existimassent Spiritum sanctum non procedere a Filio, profecto posuissent in sua definitione, *qui ex solo Patre procedit*, non autem solummodo, *qui ex Patre procedit*. Neque enim hac postrema definitione astringitur processionem Spiritus sancti non esse a Filio; atqui tamen dicunt simpliciter de Spiritu sancto, *qui ex Patre procedit*: ergo censeri non debet negasse Spiritum sanctum procedere a Filio, ex eo præcise quod illius processionis nullam faciunt mentionem.

Instabis: Tam erat necesse, ut Patres Constantinopolitani definirent in suo Symbolo Spiritum sanctum procedere a Filio, si ea tum fuisset Ecclesiae fides, quam ut definirent illum procedere a Patre; ubi enim statuunt in Symbolo quæ sit Ecclesiae fides circa processionem Spiritus sancti, debent integram hac in re fidem tradere; alioquin occasionem errandi præbent fidelibus, existimandi nempe Spiritum sanctum non procedere a Filio: ergo eo præcise quo Patres Constantinopolitani definiunt Spiritum sanctum procedere a Patre, nulla facta mentione ejus processionis a Filio, censetur existimasse Spiritum sanctum non procedere a Filio.

Nego ant. & par. Ratio dispar. est, quia nulli tunc temporis haeretici negabant Spiritum sanctum procedere a Fi-

lio, at vero erant multi qui negarent Spiritum sanctum procedere a Patre, Macedoniani scilicet & Eunomiani qui volebant Spiritum sanctum esse creaturam Filii; ita ut a solo Filio procederet anquam effectus a causa, neutiquam vero procederet a Patre, quod quidem de Aetio refert Theodoretus haeret. fabul. lib. 4; & de Eunomio, S. Basil. lib. 2. contra ipsum; unde Patres Constantinopolitani duo potissimum interverunt: suo symbolo, & Spiritum sanctum esse Deum, his verbis, *qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur*, & illum a Patre procedere, *qui ex Patre procedit*. Quæ duo definire satis erat in ordine ad propositum Concilii. Quocirca cum nullam mentionem fierent Patres Constantinopolitani processionis Spiritus sancti a Filio occasione erroris non præbuerunt, quia nec id postulabat instructio fidelium, nec haereticorum condemnatio.

Instabis: Patres Constantinopolitani, cum astringunt divinitatem Spiritus sancti, definiunt illum esse adorandum cum Patre & Filio: ergo debuerunt quoque loquentes de ejus processione, definire illum procedere a Patre & Filio.

Nego cons. & par. ratio dispar. est, quia, ut jam dictum est, agebatur in illo Concilio de Spiritus sancti divinitate, quæ optime asserta fuit a Patribus, cum definirunt illum esse adorandum cum Patre & Filio; ac nulla erat necessitas statuendi illum procedere a Filio, quia hoc non negabant Eunomiani; immo consulto videtur sistum a Patribus Constantinopolitanis, ut de processione Spiritus sancti a Filio nullum verbum proferrent, siquidem ultro hoc docebant Eunomiani dicentes, Spiritum sanctum procedere a Filio solo, esse creaturam Filii.

Instabis: Patrum Constantinopolitanorum altera non fuit sententia circa processionem Spiritus sancti, quam quæ fuit doctrina Concilii Ephesini generalis adversus Nestorium habiti an. 431: atqui Patres Ephesini existimabant Spiritum S. non procedere a Filio, nam illi existimabant

Spi:

Spiritum sanctum non procedere a Filio, qui approbarunt doctrinam, qua docetur Spiritum sanctum procedere a solo Patre, & non a Filio: atqui Patres Ephesini approbarunt illam doctrinam, qua docetur Spiritum sanctum procedere a solo Patre, & non procedere a Filio; quod quidem constat ex iis quæ acta sunt. Ubi Cyrillum inter & Theodoretum. Scilicet S. Cyrillus dixerat anathematismo nono tom. 3. Concilior. pag. 925. Spiritum sanctum esse proprium Filii, his verbis. *Si quis unum Dominum Jesum Christum Spiritu clarificatum dixerit propria virtute ipsius tanquam aliena intentem, ac vim & efficaciam ab eodem accepisse, quæ contra immundos Spiritus operaretur, & divina inter homines miracula patraret, ac non potius ipsum Spiritum per quem divina signa edidit illius propriam esse confessus fuerit, anathema sit.* Quæ dilerte refutat Theodoretus, negans Spiritum sanctum procedere a Filio: hæc est responsio Theodreti: *Proprium autem Spiritum Filii, siquidem ut ejusdem cum eo natura & ex Patre procedentem dixit, simul confitebimur, & tanquam piam suscipimus vocem; si vero tanquam ex Filio, aut per Filium existentiam habeat, hoc ut blasphemum & impium rejicimus.* Ubi aperte negat Theodoretus processionem Spiritus sancti a Filio: quam Theodreti doctrinam tunc amplexus est S. Cyrillus, qui respondens verbis Theodreti, a quo impietatis & blasphemiae accusatus fuerat, eo quod dixisse videbatur Spiritum sanctum procedere a Filio, se ipsum ab illa impietate & blasphemia non vindicat: immo approbat sententiam Theodreti, de processione Spiritus sancti a solo Patre; sic enim habet: *Præcedit enim ex Deo & Patre Spiritus sanctus, secundum Salvatoris vocem, sed non est alienus a Filio... non blasphemavimus igitur in sanctos Angelos, nec in Prophetas, sicut dicere præsumpsi qui solummodo accusare novis; sed quod hæc in re maximi momenti est, læstæ sunt illæ refutationes Theodreti contra S. Cyrillum in Concil. Ephesino,*

& tamen Theodoretus ob id non fuit reprehensus: ex quibus sic conficitur argumentum: illi approbarunt doctrinam qua dicitur Spiritus sanctus procedere a solo Patre, qui læstas confutationes Theodreti contra S. Cyrillum, in quibus negat Theodoretus Spiritum sanctum procedere a Filio, imo sententiam hanc redarguit in Cyrillo velut impiam & blasphemam, non damnant, non reprehendunt: atqui Patres Ephesini non damnant nec reprehendunt læstas confutationes Theodreti contra sanctum Cyrillum, in quibus Theodoretus negat Spiritum sanctum procedere a Filio: ergo Patres Ephesini approbaverunt sententiam quæ asserit Spiritum sanctum non procedere a Filio.

Huic argumento respondent nonnulli; Patres quidem Ephesinos præfatum errorem Theodreti de processione Spiritus sancti a Filio dissimulasse; & secundum leges dispensationis agendo non condemnasse, sed tamen cum neutiquam approbasse. Scilicet, inquit, non solet Ecclesia condemnare errores omnes qui reperiuntur in scriptis, quæ leguntur in Conciliis generalibus; immo Concilia non damnant aliquando errores omnes hæreticorum, quorum occasione fuerunt convocata: Ariani enim v. g. impugnant divinitatem Filii & Spiritus sancti, ad istum errorem profigando convocata est Synodus Nicæna quæ priorem errorem aperte damnavit, posteriorem non ita clare.

Similium dispensationum varia preferunt exempla. S. Basilii diu abstinuit a nomine Dei tribuendo Spiritui sancto; cum enim a malevolis hæreticis undequaque observaretur, qui nihil magis in votis habebant, quam ut eum a civitate cujus erat Episcopus, expellerent, hanc Ecclesiam postea ipso absente depopulaturi, existimavit tempori servendum esse, nupiam Dei nomen tribuens Spiritui sancto.

S. Augustinus probat necessariam esse sæpissime illam dispensationem multis in locis, ut v. g. lib. 3. contra Epistolam Parmeniani cap. 2. *In hac*, inquit, *ve-*

lut

lul angustia questionis (de correctione errantium & eorum separatione ab Ecclesia) non aliquid novum atque insolitum dicam, sed quod sanitas observat Ecclesia, ut cum quisque fratrum, id est Christianorum inus in Ecclesia societate constitutorum, in aliquotuli peccato fueris deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc, ubi periculum schismatis nullum est.

S. Gregor. M. non semel docet ejusmodi dispensationum lege Ecclesiam aliquando uti sapienter, lib. 12. Epist. 31. Sancta Ecclesia quaedam per fervorem corrigit, quaedam per mansuetudinem tolerat, quaedam per considerationem dissimulat, ut saepe malum quod adversatur, portando, dissimulando, compescat.

Quamobrem, inquiunt, mirum videri non debet, quod S. Cyrillus Alexandrinus & Patres Ephesini decreto speciali non condemnaverint errorem Theodoretum de processione Spiritus sancti a Filio; nimirum agebant secundum dispensationis leges, quia verebantur, & quidem cum fundamento, ne decretum hoc, propter pravam Orientalium dispositionem, magis esset nociturum quam profuturum; recte noverant Episcopos Orientales, quorum caput erat Joannes Patriarcha Antiochenus, & inter quos insignis Theodoretus, ita esse affectos, ut istud Ephesini Concilii decretum sprevisent, & ab Ecclesia eam ob rem forte se ipsos sejunxissent.

Quam porro dissimulationem, quoad spectat etiam hoc in negotio Theodoretum doctrinam, tribuunt quoque isti Theologi Patribus Chalcedonensibus qui Theodoretum declararunt Catholicum; tum & Concilio quinto generali, quod ejusdem Theodoretum sententiam de processione Spiritus sancti non damnavit, quanquam ejus scripta rigoroso examini fuerint subiecta.

Verum ut dicam quod res est, non aridet illa responsio; neque enim credibile est Patres illos tam molliter se gessisse erga Theodoretum, ut passi fuerint illum dog-

ma Catholicum de processione Spiritus sancti a Filio tam aperte oppugnare; is vero, quod observatione dignissimum est, non obiter & perfunctorie quasi incaute aliquid excidisset, in fidem peccavit; sed sanctissimum Praefulem Cyrillum Alexandrinum, qui in eodem Concilio Ephesino primas tenebat, impietatis & blasphemiae insinulavit, quod diceret Spiritum sanctum procedere a Filio, quis sibi in animum induxerit & S. Cyrillum & Patres Ephesinos hoc potuisse unquam dissimulare? quis vero id finxerit de Patribus Constantinopolitanis quinti generalis Concilii, qui singula Theodoretum Scripta ea mente rigoroso examini subjecerunt, ut illa e manibus omnium subducerent?

Quapropter propositae difficultati sic respondeo distinguendo maj. Si negaverit Theodoretus Spiritum sanctum procedere a Filio sensu haeretico quem propugnant hodie Graeci, C. si negaverit solum in sensu Catholico, N. Porro dum Theodoretus refutat anathematismum sancti Cyrilli, atque impium & blasphemum esse, dicere spiritum sanctum ex Filio aut per Filium existentiam habere, non loquitur ad sensum Graecorum, quasi velit absolute, & simpliciter Spiritum sanctum non procedere a Filio; sed catholice & sensu opposito doctrinae Eunomianorum circa processionem Spiritus sancti, quae profecto impia erat & blasphemica.

Scilicet Eunomiani, quorum tunc temporis valde grassabatur error, paulo ante proscriptus in Concilio generali Constantinopolitano, anno 381 dicebant Spiritum sanctum procedere a Filio, sed sensu plane haeretico, volebant enim illum esse creaturam Filii, & nullatenus procedere a Patre; unde perverfam suam doctrinam exprimere solebant dicentes, Spiritum sanctum esse proprium Filii; at cum in actu contentioneis quae maxima erat sanctum Cyrillum inter & Theodoretum circa alia capita, dixisset S. Cyrillus Spiritum sanctum esse proprium Filii, hoc est, ut ipse postea interpretatus est, Filio

confubstantialiam; Theodoretus tamen ut in Cyrillum invidiam concitaret, malo animo imposuit Cyrillo, quasi his verbis proprium Filii, Eunomianorum errori favisset. *proprium Filii*, inquit Theodoretus, *si tanquam ex Filio aut per Filium existentiam habeat, hoc ut blasphemum & impium rejiciamus*. Hunc esse sensum Theodoretum constat.

Primo ex ipso Theodoro, qui postquam damnavit ut impium & blasphemum, quod diceretur spiritum sanctum procedere a Filio, hæc addit: *Credimus enim Domino dicenti, Spiritus qui ex Patre procedit, sed & sacratissimo Paulo dicenti similiter, nos autem non Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo Patre est*. Ubi dum Theodoretus vult ostendere spiritum sanctum non procedere a Filio, adducit duo loca Scripturæ, in quibus habetur spiritum sanctum procedere a Patre, quod argumentum non valet nisi adversus Eunomianos, qui contendebant spiritum sanctum procedere a solo Filio, & quo argumento non uterentur haud dubie Græci adversus Latinos; neque enim inde sequitur spiritum sanctum non procedere a Filio, quod procedat a Patre: adeoque Theodoretus rejicit duntaxat processionem spiritus sancti a Filio, ad sensum quo Eunomiani dicebant spiritum sanctum procedere a Filio.

Secundo idem constat ex ipso sancto Cyrillo, qui profecto novit & probe sensit se a Theodoro accusatum, quod negasse processionem spiritus sancti a Filio, ad sensum videlicet quo illam admittebant Eunomiani; in responsione enim quam affert reprehensioni Theodoretum, totus est ut probet spiritum sanctum esse confubstantialem Filio, & ab eo non esse alienum, nec aliter vindicari se putat ab errore, quo accusabatur a Theodoro, quam si spiritus sancti divinitatem ostendat; sed si accusatus fuisset sanctus Cyrillus, quod dixisset spiritum sanctum procedere a Filio, ad sensum quo Ecclesia ipsam docet adversus Græcos, vel responderet se non dixisse spiritum

sanctum procedere a Filio, vel catholice dici posse spiritum sanctum procedere a Filio; neque enim silentio prætermisisset alterutram responsionem tam facilem, tamque expeditam, sentiens nimirum se a Theodoro accusatum impietatis & blasphemiz: proindeque noverat ipse sanctus Cyrillus eo tendere accusationem Theodoretum, quod in errore Eunomianorum visus fuerat desicere; dicens spiritum sanctum esse proprium Filii.

Tertio, in hunc revera sensum a Theodoro accepta esse Cyrilli verba, quasi nempe Cyrill. in errorum Eunomianorum impegerit, constat ex aliis Theodoretum testimoniis, ubi clarius accusat Cyrillum, in Epist. v. g. ad Monasteria: *Blasphemat, inquit, & spiritum sanctum non ex Patre ipsum procedere dicens, sed ex Filio: ... propinquat Macedoniam culturam*.

Quarto, quia sanctus Cyrillus quamplurimis aliis in locis asserit expresse spiritum sanctum procedere a Filio, ut constat ex probationibus, tum & hic ex ipsa responsione facta Theodoro; sic enim habet: *Omnia existens quæcumque est Pater, excepto eo solo quod Pater est, proprium habens qui ex ipso est, & substantialiter inest ei, spiritum sanctum, divina miracula faciebat*. Quod quidem asserit sensu Catholico quem propugnat Ecclesia Latina adversus Græcos, idque non latuit Patres Ephesinos: atqui si hæc doctrina fuisset impia & blasphema temporibus Concilii Ephesini; profecto Patres illius Concilii damnassent sanctum Cyrillum, eorum hac in re silentium foret omnino incredibile: ergo doctrina quam ibi Theodoretus habet ut impiam & blasphemam, est error Eunomianorum.

Quibus præsuppositis mirum videri non debet, si Theodoretus a Patribus Ephesinis non fuerit reprehensus, qui nempe Patres intellexerant, Theodoretum nihil adversus fidem Catholicam de processione spiritus sancti peccasse; adeoque saltem est Patres Ephesinos approbasse doctrinam, qua asserit spiritum sanctum procedere a solo Patre. Et consequenter mi-

mirum non est, si sanctus Cyrillus videatur tacite amplecti sententiam Theodoretici dicentis impium esse & blasphemum asserere Spiritum sanctum procedere a Filio; constabat enim Cyrillo de Theodoretici accusatione, qua processionem Spiritus sancti a Filio non impetebat, nisi quo sensu illam admittebant Eunomiani.

Hinc etiam patet solutio ad objectionem quæ proponi solet ex silentio tum Concilii Chalcedonenfis, tum Concilii Constantinopolitani quinti generalis erga Theodoretum: in Concilio enim Chalcedonensi, ut aiunt, Theodoretus declaratus fuit ab omnibus Episcopis orthodoxis, suæque sedi restitutus, ea lege solum ut Nestorium & Eutychetem anathematizaret, de illius vero errore circa processionem Spiritus sancti nullum verbum; in Concilio vero quinto generali, in quo scripta Theodoretici subiecta sunt examini riguroso, nemo cum ulla notavit censura, quod errasse circa processionem Spiritus sancti. Facilis est, inquam, ad hæc responsio, quandoquidem noverrant utriusque illius Concilii Patres, in eo solum peccasse Theodoretum, quod æstu disputationis a'reptus errorem Eunomianorum sancto Cyrillo voluisset imponere, adeoque fidem Catholicam de processione Spiritus sancti a Filio cum non impugnasse.

Instabis: Si ea tum fuisset omnium fides Spiritum S. procedere a Filio, & Theodoretus improbasset solum sententias Eunomianorum, profecto aliter locus fuisset insurgens in sanctum Cyrillum, nempe non dixisset simpliciter Spiritum sanctum existentiam suam non habere a Filio, hæc enim verba præbent legitimam causam existimandi Theodoretum negasse omnem processionem Spiritus S. a Filio, ad sensum quo illam negant Græci; improbant autem Eunomianorum dogma dixisset Spiritum sanctum non esse creaturam Filii; & non procedere a solo Filio, hæc enim duo magnopere differunt, nempe quod Spiritus sanctus non procedat a Fi-

lio; & quod non procedat a solo Filio; atqui tamen Theodoretus in illa reprehensione, qua redarguit sanctum Cyrillum, non dicit Spiritum sanctum non procedere a solo Filio, Spiritum sanctum non esse creaturam Filii, sed simpliciter Spiritum sanctum non procedere a Filio: ergo non insurgit in sententiam Eunomianorum, sed in doctrinam Ecclesiæ Latinæ.

Nego maj. quia notum erat omnibus Theodoretum Cyrillo imponere errorem Eunomianorum; alius tunc non erat error circa processionem Spiritus sancti, quem Catholici ut impium & blasphemum haberent; unde idem fuit Theodoretus dicere Spiritum sanctum non procedere a Filio, & dicere Spiritum sanctum non procedere a solo Filio; adeoque nullam præbuit ansam existimandi negare se omnem Spiritus sancti processionem a Filio, quo sensu illam negant Græci, præterquamquod tanta non est semper in autoribus cautio, ut ad consequentias quæ ex illorum verbis erui possunt, animum applicent, contenti si modo suum prosequantur propositum in adversarios quos impugnant; quocirca Theodoretus insurgens in Eunomianorum errorem, qui dicebant Spiritum sanctum procedere a solo Filio, accuratius, ut fateor, dixisset Spiritum sanctum non procedere a solo Filio, quam dicendo simpliciter Spiritum S. non procedere a Filio; sed idcirco ita locutum fuisse merito præsumimus quod hanc doctrinam suam omnibus cooptatam esse probe noverat.

Instabis: Is negat absolute loquendo quamlibet Spiritus sancti processionem a Filio, nec loquitur solum per oppositionem ad falsum & impium Eunomianorum dogma, qui passim & in multis aliis locis, in quibus rem non habet cum S. Cyrillo Alexandrino, aperte negat Spiritum sanctum procedere a Filio: sed Theodoretus in aliis locis in quibus non disputat adversus S. Cyrillum, sed sine æstu ac sincere mentem suam aperit, negat expresse Spiritum sanctum procedere a Filio.

1. In-

1. In Epistola ad Monasteria, quem locum citat Hugo Etherianus, *Blasphematur*, inquit, *& in Spiritum sanctum dum non ex Patre solo illum asserit procedere juxta Domini vocem, sed ex Filio eundem habere existentiam, hi sunt Aegypti partus & malo patris deteriora germina.*

2. In cap. 8. Epist. ad Roman. super illa verba, quod si Spiritus ejus, c. vers. 11. sic habet: *Docuit autem nos etiam in his verbis unam divinitatis naturam. Sanctum enim Spiritum & Dei appellavit & Christi, non quod, ut volunt execrandi haeretici, ex Deo per Filium creatus sit, sed quia est ejusdem cum Patre & Filio substantia, & ex Patre quidem procedit, juxta Evangeliorum doctrinam, ejus autem gratia iis qui digni sunt per Christum suppediatur.*

3. In 1. Epist. ad Corint. ad c. 2. vers. 12. *Hoc enim dicit; Nos autem non spiritum mundi accepimus pro eo quod est, creditum spiritum non accepimus, nec per Angelum rerum divinarum revelationem suscepimus, sed ipse qui a Patre procedit Spiritus, occulta mysteria nos docuit.*

4. Denique, haereticarum fabularum lib. ultimo, cap. 3. dedita opera exponit Fidem Catholicam de Spiritu sancto, ejus autem a Patre processionem commemorat non a Filio: igitur non existimabat Theodoretus Spiritum sanctum procedere a Filio.

Dist. min. expresse negat Spiritum sanctum procedere a Filio ad sensum Eunomianorum, C. ad sensum Catholicum quem retinuit Ecclesia Latina, N. Certe ex his ipsis locis quae nunc obijciuntur, haec responsio superius exposita mirum in modum obfirmatur, cuilibet enim perspicuum est ibi Theodoretum agere adversus haereticos, hos nominatim prosequitur tum in Epistola ad Monasteria, tum in Epistola ad Romanos, tum denique in libro ultimo haereticarum fabularum, unde ad

Tom. II.

aliam responsionem quoniam ista difficultatem abunde refecat, confugere nihil necesse est.

Neque vero aliter respondendum est argumento quod petitur ex Symbolo quod Presbyter quidam Charisius Concilio Ephesino obtulit, ubi sic habetur: *Credimus in Spiritum sanctum, qui cum sit ex Dei substantia, Filius non est, sed substantialiter Deus, utpote ejus substantia existens, cujus est Deus & Pater, ex quo quidem est secundum substantiam... sed nec Filium illum putamus, neque per Filium suam subsistentiam habentem.* In quo Symbolo, inquit, manifeste legitur Spiritum sanctum non procedere a Filio, & quod tamen propterea ne uno quidem verbo redarguunt Patres Ephesini.

Sicilicet author illius Symboli haec verba, quibus everti prima fronte videtur processio Spiritus sancti a Filio, dirigit adversus Eunomianos aliosque Pneumatomachos, qui Filium Dei asseriebant ita procedere a Filio ut ejus esset creatura, & non procederet a Patre, unde mirum neutiquam est illud Symbolum eam ob rem non fuisse censura notatum a Patribus Ephesinis.

Cæterum, quod dicam obiter, Symbolum istud quod legitur tom. 3. Conc. pag. 678. non est Nestorii, sed Theodori Mopsuesteni, quanquam in Concilio Florentino Græci pro sua sententia contra Latinos laudent illud quasi esset Nestorii, quod & idem sentiunt nonnulli recentiores, idque probatur: 1. Ex Mario Mercatore qui scribebat quo tempore editum est illud Symbolum, asserit autem illud esse Theodori Mopsuesteni. 2. Quia Justinianus Imperator in sua relictæ fidei confessione Symbolum istud a Theodoro compositum declarat. 3. In Concilio Constantinopolitano secundo, quod est generale quintum, damnatur hoc Symbolum & Theodoro Mopsuesteno tribuitur. 4. Pelagius II. in Epistola ad

A a

Elia

Eliam Aquilejensem & alios Iſtrix Episcopos ſcribit Symbolum illud eſſe Theodori Moſpuſtleni.

Inſtaſis : Sanctus ipſe Cyrillus approbavit ſententiam Theodoretī de proceſſione Spiritus ſancti a ſolo Patre, ut conſtat ex Epīſt. ad Evoptium quæ habetur tom. 3. Conc. pag. 888. ubi conqueritur quod Theodoretus ipſi tribuat errores quos non propugnat, ipſumque per ſingula capita calumniis impetat. *Abundantius*, inquit, *comprobatum* & *mibi tue pietatis erga me ſtudioſos libros ab ſe mihi exhibitio quem compoſuiſſe dicitur contra anathematismoſ Theodoretus Cyri . . . reperio me ubique calumniis impeti, idque per ſingula capita ; & paulo poſt ſibi proponit reſpondendum huiusmodi calumniis, ne quis ipſum putet eligere ſilentium. Quoniam vero licet jam ante de hiſ ſcripſerimus, pauca etiam adverſus ipſum loqui neceſſarium eſt, ne quis damnata ſententia ſilentium eligere me putet, quanta licuerit ſermonis brevitate deſenſionem aſſeram. At nullibi reſpondet accuſationi Theodoretī de proceſſione Spiritus ſancti.*

Accedit deinde Epīſtola ad Joannem Antiochenum a S. Cyrillo ſcripta poſt terminatum diſſidium, ubi teſtatur quosdam fuiſſe malevolos qui ipſi tribuerent errores (probabiliter loquitur de Theodoro) Nullo autem modo patimur, inquit, ut ab aliquo fides illa ſive fidei Symbolum conculciatur quod a ſanctis quondam Patribus Nicæniſ editum eſt . . . Non enim ipſi locuti ſunt, ſed ipſe Spiritus Dei ac Patris qui procedit quidem ex ipſo, eſt autem non alienus a Filio, exigente hoc eſſentie ratione . . . quod autem nonnulli ex iis qui recta pervertere ſolent, voces meas detorquent ad id quod eis videtur, iſtud ſanctitas tua non miretur. Extat in tom. 3. Conc. pag. 1105.

Hanc S. Cyrilli Epīſtolam cum vidiffet Theodoretus, ſic ſcripſit ad eundem Joannem Antiochenum : Ea quæ miſſa ſunt a Cyrillo Evangelica nobili-

tate adornantur, nam in eis predicatur Deus perfectus & homo perfectus. Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Spiritus autem ſanctus non ex Filio ſeu per Filium ſubſiſtentiam habens, ſed a Patre ; proprius autem Filii, ut conſubſtantialis vocatur & nominatur, hanc reſtitutionem cum cognoverimus, laudavimus Deum linguas ſanantem & abſonam reſonantiam in rectum ſenſum tranſmutantem. Ex quibus conſtat Theodoretum agnoſcere, quod S. Cyrillus dixerat anathematismo nono Spiritum ſanctum eſſe proprium Filii, jam explicare de conſubſtantialitate Spiritus ſancti cum Filio, non autem de proceſſione Spiritus ſancti a Filio ; & idcirco S. Cyrillus venit in ſententiam Theodoretī, quæ nempe negabant Spiritum ſanctum a Filio procedere.

Neque vero falſa eſt hæc de S. Cyrillo præjudicata opinio ; tum quia, ut jam obſervatum eſt, non aliter reſpondit Theodoretī reprehenſioni, quam dicendo Spiritum ſanctum non eſſe alienum a Filio & procedere ex Patre, tum vero quia nec aliter paſſim & ubique mentem ſuam de proceſſione Spiritus ſancti proſert, quam dicendo Spiritum ſanctum eſſe Filio conſubſtantialem, quanquam accuſatus impii & blaſphemi dogmatis debuiffet profiteri Spiritum ſanctum procedere a Filio.

Sic v.g. loquitur in diſpoſitione Symboli Nicæni quod de verbo ad verbum explicat pag. 1204. Poſtquam autem beatiſſimi Patres ſermonem de Chriſto abſolverunt, Spiritus ſancti mentionem faciunt, credere namque ſe in illum dixerunt, ſimili modo videlicet, ut in Patrem & Filium, eſt enim ipſis conſubſtantialis & proſunditur quidem, hoc eſt procedit ſicut a ſonne Deo & Patre, tribuitur autem creatura per Filium ; unde inſufflavit in ſanctos Apoſtoloſ dicens, Accipite Spiritum ſanctum ; igitur ex Deo & Deus Spiritus eſt, & non alienus ab omnium ſuprema ſubſtantia, ſed

ex ipsa & in ipsa & proprius ejus.

Ex idem Cyrillus in S. Lucam: *ut dignus pendes a manu qui non est alienus ab ipsa, sed naturaliter in ipsa, sic Spiritus consubstantialis ratione necitur ad unionem cum Filio, licet a Deo Patre procedat.* Quæ verba ex S. Cyrillo excerpta referuntur in eadem Græca SS. Patrum super Lucam: igitur vera fuit sententia Theodoretii qua contendebat Spiritum sanctum non procedere a Filio, eamque sententiam approbarunt S. Cyrillus ipsique Patres Ephesini.

Dist. ant. approbavit sententiam Theodoretii de processione Spiritus sancti a solo Patre, eo sensu quod non procedit a Filio ad sensum Eunomianorum, C. in sensu Catholico, N. Jam abunde exposita fuit solida hæc responsio, qua posita nullus superest ambigendi locus de genuina S. Cyrilli sententia.

Hic unus restare videtur scrupulus, cur S. Cyrillus impietatis & blasphemiae accusatus a Theodoro, quod dixisset Spiritum sanctum *proprium Filii*, quali vellet Spiritum sanctum procedere a Filio, hanc suam propositionem semper explicat de consubstantialitate Spiritus sancti cum Filio, nunquam de processione ejus ab eodem Filio; hinc enim aperte videtur negare processionem Spiritus sancti a Filio.

Verum nullo plane negotio tolli potest ille scrupulus; constat enim Spiritum sanctum non esse proprium Filii, eo sensu quod procedat a Filio; aliter Spiritus sanctus procederet a Filio solo, & non a Patre, quod falsum est. Ex verum est præterea eam fuisse mentem S. Cyrilli, cum dixit Spiritum sanctum esse *proprium Filii*; Spiritum sanctum esse consubstantialem Filio, præsertim cum illa propositione abuterentur Eunomiani, alique Pneumatomachi dicentes Spiritum sanctum esse *proprium Filii* eo sensu quod procedat a solo Filio, & non a Patre.

At, inquit, cur in illis locis San-

ctus Cyrillus nusquam astringit processionem Spiritus sancti a Filio?

Respondet hic periculosum tunc fuisse propter illum errorem hæreticorum quos modo appellavimus, ulterio enim volebant Spiritum sanctum procedere a Filio, esse creaturam Filii; unde totus esse debuit S. Cyrillus eum aliis Catholicis Scriptoris, ut Spiritum sanctum ubique prædicaret procedentem a Patre, & de processione ejus a Filio nullam faceret mentionem.

Quamquam expressum habeamus, ut jam dixi, testimonium S. Cyrilli docentis Spiritum sanctum procedere a Filio uti & a Patre in Epistola quam scripsit ad Nestorium, & quæ lecta fuit solemniter & approbata in Concilio Ephesino; ibi enim asseritur verbis conceptis Spiritum sanctum procedere a Patre & Filio. *Quandoquidem*, inquit, *Spiritus veritatis nominatur, Christus autem veritas est, & proinde quoque ab illo atque a Deo Patre procedit.*

Certe si Patrum Ephesinorum sententia desumenda est ex scriptis quæ coram ipsis lecta sunt, ex illis judicari debet quæ approbaverunt; non autem ex iis quæ reprobaverunt; sed Patres Ephesini damnaverunt scripta Theodoretii, approbarunt autem quæcumque scripserat S. Cyrillus, ac nominatim istam Epistolam ad Nestorium quæ laudata est in ista sanctionis Synodice; igitur ea fuit apertissima Patrum Ephesinorum mens Spiritum sanctum procedere a Filio.

Non me latet quosdam eruditos dicere hæc verba Epistolæ S. Cyrilli ad Nestorium, *quandoquidem Spiritus veritatis nominatur, Christus autem veritas est, ac proinde quoque ab illo atque a Deo Patre procedit*, non esse S. Cyrilli quod quidem probant.

1. Quia Theodoretus qui legit Epistolam illam & anathematismos quos confutavit, explicationem postulat istorum verborum S. Cyrilli, *Spiritum Filii proprium esse*, atque impium esse & blas-

blasphemum per illa verba significare Spiritum sanctum procedere a Filio, sed si processionem Spiritus sancti a Filio S. Cyrillus asseruisset verbis tam expressis, hanc doctrinam ut aperte traditam confutasset.

2. Quia veteres Autores, qui scripserunt pro sententia Latinorum de processione Spiritus sancti a Filio, laudant nonum S. Cyrilli anathematismum, sed ista Epistolæ verba non referunt, quæ dubio procul non prætermisissent, si temporibus illis extitissent in præfata Epistola; sic v. g. Autor anonymus, cujus opera extant MS. in Bibliotheca Bavaria, & typis mandata fuerunt studio Petri Stevartii in Tractatu contra Græcos, utitur hoc nono anathematismo, verba autem Epistolæ non commemorat. Sic etiam circa ann. 1234. Apocrisiario Gregorii IX. in sua Definitione quæ extat tom. XI. Conc. pag. 326. probant Spiritus sancti processionem a Filio ex anathematismo nono, nec laudant Epistolam.

3. Quia circa ann. 1233. Græci celebrant Concilium Nymphaeæ, ubi fidei professionem ediderunt, & miserunt eam ad Greg. IX. fule probant sua dogmata contra Latinos, sibi obijciunt testimonia S. Cyrilli, nequiquam vero istum locum Epistolæ de qua agitur.

Verum nihil necesse est in hac responsione rejicienda diutius immorari, petitur enim ex argumento planenegativo, ac proinde nullius roboris; eo enim precise quod quidam Scriptores non citaverint aliquod opus, quod aliunde indubitatum ex omni parte est, nequiquam sequitur illud esse supposititium. Certe nemini mirum videri debet, quod Theodoretus explicationem postulaverit noni anathematismi, & ista Epistolæ verba non confutaverit; ut enim mox ostendimus, processionem Spiritus sancti a Filio nunquam impugnavit.

Obijciunt Græci testimonium S. Joannis Damasceni e lib. de fide orthodoxa

cap. 11. *Scire oportet, inquit, nos non dicere Patrem esse ex aliquo, sed ipsum dicimus Patrem esse Filium, Filium vero non dicimus principium neque Patrem, sed eum dicimus ex Patre esse & Filium Patris; porro Spiritum sanctum tam ex Patre esse profiteamur, quam Patris appellamus Spiritum, ex Filio autem Spiritum non dicimus, sed eum Filii Spiritum nominamus.* Et Cap. 13. *Sed & Filii, inquit, Spiritus est, non tanquam ex ipso, sed quod per ipsum ex Patre procedat, solus enim Pater principium est.* Ubi Joannes Damascenus negat dicere Spiritum sanctum esse ex Filio, negat Filium esse principium; adeoque negat processionem Spiritus sancti a Filio.

Sunt qui concedant revera existimasse Damascenum Spiritum sanctum non procedere a Filio, sed erroris tamen & hæreseos nota non esse inurendum, quia processionem Spiritus sancti a Filio credendam Ecclesia Catholica nondum expresse determinaverat; in iis autem quæ necdum publico decreto definita sunt, antequam aperte determinentur, diversum interdum modo sentire comperitur probati autores.

Ego vero respondeo disting. Joannes Damascenus negat Spiritum sanctum esse ex Filio, eo sensu quod Filius sit primum principium sine principio, C. eo sensu quod sit principium Spiritus sancti, uti docent Latini, N. Itaque S. Joannes Damascenus ideo negat Spiritum sanctum ex Filio procedere, quia particula ex primum & principale principium denotat, hoc est eum qui ab alio vim producendi non accepit, sed habet a se ipso, cujusmodi non est Filius qui a Patre accepit omnia quæ habet, sed non negat Spiritum sanctum esse a Filio, eo sensu quod ab illo procedat: tum quia affirmat Spiritum sanctum esse a Patre per Filium, & esse Spiritum Filii, quæ ratio loquendi indicat manifeste Spiritum sanctum procedere

cedere a Filio; particula enim *per* non minus denotat verum principium efficiens quam particula *ex*, ut constat ex Scripturis, Joan. 1. *omnia per ipsum facta sunt*, id est ab eo tanquam a causa efficiente, ut & 1. ad Corint. 8. *unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum*. Tum quia ideo S. Damascenus dicit Spiritum sanctum non esse ex Filio, quia vult solum Patrem esse principium, quia Pater non est ex alio, quæ ratio non valet nisi intellecta de primo principio innascibili, non de quolibet simpliciter: quamobrem hoc modo benigne explicamus verba Damasceni, tametsi illius sententiæ hac in parte standum non esse existimet divus Thomas q. 36. art. 2.

Utrum vox illa Filioque, merito addita fuerit Symbolo.

Contendunt Græci, tametsi Spiritus sanctus a Filio procederet, licitum tamen non fuisse Latinis id Symbolo nominatim exprimere, addita voce *Filioque*, quia hic violatam ajunt communis fidei Christianæ tesseram, cui nefas est quicquam, licet certum & verum, adjicere.

Negare non possunt Latini, factam de novo fuisse Symbolo Constantinopolitano adjunctionem hujus vocis, *Filioque*, cum primum legatur in Concilio Toletano VIII. anno 633. his verbis quæ referuntur in Symbolo: *Credimus in Spiritum sanctum vivificantem, ex Patre & Filio procedentem*. Volunt tamen merito insertam fuisse Symbolo, laudabilem esse consuetudinem canendi publice Symbolum cum illa voce; quam sententiam amplectimur.

CONCLUSIO.

Vox illa *Filioque*, merito fuit addita Symbolo.

Probat: Quoties aliqua vox nihil in fide innovat, imo fidem Ecclesiæ clarius explicat, toties ea merito potest Symbolo adjici: atqui vox *Filioque*, nihil innovat in fide, imo fidem Catholicam clarius exprimit; nihil quidem in fide innovat, quia processionem Spiritus sancti a Filio docuit universa traditio Patrum Græcorum & Latinorum omnium, ut ostendimus; tum vero clarius fidem Catholicam explicat, circa processionem Spiritus sancti, posset enim quisvis legendo Symbolum sine voce illa, existimare Spiritum sanctum procedere a solo Patre: ergo vox illa *Filioque* merito fuit inserta Symbolo.

Et vero ob id immerito conqueruntur Græci, cui per ducentos aut amplius annos consenserunt: atqui vocem illam fuisse Symbolo insertam, & cum illa cani publice inter sacrorum solemniam, consenserunt Græci per ducenta aut amplius annos; primus enim Photius grassante schismatis factione Latinos violari Symboli ausus est insimulare, nono scilicet sæculo, quantumvis usus ille jampridem invaluisse septimo sæculo, ut supra monuimus: ergo.

Objicies: illa additio facta est immerito, quæ facta est contra auctoritatem plurimorum Conciliorum generalium, summorum Pontificum, & sanctorum Patrum; atqui additio vocis *Filioque*, facta est Symbolo Constantinopolitano contra auctoritatem plurimorum, summorum Pontificum & sanctorum Patrum.

Primo, contra auctoritatem Conciliorum generalium.

Concilii quidem Ephesini, in quo cum quidem Presbyter Charisius Symbolum Patribus obtulisset, eo perfectio definierunt;

runt; Alteram fidem nemini ligera proferre, vel conscribere, aut componere, prater eam que definita est a sanctis Patribus Nicæa congregatis cum sancto Spiritu; qui ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre, vel offerre converti volentibus ad agnitionem veritatis... anathemati subijcit.

Concilii Chalcedonensis, quod relatis Symbolo Nicæno & Symbolo Constantinopolitano, sic habet: Sufficeret quidem: ad plenam cognitionem & confirmationem pietatis. hoc sapiens & salutare divine gratiæ symbolum, de Patre enim & Filio & Spiritu sancto perfectionem docet... propter hoc illis omnem machinationem. volens claudere. sanctam & œcumenicam Synodus, prædicationem hanc ab initio immobilem docens, decrevit ante omnia fidem integram & intemeratam permanere 318. Patrum, & confirmat doctrinam que de substantia Spiritus sancti a Patribus 150. postea congregatis in regia civitate. Actione 2. hæc dixerat Synodus: Expositionem alteram jam nullus facit, neque tentamus, neque audent exponere... ista omnes dicimus, fuisseque que exposita sunt, alteram expositionem. non licet fieri..

Concilii sexti generalis, quod est Constantinopolitanum actione quarta, lecta & recepta fuit Epistola Agathonis, quæ idem præscribit his verbis: Que regulariter a Sanctis atque Apostolicis prædecessoribus & venerabilibus quinque Conciliis definita sunt, eum simplicitate cordis & sine ambiguitate a Patribus tradita fidei conservamus, unum ac præcipuum bonum habere semper optantes atque studentes, ut nihil de iis que regulariter definita sunt, minuat, nihil mutetur, vel augeatur, sed eandem & verbis & sensibus illibata custodiantur.

Et Concilii septimi generalis, quod post fidei definitionem sic habet: Nos leges Patrum custodimus, nos eos qui addunt, vel qui adimunt, anathematizamus.

Secundo, contra auctoritatem summorum Pontificum. Vigili summi Pontificis, qui Epistola ad Eurychium Patriarcham Constantinopolitanum profertur se suspicere synodum Chalcedonensem, quæ vetat, ne quis prater Symbolum Nicænum docere, exponere vel tradere quidquam præsumat. Et Agathonis cuius mox retulimus Epistolam, quæ lecta fuit & approbata in Concilio sexto generali.

Tertio, contra auctoritatem sanctorum Patrum, ita enim inter ceteros scribit sanctus Cyrillus Epistola ad Joannem Antiochenum: Nullo autem modo patimur, ut ab aliquo fides illa sive fidei Symbolum concutatur quod a sanctis quondam Patribus Nicænis editum est; neque enim aut nobis, aut ulli omnino alteri, vel ullam voculam ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam præterire permittimus memores ejus qui dixit, Ne transferas terminos antiquos quos posuerunt Patres tui. Ex quibus sic argumentor: ab iis prohibetur additio vocis. Filioque, a quibus prohibetur ne quidquam addatur, conscribatur, proferatur præter ea quæ a sanctis Patribus Nicænis & Constantinopolitanis definita sunt: atqui a laudatis Conciliis generalibus, summis Pontificibus & sanctis Patribus prohibetur, ne quidquam addatur, conscribatur, & proferatur præter doctrinam Patrum Nicænorum & Constantinopolitanorum: ergo.

Dist. min. ne quid addatur contrarium, alienum & per modum novæ fidei, C. per modum explicationis fidei, N. atque ex præfatis testimoniis aliud quicquam colligi non posse, manifeste liquet attendenti ad occasionem in qua ejusmodi decreta emisserunt citati Patres.

In Concilio quidem Ephesino oblatum est a quodam Presbytero Charisio symbolum quod erat Nestorianum, & Theodori Mopsuesteni opus, licet Nestorio ipsi tribuatur a Græcis in Concilio.

cilio Florentino, ut paulo supra ostendimus, cujus Symboli occasione prohibuerunt Patres Ephesini, ne antiquis fidei professionibus quicquam adderetur; tum quia symbolum illud jure merito novitatis & erroris suspectum erat, tum quia privata alicujus auctoritate in lucem prodierat.

Quod spectat Concilium Chalcedonense: cum Eutyches mollet admittere duas in Christo naturas, ex eo quod illud dogma non legatur in Symbolis & professionibus fidei Conciliorum præcedentium: vindicare se ab hæresi conabatur, reos agens Eusebium & Flavianum, quod Symbolis Nicæno, Constantinopolitano & Ephesino quicquam adderent, adeoque fidem Catholicam corrumperent, eam ob rem Patres Chalcedonenses professi sunt se nihil addere Symbolis, *sufficere qua definita sunt a Patribus Nicænis*, eo scilicet sensu quod nihil adderent fidei contrarium, quia addebant fidei professioni, Christum esse ex duabus naturis compositum, quod quidem dogma, licet expresse non legeretur in Symbolo, tamen fidei non erat contrarium.

De Concilio Constantinopolitano idem patet in præfata enim Agathonis Epistola, vult solum summus Pontifex fidem antiquam non mutari, cum dicit in Christo astruuntur voluntates, quia ejusmodi dogma quod negabant Monothelitæ, continetur in Scripturis. Ex quibus recte intellectis conficitur, prohibitum quidem fuisse olim a Conciliis & summis Pontificibus, ne Symbolo quidquam adjiceretur, quod fidem immutaret, non autem quancunque præfæ fidei explicationem condemnata.

Est vero licitum esse Symbolis aliquid addere per modum explicationis, ex eo maxime constat, quod nulla sit ferre Synodus generalis, quæ Symbolo vocem aliquam exponendæ fidei causa non addiderit,

Nicæna quidem Synodus Scripturæ sacræ & Symbolo Apostolorum hanc vocem addidit, *consubstantialis*, ut errorem Arianorum Christi divinitatem impugnantium confoderet.

Constantinopolitana addidit hæc verba: *In Spiritum sanctum Dominum & vivificantem, qui cum Patre & Filio simul adoratur*, contra Macedonianos, qui divinitatem Spiritus sancti negabant.

Ephesina nihil quidem adjecit Symbolo: sed quod idem est, fidei definitioni addidit vocem *Deipara*, ut contra Nestorium beatam Virginem assereret Dei Matrem.

Chalcedonensis Synodus loco ejus quod habetur in Nicæno, *natum ex Patre*, posuit, *consubstantialem Patri secundum deitatem*, & *consubstantialem nobis secundum humanitatem*, contra Eutychetis hæresim. Unde patet in illis Conciliis veritatem esse non quancunque universim additionem, sed quæ aliena esset a fide, contraria fidei.

Instabis: constat ex allatis testimoniis præfata Concilia prohibere quancunque additionem, etiam quæ fiat per modum explicationis, dicunt enim *expositionem alienam nullus faciat... sufficiunt qua exposta sunt, alteram expositionem non licet fieri*, ut habet Concilium Chalcedonense: ergo.

Dist. ant. quamlibet expositionem contrariam, vel inutilem, conc. quamlibet simpliciter, nego: patet responso ex dictis.

Instabis: Illi censuerunt nihil esse addendum symbolo etiam per modum explicationis, qui data occasione nomen *Deipara* definitioni quidem fidei addiderunt, sed non symbolo: atqui Patres Ephesini definitioni quidem fidei nomen *Deipara* addiderunt, sed non Symbolo: ergo existimabant ne verbum quidem fidei explicativum inferi debere Symbolo.

Dist. min. ex eo quod hoc ipsis visum

sum fuit inutile, C. eo quod omnis additio illicita sit, N. scilicet istud inutile esse iudicarunt Patres Ephesini, quia B. Mariam esse Deiparam ex ipso symbolo abunde notum erat, in quo legitur Christum esse Deum, & Deum esse incarnatum, unde sequitur Mariam esse Deiparam, natam ex Maria.

Instabis: ex eo quod docuit gessitque Leo III. summus Pontifex anno 609. Cum enim Galli post Hispanos Symbolum canerent cum illa voce *Filioque*, in hanc consuetudinem insurrexit Leo, ut constat ex actis collationis Legatorum Caroli Magni cum ipso Leone habitæ, quæ habetur apud Baronium ad annum 809. hac in contestatione, etsi fateatur summus Pontifex Spiritum sanctum procedere a Filio, tamen negat vocem *Filioque*, inferendam Symbolo & in Missa canendam. Et præterea, ut testatur Photius in Epistola ad Aquilejensem Patriarcham, in Basilica sancti Petri duas tabulas argenteas curavit affigendas, in quarum altera Symbolum legeretur latine scriptum, in altera vero græce exaratum absque illa voce *Filioque*. Ex quibus sic conficitur argumentum, illud profecto illicitum erat quod Leo III. summus Pontifex omnino improbavit: atqui vocem illam *Filioque*, Symbolo esse insertam, & publice cani in Ecclesia Leo III. summus Pontifex improbavit: ergo.

Dist. min. improbavit re non satis examinata, conc. post maturam deliberationem præhabitam, nego: verisimile est igitur huic additioni vocis *Filioque*, Leonem III. summum Pontificem obstitisse solummodo, quia rem sufficienti examine non ponderaverat, forte ignorabat a ducentis & amplius annis, morem fuisse receptum pene in omnibus Occidentis Ecclesiis, ut Symbolum cum illa voce caneretur, & ideo sine Ecclesiæ maximo detrimento delecti non posse vocem illam à Symbolo,

quia scilicet inde existimassent fideles Spiritum sanctum non procedere a Filio, forte idipsum summo Pontifici non satis clare exposuerunt Legati missi a Carolo Magno. Præterea, timuit ne novitatis argueretur, si hanc pateretur additionem, nulla, ut ipsi videbatur, urgente necessitate, nullo convocato Concilio: unde ipsius successores in eadem Ecclesia Romana, cæterarum Occidentis Ecclesiarum praxim lubenter amplexi sunt. Denique responderi potest id fecisse Leonem III. summum Pontificem, ut servaretur memoria Symboli Constantinopolitanæ, quæ poterat ista nova additione obliterari; ut inde certo constaret integram retineri fidem antiquam, qua de causâ servantur in Ecclesia Symbola varia Apostolorum; Nicænum, Constantinopolitanum, &c. quibus ostenditur hæreticis, unam semper fuisse in Ecclesia fidem.

Utrum, si Spiritus sanctus non procederet a Filio, ab eo distingueretur.

Ortum habuit hæc quæstioncula, ex eo quod multi Theologi ad altruendam contra Græcos processionem Spiritus sancti a Filio, illud usurpant argumentum, quo nempe contendunt Spiritum sanctum a Filio non fore distinctum realiter, si ab eo non procederet; ita præcipue S. Thomas & Thomistæ, quibus adversantur Scoti discipuli, qui docent etiam in hypothesi Græcorum Spiritum sanctum esse realiter distinctum a Filio.

CONCLUSIO.

Spiritus sanctus non distingueretur a Filio realiter, si ab eo non procederet.

Prob. Ad hoc satis est, quod in divinis distinctio realis non reperiatur, nisi inter ea quæ opponuntur oppositione relativa fundata in origine: atqui in divinis distinctio realis non reperi-

tur,

tur, nisi inter ea quæ opponuntur oppositione relativa fundata in origine; eo enim solum fundamento probamus contra Sabellianos & Socinianos realem distinctionem Patris, Filii & Spiritus sancti, velut trium Personarum, & Patrem, Filium, & Spiritum sanctum non indicare duntaxat tres appellationes ejusdem suppositi quod inter Patrem, Filium & Spiritum sanctum occurrat oppositio relativa fundata in origine: ergo Spiritus sanctus a Filio non procederet, si ab eo non distingueretur realiter.

Objicies: Ea sententia est falsa, quæ falso nititur fundamento: atqui sententia Thomistarum falso nititur fundamento, nempe quod non sit distinctio realis, nisi inter ea quæ obviat relationis oppositio fundata in origine, sufficit enim ad distinctionem quod duo sint disparata: ergo.

Nego min. ut enim mox diximus, in astruendo Trinitatis mysterio contra Sabellianos in Socinianis reditivos, non alio nituntur fundamento Theologi; cum enim Sociniani dicunt Patrem, Filium & Spiritum sanctum indicare quidem tria nomina, tria prædicata, tres appellationes ejusdem suppositi, non autem tria supposita, tres Personas; non alio argumento refelluntur a Catholicis, quam quia in Scripturis ita designantur Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ut unus dicatur principium alterius, quod quidem recte probat distinctionem Personarum, idem enim suppositum non se ipsum producit, non se generat, a se non procedit; quo ratio cinio sublato Græci nihil respondere poterunt Socinianis contendentibus saltem Filium & Spiritum sanctum esse eandem Personam, quæ dicitur Verbum prout est ab intellectu, & Spiritus sanctus prout est a voluntate; proindeque falso non nititur fundamento sententia Thomistarum. Ad id vero quod dicitur sufficere ad distinctionem quod duo sint

disparata: respondeo id verum quidem esse si agatur de distinctione formali, distinctione attributorum, formalitatum, non autem si agatur de distinctione reali Personarum: unde paternitas & spiratio activa sunt duo relativa disparata, quæ non distinguuntur nisi formaliter.

Instabis: in illa hypothese Græcorum, in qua nempe Spiritus sanctus non procederet a Filio, esset in Filio filiationis, esset vero in Spiritu sancto spiratio passiva: atqui per filiationem & spirationem passivam realiter distingueretur Filius & Spiritus sanctus: ergo.

Nego min. siquidem cogitari posset filiationem & spirationem passivam esse tantummodo duas perfectiones, duo attributa formaliter distincta, quæ proinde duas Personas realiter distinctas non constituerent; sola enim relatio saltem quoad nos, multiplicat Trinitatem hoc solum fundamento, quod idem non se producat, a se non procedat; unde æternitas, immensitas, justitia, & misericordia in Deo non censentur constituere distinctas Personas, sed esse varia ejusdem Personæ attributa, quippe quæ non opponantur inter se relative.

Nec est quod dicatur maximam esse disparitatem inter justitiam & æternitatem ex una parte, & filiationem & spirationem passivam ex altera, quia per se notum est filiationem & spirationem passivam esse proprietates personales & relationes saltem disparatas, quod sufficit ut censcantur constituere duas Personas; hoc, inquam, nihil efficit, quia paternitas & spiratio activa tametsi sint relationes, non constituunt duas Personas realiter distinctas, præcise, quia inter illas non stat relatio fundata in origine.

Instabis: per illud Spiritus sanctus distingueretur a Filio, per quod constitueretur; idem est enim, ut ajunt, principium constitutivum ac distincti-

Bb vum:

vum : atqui per spirationem passivam quam acciperet a Patre Spiritus sanctus, sufficienter constitueretur : ergo.

Dist. min. sufficienter constitueretur in ordine ad Patrem, conc. in ordine ad Filium, nego : scilicet cum in illa hypothese Spiritus sanctus procederet a Patre, esset in eo spiratio passiva, in Patre autem esset spiratio activa : quibus positis conciperetur Spiritus sanctus a Patre distinctus realiter & constitutus in ordine ad Patrem, at non conciperetur constitutus respectu Filii a quo non procederet.

Instabis : vel filiatio & spiratio passiva constituerent Filium & Spiritum sanctum, tanquam duas personas realiter distinctas ; vel uni eidemque Personæ competere : absurdum istud secundum ; ergo & primum.

Nego min. & dico præsupposita Græcorum sententia, in veris Theologiæ principis Filium & Spiritum sanctum non fore nisi unam eandemque Personam, quæ diceretur Filius, prout procederet a Patre per intellectum, & Spiritus sanctus prout ab eodem procederet per voluntatem ; quamobrem Filius non esset quidem Spiritus sanctus formaliter, quia filiatio & spiratio passiva respicerentur ut duæ formalitates, sed esset Spiritus sanctus realiter eademque cum illo Persona.

Instabis : Termini actionum distinctarum realiter, distinguuntur & ipsi realiter : atqui in illa hypothese Filius & Spiritus sanctus forent termini actionum distinctarum realiter, nempe intellectus & volitionis : ergo distinguerentur realiter.

Primo, negari potest major, quia idem terminus, aut potius eadem persona ratione diversarum formalitatum distinctis actionibus potest produci, idem enim homo est a Deo per creationem, ab homine per generationem ; existit nunc per generationem, erit autem aliquando per resurrectionem ; at in illa

hypothese Filius & Spiritus sanctus merito quidem respicerentur ut eadem Persona, sed habens diversas formalitates, filiationem scilicet & spirationem passivam, quæ responderent distinctis actionibus, puta intellectui & volitioni.

Secundo, dist. maj. in creatis transent, in divinis, subdistinguo ; si opponantur relative, conc. si non opponantur relative, nego.

Instabis : Spiratio passiva foret in Spiritu sancto proprietas vere personalis, ac proinde ipsa sola constitueret Spiritum sanctum ut veram personam a Filii persona distinctam : ergo.

Dist. ant. foret proprietas vere personalis in ordine & comparate ad Patrem, in quo esset spiratio activa, conc. comparate ad Filium, in quo non esset spiratio activa, nego : simile exemplum habemus in eadem Trinitate, scilicet Græcis, spiratio enim activa est proprietas personalis in Patre, comparate ad Spiritum sanctum in quo est spiratio passiva, non autem comparate ad Filium : si nempe per proprietatem personalem intelligatur perfectio relativa quæ constituat aliquam Personam, eamque ab alia distinguat.

Et certe non modo hæc sententia nostra, qua dicimus futurum, ut Spiritus sanctus non distingueretur a Filio, si ab eo non procederet, non fuit definita ab Ecclesia adversus Græcos, sed nec ab omnibus Latinis propugnatur ; volunt enim Scotiste omnes Spiritum sanctum optime censi distinctum a Filio ut veram & subsistentem personam, tamen non procederet ab illo ; quo fit ut Græci non idcirco negent Spiritum sanctum esse distinctum realiter a Filio, quod non agnoscant illum a solo Patre procedere.

Objicies : Si Spiritus sanctus non procederet tanquam vera persona distincta a Filio, in ea scilicet hypothese Græcorum, in qua procedit a solo Patre ; sequeretur Græcos esse hæreticos, non

so-

solum quia negant processionem Spiritus sancti a Filio, sed quod conferentur mysterium Trinitatis evertere, non agnoscentes trium Personarum distinctionem: sed nemo umquam hujusce erroris Græcos accusavit: igitur ex illa hypothese quam admittunt, non sequitur futurum ut Spiritus sanctus non sit persona realiter distincta a Filio.

Dist. maj. Græcos esse hæreticos, si definitum esset in Ecclesia Spiritum sanctum non fore personam a Filio distinctam, in ea hypothese, in qua non procederet ab illo, C. si hoc tantum constet ex consequentia ducta a Latinis adversus Græcos, N. Itaque Græci non habentur hæretici, velut negantes Spi-

ritum sanctum esse personam a Filio distinctam, quia nimirum minime fatentur Spiritum sanctum non esse personam a Filio distinctam; cum dicunt illum ab eodem Filio non procedere: consequentia est ducta a Latinis, quam ipsi rejiciunt Græci: & quæ ab Ecclesia nusquam definita fuit; unde non sunt propterea hæretici: quemadmodum Thomistæ non habentur ut hæretici quod liberum hominis arbitrium evertant, tametsi alii plerumque Theologi dicunt per præmotionem Thomisticam omnino destrui liberum arbitrium: quia nimirum ejusmodi consequentia nec admittitur a Thomistis, nec definita est ab Ecclesia.

TRACTATUS DE ANGELIS.

DE Angelis pauca dicemus, quod, præter eorum existentiam & quasdam operationes, de quibus mentio habetur expressa in divinis litteris, ea scire omnia quæ de iis tractari solent a Theologis, in conjecturis posita sunt.

Nomen & definitio Angeli.

ANGELI nomen, si etymologia spectetur, muneris est & officii, non naturæ, ut nimirum quod græce ἀγγελός dicitur, idem sit quod apud Latinos est missus aut nuntius, quemadmodum docet Augustinus in Psal. 103. Serm. 1. n. 15. *Spiritus autem, inquit, Angeli sunt; & cum spiritus sunt, non sunt Angeli, cum mittuntur sunt Angeli; Angelus enim officii nomen est, non natura. Quæris nomen hujus naturæ, spiritus est; quæris officium, Angelus est; ex eo quod est, spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est.* Ubi videas obiter non modo Angelici nominis etymologiam attigisse sanctum Doctorem; sed & Angelorum existentiam, & naturam, quantum pertinet ad Christianam fidem & doctrinam, expressisse.

Definiuntur Angeli substantiæ creatæ, spirituales, completæ.

Substantiæ quidem creatæ, uti enim postea dicitur, Angelos a Deo fuisse creatos Christiana Religio profitetur.

Additur, *spirituales*, hoc est omnis materiæ propriæ dictæ expertes, in quo cum Deo & anima rationali hominum consentiunt.

Denique dicunt substantiæ *completæ*, in quo differt Angelus ab anima nostra quæ substantia est creata & spiritalis, sed incompleta, quia de se parè est hominis.

De existentia Angelorum.

CIRCA existentiam Angelorum duo pertractari solent. Primum, an certo constet existere Angelos. Secundum, utrum eorum existentia ratione naturali demonstrari possit.

Utrum existant Angeli.

ANGELORUM existentiam negarunt olim Sadducæi, qui, ut ait S. Lucas in Actis c. 23. affirmare ausi sunt, *Non esse resurrectionem mortuorum, neque Angelum, neque spiritum*, omnem hoc pacto substantiam spiritalem, quo nimirum sensu admittitur a Christianis, aperte rejicientes; putabant enim perinde ut veteres Philosophi Epicurei nihil esse in orbe universo, nisi quod corporeum est & sensu percipi potest.

In eodem quasi errore versantur Anabaptistæ qui omnia Scripturarum loca, in quibus asseritur Angelorum custodia & daemonum tentatio, de solis bonis vel malis cogitationibus interpretantur.

At facile revincuntur ex Scripturis sacris, in quibus & frequentissima sunt de Angelis atque evidentissima testimonia, Tobie 12. cap. *Ego sum Raphael Angelus, unus ex septem qui astamus ante Dominum.* Psalm. 8. *Ministri eius*

pau-

paulo minus ab Angelis. Math. 18. cap. Angeli eorum in calis semper vident faciem Patris; adeo ut nemo qui Christianam suscepit fidem, ea de re possit unquam dubitare; quisquis enim sua paululum ratione uti voluerit, facile deprehenderit in illis & similibus Scripturæ locis Angelos designari tanquam personarum quibus facta & dicta tribuuntur, nec solas designari cogitationes aut inspirationes.

Atque idem colligitur peculiariter adversus Sadducæos, qui non aliam admittunt Scripturam quam Pentateuchum Moysis, ex multis scilicet historiis quæ ibi leguntur de Angelis Genes. 16. Exod. 14. Num. 22. ubi certe inducuntur Angeli tanquam veræ personæ. Unde cum cæteris Patribus sic loquitur S. Augustinus in loco mox laudato in Plal. 103. *Angelos novimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus, & tenemus; nec inde dubitare fas nobis est.*

Obijcies: De Angelis ne verbum quidem unum habetur initio Geneseos; ubi de rerum universalis creatione agitur; qua vero de causa creationem Angelorum tacuisset Moyses, siquidem reipfa existisset Angeli?

Respondet id unum colligi posse ex hoc ratiocinio, Angelos non fuisse creatos cum cæteris creaturis, qua de re nihil certi affirmari potest, sed non est neganda idcirco Angelorum existentia, de quibus nimirum tam obvia & frequens habetur mentio in divinis litteris. Putant vulgo Interpretes de Angelis, uti de rebus corporeis & sensibilibus, loqui non debuisse Moysen, quia scribebat pro Judæis ad colenda corpora, ut solem & lunam, maxime propensius; quorum proinde creationem aperire non debuit, ne ab illo populo crederentur increari & divinis honoribus affiendi.

At, inquit, Angelos in Scripturis nihil aliud designare quam inspirationes aut bonas aut malas, satis aperte in-

nuitur ex eo quod Angelus nomen officii est, non naturæ, significans nuntium & legatum.

Respondet Angelum designare personam aliquam, licet nomen sit officii: scilicet nomen est alicujus personæ sumptum ex ejus officio; ut cum aliquem designamus sub nomine Philosophi, vel Oratoris.

Utrum existentia Angelorum ratione naturali demonstrari possit.

SUNT qui existentiam Angelorumclare & evidenter demonstrari putent ex insolitis & mirabilibus quibusdam effectibus qui non semel prodierunt inter homines, quales potissimum sunt motus energumenorum, contra quos sit

CONCLUSIO.

Ratione naturali demonstrari non potest Angelorum existentia.

Probatur: Vel illa demonstratio, si qua daretur, esset a priori vel a posteriori: sed existentia Angelorum neutro modo demonstrari potest; non a priori quidem, quia nimirum Angeli non sunt ab ea causa producti, quæ cum iis necessitatem habeat connexionem: Deus quippe libere non necessario illos creavit; neque etiam a posteriori; nulli enim proferuntur effectus, qui licet stupendi & mirabiles ad alias causas referri non possint quam ad Angelos, puta in animam rationalem hominis, vel in Deum solum: igitur existentia Angelorum invictè probari non potest ratione naturali.

Obijcies: Plurimi sunt effectus in rerum natura: plurimi prodeunt identidem qui certe sunt ejusmodi, ut non possint aliis tribui causis quam spiritibus illis qui dicuntur Angeli apud Christianos & demones a Philosophis Ethnicis; hujus generis sunt solitæ Energumenorum operationes, qui interdum variis lo-

loquuntur idiomatibus. quæ nunquam didicerunt, aliaque pene innumera efficiunt vel etiam facinorosa, quæ ex una parte naturæ vires superant, ex alia vero Deo tribui non possunt. Insuper in eodem loco reponi potest uniformis cælorum & syderum motus, quem cœlestibus illis intelligentiis facile tribuebant veteres Philosophi. solo lumine naturali ratiocinantes citra ullum divinæ revelationis subsidium: igitur ratione naturali demonstrari potest existentia Angelorum.

Respondeo ex præfatis, & aliis ejusmodi effectibus certo colligi non posse existentiam Angelorum; quia nempe non ita necessario ab illis proficiscuntur, ut in aliis causis refundi facile non possint, quod tamen requireretur ad veram & exquisitam demonstrationem, de qua præsens habetur questio; quidni enim v. g. uniformis. ille & constans syderum motus, dicetur ab ipso Deo universi orbis conditore & gubernatore impressus? Quidni stupendos & insolitos. Emergumentorum, motus, aliaque subinde eorum opera, vel ipsi Deo vel animabus hominum separatis tribuamus, quemadmodum ex aliis corporibus in alia transitum animarum, induxit olim Pythagoræ Schola?

Quibus, certe non immerito addiderim inter ejusmodi opera, quæ apud profanos scriptores leguntur, & quæ etiamnum a Christianis commemorantur, pleraque ficta esse & a. superstitiosis hominibus somniata, quibus proinde nulla debetur fides, & quorum nulla querenda est causa præter cerebrum illorum hominum. ejusmodi figmentis accommodatissimum.

Nihil est autem quod existentiam Angelorum probet S. Thomas ex eo quod postulat ordo & perfectio universi, ut in eo sint aliqua creaturæ quæ Deo creatori assimilentur per intellectum & voluntatem, per quas facultates universitatem rerum condidit.

Huic enim S. Thomæ rationi respon-

demus nihil omnino fuisse necesse, ut Deus mundum universum conderet in eo perfectionis statu in quo revera illum condidit, super ea re liberrime fuit Deus, ac proinde ratio naturalis non infert necessario productos fuisse Angelos. Præterquamquod etiam si non essent Angeli, non deesset tamen aliqua creatura spiritalis, nempe anima rationalis in homine.

De creatione Angelorum.

ANGELOS a Deo fuisse creatos nemo Christianus non probetur; est ea de re disertum Apostoli testimonium ad Coloss. 1. ubi sic de Christo loquitur: *In ipso condita sunt universa in calis & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes.*

Tum & rem definiit Concilium Lateranense magnum: cap. *Firmius*, his verbis: *Unum est universorum principium. Creator omnium visibilium & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotentis virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritalem & corporealem, Angelicam videlicet & mundanam.*

Verum ambigitur de tempore illorum creationis, utrum nempe ante vel post Mundum conditi fuerint.

Rem in dubio reliquit S. Augustinus lib. 11. de Civitate Dei cap. 32. quam alio in loco primo die factos illos putet, libro nempe 22. contra Faustum cap. 10. Unde & in duas & contrarias super isto negotio sententias abierant antiquissimi Patres.

Priorem sententiam, hoc est, ante rerum istarum aspectabilium productionem creatos fuisse illos, Spiritus, amplexi sunt Origenes Hom. 10. in Math. qui tamen in lib. 1. Periarchon cap. 1. factur non satis manifeste constare ex Scri-

Scripturis quondam Angeli creati sint. S. Basilius Homil. 1. in Hexameron. S. Gregor. Nazianz. orat. 38. S. Ambros. lib. 1. Exam. cap. 5. S. Hilari. lib. 12. de Trinitate. S. Chrysostomus lib. 7. ad Stagirium. S. Damascenus lib. de Fide orthod. c. 3. & l. 4. c. 14. & alii.

At vero plures contra docuerunt non existisse Angelos ante hanc rerum corporum universitatem, ita nempe autor libri de Trinitate qui Novatiano solet ascribi. S. Epiphanius hæresi 65. Theodoretus quest. 3. Autor questionum ad Antiochum quæ inter Athanasii opera leguntur quest. 3. S. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 10. Gennadius Massiliensis lib. de Dogmatibus Ecclesiasticis cap. 10. & alii passim.

Observat nec immerito doctissimus Petavius l. 1. de Angelis c. 15. n. 11. ex illis duabus & sibi oppositis opinionibus de tempore quo conditi sunt Angeli, neutram certa Scripturarum autoritate fultam, & frustra posterioris defensoris in partes suas trahere hunc Ecclesiastici cap. 18. locum, qui vivit in æternum, creavit omnia simul. Siquidem ibi non de creaturis omnibus, sed de iis solum sermo habetur, quarum Moyses meminit in Genesi, vel recte dixeris hanc vocem simul idem significare quod *equaliter*, hoc nimirum sensu quod Deus inducatur equaliter creator visibilium & invisibilium, uno verbo omnium creaturarum, in quem similiter sensum accipi debent verba jam laudata Concilii Lateranensis, ubi Deus dicitur *Creator omnium visibilium & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotentis virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spirituales & corporales, Angelicam videlicet & mundanam*.

Aliter opinantur quidam alii qui dicunt, si Scripturas sacras consulamus, quamvis tempus illorum creationis expresse non designent, reperiri tamen unde duæ præfatæ opiniones evertantur:

cum enim, inquit, Angeli secundum Scripturam nec ante nec post mundum aspectabilem creati sint, consequens fit ex ejusdem Scripturæ autoritate simul cum eo creatos fuisse.

Existimant tamen Theologi fere omnes fide divina non constare Angelos simul cum mundo corporo creatos esse. 1. quia, ut diximus, hæc sententia non satis aperte legitur in Scripturis sacris. 2. quia in diversas opiniones super ea re abierunt SS. Patres; unde, ut ait Ektius, una pars præ altera non est dicenda ut fidei contraria. 3. quia S. Thomas qui scripsit post Concilium Lateranense, quo potissimum hanc veritatem astrui & ita ut fide tenendam dici posset, hanc præsentem questionem expendens, ait duas esse hoc in negotio sanctorum Doctorum sententias, eamque solum probabiliorē appellat, quæ statuit Angelos simul cum mundo corporeo creatos esse, contrarium autem negat reputandum errorem. Tum vero scribens in hanc distinctionem dicit alteri sententiæ non esse præjudicandum, quia non est determinatum, inquit, nec fide expressum.

Quod spectat autoritatem Concilii Lateranensis supra adductam, constat, ut multi observant Theologi non infimæ notæ, mentem hujus Concilii neutiquam fuisse hanc sententiam de tempore creationis Angelorum definire, quanquam potuerint Patres eam recipere ut altera opposita probabiliorē, sed voluisse solum condemnare Origenis errorem qui docebat Angelos & animas multis sæculis ante mundum hunc corporeum existisse, qui nimirum a Deo non fuerat conditus, nisi ut illi spiritus per corpora vel in corporibus puniretur.

Querunt Theologi quo in loco creati sint Angeli.

Respondent plerique creatos esse in cælo empyreo. 1. quia, ut ait S. Thomas 1. p. q. 61. art. 4. conveniens fuit

crea-

creaturam spiritualemente creati in supremo corpore, scilicet tanquam toti naturæ corporeæ præsidendum. 2. quia, ut ait Eñius, ratio postulat non alium esse ullum locum aptiorem creationi Angelorum.

Notandum tamen, inquit, Angelos hic non dici creatos in cœlo tanquam in loco vel habitaculo præparato, sicut homo creatus est in terra jam prius existente, sicut & cætera animalia in suis quæque locis; sed significatur Angelos, ut primum creati sunt, non fuisse sine loco, sed eos simul cum loco, id est corpore in quo ab initio essent, creatos fuisse.

Obijciuntur contra istam sententiam hæc verba Isayæ cap. 14. ubi Angelus peccans inducitur sic loquens: *in cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum*. Quibus verbis supponitur eum non fuisse in cœlo quandoquidem in cœlum ascendere voluit.

Respondet S. Thomas per cœlum hoc in loco intelligi non corporeum aliquod cœlum, sed cœlum S. Trinitatis in quod ascendere voluit Angelus peccans, ait enim, *et ero similis Altissimo*. Quem sensum innuit S. Augustinus lib. 14. de Civitate Dei cap. 13. & S. Ambros. Epist. 84.

Utrum Angeli sint incorporei.

DIFFITERI non possumus quin multi e SS. Patribus vel antiquissimis tum Latini tum Græci aperte professi fuerint corporeos esse Angelos; uti ex iis constabit testimoniis quæ mox adducemus; in eadem quoque versati sunt opinione quamplurimi e veteribus Theologis; sed cum major nunc Theologorum pars contrariam propugnet partem præeuntibus multis Patribus, eam proinde ut multo veri propiorem trademus. Quapropter sit.

Angeli substantiæ sunt spirituales, & omnis omnino materiæ expertes.

Probatur 1. ex Scripturis, non ex iis quidem præcise locis, in quibus Angeli dicuntur. Spiritus, quemadmodum v. g. legitur Psal. 103. *qui facis Angelos tuos spiritus*. Quia nimirum corpora tenuissima, ut aer & ventus appellantur spiritus in Scripturis Psalm. 148. *ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum*.

Verum id melius colligitur ex eo quod Angelos ac dæmones Scriptura sic appellat quandoque spiritus aut spirituales, ut spiritus notionem corpori vel rei corporeæ manifeste opponat. Ephes. cap. 6. *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principes & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus*.

Idem probatur ex legione spirituum quam Christus ab uno homine eiecit, Marci 5. cap. hinc enim sequitur integram dæmonum & consequenter Angelorum in uno eodemque homine simul habitasse, adeoque dæmones illos nec minutissima fuisse corpora, nec ex minutissimis compositos corporibus; incredibile enim omnino est millia substantiarum corporearum in uno homine habitasse quandoquidem substantia quævis corporea, vivens scilicet, organis constare debet, & proinde corporea sua extensione insignem aliquem occupare locum: sunt igitur Angeli substantiæ omnino materiæ expertes.

Probatur 2. hæc nostra sententia, ex eo quod illam propugnarunt quamplurimi e SS. Patribus.

E Græcis quidem S. Ignatius Epistola ad Trallianos his verbis, *Cherubim Seraphimque excellentiam & spiritus sublimitatem, Domini regnum, & incomparabilem Dei Patris omnipotentis divinitatem*.

.S. Iræ-

S. Irenæus lib. 2. c. 54. sic loquitur de Gnosticis: *Animalem enim eum esse volunt, & per hunc facta esse non tantum qua videntur hæc, sed & invisibilia, Angeli, Archangeli, Dominationes.*

Origenes lib. 6. Contra Celsum. Nos, inquit, incorpoream substantiam non putamus igne conflagrare, neque in ignem resolvi, hominis animam vel Angelorum, Thronorum substantiam.

S. Chrysostomus in lib. ad Stagirium, Fecit, inquit, Angelos & Archangelos ac reliquas incorporeorum substantias.

S. Gregorius Nissenus oratione 4. de Oratione Dominica, idem docet his verbis: *Omni creatura rationalis partim in incorpoream, partim in corpoream naturam divisa est; est autem Angelica quidem incorporea, altera vero species nos homines sumus.*

Item Gregor. alter Nazianz. orat. 34. Porro spiritus vocantur & ignis, illud tanquam intelligibili natura, hoc tanquam purgandi vim habens. Is insuper Angelos dicit incorporeos or. 38. & 42.

S. Basilus homilia quod Deus non est autor malorum, de diabolo sic loquitur: *Natura ipsius incorporea est secundum Apostolum dicentem, Non nobis cellulatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritualia nequitia.*

Eusebius Cæsariensis l. 4. de Demonstratione Evangelica cap. 10. Cum Deus vellet, inquit, divitiarum suarum thesauros pluribus impertiri, essetque jamjam omnem rationalem creaturam in lucem producturus, incorporeas videlicet quasdam atque imellestuales divinas potestates, Angelos atque Archangelos materis expertes, & ex omni parte puros spiritus produxit.

Idem habent S. Athanasius lib. de naturali communione. S. Gregorius Nazianz. orat. 2. de Theolog. S. Epiphanius hæresi 26. Theodoretus in Epit. div. decret. S. Cyrill. Alex. l. 4. in Joan. & S. Damascenus l. 2. de Fide c. 3.

Tom. II.

E Latinis vero S. Hilarius lib. 8. de Trinit. inter visibilia reponit Angelos his verbis: *Qui est Dei imago invisibilis, primogenitus omnis creatura, quia in ipso constituta sunt omnia in cælis & in terra, visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive Principatus, sive Potestates, sive Dominationes.* At certum est id omne esse incorporeum in mente S. Hilarii quod est invisibile, ibi enim probat Verbum esse invisibile, & incorporeum.

Lactantius idem omnino sensit, nam lib. 7. cap. 21. cum quaerit quomodo animæ corporis expertes dari possunt: *Primum igitur, inquit, dicimus tantam Dei esse potestatem, ut etiam incorporalia comprehendat, & quemadmodum voluerit, efficiat. Nam & Angeli Deum metuunt, quia castigari ab eo possunt inenarrabili quodam modo, & demones reformidant Deum, quia torquentur ab eo & puniuntur.* Quæ ratio manifeste probat Angelos & bonos & malos esse incorporeos.

S. Hieronymus epist. 59. ad Avitum inter alios errores reprehendit in Origene, quod dixerit, *dæmones ob majora delicta aereo corpore esse vestitos:* hoc principio quod incorporalium vita incorporalis esse debeat.

S. Augustinus in Psal. 103. *Spiritus sunt Angeli, & cum spiritus sunt, non sunt Angeli; cum autem mittuntur sunt Angeli: Angelus officii nomen est, non natura: quæris nomen hujus nature? Spiritus est: quæris officium? Angelus est.* Ex eo quod est, spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est. Et lib. 1. Retractionum cap. 11. illam sententiam quæ ipsi dubia visa fuerat de Angelorum corporeitate retractat his verbis, *Angelorum sanctorum nomine omnem sanctam creaturam spiritalem in Dei secreto atque occulto ministerio constitutam nunc appellaverim, sed spiritus Angelicos sancta Scriptura nomine animarum significare non solet.*

C c

Ma-

Marius Victorinus l. 4. adverb. Arium vocat *Angelos, Archangelos, Thronos, Glorias, ceteraque quæ supra mundum sunt, incorporea*.

S. Gregorius Magnus lib. 4. Dialogum cap. 29. probat Angelos etiam incorporeos igne cruciandos. *Si igitur diabolus ejusque angeli cum sint incorporei, igne cruciantur*. Et rursus lib. 4. Moral. cap. 9. *Angelus namque solummodo spiritus, homo vera & spiritus est & caro*.

Idem docent Leo Papa Epistola ad Turibium c. 6. Julius Africanus l. 11. c. 11. S. Fulgentius libro de Fide c. 3.

Ex quibus manifeste colligitur quam multos & SS. Patribus istam sententiam propugnasse.

Probatur 3. ex eo quod Patres Concilii Lateranensis quarti anno 1215. sic loquuntur cap. Firmiter, *Deus qui omnipotenti sua virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam, ac deinde humanam quasi communem ex spiritu & corpore constitutam*. Ex quibus, licet sententiam de incorporeitate Angelorum tanquam de fide tenendam non contendamus, vel illum Canonem esse ipsius Conc. Lateranensis factum omnino non constet; vel quia tanquam de fide definitum id solummodo censetur, quod ex instituto & matura præhabita deliberatione ab aliquo Concilio generali assertum est, incorporeitas autem Angelorum obiter dicatur hic, ita ut quo sensu incorporeum sumant Patres Lateranenses, sit penitus incertum; tamen accedente nunc Theologorum pene omnium consensu, qui hæc verba Concilii interpretantur de vera & proprie dicta incorporeitate Angelorum, non video quomodo ab illa sententia possit quis recedere.

Non desunt etiam inter Theologos melioris notæ qui in hujus opinionis confirmationem nonnullis utantur rationibus.

Prima est quam usurpat S. Thomas 1. p. q. 50. Postulat, inquit, universi perfectio ut quorundam substantia creata sit pure spiritalis, sunt enim in mundo creaturæ quædam pure materiales & corporeæ, ut arbores & lapides, sunt alie quædam partim corporeæ, partim spirituales, ut homo; sed creaturæ omnino spirituales sunt Angeli.

Secunda est, quia si Angeli essent corporei, motus eorum in cælum vel e cælo nunquam esset sine miraculo; quoties enim e cælo in terram descenderent, vel in cælum redirent, vel fieret penetratio corporum, vel dividi cælum oporteret, sicque miracula forent perpetua, unde etiam & demonibus competeret miracula patrare, quod videtur absurdissimum.

Tertia ratio est, quia cum Angeli toti creaturæ corporeæ præsent, debent consequenter esse naturæ longe præstantioris; adeoque spirituales & incorporei.

Objicies: Illa sententia propugnari non potest, quæ fere universæ sanctorum Patrum autoritati adversatur, eatenus enim verisimilitudine caret, tametsi quibusdam aliis probetur: atqui sententia quæ docet Angelos esse incorporeos, adversatur fere universæ sanctorum Patrum traditioni: idque constat.

Primo quidem ex illis Patribus, qui hæc verba capituli sexti Geneleos: *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchre, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant*: intelligenda esse censuerunt de Angelis desertoribus, qui præ amore scæminarum e cælo in terras descenderunt: putarunt enim hos Angelos ex mulieribus vera generatione filios suscepisse, adeoque fuisse corporeos. Ita

S. Justinus apologia prima his verbis: *Qui ab officio decedentes, victique faminarum amore, susceperunt ex iis progeniem quam vulgus genios vocat*.

Athenagoras apologia ad Antoninum, idem opinatur his verbis: *Itaque a statu suo*

fuo defecerunt, alii quidem amore capti virginum & libidine carnis accensi . . . ex amatoribus igitur gigantes, ut vocant, nati sunt.

Tertullianus libro de habitu muliebri cap. 2. hæc eadem scribit: *Nam illi qui ea constituerunt damnati in penam mortis deputantur, illi scilicet Angeli, qui ad filias hominum de celo ruerunt, ut hæc quoque ignominia famina accedat.*

Clemens Alexandr. l. 3. Stromatum. Jam vero, inquit, *Angeli quoque cum fuissent incontinentes, victi cupiditate sic e celo descenderunt.*

S. Cyprianus lib. de disciplina & habitu virginum, ait vana esse ornamenta mulierum: *quæ omnino peccatores & apostata angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia, a celesti vigore recesserunt.* Eadem vero docent Lactantius l. 2. c. 15. Eusebius Cæsariensis lib. 5. Præparationis Evangelicæ cap. 4. Severus Sulpitius lib. 1. sacræ historiæ. S. Ambrosius lib. 1. de Virgin.

Secundo, Angelos esse incorporeos ex iis ostenditur SS. Patribus, qui docent Angelorum substantiam esse corpus tenuissimum, æereum, æthereum.

S. Basilii lib. de Spiritu sancto c. 16. *In celestibus virtutibus, inquit, substantia quidem earum pura spiritus est æreus, aut ignis immaterialis juxta id quod scriptum est, Qui facit Angelos suos spiritus & ministros suos ignem urentem, eapropter & in loco sunt & sunt visibiles, dum iis qui digni sunt apparent in specie propriorum corporum.*

S. Augustinus lib. 8. de Civitate Dei cap. 16. ait dæmones esse, *genere animalia, animo passiva, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna.* lib. 11. cap. 23. *æereum corpus possidet pessimus dæmon, homo autem luteum corpus accepit.* Lib. 3. de Genesi ad litteram c. 10. *Quapropter etsi dæmones aërea sint animalia, quoniam corporum æreorum natura vigent, & propterea morte non dis-*

solvantur, quia prævalent in eis elementum, quod ad faciendum quam ad patiendum est aptius.

S. Damascenus lib. 2. de Fide orthodoxa cap. 2. *Nam, inquit, omne ad Deum collatum crassum & materiale comperitur, sola enim vere est immaterialis & incorporea divinitas.*

Ergo sententia hæc propugnari non debet.

Nego min. nempe illam sententiam quæ docet Angelos esse spirituales, fere universæ SS. Patrum doctrinæ adversari; & ratio est:

Primo, quia plerique ex iis Patribus quorum obijciuntur testimonia, loquuntur de corporibus assumptis & ascitiis, quæ interdum induerunt Angeli, cum hominibus apparere voluerunt, quod quidem verissimiliter opinati sunt ii qui Angelis corpora tribuerunt, hoc decepti testimonio Scripturæ, *videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchre.* Ubi versio 70. hæbet, *ingressi sunt Angeli Dei ad filias hominum.* Neque enim Patres de propriis Angelorum corporibus locutos esse omnino constabit examinantium singula eorum verba.

Secundo, quia quamplurimi e sanctis Patribus Angelos esse immateriales negarunt, non absolute quidem, sed comparate ad Deum qui solus est immaterialis, quia solus est ubique, solus omnia pervadit, uti nempe loquuntur Cassianus collat. 7. & S. Gregor. Magn. l. 2. Mor. c. 3.

Tertio, quia nonnulli dicunt Angelos esse æreos, æthereos sua natura, ubi hoc de substantia spiritali intelligunt, sicut cum dicimus animum esse æthereum, hoc est spiritalem, & alterius ordinis quam sint elementa & corpora.

Quamobrem licet, ut fatemur, quidam e sanctis Patribus Angelos docuerint natura sua corporeos, hæc certe opinio nonnulli paucorum fuit, quibus cæteros longe plures & autoritate majores

res merito opponimus, ut patet ex locis mox adductis.

Cæterum nostram sententiam qua Angelos natura esse incorporeos asserimus, nec ab omnibus & singulis Patribus traditam, nec velut fidei dogma tenendam proponimus, quocirca mirum videri non debeat, si hac in re sancti Patres diversa senserint, quod luculente testatur sanctus Bernardus sermone 3. in Cantica, ubi proposita questione, an incorporei sint Angeli necne, hæc scribit: *Videntur Patres de huiusmodi diversa sensisse, nec mihi perspicuum est unde alterutrum doceam, & nescire me fateor; sed & vestris profectibus non multum conferre arbitror harum rerum notitiam.*

Obijcies auctoritatem Concilii Nicæni secundi, quod est septimum generale, in quo legitur & comprobatur sententia Joannis Thessalonicensis, qui testatur Ecclesiam Catholicam sentire Angelos esse corporeos, atque inde eos esse pingendos colligit his verbis apud Concilium act. 3. *De Angelis & Archangelis, & eorum potestatibus, quibus & nostras animas adjungo, ipsa Ecclesia Catholica sic sentit, esse quidem intelligibiles, sed non omnino corporis expertes & invisibiles, ut vos gentiles dicitis, verum tenui corpore præditos, & aereo sive igneo, sicut scriptum est, Qui facit Angelos suos spiritus & ministros suos ignem urantem.* Hæc cum lecta fuissent, Tarasius Patriarcha dixit, ostendit Pater, Joannes, quod Angelos pingere oporteat, quando circumscribi possunt & ut homines apparuerunt, responditque statim Synodus, etiam Domine. Ex quibus sic confici potest argumentum, Concilium Nicænum sua probat definitione, quod in hunc finem fuerat lectum & propositum a Joanne Thessalonicensi: atqui legerat & proposuerat Joannes Angelos esse corporeos, ac proinde pingendos: ergo definitivè Concilium Nicænum Angelos esse corporeos.

Respondent nonnulli Theologi approbare quidem Concilium, quod dixerat Joannes Thessalonicensis pingendos esse Angelos, non autem quod prius affirmaverat illos esse corporeos.

Verum non arridet hæc responsio; primo, quia Concilium universum comprobat quæ lecta sunt & proposita a Joanne Thessalonicensi, nullam enim adhibet restrictionem; atqui proponit Joannes Thessalonicensis, statuit, & affirmat sentire Ecclesiam Catholicam, Angelos esse corporeos, aereo corpore præditos, ut inde evincat illos esse depingendos: ergo Concilium approbat quocunque tandem sensu quod dixerat Joannes Thessalonicensis Angelos esse corporeos.

Secundo, quia incredibile omnino videtur reprehensum non fuisse Joannem, qui ut ostenderet depingi posse Angelos, rationem attulisset salam & communi Ecclesiæ doctrinæ adversantem; si nempe ea tum fuisset omnium opinio quod Angeli sint incorporei, Unde sequitur illam propositionem Joannis Thessalonicensis eo sensu intellexisse Patres Nicænos, quod vera corpora ascriberet Angelis, cum eos aereo vel igneo corpore præditos dixit.

Respondeo itaque dist. min. esse corporeos, hoc est, corporibus extraneis & assumptis indutos, C. hoc est natura sua corporeos, N. Itaque Joannes Thessalonicensis ex eo videtur solummodo ostendisse Angelos esse pingendos, quod sint corporei, hoc est, quod soleant sub formis corporalibus apparere hominibus, non autem quod sint natura sua corporei: atque in hunc sensum intellectam fuisse a Patribus Nicænis, quod rei summa est, propositionem, ceu doctrinam Joannis Thessalonicensis, manifeste declarant, quæ addit Tarasius Patriarcha, ostendit Pater Joannes, quod Angelos pingere oporteat, quando circumscribi possunt, & ut homines apparuerunt. Ubi quod dixerat Joannes Angelos esse

cor-

corporeis, dicit Tarasius Angelos apparuisse hominibus, quibus statim subscribit synodus Nicæna, quæ proinde verba confirmat Joannis Theſſalonicenſis, eo ſenſu Angelos eſſe corporeos dicentis, quod ſolent cum aſſumptis & aſcitiis corporibus apparere in terris, non autem eo ſenſu quod ſint vere & natura corporei.

Utrum Angeli ſint immortales.

Conſtat primo Angelos tum bonos tum malos nunquam interituros, niſi Deus præſtitutum rerum ordinem evertat; de bonis quippe Angelis id habetur Lucæ 20. cap. ubi nobis promittitur æqualitas cum Angelis, cum vitam poſſidebimus æternam: Illi vero qui digni habebuntur ſæculo illo & reſurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores; neque enim ultra mori poterunt, æquales enim Angelis ſunt, & filii ſunt Dei. De malis vero expreſſa eſt Scripturarum doctrina, Matth. 25. *Ite in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & Angelis ejus.* Angeli itaque ſeu boni ſeu mali nunquam deſinent, æternumque vivent.

Sed quæſtio eſt utrum ex natura ſua habeant ejuſmodi immortalitatem, an ex Dei gratia.

Qui ſentiunt Angelos non ex natura ſua, ſed ex Dei gratia eſſe incorruptibiles, hiſ nituntur fundamentis.

1. Ex eo quod Deus dicitur in Scripturis ſolus habere immortalitatem. 1. ad Tim. 6. cap. *qui ſolus habet immortalitatem*; a ſe nimirum & per naturam.

2. Ex nonnullis SS. Patrum testimoniis; ita nimirum.

S. Ambroſius lib. 3. de Fide cap. 2. *Neque Angelus, inquit, immortalis eſt naturaliter, cujus immortalitas in voluntate Creatoris eſt.*

S. Hieronymus dialogo 2. contra Pelagianos cap. 3. *Es certe, inquit, legi-*

mus immortales Angelos, immortales Thronos, & Dominationes æſteræſque Virtutes. Sed ſolus Deus eſt immortalis, quia non eſt per gratiam, ut cætera, ſed per naturam. Eadem ſuit ſententia Origenis, ut teſtatur Epiphanius in hæreſi Orig. tum & S. Cyrill. Alex. lib. 20. theſ. Idem docet S. Gregor. M. lib. 16. Moral. cap. 18. & S. Damascenus lib. de Fide orthod. cap. 3.

Eſt autem ea de re diſertum Sophronii teſtimonium quod legitur Act. xi. ſextæ Synodi hiſ verbis: *Sic immortales perſeverant Angeli, non quod naturam revera incorruptam habeant, ut diximus, aut ſubſtantia proprie immortalis conſent, ſed quod gratiam divinitus forſiti ſunt largitricem immortalitatis & incorruptibilitatis conciliatricem.*

Qui vero contendunt Angelos dici debere immortales ex natura ſua, quæ familiaris eſt & recepta apud Theologos loquendi ratio, hac utuntur ratione. Angelus, ut ſupra probatum eſt, ſubſtantia eſt ſpiritalis: Sed ſubſtantia quæ ex natura ſua ſpiritalis eſt & omnis corporeitatis expertus, dici debet per naturam immortalis; nihil enim corrumpitur, niſi in quantum partes ejus diſſolvuntur, vel quia forma ſeparatur a materia; vel denique propter pugnam contrariæ qualitatibus: ſed ſubſtantia omnino ſpiritalis non habet partes quæ diſſolvantur, non eſt compoſita ex materia & forma, tum & nihil habet ſibi contrarium; igitur per naturam immortalis eſt Angelus, non per accedentem Dei gratiam.

Quod ſpectat vero momenta quæ in contrariam partem mox allata ſunt, facile reſpondetur ſublata æquivocatione quæ latere videtur in ea propoſitione qua dicuntur Angeli immortales non eſſe per naturam, ſed per Dei gratiam. Si enim intelligatur hæc propoſitio eo ſenſu quod Deus non poſſit Angelos annihilare; quod nimirum per naturam ſunt incorruptibiles, proſecto certum erit.

An-

Angelos non esse immortales, & recte Deus solus censetur immortalis: sed quia fatentur Theologi Angelos posse a Deo in nihilum redigi, hocque pacto interire, eo tantum sensu dicunt Angelos per naturam esse immortales, quod, ut ait S. Thomas, in seipso non habeant principium corruptionis, ut corpora & elementa, quæ partibus constant & principiis internis sibi contrariis.

Atque ita facile concipitur quo sensu doceant SS. Patres Angelos non esse immortales nisi per gratiam Dei; per illam scilicet gratiam non intelligunt donum aliquod ordinis supernaturalis (hoc enim immortalitatis privilegium volunt commune bonis & malis Angelis, tum & animabus hominum damnatorum) sed Dei beneplacitum, quo voluit Angelos condere immortales; sic enim creationis beneficium gratia dici solet.

De Intellectu Angelorum.

Cum Angeli sint natura sua incorporei & spirituales, haud dubie intellectu præditi sunt; omnis quippe substantia spiritalis duplici pollet facultate, intellectu & voluntate: unde hic quaestio est solummodo de rebus eorum cognitioni subiectis, tum & de modo quo res omnes sibi cognitae percipiant.

Quoad primum spectat, hoc ponendum est tanquam certissimum, Angelos omnes sive bonos sive malos multa scire & multa quoque ignorare: Ea multa quidem scire patet,

1. Quia Deum cognoscunt vel etiam lumine naturali & sine peculiari gratiæ divini beneficio; quod invictè colligitur ex eo quod homines ipsi etiam in hoc statu naturæ lapsæ Deum naturaliter cognoscunt, testante Apostolo ad Rom. 1. cap. *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellectu conspiciuntur*. Quod certe multo magis tribui debet Ange-

lis, quorum est longe subtilior vis cognoscendi; ita S. Thomas 1. p. q. 56. art. 3.

2. Quia seipsos invicem cognoscunt, sibi namque invicem loquuntur, alique alios illuminant, ut patet ex Daniel. 8. & Zach. 2. tum vero & unusquisque Angelus seipsum cognoscit, nequit enim intelligi substantiam spiritalem intellectu præditam seipsam non cognoscere.

3. Angeli cognoscunt res materiales, quod utique colligitur ex Scripturis, quæ docent inferiora hæc per Angelos administrari, ad Hebræos 1. cap. *omnes sunt administratorii spiritus*. Certe nisi res cognoscerent, earum curam habere non possent: igitur Angeli multa cognoscunt.

Verum ex altera parte nonnulla quoque ignorant: Nam legimus Math. 24. diem & horam judicii ultimi ne Angelis quidem cælorum fuisse cognitam, testante ipso Christo his verbis, *de die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli cælorum*.

Quamobrem tria præsertim in quaestione adducuntur, quæ nimirum peculiarem videntur habere difficultatem. 1. utrum Angeli secretas hominum vel aliorum Angelorum cogitationes cognoscant. 2. altera quaestio proponitur de futuris. 3. deum, ambigitur an cognoscant fidei nostræ mysteria: quid nos super his tribus propositis articulis sentiamus, nunc aperiendum est.

PRIMA CONCLUSIO.

Angeli non cognoscunt secretas & occultas cordium cogitationes.

Probatum ex eo nempe quod & legimus passim in Scripturis sacris & apud SS. Patres hoc unius Dei proprium esse privilegium, quod intimas cordium cogitationes penetret.

In Scripturis quidem sacris, Reg. 3. cap. 8. *tu nosti solus cor omnium filiorum homi-*

hominum. Ecclesiast. 42. abyssum & cor hominum investigavit. Jerem. 17. cap. primum est cor hominis & inscrutabile, qui cognosceret illud? Ego Dominus scrutans corda & renes. Quod idem habetur Psal. 7. scrutans corda & renes Deus. 1. Corint. 2. quis hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?

Et apud SS. Patres, eadem traditur doctrina. S. Clemens Alexand. lib. 5. Stromatum: Et quod a nobis, inquit, cordium appellatur cogitor, aperte interpretatur. Interrogatus enim Thales quid sit Deus, id respondit, quod neque principium habes neque finem. Tum sciscitante altero ecquid lateret Deum quidpiam faciens? Et quinam, inquit, hoc posset, qui ne cogitans quidem laus?

Clarius autem Origenes qui hom. 7. in Genesim sic loquitur: Propositum habeo martyrium, non ex hoc dicere ad me Angelus poterit, quia nunc cognovi quod tu times Deum. Deo enim soli cognitum est propositum mentis. Si vero accessero ad agones, protulero bonam confessionem, quæ inservunt cunctanter suscepero: tunc potest dicere Angelus velut confirmans me & corroborans, Nunc cognovi quod tu times Deum.

S. Ambrosius in cap. 5. Lucæ: Dominus, inquit, salvos volens facere peccatores, & occultorum cognitione Deum se esse demonstrat. Et ad ea Psalm. 50. tibi soli peccavi; Quem, inquit, salum abscondita cogitationum & mentis occulta non fallunt.

S. Augustinus, Serm. 2. 3. cap. 5. Cogitationes, inquit, quas modo non videt nisi Deus, omnes invicem videbunt in illa societate Sanctorum... Cor videre Dei est, hominum autem non est, nisi de his quæ manifesta sunt, judicare.

S. Chrysostomus homil. 4. in Math. ad illa verba, hac eo cogitante, Angelus in somnis apparuit Joseph, sic loquitur: Hoc signum fuit certissimum illum a Deo missum fuisse Angelum, quippe cum so-

lius Dei sit arcana cordium nosse. Et homil. 24. in Joan. quæ in corde hominum insunt, nosse solius Dei est, qui singillatim corda finxit, Tu enim, inquit, nosti corda solus. Ita cæteri vulgo Patres loquuntur. S. Cyrillus Alex. lib. 2. in Joan. S. Fulgentius lib. 2. ad Trasimundum cap. 16. S. Hilarius in Psal. 139. Petrus Chrylogus Sermone 50. Cassianus Collat. 7.

Ex quibus abunde colligitur & Angelos & demones minime nosse secretas cordium cogitationes, quandoquidem ejusmodi cognitio certissimum est divinitatis argumentum.

Non desunt tamen ioter hodiernos Theologos qui putent ex indicis quibusdam externis judicare posse Angelos quid secreto cogitent homines, quod etiam insinuare videntur nonnulli e SS. Patribus, uti v. g. S. Hieronymus in Psal. 16. his verbis: Diabolus in anima intrinsecus nescit quid cogitet homo, nisi per exteriores motus intelligat. Hoc ipsum etiam dixerat S. August. lib. de Divin. cap. 5. Angeli, inquit, hominum dispositiones non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quadam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt. Sed hanc suam mentem correxit lib. 2. Retract. cap. 30. Rem, inquit, dixi occultissimam audaciorē asseratione quam debui. Nam pervenire ista ad notitiam demonum per nonnulla etiam experimenta compertum est. Sed utrum signa quadam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, an alia vi & ea spiritali ista cognoscant, aut difficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri. Quapropter hoc etiam cum S. Augustino in dubio relinquemus, uti & multa sunt alia quæ solent in hoc tractatu examinari.

SECUNDA CONCLUSIO.

Angeli certo non cognoscunt futura.

Probatur eodem plane argumento quo mox in præcedenti assertione usi sumus. Nimirum & sacris Scripturis & SS. Patrum autoritate constat solius Dei proprium esse futura cognoscere; loquimur autem de futuris liberis, non de usque necessariis habent cum suis causis connexiones. Apud Hayam cap. 41. sic divinitatis suæ æmulos provocat Deus: *Accedant & nuntient nobis quæcunque ventura sunt, priora quæ fuerunt nuntiæ, & ponemus cor nostrum, & sciemus novissima eorum, & quæ ventura sunt indicat nobis, annuntiat quæ ventura sunt in futurum; & sciemus quia dii estis vos.* Et cap. 44. *Ego primus & ego novissimus, & absque me non est Deus. Quis similis mei? vocet & annuntiet, & ordinem exponat mihi, ex quo constiit populum antiquum: ventura & quæ futura sunt, annuntient eis.*

Idem aperte docent SS. Patres. Sic apud Tertullianum Apolog. cap. 10. idoneum testimonium divinitatis, veritas divinationis. S. Hilarius l. 9. proprium Deo quid aliud est quam cognitio futurorum? S. Cyrillus Alex. l. 4. in Joan. Nulli, inquit, alii quam uni ac soli naturali Deo futura nosse convenit.

Quapropter in iis etiam quæ naturales habent causas, quales sunt tempestates, pluviae & siccitates: nonnisi conjecturis ea prædicunt dæmones; ita ut sæpe ipsi fallantur, ut scribit S. Aug. lib. de Divinatione dæmonum cap. 6. *Falluntur, inquit, quia cum suas dispositiones pronuntiant, ex improvviso desuper aliquid jubetur, quod eorum consilia cuncta perturbet, velut si aliquid disponant quilibet homines quibuslibet potestatibus subditi, quod non prohibuitur suos præpositos arbitramur, idque facturos se esse pronuntiant.*

Neque ex variis etiam syderum motibus atque influxibus divinare quidquam possunt Angeli, quod nimirum ad hominum vitam & constitutionem attineat, ut multis visum est Gonethliacis, tum quia syderum influxus non sunt veræ nostrorum eventuum causæ, tum quia nec de iis quidquam certi vel ab Angelis vel a dæmonibus prælagiri potest.

TERTIA CONCLUSIO.

Angeli suapte vi & natura, citra peculiarem Dei revelationem non cognoscunt fidei nostræ mysteria.

Probatur ex Apostolo qui 1. ad Corinth. cap. 2. docet neminem nosse quæ sunt Dei præter ipsum Dei spiritum: *Quis enim, inquit, hominum scit quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei.* Ea vero maxime Dei sunt quæ supernaturalia sunt, quæ nulla ratione attingi possunt, sed soli fidei propolita sunt ad credendum; & quæ proinde ab eo solo cognoscuntur, cui placuit ea revelare.

Ad hunc locum revocanda est, inquit Petavius lib. 1. de Angelis cap. 8. illa Patrum antiquorum sententia, qui estimarunt Filium Dei non ante conspectum ab Angelis quam naturam humanam induisset; quod utique docet S. Athanasius orat. 5. contra Arianos, ubi sic loquitur: *Invisibilis antea celestibus virtutibus, nunc visibilis propter conjunctionem cum visibili homine. Visibilem porro dico non invisibili divinitate, sed divinitatis efficientia per humanum corpus.*

Item S. Chrysostomus homil. 11. in 1. Epist. ad Timoth. verba hæc enarrans Apostoli. *Deus apparuit in carne, justificatus est in spiritu, visus est Angelis, ex iis colligit, Angelos nobiscum videre coxisse Dei Filium, cum antea non viderent.* Et homil. 1. in Joan. ad

ad hæc verba, *Deum nemo vidit unquam*, hæc scribit, qui manifestatus est in carne; manifestatio autem per carnem non est secundum substantiam; Nam quod ipse invisibilis sit non solum hominibus, sed & supernis virtutibus, cum dixisset Paulus, manifestatum esse in carne, subdidit, visum ab Angelis; Ergo ex quo carnem induit, tunc visus est ab Angelis, antea vero non ita videbatur.

Theodorctus idem docet dialogo 1. *Apte ergo divinus dixit Apostolus (Deus manifestatus est in carne) per hanc siquidem apparuit natura quæ cerni non poterat, per hanc illam quoque viderunt Angelorum turba; visus est enim, inquit, Angelis. Nobiscum igitur hujus doni particeps facta est etiam incorporea natura.*

Et similiter Anastasius Sinaita lib. 1. ad Exameron, ait neque Angelos ante Filium Dei vidisse quam incarnaretur, nec nisi post homines eum vidisse factum hominem: *Ante Cherubim & Seraphim, inquit, Magi & Publicani & latrones & meretrices & peccatores facie ad faciem Deum viderunt, eoque se oblectarunt, & fructi sunt, deinde eum sic transmiserunt videndum supernis virtutibus.*

Hoc tamen eo sensu, ut opinor, accipi debet, quod Angeli suapte vi & natura non potuerint Verbi divini Incarnationem compertam habere, namque eos longe antea Incarnationem nosse quam recipia fieret, satis aperte indicat Apostolus his verbis ad Hebræos, c. 1. *Et quum iterum introducit primo genitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Unde colligitur eo momento quo in terram inductus est Dei Filius, hunc Patrem Angelis suis proposuisse adorandum.

Atque Verbum Dei ante cognitum fuisse bonis Angelis quam incarnaretur, inde liquet quod altissimum hoc Incarnationis mysterium cognoverunt Prophetæ, velut Isaias, quod certe absconditum fuisse Angelis qui cælestium vaticinationum interpretes erant, non est probabile.

At illud non immerito dici posset de

malis Angelis ceu daemonibus, quibus voluit Deus hoc idem mysterium latere, ut ait S. August. lib. 9. de Civit. Dei c. 21. ubi Angelorum & daemonum scientiam sic distinguit: *Tantum eis innotuit, inquit, quantum voluit, tantum autem voluit quantum oportuit. Sed sic innotuit, non sicut Angelis sanctis, qui ejus, secundum id quod Dei Verbum est, participata aternitate perfruntur; sed sicut eis terrendis innotescendum fuit, nimirum per quadam temporalia sua virtutis effecta, occultissima signa præsentia quæ Angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum potius quam infirmitati hominum possent esse conspicua. Denique quando ea paululum supprimenda judicavit, & aliquanto altius latuit, dubitavit de illo demonum princeps, eumque tentavit an Christus esset.*

Quo certe pertinet istud Apostoli testimonium 1. ad Corint. cap. 2. ubi sic de Sapientia Dei loquitur, *quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Principes enim sæculi hic demones esse multi censent Interpretes.

De modo quo fit cognitio Angelica.

Multas super ista re quæstiones proponunt plerique Theologi, quas non nisi obiter & paucis tractabimus; nullius enim pene momenti sunt, præterquamquod animus non est hæc omnia de Angelis investigare quæ certo sciri nec definiri possunt.

Quæri primum solet, an per species Angeli cognoscant ea quæ cognoscant.

Respondent multi, Angelos absque ulla specie innata vel acquisita, sed per suam solam essentiam & intellectum omnia intelligere quæcunque intelligunt; tum quia, inquit, supervacanea est hujusmodi species, sufficitque nuda facultas intellectus ad id muneris, tum quia fictitium existimant quasdam admittere species seu rerum similitudines in intellectu, tum denique quia si intellectus Angelicus ejus-

D d mcdi

modi speciebus & rerum imaginibus foret instructus, semper intelligeret; quod nemo dixerit.

Respondent alii Angelos cognoscere quæcunque cognoscunt beneficio specierum quas appellant impressas; si modo sermo sit de objectis distantibus vel corporeis. Et ratio est, inquit, quia universe loquendo facultas cognoscitiva cognoscit objectum per speciem impressam, quando objectum per se non est præsens aut non est proportionatum: atqui res corporeæ non sunt proportionatæ Angelis per se immediate & sine specie impressa; objectum vero distans non est, ut per se patet, præsens: igitur in illa hypothese Angeli non cognoscunt sine specie impressa.

Quæritur postea, supposito quod Angeli non nisi per species cognoscant objecta, quæ communior apud Scholasticos opinio est, undenam habeant ejusmodi species?

Quibusdam, Angeli habent species impressas ab initio ingenitas & naturali emanatione fluentes a propria substantia; si enim, ut ait Scotus, Angelus non haberet species ingenitas ab initio, singulas acciperet a rebus, quod defendi non potest.

Hanc porro sententiam rejiciunt alii, quia, inquit, si haberent Angeli species rerum ingenitas, numerus illarum determinatus esset; ita ut neque minui neque augeri posset, eo scilicet modo quo determinatus est numerus proprietatum quæ fluunt ab essentia: sed numerus specierum non ita determinatus est, ut neque augeri neque minui possit; quando enim augetur aut minuitur numerus rerum naturalium, augeatur necesse est numerus specierum quæ sunt in Angelo.

Volunt alii Angelorum species a rebus ipsis esse receptas, quomodo humanus intellectus ut cognoscat, species rerum habet ab objectis emissas.

Hoc ipsum vero negant alii plerique Theologi; quia, inquit, objecta saltem corporea emittere non possunt species spirituales: sed objecta corporea de-

berent in illa hypothese emittere species spirituales, Angeli enim non possent cognoscere per species quæ non forent spirituales, sicut ipsi Angeli in quibus sunt, spirituales ipsi sunt.

Quapropter inter eos qui putant Angelos habere species a rebus ipsis, sunt qui nonnullam adhibent distinctionem inter res universales & singulares; aiuntque rerum incorruptibilium & universalium species esse Angelis ab initio suæ creationis ingenitas; rerum autem singularium & corruptibilium esse a rebus ipsis postea derivatas.

Est autem aliorum opinio qui censent Angelos suas omnes habere species infusas a Deo, quia nempe, inquit, Angeli suas habent species ab ea causa quæ defectum aliarum supplere debet: sed Deus supplere debet defectum aliarum causarum quæ non possunt agere, puta objecti quod per se directe & physice non potest agere in Angelos: igitur Angeli suas habent species a Deo infusas.

Quærent postea Scholastici, quo tempore Angeli suas acceperint species.

Tum vero respondere solent Angelos a primo suæ creationis instanti accepisse species rerum naturalium actualiter existentium; nam eo tempore acceperunt suas species, quo res id postulabat; sed ita rem fieri certe postulabat natura rerum existentium; ad eas enim administrandas Angeli destinati sunt a Deo; ergo eas acceperunt a primo suæ creationis instanti.

Angeli tamen, inquit illi Theologi, non habuerunt species secretarum cordis cogitationum a primo suæ creationis instanti, si quas nempe habuerunt; tum enim non habuerunt species secretarum cordis cogitationum, cum non potuerunt illas cognoscere: sed a primo suæ creationis instanti non potuerunt cognoscere secretas cordium cogitationes, nondum enim ad ipsos dirigebantur: igitur.

Quærent postea, an per unam eandemque speciem Angelus possit multa intelligere?

Qui-

Quidam docent, non posse unam eandemque speciem multa repræsentare Angelo: ita Scotus; quia, inquit, unica ratio cognoscendi habet unum obiectum adequatum, nec idem potest assimilari pluribus diversis inter se; ac proinde una qualitas non potest esse similitudo tam diversarum rerum. Præterquamquod sequeretur ex opposita sententia, per unicam speciem repræsentari posse infinita, quod videtur absurdum.

Alii vero putant unam esse speciem aut qualitatem in Angelis plura repræsentantem, v. g. per quam speciem cognosci naturam specificam & omnia individua. Nam, inquit, Angelis denegari non debet quod majoris est perfectionis: sed majoris esset perfectionis quod Angeli per unicam speciem plura cognoscerent: igitur.

Querunt insuper, an quo superior est Angelus, eo per pauciores species intelligat; qua de re varia sunt Theologorum placita.

Docent plerique omnes Thomistæ Angelos non solum hierarchiæ superioris & ordinis, sed etiam excellentioris naturæ intra eandem hierarchiam & ordinem, per pauciores species intelligere; cujus sententiæ hoc fundamentum est quod perfectior Angelus perfectius debet intelligere quam inferior, atque adeo per species magis universales. Addit S. Thomas quo perfectior est aliqua natura intellectiva, eo debere Deo magis esse similem in modo cognoscendi & perfectione intellectiōis; perfectio autem intellectiōis in eo maxime posita est, quod per unam simplicem essentiam tam varia cognoscantur: ergo perfectio Angeli in eo etiam erit ut per pauciores species plura intelligat.

Altera sententia est Scoti, qui affirmat Angelos superiores non intelligere per pauciores & universaliore species; quam similiter opinionem amplectuntur quotquot existimant Angelos accipere species a rebus ipsis; inde enim sequitur per unam & eandem speciem & quali-

tatem plura simul diversa non posse repræsentari.

Dehinc querunt etiam Theologi, utrum Angeli cessare possint ab omni prorsus cognitione.

Quidam aiunt Angelum cessare non posse ab omni prorsus cognitione, quia volunt intellectiōem actualem esse ipsam Angeli substantiam, non accidens superadditum.

Alii vero existimant Angelum cessare posse ab omni cognitione actuali, Angelus quippe est substantia essentialiter intellectiva in actu primo, non in actu secundo, ex natura sua habet quidem intellectum seu facultatem intelligendi, sed nihil vetat quominus illa facultas suo privetur actu.

Denique & nonnullas proponunt quaestiones de locutione & irradiatione Angelorum. Irradiatio, inquit, est illustratio unius ab alio, inferioris a superiori; locutio autem est manifestatio conceptuum; unde omnis quidem irradiatio est locutio, non omnis tamen locutio est irradiatio, quia nempe Angelus inferior alloquitur superiorem, nec tamen ipsum irradiat.

Quibus positis aiunt omnes Angelos se invicem alloqui: nam loqui nihil aliud est quam mentem suam alteri manifestare: sed omnes Angeli sibi invicem mentem manifestant; habent enim inter se perfectissimam societatem, & quidem eo perfectiorem humana societate, quo sunt substantiæ spirituales altioris ordinis: ergo Angeli se invicem alloquuntur.

Addunt Angelos ex qualibet distantia se invicem alloqui, quia nimirum ex qualibet distantia conceptus suos ad se invicem dirigunt.

Dehinc Angeli superiores irradiant inferiores; Nam irradiare est veritatem in cognitam alteri manifestare; sed Angeli superiores veritatem incognitam inferioribus manifestant; quatenus nempe Deus veritatem aliquam supernaturalem immediate revelat Angelis superioribus, hi vero eam manifestant inferioribus: igitur Angeli superiores irradiant inferiores.

Dd 2 Ego

Ego vero existimo super illis fere omnibus quaestionibus nihil quicquam certi affirmari posse, nullum enim suppetit testimonium in sacris litteris, ex quo possumus recte colligere Angelos hoc vel illo modo intelligere; quamobrem aut in dubio maneat unusquisque, aut suo fruatur iudicio.

De Voluntate Angelorum.

Est in Angelo voluntas. Nam in omni substantia intelligente est voluntas seu appetitus rationalis: atqui Angelus est substantia intelligens & spiritalis: igitur quilibet Angelus est voluntate praeditus.

Est etiam in Angelo libertas. Nam in omni natura intellectuali est liberum arbitrium seu indifferentia ad agendum vel non agendum: sed Angelus habet naturam intellectualem: ergo praeditus est libero arbitrio.

Quamobrem si ea nunc est natura Angelorum ut iis immobiliter adhaereant quae semel elegerunt; si Angeli sancti non possunt a summo bono recedere si mali seu daemones in suscepta jam malitia obfirmati constanter permaneant; non ita se res habuit in primo eorum ortu & conditione, ut recte dissierit S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum cap. 3. his verbis: *Sed hoc ipsum quod ab eo statu beatitudinis in quo sunt, mutati in deterius nullatenus possunt, non eis naturaliter instum, sed postquam creati sunt, gratia divina largitate collatum. Si enim Angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus & ejus angeli cecidissent.* Scilicet quod boni Angeli in iustitia perseverent, non eorum naturae tribuendum sed gratiae, & vicissim quod daemones sint in malo obfirmati, libero eorum iudicio tribuendum, ita ut utrique natura sua fuerint ad bonum & malum maxime indifferentes; adeoque libero arbitrio praediti.

Circa voluntatem Angelorum haec veniunt in controversiam. 1. de eorum pra-

destinatione. 2. de reprobatione. 3. de eorum gratia 4. de lapsu & peccato daemorum.

De Praedestinatione Angelorum.

Certum est quosdam Angelos fuisse praedestinatos; quidam enim dicuntur in Scripturis sacris electi, quod idem est ac praedestinati; sic enim loquitur Apostolus 1. ad Timoth. cap. 5. *testor eorum Deo & Christo Jesu & electis Angelis.* Favet autem ratio, quia praedestinatio nihil est aliud quam praeparatio gratiae, si sermo sit de praedestinatione ad gratiam, & gloriae, si de praedestinatione ad gloriam; sed Deus & gratiam & gloriam bonis Angelis praeparavit; utramque enim ipsis dedit: igitur.

Sed quaestio est utrum praedestinatio Angelorum facta fuerit a Deo ex praevisis meritis vel ante praevisa eorum merita, hoc est utrum praescientia boni usus gratiae ipsis conferenda, causa fuerit in Deo illius decreti quo statuit illis dare gloriam; vel utrum Deus hoc prius emiserit decretum quo voluit quosdam salvare, & ipsis consequenter quasdam gratias efficaces ad illam gloriam merendam destinaverit; nimirum in priori casu & hypothese praedestinatio Angelorum facta fuisset ex praevisis meritis; in posteriori vero diceretur mere gratuita & facta ante praevisa merita.

Certum est insuper apud omnes Theologos, bona opera Angelorum per solas naturae vires elicit, non fuisse in Deo rationem illis praedestinandi; quantumvis enim de causa praedestinationis Angelorum nihil definierit Ecclesia, quia tamen pridem definitum est quaevis opera universim solis naturae viribus elicit, per se non esse sufficientia ad promerendam coelestem gloriam; in promptu est colligere eo similiter tendere mentem & doctrinam Ecclesiae, summorum Pontificum, Patrum, & Conciliorum, opera Angelorum solis naturae viribus elicit, non esse rationem in Deo illis praedestinandi.

Qua-

Quapropter de Angelis & eorum viribus ad merendum loquimur proportionem servata, uti de hominibus. Nimirum dicimus Angelos gratia Dei indiguisse ad exercendum bonum opus & meritum; gratiam ipsis fuisse necessariam ut caverent a peccato, ut tentationibus resisterent, ut denique in ultitia originali, in qua primum conditi fuerant, diutius perseverarent; ita ut tamen eis necessarium non fuisset speciale adiutorium ad perseverandum, sed ipsis tantum data fuerit gratia versatilis, quemadmodum mox dicturi sumus, perinde ut primo homini antequam caderet.

Quamobrem quaestio est hic de bonis operibus Angelorum, beneficio gratiae versatilis a Deo tunc ipsis concessae, elicitis; eo plane modo quo praecedenti volumine disputationem institimus de praedestinatione hominum.

Tres praecipue sunt super isto negotio sententiae.

Prima est eorum qui, uti & de praedestinatione hominum ratiocinantur Ochamus, Chatarinus & quidam alii, quosdam Angelos putant electos fuisse ante praevisa opera, alios vero ex praevisis bonis eorum operibus.

Haec porro sententia nobis probari non potest, ea quippe nullo nititur fundamento; quamvis enim Deus potuerit, ut non diffitemur, quosdam Angelos ante praevisa eorum opera praedestinare, alios vero ex praevisis tantum meritis; tamen id ita fuisse revera factum a Deo & ordinatum nullo argumento, vel ex auctoritate Scripturae & Patrum, vel ex penur rationis de prompto innotescere potest. Quin & ejusmodi inaequalitatis quamcum Angelis exercuisset Deus, nulla omnino afferri potest congruentia; si qua enim esset, omnes Seraphini debuissent insigniter praedestinari, quod tamen falsum est, quosdam enim ex illo supremo ordine lapsos verisimile maxime est.

Secunda sententia eorum est, qui existimant Angelos, ut homines, fuisse praedestinos ante praevisa merita; & hujus

opinionis duplex est classis pro duplici in mirum modo explicandi vim & efficaciam gratiae quae suum consequitur effectum.

Sunt enim qui dicunt Angelos fuisse praedestinos ante praevisa merita, quatenus Deus voluit eis praebere congruentem & opportunam vocationem, eosque collocare in iis circumstantiis, in quibus sciebat illos fore cooperaturos suae gratiae, atque perseveraturos; ceteros autem fuisse reprobos ante praevisa peccata, quatenus illis negatum est illud speciale donum congruae vocationis & circumstantiarum, licet illis sufficientissimum concesserit auxilium.

Alii dicunt Angelos fuisse praedestinos ante praevisa merita; quatenus, inquit, Deus ab aeterno decrevit efficaciter quibusdam Angelis conferre gloriam & consequenter ad illud decretum, eodem per singulare & efficax gratiae donum impulit ad perseverandum in gratia.

Tertia denique sententia est eorum qui dicunt Angelos bonos non fuisse ad gloriam praedestinos nisi ex praevisis bonis eorum operibus, in quo differt eorum praedestinatio a praedestinatione hominum. Scilicet, quamvis nullum unquam opus bonum supernaturale ac potissimum perseverantiae fuerit elicium propria virtute & sine dono gratiae tum ab Angelis tum ab hominibus; gratia tamen Dei non eodem modo operata est in Angelis qui perseverarunt, & in hominibus qui nempe post peccatum perseverant; in illis enim gratia non erat per se efficax, sed versatilis, & ad nunc voluntatis poterat suum habere vel non habere effectum: in homine autem lapso talis est gratia qua perseverat, ut voluntatem infallibiliter & ineluctabiliter moveat ad bene operandum.

Atque sic exposito discrimine gratiae quae data fuit Angelis ad perseverandum ab illa quae necessaria est homini lapso ad perseverandum, apparet facile quid sit discriminis inter praedestinationem Angelorum & praedestinationem hominum, quae enim & qualis sit praedestinatio in mente

mente Dei, recte judicatur ex natura semel cognita gratiæ quam Deus confert. Unde si gratia versatilis data fuit Angelis ad perseverandum, a suo libero arbitrio hoc primum habuerunt boni Angeli quod perseveraverint; adeoque prædestinati non sunt ad gloriam ex mera Dei benevolentia, sed propter bonum gratiæ usum quem Deus præviderat, & quæ cum impulit ad illos remunerandos. Quia vero contra datur homini lapsa gratia per se efficax ad perseverandum, quæ hujusmodi est ut vim suam & efficaciam non accipiat a consensu voluntatis humanæ, inde sequitur prædestinationem hominum electorum, propositum esse miserendi, opus puræ Dei benevolentiae, adeoque recte dici factam ante prævisa merita, ut ostendimus in tractatu de Attributis divinis.

Quapropter nos qui hanc postremam sententiam amplectimur, in id solum incumbemus, ut ostendamus Angelis, uti & primo homini ante peccatum & in statu innocentie constituto, datam fuisse solummodo gratiam versatilem ad perseverandum, quod utique probabimus auctoritate S. Augustini, cujus magni facienda est hic doctrina præsertim cum in præsentis quæstione ad eam resolvendam nihil plane nobis suppetat neque in Scripturis, neque apud SS. Patres: sit igitur

CONCLUSIO.

Prædestinatio Angelorum, facta est ex prævisis eorum meritis.

Probatur ex S. Augustino, qui cum hoc discrimen statuit inter hominem in statu innocentie positum, & hominem lapsum: quod nempe homo in statu innocentie per ipsum suum liberum arbitrium perseverare potuit sine gratia per se efficaci; in statu vero naturæ lapsæ requiritur gratia per se efficax ad perseverandum; docet Angelos ejusdem fuisse conditionis cum homine integro; unde sequitur manifeste primariam meritorum causam qua boni Angeli discreti sunt a

malis, fuisse petendam ex propria illorum voluntate, non a gratia quæ in illis subdita erat libero arbitrio; adeoque prædestinationem qua sunt a Deo electi, fuisse propositum dandi vitam æternam pro justitia in qua eos per suum liberum arbitrium perseveraturos præviderat.

Est autem hæc diserta S. Augustini doctrina, quæque in hoc de gratia Dei negotio fundatissima est; ita nimirum lib. de correctione & gratia cap. 10. *Quapropter, inquit, saluberrime confitemur, quod rectissime credimus Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde & mala ex bonis exoritura esse præcivit, & servit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere, sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostendat quid posset eorum liberum arbitrium; deinde quid posset gratia sua beneficium justitiæque judicium. Denique Angeli quidam, quorum princeps est qui dicitur diabolus, per liberum arbitrium a Domino Deo resurgæ facti sunt. Refugentes tamen ejus bonitatem qua beati fuerunt, non potuerunt ejus effugere judicium, per quod miserrimi effecti sunt. Cateri autem per ipsum liberum arbitrium in veritate steterunt, eamque de suo casu nunquam futuro certissimam scire meruerunt.*

Et cap. xi. ejusdem libri: *Quid ergo, Adam non habuit Dei gratiam? Immo vero habuit magnam, sed disparem: ille in bonis erat quia de bonitate sui conditoris acceperat, neque enim ea bona & ille suis meritis comparaverat, in quibus prorsus nullum patiebatur malum. . . . . istam gratiam non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus, sed sane habuit: in qua si permanere vellet, nunquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset, sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Nec ipsum ergo voluit Deus esse sine sua gratia quam reliquit in ejus arbitrio. . . . . tum ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe*

eum fecerat qui fecerat rectum : dederat adjutorium sine quo in ea non posset permanere si vellet , ut autem vellet , in ejus libero relinquit arbitrio . Posset ergo permanere si vellet , quia non dectas adjutorium per quod posset , & sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet . Sed quia noluit permanere , profecto ejus culpa est , ejus meritum fuisset , si permanere voluisset , sicut fecerunt Angeli sancti qui cadentibus aliis per liberum arbitrium , per idem liberum arbitrium steterunt ipsi , & hujus per mansionis debitam mercedem recipere meruerunt . . . posset enim perseverare si vellet , quod ut nollet , de libero descendit arbitrio , quando non poteris servire peccato , quæ futura erat & homini , sicut facta est Angelis sanctis merces meriti . Idem docet lib. de dono persev. cap. 7. Et post illum S. Prosper lib. contra Collatorem cap. 18. S. Greg. M. lib. 5. Moral. cap. 28. S. Anselmus lib. de casu diaboli cap. 2. 3. & 4. Rupertus lib. 13. in Math. ac denique quamplurimi Doctores Scholastici .

Objicit Eustius Scripturas universim affirmare Deum esse autorem & causam rerum omnium , formarum , actionum , motionum , Rom. 11. cap. ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia . 1. Corint. 12. qui operatur omnia in omnibus Ephes. 1. qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ . Act. 15. in ipso vivimus , movemur & sumus . Quod si ita est , inquit , non potuit Angelorum prædestinatio pendere ex prævisione meritum ; quandoquidem ipsa quoque merita sub ordine providentiæ Dei , qua parte prædestinatio est , tanquam effectus ejus continebantur .

— Respondeo etiam in hoc nostro systemate de Angelorum prædestinatione , Deum esse vere autorem & causam rerum omnium , scilicet meritum & bonorum operum in Angelis sanctis , quæ Deum impulerunt ad illos potius eligendos quam dæmones ; neque enim dicimus ejusmodi bona opera ab iisdem fuisse elicitæ sine

gratiæ divinæ auxilio ; immo gratiæ hujus necessitatem etiam pro Angelis & homine nondum per peccatum vulnerato abunde agnoscimus & profitemur : quod ergo , Adam non habuit Dei gratiam ? inquit S. Augustinus loco mox citato , immo vero habuit , sed disparem . Deus igitur fuit autor meritum & perseverantiæ in Angelis sanctis ; quamquam non habuerint gratiam per se efficacem ad perseverandum , quia nempe aliam habuerunt sine qua non potuissent perseverare ; præterquamquod responderi merito posset hæc & alia similia Scripturarum loca pro hominibus in statu naturæ lapsæ consideratis intelligenda , nequaquam vero pro Angelis & Adamo in statu naturæ innocentis posito ; quia nimirum pro hominibus non pro Angelis hæc scripta sunt .

Quapropter plus virium non habent quædam alia scripturæ loca quæ profert idem Theologus , quale est istud 1. Corint. c. 4. *Quis te discernit ? Quid autem habes quod non acceperis ? Si accepisti , quid gloriaris quasi non acceperis ?* Hæc enim ad homines referenda esse manifestum est ex aliis testimoniis quæ subinde laudat 2. Cor. 3. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis , sed sufficientia nostra ex Deo est .* Et ad Philippenf. cap. 2. *Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere .*

Ergo , inquit , boni Angeli seipfos disceverunt a malis , adeoque gloriari poterunt non in Deo , sed in seipsis , quod est contra Apostolum dicentem , *Si accepisti , quid gloriaris quasi non acceperis ?*

Respondeo ita esse , nimirum Angelos bonos seipfos discrevisse a malis , beneficio nimirum gratiæ adjutos ; sed quia talis erat illa gratia , ut voluntatem eorum ineluctabiliter non impelleret ad perseverandum , jique bona sua voluntate , & per liberum arbitrium steterunt , hinc possunt dici seipfos discrevisse citra ullam divinæ gratiæ factam injuriam .

Ex his autem facile & perspicue respondetur alijs multis similibus ratiociniis quæ in eundem finem congerunt adversarij ,

farii, cum nempe dicunt Angelos uti & homines nullum posse omnino motum, nullam actionem habere ex seipsis, sed cuncta a Deo accipere, eo ipso quo creaturæ sunt: quo quidem argumento utitur passim S. Thomas, ut ostendat efficacem Dei operationem in omnibus. Non est, inquam, multum roboris in ejusmodi rationibus adversus nostram sententiam, quia scaturit ultro, Deum esse primam causam cujuslibet motus creati, & Angelos ipsos absque Dei gratia non potuisse ullum sibi comparare meritum ad consequendam beatitudinem; sed inde non sequitur Deum fecisse illa bona opera in Angelis per gratiam de se efficacem; satis est, si dicamus illos indiguissse gratia versatili, qua posita sufficienter intelligitur dependentia creaturæ a Creatore.

Unde cum dicemus in tractatu de Gratia Dei, gratiam per se efficacem esse necessariam homini ad bene operandum in hoc statu naturæ lapsæ, id non repetemus, ut volunt Thomistæ, ex eo quod homo subijcitur Deo tanquam primæ causæ & primo motori; sed eo præcise quod liberum hominis arbitrium jam peccato originali labefactum, de se nihil potest agere meritorium vitæ æternæ, nisi beneficio gratiæ victricis & per se efficaci; quod quidem ita esse aperte colligitur ex Scripturis, ex SS. Patribus, ac præsertim S. Augustino, qui hanc doctrinam de utriusque status discrimine tam discrete tradidit libro citato de correptione & gratia, ut mirum plane sit Thomistas hujus sancti Doctoris placitis cæteroquin addictissimos, ab ea tam aperte recessisse.

Obijciunt postea auctoritatem S. Augustini, de quo ait Estius dubitari valde quid senserit propter diversa loca in speciebus pugnantia; is enim lib. 12. de Civit. Dei cap. 9. quærens efficientem causam bonæ voluntatis in Angelis, docet, si eam acceperunt in sua creatione, non dubium esse quin eam acceperint a Deo; alioquin sequi rem absurdissimam, ut meliores a seipsis quam a Deo facti fuerint; quæ quidem ratio manifeste ostendit gra-

tuitam Angelorum prædestinationem. Nam si acceptatio gratiæ, solius est liberi arbitrii, discernens electos a reprobis, cum per eam Angelus melior factus fuerit, certe consequens erit meliorem a seipso factum Angelum quam a Deo. *Illi autem, inquit, qui cum boni creati essent, tamen mali sunt, mala propria voluntate quam bona natura non fecit, nisi cum a bono sponte defecit, ut mali causa non sit bonum, sed defectus a bono; aut minorem acceperunt amoris divini gratiam, quam illi qui in eadem persisterunt. Aut si utrique boni equaliter creati sunt, istis mala voluntate cadentibus, illi amplius adjuti, ad eam beatitudinis plenitudinem, unde se nunquam casuros certissimi fierent, pervenerunt. Igitur Deus est prima causa perseverantiæ in Angelis.*

Respondet dubium non esse quin boni Angeli bonam voluntatem suam a Deo acceperint, sed non sequitur a seipsis meliores factos per liberum suum arbitrium quovis gratiæ divinæ adjutorio destitutum, unde nihil omnino conficitur ex istis S. Augustini verbis, etsi hoc ipsum continent quod obijcitur.

Instabis: Docet expresse S. Augustinus bonos Angelos qui persisterunt in bono, fuisse amplius adjutos, aliis mala voluntate sua cadentibus: igitur discrimen bonorum Angelorum a malis refert in majorem gratiam, adeoque in gratiam de se efficacem.

Respondent plerique Theologi Augustinum, cum dicit bonos Angelos fuisse amplius adjutos, non de merito loqui, sed de præmio, quod illi amplius, id est supra priorem justitiam abundantius acceperint, quia nempe in justitia perseverantes acceperunt vitam æternam quæ in perfecta justitia consistit; huncque S. Augustini sensum probant ex eo quod dicit, aliis cadentibus, scilicet in æternam miseriam, cui opponit beatitudinem, ad quam percipiendam bonos dicit adjutos.

Ego vero fateor ejusmodi interpretationem verborum sancti Augustini non esse recipiendam; disputat enim toto hoc capite

pute sanctus Doctor de causa efficiente hanc, melioris, & perseverantis voluntatis in creatura rationali, & maxime in Angelis, quam causam concludit esse Deum.

Quamobrem aliter respondeo & dist. Docet bonos Angelos amplius fuisse adjuutos per gratiam fortiorem, quæ tamen non fuit gratia per se efficax, sed ex natura sua versatilis & libero arbitrio subiecta, C. amplius adjuutos per gratiam de se efficacem, N. Verisimile est igitur S. Augustinum eo sensu dixisse bonos Angelos qui perseverarunt, fuisse amplius adjuutos quam qui ceciderunt, quod illi nempe gratiam a Deo acceperint fortiorem, quæ tamen gratia erat versatilis, non per se efficax; quod certe systema abunde explicuit in libro mox citato de corrupt. & grat. ex quo libro satis est mentem sancti Augustini super negotio gratiæ & prædestin. depromere, quam ex libris de Civit. Dei.

Obijcies: S. Fulgentius lib. 2. ad Trasimundum cap. 2. ait cunctos Angelos uniformi ruinæ consortio opprimi potuisse, nisi quos vellet a peccato defendere, per gratiam scilicet, & ex sua benevolentia. *Profecto cognoscitur, inquit, uniformi cunctos opprimi potuisse ruina consortio, nisi quos vellet a casu pravitatis virtus illa defenderet, quæ sola mutari depravaturæ non posset.* Et cap. 3. dicit eandem fuisse Angelorum gratiam, quæ nempe eos a ruina custodit, & quæ lapsum hominem reparavit: *Ipsa igitur etiam homini reparando fuit necessaria, quia non alia stantem Angelum a ruina potuit custodire, nisi illa quæ lapsum hominem post ruinam potuit reparare, una est in utroque gratia operata, in hoc ut surgeret, in illo ne caderet; in illo ne vulneraretur, in isto ut sanaretur.*

Resp. ad primum, id unum ibi contendere S. Fulgentium Angelis necessariam fuisse gratiam supernaturalem ut stare possent; is autem neutiquam docet illam gratiam, qua indigebant ad perseverandum & qua perseverarunt, fuisse per se efficacem, eorumque libero arbitrio minime subiectam.

Tom. II.

Ad secundum vero facilis quoque responsio est; loquitur enim S. Fulgentius de gratia genericæ sumpta, ait eandem genericæ fuisse gratiam & in Angelis & in homine lapsis, volens dumtaxat utrisque necessariam esse Dei gratiam ad bene agendum, eandem vero specie gratiam ipsis dari nequaquam docet. Præterquamquod gratiam disparẽ pro utroque statu hominis aperte statuit lib. 3. de veritate prædest. cap. 15. his verbis: *Liberum vero humane mentis arbitrium in primo homine rectum creatum est, non tamen sine adiutorio gratiæ, talis utique gratiæ, quæ posset si vellet in eadem rectitudine permanere, & a qua posset si vellet, averſa voluntate discedere. Nunc autem in unoquoque homine gratia præveniens operatur, ut libertas arbitrii corrigatur.*

Obijcies: S. Gregor. M. lib. 15. Moral. cap. 32. ad occulta Dei judicia refert, quod Angelorum alios in æterna luce sine lapsu permanere constituit, alios sponte lapsos damnavit. Et lib. 25. cap. 8. ait aliis cadentibus, alios a Deo fuisse solidatos, urique similiter casuros, nisi solidati fuissent.

Resp. Hoc solum colligi posse ex his S. Gregorii verbis, prædeterminationem bonorum Angelorum ex Dei gratia & misericordia pendere, quod certe ultro fateamur; neque enim dicimus Angelos ex se suisque propriis meritis naturalibus sine gratiæ divinæ auxilio promeritos vitam æternam. Licet vero dicamus ejusmodi fuisse illam gratiam qua perseverarunt, ut ineluctabiliter eos non impulerit ad bonum, sed libero eorum arbitrio fuerit subiecta; tamen fieri potuit, ut qui perseverarunt, amplius adjuuti fuerint quam alii qui ceciderunt, ut agebat S. Augustinus loco supra citato: quo fit ut locus fuerit S. Gregorio Magno referendi ad occulta Dei judicia, quod alii inter Angelos in bono perſisterint, alii vero in peccatum ceciderint.

Obijcies: S. Bernardus Serm. 22. super Cantica, sic loquitur: *Qui erexit hominem lapsum, addit stanti Angelo ne labe-*

E c

labe-

laberetur, sic illum de captivitate eruens, sicut hunc a captivitate defendens. Et hæc ratione fuit æque utrique redemptio solvens illum, & solvens ipsum. Et in lib. de diligendo Deo ad initium loquens de lapsu hominis: *Qui hominibus, inquit, subvenit in tali necessitate, servavit Angelos a tali necessitate: & qui homines diligendo tales fecit, ne tales remanerent, ipse æque diligendo dedit & Angelis ne tales fierent.* Ex quibus sic argumentari juvat: Angelus parem habuit gratiam ad perseverandum & necaderet, cum ea quæ data est homini lapsu ad resurgendum; sed ex consensu omnium gratia Redemptoris pro hominibus fuit per se efficax, & supponit decretum prædestinationis. Igitur & in Angelis.

Dist. maj. parem genericæ, C. specificæ, N. Vult solum S. Bernardus a gratia Dei, non a solis naturæ viribus habuisse Angelos, quod in bono persisterint, sicut divinæ gratiæ effectus fuit singularis & eximius pro hominibus, quod redempti fuerint; sed neutiquam probat hic sanctus Doctor datam fuisse Angelis gratiam efficacem qua defenderentur a casu & peccato, ut satis perspicuum est ex ejus verbis.

Neque vero aliud colligi potest ex Canone 19. Concilii Arausiaci II. quem objicit Estius, ubi nempe hæc verba leguntur: *Natura humana etiamsi in illa integritate in qua est condita; permaneret; nullo modo seipsam creatore suo non adjuvante servaret.* Unde quam sine gratia Dei salutem non possit custodire quam accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit? His enim verbis indicant solummodo Patres Arausiaci, hominem vel etiam ante peccatum non potuisse sine Dei gratia in integritate & justitia permanere, quod quidem etiam dicendum de Angelis ultro volumus,

Objicit Estius cum Scoto: Prior est voluntas finis: quam mediorum; prius decernitur finis, quam cogitur de mediis: sed gloria æterna Angelorum est finis, & bona eorum opera sunt media quibus

pervenerunt ad finem: ergo prius decreta sunt a Deo gloria Angelorum, quam prævisa fuerint eorum merita; adeoque prædestinatio Angelorum non est facta ex prævisis meritis.

Huic argumento facile respondetur a plerisque Theologis, revera priorem esse voluntatem finis quam mediorum, si finis non habet rationem præmii & mercedis, secus vero si sit merces & præmium: xatenus enim supponit media prævisa, supponit bona opera quæ respiciantur, & ponderentur ab eo cujus est remunerare: quapropter, inquit, bona opera Angelorum prius a Deo prævisa sunt, quam decreverit ipsis dare gloriam, illos coronare, & ita fuerunt ratio prædestinandi bonos Angelos.

Nos autem jam monuimus in tractatu de Attributis divinis p. 632. ejusmodi quæstiones tum de prædestinatione hominum, tum de prædestinatione Angelorum non esse ad strutinam rationis definiendas; utrum enim Deus quemquam prædestinaverit ad gloriam ante prævisa merita vel ex prævisis meritis, quæstio est facti ex sola Dei voluntate pendens, nimirum potuit Deus electos suos gloriæ suæ destinare ex mero suo beneplacito, potuit contra nonnisi prævisis eorum bonis operibus talem gloriam decernere; certe utrumque possibile est, neutrum repugnat vel justitiæ, vel misericordiæ Dei, vel denique rectæ rationi; quam vero viam inierit Deus, quem modum ex utroque illo elegerit, quæstio est inter Theologos, sed quæstio quam meo quidem judicio dirimere non possunt, nisi auctoritate Scripturæ, vel SS. Patrum; quo fit ut præfatum & aliud quodvis simile rationum magni pendere non debeamus.

De reprobatione Angelorum.

Non est quod multa hic repetamus quæ ad notionem, definitionem, & divisiones reprobationis attinent; hæc enim satis superque exposita habentur in tractatu nostro de Attributis divinis, ubi
de re-

de reprobatione hominum differuimus. Neque vero & aliis omnino principiis ratiocinabimur de causa reprobationis Angelorum.

Scilicet Angeli mali reprobari sunt a Deo propter actuale peccatum in quod prolapsi sunt vi sui liberi arbitrii. Nam id aperte legitur in Scripturis, quæ universim asserunt neminem perire sine precedenti culpa, Deumque non odio habere quemquam, sed impietatem. *Psalm. 5. Non Deus volens iniquitatem tuas. Sap. 1. Nihil odisti eorum quæ fecisti. 2. Petri 3. Deus neminem vult perire.* Quæ quidem testimonia probant etiam reprobationem Angelorum fieri in pœnam culpæ admittæ: habent enim locum pro omni creatura rationali, & gratis diceretur ea non esse ad Angelos transferenda.

Sic vero & universim pronuntiant Patres & Concilia Deum non posse quemquam sine malis meritis damnare, ex eo nempe quod foret injustus, quia bonus est, quæ rationes manifeste evincunt hoc commune esse pro Angelis, & pro hominibus. Unum aut alterum duntaxat proferam testimonium, ne in re minime necessaria tempus teratur. S. Augustinus lib. 3. contra Jul. cap. 18. *Bonus est Deus, inquit, justus est Deus, potest sine bonis meritis liberare quia bonus est, non potest quemquam sine malis meritis damnare quia justus est.* Concilium Arausicanum II. canone 25. *Aliquos ad malum divina potestate predestinatos non solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum malum credere volunt, cum omni detestatione illis anathema dicimus.*

De Gratia Angelorum.

QUæritur 1. utrum in gratia creati sint Angeli.

Hoc ipsum negarunt multi veteres Theologi, Hugo a S. Victore, Magister Sententiarum, Rupertus & alii qui Angelos fatentur in iustitia quadam naturali fuisse creatos, non autem dono ullo super-

naturali gratiæ instructos, contra quos sit

CONCLUSIO.

Angeli omnes fuerunt in gratia creati, hoc est ab initio & in instanti suæ creationis gratiam Dei acceperunt qua bene viverent.

Probatur autoritate S. Augustini rem apertissime declarantis lib. 11. de Civit. Dei cap. 11. ubi sic de omnibus Angelis disserit: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt; non ita tamen creati, ut quouo modo essent, sed etiam illuminati, ut sapienter beateque viverent.* Et lib. 12. cap. 9. *Bonam voluntatem in eis quis fecerat, nisi ille qui eos cum bona voluntate, id est cum amore casto quo illi adhererent, creavit, simul in eis & condens naturam & largiens gratiam?* Unde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est. Idem docet lib. de corrept. & grat. cap. 10. ubi dicit Angelos eam ab initio accepisse gratiam per quam perseverare potuissent, si voluissent, quamquam non acceperint eam charitatis abundantiam per quam perseverarent.

Astipulatur S. Cyrillus Alex. lib. 9. in Joann. cap. 6. ubi ait diabolum in veritate non stetit, quia, inquit, prolapsus est a veritate, nec manere voluit in sua sanctitatis origine; factus enim fuerat ad imaginem & similitudinem Dei, sed superbiendo retinuit quidem imaginem, amisit tamen veritatem similitudinis, quia ex justo & bono Angelo, diabolus injustus & malus factus est.

Quod idem legitur in Catechismo ad Parochos in illa Symboli verba, *creatorem cali & terre*, hæc scribente: *Perpicuum est, inquit, diabolum reliquosque desertores angelos ab ortu sui initio gratia præditos esse.*

Hæc porro sententia non videtur apposite probanda ratione naturali, ut factum video apud plerisque Theologos post S. Thomam 1. p. q. 62. art. 3. Puto quip-

pe recte potuisse Deum creare Angelos in mera iustitia naturali, nec statim ab initio eos dono supernaturali gratiae instruere; nec ulla plane ratio persuadet eum aliter se gessisse, utpote liberrimum, ad dona sua, nullo titulo debita, hoc vel illo tempore conferenda.

Obijcies: S. Augustinus lib. de correctione & grat. cap. 10. scribit sic Deum ordinasse Angelorum hominumque vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset sua gratia beneficium. Igitur existimabat Angelis statim & ab initio datam non fuisse gratiam qua bene viverent.

Dist. aut. quid posset eorum liberum arbitrium per gratiam adjutum, C. nulla prorsus gratia adjutum, N. Augustinus duplex ibi agnoscit adiutorium, primum scilicet adiutorium sine quo, alterum vero adiutorium quo: ait autem Angelis statim uti nec primo homini non esse quidem datum adiutorium quo perseverarent, datum vero adiutorium sine quo perseverare non poterant; voluit igitur Deus videre quid posset liberum arbitrium, sed adjutum, cui nempe dedit adiutorium sine quo; sed quia tale erat, ut libero arbitrio subieceretur, verum est quod scribit sanctus Doctor Deum voluisse tunc videre quid posset liberum arbitrium; legatur caput undecimum ejusdem libri. Quid ergo, inquit, Adam non habuit gratiam? Imo vero habuit magnam, sed disparerem: ille in bonis erat, quae de bonitate sui conditoris acceperat. i. istam gratiam non habuit homo primus, quae nunquam vellet esse malus, sed sane habuit in qua si permanere vellet, nunquam malus esset.

Quæritur 2. utrum omnes Angeli in primo suae creationis instanti meruerint.

In hac autem quaestione discutienda per diu non immorabimur; præterquam quod enim non videtur esse magni momenti, non est aliunde ex quo quidam certi super ea re definiri possit.

Quidam contendunt Angelos omnes quamvis in gratia conditos, per eam tamen nihil meruisse in primo instanti; scilicet voluit alios primum sibi ipsis adhæ-

sisse per naturalem sui ipsorum cognitionem, quam vespertinam appellant, alios in Deum directos cognitione supernaturali, quam vocant matutinam: ita S. Thomas q. 63. art. 6. ad 4. *Instans primum*, inquit, in Angelis intelligitur responderi operationi mentis Angelicæ, quæ se in seipsam convertit per vespertinam cognitionem, quia in primo die commemoratur vespere, sed non mane; & hæc quidem operatio in omnibus bona fuit; sed ab hac operatione quidam per matutinam cognitionem ad laudem Verbi sunt conversi, quidam vero in seipsis remanentes facti sunt nox, per superbiam intumescentes. Et sic prima operatio fuit omnibus communis. Quæ in re nititur testimonio S. Aug. lib. 4. de Genesi ad litteram cap. 24. hæc scribentis: *Quia non remansit Angelica scientia in eo quod creatum est, quin hoc continuo referat ad ejusdem Verbi laudem atque claritatem. Nam si vel ad seipsam natura Angelica converteretur, sequeretur amplius delectaretur, quam illo cuius participatione beata est; intumescens superbia caderet sicut diabolus.*

Alii vero sentiunt omnes Angelos primo instanti beatitudinem meruisse. Id probant ex Job cap. 38. ubi ait Dominus ab omnibus filiis Dei, hoc est Angelis, laudatum se tunc, quando ponebat fundamenta terræ, id est ab initio creationis mundi. Favet autem ratio, inquirunt, quia cum Angeli omnes in gratia creati sint, & aliquam verosimiliter operationem habuerint, non videtur cur illa operatio non fuerit beneficio gratiæ elicitæ, adeoque meritoria.

Quæritur 3. qualis gratia data fuerit Angelis ad perseverandum; an scilicet talis fuerit per quam perseverarent, vel solummodo per quam perseverare possent, si vellent.

Certe huic quaestioni abunde fecimus satis, cum dicimus supra de prædestinatione Angelorum; ostendimus enim apertam hac in re doctrinam S. Augustini, tale esse auxilium quod datum est Angelis ad perseverandum, ut per illud non perseverarent, sed possent tantum perfe-

verare, si vellent. Confulantur quæ ibi relata sunt ex libro de corrept. & grat. Quærent insuper, num præter gratiam creationis aut potius in creatione datam Angelis, aliud ipsis datum fuerit adiutorium, alia gratia ad perseverandum.

Respondemus affirmative, idque probamus ex S. Augustino, qui lib. de corrept. & grat. cap. 11. scribit Angelos per gratiam in creatione acceptam non potuisse perseverare, nisi præterea aliud eis fuisset datum adiutorium: *Quod adiutorium*, inquit, *si vel Angelo vel homini, cum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adiutorio posset manere, si vellet; non utique sua culpa cecidissent, adiutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent.*

De lapsu & peccato Angelorum.

CErrum est primo nullum ex Angelis natura sua seu creatione malum esse: quicquid enim a Deo creatum est, per se & ex natura sua bonum est: solus Manichæismo imbutus dixerit aliquid esse ex natura sua malum; quem errorem semper detestata est Ecclesia, & peculiariter de demonibus proscriptis Concilium Lateranense magnum cap. 1.

Certum est 2. quosdam ex Angelis a veritate descivisse, & in peccatum prolapso, ut abunde constat ex iis omnibus quæ referuntur in scripturis sacris de malis Angelis & demonibus, qui non solum dicuntur mali, sed & prava sua voluntate homines ad peccatum sollicitare; unde dicuntur quasi per excellentiam mali spiritus: his positis,

Quæritur 1. quodnam fuerit primum dæmonum peccatum.

Prima & antiquissima opinio est quorundam ex SS. Patribus, qui, cum Angelis corpora ascriberent, eos putarunt in stuprum cum mulieribus incidisse, jam citato loco deceptos: *Cumque cepissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchre, ac-*

ceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant. Scilicet pro filiis Dei quidam codices habebant *Angeli Dei*; ut legit Augustinus lib. 15. de Civitate Dei cap. 23. quam quidem sententiam infelicitè arripuerunt Athenagoras legatione pro Christianis; S. Clemens Alexandrinus lib. 2. præd. cap. 2. & lib. 3. Stromatum; Tertullianus lib. de Idololatria cap. 9. & in lib. de habitu muliebri cap. 2. Lactantius lib. 2. cap. 15. Eusebius lib. 5. de Præparat. Evang. Methodius oratione de Resurrectione; & S. Ambrosius, tum in 1. Apologia David cap. autum in lib. de Noe & Arca cap. 4.

Hanc porro perabsurdam opinionem resellunt alii Patres, & numero & autoritate majores. Contendit S. Augustinus lib. 15. de Civit. Dei cap. 23. ejusmodi peccatum tribui non posse Angelis, & ideo quos 70. Interpretes & Angelos & filios Dei nuncupant, docet filios Sethi fuisse, quam interpretationem tanquam verissimam probarunt postea Patres & Theologi.

S. Chrysostomus habet istam Veterum opinionem ut fabulam & blasphemiam hom. 22. in Genesim: eamque similiter resellunt Basilus Seleuciensis Orat. 6. Cassianus Collat. 8. c. 21. Philastrius Brixienfis, in lib. de Hæresibus c. 59. S. Cyrillus Alexandrinus lib. 1. Glaphyrorum, & alii vulgo Interpretes.

Secunda sententia eorum est qui putant primum diaboli peccatum fuisse invidiam, qua nempe aut toti hominum generi invidit, aut, ut alii dicunt, Christo hominum capiti: ita sensisse videtur S. Irenæus lib. 4. cap. 75. Tertull. lib. 2. contra Marcionem cap. 10. S. Cyprianus in Tractatu de zelo & livore, cujus verba leguntur apud Augustinum lib. 4. de baptismo contra Donatistas cap. 8. Methodius cujus verba descripsit S. Epiphanius hæresi 64. num. 21. S. Gregorius Nyssenus Orat. Cath. c. 6. & Lactantius lib. 2. cap. 8.

Sed istam sententiam expresse resellit S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 11. his verbis: *Nemulli d-*

cunt

erunt hunc diabolo fuisse casum a supernis sedibus, quo inviderit homini factio ad imaginem Dei, sed invidia sequitur superbiam, non praecedit. Non enim causa superbiendi est invidia, sed causa invidendi superbia.

Idem habet Abbas Serenus apud Cassianum collat. 8. cap. 10, is enim nonnullis primum diaboli peccatum fuisse invidiam dicentibus, respondet invidia priorem esse superbiam: Denique livoris ac seductionis materia, qua ut hominem deciperet instigatus est, de anterioris ruina extitit causa, quod scilicet de limo terra nuperrime figuratum ad illam eum gloriam cerneret evocandum, unde cum esset unus de principibus se meminerat corruisse. Et ideo priorem ejus lapsum quo superbienda corruebat, quo etiam serpens meruerat nuncupari, secunda ruina per invidiam subsecuta est.

Unde haec verba Sapientiae 2. cap. invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum, debent eo sensu intelligi, quod per invidiam quidem mors introducta sit in genus humanum, sed ita ut priorem se agnoscat superbiam, tanquam sui originem & radicem.

Quamobrem superbiae peccatum primum corruisse Angelos communis est & per vulgata fere omnium Patrum & Scholasticorum sententia. Hoc ipsum scilicet docent S. Athanasius in orati. de Virginitate. S. Gregorius Nazianzenus orat. 34. & 38. S. Chrysostomus homil. 22. in Genesim. S. Hieronymus in e. 16. Ezechielis. S. Augustinus lib. 13. de Civit. Dei, cap. 6. lib. 14. c. 12. & lib. 22. c. 1. S. Cyrillus Alexand. lib. 2. Comment. in Isayam. Theodoretus Epitome divinorum decretorum cap. de diabolo. S. Fulgentius lib. 1. ad Monimum cap. 17. Cassianus collat. 8. cap. 8. & 9. Gregorius Papa lib. Moral. 34. cap. 17. S. Bernardus Serm. 1. de Adventu, Sermone 33. in Cantica. & Serm. 1. de omnibus Sanctis.

Huic sententiae favet apertissimo Scriptura, Ecclesiastici cap. 10. Initium om-

nis peccati superbia. Tobiae 4. In superbia sumpsit initium omnis perditio. 1. Timoth. 3. Non Neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. Quo & pertinent ista Lucæ 10. Videbam satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Hoc enim propter superbiam ejus a Domino dictum ex eo patet, quod Christum nonnihil superbiens reprimere voluit suos discipulos.

Ad hoc autem diaboli peccatum multi referunt vulgata illa Isayæ verba de Rege Babylonis quem vocat Luciferum c. 14. Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sededo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Tum & illa quæ leguntur apud Ezechielum, cap. 28. quo sub Regis Tyri figura describi Angelorum principem contendunt: Et elevatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam tuam in decore tuo in terram proiecisti te. Quamquidem de diabolo figurate intelligenda volunt plerique, ceteris id negantibus.

His addam permultos esse Theologos, qui docent Angelos non uno tantum peccati genere, sed pluribus deliquisse, nimirum superbia, odio in Deum, ingratitudine, invidia, immo & luxuria quadam spiritali, ut aiunt, qua nempe plus nimio propria excellentia & amore capti in seipsis delectati sunt.

Querunt postea in quo sita fuerit Angelorum superbia, quodam scilicet ejus fuerit objectum.

Contentundum multi in eo sitam diaboli superbiam, quod revera aequalitatem cum Deo appetiverit, quam quidem sententiam ex istis Scripturae locis confirmant Isayæ 14. Similis ero Altissimo. Ezechiel. 28. dixisti, Deus ego sum. Ad Philippenses c. 2. de Christo ait. Apostolus, Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, nempe uti diabolus arbitrabatur. Et 2. ad Thess. 2. de Antichristo dicitur:

Exe

Extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam filius Dei.

Volunt alii non appetivisse quidem diabolum, ut Deo perfecte aequalis esset, sed in eo saltem ei similis esset quod nulli subiceretur; quam tamen utramque opinionem rejicit S. Thomas 1. p. q. 63. art. 3. & quidem 1. quia sciebat Angelus hoc esse plane impossibile: non potuit autem Angelus optare rem impossibilem, nisi ex prævio errore qui non potuit esse in Angelo ante peccatum: 2. quia nulla creatura potuit appetere suum non esse: sed ita esset, si Angelus esset aequalis Deo: igitur.

Est & alia quorundam opinio dicentium Angelis superbiam in eo sitam, quod ultimum finem supernaturalem, aliquam scilicet cum Deo similitudinem comparare voluerit per solas naturæ suæ vires & ex propria industria, non per gratiam. Alii denique dicunt diabolum sibi appetivisse unionem hypostaticam cum Verbo divino quam cognoverat naturæ humanæ præparatam. Et præter istas opiniones extant adhuc aliae, in quibus discutendis diutius immorari mihi videtur supervacaneum.

Atque quod modo diximus de malorum Angelorum principe seu diabolo, cum nempe primo per superbiam corruisse, idem etiam putamus dicendum de cæteris Angelis qui peccarunt; scilicet eos omnes ex amore propriæ excellentiæ superbientes a Deo averfos fuisse: quod quidem ita intelligendum est, ut unus inter Angelos prævaricatoris fuerit cæteris autor ut peccarent, juxta hæc Matth. 25. verba, *Ita in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus.* Et ista Apocalyp. cap. 12. *Draco pugnavit & angelis ejus.* Hæc enim aperte innuunt unum fuisse inter eos Coriphæum & qui alios sibi inferiores ad peccatum provocavit.

Certe inter Angelos apostatas unum fuisse primum & principem supremum post Scripturam, cujus disertissima mox

laudata sunt testimonia, tradunt vulgo sancti Patres Græci & Latini; Tertullianus lib. 2. contra Marcionem. Origenes homil. 9. in Matth. ad illa verba cap. 20. *erunt primi novissimi.* S. Hieronymus in cap. 4. Danielis. S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 19. S. Chrysostomus homil. 5. & 6. ad populum Antiochenum. S. Bernardus serm. 1. de Adventu, & S. Thomas 1. p. q. 63. art. 7. Quamobrem principatum etiam regni nomine demonibus tribuit Scriptura sacra. Matth. 12. *Si satanas satanæ ejicit, adversum se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus?* ubi etiam Belzebul princeps demoniorum vocatur.

In quem locum relegati modo sint demones.

Communis ea est & veterum & recentiorum doctrina, non omnes malos Angelos, seu demones, statim post admissum peccatum in Tartarum relegatos, sed versari super terram vel in medio aere: ita nimirum sentiunt.

Athenagoras in legatione pro Christianis, ubi sic loquitur: *Hi igitur Angeli, qui cum cælis excidissent, circa aerem & terram oberrantes, non amplius evehi supra cælos possunt: necnon animæ gigantum, demones illi sunt qui circa mundum oberrant.*

Tertullianus in Apologetico cap. 22. demones affirmat aeris incolæ. *Habent, inquit, de incolatu aeris & de vicinia syderum & de commercio nubium caelestes sapere paraturos.*

S. Augustinus lib. 3. de Genesi ad litteram cap. 10. In qua fortassis parte (aeris) si fuerint ante transgressores Angeli cum principe suo nunc diabolo, tunc Archangelo, (nam nonnulli nostri non eos putant caelestes vel supercaelestes Angelos fuisse) non mirum si post peccatum in hanc sunt detrusi caliginem, ubi tamen & aer sit & humore tenui contextatur. Lib. 8. de Civit. Dei cap. 22. ait demones esse spiri-

spiritu nocendi cupidissimos, qui in hoc quidem aere habitant, quia de caeli superioris sublimitate dejecti merito irrefragibilis transgressionis, in hoc sibi congruo velut carceris praedamnati sunt. Nec tamen quia supra terram & aquam aereus locus est, ideo sunt meritis superiores hominibus.

Idem docent Eusebius in lib. 3. Demonstrat. Evang. S. Hieronymus comment. ad Epist. ad Ephesios in caput sextum. S. Chrysostomus homil. 4. in eandem Epist. ad Ephesios. Theodoretus orat. 3. contra Graecos. S. Fulgentius lib. de Trinitate cap. 8. Cassianus colat. 8. cap. 102. & S. Bernardus in Psalmum. *Qui habitat.*

Sunt autem ad hujus veritatis confirmationem apertissima Scripturarum loca, Job; cap. 1. & 2. Satan Deo respondet, *Circuevi terram & perambulavi eam.* S. Paulus Epist. ad Ephes. cap. 2. diabolum appellat principem potestatis hujus aeris; & cap. 6. vocat daemones mundi rectores harum tenebrarum. S. Petrus 1. Epist. cap. 5. sic loquitur: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit querens quem devoret.* Quod idem invicte probat obsessio hominum a daemonibus, tum & tentatio qua illos ad peccatum sollicitant; quae quidem expressissime leguntur & non infrequenter in Scripturis.

At, inquit, tam necesse est omnes daemones esse in inferno, quam omnes sanctos Angelos in caelo; sed omnes Sancti sunt in caelo, non versantur super terram: igitur nec daemones in aere.

Respondemus cum S. Thoma 1. p. q. 64. art. 4. sicut duplex assignatur locus pro daemonibus, alter in inferno, alter vero super terram propter homines, ita etiam duplicem esse locum pro bonis Angelis, unum in caelo ut remunerentur, alterum super terram ad custodiam hominum: unde ex illa comparatione nihil omnino conficitur adversus hanc doctrinam.

Obijciuntur duo Scripturae loca, in quibus diserte videtur affirmari daemones omnes in infernum detrufos, adeoque nul-

los habitare apud homines, vel in aere, vel super terram Epist. 2. S. Petri cap. 2. *Si enim Deus Angelis peccantibus non peperit, sed rudemibus inferni detractionis in Tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari.* Et Judae Epist. cap. 6. *Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum dominium in judicium magni diei, vinculis aeternis sub caligine servavit.* Igitur.

Respondeo inferri solummodo debere ex illis Scripturae locis, multos ac plerumque daemones in infernum tanquam proprium & sibi destinatum locum fuisse praecipitatos; ibique detineri: quod tamen non impedit quominus alii versentur super terram aut in aere, vel etiam multi ex iis qui primum in inferos dejecti sunt, ex iisdem inferorum claustris identidem exeant, ut nempe huc veniant homines tentaturi; nisi enim hoc pacto exponantur duo haec Apostolorum loca, nusquam conciliati poterunt cum aliisque mox a nobis adducta sunt, in quibus daemones diserte dicuntur circuire terram, tentare, & obsidere homines &c.

Utrum daemones poenas modo & ante ultimum judicii diem patientur.

HAnc quaestionem arduam valde & implicatam non diffitebor, sunt enim in hac materia duae ex adverso respondentes ac contrariae sententiae; scilicet ex una parte cavetur esse Veterum fere omnium opinio, daemones nondum poenas sibi destinatas perpeti, sed ultimum judicii diem expectare; ex altera vero iam constans in Ecclesia viget apud omnes Theologos doctrina, illos summo suo supplicio cruciari, quae quidem duo non ita facile conciliari possunt, ut postea videbitur.

CONCLUSIO.

Dæmones omnes ex illo ipso tempore quo peccaverunt, damnationis suæ poenam patiuntur, nec ultimi iudicii diem expectant.

Probatur 1. ex Scripturis, in quibus satis aperte id significari videtur; ita S. Petrus 2. Epist. cap. 2. *Deus*, inquit, *Angelis peccantibus non peperit, sed rudimentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reservari.* Quæ sententia, cum, ut observat Eltius, ambigua sit & obscura, clarior sic reddi potest ex græco: *Deus Angelis qui peccaverunt, non peperit, sed catenis caliginis in tartarum missos tradidit in iudicium asservatos, vel asservandos.*

Neque alia fuit mens Judæ Apostoli cap. 6. sic loquentis: *Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.* Volunt enim illi Apostoli, dæmones jam esse missos in infernum, ipsique Deum non pepercisse, quod sane intelligendum est non tantum de loco, sed & de pœna: multi enim ex dæmonibus adhuc versantur in aere, ut perspicuum maxime est ex citatis supra Scripturæ locis; præterquamquod illi dicuntur cruciandi & reservari pro futuro, qui nunc pro præsentī cruciantur.

Sunt etiam qui eandem doctrinam astruant ex his verbis S. Jacobi Epist. cap. 3. *Lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus, & inflamat rotam navitatis nostræ inflammata a gehenna;* id est a diabolo, qui idcirco vocatur gehenna, quia semper obligatus est gehennæ ignis; sic enim v. g. verba Jacobi explicat Beda in eundem locum: *A gehenna dicit, a diabolo & angelis ejus, propter quos gehenna facta est, & qui ubicunque vel in aere volitant vel in terris aut sub terris vagantur, sive detinentur, suorum semper secum ferunt tormenta flammarum, instar febricitantis, qui est in leetis*

Tom. II.

eburneis, est in locis ponatur aprieis, servorum tamen vel frigus insit sibi languoris evitare non potest. Sic ergo dæmones est in templis colantur auratis, est per aera discurrant, igne semper ardent gehennali.

Probant autoritate S. Augustini, qui lib. de corrept. & grat. cap. 10. parent facit causam miseriæ dæmonum & beatitudinis Angelorum, quasi voluerit sanctus Doctor dæmones jam tum in miseria & cruciatibus jacere, uti & boni Angeli sua donantur felicitate, ultimum iudicium minime expectantes.

Item asserunt testimonium auctoris de Vita contemplativa, qui lib. 1. cap. 3. sic habet: *Hoc iudicium, quod inter justos homines injustosque futurum dicimus, inter sanctos & invidos credimus factum.*

Tum & Iruentii in Hymno Hemiterii & Chelidonii loquentis de diabolo: *Consuens, inquit, ardere, sese, nam gehenna est incola.* Et in Hamart. *Fumo stipatur & igne.* Et rursus: *Quem poenis pensare prius sua facta necesse est corruptæ pro stupro animæ proque orbe perempto.*

Quibus addideris S. Thomam eadem expresse docentem 1. part. quest. 64. art. 4. ad 3. ubi ait dæmones, vel etiam eos qui in aere caliginoso versantur, summa tamen affici miseria, idemque nunc latum a Deo iudicium de malis Angelis ac de malis hominum animabus; in quam sententiam jam venerunt omnes fere Theologi, uti supra monuimus.

Favent autem & nonnullæ rationes Theologicæ neutiquam spernendæ.

Prima est quia multum verisimile est diaboli dæmonumque supplicium ita se habere, uti & gloriam ac mercedem honorum Angelorum: sed bonorum Angelorum beatitudo non differetur usque ad ultimi iudicii diem, sed ab ipso instanti ipsis data est, quo fuerit in gratia confirmati, ut manifeste colligitur ex Math. cap. 18. *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris.* Igitur & dæmones in æternam poenam delecti sunt ex quo a Deo aversi peccaverunt.

Secunda est, quia nulla suppetit ratio propter quam poena dæmonum ad tem-

F f pus

pus usque iudicii magni differatur; non enim sunt amplius in statu viæ ad merendum quicquam vel ad agendam poenitentiam: per peccatum constituti sunt in termino, nulla venia ipsis promissa est, nullumve destinatum remedium: igitur poenam pro merito nunc patiuntur, & ex eo ipso tempore quo ceciderunt.

Tertia ratio est, ex Scripturis supra laudatis certum est dæmones jam in infernum præcipitatos, ubique perfectos supplicis animarum damnatorum hominum: sed absurdum esset dicere dæmones habitare in inferno cum animabus damnatorum quæ poenam ignis patiuntur, nec ipsos quoque poenis sibi destinatis subiectos: igitur dæmones poenam patiuntur suam ex quo peccaverunt, nec expectabunt iudicii diem.

Obijcies: Matth. 8. cap. dæmones Christo dicunt, *Venisti ante tempus torquere nos*: ergo nondum torquentur.

Respondeo ejusmodi tormentum de quo loquuntur dæmones in eo duntaxat positum, quod percipiebant futurum ut non possent in posterum tot perdere homines totque modis illos vexare, post Christi scilicet adventum. Atqui tormentum fuisse dæmonibus ita ejici ab hominibus, ut non ita facile possent illos seducere vel possidere, ex duplici potissimum momento colligitur.

1. Quia hoc manifestum est ex testimonio sancti Lucæ Evangelij c. 8. ubi scilicet unus ex dæmonibus sic Christum alloquitur: *Obsecro te ne me torqueas; precipiebat enim*, inquit Evangelista, *Spiritus inmundus ut exiret ab homine*. Nimirum tormentum diaboli est, quod hominibus nocere non possit.

2. Quia ex multis Scripturæ locis apparet dæmones per Christum fuisse ex hominibus ejectos, Joan. 12. *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*. Apocalyp. 12. *Nunc facta est salus & virtus & regnum Dei nostri & potestas*

Christi ejus, quia projectus est accusator fratrum nostrorum.

At, inquires, dæmones rogant, ibidem Luc. 8. ne in abyssum, id est infernum, mittantur, metuentes scilicet ignis poenam: ergo nondum cruciabantur.

Respondeo revera postulare dæmones ne in infernum mittantur, non quod non sint in inferno, hoc enim ipsum fatentur adversarii, sed quia vellent ibi non detineri, ut potestatem haberent amplius vexare homines.

Obijcies: Matth. cap. 25. sic habetur: *Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & Angelis ejus*. 1. ad Corint. 6. *Nescitis quoniam Angelos judicabimus?* Igitur nondum Angeli mali uruntur igne, nondum judicati sunt.

Nego consequ. & ex priori quidem loco nequaquam sequitur dæmones nondum poenam ignis sustinere; dicitur enim paratus diabolo & Angelis ejus, non quod nondum igne comburantur, sed ad significandum hanc esse impiorum hominum poenam quæ datur Angelis Apostolatis.

Quoad posteriorem locum spectat. Sunt qui per Angelos intelligunt Sacerdotes, qui nimirum a Malachia c. 2. dicuntur Angeli Domini. Alii qui hunc locum interpretantur de Angelis, ajunt revera eos in ultimo judicio judicatum iri a sanctis hominibus, quia viri sancti fuerunt hac in vita dæmonis victores, cui proinde in judicio insultabunt, eaque res erit superbissimis Angelis molestissima: præterquamquod ea forte est divi Pauli mens Apostolos Christo fore quasi assessores, quando omnes judicabit.

Obijcies: ea sententia propugnari non debet, quæ minus probabilitatis habet quam opposita: sed ista sententia quæ statuitur dæmones poenam ignis nunc pati, minus habet probabilitatis quam opposita; cum enim hæc duæ sententiæ videantur utrinque nec Scripturis nec

ratione stabiliri posse, superest ut illa cenſeatur oppoſita probabilior, quæ omnium fere Patrum teſtimonio nititur: atqui ſententia oppoſita omnium fere veterum Patrum teſtimonio nititur: ita nimirum.

Tertullianus in Apologetico cap. 27. his verbis: Nam licet ſubjeſta ſit nobis tota vis demonum & ejuſmodi ſpiritus, ut nequam tamen ſervi metui nonnunquam contumaciam miſcent. & ledere geſtiunt, quos alias verentur. Odium enim etiam timor ſpirat, præterque & deſperata conditio eorum ex prædammatione ſolacium reputat fruenda interim malignitatis de pœna mora.

S. Iuſtinus Apolog. 1. Qui dignas pœnas, inquit, & ſupplicia reſportabunt ſempiternis inluſtri ignibus. Nam cum jam ab hominibus per nomen Jeſu Chriſti ſuperentur, documentum eſt hoc ſuorum, qui tam ipſos quam eorum cultores manent in æterno igne cruciatuum, ita enim & Propheta omnes fore prædixerunt. Apolog. 2. Apud nos princeps malorum demonum ſerpens vocatur, & ſatanas & diabolus, quemadmodum & ex monitiſtis noſtris, ſi ſcrutari velitis, poſeſtis diſcere. Quis in ignem eſſe mittendum cum exercitu ipſius & hominibus qui eum ſequuntur, in æternum puniendos Chriſtus ante ſignificavit. Porro quod nondum hoc factum ſit a Deo propter hominum genus, cui mora hæc datur, id accidit. Prævidet namque quosdam ex pœnitentia ſultem confeſcuros, quosdam etiam qui nondum nati ſunt.

Tatianus orat. contra Gentes loquens de dæmonibus ſic habet: Quamobrem quod nunc peculiari habent, ut non ſimiliter atque homines, moriantur: hoc ipſum & cum puniendi erunt ipſis aderit, ac vita ſempiterna participes non erunt, ita ut pro morte illius in immortalis corpore compotes fiant. Quemadmodum autem nos quibus nunc facile mors ſupervenit, poſtea vel immortalitatem cum voluptate, vel triſtitiâ cum immortalitate aſſeque-

mur, ſic dæmones qui præſenti vita ad peccandum abutuntur, & perpetuo etiam vivendo moriuntur, eandem poſtea immortalitatem habebunt ſimilem priori, quæ ipſis inerat quando vivebant.

S. Irenæus lib. 5. cap. 26. Bene Iuſtinus dixit, inquit, quoniam ante Domini adventum nunquam auſus eſt ſatanas blaſphemare Deum, quippe nondum ſciens ſuam damnationem.

Origenes homil. 8. in Exodum: Quoniam Patres, inquit, id eſt diabolus & Angeli ejus, ceterique principes mundi buſus & rectores teſtebrantur harum, & ipſi enim efficiuntur patres peccati, ſicut & diabolus; quoniam, inquit, patres iſti indigni ſunt, qui in præſenti ſæculo corripiantur, ſed in futuro recipient quæ merentur. Et lib. 5. in Epit. ad Rom. ſcribit, diabolus & angelos ejus igni damnatos eſſe; eos vero qui non ſervaverunt ſuum principatum æternis vinculis conſtrictos reſervari ad diem-judicii.

Minutius Felix in Octavio: Et ideo apud eos etiam ipſe Rex Juppiter per torrentes ripas & atram voraginem jurat religioſe: deſtinatam enim ſibi cum ſuis cultoribus pœnam præſcius perborreſcit.

Lactantius l. 7. Inſtitutionum c. 29. Sed & dominus illorum, diabolus, cum miniſtris ſuis comprehendetur ad pœnamque damnabitur, cum quo pariter omnis turba impiorum pro ſuis facinoribus in conſpectu Angelorum atque juſtorum perpetuo igne cremabuntur in æternum.

S. Epiphanius hæreſi 39. quæ Sethianorum eſt, affirmat dæmones non modo damnationem ſuam ignorari, ſed etiam ſalutem per Chriſti adventum ſperari: quæ in re non minus conſiderandum illud quam admirandum venit, quemadmodum ille, diabolus, cum homines in abſurda indignaque quamplurima fraudulenter pellexerit, atque in ſcelus pertraxerit, ſupra videlicet, adulteria, libidines... nunquam tamen ante Chriſti Servatoris adventum contumelioſam in Dominum ſuum jaſtare excom, vel rebellare ſic

aufus... illud enim perpetuo a Prophetis nuntiatur audierat, Christi Domini. presentiam eorum redemptionem fore qui peccassent & poenitentiam susceperent. Quare & ipse misericordia nonnihil se consecuturum sperabat.

Iidem docet S. Augustinus lib. 13. de Civitate Dei cap. ultimo. Sicut etiam, inquit, desertores Angeli, licet secundum modum quemdam mortui sint peccando, quia fontem vite deseruerunt, qui Deus est, quem potando, sapienter beateque poterant vivere, tamen non sic mori potuerunt, ut omnino desisterent vivere, atque sentire, quoniam immortales creati sunt, atque ita in secundam mortem post ultimum precipitantur iudicium. Ut nec illi vita careant, quandoquidem etiam sensu, cum in doloribus futuri sunt, non carebunt. Vide & lib. 21. cap. 101. & 13. in Psal. 57. duplicem ignis poenam agnoscit, unam pro presenti, alteram in iudicio.

Et S. Hieronymus in caput 25. Isayæ sic loquitur: Hos igitur principes, qui suum non servaverunt gradum, congregabit Dominus in die iudicii, quasi in uno fasce pariter colligatos, & mittet in lacum inferni, ut in illis quoque impleatur quod de impiis scriptum est, Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foveam quam fecit, & includentur in carcere, juxta illud quod ait Dominus: Ite in ignem aeternum, qui preparatus est diabolo & angelis ejus.

Theodoretus lib. 5. contra hæreses cap. 9. docet similiter diabolum & angelos ejus in ultimo iudicio puniendos. Igitur, inquit, puniendos illos esse certo dicimus. Consideremus vero deinceps an iuste id patiantur, naturam ejusmodi a conditore sortiti.

S. Fulgentius lib. de Trinit. cap. 8. Ex quibus, inquit, quandam pars Angelorum nolens sui creatoris facere voluntatem, ab ejus contemplatione dejecta servatur in iudicio puniendi, Petro Apostolo dicente, Deus Angelis peccantibus &c.

Merito quippe poena ignis aeterni in perpetuum punientur.

Item Gregorius Magn. lib. 4. Moral. cap. 10. Antiquus hostis, inquit, nequitia sua vinculis afflictus, aliud est quod nunc patitur, aliud quod in fine patietur. Quia enim a lucis intime ordine cecidit, nunc semetipsum intrinsecus erroris caligine confundit. Sed post hoc amaritudine involvitur, quia ex merito spontaneæ caliginis aeterno gehennæ tormento cruciatur. Dicatur ergo: Is qui serenitatem lucis intima perdidit, quid est quod ante extremum supplicium tolerat? Occupet eum caligo, subjungatur etiam quæ illum poenæ subsequens etiam sine termino devastat &c. Involvi ergo amaritudine antiquus hostis dicitur, quia superbia ejus supplicia non solum omnimoda, sed etiam infinita præparantur.

S. Bernardus quamquam in posterioribus Ecclesiæ temporibus degens, idem plane docet in sermone de transitu Malachie. Definita quidem, inquit, sed nondum promulgata sententia est. Denique jam diabolo ignis paratus, etsi nondum ille precipitatus in ignem, modico adhuc tempore finitur malignari.

Igitur communis fere omnium Patrum doctrina fuit, dæmones nondum igni extremoque supplicio traditos.

Sunt inter Theologos, qui ad solvendam hanc difficultatem, triplicem distinguunt diaboli damnationem; primam, qua damnatus est initio, quando propter superbiam dejectus est e cælo, de qua damnatione loquitur Judas Apostolus loco supra citato, non pepercis eis &c. Secundam quæ per Christum sua potestate in homines cecidit, quam damnationem insinuat S. Joannes c. 12. his verbis, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Tertia denique erit in fine mundi & in ultimo iudicio; tunc enim dæmones maximum tormentum sustinebunt, ex eo quod ipsorum maliciam palam omnibus manifestabitur, iisque

incendi in posterum potestas auferetur: his positis.

Respondent ubiqueque Patres qui meminerunt iudicii seu damnationis dæmonum ac supplicii tunc eis irrogandi, eos esse intelligendos de tertia damnatione, etiam si, ut ait Eſtius, qui hanc usurpat responsionem, nomine ignis hanc damnationem expriment. Non enim per hoc significatur dæmones ante illud tempus principali poena non cruciari, sed plenius quam antea comburendos & miserosiores fore per accessionem aliarum poenarum.

Alii autem fateri non verentur hanc revera fuisse laudatorum Patrum sententiam, quæ quidem etsi hoc tempore recepta non est, quia dæmones nunc poenas suæ damnationis expendere Theologi omnes sentiunt; non debet tamen, inquit Petavius, erroris vel hæreseos nota inuri, quod neque Scriptura neque Concilium ullum hactenus docuit, dæmones extrema illa supplicia perpeti quæ parata iis esse dicuntur.

Id confirmat ex eo quod Florentina Synodus de hominibus statuit in decreto fidei, eos qui in peccato mortali decesserint, in infernum detruſos, ibique poenas luere sibi debitas, & tamen de dæmonibus omnino taceant hujus Concilii Patres.

Sic vero modeste de illa Patrum opinione loquendum confirmat idem Petavius ex sancti Thomæ exemplo; is enim laudata eorum opinione qui dicunt, usque ad diem iudicii differri poenam sensibilem tam dæmonum quam animarum, & similiter beatitudinem Sanctorum differri usque ad diem iudicii, affirmat hoc secundum esse erroneum, & subdit illico: Alii vero, inquit, licet hoc non concedant de animabus, concedunt tamen de dæmonibus: cui sententiae nullam tribuit erroris vel hæreseos notam; atque solummodo, melius esse dicendum quod idem iudicium sit de malis animabus & malis Angelis, sicut idem iudicium est

de bonis animabus & de bonis Angelis.

Similiter Bevardentius in sanctum Irenæum super c. 26. l. 5. hanc Patrum, quæ & Irenæi fuit, sententiam affirmat singularem, & a nemine tamen damnatam. Porro, inquit, sententiam istam quæ statuit diabolum ante Domini adventum nondum suam ipsius condemnationem novisse, quamvis singularem esse lubens agnoscam, damnatam tamen vel a Concilio vel a quoquam Veterum me legisse non memini. Ubi & commemorata nonnullorum autoritate, puta B. Andreæ Apostoli, S. Clementis Alexandrini, Origenis, S. Epiphani, O. cumenii, qui eandem probant sententiam, hæc addit: De hac sententia nihil adversus tot Patres audent pronuntiare.

Distinguit Bellarminus lib. 1. de Sanctorum beatitudine cap. 6. duplicem in illis Patribus opinionem, nec eodem modo de illis omnibus & singulis iudicat; sed Iustini, inquit, Irenæi, Epiphani, atque Oecumenii sententiam non video quo pacto ab errore possimus defendere. Ceteri autem Patres duo quædam affirmans quæ verissima sunt, dæmones in die iudicii ex hoc aere in abyssum precipitando, & eos adhuc expectare futura tormenta.

Quapropter exilimat hic Scriptor eodem modo explicari posse præfata veterum Patrum testimonia, quo & ea interpretatur Eſtius mox laudatus; ita ut nempe voluerint dæmones torqueri quidem poena gehennæ ante diem iudicii, & tamen poenarum tunc suarum plenitudinem habituros; quod poenarum complementum adeo timent, ut in exorcismis nulla re magis torqueri videantur, quam futuri iudicii comminatione; unde exorcismi fere omnes his verbis concludi solent, Per eum qui venturus est judicare vivos & mortuos & sæculum per ignem.

Atque hoc pacto solvitur obiectio quæ proponi merito potest ex Cæremoniis Ecclesiæ quæ baptismo præmittuntur,

tur,

tur, & in quibus inter exorcizandum hæc dicuntur diabolo: *Nec se lateat imminere tibi pænas, tormenta, diem iudicii, diem supplicii sempiterni, qui venturus est velut clibanus ardens, in quo tibi & universis Angelis tuis æternus veniet interitus, & ideo pro tua nequitia damna & damnande de bonorem Deo.* Per hoc enim quod diabolus dicitur damnatus & damnandus, significatur eum jam torqueri in inferno, sed peccatorum suorum complementum accepturum.

De penis Inferni.

POSTQUAM diximus Angelos malos, statim atque peccaverunt, in infernum detrusos, ibique pœnam ignis experiri non expectato ultimi iudicii die, non abs re erit, si data occasione de illo igne tartareo nonnihil disseramus; duo autem potissimum veniunt in controversiam: primum est, utrum ignis ille sit verus ignis & corporeus; secundum, quonammodo agat in Angelos qui puri videlicet spiritus sunt.

Utrum inferorum ignis sit corporeus.

CONCLUSIO.

COMMUNIS omnium Theologorum; imo & Christianorum doctrina est, verum & corporeum esse ignem inferorum, quo torquentur Angeli & animæ damnatorum hominum.

Probatur 1. ex Scriptoris, Matth. 25. *Discedite a me maledicti in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Marci cap. 9. *Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem.* Lucæ 16. dives in inferno sepultus postulat ut lingua sua refrigeretur aquæ gutta, quia cruciabatur in flamma. Apocal. cap. 20. *Bestiæ & Pseudopropheta in stagno ignis*

& sulphuris cruciabuntur die ac nocte. Dixerat Isayas cap. ultimo, *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Et Job. cap. 24. de impiis dicit, *transibunt ab aquis nivium ad calorem nivium.*

Certe hæc certa est atque indubitata regula apud omnes Theologos, verba Scripturæ, quantum finit res, accipienda esse in sensu proprio & literali, quando præsertim nec fidei catholicæ, nec bonis moribus adversatur; sed nec fidei catholicæ nec bonis moribus adversatur; sed nec fidei catholicæ nec bonis moribus repugnat, de igne vero & corporeo interpretari præfata Scripturæ loca: igitur nil vetat quominus verus & corporeus ignis dicatur esse in inferno; scilicet hæc verba, ignis inextinguibilis, calor, flamma cruciari, refrigerari, ignis proprietatem ut veram illius elementi conditionem indicant.

Probatur 2. ex SS. Patribus, quorum plerique hanc nostram amplexi sunt sententiam.

Ac 1. eorum proferam testimonium: qui rem minime discutientes, an scilicet ignis tartareus sit corporeus vel metaphoricus, de pœnis quas in altera vita patiuntur dæmones & impii homines, sic loquuntur ut non dubitent verum ignem esse in inferno.

S. Iustinus Apolog. 2. pag. 71. *Quem una cum militia & hominibus. eum sequentibus in ignem missum, & per sæculum infinitum exercitatum iri præmonstravit Christus.* Et pag. 87. *injustos autem in perpetuo sensu una cum malis genitibus in ignem mittet sempiternum.*

S. Irenæus lib. 4. c. 47. *Quibuscumque enim dixerit Dominus, Discedite a me maledicti in ignem perpetuum, isti erunt semper damnati &c.*

Minutius Felix: *Admonentur homines, inquit, doctissimorum libris & carminibus Poetarum illius igni fluminis & de stygia palude sepius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis preparata & de-*

monum indicis, & de Prophetarum cognita tradiderunt.

Lactantius lib. 7. cap. 26. Sed & Dominus illorum cum ministris suis comprehendatur, ad penamque damnabitur, cum quo pariter omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu Angelorum atque iustorum perpetuo igni cremabitur in eternum. Hac est doctrina sanctorum Prophetarum quam Christiani sequuntur.

S. Chrysostomus homil. 9. in 1. ad Corinth. Non est hec parva, inquit, qua proponitur questio, sed & de maxime necessariis & que quarunt homines omnes, an finem habent ignis gehennae? Nam quod non habeat quidem Christus pronuntiavit dicens: Ignis eorum non extinguetur.

S. Gregorius Naz. orat. 40. Est alter ignis non purgans, sed scelerum vindex, sive sodomiticus ille quem sulphure & procella permixtum Deus in peccatores omnes fundit, sive ille qui diabolo ejusque angelis paratus est; sive etiam ille qui ante faciem Domini praecedit, & in circuitu inimicos ejus inflamat, sive denique ille omnibus his formidabilior qui cum infomni illo verme conjunctus est, nec unquam extinguetur.

S. Basilii homil. in Psalm. 33. de damnatis sic loquitur: Subinde conspiciet barathrum in imum patens, tenebras impermeabiles quidem illas, ignemque obscurum, urendi quidem in tenebris vim habentem, luce vero destitutum.

S. Hieronymus Comments. in Jonam ad ista verba cap. 3. & pervenit verbum ad Regem, haec scribit: Et sciamus peccatores in Evangelio mitti in ignem eternum qui preparatus sit diabolo & angelis ejus; & de his dici, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Vide & dialogum primum adversus Pelagianos, ubi istos haereticos non impugnat quod dicerent in die judicii ignibus exurendos peccatores: con-

sule similiter Apologiam secundam adversus Rufinum.

S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum cap. 43. Firmissime tene & nullatenus dubites.... quando per judicium justum segregabis justos ab injustis, bonos a malis, rectos a perversis; bonos constitues a dextris, malos a sinistris: & ex ejus vi justis aeternaeque judicii sempiterna atque incommutabili prolata sententia iniqui omnes abibunt in combustionem eternam, justis autem in vitam eternam, iniqui semper arsurus cum diabolo.

Eodem modo loquitur S. Leo Magn. Serm. 4. de Collectis, cap. 3. ubi verba faciens de ultimo judicio haec habet: Separabuntur ab injustis justis, a nocentibus innocentes; & cum preparatum sibi regnum recessitis misericordia operibus filii pietatis acceperint, exprobrabitur duritia sterilitatis injustis; & nihil habentes sinistri commune cum dextris, in ignem ad diaboli & angelorum ejus tormenta dispositum, omnipotentis judicii damnatione mittentur.

Ex his vero & aliis similibus quae passim reperias in scriptis omnium fere Patrum, colligere est, verum & corporeum ignem esse in inferno, eamque fuisse horum scriptorum sententiam, quamvis quaestione accurate non examinaverint. 1. quia citant plerumque loca Scripturae, in quibus fit mentio de igne diaboli tormentis destinato, huncque praesertim Matth. 25. *Ite maledicti in ignem eternum*: unde, quae ratione juxta laudatissimam regulam diximus, verba Scripturae in sensu literalis accipienda, eadem quoque in illo sensu explicari debent SS. Patrum propositiones. 2. ad sensum metaphoricum & figuratum non recurrunt illi Scriptores, cum de igne tartareo differunt; quod certe non omnisissent, si vel incredibile, vel impossibile, vel tandem absurdum fuisset verum ignem & materialemittere in inferno.

Sunt vero & alia nonnullorum Patrum

valius, neque vermis est corporalis. Sed hac ideo ponuntur, quia sicut ex multa cruditate & soboles nascuntur & vermes; ita si quis non detrahat peccata sua, velut quondam interposita sobrietate abstinentia, sed miscendo peccata peccatis, tanquam cruditiem quondam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduratur proprio & suis vermibus consumetur. Unde & Elayas ait: Ambulabo in lumine ignis vestri & flamma quam accendistis vobis. Ignis est quem generat maiestas dei, vermis est eo quod irrationabilis anima peccata mentem rei sensumque compungant, & quaedam exedant viscera conscientia, quae tanquam vermes ex unoquoque nascuntur. Quod idem docet S. Gregorius Nyssenus lib. de anima & resurrectione.

His adde S. Joannem Damascenum qui lib. 4. de fide orthodoxa cap. 28. sic habet: Resurgemus ergo animabus iterum conjunctis corporibus incorruptibilibus factis & exitis corruptionum, & representabimur terribili tribunalis Christi. Et tradentur diabolus & demones ejus & bono ejus, id est antichristus, & impii & peccatores in ignem aeternum, non materialem qualis est apud nos, sed qualem novit Deus. Igitur plerique Patres & non infime quidem notae censuerunt non esse nec futurum unquam verum ac materialem ignem in inferno.

Respondens verum esse nonnullos & SS. Patribus praefata Scripturae loca interpretatos de igne quodam metapharico, & consequenter existimasse verum non esse & corporeum ignem in inferno; sed nihil est quod propterea nos a nostra sententia, quae nunc in scholis obtinet, quovis modo deterreat; inde enim solummodo sequitur in oppositas sententias ivisse sanctos Doctores: unde nostram non propugnamus tanquam dogma catholicum, cum scilicet, ut docent Bellarminus lib. 2. de

Tom. II.

Purgatorio cap. 11. Petavius lib. 3. de Angelis cap. 5. quaestio non fuerit ab ullo Concilio generali definita: immo cum Graeci in Concilio Florentino affirmarent ignem Purgatorii non esse verum & corporeum ignem, sessione ultima in definitione fidei, ubi multa contra illos definiuntur, nihil omnino de igne Purgatorii aliteriur. Fatemur itaque huic nostrae doctrinae adversari Origenem, S. Gregorium Nyssenum, & S. Ambrosium.

Sed non idem omnino constat de Joanne Damasceno, cujus verba cum vulgata Theologorum sententia facile conciliari possunt, quatenus nempe videtur solum negare ignem esse in inferno, non quemlibet simpliciter, sed nostri similem, ejusdemque cum nostro igne elementati conditionis, non materiam, inquit, qualis est apud nos, sed qualem novit Deus.

Certe tamen dicamus verum & corporeum esse ignem in inferis, non putamus illum ignem esse nostri similem, immo multum discriminis inter utrumque agnoscimus: nam ignis noster lucidus est, pabulo eget, extinguiibilis, consumens ea in quae agit, non agens nisi in corpora: ignis autem tartareus est in loco infimo, positus ubi sunt tenebrae exteriores, pabulo non indigens, esse omnino inextinguiibilis, uti sapissime inculcatur in Scripturis, aget in animas damnatorum & demones, quos non consumer: igitur non erit nostri similis.

In hoc vero explicando utriusque ignis discrimine non solus versatur Damascenus, hoc enim & eleganter statuit Lactantius lib. 7. cap. 21. Ut sufficere possit cruciatibus & igni sempiterno, cujus natura diversa est ab hoc nostro, quo ad vires necessaria utimur, qui nisi alicujus materia fomite alatur, extinguitur. At ille divinus per se ipsum semper vivis ac viger sine ullis alimentis, nec admixtum habet sumum, sed

Gg est

est purus ac liquidus, & in aqua modum fluidus. Non enim vi aliqua sursum urgetur sicut noster, quem labes terreni corporis quo tenetur & sumus intermixtus exilire cogit, & ad caelestem naturam cum trepidatione mobili subvolare. Idem igitur divinus ignis una eademque vi ac potentia cremabit impios & recreabit, & quantum e corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi ipse aeternum pabulum subministrabit.

Quapropter non ii omnes existimandi sunt verum & corporeum negasse ignem in inferno, qui hunc esse alium & a nostro diversum statuerunt; unde sanctus Gregorius Magnus loco supra citato docet gehennae ignem corporeum esse simul & nostri dissimilem.

Quomodo ignis inferni agat in demone.

NASCITUR haec quaestio ex eo quod supra docuimus, & daemones ex una parte esse veros spiritus omnis materis expertes, & ignem inferni ex alia parte vere corporeum esse; non levis quippe difficultas in explicando, quomodo id quod corporeum est agat in spiritum.

Putat S. Augustinus in huius rei disquisitione non esse valde laborandum, ut legimus in lib. 21. de Civ. Dei c. 40. Hac enim proposita quaestione, *Si non erit ignis incorporalis noxius, sicut est animi dolor, sed corporalis tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiam poena spirituum malignorum; respondet: Nisi quia sunt quaedam sua demonibus corpora, sicut docetis hominibus visum est.... Si autem quicquam nulla habere corpora daemones asseverat, non est de hac re aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum.* Addit tamen daemones igne cruciari posse, tamen si sint incorporei. Cur enim, inquit ibidem, non dicamus quomvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorpo-

reos posse poena corporalis ignis affici, spiritus etiam hominum ipsi profecto incorporei, & nunc poterunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari?

Docet etiam Lactantius loco mox citato spiritus a Deo castigari modo quodam ineffabili. Primum igitur, inquit, dicimus tantum esse Dei potestatem, ut etiam incorporalia comprehendant, & quemadmodum voluerit afficiat; nam & Angeli Deum metuent, qui castigari ab eo possunt inenarrabili quodam modo, & daemones reformidant Deum; quia torquentur ab eo ac puniuntur.

Mirum vero quantum in hoc negotio laborant Theologi, dum, ut ait Petavius, quod investigari non potest, in exhausta curiositate percurrunt.

Quidam dicunt daemones quidem ab igne torqueri, non quod revera ignis ipsis contrarius sit, sed quod daemones cum ut sibi contrarium ac disconvenientem apprehendunt: hunc modum explicandi sumunt; quia vix, ut ajunt, intelligitur, nedum explicari potest, quid mali ab igne re ipsa pati possit spiritus.

Haec sententia ab aliis refellitur, quia non satis coheret cum Scripturis asserentibus daemones a vero igne & vere torqueri, Lucæ 16. *Crucior in hac flamma.*

Altera opinio est eorum qui existimant daemones torqueri in inferno sola apprehensione privationis desiderii boni; quam sententiam confirmant ex testimonio S. Ambrosii mox a nobis allegato, tum ex S. Hieronymo, qui in caput ultimum Isayæ hanc plerisque tribuit nec improbat, & ex Isidoro lib. 1. de summo Bono cap. 13.

Refelluntur vero communiter ab aliis Theologis, quia, ut mox diximus, non videtur satis explicari cruciatus daemonum in inferno, vel & animarum, nisi admittatur vera actio ignis cor-

corporei, quia expressissima sunt loca superius adducta; unde non satis est poenam sensus ortam ex sola cogitatione damni demonibus assignare, sed opus est etiam poenam ab igne derivatam ipsi tribuere.

Alii dicunt daemones ab igne cruciari per speciem aut cognitionem ab eo derivatam; ajunt nempe virtute Dei qui utitur igne tanquam instrumento, speciem quandam intelligibilem in Angelo produci, & hanc esse causam tristitiae per quam vexatur; quomodo autem ejusmodi speciei impressio sit causa tristitiae in demonibus, non eodem modo explicant illi Theologi, sed his omnibus sigillatim referendis lubenter supersedeo, ne operam & tempus in re non necessaria collocemus.

Est aliorum opinio, daemones eodem modo ab igne torqueri, quo animae ab igne cruciantur in ipso corpore, adduntque illam virtutem communicatam esse igni a Deo: ex his Theologis quidam dicunt daemones ab igne pati, quatenus ignis calidus est, ac proinde vera passione qualem sensus reciperet, ab igne torqueri; unde volunt passionem demonis ejusdem esse rationis cum ea quam sensus pateretur. Alii non concedunt ejusdem esse rationis dolorem & passionem animae, seu demonis & sensus corporei; sed animam separatam & daemone eodem modo torqueri, quo anima in corpore cruciaretur, non poena corporea, sed quadam alia a corpore derivata.

Denique communior apud Theologos sententia est, daemones ab igne torqueri per alligationem quam contra suam voluntatem patiuntur, & a qua non possunt se ipsos liberare; ita S. Thomas, S. Bonaventura, Scotus, Gabriel, Durandus, Maior, Hugo a Sancto Victore, & alii. Hoc nituntur fundamento ad asserendam suam opinionem, quod nullus alius videtur modus quo possint commodius explicare modum,

quo torquentur daemones per ignem.

At meo quidem iudicio satius est Theologo suam hac in materia ignorantiam lubenter confiteri, in re scilicet quae nec autoritate innotescit, nec ullis Philosophiae principis elucidari potest. *Non est*, inquit S. Augustinus loco mox citato, *de hac re aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum*. Dicendum poena ignis affici daemones, quia id aperte revelatum est in Scripturis; quomodo id fiat, omnino incertum, *miris, tamen veris modis*, inquit idem sanctus Doctor.

Quaeres in qua mundi parte sit infernus.

Resp. tria super illa quaestione dicta a S. August. 1. est lib. 20. de Civit. Dei cap. 16. id a nemine certo sciri ac definiri posse. *Qui ignis*, inquit, *cujusmodi, & in qua mundi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui divinus Spiritus ostendit*. 2. lib. 12. de Genesi ad litt. c. 33. videtur negare inferos esse sub terris. *Unde autem*, inquit, *sub terris esse dicantur inferi, si corporalia loca non sunt; aut unde Inferi appellentur, si sub terris non sunt, merito quaeritur*. 3. hanc sententiam ipse redarguit lib. 2. Retract. cap. 24. ubi recognoscens libros de Genesi ad litteram sic habet: *In duodecimo de Inferis magis mihi videor docere debuisse quod sub terris sint, quam rationem reddere, cur sub terris esse credantur*.

S. Chrysost. hom. 31. in Epist. ad Rom. quaestione facta, ubinam gentium sit gehenna, respondet *arbitrari se extra mundi hanc universitatem esse*. *Ut enim regum carcere & metalla procul collocari solent, ita & gehenna longe extra mundum istum consistit*.

Verum ea nunc pervulgata opinio apud omnes Theologos obtinet, inferos in ipsa terra contineri, & illud probant ex ipso vocabulo quod aperte

significat locum infimum, occultum, subterraneum. Favet etiam, ut plerique volunt interpretes, id quod de Christo legitur Math. cap. 12. *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus*. Hic enim cor terræ interpretatur de inferis quo descendisse Christus creditur in Ecclesia Catholica: id probat Maldonatus ex ipsa phrasi; nam, inquit, vox *beleb*, in corde, dicitur ab Hebræis pro in medio; quemadmodum legitur Psalm. 45. *Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris*. Infernus autem, non sepulcrum in medio terræ est.

Hic porro, quanquam opportuna sit occasio, non inquiremus an demonum pœnæ sint æternæ, vel aliquo tandem tempore desinturæ; huic nimirum questionis celeberrimæ tunc superfedeo, quia ejusdem pertractandæ proprius erit locus in tractatu nostro de Peccatis, ubi Deo dante pœnarum æternitatem inviste demonstrabimus, idque argumentis quæ ad malos angelos & impios homines peragere attinent.

De Angelorum numero variisque ordinibus.

MAGNO in numero esse Angelos sacræ passim produnt Litteræ. Danielis cap. 7. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assidebant ei*. Apocal. cap. 5. *Et erat numerus eorum millia millium*. Quæ verba innumerabilem Angelorum copiam præ se ferunt; unde Dionysius lib. de cœlesti Hierarchia cap. 14. *Multæ sunt, inquit, superiorum mundo mentium beati exercitus, qui imbecillam & contrariam eorum qui in materia cernuntur & in usu nostro sunt, numerorum rationem excedunt, quique cognitione certior definiuntur ab sola mundo superiore,*

ac cœlesti illarum intelligentia & scientia, quam iis divina, princepsque & infinita sapientia officientia feliciter importitur. Ex quibus colligere est innumerabiles esse Angelos, quamquam infinitus omnino non sit eorum numerus.

Certos ac diversos esse Angelorum ordines, certum semper atque indubitatum fuit in Ecclesia, id quippe apertissime legitur in Scripturis, ut mox patebit.

Novem Angelorum ordines totidemque vocabula post Dionysium describit S. Gregorius Magn. homil. 34. his verbis: *Novem Angelorum ordines diximus, quia videlicet esse, restante sacro eloquio, scimus Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim atque Seraphim*. Esse namque Angelos & Archangelos pene omnes sacri eloquii pagina testantur. Cherubim vero atque Seraphim sæpe, ut notum est, libri Prophetarum loquuntur. Quatuor quoque ordinum nomina Paulus Apostolus ad Ephesios enumerat dicens, *Supra omnem principatum & potestatem, & virtutem & dominationem*. Qui rursus ad Colossenses scribens ait, *Sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; Dominationes vero & Principatus ac Potestates jam ad Ephesios loquens descripsit*. Sed ea quoque Colossensibus dicturus præmisit Thronos, de quibus necdum quidquam fuerat Ephesius locutus. Dum ergo illis quatuor quæ ad Ephesios dixit, id est, Principatibus, Potestatibus, Virtutibus, atque Dominationibus conjunguntur Throni, quinque sunt ordines, qui specialiter exprimiuntur; quibus dum Angeli & Archangeli, Cherubim atque Seraphim adjuncta sunt, procul dubio novem esse ordines inveniuntur.

Neque audiendi sunt Erasmus, Beza & alii, qui negant in illis Apostoli testimoniis certos commendari Angelorum ordines. Præterquamquod enim conceptissima sunt & discretissima in eam

rem hæc Scripturæ loca, id insuper confirmatur autoritate Patrum omnium & Græcorum & Latinorum, puta Ignatii Martyris Epist. 2. ad Trallianos, S. Irenæi lib. 2. cap. 54. Origenis lib. 1. Periarchon cap. 5. & lib. 4. & 6. contra Celsum. S. Athanasii Epistola ad Serapionem, & lib. 3. contra Arianos. S. Epiphaniî hæresi 64. S. Basilii lib. de Spiritu sancto cap. 16. S. Gregorii Naz. orat. 34. S. Gregorii Nysseni homil. 15. in Cantica. S. Chrysostomi homil. 4. in Genesim. S. Ambrosii lib. 1. Examer. c. 5. S. Hieronymi Comment. in Epist. ad Ephesios, & in Epist. ad Titum. S. Augustini lib. copera Priscilianistas & Origenistas cap. 10. & in Enchirid. cap. 58. S. Cyrilli Alex. Serm. 3. ad Græcos infideles & Commentarius ad Epist. Pauli ad Ephesios & Colossenses; aliorumque prorsus omnium, quorum testimonia consulere potes exscripta apud Petavium lib. 1. de Angelis cap. 1.

Observat ibidem hic Scriptor neminem veterum ante Dionysii tempora ejusque nondum cognitis operibus, ita ordinum illorum Angelicorum nomina posuisse, ut certo eos distinxerit, novemque quomodo ille, constituerit; testis est super ea re locupletissimus S. Augustinus, qui libro contra Origenistas mox citato sic habet: Certe ait Apostolus, siue Sedes, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, & esse itaque Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates in celestibus apparatibus firmissime credo, & differre aliquid indubitata fide teneo? Sed quo me contemnas, quem magnum putas esse doctorem, quoniam ista sint & quid inter se differant, nescio. Et in Enchiridio jam citato: Quid inter se distent quatuor illa vocabula, quibus universam ipsam celestem societatem videtur Apostolus esse complexus, dicendo: Siue Sedes, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, dicant qui possunt, si tamen possunt probare dicant; Ego me

ista ignorare confiteor. Ubi de Angelorum vocabulis & proprietatibus nonnisi cum hæsitacione loquitur.

S. Chrysostomus homil. 4. de incomprehensibili natura Dei docet infinitos esse illos Angelos præter illos ordines, quos Scriptura perhibet: Sunt enim, inquit, sunt & alia Virtutes, quarum nomina quidem novimus. Cogitate animo quanta sit hereticorum insolentia, servorum-ne appellationes quidem scimus, & illi Domini substantiam curiosius inquirent. Sunt enim Angeli, & Archangeli, Throni, & Dominationes, & Principatus, & Potestates. Sed non soti isti sunt cætus in cælis, verum infinita gentes & nationes ineffabiles, quas nulla explicare potest oratio.

Septem designat Angelorum ordines distinxit Cæsarius dialog. 1. Septem vero, inquit, ordines sunt, uti Judas scriptis; & sublimis enarrat Apostolus, quem secuti sunt divini sacrificii sacerdotes, ad Deum exclamant; Te celebrant laudibus Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, Virtutes; ubi Seraphimos & Cherubimos omittit.

Autor commentariorum in Psalmos qui perperam Hieronymo ascribuntur, novem Angelorum ordines distinguit, uti & ipse Dionysius; sed in hoc ipso debet hoc opus abjudicari S. Hieronymo qui de Angelorum numero & appellatione semper dubitavit, ut aperte colligitur ex Comment. ad cap. 1. Epist. ad Ephesios. Nunc querendum, inquit, ubi Apostolus hæc quatuor nomina, Principatum loquor & Potestatem, Virtutem, & Dominationem scripta repererit, & in medium unde protulerit: Neque enim fas est eum qui divina lectione fuerat instructus aliquid locutum putare, quod in sanctis voluminibus non haberetur. Arbitror itaque illum aut de traditionibus Hebræorum ea quæ secreta sunt, in medium protulisse, aut certe quæ quasi juxta historiam scripta sunt, cum intelligo-
tes

res legem esse spiritalem, sensisse sublimius.

Primus igitur Dionysius Angelos omnes distinguit in tres Hierarchias, & unamquamque Hierarchiam in tres choros seu ordines. *Qui autem*, inquit lib. de cœlesti Hierarchia c. 3. *hierarchiam dicit, sacram quandam universæ ordinationem significat, ad divini illius decorem principatus expressam, & in hierarchicis ordinibus ac scientiis proprie illustrationis in gloria sacris ritibus administrantem, ac suo principio, quantum fas est, assimilant.*

In prima hierarchia, Seraphim, Cherubim, ac Throni censentur: In secunda, Dominationes, Virtutes, Potestates: in tertia, Principatus, Archangeli, Angeli.

Hierarchie nomine intelligitur ordo sacrarum personarum sub aliquo principe, qualis v. g. ordo Episcoporum, Presbyterorum, aliorumque Ecclesiæ ministrorum sub uno capite Christo, & ejus in terris Vicario Romano Pontifice.

Ordo seu chorus definitur, collectio personarum ejusdem muneris & officii in eadem hierarchia, ut in Ecclesiastica Hierarchia collectio Episcoporum, vel Presbyterorum.

Ex quibus sequitur hierarchiam non esse inter dæmones, quia non sunt sacræ personæ; tum vero non esse chorum in sanctissima Trinitate, quia licet Pater, Filius, & Spiritus sanctus sint personæ sacræ, nulli tamen capiti subiaciuntur.

Quomodo Angeli ab invicem differant.

QUÆSTIO est utrum Angeli specie vel numero tantum differant ab invicem.

Volunt Thomistæ Magistrum hac in parte secuti, omnes & singulos Angelos differre ab invicem specie; addit-

que S. Thomas non modo id ita esse, sed nec absolute possibile ut solo numero discrepent inter se duo Angeli. Et ratio est, inquit, quia si distinctio numerica individuatorum, quæ continetur intra eandem speciem, petitur solum a materia, sola materia est principium individuationis: unde cum in Angelis non sit materia, nec illius ad materiam respectus & ordo, qualis est in anima rationali ad corpus humanum, hinc sequitur Angelos non posse solo numero ab invicem discrepare; adeoque singulos a singulis differre specie.

Contentant alii; Angelos diversæ hierarchiæ differre genere, Angelos autem diversi chori iatra eandem hierarchiam differre specie; denique Angelos ejusdem chori differre solo numero: quia, inquit, se habent Angeli in mundo intelligibili, ut corpora in mundo sensibili; sed in mundo sensibili quædam corpora differunt genere, quædam specie, & quædam solo numero: igitur.

Cæteris autem Theologis, qui a vèro alienum putant, quod ajunt Thomistæ principium individuationis repetendum ex materia, volunt consequenter Angelos quosdam differre solo numero, unam eandemque naturam habentes, quin potius verisimilius esset dicere Angelos omnes unius esse ejusdemque naturæ, solo munere vel dignitate inter se dispares, ut scribit S. Basilii lib. 3. contra Eunomium: *Inter Angelos, inquit, differentia est ordinis & dignitatis, & tamen ejusdem naturæ sunt omnes, sicut ejusdem appellationis.*

Atque istam lubenter amplectitur sententiam, si in hac quæstiuncula meum quærat judicium; siquidem distinctio specifica juxta Philosophos non admittitur nisi inter ea quæ insigniter secundum naturam & substantiam differunt: sed non apparet quo tandem pacto dici possit Angelos ab invicem discrepare insigniter secundum naturam & substantiam; sunt enim singuli substantiæ spi-

spirituales completæ, nec aliter differunt quam officio, munere & dignitate: igitur satius est dicere Angelos omnes solo numero non specie differre.

Aut forsitan recte rationi magis erit consentaneum dicere, nobis plane incertum an Angeli differant specie vel numero, quomodo suam hæc in re ignorantiam consentitur multi e SS. Patribus, ut S. Augustinus lib. contra Priscillianistas c. 10. & in Enchirid. c. 58. quæ duo loca superius adducta sunt. Et sanctus Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa cap. 3.

De apparitionibus Angelorum.

Certum est Angelos hominibus identidem apparuisse in specie corporali, ut ex innumeris colligitur exemplis quæ nobis suppeditant divinæ literæ; Angeli scilicet apparuerunt Abrahamæ, Moyfi, Tobizæ & aliis quam multis, idque insuper confirmatur ex iis quæ leguntur Act. cap. 6. *Qui accepisset legem in dispositione Angelorum.* Et ad Galatas cap. 3. *Lex ordinata per Angelos in manu mediatoris.*

Verum de illis Angelorum apparitionibus nonnullæ solent institui questiones.

Queritur 1. utrum illæ omnes Angelicæ apparitiones, quas Scriptura commemorat, veræ fuerint vel phantasticæ, sola nimirum facta immutatione in imaginatione eorum quibus apparuerunt Angeli.

Respondeo cum sancto Thoma p. 1. q. 51. art. 2. ejusmodi apparitione veras fuisse, non phantasias.

1. Quia, ut ait ille sanctus Doctor, quod videtur visione imaginaria; non videtur indifferenter ab omnibus, sed ab aliquo solum cui fit illa revelatio, quomodo S. Joannes vidit solus quæ vidit in Apocalypsi, nec ab alio quovis visa fuisse: sed Scriptura sic commemorat plerumque Angelos apparentes,

ut ab omnibus promiscue conspicerentur; namque Angeli v. gr. qui apparuerunt Abrahamæ, visi sunt a tota ejus familia & ab ipsa etiam Sodomorum civibus, & similiter Angelus qui apparuit Tobizæ, ab omnibus indifferenter visus est: igitur.

2. Quia sic de illis Angelorum apparitionibus loquuntur Scripturæ, ut aperte significetur ad solam imaginationem referri numquam posse, nisi Scripturæ verbis vis maxima inferatur; testantur quippe, visos, contractatos, locutos fuisse Angelos, qui & nonnumquam ambulant, manducant & bibunt, ut colligitur ex variis ejusdem Scripturæ historiis.

Quæres 2. in quibus corporibus Angeli hominibus appareant.

Respondeo 1. Angelos non apparere in suis propriis corporibus, tum quia, ut fusc satis ostendimus, Angeli propria non habent corpora, substantiæ sunt spirituales; tum quia, etiamsi propria haberent corpora, nondum dei deberent apparere in suis & propriis corporibus, quia hæc Angelorum corpora forent invisibilia & minutissima.

Respondeo 2. Angelos apparuisse in corporibus assumptis, ex aere scilicet, vel aliqua quacunque materia formatis, quia nempe nullus est alius modus commodior ad explicandas Angelorum apparitiones; neque enim dici potest Angelos uti corporibus de novo creatis, quia nihil creatur de novo; tum vero nec corporibus vere naturam habentibus, quorum speciem præ se ferebant, quasi vera hominum corpora assumpsissent, quoties apparuerunt in specie humana, ut opinatus est Tertullianus; tunc enim vesi homines fuissent illa corpora ab Angelis assumpta, quod repugnat; superest igitur ut dicantur apparuisse in corporibus assumptis & ex aere, vel quavis alia idonea materie formatis.

Quæres 3. quas operationes exercent An-

Angeli in corporibus assumptis, an scilicet eorum actiones sint vitales necne. Respondeo Angelos non exercere actiones vitales in iis corporibus quæ assumunt. Et ratio est quia ille non exercet actiones vere & proprie loquendo vitales, in quo non est corpus vere & accurate loquendo animatum & organicum; actiones enim vitales essentialiter pendet ab organis, sed in corporibus assumptis ab Angelis non sunt proprie loquendo organa; corpora illa quæ assumunt, non sunt proprie, sed analogice tantum animata & viventia: igitur operationes quas in ipsis exercent Angeli, non sunt vitales, non sunt opera vitæ.

Quamobrem quando legimus in Scripturis Angelos ambulare, tangere, loqui, comedere, bibere, & alia id genus; ejusmodi locutiones metaphorice sunt, non litteraliter & proprio sensu intelligendæ; quatenus videlicet aliquid simile præfatis operationibus videntur agere, uti expresse docet Angelus Raphael in Tobia cap. 12. *Videbar quidem, inquit, vobiscum manducare & bibere, sed ego cibo invisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.*

Cæterum non possunt quidem Angeli in assumptis corporibus oculos movere, brachia & pedes dirigere, movere corpora eo etiam modo quo moventur ab hominibus ambulantes, cibum & potum trajicere in stomachum, & alia demum præstare quæ a solo motu locali pendunt; sed illas actiones non exercerent vitaliter, beneficio scilicet organorum vitalium & proprie animatorum; quin immo in illis corporibus assumptis, quæcumque tandem sint vel etiam hominum suspensorum, non sunt organa proprie dicta, sed tantum analogice & metaphorice, quemadmodum in statua non est oculus proprie, sed analogice tantum propter aliquam similitudinem cum vero oculo.

Atque inde colligitur discrimen quod

constitui solet inter actiones Angelorum in corporibus assumptis, & actionem qua Christus Dominus post resurrectionem comedit & bibit cum discipulis suis; scilicet corpus Christi quantumvis gloriosum & incorruptibile, erat tamen veris organis instructum & vere animatum: corpus autem ab Angelo assumptum non est animatum, in eo non sunt organa nisi metaphorice.

At, inquit, tangere est actus vitalis, est enim actio sensus externi; sed Angeli tangunt in corporibus assumptis: ergo exercent actiones vitales.

Distinguo: tangere per vitæ principium, contactu animato, concedo: contactu pure mathematico, sine voluptatis aut doloris sensu, nego.

De missione & ministerio Angelorum.

Certum est Angelos mitti a Deo, ab illa quippe missione nomen mutuatur suum, ut jam a nobis observatum est; Angelus enim non *natura* sed *officii* nomen est significans nuntium seu legatum, inquit S. Augustinus post Apostolum qui hoc idem docuerat ad Hebræos cap. 1, his verbis: *Nonne omnes sunt administratores spiritus, in ministerium missi propter eos? &c.*

Atqui tamen, ut recte observat Eustius, Angeli dicendi non sunt ministri hominum, sed Dei, tamen ad usum, salutem & custodiam hominum mittantur. Et ratio est quia ministri subjecti sunt iis quorum sunt ministri: at vero Angeli non sunt subjecti hominibus, sed Deo; igitur non sunt ministri hominum. Quapropter ministri Dei dicuntur in Scripturis, nusquam vero ministri hominum; Raphael non dicitur minister, sed dux filii Tobie.

Queritur utrum ad res hominum in terris gerendas mittantur omnes & singuli Angeli: vel certi tantum ex uno aut altero ordine.

Varie sunt super illa controversia Theo-

Theologorum opiniones: quidam enim docent non omnes promiscue mitti, ac supremæ potissimum hierarchiæ. Alii volunt tres solum choros postremæ hierarchiæ mitti. Contendit S. Thomas 1. p. q. 112. art. 4. quinque solos postremos ordines mitti ad infima ministeria, superiores vero quatuor nunquam a Deo digredi. Ceteri demum putant omnium ordinum Angelos mitti ad salutem hominum procurandam, quorum sententiæ subscribimus.

CONCLUSIO.

Omnes Angeli sancti mittuntur hominibus in ministerium.

Probatur invicte ex disertissimo Apostoli testimonio ad Hebræos cap. 1. sic loquentis: *Nonne omnes sunt administrationis spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis?* Hic Apostolus loquitur de omnibus omnino Angelis, nullo excepto; probat enim Christum Angelis esse superiorem, non quibusdam certe sed omnibus; aliter tota rueret Apostoli ratiocinatio, quandoquidem Christus non constitueretur supra omnem Principatum, supra Cherubimos & Seraphimos, uno verbo non esset iis major qui non mitterentur.

Respondet S. Thomas duplicem esse missionem, unam interiorem secundum intellectuales, ut ait, effectus, prout scilicet unus Angelus illuminat alium; alteram externam, quæ circa aliquod externum ministerium versatur: dehinc ait priorem missionem ad supremos etiam Angelos & digniores pertinere; posteriores vero ad inferiores duntaxat.

Verum hæc interpretatio mihi non probatur: certum est quippe S. Paulum utrobique de ministerio æterni verba facere, ut aperte denotat vox *mini*, quæ ad illam illuminationem Angelorum, qua superiores dicuntur illustrare inferiores, referri non potest.

Tom. II.

Probatur insuper conclusio, quia Angeli supremorum ordinum missi nonnunquam dicuntur in Scripturis, Ilaye 6. cap. unus Seraphimus missus dicitur ad Prophetam, ut cum a peccato munderet. Michael qui omnium omnino Angelorum supremus censetur, in ministerium tamen missus legitur, Daniel. 10. cap. Raphael, qui unus erat e septem qui astant ante Dominum, Tob. 12. fuit tamen missus. Denique Gabriel, qui verisimiliter non fuit ex infimis, missus est annuntiaturus quæ ad Christi nativitatem & adventum spectabant. Constat igitur omnes Angelos, nullo excepto, interdum mitti a Deo in ministerium.

Quibus adde omnes Angelos venturos cum Christo ad iudicandos homines in ultima mundi conflagratione, Matth. 25. *Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo.* Unde sequitur non eos solum, qui sunt infimi ordinis, mitti plerumque hominibus, sed omnes cuiuscumque chori, nullo excepto.

Probatur denique ex SS. Patribus, quorum plerique rem habentes contra Arianos Christi dignitatem & præmiuentiam ex præfato Apostoli testimonio defendunt, in quantum videlicet inde conficitur omnes prorsus Angelos Christo fuisse subiectos: sic S. Athanasius orat. 2. contra Arianos. *Et Angeli quidem, inquit sursum deorsumque commear-tes ministros se præbent, de Filio vero dicis: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Orat. 3. superiorum etiam Angelorum ordines missos nominatione commemorat. *Multi, inquit, sunt Archangeli, multi Throni, & Potestates, & Dominationes, millies millia & decies millies centena millia ministrorum assistunt & apparent, qui se promptos offerant ut mittantur.*

S. Chrysostomus hom. 8. in Genesim idem docet his verbis: *Non est datum Angelis, ut sint consilii participes, sed ut assistant & ministerio fungantur.*

Hh Quod

Quod ut discas, audi magniloquentissimum Isayam de superioribus Angelorum virtutibus loquentem. Vidi Cherubim a dextris Dei & Seraphim, & tegebant facies suas. Vide etiam Comment. in Epist. ad Hebræos.

Item Eusebius Cæsariensis lib. 7. de Præpar. Evang. Divinas Virtutes, inquit, nutu Patris toti mundo præsidentes, & ministros spiritus ad ministerium missos, propter eos qui hereditatem capiunt regni, ac sacros Angelos Dei & Archangelos, & intelligentem omnem naturam bonorum ministrum, lucidam, & omnium bonorum quæ a Deo communicantur hominibus administrant, regem universorum quodam satellitio stipare.

Item docent S. Gregorius Nazianz. orat. 34. Gregorius Nyssenus lib. 1. contra Eunomium. Dydimus lib. 1. de Spiritu sancto. S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto cap. 10. S. Hieronymus Epistol. 142. quæ est ad Damasum. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. de recta fide ad Reginas, & in l. 1. Commentariorum in Isayam. Theodoretus l. 3. contra Græcos, & lib. 5. hæreticarum fabularum cap. 7. S. Bernardus in sermone de S. Benedicto, tum & in sermone primo de S. Michael.

Obijciunt adversarii locum ex Danielis c. 7. de promptum, ubi discrimen aperte indicatur inter Angelos qui ministrant, & alios qui Deo semper assistunt, millia millium ministrabant, & decies milia centena millia assistebant ei.

Respondetur ex hoc argumento nihil omnino confici, quia recte intelligitur eisdem Angelos qui Deo assistunt, itidem ad homines mitti, non enim ullaratione pugnant hæc duo, ministrare, & assistere; quin potius non uno in loco Scripturarum legitur eundem Angelum qui assistere dicitur, e caelo mitti in terras, & nonnullis perfungi ministeriis. Sic Tobie cap. 12. Raphael qui se unum e septem esse fatetur qui assistant ante Deum, ad Tobiam tamen fuit

missus. Sic Gabriel, qui similiter ante Deum altabat, Ego sum Gabriel qui asto ante Deum. Lucæ 1. missus tamen ad Verbi incarnationem annuntiandam. Quod potest etiam confirmari ex Matth. 18. ubi docet Christus eos ipsos Angelos, qui nostri in terris curam gerunt, Deo semper assistere in caelis, Angelorum in caelis semper vident faciem Patris. Unde nihil omnino probat testimonium Danielis adversus nostram sententiam.

Utrum suis cuique homini detur
Angelus custos.

QUIN humanum genus vel etiam orbis universus Angelorum ministerio gubernetur, nemini dubium esse potest; id enim indicat Apostolus ad Hebræos c. 2. his verbis: Non enim orbem terræ futurum Angelis subiecit Deus. Quod quidem etiam docent SS. Patres ac Theologi.

Sed quæstio est, utrum præter generalem quandam administrationem, quæ in cæteras creaturas, tum spirituales tum corporeas, credita est Angelis; unicuique homini specialiter datus sit Angelus velut custos & rector.

CONCLUSIO.

Unusquisque ex hominibus suum habet Angelum ducem & custodem.

Probatum primo ex Scripturis: Genesios 48. Jacob dicit, Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. Psal. 90. Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Matt. 18. Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei qui in caelis est. Act. cap. 12. Petro fores pulsante dicunt fideles, Angelus ejus est. Docent itaque Scripturæ tam veteris quam novi Testamenti, singulos homines suum habere Angelum custodem,

Pro.

Probatur secundo ex Sanctis Patribus.

Origenes homil. 11. in Numeros, ex loco Actorum mox laudato hæc concludit: Ergo intelligitur esse & alius Pauli Angelus, sicut est Petri, & alius alterius Apostoli, & singulorum per ordinem. Et Homil. 20. Adest unicuique nostrum etiam minimis qui sunt in Ecclesia Dei, Angelus bonus, Angelus Domini qui regat, qui moveat, qui gubernet, qui pro atlibus nostris corrigendis & miserationibus exposcendis quotidie videat faciem Patris qui in calis est.

Eusebius l. 4. Demonstr. Evang. c. 6. Optimus, inquit, omnium regnator, ipse altissimus Deus universi qui semper ea que seipsum deceant facit, ne absque certis principibus ac prefectis instar jumentorum irrationalium essent, qui in terra versabantur homines, tutores illis & curatores, quasi quosdam armentorum ducet, atque pastores divinos Angelos dedit.

S. Basilii lib. 3. contra Eunomium: Quod autem, inquit, unicuique fidelium adstet Angelus tanquam pedagagus aliquis & pastor, vitam gubernans, nemo contradicat qui Domini verborum meminerit dicentis, Ne contemnatis unum ex his pusillis, quoniam Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in calis est. Et Psalmista dicit: Castrametabitur Angelus Domini in circuitu timentium ipsum. Et Angelus qui eruit me a juventute mea; & cætera id genus. Idem docent alii omnes Græci, S. Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum. S. Athanasius lib. de communi essentia. S. Gregorius Nyssen. lib. de vita Moysi. S. Chrysostomus homil. 59. in Matth. & hom. 3. in Epist. ad Colossenses. Theodoretus qu. 3. in Genesim, Methodius apud Damascenum in Eclogis, & Didymus apud eundem.

At eandem plane doctrinam secuti sunt Latini; unum instar cæterorum proferam Hieronymum, qui Comment. in cap. 1. Habacuc sic loquitur: Alioquin quomodo potest sic habere Deus hominem quasi pisces maris & velut reptilia que

non habent principem: quum Angeli singulorum quotidie videant faciem Patris qui in calis est, & circumdet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiat eos. Vide etiam S. Ambrosium lib. 2. in Lucam cap. 2. & S. Bernardum serm. 12. in Psalm. 90. & lib. 5. de Considerat. cap. 4.

Quid vero præstent Angeli custodes, & in quem usum hominibus in tutelam a Deo sint dati, eleganter more suo describit Petavius l. 2. de Angelis c. 6. ubi ait unicuique suum esse comitem custodemque Angelum, qui illius sospitatis, educationis, vita totius ac sempiternæ præferim salutis curam gerat, qui demonum insidias & imminuentia undique pericula propulset, animos ad virtutem faciat, timidos confirmet, merentes recreet, laborantes adjuvet, lapsos erigat, opportuna monita suggerat, orationibus assistat, & eorum preces offerat Deo; postremo qui perfunctos hujus vite casibus post obitum excipiat, & ad beatorum societatem transferat. Quæ quidem ex Scripturis & sanctis Patribus excerptis eruditus Scriptor.

Quæres utrum, sicut unusquisque ex hominibus bonum habet Angelum ad custodiam, ita & malum habeat ad exercitium.

Respondeo negative. 1. quia hæc sententia nullum habet in Scripturis fundamentum, ut & illa quam multis & quidem validissimis testimoniis astruximus, de bonis quidem Angelis nominatim & expresse dicitur, Angelus ejus est &c. Angeli eorum vident faciem Patris, &c. Sed nihil simile legitur de malis Angelis.

2. Eiusmodi ordo seu agendi ratio, qua nimirum singulis hominibus unus deputaretur a Deo malus Angelus quo tentarentur, pugnat manifeste cum providentia & bonitate Dei; hoc enim ageret Deus, ut unusquisque suum haberet dæmonem, hoc est suum tentatorem, quo impelleretur ad peccandum:

Hh 2 ab-

absurdum consequens, quia Deus ex Scripturis intentator malorum est: igitur.

3. Etiam si diceretur solum Deum uti malitia dæmonum ad exercitium & probationem Electorum, falsum adhuc esset unicuique ex hominibus datum esse malum Angelum: sunt enim quam multi homines, quibus frustra deputarentur & assisterent dæmones, scilicet infantes, qui priusquam ad usum rationis perveniant, exerceri ad virtutem non possunt. Tum vero infirmi homines, qui satis per se ipsos ad vitium proni sunt, nec tentatore indigent. Denique nec necesse videtur, ut tentatores deputet pro infidelibus, qui frustre satis addicti sunt, nec ullo egent virtutis exercitio.

Quapropter non est audiendus Origenes, qui memoratam opinionem astruere conatur ex libro Pastoris homil. 35. in Lucam his verbis: *Legimus, inquit, (si tamen cui placet huiusmodi Scripturam recipere) iustitie & iniquitatis Angelos super Abraham solute & interitum disceptantes, dum utraque turba suo eum volunt catui vindicare. Quod si cui displicet, transeat ad volumen quod titulo Pastoris scribitur, & inveniet eunctis hominibus duos adesse Angelos, malum qui ad perversa exhortatur, & bonum qui ad optima quaque persuadet. Scribitur alibi quod assistant homini sive in bonis sive in mala partem duplices Angeli.*

Certe, ut non immerito conjicit Eftius, ea opinio manasse videtur ex Gentilium errore, qui singulis hominibus, ut nati erant, duos concedebant genios, unum bonum, cui bona omnia; alterum malum, cui mala omnia quæ per vitam contingebant, ascribere non dubitarunt.

Quæres 2. an Civitatibus, Provinciis, & Regnis administrandis ascripti sunt Angeli tutelares.

Respondeo affirmative; hoc ipsum enim ita esse unanimes consensu docuerunt san-

cti Patres Græci & Latini, quorum testimonia fuse exscripta consulere poteris apud doctissimum Petavium lib. 2. de Angelis cap. 7. satis erit pro ratione instituti nostri ea indicare; scilicet citantur ibi Origenes homil. 28. in Numeros, homil. 13. in Ezechielem, & 35. in Lucam. Eusebius Cæsariensis lib. 4. Demonstrationis Evangelicæ c. 6. S. Basilii l. 3. adversus Eunomium. S. Epiphanius hæresi 51. num. 34. S. Chrysostomus hom. 2. in Epist. ad Colossenses. S. Hieronymus in Ezechielis cap. 28. Rufinus in Symbolum Apostolorum. Theodoretus in cap. 1. ad Colossenses, & lib. 5. hæret. fabul. c. 8. Dionysius lib. de cœlesti Hierarchia cap. 9. Isidorus Hispalensis lib. 1. Sentent. c. 12. & alii.

Hi autem Scriptores aut saltem eorum plerique, cum mundi nationibus & populis præpositos esse Angelos tutelares docent: id imprimis asserunt ex his verbis Deuteronomii cap. 32. *Quando dividebat Altissimis gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel, Septuaginta enim Interpretes sic vertunt, Constituit terminos gentium juxta numerum Angelorum Dei. Quam interpretationem secuti sunt plerique illi veteres.*

De potestate Angelorum circa res corporeas.

EST illa communis & pervulgata Theologorum opinio, Angelis omnibus seu bonis seu malis inesse potestatem quandam in res corporeas; quod nimirum sic omnia sunt a Deo constituta, ut res corporeæ spiritibus tanquam dignioribus subjiciantur: id ipsum docet sanctus August. lib. 3. de Trinit. c. 4. alique SS. Patres, & postea S. Thomas 1. p. q. 110. art. 2. & 3. & communiter omnes Scholastici.

Atque hæc veritas aperte colligitur ex Scripturis. Job 14. dicitur de diabolo,

Non

Non est super terram potestas quæ comparatur ei: unde Satan concussit quatuor angulos domus filii Job. Psal. 90. de Angelis dicitur, in manibus portabunt te. Quæ quidem locutio indicat virtutem movendi. Item Apostolus ad Ephes. c. 2. diabolum vocat principem hujus aeris, & c. 6. dæmones appellat potestates, & mundi rectores tenebrarum.

Quod si quærat quousque extendatur illa Angelorum tam bonorum quam malorum potestas, qua nempe naturali sua virtute sine speciali Dei auxilio agant, profecto dictu difficillimum; quicquid enim stupendum atque insolitum ab iis factum commemoratur in divinis litteris, minime probat iis inesse naturalem virtutem ejusmodi effectus producendi, quos forte nonnisi Deo volente atque specialiter jubente vel permittente, ediderunt. Lubens itaque propositæ quæstioni respondeo cum S. August. rem in dubio relinquens: *Quid autem possint per naturam, inquit l. 3. de Trinit. c. 9. nec possint per prohibitionem; & quid per ipsius natura, suæ conditionem facere non sinantur, homini explorare difficile est, imo vero impossibile, nisi per illud donum Dei, quod Apostolus commemorat dicens, Alii dijudicatio spirituum.*

Si quis autem insuper quærat, an per Angelos vera interdum fiant miracula, respondemus negative; quia Deo maxime propria est operatio miraculorum; aliter Christus minus bene per miracula probasset suam divinitatem. Hanc porro quæstionem satis difficilem & implicatam suo commodius loco expendemus in Tractatu de Fide, cum Religionis Christianæ veritatem demonstrabimus ex veris & non fucatis Christi miraculis.

Utrum & quomodo Angelus sit in loco.

Angelus est in loco; quicquid enim est, alicubi est; & timendum esset, ne quod diceretur in nullo esse loco, censeretur consequenter neutiquam esse.

Quæruat Theologi per quid Angelus sit in loco formaliter.

Meminisse juvat quæ de Deo dicta sunt in Tractatu de Attributis, hæc enim difficultas plane communis est Deo & Angelis, manat enim ex ratione spiritus, de quo difficile intelligimus modum existendi in loco.

Angelus non est in loco formaliter per operationem transcuntem; per illud enim Angelus non est in loco, quod supponit Angelum existentem in loco; prius est enim esse in loco, quam operari in loco: sicut prius est esse simpliciter, quam operari simpliciter. Igitur Angelus non est in loco formaliter per operationem.

Est autem in loco formaliter per suam extensionem virtuales, quæ in eo posita est quod per se totum sit extra se totum in eodem loco; non est enim alius modus quo possit explicari positio & diffusio substantiæ spiritualis in loco.

Nimirum, ut alibi diximus, hoc pacto præsentiam animæ rationalis ejusque positionem in corpore humano explicant sancti Patres; ita sanctus Aug. Epist. 166. his verbis: *Per totum corpus, quod animat, inquit, non locali diffusionem, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes ejus particulas tota simul adest, nec minor in minoribus, & in majoribus major; sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est.*

BREVIS INTRODUCTIO

A D

SCRIPTURAM SACRAM.

PRUDENTER admodum sacrae Theologiae Parisiensis Facultas, pietatis non minus quam doctrinae parens, paucis abhinc annis sancivit, ut qui ex alumniis suis esse Baccalarei cuperent, aut essent Licentiae stadium proxime ingressuri, praevio de Scriptura sacra examine tentarentur. Dolebat pia mater modo genitos infantes asperis jejuniisque Scholasticæ cibis tantummodo pastos, rationabile & sine dolo divini Verbi lac non satis ardentem concupiscere, aut ne degustare quidem; adeo ut illi (quod vehementer olim de non-nullis temporis sui Christianis querebatur Chrysostomus *) sic ignorent Scripturas sacras, ut nequidem Epistolarum Apostoli numerum plane scirent. Accessit sacra Facultas ad hanc studiorum partem, quæ tunc maxime laborabat, & sapienti decreto præfens huic malo remedium attulit. Utinam præciperet per integrum triennii Theologici spatium, duorum saltem Professorum de Scriptura sacra excipi a suis lectiones, quibus consecrarentur cætera studii illius studia, ac velut sale condirentur. Nos autem, ut interim plurimorum desiderio, & religioni nostræ faciamus satis, breve hic totius Scripturae compendium subijcimus, seu prævias tradimus ad Scripturam sacram institutiones; quibus præmuniti Theologiae candidati Baccalaureatus & Licentiae examen tentare possint.

Nomen & definitio Scripturae sacrae.

Nomine Scripturae sacrae intelligitur collectio librorum ab Autoribus sacris, afflante Spiritu sancto, scriptorum.

Variis nominibus designatur sacra illa collectio.

Dicitur *Scriptura* vel *Scriptura* simpliciter & sine addito, per excellentiam, ut ajunt, propter eximiam qua quidem supra cæteras scriptiones eminet dignitatem; Scriptura quidem, ut loquitur Apostolus 2: ad Timoth. c. 2. his verbis, *omnis Scriptura divinitus inspirata*. Ubi nomine Scripturae intelligit Apostolus singulos veteris & novi Testamenti libros. Et Scripturae, ut ait ipse Christus Joan. 5. *Scrutamini Scripturas*.

Dicitur *Testamentum*, qua voce non intelligitur suprema morientis voluntas, sed fœdus Dei cum Ecclesia initum, ut observat S. Hieronymus Comment. in c. 2. Malachiae. *Notandum*, inquit, *quod in plerisque Scripturarum locis, Testamentum non voluntatem defunctorum sonat, sed pactum viventium*.

Biblia & Biblia sancta, id est Libri sancti, quia sunt a Deo qui sanctitas ipsa est, & in nobis sanctitatem gignere & fovere possunt.

Canon, & propterea *Libri Canonici & Canonica Scriptura*. Scilicet Canon quandoque significat regulam, quod quidem etiam dici posset de Scriptura sacra, seu doctrina in Scripturis tradita, ad
cujus

* *Comm. in Epist. ad Rom. in Epitome.*

ejus normam formari debent fides & mores nostri Canon tamen, ut puto, hic significat sacrorum Librorum catalogum; unde Libri Canonici dicuntur ii omnes qui reponi debent in Catalogo Librorum sacrorum.

Eadem collectio dicitur etiam Scriptura Catholica, hoc est, digna ab omnibus visa quæ ponatur in Catalogo: unde Epistolæ Jacobi, Petri, Joannis & Judæ dictæ sunt peculiariter Catholicæ, ut ostenderetur nonnullos de earum autoritate immerito dubitasse; atque adeo eas cum reliquis canonicis consentire.

Denique sunt & alia quamplurima vocabula, quibus donatur plerumque Scriptura sacra, nimirum sermo Dei, verbum Dei, doctrina fidei, sacræ litteræ, doctrina sacra, testimonium Domini, & alia id genus.

Ex quibus sequitur Scripturam sacram merito definiri collectionem librorum ab Autoribus factis, assilante Spiritu sancto, scriptorum, ejus definitionis veritas maxime elucescit ex resolutione questionum, quæ mox proponendæ sunt.

Quinam sint Libri canonici habemus ex Concilio Tridentino, quod illos nominatim ac distincte recensuit sessio quinta his verbis: *Sacrorum librorum indicem huic decreto adscribendum censuit sacrosancta Synodus, ne cui dubitatio suboriri nam sint qui ab ipsa Synodo suscipiuntur. Sunt vero infra scripti Testamenti veteris, quique Moyses, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdra primus & secundus qui dicitur Nehemias; Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum 150 Psalmorum, Parabola, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isayas, Jeremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel; duodecim Prophetæ minores, id est, Osea, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias; duo Machabæ-*

rum, primus & secundus. Testamenti novi quatuor Evangelia, secundum Mattheum, Marcum, Lucam & Joannem; Alius Apostolorum a Luca Evangelista conscripti, quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli ad Romanos, duas ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philipenses, ad Colossenses, duas ad Thessalonicenses, duas ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri Apostoli duas, Joannis Apostoli tres, Jacobi Apostoli una, Judæ Apostoli una, & Apocalypsis Joannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri Vulgata Latina Editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperis... anathema sit.

Atque eo magis huic Synodi Tridentinæ definitioni adhaerendum est, quod non est alia regula per quam secernantur Libri Canonici a non Canonicis, quam Ecclesiæ definitio: quod utique constat.

Primo, quia generatim loquendo solius est Ecclesiæ universalis controversias circa fidem emergentes dirimere: sed controversiæ quæ de numero & defectu Librorum canonicorum emergunt, maxime pertinent ad fidem, ex hoc enim pendent pene omnes aliæ questiones: igitur.

Secundo, vel istius controversiæ judex censetur Ecclesia, vel Scriptura ipsa, vel privatum cujusque judicium: atqui istud nec cadere potest in ipsam Scripturam sacram, nec in privatorum judicium; in ipsam quidem Scripturam, tum quia (generatim loquendo) jure debet esse vivus non mortuus, ut litigantium rationes audire possit; tum quia agitur de ipsa Librorum canonicorum, quos plerique hæretici e medio tollunt, autoritate comprobanda: quo fit ut judicium de Scripturis per Scripturas ipsas nullo pacto idoneum esse possit. Neque etiam istud cadere potest in privatorum sententiam;

pro

pro sua enim factione quisque definiret, quæ sibi faverent, eaque a Deo assereret esse revelata. Quocirca superest ut dicatur solam Ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei a verbis hominum, Libros canonicos a non canonicis.

Tertio, quia non aliam tenuerunt regulam sancti Patres, ut quosdam libros in sacrorum numerum reciperent, vel ex eodem rejicerent, ut inter alios aperte docet sanctus Augustinus lib. contra epistolam Manichæi cap. 5. ubi illa est omnium sermone trita sententia, *Evangelio non crederem, nisi me Catholica Ecclesia commoveret autoritas.*

Hinc sequitur cum pro hæretico esse habendum, qui aliquem e libris, quos esse canonicos definiit Concilium Tridentinum, vere canonicum esse negaret. Et e contra, cum ætate sancti Hieronymi non constaret Apocalypsim esse canonicam, de illius autoritate potuisse aliquem dubitare absque fidei dispendio.

Hinc etiam colligitur o libris relatis in Canone quem texuit Synodus Tridentina, quosdam esse qui in Judæorum Canone non reperiuntur, ut historia Tobie & Judith, Salomonis Sapientia, Ecclesiasticus, Prophetia Baruch, & Libri duo Machabæorum; qui tamen singuli vere sunt canonici, quia ab Ecclesia recepti fuerunt. Et e contra alios esse, qui a nonnullis viris doctissimis laudati fuerunt quasi canonici, quales sunt Oratio Manasse, quæ est appendix libri secundi Paralipomenon, liber tertius & quartus Esdræ, tertius & quartus Machabæorum, appendix libri, Job, Psalmus 151. libri Ecclesiastici additamentum, præfatiuncula lamentationum Jeremiæ: qui quidem libri non sunt canonici, quia ab Ecclesia nunquam recepti fuerunt.

Hinc demum audiendi non sunt qui nulla Librorum sacrorum additamenta, qualia sunt. v. g. sex postrema libri

Esther capita, non reponunt inter Libros canonicos; siquidem ejusmodi additamenta spectabat Synodus Tridentina his verbis præfati decreti, *libros integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt.*

Quæres 2. utrum ille numerus Librorum canonicorum fuerit jam ab Ecclesia definitus ante Concilii Tridentini tempora.

Respondeo affirmative. Scilicet in Concilio Carthaginensi III. quod habitum est anno 397. iidem omnes & solvi libri qui continentur in Canone Synodi Tridentinæ, leguntur Canone 47. Initio quinti seculi Innocentius I. eodemagnoscit Libros canonicos Epist. 111. quæ est ad Exuperium Tolosanum. Anno 494. Gelasius summus Pontifex Romæ Concilium congregavit ex 70. Episcopis, ubi iidem recensentur Libri canonici, præter Librum secundum Esdræ: verum in illo Catalogo mendum irrepsisse, ex eo maxime liquet, quod de illius libri autoritate nemo unquam dubitaverit. Demum Eugenius IV. in Instructione ad Armenos, quæ est ad calcem Concilii Florentini, præfatos libros declarat canonicos.

Ex quibus sequitur laudatum Scripturæ Canonem a Patribus Tridentinis non fuisse primo conditum.

Quæres 3. an præter illos libros qui nunc in Ecclesia habentur ut canonici, alii fuerint libri Scripturæ.

Respondeo multos fuisse conscriptos qui citantur in aliis libris, & dudum amissi sunt. Scilicet citatur Num. c. 21. *Liber bellorum Domini.* Josue cap. 10. *Liber iustorum.* Lib. 3. Regum c. 11. *Liber rerum gestarum Salomonis,* & alii ejusmodi, qui temporum injuria perierunt.

Quæres 4. utrum illi libri qui amissi sunt, divini fuerint & canonici apud Judæos.

Respondeo varias & oppositas esse super ea re Doctorum sententias. Summa enim

enim qui volunt quosdam ex libris amissis fuisse canonicos, alios vero non fuisse canonicos. Dicunt alii hos omnes nullo excepto fuisse canonicos. Denique docet S. Augustinus lib. 18. de Civitate Dei cap. 38. nullos fuisse canonicos.

Quæres 5. quo argumento probari possit libros qui habentur canonici, fuisse revera conscriptos ab iis quibus tribuuntur.

Utrum Scriptura sacra divinitus fuerit inspirata.

Scripturam sacram fuisse vere a Deo inspiratam & quoad vetus & quoad novum Testamentum, aperte legitur tum in ipsis Scripturis, tum apud SS. Patres.

Primo, quod spectat Scripturas veteris Testamenti, hoc habemus ex ipso Christi & Apostolorum testimonio. Lucæ c. 1. *Sicut locutus est per os sanctorum qui a sæculo sunt Prophetarum ejus.* Cap. 4. *Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.* Et 24. *Incipiens Christus, a Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.*

Joan. cap. 5. *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & ille sunt quæ testimonium præbent de me.* Actuum c. 3. *Oportet impleri Scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda. .... Omnes Propheta a Samuel & deinceps qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos.* Ad Heb. cap. 1. *Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis. Ubi Christus & Apostoli testantur Scripturas veteris Testamenti fuisse a Deo inspiratas, idque persuasum fuisse ipsis Judæis.*

Secundo, id constat de Scriptis novi Testamenti ex hoc celeberrimo S. Pauli testimonio in Epistolam 2. ad Timoth. *Ab infantia sacras Litteras nosse, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docen-*

Tom. II.

dum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia. Porro si quæ est Scriptura divinitus inspirata, id maxime competit iis quæ scripta sunt ab Evangelistis & Christi Apostolis.

Scilicet Christus ipsis promiserat futurum ut eos doceret omnem veritatem & inspiraret. Joan. 14. *Spiritus Paraclæus quem mittam vobis a Patre, ille docebit vos omnem veritatem.* Marci 13. *Nolite præcogitare quid loquamini, sed quod nobis datum fuerit, in illa hora id loquimini: non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus.*

Probatur deinde ex sanctis Patribus.

Clemens Romanus Epistola ad Corinthios n. 8. sic loquitur: *Divina gratia ministri per Spiritum sanctum de penitentia locuti sunt.* Et num 45. *Scripturas diligenter inspicite, quæ Spiritus sancti vera sunt oracula.*

S. Justinus in Apolog. 2. *Quod vaticinantes, inquit, non alia quam divino verbo afflati agantur, vos quoque dicturos esse reor.*

S. Irenæus lib. 2. adversus hæreses c. 47. *Credere autem, inquit, hæc talis debemus Deo qui & nos fecit rectissime scientes, quia Scriptura quidem perfecta sunt, quippe a Verbo Dei & Spiritu dicta.*

Clemens Alexandrinus in admonitione ad gentes appellat Scripturas, tum quia sacros faciunt homines; tum quia, ut ait Apostolus, divinitus sunt inspiratæ.

Tertullianus lib. 1. de cultu foeminarum cap. 3. *Legimus omnem Scripturam adificationi habilem divinitus inspirari.*

Origenes idem docet lib. 4. Periarchon cap. 1. cui titulum præfixit, quod Scripturæ divinitus inspiratæ sunt.

Ita demum cæteri Patres, tum Græci tum Latini, S. Athanasius libro ad Marcellinum, S. Cyrillus Jerosolymitanus catech. 4. de sacra scriptura, S. Basilii proœmio in Psalm. S. Greg. Niss. orat. 6. contra Eunom. S. Greg. Nazianz. contra Julianum orat. 3. S. Epiph. hæ-

Ii refi

refl. 48. S. Chrysoft. hom. 37. in c. 15. Geneleos. S. Ambros. Epist. ad Iustum; S. August. lib. xi. de Civit. cap. 2. & lib. 18. cap. 38. S. Cyrillus Alexand. in Ilayam lib. 3. S. Gregor. Magnus præfat. in exposit. libri Job. S. Damascenus lib. 4. cap. 18. S. Anselmus tract. de Concordia gratiæ & liberi arbitrii; & alii passim quorum testimonia hic referre nostri profecto instituti non est, ea designasse sat erit.

Et vero non minus in suis scriptis afflati fuere Spiritu sancto Apostoli, quam in sermonibus & concionibus: atqui quando docebant Apostoli & concionabantur, Spiritu sancto. erant afflati, ut testatur ipse Christus Dominus Matthæi x. his verbis: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Ergo.

Obijcies: Si autores librorum canonicorum afflante Spiritu sancto scripserint, eadem esset in singulis libris dictio, idem foret stilus, in iis nulli occurrerent sollecismi, nihil non emendatum & perpolitum: atqui in singulis libris non est eadem dictio, eadem phrasîs, non idem stilus; occurrunt in iis sollecismi, menda plurima & ineleganter scripta: ergo afflante Spiritu sancto non scripserunt sacri Autores.

Respondeo ad summum ex isto ratio- cinio colligi posse, libros canonicos non esse a Deo afflante & inspirante quoad verba singula, quoad voces ipsas quibus contexti sunt; quod quidem ultro fate- mur, ut mox dicturi sumus.

Obijcies: Adeo certum est Evangeli- stas & Apostolos non accepisse ex reve- latione aut afflatu Dei quæ litteris man- darunt, ut summæ ipsis curæ fuerit verba sua & historias: ex argumentis mere humanis, puta ex testimonio sensuum confirmare, nunquam vero ex inspira- tione Dei; ita v. g. sanctus Lucas non dixit, Factum est ad Lucam verbum Domini, ut solent dicere Prophetæ, ve- rum sic loquitur: *Quoniam quidem multi- cavit sunt ordinare narrationem quæ in*

nobis completa sunt verum. Et S. Petrus Act. 10. Christum annuntians in Judea: *Nos, inquit, testes sumus omnium quæ fecit in regione Judeorum.* Et S. Joannes 1. Epist. cap. 1. *quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod propeximus, & manus nostra contræstave- runt... annuntiamus vobis.* Igitur.

Respondeo id unum colligi posse ex his Scripturæ testimoniis, Apostolos præ- ter autoritatem divinam quæ suis nar- rationibus competebar, aliam insuper conciliasse humanam, ex certissimis tes- timoniis petitam; quod certe non im- pediret quominus divino Spiritu fuerint afflati, cum scribebant una quippe cer- titudo non destruit aliam: immo utram- quæ conjungi posse aperte indicat Chri- stus Dominus his verbis Joann. 15. *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mit- tam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Ex quibus sequitur Apostolos testimonium perhibere de Christo, quia Spiritus veritatis in iis loquitur, & quia ipsi vi- derunt Christum ejusque miracula.

Obijcies: Multa sunt in Scripturis quæ Deo indigna videntur, qualia sunt multa atrocissima convicia & imprecationes quæ nonnisi ab animo furoris & vindictæ pleno manare potuerunt; sic v. g. S. Paulus Act. 23. cum jussu Principis Sacer- dotum percuteretur, hunc coram omnibus vocavit parietem dealbatum, grande sane convicium, quod a Spiritu Dei qui be- nignus est in omnibus, vehementer alienum est: igitur.

Respondeo 1. in illis divi Pauli ver- bis nihil esse Deo indignum, qui nempe summi Pontificis injulitiam redarguere potuit citra ullam eriminis speciem, sed potius ex equitatis zelo & amore. Lege S. Chrysoft. homil. 4. in Acta Apost.

Respondeo 2. etiamsi quidquam hac in occasione peccasset S. Paulus, hinc nihil adversus nostram sententiam de inspira- tione Scripturarum inferri; neque enim

dicimus eos omnes qui agunt vel loquuntur in Historiis sacris, divino aëto Spiritu, legimus interdum malefacta, odia, vindictas, imprecationes, mendacia & alia id genus; quæ certe non contendimus a Deo fuisse inspirata, sed dicimus eum Scriptorem, qui talia commemorat, divino afflatu Spiritu, unde hic S. Paulus non loquitur ut Scriptor sacer, recte vero S. Lucas qui verba & actionem Pauli denarrat.

Obijcies: Extant multa in Scripturis sacris quæ Deo indigna sunt, adeoque ab eo nusquam inspirata; hæc omnia hic referre longius esset, unum ex quolibet exemplum proferetur. 1. Extant errores; Matthæus v. g. cap. 27. Jeremiam appellat pro Zacharia, ut observant S. Hieronymus in Epist. ad Parmenachium de optimo genere interpretandi, & S. Augustinus libro 3. de consensu Evangelistarum cap. 7. 2. Extant contradictiones manifestæ, nam v. g. S. Marcus cap. 15. ait Christum fuisse cruci affixum hora tertia, & sanctus Joannes cap. 19. scribit jam fuisse horam quasi sextam. 3. Multa leguntur incerta, Lucæ cap. 1. *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus;* ubi loquitur Lucas cum dubitatione. 4. Et habentur res plane inutiles quæ ad religionem nullo modo pertinent, ut quod legitur v. g. Tobie cap. 11. *Præcurrit canis qui simul fuerat in via, & quasi nuntius adveniens blandimento sua cauda gaudebat.* Igitur Dei inspirationi aribui non debent Scripturæ.

Nego propositionem, & respondeo his quatuor capitulis quæ obijciuntur.

Ad primum quidem dico, tam certo constare Scripturas fuisse a Deo inspiratas, ac proinde nulli errori obnoxias, ut si quid minus accuratum irrepisset videretur, satius esset confiteri, vel hunc locum non satis intelligi, vel textum in illa parte mendosum esse. Quapropter in primo exemplo quod obijcitur, dicendum cum sancto Augustino ea nomina Jeremie ac Zacharie; jubente Deo, sibi invicem substitui potuisse, quia nimirum

omnes Prophetæ eodem Spiritu locuti sunt.

Ad secundum dico, veras non esse contradictiones in iis quæ referuntur ab Autoribus sacris, quanquam difficile sit plerumque ejusmodi contradictiones apparentes conciliare, aut propter nominum diversitatem & ambiguitatem, aut ex alia quadam causa. Unde in exemplo quod obijcitur, dico veram non occurrere contradictionem inter Marcum & Joannem. Scilicet Christus Dominus cruci fuit affixus eo temporis spatio quod est inter finem horæ tertie, quod idem sextæ initium erat, & finem sextæ quod erat initium nonæ; sanctus autem Joannes ex fine spatium illud appellans, dixit Christum fuisse crucifixum hora sexta: Marcus vero ex initio spatium temporis appellans, dixit Christum fuisse cruci affixum hora tertia. Erat quippe in more positum apud Hebræos, ut diem distribuerent in quatuor partes, quarum singulæ tribus constabant horis, & insuper ut horæ sequentes ex præcedentibus nomen acciperent.

Ad tertium respondeo, ejusmodi particulam quasi, quæ non semel legitur apud Autores sacros, certum non esse dubitationis argumentum, quia idem prorsus significat ac *circa*; unde quando similiter legitur Joann. 10. *discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia:* idem est ac si diceretur, *circa quinque millia.*

Ad quartum denique dico, multa quidem contineri in sacris Scripturis, quæ aliis utiliora sunt in ordine ad Fidem Christianam & hominum salutem; sed contendo alia, quæ levioris forsitan momenti sunt, non esse omnino inutilia; possunt enim nonnihil conferre ad integritatem narrationis, eamque simplicitatem quæ ipsi majorem fidem conciliat.

Obijcies: Multa leguntur in Scripturis, quæ quotidie negantur vera sine fidei dispendio, quæque magis scripta sunt juxta vulgares opiniones, quam secundum veritatem: sic v. g. dicitur solem vere

stetisse, terram stare immobilem; sol & luna dicuntur luminaria magna, tametsi sint stellis fixis minora, & alia id genus: igitur Scripturæ sacræ doctrina non fuit divinitus inspirata.

Respondeo inspirationi divinæ Scripturarum non officere, quod multa ibi legantur, quæ inter Philosophos controvertuntur, & fide etiam illæsa a multis revocantur in dubium. Et ratio est, quia licet peculiariter afflaret Spiritus sanctus, sinebat tamen ut scriberent Autores sacri humano more & vulgi opinionibus consentaneo, neque enim Deus, ut aiunt SS. Patres & Interpretes, voluit informari Philosophos & Mathematicos, sed Christianos.

Obijcies: Si divinitus inspirati fuere Scriptores sacri, nullam experiri debuerunt in scribendo laborem, nullam difficultatem, nullum adhibere conatum, nullus fuit propriæ industriæ locus: atqui tamen Scriptores sacri testantur se multum laborasse in scribendis libris, sic enim v. g. loquitur Autor libri secundi Machabæorum cap. 2. *Et nobis, inquit, ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum & sudoris assumpsimus.* Igitur.

Nego major. quia nempe in iis quæ fiunt ab homine, Deo singulariter operante vel afflante, locum semper habet proprius labor & industria, quemadmodum docent Theologi manere liberum hominis arbitrium, ut veram agentis facultatem quæ in opere bono partes habet suas, tametsi determinetur voluntas per gratiam Dei.

Quæres utrum eo sensu inspirati dicantur libri sacri, quod Deus singula verba suggererit.

Respondeo negative; idque constât,

Primo, quia ex testimoniis quæ tum ex Scriptura ipsa, tum ex SS. Patribus adducta sunt, colligitur solummodo doctrinam & sententias Librorum canonicorum esse a Deo inspiratas, ut suam servent auctoritatem & infallibilitatem,

neceffe non est ut singula verba suggererit Spiritus sanctus, diversis enim vocibus eadem exprimitur doctrina.

Secundo, quia Scriptura sacra non minus censetur esse Verbum Dei in singulis versionibus Græcis, Latinis, Gallicis, aliterque idiomaticis quam in textu primigenio quo exarata est: atqui si sacra Scriptura esset a Deo afflante & suggerente ipsa verba, profecto versiones non censerentur esse Verbum Dei, quippe quæ non essent a Deo quoad voces: ergo.

Tertio, quia in illis libris diversus est stilus, in quibusdam elegans est dictio & phrasalis, in aliis imperitus sermo, ut de Amos Propheta observavit sanctus Hieronymus. *Amos Propheta, inquit, fuit imperitus sermone, sed non scientia.* Unde etiam sanctus Augustinus libro 2. de consensu Evangelistarum, docet in lectione Scripturarum nihil aliud esse inquirendum, quam sententiam loquentis, ne, inquit, *miseri auscultes vocum apicibus quodammodo litterarum putemus ligandam esse veritatem.*

Quarto denique, quia non iisdem verbis eadem referuntur ab Autoribus sacris, nam v. g. Christi sententias & gesta diverso plane modo enarrant Evangelistæ, ex quibus perspicuum fit res & sententias esse a Deo inspirante, non autem verba & voces.

Nec est quod obijciantur hæc Christi verba, quæ leguntur Matthæi 5. *Amen dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota unum, aut unus apex non prateribit a lege, donec omnia fiant.* Siquidem inculcat solummodo Christus, singula Dei mandata ad ultimum usque esse observanda, unde ait versiculo sequenti, *qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum.*

Quæres utrum singula quæ continentur in Scripturis sacris, hoc est, non modo dogmata, Prophetiæ & præcepta moralia, sed etiam facta historica, veritates philosophicæ & geographicæ, aliæque id genus, Spiritu sancto afflante scripta sint.

Re-

Respondeo affirmative: siquidem id evincunt manifeste, & ipsius Scripturæ & sanctorum Patrum testimonia superius a nobis adducta; liquet enim ex iis Scripturam sacram esse divinam, esse a Deo divinitus inspiratam, esse verbum Dei: atqui hæc falsa essent, si nempe Scriptura esset tantum a Deo, qua parte continet præcepta & leges; major enim pars in factis historicis & genealogiis describendis infumitur: ergo afflatu Dei scripta censeri debent ea omnia quæ continentur in Scripturis.

Adde quod, ut ait Melchior Canus, fluctuaret passim & legentium & audientium fides, dum ignorarent, quoniam spiritum hominis an Dei, una quælibet Chronicorum Sanctorum particula scripta fuisset: deinde quam facile erit cuique res vel graves, vel leves, pro suo arbitrato ingenioque æstimare, nemo non videt.

*Quomodo facta fuerit inspiratio
Scripturarum.*

NOTANDUM I. tribus modis intelligi Scripturas fuisse inspiratas, nempe per revelationem, per afflatum, & per assistentiam. Scilicet quantumvis fateantur omnes Catholici Scripturas sacras a Deo fuisse inspiratas, istud tamen explicant alii de revelatione, alii de assistentia, alii denique de afflatu.

Jam vero revelatio divina, est rei aliquæ ignotæ divinitus facta manifestatio, quo sensu Christus ipse dicitur, cum in terris degeret, omnia fidei nostræ dogmata Apostolis revelasse, ita ut nulla deinceps facta fuerit revelatio.

Afflatus divinus, est actio quædam extraordinaria Dei, qua concipitur aliquem ad certas veritates scribendas in tempore præfiniti determinare, quo sensu Scripturas esse divinas mox dicturi sumus.

Assistentia denique consistit in peculiari præsidio, quo fit ut, licet Deus doctrinam aliquam Scriptoribus non suggerat, non sit tamen, ut aliquem er-

rorem admittant; quo sensu in definitionibus Conciliorum generalium Deum assistentem agnoscimus. Quibus annotatis,

Respondeo 1. Scripturas sacras non fuisse quoad omnes suas partes a Deo revelatas, scilicet ut scite observat Melchior Canus lib. 2. cap. 18. *Quæ sacri Autores scribere, hæc in duplici sunt differentia: quædam quæ supernaturali solum revelatione cognoscebant... alia vero naturali cognitione tenebant, quæ scilicet aut oculis viderant, aut manibus etiam atrectaverant: atque hæc quidem supernaturali lumine & expressa revelatione ut scriberentur non egebant.*

Et ratio est, quia, quemadmodum Deus non deficit in necessariis, ita non redundat in superfluis: atqui ad ea scribenda quæ naturali lumine nota erant, ut præcepta moralia quæ sunt juris naturalis; vel quæ Scriptores sacri viderant & manibus atrectaverant, profecto expressa revelatione Dei non indiguerunt. An v. g. peculiari & expressa revelatione indiguit Moyses, ut exitum populi de Ægypto, maris rubri transitum, & alia quæ ipse ediderat miracula, describeret? an revelatione opus fuit sancto Paulo, ut scriberet 2. ad Timoth. cap. 4. *Pennulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum?* & alia hujusmodi, quæ passim apud sacros Autores leguntur; ergo non videtur admittenda revelatio omnium & singularum rerum quæ in libris canonicis continentur.

Quamobrem ipsi Autores facti alia se via quam per revelationem nonnulla cognovisse, non semel indicant. Testatur S. Lucas initio Evangelii se accepisse ex oculatis testibus, quæ scripserat: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* S. Joannes ait se scribere quod vidit propriis oculis, cap. 19. *Et qui vidit testimonium perhibuit.* Et cap. 1. Epist. 1. *Quod audivimus, inquit, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt... annuntiamus vobis.*

Respon-

Respondeo 2. satis non esse ad Scripturas sacras, quod dicantur esse a Deo assistente. Ratio est, quia admitti debet a Catholicis Scripturam sacram esse verbum Dei: atqui præsupposita solummodo assistentia Dei, absque ulla revelatione & sine ullo afflatu Spiritus sancti, jam Scriptura dici non poterit verbum Dei; ejusmodi enim assistentia Deus in sententias, aut verba librorum canonicorum nihil quidquam influit; unde cum illa assistentia, quæ merum est ex parte Dei præsidium, ne in scriptis obrepat error, verba scriptoris sunt verba hominum, non verbum Dei, quemadmodum definitiones Conciliorum generalium aliunde non revelatæ, verba sunt humana non divina, tametsi peculiari Dei assistentia roborentur Patres Conciliorum, quo fit ut eorum sanctiones sint infallibiles: ergo ad Scripturæ sacre autoritatem non sufficit assistentia.

Quocirca reliquum est ut dicamus admittendam esse veram & proprie dictam inspirationem, quæ sit verus Spiritus sancti loquentis & dictantis afflatus; nam ut ait Melchior Canus loco jam citato, *Ille, Christus, ait, vos docebit omnia, & suggeret vobis quæcunque dixerit vobis; alias etiam oblata suggeret ... non supernaturalia modo, sed & naturalia suggeret ... Atque Apostolus; Nos, ait, non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur ... Nihil ergo Autores sacri vacis oculis scribebant, sed scribentium calamum Spiritus ipse attemperabat ... Spiritum igitur sancto inspirati, quævis Scripturæ partes scripsere sancti Dei homines.*

At, inquis, ergo saltem non est admittenda inspiratio eorum omnium, quæ humana scientia noverant Autores sacri, quæ vel oculis viderant vel manibus atrectaverant; quemadmodum ad ista, ut diximus, necessaria non fuit revelatio.

Nego paritatem: ratio est, quia licet ad scripturæ cujusdam veritatem & certitudinem satis esset, ut illa vel sensibus,

vel ratione comperta esset Autoribus sacris; non sufficiebat tamen ad autoritatem & dignitatem Verbi divini, quæ Verbum est divinum; quocirca opus fuit saltem inspiratione, seu afflatu divino.

Hinc videas quam impius eorum sit error, qui in levibus saltem lapsos fuisse Autores sacros ausi sunt affirmare: nam, ut ait Augustinus, si in sacro quovis libro una quælibet falsitas reperitur, totius libri certitudo interit. Præterea si in subitis concionibus Spiritus sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis quæ futura erant æterna? Et si novi Testamenti idonei administri Apostoli & Evangelistæ facti sunt, illorum profecto sufficientia non ex illis, sed ex Deo est, illorum proinde error Dei est, non illorum.

Divisio Librorum Canoniceorum.

SCRIPTURA dividitur primum in vetus & novum Testamentum. Vetus continet quinque & quadraginta libros, & novum viginti, septem juxta præfatam recensionem Patrum Tridentinorum.

Licet autem hi libri omnes ex æquo habeantur Canonici, & apud nos ejusdem sint autoritatis, vulgo tamen dividuntur in protocanonicos & deuterocanonicos.

Protocanonici dicuntur illi, quorum autoritas certa semper fuit & indubitata apud omnes Catholicos.

Deuterocanonici dicuntur illi de quorum autoritate dubitarunt nonnulli Catholici, nec nisi progressu temporis agniti sunt canonici in universa Ecclesia; quales sunt ex veteri Testamento libri Tobie, Judith, Esther, Sapientie, Ecclesiasticus, Baruch, Davidis psalmi, Machabeorum primus & secundus; & ex novo Testamento partes quædam Evangeliorum, videlicet caput ultimum Evangelii secundum Marcum, id quod dicitur de Christo apud S. Lucam cap. 18. *Quod videns civitatem fleverit super illam;* & cap. 22. quæ pertinent ad historiam de sanguine Christi sudore. Item historia mulieris adulteræ quæ legi-

tur

tur initio capitis octavi in Evangelio secundum Joannem ; item Epistola Jacobi , secunda Petri , secunda & tertia Joannis , Epistola Judæ , Apocalypsis sancti Joannis .

Rursus Libri canonici dividuntur in legales , historicos , sapientiales seu morales & propheticos : quæ quidem divisio locum habet in libris utriusque Testamenti .

In veteri quidem Testamento libri legales quinque numerantur , nimirum Genesim , Exodus , Leviticus , Numerus & Deuteronomium .

Historici numerantur septemdecim , videlicet liber Josue , Judicum , Ruth , quatuor Regum , duo Paralipomenon , duo Esdræ , Tobias , Judith , Ester , Job , & duo Machabeorum .

Sapientiales sunt sex , nempe Psalterium , Proverbia , Ecclesiastes , Cantica Canticorum , Sapientia , Ecclesiasticus .

Prophetici sunt sexdecim , scilicet quatuor Prophetæ majores , & duodecim minores .

In novo autem Testamento libri legales quatuor sunt , nempe quatuor Evangelia . Historici , sunt Actus Apostolorum . Sapientiales , quatuordecim Epistolæ S. Pauli & aliorum Apostolorum canonicæ septem . Liber Propheticus unus solum designatur , nempe Apocalypsis in qua describitur futurus Ecclesiæ status .

Quæres 1. quis fuerit Judæorum canon , quoque libri in eo contineantur .

Resp. in veteri Judæorum canone contineri libros omnes antiqui Testamenti supra laudatos , præter libros Tobie ; Judith , Ester , Sapientie , Ecclesiastici & duos priores Machabeorum . Hi vero libri non fuerunt in Hebræum canonem admissi , quia non alius videtur hujus canonis autor quam Esdras Synagoge scriba , qui post captivitatem Babilonicam omnes Scripturæ sacræ libros in unum veluti corpus redegit ; unde , cum temporibus Esdræ nondum scripti fuissent præfati libri , mirum nequitiam est , si in canone non fuerint recensiti .

Quæres 2. quo tandem pacto fieri po-

tuerit , ut isti libri qui non reperiuntur in canone Judæorum , habeantur tamen apud nos ut canonici , ejusdemque sint in Ecclesia autoritatis , atque alii libri qui dicuntur protocanonici .

Ratio dubitandi est , quia ejusmodi libros esse canonicos & divinos non constat , neque ex ipsis Scripturis , neque ex antiqua traditione , quin potius huic doctrinæ manifeste adversatur traditio Judæorum , qui hos libros e suo canone semper expunxerunt ; qua in re etiam nulla accessit nova revelatio , per quam innotesceret admittendos esse tanquam inspiratos & canonicos .

Respondeo potuisse Ecclesiam citra quamlibet revelationem , sed præhabito diligenti examine , præhabita maiori disquisitione canonicos ac divinos declarare aliquos libros , quamquam ab omnibus ac singulis antea Ecclesiis canonici non haberentur ; cum præsertim sermo habeatur de libris quos certe constat esse Judæorum , in quibus nullus est error , quos tanquam divinos citarunt plurimæ Ecclesiæ , quam multi SS. Patres , & qui demum multa continent Christianorum pietati fovendæ perutilia . Sed istæ omnia merito dici possunt de libris qui non reperiuntur in Canone Judæorum : igitur recte potuerunt Patres Tridentini hos libros inter canonicos & divinos inspiratos annumerare .

De variis Scripturarum Editionibus .

PRÆCIPUÆ Scripturarum Linguarum & Editiones sunt Hebraica , Græca , Latina , & aliæ in vulgari idiomate editæ , de quibus sigillatim nunc dicendum .

De Textu Hebraico .

QUÆRITUR 1. num Lingua Hebraica primum scripti fuerint omnes Libri Canonici .

Respondeo omnes veteris Testamenti Libros hebraice primum fuisse scriptos , iis tamen exceptis , qui post Esdræ græce scripti sunt : Libros autem novi Testamenti

menti græce primitus exaratos, si Evangelium S. Matthæi excipias, quod lingua Hebræa vel Syriaca scriptum fuit.

Quæres 2. utrum Textus Hebraicus, qualis nunc extat in Polyglottis nostris, sit authenticus.

Certum est 1. catenus authenticum censeretur textum Hebraicum, quatenus cum primigenio consentit, eumque certo representat.

Certum est 2. a nemine nunc affirmari posse, quis ille textus, ex iis nempe qui leguntur in Polyglottis, primigenium representet: eorumdem enim locorum variae sunt lectiones in variis exemplaribus, quæ modo cum græca vel latina versione consentiunt, modo ab illis differunt.

Quamobrem respondeo textum Hebraicum esse authenticum in iis locis, in quibus cum versione græca LXX. Interpretum & Vulgaris nostra consentit, quæ in re criticæ regulis utendum est:

Quæres 3. utrum textus Hebraicus, qualis nunc extat, sit integer. vel a Judæis olim de industria fuerit corruptus.

Respondeo non fuisse a Judæis corruptum. Primo, quia summa cum veneratione semper libros sacros exceperunt Judæi, ut suos excipiunt Christiani. Secundo, quia innumera propemodum erant apud Judæos illorum librorum exemplaria; unde fieri non poterat, ut singuli simul eadem loca immutarent aut interpolarent. Tertio, quia nullibi scelus hoc ipsis exprobat Christus. Quarto, si post Christi tempora suos libros interpolassent Judæi, in odium scilicet Christianæ Religionis, ea certe præ cæteris sustulissent vitia, quæ Christum probant esse Messiam, quod tamen præstitum non est: ergo textus Hebraicus non fuit de industria corruptus a Judæis.

Quæres 4. utrum textus Hebraici autor, vel solummodo restaurator sit Esdras. Ratio dubitandi est, quia nonnulli dicunt Scripturam sacram omnino periisse tempore captivitatis Babylonicæ, ac deinde separatam fuisse ab Esdra singula penitus verba dictante. Nitiur hæc sententia lib.

4. Esdræ cap. 14. ubi habetur Esdras divino Spiritu afflatus per quadraginta dies dictasse quinque viris multa volumina.

Respondeo, Esdras ad summum librorum sacrorum restauratorem fuisse, qui nempe libros tempore captivitatis dispersos collegit, ac in certo quodam ordine disposuit, sed eorumdem non fuisse autorem singula dictando. Ratio est, quia ut Esdras librorum sacrorum vere autor constituitur, supponi debet illos periisse in transmigratione: atqui falso supponeretur sacros libros periisse in captivitate Babylonica.

1. Quia non est verisimile Sacerdotes & Levitas summa cum cura non asservasse sacros codices, cum Babyloniem abducti fuere.

2. Quia lib. 2. Esdræ cap. 2. Scriptura sacra dicitur Lex Moysi, non Esdræ: *Et dixerunt Esdras Scriba ut afferret libram legis Moysi quam præceperat Dominus Israeli.*

3. Quia probabile non est Daniele & Ezechielem, qui cum Rege Joachim Babylonem ducti fuerant captivi, sacros libros secum non adportasse, quin imo videtur illos habuisse Daniele tempore ipsius captivitatis; sic enim Deus ipse alloquitur cap. 9. *Omnis Israel prævaricati sunt legem tuam .... sicut scriptum est in Lege Moysi, Omne malum hoc venit super vos.*

4. Quia legitur cap. 6. Esdræ, post reditum in Jerusalem constitutos fuisse Sacerdotes & Levitas in vicibus suis, *sicut scriptum est in libro Moysi*, at nondum e captivitate redierat Esdras, ut patet ex capite sequenti: ergo non perierant omnia exemplaria hebraica tempore captivitatis; adeoque necesse non fuit ut ea iterum Scribis dictaret Esdras.

Porro liber quartus Esdræ, quo nititur altera sententia, nequidem innuit Scripturam sacram iterum ab Esdra dictatam fuisse; præterquamquod apocryphus est, & ab Ecclesia nunquam receptus iste liber.

De Versionibus Græcis.

Variæ numerantur Græcæ Editiones antiqui Testamenti. Prima & omnium celeberrima est versio quæ dicitur Septuaginta Seniorum, quamquam credatur vulgo facta à duobus & septuaginta viris & Judæis in Ægyptum missis. Secunda facta est ab Aquila Pontico, anno Christi 128. Is fuit, ut ait S. Hieronymus, verborum Hebræorum interpres diligentissimus. Tertia facta est circa annum 200. a Symmacho gente Samaritano, & deinde ad Judæos converso, qui sensum & sensu, non verbum & verbo expressit, teste sancto Hieronymo. Quarta est Theodotionis circa eadem tempora degentis. Quinta versio græca, dicta est Jerichontina, eo quod sine ullo auctoris nomine reperta in doliis quibusdam in urbe Jericho. Sexta dicebatur Nicopolitana, eo quod similiter reperta est absque nomine auctoris in doliis apud Nicopolim. Deinde Origenes interpretationem Septuaginta Seniorum, Aquilæ, Theodotionis & Symmachii, in unum volumen redegit, distinctis quatuor columnis, ita ut omnes & singulæ eodem aspectu possent videri: hæc exemplaria dicta sunt quadrupla à quatuor columnis. Postea his addidit e regione textum Hebræicum, quem duabus columnis descripsit, in una Hebræicis characteribus, in alia Græcis: hæc exemplaria dicta sunt hexapla, à sex columnis. His denique adjuvit versionem Jerichontinam & Nicopolitanam; quæ exemplaria dicta sunt Octapla: hoc opus ad nos non pervenit.

Quæres primo, quid sit sententium de versione Septuaginta Interpretum.

Respondeo primo, à multis Recentioribus spuriam haberi historiam illius versionis, qua scilicet narratur ab Eleazaro summo inter Judæos Sacerdote ad Ptolomæum Philadelphum Regem Ægypti, missos fuisse duos & septuaginta viros Hebræos senes, qui ex Hebræo idiomate in Græcum verterent sacros libros, quæ fabula,

Tom. II.

inquiunt, autorem habet Aristarum quemdam sub imperio Ptolomæi degentem; cui & aliud mendacium superstruxerunt alii, nempe singulos scriptores in singulis cellulis inclusos eadem penitus scripturasse. Hanc porro historiam falsam omnino & suppositam esse probant.

Primo, quia manifeste patet illud opus non à Gentili, sed à Judæo quodam profectum; quæcumque enim leguntur in illa historia, Judæum & Judaicam Religionem professum sapient; hic nimirum Scriptorem libros Moysi appellat ubique divinos, ejus leges sanctissimas: ibi Deum Judæorum ut unum Deum verum & universi orbis ducem prædicat ipse Ptolomæus, & alia id genus, quæ quidem ab Aristæo gentili profecta nemo dixerit.

Secundo, quia simili plane stilo scripta sunt acta omnia quæ adducuntur in præfata historia; Edictum scilicet & Epistola Regis Ptolomæi ad Eleazarum summum Sacerdotem, & ejusdem Eleazari ad Regem Epistola, quod aperte ostendit totum hoc ab eodem commentum fuisse.

Tertio, & meram fabulam esse, quod narratur de septuaginta cellulis; sola lectio, inquiunt, aperte monstrat quæ ex causa ejusmodi cellulæ; nonne satis fuit, ut illi Scriptores simul conferentes invicem hanc interpretationem ederent? Nescio, inquit S. Hieronymus. præfatione in Pentateuchum, quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandria mendacio suo extruxerit, quibus divisi eadem scripturarent, cum Aristæus ejusdem Ptolomæi præfationis, & multo post tempore Josephus nihil tale retulerint, sed una basilica congregatos contulisse sciebant non prophetasse? aliud est enim Vatem, aliud esse Interpretem.

Contra vero contendunt alii Theologi aperte falsam esse hanc sententiam Scaligeri & aliorum qui versionem LXX. Seniorum revera à LXX. Interpretibus fuisse adornatam negant; imo sunt qui dicant hanc opinionem esse temerariam, quod, inquiunt, constanti ac perpetuæ traditioni quam à Judæis accepit Ecclesia,

K k mani-

manifeste adversatur. Scilicet hæc historia versionis LXX. Interpretum legitur lib. 2. Machab. cap. 1. relata ab Aristobulo Judæo; scripta quoque fuit a Josepho lib. 12. Antig. cap. 2. a Philone lib. 2. de Vita Mosis; a S. Iren. lib. 3. cap. 25. a S. Justino Apolog. 2. a Clemente Alexandr. lib. 1. Stromatum, a Terrull. Apolog. cap. 18. ab Eusebio lib. 8. de Præparat. Evangel. a S. Augustino lib. 8. de Civit. Dei, cap. 11. & lib. 2. de Doctrina Christi. cap. 15.

Respondeo secundo, quicquid sit de veritate illius historię, & antiquissimam & authenticam maxime fuisse istam versionem, quæ ante Christi tempora facta fuerat, & sub titulo Septuaginta Interpretum in lucem prodit. Siquidem authentica dicitur illa versio quæ publicam habet auctoritatem, fidemque facit in controversiis; atqui versio LXX. Interpretum publicam habuit auctoritatem in Synagoga Judæorum, ante Christi tempora, eam usurparunt ipse Christus & Apostoli in suis scriptis, ac demum in Ecclesia usu & auctoritate Patrum consecrata est: ergo non fuit authentica.

Querens secundo, utrum eadem versio Septuaginta Interpretum adhuc sit authentica.

Duplex est super ea re Theologorum sententia.

Prima est eorum qui dicunt versionem Septuaginta Interpretum etiam adhuc authenticam esse. Primo, quia divinam ipsi auctoritatem tribuunt non modo Judæi, Josephus & Philo, sed & antiquissimi Patres, Justinus, Irenæus, Origenes & alii plerique. Secundo, quia Apostoli & Evangelistæ hac versione usi sunt, quando laudant vetus Testamentum. Tertio, quia non aliam usurpavit ab omni ævo Ecclesia Græca. Quarto denique, quia Sixtus V. eam solemnī Decreto approbavit his verbis: *Volamus & sancimus ad Dei gloriam, & Ecclesiæ utilitatem, ut vetus Græcæ Testamentum juxta Septuaginta ita recognitum & expolitum ab omnibus recipiatur & retineatur, quo potis-*

simum ad Latinæ vulgatæ Editionis, & veterum SS. Patrum intelligentiam utantur, prohibentes ne quis de hac nova Græcæ Editione audeat in posterum quidquam immutare.

Alterā sententia eorum est qui continent authenticam quidem dicendam hanc versionem, si cum Hebræico textu consonaret, prodiretque pura & integra; sed quia hoc ipsi deest, ut ostendit S. Hieronymus præfat. in Pentateuchum; in quæstionibus hebraicis, & in libro de optimo genere interpretandi, aiunt illam non esse omnino authenticam, sed in his tantum locis, in quibus & cum Hebræo textu & cum Vulgatæ nostræ editione consentit.

De Versionibus Latinis.

Certum est innumeras prope fuisse Editiones Latinas ante S. Hieronymi tempora, ut ipse testatur præfat. in Josue his verbis: *Cum apud Latinos tot sint exemplaria quot codices, & unusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est.* At præ cæteris una fuit in usu apud Occidentales, quæ deinceps dicta fuit Vetus seu Italica, de qua S. Augustinus lib. 2. de Doctr. Christi. cap. 15. hæc disserit: *In ipsis interpretationibus Italica cæteris præfertur: nam est verborum tenacior cum perspicacitate sententiæ.* F. græco textu adornata erat hæc versio: verum quoniam in illa versione aliisque latinis interpretationibus multa Scripturæ loca minus accurate reddebantur, sanctus Hieronymus Testamentum vetus ex Hebræo in Latinum vertit; quæ quidem versio in Ecclesia magis ac magis, ita ut cæteræ versiones Latinæ subito evanuisse videantur, ut colligitur ex sancto Gregorio Magno lib. 20. Moral. cap. 23. & sancto Isidoro lib. 1. de Offic. cap. 12.

Versio hæc nostra est Vulgatæ, quæ nunc utitur Ecclesia Latina, & quam authenticam declaravit Concilium Tridentinum his verbis sess. 4. cap. 2. *Insuper eadem*

dem sacrosancta Synodus, considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesie Dei, si ex omnibus Latinis Editionibus quæ circumferuntur sacrorum librorum, quamnam pro authentica habenda sit, innoteat; statuit & declarat, ut hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo totæ sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus & expositionibus pro authentica habeatur, ut nemo illam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat.

Quæres 1. utrum revera Vulgata nostra sit S. Hieronymi opus.

Respondet non unam esse super ea re Theologorum sententiam. Quidam enim dicunt Vulgatam, qualis nunc extat, eandem esse cum Itala qua utebantur Ecclesie ante sancti Hieronymi tempora. Alii docent Vulgatam nostram ex illa veteri Itala & nova S. Hieronymi permixtam. Ex his alii dicunt sic utramque illam versionem esse mixtam, ut quidam libri integri sint ex Itala; alii autem integri ex S. Hieronymi elucubratione. Volunt alii ne unum quidem librum extare in tota versione Vulgata, qui omnino sit vel ex Itala vel ex nova sancti Hieronymi, sed singulos Vulgatæ libros ex utraque versione fuisse permixtos.

Denique hæc communior inter eruditos sententia est: 1. vulgatam versionem, quoad spectat novum Testamentum, non aliam esse quam veterem Italiam, prout eam ad Græcum textum accurate emendavit sanctus Hieronymus. 2. si sermo sit de libris antiqui Testamenti, aiunt Psalterium Vulgatæ non idem esse, sed plane diversum ab interpretationibus quas tum ex Hebræo textu, tum ex Græco edidit, 3. dicunt libros Sapientie, Ecclesiastici & Machabæorum nunquam a S. Hieronymo translatos. 4. denique, reliquos veteris Testamenti libros putant a S. Hieronymo ex Hebræo Latine redditos, & ita ex variis versionibus coaluisse Vulgatam, quæ hodie in Ecclesia obtinet.

Quæres 2. quo sensu Tridentina Synodus Vulgatam versionem declaraverit authenticam.

Constat primum inter Catholicos mentem Patrum Tridentinorum non fuisse hocce in decreto Vulgatam versionem primigeniis textibus Hebræicis & Græcis antepone, quasi nempe sola illa sit authentica. Et ratio est, quia hoc solummodo voluerunt Patres Tridentini statuere, quænam ex variis Latinis versionibus, quæ tunc temporis undique circumferebantur pene innumerabiles, vel etiam ab hæreticis aut omnino adornatæ, aut saltem interpolatæ, esset cæteris anteponenda & ad fidem faciendam magis idonea; id aperte colligitur ex ipsis Synodi verbis: *Sacrosancta Synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesie Dei, si ex omnibus Latinis editionibus quæ circumferuntur, quamnam pro authentica habenda sit, innoteat.* Ubi Latinam versionem, quam declarant authenticam, non comparant cum Hebræis & Græcis textibus, sed cum aliis Latinis versionibus.

Dehinc duplex est potissimum sententia Theologorum circa sensum quo Vulgata declaratur authentica.

Prima eorum est, qui contendunt eo sensu versionem Vulgatam declaratam fuisse authenticam, quod ab omni prorsus mendo immunis sit: quia nimirum, inquiunt, Tridentina Synodus non potuisset verbis tam discretis prohibere, ne quis illam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat.

Altera sententia quam amplectimur, est eorum qui existimant eo tantum sensu Vulgatam fuisse declaratam authenticam, quod fidem facit in Ecclesia, ita ut in publicis lectionibus & disputationibus nemini liceat eam rejicere, quod non impedit quominus levissima saltem errata possint in ea reperiri.

Atque id aperte colligitur ex iis Scripturis qui Concilio Tridentino adfuerunt, adeoque mentem Patrum optime noverant. Sic nimirum loquitur Vega lib. 15. de Justificatione cap. 9. ubi Calvinus respondet: *Ne frustra labores, inquit, in ostendendis vitiis vulgatæ editionis.*

nis. Synodus non approbavit menda, quæ linguarum periti, & in sacris litteris medicrè versati, in ea deprehendunt... Eatenus voluit eam authenticam haberi, ut certum omnibus esset, nullo eam defectum errore, ex quo perniciosum aliquod dogma in fide & moribus colligi possit. Hoc idem testantur Salmero, Melchior Canus, Bellarminus & alii complures.

Quapropter licet a Patribus Tridentinis Vulgata hæc versio declarata fuerit authentica, non defuit tamen cura & sollicitudo summorum Pontificum & Doctorum, ut eandem a nonnullis mendis repugarent. Affirmat Sixtus V. in Bulla suæ editioni præfixa, omnes codices Bibliorum tunc emendatissimos prodire. Clemens VIII. novam paulo post editionem aggressus est, in qua plurimos errores qui in Sixtina editione remanserant, emendavit. Denique Lucas Brugenſis alique doctissimi viri in omnibus Scripturæ libris plurima notarunt quæ in Vulgata adhuc supersunt.

Obijciat. Non videtur quo tantæm pacto potuerint Patres Tridentini Vulgatam nostram declarare authenticam, si nemine dissentiente plura in illa repèriantur menda, adeo ut emendatione indigeant: igitur.

Nego ant. in eo quippe posita est correctio quam postulant summi Pontifices alique viri doctissimi, ut collatis variis exemplaribus Latinis, ea seligantur loca quæ magis cum Græcis & Hebræis fontibus consentiunt; tum vero & nonnulla corrigantur menda, quæ Typographorum incuria, forte in textum irreperant. Quod certe non impedit quominus Concilium Tridentinum, cui tempus non suppetebat ejusmodi exemplaria examinandi, & Bibliorum emendationi ultimam manum apponendi, eam versionem declarare potuerit authenticam, quæ cæteris inter Latinas erat emendatior.

Obijciat: Ut Vulgata versio foret authentica, hujus autor debuisse esse infallibilis: sed Vulgatæ versionis autor non fuit infallibilis, ut testatur sanctus Au-

gustinus Epist. 10. ad S. Hieronymum his verbis: Unde etiam nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse: igitur immerito declarata est authentica a Patribus Tridentinis.

Nego maj. satis enim fuit, si Patres Tridentini merito judicaverint auctorem Vulgatæ Editionis non errasse, necesse non erat ut eum judicarent absolute infallibilem. Porro judicarent non immerito hunc Scriptorem, qui quis ille tandem sit, non fuisse deceptum: viderunt enim Vulgatam versionem in omnibus fere consentientem cum Hebræicis & Græcis exemplaribus; aut si in quibusdam dissidet, verisimile esse hæc Vulgatæ versionis loca Hebræico & Græco textui anteposenda, ex eo quod ipsa verbis expressis leguntur citata apud antiquissimos Patres, vel alios probatæ fidei Scriptores.

At, inquit, ea versio non est authentica quæ cum primigenio textu non consentit; sed versio Vulgata cum primigenio textu, cum Hebræico nempe & Græco sæpius non consentit: ergo non debet dici authentica.

Dist. maj. Si primigenius ipse textus sit omnino purus & integer, C. si non sit ab omni mendo immunis, N. Perfecto non constat primigenium Scripturæ textum ab omni prius mendo immunem esse, unde & quandoque ipsi anteposenda est Vulgata versio, servando nimirum regulam modo a nobis præscriptam.

De versionibus in lingua vulgari editis.

INumeras extare versiones sacri textus in lingua vulgari editas, in lingua nempe Gallica, Hispanica, Italica, Germanica &c. nemo in dubium revocare potest.

Quæritur autem an expediat hujusmodi versiones in linguam vernaculam factas, omnibus indiscriminatim de plebe & imperitis atque etiam seminis legendas tradere.

Respond.

Respondeo, nihil impedire quominus versiones in lingua vernacula adornatz populis & imperitis tradantur legendæ, adhibito tamen aliquo temperamento, & habita ratione personarum, temporis & loci; quando scilicet non est aperte timendi locus ne plebs illa Scripturarum lectione, quæ per se utilissima est, abutatur: idque constat,

Primo, quia non modo Sacerdotibus, sed & omnibus viris de plebe concedebatur lex vetus, sic volente Deo, cujus minister fuit fidelissimus Moyſes, Deuteronom. 1. *Hæc sunt verba quæ locutus est Moyſes ad omnem Israël trans Jordanem.* Et cap. 5. *Vocavitque Moyſes omnem Israël, & dixit ad eum: Audi Israël ceremonias atque iudicia quæ ego loquor in auribus vestris hodie.* Et cap. 31. eadem Moyſi præcipit Deus: *Leges verba legis hujus coram omni Israël, audientibus eis, & in unum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis & advenis qui sunt intra portas tuas, ut audientes discant.* Quocirca in more positum erat apud Judæos, ut divinas Scripturas palam & coram omni populo legerent, ut constat ex cap. 4. & 16. sancti Lucæ, tum ex cap. 3. Joan. Act. 8. & 17. aliisque innumeris novi Testamenti locis.

Secundo, quia Scripturarum lectionem omnibus Christianis præceperunt Apostoli & Evangelistæ. *Hæc scripta sunt, inquit Joan. cap. 20. ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Sic non Presbyteris solum, sed & laicis & omni populo, suas Epistolas dirigere solet Apostolus, Rom. 1. *Omnibus qui sunt Roma dilectis Dei, vocatis sanctis.* 1. Corint. 1. *Ecclesie Dei quæ est Corinthi sanctificationis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi.* Ephes. 1. *Omnibus sanctis, qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Jesu.*

Tertio, quia docet constans & perpetua Ecclesiæ praxis, Christianis populis con-

cessam fuisse divinarum Scripturarum lectionem in lingua vulgari; unusquisque in sua domo habuit sacros Codices, ad communem eorum usum exhortabantur sancti Patres, velut ad spiritale pabulum quo nutriuntur fideles, & quotidie edere debent; ita Clemens Romanus Epistola ad Corinthios, S. Irenæus lib. 2. cap. 46. S. Clemens Alexandrinus Pedagog. lib. 1. cap. 2. Origenes lib. 4. contra Celsum; S. Iulius Epist. ad Gregorium Nazianz. S. Hieronym. Epist. ad Laziam, S. Augustinus lib. 6. Confess. cap. 5. & lib. 15. de Civit. Dei cap. 25. S. Chrysostom. homil. 2. in Matth. & ceteri nullo excepto.

Nec est quod obijciatur adversus illam sententiam improbatas atque proscripſas identidem fuisse ejusmodi versiones in lingua vulgari; quod potissimum præstitum est a Concilio Tridentino & Theologis Parisiensibus. Si enim non modo res, sed & circumstantiæ attentius inspiciantur, constabit profecto nullius omnino esse ponderis, quæ tum ex Concilio Tridentino, tum ex sacra Facultate Parisiensis adduci solent.

Obijciunt igitur 1. autoritatem Concilii Tridentini, quod in regula quarta Indicis sic habet: *Cum experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti, quam utilitatis oriri, hæc in parte iudicio Episcopi aut Inquisitoris stetur, ut cum consilio Parochi vel Confessarii, Bibliorum a Catholicis Autoribus versorum lectionem in vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint ex ejusmodi lectione non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse, quam scilicet in scriptis habeant, qui autem absque tali facultate ea legere, seu habere præsumpserit, nisi prius Bibliis Ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit.*

Verum circa hanc regulam nonnulla observari possunt, ex quibus manifeste colligitur a Concilio Tridentino prohibitum non fuisse versiones in lingua vulgari.

gari. Primo quidem non esse hanc regulam ipsius Concilii Tridentini opus, sed longe post ejusdem Synodi dissolutionem editam. Secundo, quia hæc similes regulæ quæ ad calcem Concilii Tridentini leguntur, nullam auctoritatem obtinuerunt in Gallia, ubi nec approbatæ, nec unquam lectæ & publicatæ fuerunt. Tertio, quia lex illa, qua tenentur fideles scriptis habere facultatem legendi Scripturas, nunquam viguit in ulla Orbis Christiani parte.

Obiiciunt 2. hanc praxim notatam a sacra Facultate Parisiensi in censura quam tulit adversus Erasmus anno 1527. Dixerat Erasmus: *Exclamant indignum facinus, si mulier vel corarius loquatur de sacris litteris*. Et in alia propositione: *Me autore sacros libros leget agricola, leget faber, leget latomus*. In quas propositiones sic pronuntiant Majores nostri: *Perpensa multorum impudenti temeritate, recte dicimus indignum esse facinus, quod idiota & simplices suo iudicio permittant res sacras, & legant in suam linguam conversas, de illis dissensant aut disputent*.

Respondeo hic Majores nostros non omnem penitus improbasse versionem in lingua vulgari. Præmo, quia loquuntur habita ratione temporum, in quibus idiotæ & simplices ejuscemodi versionibus abutebantur. *Hæc tempestate*, inquit, *perpensa multorum hujus temporis impudenti temeritate, absque ulla explicatione idiotis & simplicibus eis abutentibus, nec eas pie & humiliter legentibus*. Secundo, quia cautum ipsis fuit, ut versiones etiam in lingua vulgari, secluso abusu, approbarent. *Quamvis*, inquit, *in quacumque linguam versantur sacre litteræ, suapte natura sanctæ sint & bonæ*. Tertio, quia præfata censura insurgunt solummodo Magistri Parisienses in Erasmus, qui omnium & singulorum indifferenter librorum, etiam Cantici Cantorum lectionem omnibus de plebe licitam esse & convenientem docebat: sed

omnem versionem divinarum Scripturarum in lingua vulgari non improbarunt.

Quid sit & quoniam Scripturæ sensus.

Respondeo, sensum proprie loquendo alicujus propositionis esse genuinam & simplicem terminorum significationem.

Est autem pervulgata & communis apud Theologos hæc sensuum Scripturæ divisio, qua quidem sensus alius dicitur litteralis, alius mysticus: iste vero triplex, allegoricus, tropologicus, & anagogicus. Sensus litteralis, &c, ut aiunt multi historicus, iste est quem primum Autos facies per verba significare voluit; mysticus vero ille est quem non voces ipsæ proxime, sed res per voces significatæ referunt.

Allegoricus est, quando mysterium aliquod fidei nostræ designatur.

Tropologicus, quando aliquid ad mores nostros pertinens insinuat.

Anagogicus denique, qui refertur ad ea quæ sunt alterius vitæ; quorum quidem quatuor sensuum una civitas Jerusalem facile nobis præbere potest exemplum: nam in Scriptura sacra Jerusalem ad litteram est civitas Palestine; in sensu allegorico, Christi Ecclesia; in sensu anagogico, cælestis civitas; & in sensu tropologico, anima nostra. Hos quatuor sensus indicavit Augustinus lib. 1. super Genesim ad litteram cap. 1. his verbis: *In libris omnibus sanctis intueri oportet quæ ibi æterna intimentur, quæ facta narrentur, quæ futura præmuntur, quæ agenda præcipiantur vel moneantur*. His autem duobus versibus continentur:

Littera gesta docet, quid credas allegoria.

Moralis quid agas, quo tendas anagogia.

Sensus mysticus & spiritalis iterum duplex est; necessarius scilicet, & liber seu arbitrarius: necessarius ille dicitur, quem

certa

certo & evidenter constat ab Autore sacro fuisse intentum, ut illud v. g. Psal. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quod juxta sensum mysticum necessarium intelligitur de Christo, sique innuenera propemodum alia quæ leguntur in Scripturis sacris; atque etiam ejusmodi sunt omnes parabole, similitudines & prophetiæ, quarum sensus spiritalis & mysticus est necessarius, & a Spiritu sancto intentus.

Sensus vero mysticus arbitrarius ille est, quem facit Scriptor ne quidem secundario intendit, & tamen ad rem aliquam applicat Scriptores Ecclesiastici, qui sensus solet dici *accommodativus*. Sic canit Ecclesia de quovis Confessore & Pontifice: *In ventus est justus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio*: quod de Noe dixit Ecclesiasticus cap. 44. nulum alium iisdem verbis indicare volens.

Ubi hoc diligentissime observandum quod præscribit Tridentina Synodus sessione 4. non esse videlicet ad profanos sensus transferenda Scripturæ verba, cum usurpatur ejusmodi sensus accommodativus. *Sacrosancta Synodus severitatem illam reprimere volens, qua ad profana quæque convertuntur & torquentur verba & sententia sacra Scripturæ, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractioes, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, divinationes, sortēs, libellos etiam famulos, mandat & præcipit ad tollendam hujusmodi irreverentiam & contemptum, ne de cætero quisquam quomodolibet verba Scripturæ sacre ad hoc aut similia audeat usurpare, ut omnes hujus generis homines temperatores & violatores Verbi Dei, juris & arbitrii pænis per Episcopos puniantur.*

Quæres 1. utrum idem locus Scripturæ sub eadem littera plures habeat sensus.

Respondetur affirmative; quia metaphoræ, parabole, prophetiæ duplicem sine dubio patiuntur sensum; alterum, qui literalis est & historicus; alterum, qui licet mysticus & spiritalis, est tamen

proprius, quia ab Autore sacro fuit intentus.

Quæres 2. utrum idem locus duplicem habere possit sensum litteralem.

Respondetur cum distinctione: si enim per sensum litteralem intelligatur sensus proprius & ab autore intentus, ut multi volunt, profecto idem locus, puta in parabolis & prophetiis, duplicem habet sensum litteralem, sensum scilicet ipsorum terminorum, & sensum rei significatæ; si vero per sensum litteralem intelligatur sensus ipsius litteræ, ipsorum tantummodo terminorum: quo pacto factus est accipere sensum litteralem, per oppositionem scilicet ad sensum spiritalem & mysticum; unicus profecto est sensus literalis in quovis Scripturæ loco.

Quæres 3. utrum ad alicujus dogmatis catholici confirmationem sensu mystico uti possint Theologi.

Respondetur affirmative: si nempe intelligatur questio de sensu mystico necessario & proprio; negative autem, si de sensu mystico arbitrario sermo sit.

Quæres denique, utrum locus habens sensum mysticum naturalem & necessarium, quales sunt prophetiæ de Christo explicandæ, retineat aliquem sensum litteralem.

Respondetur affirmative, idque probatur nonnullis exemplis: nam v. g. Matth. cap. 2. Christo applicatur istud Osæ cap. xi. *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* Quod tamen apud ipsum Osam Prophetam literaliter intelligitur de populo Israel. Similiter Joan. cap. 19. Christo applicatur id quod literaliter dictum fuerat de Agno Paschali Exodi 12. *Os illius non confringentis.* Adeoque idem Scripturæ locus duplicem plerumque habet sensum ab Autore sacro intentum.

Porro germanum Scripturæ sensum non esse a privata cujusque & arbitraria interpretatione depromendum; sed ab ipso Ecclesiæ universalis judicio prudenter admodum sanxit Tridentina Synodus Sess. 4. his verbis: *Præterea ad coerendam petulantia ingenia, decernit ut nemo*

fua

sua prudentia innixus, in rebus fidei & morum ad adificationem doctrina christiana pertinentium sacram Scripturam ad suos sensus contorquens contra eum sensum quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu & interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimum consensum Patrum, ipsam Scripturam interpretari audeat.

Nonnulla de singulis singillatim Libris discurruntur.

QUINQUE priorum, qui appellantur Genesim, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, & uno vocabulo Pentateuchus, autor est Moyses; quod quidem manifeste colligitur ex ipsis libris, in quibus Moyses dicitur res a populo Dei gestas, Dei mandata, legem & universos sermones scripsisse. Exodi 24. *Scriptis autem Moyses universos sermones Domini.* Deuteron. cap. 31. *Scriptis itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi, & cunctis senioribus Israel.* 3. Regum 2. ad Salomonem hæc dicit Dominus: *Observa ut custodias mandata Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, & custodias caeremonias ejus, & præcepta ejus, & judicia & testimonia, sicut scriptum est in lege Moyse.*

Idem constat ex ipsius Christi Domini autoritate, qui ad Mosem velut Scriptorem remittit Judæos, Joan. 5. *Si Moysi crederetis, crederetis forsitan & mihi.* Quæ vero in mente & existimatione Judæorum scripserat Moyses præter Pentateuchum? Tum denique ex unanimi omnium nationum fide & consensu, quæ Mosem ut primum Judæorum Religionis Duce[m] & Apostolum agnoverunt; quo argumento manet certum Pentateuchi scriptorem fuisse Mosem, quomodo certum est atque indubitatum a Virgilio scriptam Æncidem, & ab Homero Iliadem.

Quod si quis objiciat ad calcem Deuteronomii describi mortem & sepulturam

Mosis; adeoque Deuteronomium saltem ab eo non fuisse scriptum.

Respondeo id unum ex illo argumento colligi posse, hanc Deuteronomii particulam, quæ capite ultimo continetur, ab alio Autore, forte a Josue vel a Synagoga aliis Mosis operibus adjectam fuisse.

Neque est etiam quod dicatur legi in Pentateucho quedam urbium & locorum nomina, quæ ipsis non nisi post mortem Mosis imposita sunt, Genes. cap. 10. *Ni-given*, cui hoc nomen dedit Ninus, qui juxta communem opinionem, longe post Mosis ætatem vixit, temporibus scilicet Debotæ. *Ur Chaldaeorum* Genesios cap. 1. quod nomen incognitum erat temporibus Mosis, hæc enim regio appellabatur Padan aram. *Dan* legitur cap. 17. sed nomen *Dan* huic urbi non fuit impositum, nisi cum sexcenti viri tribus Dan urlem dictam Lais aut. Lesem ceperunt, ut refertur Judicum cap. 18. & cætera id genus.

Siquidem facile respondetur hæc locorum & urbium nomina mutata fuisse vel ab Eldra, cum Libros sacros reparavit, vel ab ipsa forte Judæorum synagoga, ut scilicet a populo melius intelligerentur Libri sacri.

Genesim primus Pentateuchi liber, idem est ac generatio seu ortus; sicque dicitur, quia in eo cæli & terræ, omniumque orbis universi generatio potissimum describitur. Complectitur hic liber historiam bis mille & trecentorum circiter annorum, ab ortu scilicet Mundi ad obitum usque Josephi.

Exodus sic appellatur, quia ab afflictio[n]e populi Israelitici liberatione & exitu ab Ægypto in terram Chanaan incipit: Exodus enim idem est ac exitus. Continet autem hic liber res per 145. annos gestas; a morte Josephi scilicet ad erectum Tabernaculum.

Leviticus, tertius est Mosis liber, qui sic dicitur, quod in eo fufe tractetur id genus legum, quæ ad caeremonias & officium Levitarum pertinent, ut oblationes, sacrificia, festorum celebratio, &c.

Chro-

Chronologia libri unico mense absolvitur.

Numerorum liber sic dicitur, quod in ipsa fronte Moses & Aaron incensum populi Israelitici censum & numerum. Historiam complectitur annorum 39.

Deuteronomium sic appellatur a *Deo* & *repetitio*, & *repetitio* lex, hoc est, *secunda lex*; non quod alia sit ab ea quæ in monte Sinai data est, sed quod denuo repetita fuit a Mose, in gratiam eorum qui primam in deserto promulgationem non audiverant. Continet hic liber historiam fere duorum mensium.

Quinque illi præfati libri dicuntur uno verbo Pentateuchus a *πεντε* id est *quinque*, & *τευχος* instrumentum.

Josue liber nomen accepit a Josue, populi Israelitici post Moysen duce, cuius historiam complectitur. Chronologiam quod attinet, in ea figenda non consentiunt omnes, videtur tamen imperium Josue fuisse annorum 17. Quis sit illius autor non omnino constat; probabile est totum fere librum ab ipso Josue conscriptum, juxta hæc ultimi capitis: *Scriptis quoque Josue omnia verba hæc in volumine legis Domini.*

Judicum liber sic nuncupatur, quod vitam & facta eorum contineat; qui post mortem Josue populum Israeliticum gubernarunt, & Judices dicti sunt: hi fuerunt Othoniel, Aod, Debora, Gedeon, Abimelech, Thola, Jair, Jephthæ, Abaelon, Ahialon, Abdon, Samson, Heli & Samuel, qui postulantibus Hebræis in Regem eorum inunxit Saulem. Quod spectat chronologiam, a quiete terræ beneficio Othonielis primi Judicis data ad Samsonis usque mortem effluxerunt anni 288. De autore libri disputatur: non fuit verisimiliter ab ipsis Judicibus conscriptus, quia videtur esse unius texturæ textorisque opus: conjicitur esse Samuelis, qui non adeo negligens fuit, ut Judicum historiam oblivione extingui pateretur.

Liber Ruth, pars est & veluti appendix libri Judicum; sic tamen dicitur, quia unicam Ruth historiam continet.

Tom. II.

Fuit ista Moabitis, quæ cum Booz; in cuius agro spicas colligebat, lætissimum inivit conjugium, & cui peperit Obed Davidis avum, unde Christus genus suum ducit: contigisse videtur illa historia circa tempus Aod.

Libri Regum quatuor sunt. Duo priores dicuntur ab Hebræis libri Samuelis; a Latinis vero libri Regum, ut duo posteriores, quod præter Samuelis historiam, Regum Juda & Israel facta contineant. Primus liber res sub Heli & Samuele gestas, tum vitam & mortem Saulis continet. Secundus liber totum Davidis imperium complectitur. In tertio describuntur res gestæ quinque Regum Juda, & octo Regum Israel; depingitur in primis Salomonis gloria. Denique continet quartus liber res gestas sexdecim Regum Juda, & duodecim Regum Israel. Circa autorem quatuor istorum librorum nihil certi affirmari potest; viginti quatuor priorum primi libri capitum autor vulgo creditur Samuel, cujus mors describitur in vigesimo quinto capite; reliquæ vero libri primi & secundus integer Nathan & Gad Prophetis tribuuntur ob istud 1. Paralipom. cap. 29. *Gestam autem David Regis priora & novissima scripta sunt in libro Samuelis videntis, & in libro Nathan Propheta, atque in volumine Gad videntis.* Continent hi quatuor libri historiam 600. fere. annorum.

Libri Paralipomenon duo sic dicti sunt, eo quod prætermissa in præfatis libris historicis accurate narrantur: utriusque libri autor incertus.

Esdæ libri duo sunt. Prioris autor unanimi fere omnium consensu censetur Esdæ, legum peritus interpret & sacrorum librorum restaurator. Continet historiam populi post reditum e captivitate Babylonica in patriam. Posterior liber dicitur Esdæ, quia res conjunctas cum præcedentibus enarrat; autorem habuit Nehemiam: sic enim incipit, *Verba Nehemias*: continet res gestas per annos circiter duodecim.

Tobie liber hoc nomen præ se fert,

LI

quia

quia de utroque Tobia patre & filio agit. An vero ab alterutro, vel utroque, vel alio quopiam scriptus fuerit, nihil certè definiti potest. Temporis, quo hæc historia contigit, ratio ex ipso libro colligitur: legitur enim primo capite fuisse Tobiam in eorum numero qui Ezechiae Regis temporibus a Salmanazar in captivitatem abducti sunt. Chaldaice scriptus fuit liber iste, qui forte eam ob rem pro canonico non agnoscitur ab Hebræis.

Liber Judith nomen suum accipit a fortissima muliere Judith, cujus præclarum facinus describit. Ejus autor incertus non reperitur quoque in Canone Judæorum. Historiam Judith esse meram parabolam falso affirmarunt multi Protestantes, quia Veteres ab ipsis Apostolorum temporibus Judith heroicam quæ vere extiterit, celebrarunt. Argumentum libri est victoria Judith, qua, occiso Holoferne, liberata dicitur Judæa. An contigerit historia hæc ante vel post captivitatem Babylonicam, incertum.

Liber Esther sic dicitur ab Esther, cujus historiam describit. Quo tempore contigerit historia, non plane compertum est: ambigitur enim quis ille fuerit Assuerus Estheræ maritus, quem alii dicunt Cambysem, alii Artaxerxem Mnemonem, alii Darium Histaspem. Libri Esther dubius est autor.

Liber Job exquisitam de mirabili patientia Job narrationem continet: hæc vera est non fabulosa historia; tum quia de Job ut vero homine qui extiterit, loquitur Scriptura, recensens ejus nomen, terram quam habitabat, liberos, eorumque numerum, ac demum ejus possessiones & amicos, quod quidem fabulam non redolet; tum quia de ipso mentio habetur in nonnullis aliis Scripturæ libris, Ezechiel cap. 14. Tobie cap. 2. tum denique quia Job ut verus homo non scenicus & fabulosus commendatur ab omnibus fere SS. Patribus; quamquam non distiteamur multa hocce in libro poetice & figurate scripta. Quis sit autor

libri Job, & quo tempore vixerit sanctissimus ille vir, omnino incertum.

Liber Psalmorum canonicus est & antiquissimus; plurimi enim ex eo versiculos describunt Prophetæ. Continet centum & quinquaginta Psalmos: quæ collectio Psalterium dicitur Davidis, non quod singuli Psalmi ab uno Davide fuerint compositi; siquidem nonnulli sunt Davide posteriores, ut ille, *Super flumina Babylonis*, qui post captivitatem Babylonicam fuit decantatus; sed quia eorum maxima pars est Davidis. Sunt illi Psalmi totidem cantiones variae, opus plane divinum, mire elegans & jucundum.

Libri Proverborum autorem se in fronte operis proficitur Salomon his verbis, *Parabola Salomonis filii David Regis Israel*; & præterea 3. Reg. c. 4. legitur ter mille parabolas a Salomone scriptas. Continet ille liber plurima fidei & morum præcepta utilissima.

Ecclesiastes est quoque Salomonis, ut indicant hæc verba quæ initio libri leguntur, *Verba Ecclesiastæ filii David Regis Jerusalem* .... *Eccce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia*. Juxta plurimos videtur ille liber a Salomone scriptus post ejus poenitentiam.

Liber Cantici Canticorum, quasi diceremus excellentissimum Canticorum, ex omnium pene consensu est Salomonis; in sensu litterali & historico nuptias Salomonis cum Sunamitide describit; in sensu autem mystico, quem diximus necessarium & a Spiritu sancto intentum, Jesu Christi cum Ecclesia sanctissimam unionem exhibet. Sacros amores non profanos continet ille liber.

Liber Sapientiæ sic dicitur, quia de origine, dignitate & differentiis Sapientiæ tractat. Tribuitur vulgo Salomoni propter hæc verba capitis noni, *Tu elegisti me Regem populo tuo, & dixisti me edificare templum in monte sancto tuo*. Quæ unius videntur esse Salomonis; sed non est tamen merito inscriptus Salomoni; tum quia hebraice non fuit compositus,

positus, siquidem *stylus ipse græcam eloquentiam redolet*, teste S. Hieronymo; tum quia non reperitur in Canone Judæorum. E libris sacris expungitur a Novatoribus, sed immerito; quippe quem canonicum esse dedita opera ostendit S. Augustinus, lib. de prædest. Sanctor. cap. 14.

Liber Ecclesiastici autorem habuit Jesum filium Sirach, ut indicatur aperte cap. 50. his verbis: *Doctrinam sapientie & disciplinam scripsit in codice isto Jesus filius Sirach Jerosolymita*, qui plurimas Salomonis sententias collegisse videtur. Canonicus est iste liber, quem, licet a multis Veteribus non fuerit admissus, Ecclesia demum universa recepit. Plurima virtutis & pietatis præcepta continet.

Libros morales. excipiunt in Canone Scripturæ sacre libri prophetici, qui singuli autorum præferunt nomina. Prophetæ alii dicuntur majores, quorum plura extant opera; alii minores, quorum pauciora. Majores quatuor numerantur; minores duodecim, de quibus sigillatim.

Isaias fuit de tribu Juda, vir apud nos nobilis, Amos. se filium declarat, non ejus qui inter Prophetas recensetur, sed alterius, ut testatur sanctus Hieronymus in cap. 1. Isaie; quo tempore vixerit habemus e prima libri fronte: *Visio Isaie filii Amos, quam vidit super Judam & Jerusalem in diebus Ozia, Joathan, Achaz & Ezechie Regum Juda*. Quamplurima de Christo adventu, vita & miraculis prophetavit.

Jeremias. e Tribu sacerdotali: pene adhuc puer vaticinatus est sub Josia, Joacha, Joachin, Jechonia, & Sedecia per annos circiter 40. ad Urbis usque excidium. Prædixit imminentem ruinam Jerusalem; populum hortatus est ad poenitentiam, & plurima de Christo. prophetavit, quæ quidem continentur quinquaginta duobus capitibus, dempto capite quinquagesimo secundo, quod forte ab Esdra scriptum est. Lamentationum metra scriptarum autorem se prodit Jeremias, cum earundem cap. 3. suas de-

plorat calamitates. Legitur postea Prophetia Baruch, Jeremiæ discipuli, quæ continetur capitibus sex, quorum postremum Jeremiæ Epistola est.

Ezechiel vir quoque de sacerdotali genere cum Jechonia Rege in Chaldaeam deportatus est, ibique vaticinari cepit anno quinto captivitatis.

Daniel e Tribu Juda & regio femine oriundus, pene puer Babylonem cum Joachimo Rege deportatus est; vivit ibi ad finem usque captivitatis. Danielem Prophetam autorem esse merito colligitur, tum e cap. 7. v. 1. *Anno primo Baltasar Regis Babylonis Daniel somnium vidit*; tum e cap. 8. v. 1. *Anno tertio regni Baltasar Regis, visio apparuit mihi, Ego Daniel*; tum ex ipso Christo Domino dicente, Matth. 24. *Cum videritis abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele Prophetâ*. In decimo tertio capite prophetiæ hujus legitur famosa Susannæ liberatio, & in decimo-quarto historia Idoli Bel; quod utrumque est Danielis.

Quatuor majores Prophetas excipiunt duodecim minores, sic nuncupati, ut jam monuimus, quod pauca jam supersint eorum vaticinia; unico libro seu volumine concludebantur apud Hebræos, quæ divisa exhibet vulgata nostra versio, serie tamen temporum quibus prophetarunt minime servata.

Oseas prophetavit in regno Israel, regnante Jeroboam I. I. & in Juda regnantibus Ozia, Joathan, Achaz & Ezechia; prædicit captivitatem populi futuram, aliæque quamplurima; jussu Domini in uxorem duxit mulierem fornicariam.

Joel non designat tempus quo prophetavit; is futuram populi afflictionem, tum & satis aperte Messie adventum prædixit.

Amos pauperrimus pastor & custos armenti in urbe Techva, prophetavit in diebus Ozia Regis Juda, & regnante in Israel Jeroboam Joaz filio; futuram decem Tribuum captivitatem prædixit.

Ll 2 Abdiz

Abdix tempus omnino incertum. S. Hieronymus cum arbitratur coævum fuisse Osee, Joel & Amos. Vaticinatur adversus Idumæos.

Jonas, Propheta Amathi filius, prophetavit regnante Jeroboam in Israel, & in diebus Ozise Regis. Juda missus est a Deo in urbem Niniven, regnante tunc temporis Phul, patre Sardanapali Ninivitarum Rege; prædixit futurum Ninivitis exitum, nisi poenitentiam agerent: ejus historia & prædicatio, tum vera & non fucata Ninivitarum poenitentia ibi referuntur.

Michæas prophetavit temporibus Joathan, Achaz & Ezechiae Regum Juda; sermonem habet de judiciis Dei, futuramque prædicat captivitatem.

Nabum creditur prophetasse post cladem decem tribuum factam a Salmanazare, & ante expeditionem Sennacherib adversus tribum Juda. Prædixit exitum Regis Assyriorum, & devastationem Ninive per Chaldaeos.

Habacuc patria & tempus ignoratur: prophetasse creditur sub Manasse ante captivitatem Babyloniam, quam prædixit futuram; quo posito alius esset ab eo Habacuc, qui legitur prandium astulisse Danieli in lacum leonum.

Sophonix tempus indicat ipse initio vaticinii: *Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi filii Gedoris, filii Amoris; filii Ezechia in diebus Josia filii Amos Regis Juda.* Prædixit excidium Palæstinorum, Moabitarum, Ammonitarum.

Aggeus prophetavit anno secundo Darii Regis, post captivitatem scilicet Babyloniam: primo suæ prophetiæ capite increpat Judæos quod domum Dei ædificare negligerent; in secundo autem præclarum de Christo vaticinium continetur.

Zacharias prophetavit illo ipso anno Darii qui creditur secundum probabiliorum sententiam Darius Histaspis filius. Is populum quoque hortatur ad templum Domino ædificandum.

Malachias postremo loco inter Prophetas vaticinatus est, scilicet post ædificationem templi: hortatur enim Judæos ad offerenda in templo sacrificia munda quidem & Deo digna; prædicat aperte mox futuram Christi legem.

Libri Machabæorum extant quatuor, e quibus duos priores solum ut canonicos recepit Ecclesia; sic appellati creduntur a Juda Machabæo, qui primus fuit inter filios Matathie, qui fortissimus populi Judaici vindex nomen suum Judæis tribuit: dicti sunt quoque Halmonei vel Assamonei. Continent hi libri historiam Judæorum 45. annorum aut circiter. Non sunt perfectio ejusdem auctoris, ut aperte colligitur ex diversitate chronologiæ & stilii dissimilitudine; continent eandem historiam: auctor prioris omnino ignoratur, posterioris creditur Jason Cyrenæus, qui libris quinque hanc scripsit historiam, & quorum epitomen solummodo hic habemus. Hactenus delibris canonicis antiqui Testamenti.

De novo nunc loquor Testamento, quod Græcum esse non dubium est, inquit S. Hieronymus, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit. Hujus partes præcipue sunt quatuor Evangelia, quæ Christi Domini vitam & gesta describunt. Evangelii nomen significat bonum nuntium, quæ voce satis frequenter usi sunt Apostoli, ut legem novam & Christi prædicationem significarent. Quatuor sunt Evangelia, quæ certo eorum sunt Evangelistarum quorum præ se ferunt nomina; puta Matthæi, Marci, Lucæ & Joannis; quippe quæ ipsi tribuuntur ab omnibus priorum sæculorum Scriptoribus Ecclesiasticis, eaque solummodo recepta sunt in Ecclesia Catholica, tametsi plures fuisse qui Evangelia scripserint: Lucas Evangelista testatur, dicens: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completa sunt, rerum. Quæ quidem, inquit Hieronymus, a diversis Autoribus edita, diversarum hæreticorum fœtæ principia.*

Evangelium

Evangelium secundum Matthæum sic dicitur, quia revera scriptum fuit a sancto Matthæo : Is quidem qui & Levi dicebatur, ex Publicano Apostolus, ut narrat ipse capite nono, primus in Judæa propter eos qui ex circumcisione crediderant, Evangelium Christi hebraicis litteris verbisque composuit. Textum hunc hebraicum primigenium, qui nunc apud nos non extat, in manibus habuit sanctos Hieronymus, ut testatur in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum. Quam mundi pariem peragraverit Matthæus prædicans Evangelium, & quo mortis genere vitam finierit, omnino incertum.

Evangelium secundum Marcum, a beato Marco discipulo & interprete Petri scriptum fuit. Non est confundendus Evangelista cum quodam Joanne Marco Pauli & Barnabæ socio, cujus frequens habetur mentio in Actis Apostolorum : siquidem nuppiam Evangelista Marcus dicitur Joannes. Non scripsit Evangelium latine, ut perperam docet Paronius, sed græce : cum enim antiqui Patres testantur omnes libros novi Testamenti græce fuisse scriptos, excipiunt Evangelium Matthæi & Epistolam Pauli ad Hebræos, neutiquam vero Evangelium sancti Marci : hic mortuus est Alexandriæ, cujus fundaverat Ecclesiam.

Evangelium secundum Lucam, ejus est fœdus dubie, qui Medicus fuit Antiochen-sis, ut legimus ad Colossens. cap. 4. *Salutat vos Lucas Medicus*, sectator divi Pauli Apostoli, & omnis peregrinationis ejus comes, græco idiomate scripsit ; erat enim, inquit S. Hieronym. græci sermonis non ignarus : scripsit Evangelium, sicut audierat a S. Paulo. Quo genere mortis obierit, plane dubium.

Evangelium secundum Joannem quarto loco ponitur, scilicet eo videntur ordine disposita quatuor Evangelia, quo secundum tempus ab Evangelistis edita sunt. Joannes Apostolus filius Zebedæi, ante vocationem piscator, & quem Jesus amavit plurimum, adversus Cerintum, aliosque hæreticos, qui Christi divinitatem

impugnabant, Evangelium composuisse creditur. Græce scripsit.

Hæc quatuor Evangelia ab Ezechiele & sancto Joanne prædicta fuisse conjecit sanctus Hieronymus, ut & alii plurimi veteres. Sic vero ille proœmio Commentariorum in Matthæum cap. 1. *Hæc quatuor Evangelia multo ante prædicta Ezechielis quoque volumine probat, in quo prima visio ita contextitur : Et in medio similitudo quatuor animalium, & vultus eorum facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquile. Prima hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere : Liber generationis Jesu Christi Filii David, Filii Abraham. Secunda Marcum, in qua vox leonis in eremo rugientis auditur : Vox clamantis in deserto. Tertia vituli, quæ Evangelistam Lucam a Zacharia Sacerdote sumpsisse initium præfiguratur. Quarta Joannem Evangelistam, qui assumptis pennis aquile, & ad altiora festinans de Verbo Dei disputat . . . . Unde & Apocalypsis Joannis introducit quatuor animalia plena oculis, dicens : Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquila volanti. Ex quibus intelligitur quæ de causa hæc quatuor animalia cum Evangelistis depingi soleant.*

Sequitur liber Actuum Apostolorum, græce scriptus a sancto Luca Evangelista. Inferibitur nomine Actuum Apostolorum, licet singulorum vitam & gesta non contineat, sed quia communem eorum historiam, cum in Judæa Evangelium prædicarunt, antequam dispergerentur, summam describit. Acta potissimum S. Pauli, cujus sectator & comes fuit, memorizæ tradidit Lucas. Historiam triginta circiter annorum continet iste liber, quæ scilicet usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenit, id est usque ad quartum Neronis annum, inquit Hieronymus.

Extant postea in Canone Scripturarum plurimæ Apostolorum Epistolæ ; quatuor-

decim sancti Pauli; Petri Apostoli duæ; Joannis Apostoli tres; Jacobi una, & Judæ una: de quibus multa dicere hic nihil necesse est: in Bibliis nostris unaquæque argumentum operis exhibet in fronte. Singulæ quæ Paulo tribuuntur, ejus nomen præ se ferunt, excepta Epistola ad Hebræos; quapropter istam esse Pauli & canonicam dubitarunt nonnulli inter veteres, quæ tamen communi demum Ecclesiarum consensu recepta est, Aliæ septem Epistolæ dictæ sunt Catholicæ, quia non privatæ alicui Ecclesiæ, ad instar Epistolarum Pauli, sed multis Ecclesiarum fidelibus directæ sunt, si tamen duæ postremæ sancti Joannis excipiantur.

Apocalypsis ceu revelatio unicus e libris novi Testamenti propheticus, ab Evangelista Joanne scriptus, ut satis aperte colligitur ex initio ipsius libri: *Apocalypsis Jesu Christi quam dedit illi Deus palam facere servis suis quæ oportet fieri cito, & significavit mittens per Angelum suum servo suo Joanni, qui testimonium*

perhibuit Verbo Dei, & testimonium Jesu Christi quicumque vidit. Hunc librum composuit in insula Pathmos, & septem Asiæ Ecclesiis direxit, ut ipse testatur cap. 1.

Quæres denique quot sint mundi ætates.

Respondeo septem esse mundi ætates: scilicet spatium illud annorum quæ effluerunt a creatione Mundi ad ortum Domini nostri Jesu Christi. Dividi solet in sex ætates, quæ simul collectæ conficiunt 4000. annos. Prima ætas a creatione mundi ad diluvium, estque 1656. annorum. Secunda ætas a diluvio ad vocationem Abrahamæ, estque annorum 426. Tertia ætas a vocatione Abrahamæ ad Exodum ex Ægypto, estque annorum 430. Quarta ætas ab Exodo ad constructionem Templi, estque annorum 479. Quinta a constructione Templi ad finem captivitatis Babylonice, estque annorum 475. Sexta ætas a fine captivitatis ad Christum natum, estque 531. Et septima additur ætas, quæ a Christo nato incipit, estque juxta æram vulgarem annorum 1761.

INDEX QUÆSTIONUM

& Conclusionum Tractatus de SS. Trinitate.

T ractatus de Sanctissima Trinitate .	
Quid sit essentia & natura .	1 ag. 3
Quid sit substantia, quid existentia .	ibid.
Quid significant hæ voces, persona, hypostasis, suppositum, subsistentia .	4
Quid sit persona .	5
Quid sit hypostasis .	6
Quid sit suppositum, quid subsistentia .	7
Quid significant Consubstantialis apud Latinos, & Omoúsios apud Græcos .	9
De aliis quibusdam terminis qui ad explicandum hocce mysterium usurpari solent .	11
De veritate & existentia mysterii SS. Trinitatis .	12
An sint in Deo tres realiter distinctæ Personæ .	ibid.
Conclusio . Tres sunt in Deo Personæ realiter distinctæ .	13
Solvuntur Objectiones .	18
An sit una in tribus Personis divinis natura .	22
Concl. Una est non specie tantum sed numero natura divina in tribus Personis .	ibid.
Appendix de testimonio S. Joannis .	26
Concl. Non est assutus sed genuinus versiculus septimus cap. 5. Epist. S. Joannis .	ibid.
Utrum ratione naturali demonstrari possit mysterium SS. Trinitatis .	32
I. Concl. Existentia SS. Trinitatis lumine naturali demonstrari non potest .	33
II. Concl. Non potest quoque demonstrari naturaliter & positive mysterium Trinitatis esse possibile .	36
Utrum ante Christi tempora mysterium SS. Trinitatis fuerit cognitum Judæis & Gentilibus .	37
De Processionibus divinis .	38
An admittenda sint in Deo processionēs .	ibid.
Concl. Sunt in Deo admittenda processionēs .	ibid.
Quot sint in Deo processionēs .	40
Concl. Dux sunt tantum in Deo processionēs .	ibid.
An processio Filii sit generatio, non item processio Spiritus sancti .	41
Cur processio Filii dicatur potius generatio quam processio Spiritus sancti .	42
Concl. Verbum dicitur genitum, quia Verbum procedit per intellectum .	45
Quodnam sit principium divinarum processionum .	49
Is Concl. Natura divina per se, proxime & immediate spectata seorsim a facultatibus, non est principium quo proximum processionum divinarum .	ibid.
II. Concl. Relationes divine non recte statuuntur pro principio proximo processionum divinarum .	50
III. Concl. Principia proxima processionum divinarum sunt intellectus & voluntas .	51
De relationibus divinis .	53
An admittenda sint relationes in Deo .	54
Quot sint in Deo relationēs .	ibid.
Concl.	

Concl. Quatuor sunt relationes originis in tribus Personis divinis. *ibid.*

An relationes divinae sint reales. 55

Concl. Relationes identitatis, equalitatis & similitudinis in Deo sunt reales. *ibid.*

An relationes originis sint vere perfectiones. 56

Concl. Relationes originis sunt vere perfectiones. 57

An & quomodo relationes originis distinguantur tum inter se, tum ab essentia divina. 59

Quomodo spiratio activa distinguatur a paternitate & filiatione. *ibid.*

I. Concl. Spiratio activa non distinguitur realiter tum a paternitate, tum a filiatione. 59

II. Concl. Spiratio activa distinguitur formaliter a paternitate & filiatione. 60

De notionibus divinis. *ibid.*

Concl. Quinque sunt notiones in Personis divinis. 61

De missione & circuminfectione divinarum Personarum. 62

De circuminfectione divinarum Personarum. 65

De Personis in communi, & de subsistentia. *ibid.*

An detur aliquid proprium cuilibet Personae divinae. *ibid.*

Concl. Sunt in divinis Personis distinctae proprietates, & personales. *ibid.*

Per quid Persona divina constituitur. 68

I. Concl. Persona divina constituitur in ratione personae, per suam personalitatem, non per relationem. *ibid.*

II. Concl. Qualibet Persona divina constituitur in ratione talis personae per suam propriam relationem. 69

De subsistentia. *ibid.*

Quae sint in Deo subsistentiae; an prae-ter trias relativas quaedam detur

absoluta.

Concl. Non datur in Deo subsistentia absoluta & communis tribus Personis. *ibid.*

An sint in tribus Personis divinis tres existentiae, an tres res, quidditates, &c. 74

De Personis in particulari. 76

De Persona Patris. *ibid.*

De Persona Filii. 78

Ex quorum cognitione procedat Verbum divinum. *ibid.*

Concl. Verbum procedit ex cognitione essentiae. 80

De Filii divinitate. 83

Concl. Christus Dominus est verus & summus Deus Patre aeterno consubstantialis. 85

Primo, Christus dicitur sapientissimus Deus. *ibid.*

Secundo, Christus dicitur Filius Dei. 87

Tertio, Christus dicitur unus in natura cum Patre aeterno. 89

Quarto, Christus dicitur aeternus. 90

Quinto, Christus dicitur immensus. 93

Sexto, Christus dicitur omnipotens. *ibid.*

Septimo, Christus dicitur omnia novisse. 94

Octavo, Christus dicitur cultu divino adorandus. *ibid.*

Confirmatur eadem veritas e selectis quibusdam Scripturae testimoniis. 95

Primum momentum ex primo cap. S. Joannis. *ibid.*

Secundum momentum ex cap. 6. sancti Joannis. 97

Tertium momentum petitur ex cap. 9. Epistolae ad Romanos. 98

Quartum momentum ex capite secundo Epistolae ad Philippenses. 99

Afferitur eadem veritas Catholica ex constanti sanctorum Patrum traditione. 101

Solvuntur Objectiones ex Scripturis. 109

Sol-

<i>Solvuntur objectiones ex SS. Patribus petita.</i>	120	divina.	ibid.
<i>Expenditur sententia sancti Iustini.</i>	121	Concl. Spiritus sanctus est vera persona subsistens, non merum Dei attributum.	ibid.
<i>Expenditur sententia Tatiani, Athenagora, & Theophili Antiocheni.</i>	125	De Spiritus sancti Divinitate.	166
<i>Expenditur sententia sancti Irenaei.</i>	126	Concl. Spiritus sanctus est vere Deus, Patri & Filio consubstantialis.	ibid.
<i>Expenditur sententia Tertulliani.</i>	127	Solvuntur Objectiones.	169
<i>Expenditur sententia sancti Clementis Alexandrini.</i>	135	De processione Spiritus sancti.	175
<i>Expenditur sententia Origenis.</i>	136	Utrum Spiritus sanctus procedat a Filio.	ibid.
<i>Expenditur sententia S. Dionysii Alexandrini.</i>	144	Concl. Spiritus sanctus procedit a Filio.	176
<i>Expenditur sententia Lactantii.</i>	146	Utrum vox illa Filioque merito addita fuerit Symbolo.	189
<i>Expenditur sententia Eusebii Caesariensis.</i>	147	Concl. Vox illa Filioque merito fuit addita Symbolo.	ibid.
<i>Concl. Ab Arianae impuritatem merito vindicari potest Eusebius Caesariensis.</i>	ibid.	Utrum, si Spiritus sanctus non procederet a Filio, ab eo distingueretur.	192
<i>De Spiritus sancti persona.</i>	163	Concl. Spiritus sanctus non distingueretur a Filio realiter, si ab eo non procederet.	ibid.
<i>An Spiritus sanctus sit vera Persona:</i>			

INDEX QUESTIONUM

& Conclusionum Tractatus de Angelis.

N omen & definitio Angeli.	196	tia creati.	ibid.
De existentia Angelorum.	ibid.	De lapsu & peccato Angelorum.	221
Utrum existant Angeli.	ibid.	In quem locum relegati modo sint da-	
Utrum existentia Angelorum ratione		mones.	223
naturali demonstrari possit.	197	Utrum daemones penas modo & ante	
Concl. Ratione naturali demonstrari		ultimum iudicii diem patiantur.	224
non <u>potest</u> Angelorum existentia.	ibid.	Concl. Daemones penas patiuntur an-	225
De creatione Angelorum.	198	te iudicium.	229
Utrum Angeli sint incorporei.	200	De penis Inferni.	ibid.
Concl. Angeli substantia sunt spirita-		Utrum Inferorum ignis sit corporeus.	234
les, & omnis omnino materia ex-		Quomodo ignis Inferni agat in daemo-	236
pertes.	ibid.	nes.	238
Utrum Angeli sint immortales.	205	De Angelorum numero variisque or-	239
De intellectu Angelorum.	206	dinibus.	240
L Concl. Angeli non agnoscunt se-		Quomodo Angeli ab invicem differ-	241
cretas & occultas cordium cogita-	ibid.	rant.	242
tiones.		De apparitionibus Angelorum.	243
H. Concl. Angeli certo non cognos-	208	De missione & ministerio Angelorum.	244
cent futura.		Concl. Omnes Angeli sancti mittun-	245
III. Concl. Angeli suapte & natu-		tur hominibus in ministerium.	246
ra, citra peculiarem Dei revelatio-		Utrum suus cuique homini detur An-	247
nem non cognoscunt fidei nostra	ibid.	gelus custos.	248
mysteria.		Concl. Unusquisque ex hominibus suum	ibid.
De modo quo fit cognitio Angelica.	209	habet Angelum ducem & custodem.	249
De voluntate Angelorum.	212	De potestate Angelorum circa res cor-	250
De predestinatione Angelorum.	ibid.	poreas.	251
Concl. Predestinatio Angelorum fa-		Utrum & quomodo Angelus sit in lo-	252
cta est ex praevisis eorum meritis.	218	co.	253
De reprobatione Angelorum.	219		
De gratia Angelorum.	219		
Concl. Angeli omnes fuerunt in gra-			

B R E V I S I N T R O D U C T I O

Ad Scripturam Sacram.

246

N omen & definitio Scripturae sa- cræ.	ibid.	De Textu Hebraico.	ibid.
Utrum Scriptura sacra divinitus fue- rit inspirata.	249	De Versionibus Græcis.	257
Quomodo facta fuerit inspiratio Scri- pturarum.	253	De Versionibus Latinis.	258
Divisio Librorum Canoniceorum.	254	De Versionibus in linguam vulgari edi- tis.	260
De variis Scripturarum editionibus.	255	Quid sit & quotuplex Scriptura sen- sus.	262
		Nonnulla de singulis figillatim libris discutuntur.	264

F I N I S.

I N D E X

R E R U M , E T M A T E R I A R U M

P R O S E C U N D O T O M O .

- A**mbrosius ignem Inferni corporeum esse negavit. 233
- Anabaptistæ negant existentiam Angelorum. 196
- Angeli omnes mittuntur a Deo hominibus in ministerium. 241
- unusquisque habet Angelum suum ducem & custodem 242
- Angeli utrum habeant immortalitatem ex natura sua, an vero ex Dei gratia. 205
- Non cognoscunt occultas cordis cogitationes. 206
- Dubium est an ex externis indicii videant quid interne cogitant homines. 207
- Nec pariter cognoscunt certo futura. 208
- Quin suapte vi & natura citra peculiarem Dei revelationem non cognoscunt fidei nostræ mysteria. 209
- Angelis inest sive bonis sive malis potestas quædam in res corporneas. 244
- Quenam sit, determinari nequit. 245
- Per quid Angelus sit formaliter in loco. 245
- Angelorum quinam numerus, quinam ordines & Hierarchiæ. 236
- Incertum nobis est an Angeli differant specie vel numero. 238
- Angelorum apparitiones in Scripturis enumeratæ fuerint veræ an Phantasticæ. 239
- Quibus corporibus Angeli hominibus appareant. 239
- Quas operationes in corporibus exercent. 240
- Angelorum cognitio quomodo peragatur. 210
- An hæc cognitio fiat per species, & per quas & quomodo. 210
- An possint cessare ab omni cognitione. 211
- Quid sit Angelorum locutio, & irradiatio. 211
- Est in Angelo voluntas & libertas. 212
- De Angelorum prædestinatione tres sententiæ. 213
- Factam fuisse ex prævisis meritis ex Augustino ostenditur. 214
- Nec alii Patres adversantur. 217
- Ipsorum reprobatio facta ex actuali peccato. 219
- Omnes fuere in gratia creati, quæ bene viverent. 219
- Incertum an omnes in primo Creationis instanti meruerint. 220
- Qualis gratia eis data fuit. 220
- De lapsu & peccato Angelorum. 221
- Angelus, nomen Angeli explicatur. 196
- Ejus definitio traditur. 196
- Saducei & Anabaptistæ negant existentiam Angelorum. 196
- Sed horum existentia ex Scripturis probatur. 197
- Ratione tamen naturalitè demonstrari nequit. 198
- Creatos fuisse a Deo definitum fuit in Con. Lateranensi. 198
- Dux Patrum sententiæ circa tempus creationis. 198
- Quenam probabilior. 199
- Quo loco creati. 200
- Sunt Substantiæ Spirituales, & omnis

nis omnino materiæ expertes. 200
 Angelorum Spiritualitas PP. testi-
 moniis confirmatur. 201
 Contraria opinio nonnisi paucorum
 fuit. 202
 Regulæ generales circa Patres ad-
 mittentes Angelos corporeos. 203
 Jo: Thesalonicensis putavit Angelos
 corporeos, & quomodo ejus sen-
 tentia a Nicæno probata. 204
 Anonymus Gallus unitatem numericam
 in tribus divinis personis negat. 22
 Negat relationes originis. 54
 Nec non distinctas proprietates in
 Personis & personales. 65
 Antenicæni Patres ab Arianismi nota pur-
 gantur. 121
 Apparitiones Dei in Veteri testamento
 juxta Patres fuere Filii. 214 256
 Angelorum an fuerint veræ vel Phae-
 sticæ. 239
 In quibus corporibus factæ fuerint. 239
 Et quas operationes cum iis exer-
 cuerint. 240
 Ariana impietate defenduntur Patres An-
 tenicæni, & qui sint. 121
 Ariana labe infectus non fuit Eusebius
 Cæsariensis. 147
 Arianorum error de Verbo divino addu-
 citur. 84
 S. Athanasius testimonium perhibet de
 fide Origenis circa divinitatem verbi. 144
 Ab Ariana impietate vindicat Dyo-
 nissum Alexandrinum. 145
 Athanasio insensus Eusebius Cæsariensis
 non tam ob id hæreticus. 161
 Augustinus docuit prædestinationem An-
 gelorum factam fuisse ex præviis me-
 ritis. 214
 Docuit Dæmones nunc etiam igne
 torqueri. 228

B

Bafilii a Dei nomine Spiritui Sancto
 tribuendo æconomix causa absti-
 nuit. 174
 Sed divinitatem spiritus Sancti
 non modo agnovit, sed etiam
 ærenue propagavit adversus Pneu-
 matomachos. 173
 Biblia Sacra ejus nomen & definitio. 246
 Quinam ejus Libri Canonici (vid.
 Canonici Libri) 247
 Fuit verè a Deo inspirata tum quoad
 Vetus Testamentum tum quoad
 novum. 249
 Explicantur ea Bibliorum Sacrorum
 loca, quæ prima fronte Deo in-
 digna videntur. 250
 Pluribus ostenditur Deum non sin-
 gula verba dictasse sanctis Auctori-
 bus. 252
 Singula non modo Dogmata, sed &
 facta historica Spiritu Sancto
 afflante scripta sunt. 252
 Quot modis intelligatur Scripturas
 Sanctas a Deo inspiratas. 253
 Non fuit quoad omnes sui partes
 a Deo revelata. 253
 Satis non est quod dicatur assistente
 Deo. 254
 Admittendus est pro Scriptura San-
 cta verus Spiritus Sancti affla-
 tus. 254
 Quis & quoduplex sit Scripturæ Sen-
 sus. 262
 Utrum idem Scripturæ locus sub
 eadem litera plures habeat Sen-
 sus. 263
 An idem locus duplicem habere pos-
 sit sensum litteralem. 263
 Utrum ad alicujus Dogmatis con-
 firmationem Sensu mystico uti
 possit Theologus. 263
 Utrum locus Scripturæ habens sen-
 sum mysticum naturalem & ne-
 cessarium retineat aliquam senten-
 tiam

literalem. 263
Vide Editio. Versio, Vulgata,
Script. S. Canonici Libri.

C

Canonici Libri quinam sint. 247
Utrum numerus eorum definitum
fuerit ab Ecclesia ante Concilium
Tridentinum. 248
Utrum fuerint omnes divini & Ca-
nonici apud Judæos. 248
Quotuplex divisio Librorum Cano-
nicorum. 254
Quot Libri in Judæorum Canone
continerentur. 255
Ecclesia potuit alios in eo conten-
tos Canonicos declarare. ibid.
Quid singuli Libri Canonici conti-
neant. 264
Eorumque Auctores breviter indican-
tur. ibid.
Christi divinitas ex S. Jo: contra Soci-
nianos demonstratur. 95
Demonstratur ex S. Paulo. 98
Ex constanti SS. Patrum traditio-
ne. 102
Quomodo intelligenda Christi Ver-
ba. *Pater major me est.* 114
Christus: Quomodo ignoraverit Judicii
diem. 117
Divinitatem ejus non impugnavit
S. Iustinus. 121
Tatiani, Theophili, & Athenagoræ
locutiones explicatur. 125
Tertullianus defenditur ad Arianis-
mi nota. 127
Dionysii fides de Christi divinitate
vindicatur. 145
Eusebius recte sentit de divinitate
Christi, & probatur. 147
Christus Dominus est verus & summus
Deus consubstantialis Patri. 85
Dicitur in Scripturis Deus. 85
Filius Dei. 87
Unus in Natura cum Patre æter-
no. 89
Æternus. 90

Immensus & Omnipotens. 93
Omnia novisse. 94
Cultu divino adorandus. ibid.
Circuminceffio quid importet. 11 65
Clementis Alexandr. de Trinitate sen-
tentia expenditur. 135
Cogitatio - an Angeli intueantur cogi-
tationes nostras. 206
Cognitio - quomodo Angelica cognitio
peragatur. 210
An hæc cognitio fiat per species
acceptas a rebus. Vide Species,
Angelus.
Constantinopolitanum Concilium - cur
Patres occasione data de Processione
Spiritus sancti tacuerunt illud proce-
dere a Filio. 179
Consubstantialis quid significet. 9
Quænam sit clara idea, & signi-
ficatio Verbi græci *ὁμοῦσιον*. 10
In quo differat ab *ὁμοῖσιον*. ibid.
Christus est Patri consubstantialis. 85
Objectiones contra hanc assertionem
ex Scriptura. 109
Consubstantialitas Spiritus Sancti cum
Patre & Filio demonstratur. 167
Crellius ejus error de SS. Trinitate op-
pugnatur. 18
Refutatur ejus opinio de consub-
stantialitate Filii. 109
Ejus objectiones contra divinitatem
Spiritus Sancti solvuntur. 179
Custos Angelus - an quilibet homo ha-
beat Angelum custodem. 242
Cyrillus quo sensu approbaverit senten-
tiam Theodreti de processione Spir-
 Sancti a Filio. 186
Cur suam propositionem Spiritum
S. esse Proprium Filii de consub-
stantialitate explicet, non de
processione. 187
Cyrilli revera sunt singula, quæ in Epi-
stola Cyrilli ad Nestorium habeantur. 187

D

Dæmon - quodnam fuerit primum.
Dæmonum peccatum. 221

In quosita Angelorum superbia. 222

Dæmones non omnes in infernum modo sunt relegati. 223

Ex illo tempore quo peccarunt damnationis suæ poenā patiuntur, nec extremi Judicii diem expectabunt. 225

Opposita tamen Sententia ab Ecclesia non est damnata. 229

Quin propugnata fuit a pluribus Patribus. 237

Alii intelliguntur de complemento suarum poenarum, quod accepturi sunt in extremo Judicii die. 238

Horum poena est ignis infernalis. vid. Ignis, Infernus.

Distinctio - quænam detur inter relationes originis tum relate ad se, quum ad essentiam divinam, vel attributa absoluta. 58

An si Spiritus sanctus a Filio non procederet ab eo distingueretur. 192

Divinitas Christi Domini probatur. 85

Spiritus sancti, Patri, & Filio consubstantialis contra Macædonianos propugnatur. 177

Filii Dei a Patribus Antenicænis non fuit propugnata, quin aperte ab illis agnita. 121

Dionysius Alexandr. non male sensit de Verbi divinitate. 144

E

EBionæus negat Christi divinitatem. 83

Ætates Mundi quot sint. 170

Ephesinum Concilium non egit secundum leges dispensationis cum Theodoro. 181

Sed potius illum non reprehendit,

quia nihil contra Fidem Catholicam de processione Spiritus sancti peccasse intellexit. 183

Epiphanius putat Dæmones ex Christi adventu aliquam misericordiam confecturos. 228

Essentia quid importet. 3

Confunditur cum natura. 4

Eunomianus Spiritum sanctum procedere a Filio docuit, sed ut creaturam. 182

In hoc sensu Theodoretus negavit Spiritum sanctum procedere a Filio. 183

Et in eodem Anathematismos Cyrilli impugnavit. 184

Eusebius Cæsariensis Verbi divinitatem non semel adstruit. 147

Docuit ante hæresim Arii Christum esse verum Deum eundem cum Patre. 148

Cur distulit subscribere voci *Omon-sion*. 150

Sincere postea subscripsit. 150. 160

Ario nimium indulget, non tamen in hoc hæreticus. 160

Eulathio & Athanasio insensus, sed neque in hoc hæreticus. 161

Existentia - recte dici potest tres esse in divinis personis existentias. 74

F

Filiatio est proprietas relativa. 54

Est vera perfectio. 57

Quomodo distinguatur a spiratione activa. 59

Est proprietas notionalis. 61

Filius Dei cur dicatur genitus a Patre. 143

Non autem Spiritus sanctus. ibid.

Cur imago Patris, & cur **Verbum**. 78

Objectiones hæreticorum divinitatem Filii oppugnantium. 83

Ejus divinitas ostenditur diversimode. 85

Quo sensu Patres Filium Dei dicant Mi-

Ministram Patris. 122. 154
Cur nonnulli dicant Sapientiam Patris inexistente in Deo. 125
Quo sensu dicatur ab Origene Patris Opifex. 140
Quo sensu ipse Origenes dicat Patrem & Filium esse duos substantia & hypostasi, unum vero concordia. 142
Quo sensu appelletur a Dionysio Alexandr. Filius Dei non naturaliter, sed adoptive. 144
Quid velit Lactantius dum Filium Dei dicit unum cum Patre unitate morali & affectiva. 146
Cur appelletur a Patribus secundus Deus. 152
Futurus - an Angeli cognoscant futura certo. 208

G

Generatio quid sit. 43
Gentiles - non rectam habuerunt Trinitatis notitiam. 37
Cur processio Filii dicatur potius generatio, quam Processio Spiritus sancti. ibid.
Refelluntur explanationes Suarezii & Richardi a S. Victore. 44
Tertullianus, & alii, duplicem ortum in Filio Dei agnoverunt, nec tamen Arianis preluxerunt. 128
Græca & Latina vocabula in Tract. de Trinitate adhibita explicantur. 3
Græca Versio Scripturæ Sanctæ, quæ. (Vid. Script. Sancta) 217
Græcus - dissidium inter Græcos & Latinos de Processione Spiritus S. 173
Contra Græcos probatur quod Persona Spir. S. a Filio procedat. 176
Objectiones eorum solvuntur. 178
Theodoretus non docuit opinionem Græcorum Schismaticorum. 182
Latini male arguuntur a Græcis de corrupto Symbolo. 189
Merito contra Græcos Schismaticos Tom. II.

adjecta fuit Symbolo particula *Filioque*. 191
Græcum vocabulum *Usia* quid significet. 4
Quid hypostasis. 7
Quid Omoussion. 9
Gratia - an omnes Angeli creati fuerint in gratia. 219
Quæ gratia data fuerit Angelis ad perseverandum. 220

H

Hypostasis - fixa non fuit apud veteres hujus vocis significatio. 7. 8
Nunc juxta Ecclesiæ usum sumitur solum pro persona. 8
Origenes sumpsit pro persona, non pro natura. 141
Hebraicus Textus (Vid. Versio Sac. Scripturæ).

I

Immortalis quo sensu Angeli sint immortales. 205
Infernus non omnes Angeli post peccatum in Infernum detrussit. 223
Inferni pænæ quæ. 230
In qua mundi parte sit collocatus. 235
Ignis: Communis omnium Christianorum doctrina esse ignem inferorum esse verum & corporeum quo torquentur demones & Animæ damnatorum. 230
Metaphoricum putarunt Origenes Ambrosius, & alii. 231
Quomodo agat in Demones in Inferno. 234
Variæ Theologorum explanationes rejiciuntur. ibid.
Concluditur id omnino esse incertum. 235
Innaseibilitas est proprietas notionalis. 61
Intellectus creatus virtute naturali nequit habere Trinitatis scientiam. 33

M m 3 Di-

Divinus Patris habet virtutem assimilativam. 45
 Est principium quo proximum generationis Filii. 51
 Quomodo intellectus Angelorum res cognoscant. (Vid. Ang.) 219
 Joachim Abbas, ejus error circa unitatem naturæ divinæ. 22
 Jo: Damascenus quo sensu neget ignem esse in Inferno. 233
 Jo: Thessalonicensis ejus Epistola de Estura Angelorum. 204
 Iræneus impugnator non fuit divinitatis Filii. 127
 Suffinet Diabolum ante Christi adventum ignorasse suam damnationem. 227
 Irradiatio Angelorum quid sit. 211
 Justinus Filii Dei divinitatem non impugnavit. 121
 Quo sensu Filium Dei dicat Ministrum Patris. 123
 Putavit Dæmones nondum supplicio torqueri. 227

L

Lactantius ejus locutiones de Filio Dei explicantur. 146
 Latina & Græca Vocabula in Tract. de Trinit. adhibita explicantur. 3
 Latina Versio Scripturarum quæ & qualis (vid. Versio) 258
 Latini male arguuntur a Græcis de corrupto Symbolo. 189
 Latinus. Historia dissidii inter Latinos & Græcos Schismaticos de Processione Sp. Sancti. 173
 Leo. III. vocem illam *Filioque* publice cani in Ecclesia improbavit se non satis examinata. 192
 Locutio Angelorum quid sit. 211

M

Macedonius omnium apertissime divinitatem Sp. Sancti impugnavit. 166
 Meritum: Utrum omnes Angeli initio

lux creationis meruerint, incertum dicimus. 220
 Missio quid significet in Trinitate unam Personam mitti ab alia. 11 64
 Quid ad veram missionis rationem requiratur. 64
 Cur Pater nunquam legatur missus. 64
 Ex missione divinarum Personarum revincitur erroris Sabellius. 64
 De missione Angelorum. 240
 Omnes cujuscunque ordinis mittuntur a Deo hominibus. 241
 Mundus, quot ejus ætates. 170
 Mysterium: Angelus nequit cognoscere Mystra nostræ fidei circa Dei revelationem. 209

N

Natura quid sit. 4
 Secundum ethimon idem significat ac usa. 4
 Una est non specie tantum, sed numero natura in tribus divinis personis. 22
 Quinam unitatem numericam in Deo denegaverint, etsi divinitatem falsi sint. 22
 Quamnam unitatem agnoverint Patres in natura divina. 24
 Natura divina per se proxime & immediate spectata seorsum e facultatibus non est principium quo proximum divinarum processionum. 49 50
 Naturali lumine demonstrari non potest Trinitatis Mysterium. 33
 Vel illud esse possibile. 33
 Notio in Trinitate quidnam significet. 11
 Quænam conditiones requirantur ad veram & proprie dictam notionem. 60
 Quot sint notionem in divinis personis. 61
 Novatianus quo sensu Spiritum Sanctum Filio minorem dicat. 172
 Nicænum Concilium, II. non probavit Angelorum corporeitatem. 204

Ori-

O

- O**rigenes sumpsit hypostasim pro persona non pro natura. 141
 Ab Arianismi nota purgatur cum Huetio, etsi duriora habeat verba de Filio Dei. 136
 Quo sensu dicat Verbum esse Patris opificem. 140
 Quid velit significare dum dicit Patrem & Filium duos esse substantia & hypostasi, & unum in concordia. 141
 Quinam Origeni Arianismi notam impegnerunt. 143
 Athanasius testimonium perhibet de fide Origenis. 144
 Putavit ignem Inferni esse metaphoricum. 232

P

- P**ater Caelstis an dici possit initium Filii. 76
 An Auctor & causa Filii. 77
 An & quo sensu sit principium & fons divinitatis. 76
 Quotupliciter nomen Patris in divinis accipitur. 77
 Est ingenuus. 78
 Quomodo intelligenda Christi verba: *Pater maior me est*. 114
 Quo sensu Eusebius, alique Patres tam Antenicæni, quam Postnicæni appellent Patrem Deum majorem, Deum patioem. 152
 Paternitas est proprietas relativa. 54
 Est vera perfectio. 57
 Quomodo distinguatur a Spirazione activa. 59
 Est proprietas notionalis. 61
 Patres SS. longe plures Angelorum Spiritualitatem agnoverunt quam corporalitatem. 201
 Plures docuerunt nondum Dæmones penas sibi destinatas perpeti. 227
 Alii tamen de Complemento penarum possunt explicari. 228

- Triplicem diaboli damnationem distinxerunt. 228
 Persona quid secundum nominis Eshymon significet. 6
 Ejus ratio constitutiva, & intrinseca non est posita in triplici negatione. 7
 Idem nunc significat ac hypostasis. 8
 Quinam hæretici realem suam Personarum in Deo distinctionem rejecerint. 12 13
 Plures esse in Deo personas ex Veteri Testamento probatur. 13 14
 Evincitur melius ex novo, & Patrum traditione constanti. 15
 Unam esse non specie tantum, sed numero in tribus Personis naturam divinam ostenditur. 23
 Quot sint relationes in tribus divinis personis. (vid. Relatio) 54
 Sunt in tribus Personis distinctæ proprietates & personales. 65
 Personæ divinæ per quid constituuntur in ratione personæ & ut talis personæ. 63
 Quznam locutiones de tribus personis possint adhiberi. 74
 Deus Pater generavit Personam non alium Deum. 85
 Spir. Sanctus est res subsistens, seu Persona, non merum attributum. (Vid. Filius Dei, Christus Verbum Spir. Sanctus) 163
 Plato non rectam habuit Trinitatis notitiam, & quam habuit ex sacris literis hausit. 37 38
 Principium quid sit, quid principium quod, & quid principium quor. 49
 Principium: Natura divina per se proxime, & immediate spectata non est principium quo proximum processionum divinarum. 49
 Nec etiam relationes sunt principium proximum earundem processionum. 50
 Bene vero intellectus & voluntas. 51
 Pneumatomachi quinam fuerint, & Macedonius eorum Dux. 166

Præ-

Prædestinatio illa Angelorum: facta fuit
ex præviis meritis. 214

Processio quid significet. 11

Admittendæ sunt in Deo processio-
nes. 38

Et quidem duæ tantum, nec plu-
res, nec pauciores. 40

Processio Filii est generatio, non item

Processio Spiritus Sancti. 42

Cur prima dicatur potius generatio
quam secunda. 43

Refelluntur explicationes Suarcsii &
Riccardi Victorini. 44

Diffidium inter Latinos & Græcos

Schismaticos de Processione Spiritus
Sancti. 173

Processio Spir. Sancti a Filio contra Græ-
cos Schismaticos demonstratur. 176

R

Relatio quid importet. 11

Relationes divinæ non sunt prin-
cipium proximum divinarum proces-
sionum. 50

Quotuplicis generis sint in Deo. 54

Quatuor sunt relationes originis in
tribus divinis personis. ibid.

Relationes originis sunt in Deo rea-
les. 55

Sicuti & relationes communes tri-
bus Personis. 56

Relationes Originis sunt veræ per-
fectiones, licet relativæ. 57

Distinguntur realiter in ordine ad
se spectatæ. 58

Comparatæ vero ad essentiam divi-
nam, vel attributa absoluta distin-
guuntur formaliter. 58

Relatio propria cujuslibet Personæ est
constitutivum ejusdem ut talis. 70

Reprobatio, quænam causa reprobationis
Angelorum. 228.

S

Sabellius & Sabelliani errores eorum
de SS. Trinitate. 12

Saducæi negant existentiam Angelorum.
196

Scriptura Sacra, & ejus partes. (Vide
Biblia Sacra, & Canonici Libr. & Ver-
sio Sæcræ Scripturæ.)

Socinianorum error circa Trinitatem. 13

Errant circa Spiritum Sanctum.
166

Christi Domini divinitatem negant.
185

Species. An per species fiat Angelorum
cognitio. 209

An per species acceptas a rebus,
vel a Deo infusæ. 210

Si per infusæ quo tempore eas ac-
ceperint. ibid.

An per unam eandemque speciem
Angelus possit multa percipere.
ibid.

An quo Angelus superior est, eo
per pauciores species intelligat.
211

Spiratio passiva cur non sit substantia.
ibid.

Spiratio tam passiva, quam activa sunt
proprietas relative. 34

Sunt veræ perfectiones. 37

Spiratio activa non distinguitur realiter
tum a Paternitate tum a filiatione. 59

Pene vero formaliter. 60

Utraque est proprietas notionalis. 61

Cur spiratio ætiva non sit sub-
stantia relativa. 70

Spiritualis. Angeli sunt substantiæ Spi-
rituales. 200

Spiritus Sanctus. est vera Persona sub-
sistens, non merum Dei attributum.
163

Quinam Divinitatem Spiritum San-
ctum impugnarunt. 166

Divinitas Sp. S. consubstantialis Pa-
tri & Filio contra Macedonianos
propugnatur. 167

Cur nonnulli Patrum Spiritum San-
ctum expressis verbis non appel-
lent Deum. 173

Historia controversiæ inter Græcos
& Latinos de Processione Spiritus
Sancti. ibid.

Spiritus Sanctus a Filio procedit.
176

In

In Scripturis Sacris dicitur mitti a Filio, & cur. *ibid.*
 Græcorum Veterum auctoritatibus Processio Sp. Sancti a Filio demonstratur. 177
 Spiritus Sanctus: cur Patres in Concilio Constantinopolitano definierint illum esse Deum & procedere a Patre, nulla mentione facta processionis a Filio. *ibid.*
 Theodoretus negavit Sp. S. procedere a Filio in sensu Eunomianorum. 182
 Proinde merito non fuit reprehensus a Patribus Ephesinis. 183
 Cyrillus eodem plane modo sententiam Theodreti approbavit &c. 186
 Cur Cyrillus occupatus a Theodoro, quod dixisset Spiritum Sanctum proprium Filii, propositionem explicet, de consubstantialitate, non vero de Processione. 187
 Quo sensu Jo. Damascenus neget Spiritum Sanctum esse ex Filio. 188
 Symbolum oblatum Concilio Ephesino a Charisio non est Nestorii sed Theodori Mopsuesteni. 185
 Particula *Filioque* merito fuit addita Symbolo. 189
 Leo III. quid voluerit de voce illa *Filioque*. 192
 An si Spiritus Sanctus non procederet a Filio distingueretur ab eo. 192
 Spiritus Sanctus est subsistens seu persona non merum Dei attributum 163
 Substantia quotupliciter accipitur apud Auctores. 4
 Quomodo secundum communem Ecclesie usum. 5
 An dici possit tres in Deo esse substantias. 75 142
 Suppositum quid importet. 9
 Discrimen inter suppositum & personam. *ibid.*
 Subsistentia denotat modum existendi in

substantia. *ibid.*
 Quotuplex is modus sit. *ibid.* & 69
 Quot sint in Deo subsistentiæ & cur dicantur relativæ. 70
 Subsistentia absoluta communis Personis non datur in Deo. 71
 Symbolum oblatum Concilio Ephesino a Charisio non est Nestorii, sed Theodori Mopsuesteni. 185
 Symbolo Constantinopolitano non est facta additio particulæ *Filioque* contra auctoritatem Conciliorum Generalium. 189
 Symbolis licitum est aliquid addere per modum explicationis. 191

T

Tertullianus Arianis non præluxit. 127
 Quo sensu in Filio Dei duplicem distinguat nativitatem. 127
 Textus Hebraicus Sacræ Scripturæ an sit authenticus. 225
 Quisnam ejus Auctor. 225
 Tridentinum Concilium quo sensu declaraverit authenticam nostram Vulgatam. 259
 Theodoretus non negavit processionem Spiritus sancti a Filio, eo sensu, quo modo negant Græci, sed tamen in sensu Eunomianorum. 182
 Errorem Eunomianorum Cyrillo apposuit. 184
 Sed postea falsus est Cyrillum mutasse sententiam. 186
 Trinitas - hoc vocabulum secundum athenologiam pluralitatem personarum significat. 11
 Hæretici Trinitatem denegantes qui. 12. 13
 Contra Judæos & hæreticos Personarum Trinitas ostenditur. 13. 14
 Refutantur Socinianorum cavillationes, contra S. Scripturam. 15
 Probatur ex Patribus primorum Sæculorum, & ex factis totius retro antiquitatis. 17. 16
 Specinianorum ratiocinationes sophisticæ adversus distinctionem Personarum.

Prædestinatio illa Angelorum facta fuit
ex præviis meritis. 214.

Processio quid significet. 11

Admittendæ sunt in Deo processio-
nes. 38

Et quidem duæ tantum, nec plu-
res, nec pauciores. 42

Processio Filii est generatio, non item

Processio Spiritus Sancti. 42

Cur prima dicatur potius generatio
quam secunda. 43

Refelluntur explicationes Suarefii &
Riccardi Victorini. 44

Diffidium inter Latinos & Græcos
Schismaticos de Processione Spi-
ritus Sancti. 173

Processio Spir. Sancti a Filio contra Græ-
cos Schismaticos demonstratur. 176

R

Relatio quid importet. 11

Relationes divinæ non sunt prin-
cipium proximum divinarum proces-
sionum. 50

Quotuplicis generis sint in Deo. 54

Quatuor sunt relationes originis in
tribus divinis personis. ibid.

Relationes originis sunt in Deo rea-
les. 55

Sicuti & relationes communes tri-
bus Personis. 56

Relationes Originis sunt veræ per-
fectiones, licet relativæ. 57

Distinguntur realiter in ordine ad
se spectatæ. 58

Comparatæ vero ad essentiam divi-
nam, vel attributa absoluta distin-
guuntur formaliter. 58

Relatio propria cujuslibet Personæ est
constitutivum ejusdem ut talis. 70

Reprobatio, quænam causa reprobationis
Angelorum. 228.

S

Sabellius & Sabelliani errores eorum
de SS. Trinitate. 12

Saducæi negant existentiam Angelorum. 196

Scriptura Sacra, & ejus partes. (Vide
Biblia Sacra, & Canonici Libr. & Ver-
sio Særæ Scripturæ.)

Socinianorum error circa Trinitatem. 13

Errarunt circa Spiritum Sanctum. 166

Christi Domini divinitatem negant. 185

Species. An per species fiat Angelorum
cognitio. 209

An per species acceptas a rebus,
vel a Deo infusas. 210

Si per infusas quo tempore eas ac-
ceperint. ibid.

An per unam eandemque speciem
Angelus possit multa percipere. ibid.

An quo Angelus superior est, eo
per pauciores species intelligat. 211

Spiratio passiva cur non sit subsistentia. ibid.

Spiratio tam passiva, quam activa sunt
proprietas relative. 54

Sunt veræ perfectiones. 57

Spiratio activa non distinguitur realiter
tum a Paternitate tum a filiatione. 59

Bene vero formaliter. 60

Utraque est proprietas notionalis. 61

Cur spiratio activa non sit subsi-
stentia relativa. 70

Spiritualis. Angeli sunt substantiæ Spi-
rituales. 200

Spiritus Sanctus, est vera Persona sub-
sistens, non merum Dei attributum. 163

Quinam Divinitatem Spiritum San-
ctum impugnarunt. 166

Divinitas Sp. S. consubstantialis Pa-
tri & Filio contra Macedonianos
propugnatur. 167

Cur nonnulli Patrum Spiritum San-
ctum expressis verbis non appel-
lent Deum. 173

Historia controversiæ inter Græcos
& Latinos de Processione Spiritus
Sancti. ibid.

Spiritus Sanctus a Filio procedit. 176

In

In Scripturis Sacris dicitur mitti a Filio, & cur. ibid.

Græcorum Veterum auctoritatibus Processio Sp. Sancti a Filio demonstratur. 177

Spiritus Sanctus: cur Patres in Concilio Constantinopolitano definierint illum esse Deum & procedere a Patre, nulla mentione facta processionis a Filio. ibid.

Theodoretus negavit Sp. S. procedere a Filio in sensu Eunomianorum. 182

Proinde merito non fuit reprehensus a Patribus Ephesinis. 183

Cyrillus eodem plane modo sententiam Theodoretæ approbavit &c. 186

Cur Cyrillus occupatus a Theodoro, quod dixisset Spiritum Sanctum proprium Filii, propositionem explicet, de consubstantialitate, non vero de Processione. 187

Quo sensu Jo. Damascenus neget Spiritum Sanctum esse ex Filio. 188

Symbolum oblatum Concilio Ephesino a Charisio non est Nestorii sed Theodori Mopsuesteni. 185

Particula *Filioque* merito fuit addita Symbolo. 189

Leo III. quid voluerit de voce illa *Filioque*. 192

An si Spiritus Sanctus non procederet a Filio distingueretur ab eo. 192

Spiritus Sanctus est subsistens seu persona non merum Dei attributum 163

Substantia quotupliciter accipitur apud Auctores. 4

Quomodo secundum communem Ecclesiæ usum. 5

An dici possit tres in Deo esse substantias. 75 142

Suppositum quid importet. 9

Discrimen inter suppositum & personam. ibid.

Subsistentia denotat modum existendi in

substantia.

ibid.

Quotuplex is modus sit. ibid. & 69

Quot sint in Deo substantiæ & cur dicantur relativæ. 70

Subsistentia absoluta communis Personis non datur in Deo. 71

Symbolum oblatum Concilio Ephesino a Charisio non est Nestorii, sed Theodori Mopsuesteni. 185

Symbolo Constantinopolitano non est facta additio particulae *Filioque* contra auctoritatem Conciliorum Generalium. 189

Symbolis licitum est aliquid addere per modum explicationis. 191

T

Tertullianus Arianis non præluit. 127

Quo sensu in Filio Dei duplicem distinguat nativitatem. 127

Textus Hebraicus Sacrae Scripturae an sit authenticus. 225

Quisnam ejus Auctor. 225

Tridentinum Concilium quo sensu declaraverit authenticam nostram Vulgata. 259

Theodoretus non negavit processionem Spiritus sancti a Filio, eo sensu, quo modo negant Græci, sed tamen in sensu Eunomianorum. 182

Errorum Eunomianorum Cyrillo appositus. 184

Sed postea falsus est Cyrillum mutasse sententiam. 186

Trinitas - hoc vocabulum secundum æthimologiam pluralitatem personarum significat. 11

Hæretici Trinitatem denegantes qui. 12, 13

Contra Judæos & hæreticos Personarum Trinitas ostenditur. 13, 14

Refutantur Socinianorum cavillationes, contra S. Scripturam. 15

Probat ex Patribus primorum Sæculorum, & ex factis totius retro antiquitatis. 17, 18

Socinianorum ratiocinationes sophisticae adversus distinctionem Personarum.

sonarum refutantur. 18
 Ex objectione Paganorum veteribus
 Christianis facta, quod plures co-
 lerent Deos invictissime deducitur
 fides Christianorum circa Trinita-
 tem. 16
 Cum Trinitate Personarum unam esse
 in Deo numero naturam, &
 non tantum specie demonstratur. 23
 Genūinus est versiculus Epistolæ
 S. Joannis. 27
 Erasmi, Socini, & Richardi Simo-
 nii contra hunc argumenta solvun-
 tur. 29
 Trinitatis existentia lumine naturali de-
 monstrari positive non potest. 33
 Quin nec Myſterium Trinitatis esse
 poſſibile. 36
 An hoc myſterium ante Chriſti tem-
 pora fuerit cognitum. 37. 38
 An & quot dentur in Trinitate Pro-
 ceſſiones. 38
 Quodnam earum ſit principium. 49
 Quot ſint in Trinitate relationes.
 (vide Relatio) 54
 Quot ſint notiones. (vid. Notio) 61
 Quænam locutiones de Trinitate Per-
 ſonarum adhiberi tute poſſint, nec
 ne. 74
 Male de Spiritus ſancti divinitate non
 ſenſit. 172
 Putavit Dæmones non torquendos
 niſi in extremo Judicii die. 227

V

Verbum ſola Proceſſio Verbi eſt gene-
 ratio & cur. 43
 Ex quorum cognitione procedat Ver-
 bum divinum. 78
 Variæ circa Verbum Theologorum
 Sententiæ. 79
 Nugatoria & inutilis eſt diſtinctio in-
 ſtantium in cognitione divina. 79
 Quo ſenſu Dionyſius Alexandrinus
 ſcripſerit Verbum non eſſe natura-
 liter Filium Dei, ſed adoptive. 144

Verſio Sacræ Scripturæ - de textu Hebrai-
 co Sacræ Scripturæ. 255

An lingua Hebraica primum ſcripti
 fuerint omnes libri. ibid.

Textus Hebraicus eſt authenticus in
 iis locis, in quibus cum verſione
 Græca, & Vulgata noſtra conſen-
 tit. 256

Utrum Eſdras ſit Auſtor Textus He-
 braici, an ſolum reſtaurator. 256

Quot ſint Græcæ Verſiones veteris
 Teſtamenti. 257

Quid ſentiendum de Verſione 70. In-
 terpretum. ibid.

Utrum eadem Verſio adhuc ſit au-
 thentica. 258

De Verſionibus Latinis Sacræ Scri-
 pturæ. ibid.

Vulgata quæ hodie in Eccleſia obti-
 net ex variis verſionibus coaluit. 259

Quo ſenſu vulgata Verſio declarata
 ſit authentica a Tridentino. 259

Authenticitas hæc non obſtat quomi-
 nus menda aliqua leviſſima in vul-
 gata reperiantur. 260

Verſio Sacræ Scripturæ - an expediat ver-
 ſiones in lingua vernacula factas omni-
 bus indifcriminatim legendas tradere. 261

Unitas numerica in Deo datur. 22

Quinam unitatem numericam in di-
 vinis denegarunt. ibid.

Quamnam unitatem in divinis agno-
 verunt Patres. 24

Voluntas divina - ei non competit aſſi-
 milare in natura. 45

Eſt principium quo proximum Pro-
 ceſſionis Spiritus ſancti. 51

Eſt in Angelis voluntas & libertas. 212

Vulgata editio Sacræ Scripturæ an ſit Hie-
 ronymi opus. 259

Ex quibus nam Verſionibus coalue-
 rit. 259

Quo ſenſu authentica declarata a
 Tridentino. ibid.

RECEIVED
U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
WASHINGTON, D. C.

1914

